

МВС України
Харківський національний університет внутрішніх справ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО, ЕКОНОМІЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Тези доповідей
V Міжнародної науково-практичної конференції

(м. Харків, 18 листопада 2016 р.)

Харків 2016

УДК [340.12:330.101:342.734](477)

ББК 67.9(4УКР)301.1я431

С91

Оргкомітет конференції:

Сокурєнко В. В. – ректор ХНУВС, генерал поліції третього рангу (голова);

Швець Д. В. – перший проректор ХНУВС, підполковник поліції (заступник голови);

Павленко Н. В. – доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2 (секретар);

Бортник С. М. – декан факультету № 2, підполковник поліції;

Шендрик В. В. – завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів факультету № 2, полковник поліції;

Мельник К. Ю. – завідувач кафедри трудового та господарського права факультету № 2, підполковник поліції;

Моргунов О. А. – завідувач кафедри спеціальної фізичної підготовки факультету № 2, підполковник поліції;

Чорний І. В. – завідувач кафедри українознавства факультету № 2;

Ткаченко С. О. – завідувач кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2;

Осятинський С. О. – начальник відділу міжнародних зв'язків, підполковник поліції;

Мірошніченко О. С. – начальник відділу організації наукової роботи, підполковник поліції;

Полховський О. М. – начальник інформаційно-технічного відділу, підполковник поліції;

Тарасенко В. М. – начальник відділу організації служби, підполковник поліції;

Копаниця О. В. – начальник відділу матеріального забезпечення;

Щербакова І. В. – начальник відділу зв'язків з громадськістю;

Процих Т. О. – директор загальної бібліотеки

*Друкується за рішенням оргкомітету
відповідно до доручення ХНУВС від 15.09.2016 № 101*

Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 листоп. 2016 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – 472 с.

У збірнику вміщено тези доповідей учасників конференції за такими напрямками: гуманітарні аспекти соціального розвитку держави; сучасні проблеми правової системи України; протидія злочинам правоохоронними органами; економічна безпека держави та суб'єктів господарювання.

Матеріали викладені в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори.

УДК [340.12:330.101:342.734](477)

ББК 67.9(4УКР)301.1я431

ЗМІСТ

СОКУРЕНКО В. В. НОВА ВОЄННА ДОКТРИНА УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ.....	15
РАЙНІН І. Л. ОСВІТА ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	18
ДАНИЛЬЧЕНКО Ю. Б. СЕПАРАТИЗМ ЯК ЗАГРОЗА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	23

СЕКЦІЯ 1. ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

АНДРУЩЕНКО О. А. ТВОРИ Т. Г. ШЕВЧЕНКА В ПЕРЕКЛАДАХ: ДО ПИТАННЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ В. Є. ЧЕШИХІНА-ВЕТРИНСЬКОГО.....	26
ЮФЕРЕВА Е. В. «ЭПИГОНСКАЯ» И «ФОРМУЛЬНАЯ» ЛИТЕРАТУРА: О ПРИЗНАКАХ СБЛИЖЕНИЯ ПОНЯТИЙ	28
ЧОРНИЙ І. В. ОСНОВНИЙ КОНФЛІКТ У РОМАНІ В. І. КРИЖАНІВСЬКОЇ-РОЧЕСТЕР «ФАРАОН МЕРНЕФТА».....	30
БОРЦЕВИЧ П. С., ТУРОБОВА С. О. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ.....	32
ВАСИЛЕНКО В. А. ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК СПЕЦІАЛІЗОВАНА СИСТЕМА ПРАВОВИХ ПОНЯТЬ.....	34
ВОЯТ Л. І. САМОРЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ	38
ГРИЩЕНКО Н. В. «ТИРАНІЯ МОМЕНТУ» В ЖИТТІ СУЧАСНИКА	41
ДЕДУРІН Г. Г. ВТРАЧЕНІ МОЖЛИВОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ВЕКТОР У ПОЛІТИЦІ БНР	44
ІВАНОВ С. Ю. «СУХИЙ ЗАКОН»: ПРАВОВІ НОРМИ ТА ПОВСЯКДЕННІ ПРАКТИКИ У СВІТІ В ХІХ – ХХ СТ.	46
КОЛЕСНИК Т. В. СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ.....	49
МЕЛІХОВА Ю. А. МОРАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА СУДДІ.....	52

МОРОЗ В. Я. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ.....	53
МОШЕНСЬКИЙ О. С. СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ЦІННІСТЬ.....	57
ПАНОВА І. В. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВИХ ЗАСАД НАДАННЯ ПОСЛУГ ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	58
ПЕРЦЕВА В. А. ПОГЛЯДИ ІВАНА ФРАНКА НА ПСИХОЛОГІЮ ПЕРЕСТУПНИКА В РОМАНІ «ПЕТРІЙ І ДОББУЩУКИ».....	62
ПЕТУХОВА О. І. ПОВІСТЬ ЛОРИ БОЧАРОВОЇ «СІК ОЛИВИ» ЯК СПРОБА РЕКОНСТРУКЦІЇ БІОГРАФІЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСОБИ	64
РЕЖКО В. А. РОМАН В.Т. НАРІЖНОГО «ГАРКУША, МАЛОРОСІЙСЬКИЙ РОЗБІЙНИК» ЯК ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНСЬКОГО БЕЗЦЕНЗУРНОГО ЖИТТЯ	66
СОКАЛЬСКАЯ Е. В. ФОРМИРОВАНИЕ ГАРАНТИЙ ЛИЧНОЙ НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ: ЕВРОПЕЙСКИЙ ОПЫТ.....	70
СТОЯЦЬКА Г. М. СЕПАРАТИЗМ ЯК НАСЛІДОК СИСТЕМНИХ ПРОБЛЕМ У СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІЙ ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВИ	73
ГОЛОПІЧ І. М. МОВА СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКИ І ПРОПАГАНДИ.....	77
ЄЛЬНИКОВА Н. І. СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ.....	79
ЧОРНА В. Л. РОЛЬ ТА ФУНКЦІЇ ІНТЕРТЕКСТУ В ЦИКЛІ ВЛАДИСЛАВА ІВЧЕНКА «НАЙКРАЩІЙ СИЩИК ІМПЕРІЇ».....	83
ПОЛТАВСЬКА Д. В. ДОЦІЛЬНІСТЬ ВЖИВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМІВ ЮРИСТАМИ.....	85
ПРІБИТКОВА Н. О. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ СЛУЖБОВОГО ЕТИКЕТУ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	87
ШЕВЧЕНКО О. С. КОНЦЕПЦІЯ СОЛІДАРИЗМУ В АНТИКРИЗОВОМУ РОЗВИТКУ КОНСОЛІДОВАНОЇ ДЕРЖАВИ.....	90

СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

ТИХОНОВА О. В., ГЕРАСИМЕНКО Д. М. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ РОДОВОГО ОБ'ЄКТУ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	93
АРТЕМЕНКО І. А. ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА.....	94
БЛИК В. М. КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМ МИРНИХ ЗІБРАНЬ	97
БЛИК Л. Л. АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ В ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ВИДИ	99
БРАТЕЛЬ С. Г. СПІВВІДНОШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ.....	101
ВАЛЄЄВ Р. Г. СЛУЖБОВО-ТРУДОВИЙ СТАТУС ПРАЦІВНИКА ВНЗ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПІДГОТОВКУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	103
ВАЛЄЄВ Р. Г. СПІВВІДНОШЕННЯ СЕГМЕНТІВ ПРЕДМЕТА ГАЛУЗІ ТРУДОВОГО ПРАВА ТА СТАДІЙ ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ.....	106
ВАЛЄЄВ Р. Г., МАРТИНОВ О. В. ВИМОГИ ДО КАНДИДАТІВ НА СЛУЖБУ В НАЦІОНАЛЬНУ ПОЛІЦІЮ УКРАЇНИ.....	110
ВАЛЄЄВ Р. Г., ПІСКОВА О. Ф. ТРУДОВІ ПРАВА ІНВАЛІДІВ	113
ВАСИЛЕНКО М. Є. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗБЛИЖЕННЯ ПРАВОВИХ СИСТЕМ У СФЕРІ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	115
ГОНЧАРУК В. В. ПРЕЗУМПЦІЯ ПРАВОТИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО – ВИМОГА ЧАСУ ЧИ ПРИМХА ВЛАДИ?	118
ГОРОБЕЦЬ Н. О., ЄРМОЛЕНКО О. М. МАШИННА ТВОРЧИСТЬ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	121
ДЕНИСЮК Д. С. ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	124
ІВАНЧУК Н. В. ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ.....	126

КАЗАНЧУК І. Д. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ З ПИТАНЬ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ СТАНУ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ.....	129
КАЛІНІЧЕНКО З. Д. КАДРОВЕ ПЛАНУВАННЯ В СИСТЕМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	132
КОТИРЛО О. О. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ.....	135
КУЧУК А. Н. ТЕОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА	139
ЛАПКІН А. В. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗМІНОЮ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ФУНКЦІЙ ПРОКУРАТУРИ	142
МАКОВІЙ В. П. ТЕМПОРАЛЬНІ МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ОБ'ЄДНАННЯМ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ	146
МАКОВІЙ В. П., ЯЦЕНКО Я. С. ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ	149
ПАВЛЕНКО Н. Г. ПРОАХУНКИ «ЗАКОНУ САВЧЕНКО» ТА НАСЛІДКИ ЙОГО ПРИЙНЯТТЯ.....	152
ПЕТРИНА В. Н., СЕРГІЙЧУК Н. І. ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	154
ПЕТРИНА В. Н., ТУРОБОВА С. О. ПРО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА	158
ПИВОВАР І. В. ОСОБЛИВОСТІ СПЛАТИ ЗЕМЕЛЬНОГО ПОДАТКУ ОСОБАМИ, ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ.....	162
ПИВОВАР Ю. І., КАЗАНЦЕВ А. І. ПРОБЛЕМИ ПОДАТКОВО-ПРАВОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В АВІАЦІЙНІЙ ГАЛУЗІ	165
САДИКОВА Я. М., ТКАЧЕНКО Є. Ю. ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «СПОСІБ ЗАХИСТУ» ТА «ПРЕДМЕТ ПОЗОВУ»	167

СЕРБІНА Н. О.

ОБҐРУНТУВАННЯ ГУМАНІЗАЦІЇ НАСТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УМИСНЕ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ВІДПОВІДНО СТ. 270-1 КК УКРАЇНИ В РОЗРІЗІ СТВОРЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ.....	170
--	-----

СЕРДЮК І. А.

КАТЕГОРІЯ «ПРАВОВИЙ АКТ» У СПІВВІДНОШЕННІ З СУМІЖНИМИ ПОНЯТТЯМИ	172
--	-----

УСТИНОВА І. П., МОСКВІНА В. В.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО РАХУНКУ	175
--	-----

УСТИНОВА І. П., ПОЛТОРАЦЬКА Ю. М.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЕКСЕЛЬНОГО ОБІГУ В УКРАЇНІ.....	177
--	-----

ШАПОВАЛ Л. А.

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ.....	180
---	-----

ШАТРАВА С. О.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	182
--	-----

БІЛЧЕНКО В. В.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	185
---	-----

ГАРКУША А. Г., ГРИНЬКО В. П.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАТРИМАННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ.....	187
--	-----

ГАРКУША А. Г., КЛИМОВА С. А.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБИ ПРО ПІДОЗРУ	190
--	-----

ГАРКУША А. Г., СТАНЧЕВА Є. І.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ.....	193
---	-----

ДЕТЮК А. М.

КЛАСИФІКАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН В СФЕРІ РОЗМІЩЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЗАМОВЛЕННЯ НА ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ.....	196
--	-----

ЗАВАДСЬКИЙ С. А.

ОРГАНИ ПРОКУРАТУРИ ЯК ОДИН ІЗ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ	199
--	-----

ЛАГОВСЬКА Н. В., ЛАГОВСЬКА Т. В.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ І ТКАНИН ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ.....	202
---	-----

МАМУКА О. В., АСТАФ'ЄВА К. Ю.

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ.....	205
--	-----

МАМУКА О. В., ГЛОТОВА О. Д. ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	208
ПРОСКУРА Г. М. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА В УКРАЇНІ.....	210
РУМЯНЦЕВА А. В. ПОЛІЦЕЙСЬКЕ ПІКЛУВАННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ ЯК ФОРМА ОХОРОНИ ПРАВ ДИТИНИ.....	214
СВЯТОКУМ І. О. ДОСВІД ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ В КАНАДІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ.....	217
СІДЕЙ О. В. ДО ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТУ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ЗДОРОВ'Я.....	219
СОЛОВЕЙ Н. С. ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	225
СОЛОВЙОВА Л. М. ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА НЕВСТАНОВЛЕННЯМ ДОСТАТНІХ ДОКАЗІВ ДЛЯ ДОВЕДЕННЯ ВИНУВАТОСТІ ОСОБИ В СУДІ.....	229
ЧАКУН В. В. ГІБРИДНА ВІЙНА ЧИ АГРЕСІЯ? ЗАТРИМАНІ ЧИ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНІ?	233
ФАТ Д. В., ВАЛЄЄВ Р. Г. ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ НАЙБІЛЬШ ВРАЗЛИВИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ	236
ШВЕЦЬ Д. В. ВИКОРИСТАННЯ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	238
ПОПОВА К. О., ТИХОНОВА О. В. ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН, ЯКІ ПОРУШУЮТЬСЯ ПІД ЧАС ВЧИНЕННЯ БЮДЖЕТНИХ ЗЛОЧИНІВ	241

СЕКЦІЯ 3. ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

АРСЕНІ О. І. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПРОКУРОРОМ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПІД ЧАС КЕРІВНИЦТВА ДОСУДОВИМ РОЗСЛІДУВАННЯМ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЗА ФАКТОМ ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ	245
--	-----

БОРЦЕВИЧ П. С., СУШАК В. М. ГРІНМЕЙЛ ЯК ФОРМА КОРПОРАТИВНОГО ШАНТАЖУ	248
БОЧКОВИЙ О. В. НЕДОСТАТНЄ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЙОГО НЕЕФЕКТИВНОСТІ.....	250
БУЛАЙ Ю. Г., ПАТРАШКО А. В. СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ПОСТРОЕНИЯ МЕХАНИЗМА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНОЙ ПРЕСТУПНОСТИ	253
ВІНЦУК В. В. НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В КОНТЕКСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	257
ВОЛИНЕЦЬ В. О., ОСТАЩЕНКО Є. О. ПРОТИДІЯ РЕЙДЕРСЬКИМ ЗАХОПЛЕННЯМ.....	260
ГАЛАГУРЯ Є. Л. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УМИСНИХ ВБИВСТВ З МОТИВІВ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ЧИ РЕЛІГІЙНОЇ НЕТЕРПИМОСТІ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ.....	263
ГОЛЬДБЕРГ Н. О. ІМПЕРАТИВНІСТЬ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	266
ГОРБЕНКО П. В. ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ПОПЕРЕДЖЕННЯ, ПРИПИНЕННЯ І РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ТА ІНШИХ ПРОТИПРАВНИХ ДІЙ	268
ГРАБАЗІЙ І. А. ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБІГОМ ПОРНОГРАФІЧНИХ ПРЕДМЕТІВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	271
ДЕРЕВЯГІН О. О. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ СЕРІЙНИМ ПОСЯГАННЯМ НА МАЙНО ГРОМАДЯН.....	273
ЄФІМОВ В. В. ЩОДО СТРАТЕГІЧНОГО РІВНЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНИМ ЗЛОЧИНАМ В АПК УКРАЇНИ.....	275
ЖЕЛІЗОВ Є. О. ДО ПИТАННЯ ПРО ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	278

ІВАШКО С. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ ГРАБЕЖАМ НА ОБ'ЄКТАХ ЗАЛІЗНИЦІ	281
КОЛІНКО В. О. СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНОГО ОГЛЯДУ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	284
КОРОЛЬЧУК В. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СТРАТЕГІЇ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ	287
КОСИК В. В. ОСОБЛИВІСТЬ ЗМІСТУ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ У ПРОВАДЖЕННІ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПІДВІДОМЧІ ОРГАНАМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	290
КУБРАК В. П. ПИТАННЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ.....	292
КУЧЕРЕНКО В. А. ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМАТИКИ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ РОЗКРАДАННЮ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ БУДІВЕЛЬНИХ РОБІТ ЗА ДЕРЖАВНИМ ЗАМОВЛЕННЯМ.....	296
КЛОЧКО О. А. СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ АВТОТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ З ПРОНИКНЕННЯМ У ПРИМІЩЕННЯ ЧИ ІНШЕ СХОВИЩЕ.....	299
ЛИСЕНКО А. М., ЛИСЕНКО І. В. ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТЕРОРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ	300
ЛЮЛЬКО С. П. Е-ДЕКЛАРУВАННЯ ТА НАПРЯМИ РОБОТИ ПІДРОЗДІЛІВ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ГЕНЕРАЛЬНОЇ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ	304
МАЗІЙЧУК В. А. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ Д АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ	307
МІТРУХОВ П. М. ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННИХ ВИБУХІВ	309
МОРКВІН Д. А. ЗМІСТ ОБСТЕЖЕННЯ ЖИТЛА ОСОБИ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ШЛЯХОМ ТАЄМНОГО ПРОНИКНЕННЯ ДО НЬОГО	312

МОРОЗОВА Я. О. СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ЗАГАЛЬНОКРИМІНАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ	315
НІКОНОВ М. М. НАУКОВА РОЗРОБЛЕНІСТЬ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА.....	317
ОДАРЧЕНКО М. С. ГАРАНТІЇ ЗАКОННОСТІ ЯК ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	320
ПЕНЬКОВ С. В. ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	323
ПЕРЕПЕЛИЦЯ М. М. УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА – ВАЖЛИВА ВИМОГА СУЧАСНОСТІ	326
ПОКОЛОДНА М. М. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ, УПРОВАДЖЕНИХ У ЗЛОЧИННЕ СЕРЕДОВИЩЕ	328
ПОКОЛОДНИЙ М. М. КОНФІДЕНЦІЙНА ДОПОМОГА ГРОМАДЯН У ПРОТИДІЇ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИМ «ВУЛИЧНИМ» ЗЛОЧИНАМ	332
ПОНОМАРЕНКО О. С. ОКРЕМІ АСПЕКТИ НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ВИМАГАННЯМ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	336
ПОПОВ С. Ю. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ЗАКУПКИ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	338
САМОЙЛЕНКО А. А., САФРОНОВ С. О. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕРЕСІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	341
САФРОНОВ С. О. ТИПОВІ ОЗНАКИ ІМОВІРНИХ ФІГУРАНТІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ РОБОТИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	345
СЕЗОНОВА І. К., НЕСТЕРЦОВА Ю. О. ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	349
СЛІПЕЦЬ Є. С., МІТРУХОВ П. М. ПРОБЛЕМА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ГРАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	352

СОБЧЕНКО Л. І.

СТАН НАУКОВИХ РОЗРОБОК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЖИМУ
СЕКРЕТНОСТІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....355

СТАЩАК М. В.

ЕЛЕМЕНТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНОГО
ПОШУКУ ПЕРВИННОЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ
ІНФОРМАЦІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ 356

ТАГІЄВ С. Р., ГЕКОВА Ю. І.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ
ВНАСЛІДОК КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА, ПІД ЧАС
ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ 360

ТАРАСЯН А. В., МАМУКА О. В.

ТРАФІКІНГ – СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ
ФЕНОМЕН В УКРАЇНІ 364

ТИЧИНА Д. М.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ:
ЙОГО ПЛАНОВА ОСНОВА.....366

ТКАЧЕНКО В. І.

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ
КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ
РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ.....368

УДОД М. С.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ
НЕЗАКОННИМ ЗАВОЛОДІННЯМ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ.....372

УЗЛОВ Д. Ю., СТРУКОВ В. М.

ПРО НОВИЙ ПІДХІД ДО ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ З НАСЕЛЕННЯМ
НА ОСНОВІ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ 375

ФЕДОСОВА О. В.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ
ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ.....378

ХАНЬКЕВИЧ А. М.

НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ВИНИКНЕННЮ
ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЮ ПОЛІТИЧНОГО ЕКСТРЕМІЗМУ В УКРАЇНІ.....382

ЧЕРЕДНИЧЕНКО О. Ю., ЧЕРЕДНИЧЕНКО А. О.

БЕЗПЕКА ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ, ЯК ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 386

ШАПОВАЛОВ Б. Б.

СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ
ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ДІЙ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ.....389

ШИБУТ В. Г.

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ САМОЗАХИСТУ ТА КОНТРОЛЮ (ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ ХОРТИНГ) В ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	392
---	-----

ШИНКАРЕНКО І. І.

ТЕНДЕНЦІЇ ВЧИНЕННЯ ГРАБЕЖІВ ТА РОЗБОЇВ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОТИДІЇ ГРАБЕЖАМ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	395
---	-----

ШОРОХОВА Г. М.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ	397
---	-----

СЕКЦІЯ 4. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

КОВАЛЬОВ Є. В.

СИСТЕМА ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	401
--	-----

ПЕТРОВА І. А.

СУЧАСНІ МЕТОДИ СТИМУЛЮВАННЯ ЗБУТУ	404
---	-----

САДИКОВ М. А., ВОРОНКОВА А. А., КОЛОМІЄЦЬ Н. О.

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	408
---	-----

БОРТНИК С. М.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	410
--	-----

БАРАНОВА В. В.

ТІНЬОВИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	412
--	-----

БУРЯК М. В.

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	415
---	-----

ГОНЧАРОВА В. О.

ДОТРИМАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ НОРМ – РЕАЛЬНИЙ ШЛЯХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	418
--	-----

ЛАРИНА Т. Ф.

МОДЕРНІЗАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА	422
---	-----

БОБРО Н. В.

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД НА КОНВЕРТАЦІЮ КАПІТАЛУ	425
--	-----

ПАВЛЕНКО Н. В.

ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРОБЛЕМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	428
---	-----

ФУРСА В. А.	
ЗРОСТАННЯ ЗОВНІШНЬОГО БОРГУ ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ	431
ТКАЧЕНКО С. О.	
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СФЕРИ ОБІГУ	433
МАКОВОЗ О. С.	
АНАЛІЗ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ	438
ДЯДІН А. С.	
ЕФЕКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА В ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГІВЕЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	441
САДИКОВ М. А., КВАШНІН В. О.	
ОСНОВНІ НАПРЯМИ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УРЯДУ УКРАЇНИ	443
МАКОВОЗ О. С., БЕССАРАБ В. В.	
ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	445
САДИКОВ М. А., КУШТИМ І. М.	
СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ	449
УСТИНОВА І. П., ЖУРАВЛЬОВА В. В.	
ПРОБЛЕМАТИКА ТА ЗАХОДИ БОРТЬБИ З БЮДЖЕТНИМ ДЕФИЦИТОМ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ	451
КОВАЛЬОВ Є. В., ШИПІК Ю. В.	
РІВЕНЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	454
УСТИНОВА І. П., ТАТАРЖИНСЬКИЙ М. В.	
БАНКІВСЬКИЙ НАГЛЯД: ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ В УКРАЇНІ	457
МАМУКА О. В., ДЕМЧУК О. В.	
ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ	459
УСТИНОВА І. П., НІКІТИНА І. В.	
ПРОЦЕНТНА ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ	463
ГУЛА А. С.	
СТАН ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	466
СИДОРОВА Е. О.	
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: СУТНІСТЬ І СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ В УКРАЇНІ	469

УДК 355.2(477)

Валерій Васильович СОКУРЕНКО,

доктор юридичних наук, доцент,

ректор Харківського національного університету внутрішніх справ

НОВА ВОЄННА ДОКТРИНА УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

24 вересня 2015 року указом Президента України була затверджена Воєнна доктрина України, текст якої був схвалений рішенням Ради національної безпеки і оборони України 2 вересня 2015 року. Воєнна доктрина України є системою поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також до застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів.

Декларуючи існуючі загрози для суверенітету України, Воєнна доктрина є загальнодержавним орієнтиром, базисом для побудови і зміцнення ефективної дієвої системи національної безпеки, що визначає критерії побудови військової організації держави і як результат – підвищення рівня її обороноздатності.

Воєнна доктрина не є нормативним документом і не визначає поняття національної безпеки та обороноздатності держави, – ці поняття містяться в законах «Про основи національної безпеки» і «Про оборону України». Натомість її роль полягає в тому, що вона дає відповіді на питання, які саме зовнішні і внутрішні чинники та процеси несуть загрозу як для державного суверенітету України в цілому, так і відносно рівня безпеки і захищеності громадян України всередині держави, а також визначає пріоритетні напрями підвищення її обороноздатності.

Документ складається з 8 розділів та 69 пунктів, які містять перелік вживаних термінів, описують тенденції, що впливатимуть на стан безпеки у світі в цілому та в Україні, визначають цілі й основні завдання воєнної політики, суспільно-політичні, економічні та інші умови реалізації воєнної політики, воєнно-політичні і воєнно-стратегічні обмеження, шляхи досягнення цілей воєнної політики України тощо. Особливу увагу приділено фінансуванню потреб оборони та управлінню ризиками у зазначеній сфері.

Головними тенденціями, що впливають на воєнно-політичну обстановку в регіоні довкола України, на сьогодні є:

- поширення практики проведення спеціальних операцій і дій провокаційного характеру для створення конфліктних ситуацій;
- посилення внутрішньої нестабільності в сусідніх державах, викликаной втручанням з боку інших держав, зниженням життєвого рівня населення, неефективністю дій керівництва, намаганнями етнічних утворень сепаратно вирішувати нагальні проблеми;
- посилення мілітаризації в регіоні довкола України, збільшення іноземної військової присутності на територіях сусідніх держав;
- активна дестабілізуюча зовнішня політика і політика безпеки Російської Федерації щодо сусідніх держав, а також щодо міжнародних організацій, включаючи НАТО і ЄС.

Актуальними воєнними загрозами для України є:

- збройна агресія і порушення територіальної цілісності України (тимчасова окупація Російською Федерацією Автономної Республіки Крим, міста Севастополя та військова агресія Російської Федерації в окремих районах Донецької і Луганської областей), нарощування військової потужності Російської Федерації в безпосередній близькості до державного кордону України;
- мілітаризація Російською Федерацією тимчасово окупованої території шляхом формування нових військових з'єднань і частин, а також постачання бойовиків, військової техніки та засобів матеріально-технічного забезпечення;
- діяльність на території України не передбачених законом збройних формувань, спрямована на дестабілізацію внутрішньої соціально-політичної ситуації в Україні, залякування населення, позбавлення його волі до опору, порушення функціонування органів державної влади, місцевого самоврядування, важливих об'єктів промисловості та інфраструктури.

Враховуючи вищезазначене, основними цілями у сфері воєнної політики України можна визначити:

- відбиття збройної агресії Російської Федерації проти України;
- забезпечення обороноздатності України на рівні, достатньому для запобігання виникненню збройних конфліктів, їх можливої локалізації і нейтралізації;
- участь України в реалізації спільної політики безпеки і оборони Європейського Союзу;
- вдосконалення системи забезпечення воєнної безпеки, яка б гарантувала надійний захист нашій державі від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Вищевказані положення Воєнної доктрини за своїм змістом є керівними орієнтирами для здійснення реформування національного сектору безпеки і оборони. Зокрема, керуючись зазначеним документом,

у подальшому нашій державі доцільно здійснювати такі організаційно-правові заходи:

- розробити та прийняти Концепцію національної оборони України, основною метою якої слід визначити удосконалення системи політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту;

- вдосконалити механізм інформаційно-аналітичного забезпечення сектору безпеки і оборони України як спеціально організованої діяльності, що передбачає збір, накопичення та обробку даних, пошук, аналіз та узагальнення інформації, отримання спеціальних знань, шляхом створення єдиного інформаційного центру з обробки інформації безпекового й оборонного характеру та налагодження системи зв'язку з усіма зацікавленими суб'єктами цього процесу;

- здійснити уточнення функцій і завдань, перегляд структури і чисельності сил оборони, зокрема Збройних сил України та їх функціональних структур – сил швидкого реагування, сил і засобів бойового чергування;

- продовжити реформування державної системи мобілізації та мобілізаційної підготовки на основі базових європейських підходів та з урахуванням набутого досвіду у формуванні оперативного мобілізаційного резерву;

- організувати комплектування сектору безпеки і оборони фаховими кадрами, переважно контрактної служби, підготовленими з урахуванням кращих світових стандартів;

- підвищити рівень координації та взаємодії суб'єктів сектору безпеки і оборони України на основі принципів плановості, системності та оперативності;

- підвищити ефективність здійснення військово-технічної і військово-промислової політики, посилити державну підтримку стратегічно важливих для оборони, безпеки та економіки держави наукових установ і промислових підприємств.

Як підсумок можна зазначити, що Воєнна доктрина – лише перший крок у процесі побудови нової системи безпеки і оборони України. Актуальність її прийняття дуже велика, адже багато нормативних актів нашої держави були схвалені у різні часи і, головне, у мирний час, тобто без врахування реальних загроз територіальній цілісності та незалежності нашої держави. І хоча прийняття цього документа було здійснено після початку проведення антитерористичної операції та у фактичних умовах здійснення збройної агресії,

вважаємо, що це керівний документ високого рівня, реалізація положень якого цілком може стати початком повномасштабного реформування сектору безпеки і оборони України, зміцнення обороноздатності країни, проведення модернізації силових структур, підвищення рівня захищеності громадян, суспільства і країни в цілому.

Одержано 14.11.2016

УДК 37:316.42

Ігор Львович РАЙНІН,

глава Адміністрації Президента України

ОСВІТА ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

В системі освіти існує низка проблем, пов'язаних з недостатнім матеріально-технічним, фінансовим та організаційним забезпеченням функціонування освітніх закладів. З метою забезпечення стабільного розвитку системи освіти в Україні відповідного до сучасних вимог суспільства, економіки, особистісного розвитку дітей та молоді, економічних і соціальних гарантій, реалізації конституційного права на освіту кожного громадянина України, створення належної матеріально-технічної бази навчальних закладів, необхідно здійснити низку організаційно-управлінських заходів з розвитку освіти.

Важливість забезпечення розвитку гуманітарної сфери завжди була актуальною проблемою, однак особливого значення вона набуває в сучасних соціально-економічних умовах, за наявності конфліктних ситуацій в суспільстві, в умовах проголошення державного курсу на євроінтеграцію, тотального реформування всіх сфер суспільного життя.

Зокрема, С. О. Борисевич і К. І. Бондаренко відмічали, що глибинні інтереси суспільства, його моральне і фізичне здоров'я, освіта і культура населення вимагають постановки проблем гуманітарного характеру в центр уваги всієї державної діяльності [1]. У свою чергу, С. А. Кіндзерський пропонує гуманітарну сферу зробити пріоритетним орієнтиром у державному управлінні як на центральному, так і на регіональному рівнях [2].

Гуманітарна сфера, в тому числі й освіта, як стверджує С. М. Вдовенко, не в повній мірі виконує свою функцію щодо забезпечення науково-технічного розвитку країни, підготовки і перекваліфікації кадрів відповідно до вимог ринкової економіки, недостатньо впливає на покращення демографічної ситуації, стану здоров'я населення, його духовний і фізичний розвиток та соціальний захист [3].

Питання управління гуманітарною сферою, зокрема освітою, розглядали вчені О. М. Бандурка, Р. В. Шаповал, В. В. Коваленко, К. Б. Левченко, Л. А. Миськів, К. В. Борисенко, Н. А. Дубина, проте їхні

дослідження були здійснені за інших умов і не були спрямовані безпосередньо на практичний розвиток освіти.

Освіта, як гуманітарна сфера, є складною системою управління, включаючи дошкільну загальну середню, позашкільну професійно-технічну, вищу, післядипломну освіту й самоосвіту [4, ст. 29], що суттєво ускладнює характер управлінської діяльності в забезпеченні розвитку освіти та потребує вжиття різних заходів та більших ресурсів для подальшого вдосконалення.

У Національній доктрині розвитку освіти, затвердженій указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002, зазначено, що серед соціальних інститутів суспільства освіта займає провідну позицію, є основою розвитку суспільства, нації та держави, запорукою майбутнього України.

Діяльність органів виконавчої влади має бути спрямована на забезпечення:

- доступності для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою;
- рівності умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку;
- гуманізму, демократизму, пріоритетності загальнолюдських духовних цінностей;
- органічного зв'язку зі світовою та національною історією, культурою, традиціями;
- незалежності освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій;
- наукового, світського характеру освіти;
- інтеграції з наукою й виробництвом;
- взаємозв'язку з освітою інших країн;
- гнучкості і прогностичності системи освіти;
- безперервності і різноманітності освіти;
- поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті.

Реформування системи освіти, в основу якого покладається принцип пріоритетності людини, має забезпечити:

- оновлення згідно з вимогами часу нормативної бази системи освіти;
- модернізацію структури, змісту й організації освіти на засадах компетентнісного підходу;
- створення та забезпечення можливостей для реалізації різноманітних освітніх моделей, створення навчальних закладів різних типів і форм власності;

- побудову ефективної системи національного виховання, розвитку й соціалізації дітей і молоді;
- доступність і безперервність освіти протягом усього життя;
- формування безпечного освітнього середовища, екологізацію освіти;
- розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі;
- інформатизацію освіти, удосконалення бібліотечного та інформаційно-ресурсного забезпечення освіти й науки;
- проведення національного моніторингу системи освіти;
- підвищення соціального статусу педагогічних і науково-педагогічних працівників;
- створення сучасної матеріально-технічної бази системи освіти.

Розвиток освіти як фактора соціального розвитку має здійснюватися на основі Конституції України, законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійну технічну освіту», «Про охорону дитинства», «Про оздоровлення та відпочинок дітей», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про безпечність та якість харчових продуктів», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» та відповідних указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, наказів Міністерства освіти і науки України.

Якщо конкретизувати завдання органів виконавчої влади в галузі освіти за окремими напрямками, то такими є:

а) у сфері дошкільної освіти:

розвиток мережі дошкільних навчальних закладів різних типів і форм власності відповідно до потреб населення;

забезпечення особистісного зростання кожної дитини з урахуванням її задатків, здібностей, індивідуальних психічних і фізичних особливостей;

підвищення якості дошкільної освіти;

модернізація навчально-методичної та матеріально-технічної бази дошкільних навчальних закладів;

б) у сфері загальної середньої освіти:

розвиток мережі загальноосвітніх навчальних закладів з урахуванням демографічних, економічних, соціальних перспектив розвитку регіону, потреб громадян і суспільства;

формування освітнього середовища для розвитку, соціалізації та подальшого професійного самовизначення учнівської молоді;

підвищення якості загальної середньої освіти шляхом упровадження в навчально-виховний процес інноваційних інформаційно-комунікаційних педагогічних технологій;

удосконалення системи виявлення та підтримки обдарованих і здібних дітей;

запровадження дистанційного навчання, в тому числі для дітей з особливими освітніми потребами;

модернізація навчально-методичної та матеріально-технічної бази загальноосвітніх навчальних закладів;

створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління навчальними закладами та моніторингу якості освіти;

в) у сфері соціально-правового захисту дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та дітей з особливими освітніми потребами:

забезпечення доступності навчальних закладів різних типів для дітей із порушенням психофізичного розвитку, в тому числі дітей з інвалідністю;

охоплення дітей з інвалідністю дошкільного та шкільного віку різними формами навчання, позашкільною освітою відповідно до стану здоров'я, їх можливостей і здібностей;

розвиток мережі загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивним та інтегрованим навчанням з урахуванням контингенту дітей з особливими освітніми потребами;

оновлення навчально-матеріальної бази для організації навчально-виховної, корекційно-розвивальної та лікувально-профілактичної роботи у спеціальних навчальних закладах; створення належних умов утримання вихованців;

г) у сфері позашкільної освіти:

розвиток мережі позашкільних навчальних закладів;

забезпечення доступності дітей та учнівської молоді до позашкільної освіти, створення умов для їхнього духовного, інтелектуального й фізичного розвитку;

модернізація навчально-методичної та матеріально-технічної бази позашкільних навчальних закладів;

створення сприятливих умов для пошуку, підтримки та розвитку обдарованих дітей і молоді;

г) у сфері професійно-технічної освіти:

удосконалення механізму формування державного замовлення відповідно до потреб регіонального ринку праці;

удосконалення змісту професійної освіти;

розроблення та впровадження державних стандартів професійно-технічної освіти;

розвиток учнівського самоврядування у професійно-технічних навчальних закладах;

комп'ютеризація, інформатизація навчально-виховного процесу в професійно-технічних навчальних закладах;

створення мережі електронних бібліотек у професійно-технічних навчальних закладах і загальноосвітніх закладах;

підвищення престижності робітничих професій, якісне проведення профорієнтаційної роботи з молоддю регіону;

удосконалення інформаційно-методичного забезпечення професій і предметів;

проведення моніторингових досліджень результативності з основних напрямів діяльності професійно-технічних навчальних закладів;

д) у сфері вищої освіти:

сприяння підвищенню інтересу студентів до вивчення проблем науки та популяризації наукової проблематики серед молоді, стимулювання бажання й готовності молоді брати участь у наукових дослідженнях;

сприяння створенню системи соціальної підтримки студентів, які найбільше відзначились у науковій та навчальній роботі, всебічна підтримка обдарованої молоді;

сприяння інтеграції науки в освіту, забезпечення реалізації заходів щодо створення належних умов праці, побуту, матеріального та морального заохочення науково-педагогічних і науково-технічних працівників регіону, які займаються навчанням обдарованої молоді та молодих науковців;

е) у сфері матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів:

капітальний ремонт будівель, приміщень та систем життєзабезпечення навчальних закладів області;

будівництво, завершення будівництва, реконструкція навчальних закладів області;

будівництво, завершення будівництва спортивних залів та фізкультурно-оздоровчих комплексів для навчальних закладів області;

забезпечення підвезення учнів і вчителів до місця навчання, роботи та у зворотному напрямку;

оснащення загальноосвітніх навчальних закладів комп'ютерною технікою та мультимедійним обладнанням;

оснащення сучасним обладнанням (апаратурою, приладами, пристроями, пристосуванням тощо) навчальних кабінетів хімії, біології, фізики, географії та математики.

Список бібліографічних посилань

1. Борисевич С. О., Бондаренко К. І. Стан і тенденції розвитку управління гуманітарною сферою в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2008. Вип. 3 (22). 6 с. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/trpdu/2008-3/doc/3/03.pdf> (дата звернення: 26.10.2016).

2. Кіндзерський С. А. Державне управління в гуманітарній сфері регіону України: стан та тенденції розвитку: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2006. 20 с.

3. Вдовенко С. М. Соціально-економічні та управлінські основи реформування гуманітарної сфери регіону в умовах перехідної економіки: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.04. Київ, 1999. 18 с.

4. Про освіту: закон України від 23.05.1991 № 1060-XII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12> (дата звернення: 26.10.2016).

Одержано 31.10.2016

УДК [323.173:343.97](477)

Юрій Броніславович ДАНИЛЬЧЕНКО,

*кандидат юридичних наук,
прокурор Харківської області*

СЕПАРАТИЗМ ЯК ЗАГРОЗА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У світлі подій останніх двох років центральною темою будь-якого політичного дискурсу є проблема збройного протистояння, що розгорілося в нашій країні. Доводиться констатувати, що Україна виявилась не готовою протидіяти загрозі сепаратизму – складному феномену з точки зору як ідеологічного змісту, так і процедурних аспектів підтримання, структури самого руху, тактичних і стратегічних цілей.

Сепаратизм – явище, імпліцитно присутнє в будь-якому державному утворенні. Воно активізується в певних умовах, під впливом різних груп факторів, пов'язаних з політичною та соціокультурною трансформацією суспільства, істотним ослабленням або посиленням центральної влади. В цілому сепаратизм як прагнення деяких регіонів держави до відокремлення, набуття більшої політичної самостійності, суверенітету є почасти проявом захисної реакції на процеси, які не влаштовують ту чи іншу частину суспільства в переломні моменти його розвитку.

Потенціал сепаратизму залежить передусім від потужності регіональної спільноти, у середовищі якої поширюються чи можуть поширюватися настрої відторгнення. Йдеться як про її чисельність, так і про привабливість відповідної ідентичності; наявність спільних інтересів, відмінних від інтересів решти населення країни; існування

помітних мовних, культурних, конфесійних особливостей, обумовлених історією регіону. Досить часто формуванню такої спільноти сприяє існування тих чи інших географічних бар'єрів, що ускладнюють комунікації всередині держави (водні перешкоди, гори, вузькі перешийки тощо). Як приклад – півострів Крим в Україні. Нарешті, важливим чинником активізації сепаратистських практик є наявність зовнішніх союзників сепаратистів та їх відносна сила порівняно з державою, де існує сепаратистський рух. Зовнішні союзники здатні стати джерелом ресурсів, надавати політичну та інформаційну підтримку, здійснювати дипломатичний, економічний чи навіть військовий тиск на користь сепаратистів. Саме по собі існування регіональних спільнот із вираженою ідентичністю не становить загрози територіальній цілісності держави. Реальною така загроза стає, коли ідею відокремлення починає підтримувати регіональна еліта, принаймні її суттєва частина. В цьому, зокрема, знаходить підтвердження теза про неможливість визнання сепаратистського руху явищем суто політичним. Значну роль (а інколи й ключову) в ньому відіграють економічні інтереси, що зводять його до рангу інструментів безструктурного управління.

Для останнього характерним є прихований характер стратегічних цілей, які в разі детального багатофакторного аналізу в більш-менш тривалій ретроспективі та за підтримки достовірними даними зовнішньої розвідки й котррозвідки можуть вкладатися в логіку розуміння протистояння між різними суб'єктами (та їх групами) як геополітичного, так і регіонального масштабу публічного та/або економічного (фінансового) характеру формалізації основи безструктурного управління. Іншими словами, коли йдеться про активізацію державотворчих компонентів у структурі соціодинаміки в сучасних умовах світового порядку, слід зважати на те, що практично завжди вони щільно переплетені з намаганням змінити й структуру фінансових потоків, галузей господарювання в тих чи інших сегменті, території, суб'єктному складі публічної адміністрації (міжнародної, регіональної, національної), що функціонально спроможні задавати «правила гри». У зв'язку з тим є підстави вважати, що сепаратизм як інструмент впливу на політичних акторів того чи іншого рівня в принципі не може ґрунтуватися виключно чи пріоритетно на вимогах ідеологічного характеру. При цьому, звичайно, ми не виключаємо, що певна частина виконавців тактичних завдань щодо відділення окремої території від держави може бути керованою переважно ідейними мотивами. Більше того, без такої мотиваційної основи сепаратистський рух у принципі неможливий. Тому, як правило, активній збройній фазі сепаратистських дій передують більш-менш тривалі інформаційні

вплив з використанням технологій навіювання. Їх реалізація зачіпає глибинні мотиваційні комплекси особистості, в результаті чого процеси самоактуалізації набувають жорстких зв'язків з груповою ідентифікацією, а загрози для певного колективного суб'єкта сприймаються як загрози індивідуального порядку, загрози особистій безпеці. Людина перестає критично сприймати інформацію альтернативного змісту, адже остання здатна зруйнувати основи тієї квазіреальності, в якій вона віднайшла смислоутворююче вітальне зерно. Так продукується агресивність і закріплюється маніпулятивність. Рішення про вчинення злочину проти життя і здоров'я, громадської безпеки й порядку, основ національної безпеки приймається такою особою легко, адже стримуючі механізми, що основані на нормах моралі, права, політичної свідомості, виявляються деформованими, не здатними віднайти навіть на рівні асоціативних зв'язків чинники обструкції кримінальної активності. При цьому спостерігається своєрідна залежність між тривалістю й інтенсивністю протистояння (зокрема збройного з представниками легальної влади) та стійкістю механізмів психологічного самозахисту, що систематично знаходять зовнішню підтримку каналами інформаційного впливу. Такі особи виявляються найбільш небезпечними у кримінологічному сенсі.

З усією впевненістю можна стверджувати, що існуючі тенденції сепаратизму в Україні прямо пов'язані зі змінами, які відбулися останнім часом і продовжують відбуватись у сфері державного будівництва, визначення стратегічного курсу розвитку суспільства. Разом з тим кримінальні прояви сепаратистського руху мають під собою переважно не ідеологічну, а економічну та/або політико-зорієнтовану, однак завуальовану засобами безструктурного управління основу, що ставить перед кримінологічною наукою нові завдання у сфері розроблення гібридних методик припинення злочинної активності вказаної природи та запобігання їй.

Одержано 07.11.2016

Секція 1 ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

УДК 821.161.1

Олена Анатоліївна АНДРУЩЕНКО,

доктор філологічних наук, професор,

перший проректор – проректор з наукової роботи

Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди,

професор кафедри світової літератури

ТВОРИ Т. Г. ШЕВЧЕНКА В ПЕРЕКЛАДАХ: ДО ПИТАННЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ В. Є. ЧЕШИХІНА-ВЕТРИНСЬКОГО

В. Є. Чехихін-Ветринський (справжнє прізвище – Чехихін) розпочинав літературну діяльність як популяризатор творчості російських письменників і цій справі присвятив усе своє життя. Він популяризував літературу в найдоступніших формах і найзрозуміліших широкому колу читачів. З-поміж засобів, які обиралися для цього, обов'язковою була невибаглива розповідь про життя письменника, що починалася зазвичай із характеристики родини, у якій той народився, та середовища, у якому сформувався. Автор описував оточення майбутнього літератора, суспільну атмосферу, звертаючи увагу на випадки несправедливості й поневірянь, які довелося тому пережити і які позначилися на його творчості. Як правило, біографія викладалася в хронологічній послідовності подій, іноді із пропусками, зумовленими відсутністю відомостей у тих джерелах, якими він користувався. Чехихін-Ветринський також повідомляв про обставини написання найбільш важливих творів, пов'язуючи їхню появу із впливом тих або інших подій.

Характер цих видань дає можливість зрозуміти особливість брошури В. Чехихіна-Ветринського про Т. Шевченка. Хоч автор і називав свій метод «порівняльно-психологічним», проте в його популярних нарисах такий підхід не виходить на передній план. Їм властиві риси культурно-історичної школи, що панувала в другій половині XIX століття. При аналізі літературних явищ він звертав увагу передусім на походження письменника й середовище, у якому той виховувався, на коло його інтересів, особливості життєвого шляху, а пережитими ним злигоднями й поневіряннями пояснював виникнення тем і мотивів творів тощо. Водночас Чехихін-Ветринський прагнув урівноважити суспільно-історичне та естетичне, наскільки це було можливим у тих умовах. Очевидно, що його роботи перейняті

прагненням бачити в літературі відбиття народних сподівань і потреб, споконвічного прагнення до волі. У своїх нарисах він писав про гуманістичні традиції літератури ХІХ ст., підкреслював її роль в освіті та вихованні народу.

У доповіді йдеться про його забуту працю «Тарас Григорьевич Шевченко» (1911), яка давно стала бібліографічною рідкістю. В ній подано доволі спрощене пояснення особливостей постаті Шевченка. Автор відмовився від серйозного аналізу його ідей, літературних і суспільних позицій, що пов'язане не з рівнем його розуміння, а із запитамі тих читачів, яким цей текст адресований: розповідь про поета мала бути «загальноприступною». Нарис відкривається екскурсом в історичне минуле України. Чехихін-Ветринський описує давні перекази, у яких зафіксоване прагнення українського народу до волі. Прикладом цього був для письменника «Тарас Бульба» М. Гоголя. В. Чехихін-Ветринський був переконаний, що спадщина Т. Шевченка належить не тільки національній культурі й виражає не лише цінності українського народу: поет може уважатися митцем загальнослов'янським і по праву належить до усього людства.

Як і в інших брошурах, біографічний нарис супроводжувався портретом письменника та публікацією в додатку перекладів його вибраних творів відомими і забутими поетами і літераторами: Л. Меєм, П. Тулубом, О. Монастирським, О. Гавриловим, О. Дрожжиним, І. Белоусовим, О. Шкаффом, М. Гербелем, О. Плещеевим, М. Михайловим, М. Пушкарьовим. Вони посідають своє місце в історії перекладів творів Т. Г. Шевченка.

Уперше нарис про поета вийшов у світ у 1894 р. Перевиданий у 1911 р. з додатком віршів у російських перекладах, він знайомив з творчістю Шевченка тисячі звичайних російських читачів, які могли дозволити собі придбання недорогої брошурки в тонкій палітурці з фотографією поета та його могили. Вочевидь, приводом для перевидання стало п'ятдесятиліття від дня смерті поета, коли, наприклад, «Общество любителей российской словесности» ініціювало видання «Кобзаря» в перекладі російських письменників. Книжечка В. Чехихіна-Ветринського була не науковим виданням, а одним із тих, які так широко виготовлялися й продавалися концерном І. Д. Ситіна. У 1910-х рр., коли його продукція складала 12 % книжкового ринку, він видавав 24 назви з історії літератури загальним накладом 272 800 примірників, з критики – 41 назви накладом 621 700 примірників. Якщо «загальноприступні» нариси В. Чехихіна-Ветринського віднести до категорії науково-популярної літератури з різних галузей знань, то в ній випускалося 562 назви продукції накладом 2 мільйони 838 тисяч примірників.

У якій би категорії ми не розглядали його видання, стає зрозумілим, що завдяки В. Чешихіну-Ветринському про долю українського поета і його віршів у той час змогла довідатися багатотисячна аудиторія. Тому його нарис і переклади російською мовою виконали свою роль, представили творчість Т. Шевченка в тематичній і жанровій розмаїтості. Його видання, звичайно, було продуктом свого часу. У ньому відбилися погляди й уподобання автора, його розуміння власної ролі в популяризації біографії та спадщини письменників, уявлення про місце творчості Т. Шевченка в історії літератури, а також спрямованість серії, у якій воно виходило у світ.

Поза тим, книга «Тарас Григорьевич Шевченко. Очерк жизни и деятельности» є забутим, але виразним свідченням сприйняття й поширення спадщини геніального українського поета в Росії.

Одержано 10.10.2016

УДК 821.161.1

Елена Владимировна ЮФЕРЕВА,

доктор филологических наук,

профессор кафедры русской филологии

Запорожского национального университета

«ЭПИГОНСКАЯ» И «ФОРМУЛЬНАЯ» ЛИТЕРАТУРА: О ПРИЗНАКАХ СБЛИЖЕНИЯ ПОНЯТИЙ

Сегодня проблема «первых» и «вторых», «больших» и «малых» авторов и даже литератур оставается одной из наиболее полемичных. Вопросы вызывает и терминологическое обозначение подобных явлений. Отмечается вытеснение эпигонства как традиционной дефиниции для «второстепенного» подражательного творчества, что может объясняться явной и нежелательной оценочностью термина.

Понятия «литературности», «автоматизированности», «системы», которые образуют терминологический арсенал и теоретический базис современного литературоведческого исследования, опираются на теорию формалистов. Концептуально созвучны идеям Ю. Тынянова размышления Я. Мукаржовского об особенностях функционирования периферийной литературы, ее близости к внеэстетической сфере, высказанные в работе «Эстетическая функция, норма и ценность». Однако формалистское условие деформации принимается с существенным уточнением: центробежная сила (энергия нарушения правила) должна рассматриваться наряду с силой центростремительной (действие конститутивных принципов). На основе последней, то есть сохраняющей интенции, формируется

ценность художественного произведения: «Ценность – есть стабилизированная норма». И, вместе с тем, творение, целиком отвечающее принятой норме, есть творение эпигонов.

Уже в среде формалистов возникает понимание «подвижности» феномена эпигонства. В. Гофман в работе «Рылеев-поэт» различает непродуктивные случаи, копирующие модели без эволюционной значимости, и продуктивные, приводящие систему литературы в движение. Подчеркивается, что эпигонство – это механизмирующая сила, которая так использует конструктивные факторы, что их условность становится осознанной. Последний аспект пристально рассматривает современный исследователь А. Козлов в статье «Рефлексия эпигонов в русской прозе первой половины XIX века» и говорит об осознанном эпигонстве – типе авторской рефлексии, в котором утверждается вторичность представленного сюжета или присутствует ссылка на конкретный текст литературного предшественника/классика.

Одним из ключевых признаков эпигонской литературы является стереотипность, повторяемость. По ряду этих признаков она все чаще именуется «формульной». Истолкование «формулы» в современном литературоведении характеризуется амбивалентностью. Она представляется и как закостеневшее выражение, сближая понятие формульности с явлениями клише, стереотипа; и как модель для варьирования, основание для обновления поэтического языка. Стабильность, основанная на жесткой структуре, устойчивость, постоянство в процессе передачи традиции, цельность заключенного в стереотипах смысла, значения прослеживаются и в процессах стереотипизации поэтической семантики. Примирить индивидуальное и коллективное в определении поэтической формулы пытается Н. Кузьмина. Формула в поэзии есть составляющая нормы, цитата – знак традиции, свидетельство сближения поэтических культур. Формульная литература (исследователь прямо не использует этот термин, предпочитая понятие «эпигонская», но, по-нашему мнению, в этой функции они совпадают) цитату превращает в формулу, стереотипизирует, тиражируя во множестве «средних текстов». Формула, понятая как стереотип, – основа эпигонской литературы. Как подчеркивает Дж. Кавелти, формульной литературе присущи изменения без осязаемых перемен. В этом значении «формульная» и «эпигонская» литературы совпадают.

Одержано 26.10.2016

УДК 821.161.1

Ігор Віталійович ЧОРНИЙ,

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри українознавства факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСНОВНИЙ КОНФЛІКТ У РОМАНІ В. І. КРИЖАНІВСЬКОЇ-РОЧЕСТЕР «ФАРАОН МЕРНЕФТА»

Образ пророка Мойсея, легендарного засновника іудейської релігії, який вивів народ свій з єгипетського полону, вже багато віків надихає діячів літератури та мистецтва. Показово, що творці звертаються до нього у бурхливі, кризові епохи, де гостро постає проблема стосунків вождя та народних мас. У такий непростий час, пов'язаний з соціальною кризою російського суспільства, апелює до образу Мойсея й відома письменниця кінця XIX – початку XX ст. В. І. Крижанівська-Рочестер у своєму романі «Фараон Мернефта». Дослідження цього тексту дозволить нам повніше уявити трансформацію відомого біблійного сюжету в світовій літературі, а також розширити уявлення про відображення давньоєгипетської теми в російській історичній прозі. Нас цікавило, насамперед, як подані в романі образ самого Мойсея і протистояння його з єгипетським фараоном, які зміни претексту були зроблені Крижанівською.

Й зараз в науці, що вивчає священну історію, викладену в Біблії, питання про датування Виходу залишається відкритим. Серед російських біблеїстів XIX століття, твори яких могла використовувати Крижанівська-Рочестер, однозначної думки з хронології Виходу не було. Так, А. П. Лопухін вважав, що Мойсей був народжений за часів Тутмоса I, його прийомною матір'ю (в іудейській традиції Термутіс) була царівна і майбутня цариця Хатшепсут, а час Виходу відноситься до правління Аменофиса (Аменхотепа) II. Ф. Елеонський дотримувалася більш поширеної в науці думки, відносячи Вихід до часу правління Рамсеса II і Мернептаха. У своїй роботі над «Фараоном Мернефта», так само як і при написанні декількох наступних романів про Стародавній Єгипет («Цариця Хатасу» і «Залізний канцлер Стародавнього Єгипту»), Крижанівська спиралася на роботи відомого вченого-єгиптолога свого часу Генріха Бругша.

На наш погляд, питання, хто насправді був фараоном Виходу, для письменниці принциповим не було. Якихось-то характерних рис, які б відрізняли правління Мернефта від правління його попередників, тих же царів XVIII династії, яких пропонував як фараонів Виходу А. П. Лопухін, в романі немає. Головним, як нам здається, було показати конфлікт, що відбувається між законною владою, яку уособлює фараоном,

і її опонентами – бунтівниками і потрясателями основ, втіленими в образах Мезу і його найближчого оточення. Цар-мученик і царевбивці – ось основний мотив книги, що нагадує про недавні (щодо 1888 р., коли вийшов уперше роман) події 1 березня 1881 р., коли був убитий Олександр II, і невдалий замах на Олександра III 1 березня 1887 р. Він і визначає трансформацію біблійного сюжету в романі.

Крижанівська відступає від традиційного біблійного твердження, що Мойсей був чистокровним євреєм, підкинутим батьками єгипетській царівні, щоб врятувати сина від загибелі. За версією романістки, рідною матір'ю Мезу була єгиптянка Термутіс, котра покохала прекрасного єврейського юнака Ітамара і зачала від нього сина. Неясно, навіщо саме знадобилося Крижанівській така зміна старозавітного сюжету. Можливо, вона хотіла вже цим знизити пафос божественного промислу і вибору фігури на роль пастиря богообраного народу. З іншого боку, Мойсей в такому освітленні постає явним зрадником одноплемінників-єгиптян, своєї сім'ї і законного государя (з яким він до того ж пов'язаний кровними узами).

Зазнала зміни і мотивація вчинків фараона, який звелів винищувати всіх новонароджених хлопчиків-євреїв. У Біблії сказано, що цар Єгипту, дивлячись на плодючість єврейських жінок, злякався, що незабаром в його країні інородців стане більше, ніж корінних єгиптян. У романі жорстокість фараона Рамзеса II у ставленні до новонароджених синів Ізраїлю пояснюється пророцтвом. Цар лише бажає завадити загибелі свого власного спадкоємця і інших єгипетських первістків, а також запобігти негараздам і руйнуванню держави. Таким чином, дії фараона виправдані турботою про народ і країну. Так само як згодом виправдані будуть і всі заходи, що вживаються фараоном Мернефта, щоб зберегти в Єгипті порядок, на основі якого замахнувся Мойсей та його прихильники. Законна влада має право піклуватися про збереження рівноваги, порядку будь-якими доступними їй засобами, вважає Крижанівська-Рочестер. Позиція автора цілком зрозуміла, якщо співвіднести той факт, що французький варіант роману з'явився в період активного протистояння влади і терористів-народовольців, а російськомовна версія – під кінець першої російської революції. Погляди романістки відображають переляк частини російської інтелігенції перед Грядущим хаом.

Фараон у Біблії показаний затягим упертюхом, який жертвує сотнями і тисячами життів підданих заради власних амбіцій. Бог карає його за порушення обіцянок відпустити ізраїльський народ, які були дані його посланцю Мойсеєві. Не проти пророка виступає біблійний цар Єгипту, але проти самого Творця. Мернефта у романі Крижанівської-Рочестер веде непримиренну боротьбу з купкою терористів,

які насмілилися виступити проти тисячолітньої культури, релігії, законодавства, проти освяченої богами верховної влади. Він батько народу, який шукає виходу з непростой ситуації, намагається захистити підданих. Трагічна загибель у фіналі книги фараона-мудреця у безодні моря, що поглинуло Мернефта разом з єгипетським військом, не означає торжества Мойсея. Ще в першій частині оповіді було описано страшну смерть самозваного пророка, який так і не зумів випити повною мірою з чаші – дару-прокляття фараона. У їхній суперечці Крижанівська-Рочестер не бачить переможця і переможеного. Конфлікт роману залишається відкритим. Лише час покаже, за ким правда.

Таким чином, у романі В. І. Крижанівської-Рочестер «Фараон Мернефта» біблійна історія Виходу і образ Мойсея зазнають суттєвих змін, що було, насамперед, пов'язано з консервативно-монархічними поглядами самої письменниці, що стали реакцією на суспільно-політичну обстановку в Росії рубежу ХІХ–ХХ століть.

Одержано 19.10.2016

УДК 342.734

Павло Святославович БОРЦЕВИЧ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін факультету № 2

Національної академії внутрішніх справ;

Світлана Олексіївна ТУРОБОВА,

студентка 6 курсу факультету № 2

Національної академії внутрішніх справ

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Розглядаючи правові аспекти соціального забезпечення громадян в Україні, слід відзначити, що за 25 років – з моменту проголошення незалежності нашої держави і по сьогодні – так і не було прийнято єдиного кодифікованого акта, внутрішньо несуперечливого у своїй структурі, який би відповідав сучасним потребам суспільства у цій сфері. Щодо чинних нормативних актів, то вони не у повній мірі придатні для вирішення проблем соціального захисту, яких, у світлі останніх подій, на жаль, стає все більше. Тому завданням тез є дослідження правового регулювання суспільних відносин у сфері соціального забезпечення, а метою – розробка пропозицій щодо вдосконалення законодавства, що регулює пов'язані з нею суспільні відносини.

Пошуку шляхів створення оптимальної системи соціального захисту присвятили свої праці такі вітчизняні вчені, як В. Вишемирський, П. Гуменюк, В. Попова, В. Бідак, А. Халецька та інші. Серед зарубіжних дослідників певною мірою це питання досліджували О. Відерман, Д. Маршал, Г. Фукс. Але, враховуючи динаміку соціальних проблем у суспільстві, цей напрямок дослідження потребує подальшого доопрацювання.

Нині в Україні діє громіздка система, з близько двохсот, прийнятих у різний час нормативно-правових актів у сфері соціального захисту. Тому неминуючо є існування в них колізій, часом – досить суттєвих. Наприклад, як відмінності щодо визначення страхового стажу та віку, що дають право на призначення пенсії, або ж перевищення передбачених Конституцією України та міжнародно-правовими зобов'язаннями України обсягу видів пільг, соціальних виплат, соціальних послуг. Недостатньо ж врегульований в цій системі механізм адресності, не забезпечує якості соціальних послуг тим, хто їх вкрай потребує.

Дослідження вчених свідчать, що 10 % найбідніших громадян України отримують 2 % соціальних пільг, а 10 % найзаможніших громадян отримують 22 % соціальних пільг, тобто в 10 разів більше. Тож нагальною є потреба створення єдиного кодифікованого акта – Соціального кодексу України, який би ліквідував діючі колізії, оптимізував механізм адресності та мав би превентивний характер щодо зловживань у сфері соціального забезпечення.

Актуальною проблемою є і загроза залишення більшості пенсіонерів без заробленої роками важкої праці пенсії через торгові війни з Росією. Висока ціна на газ сприяла зупинці випуску міндобриव ПАТ Концерн «Стирол», що входить до холдингу «Ostchem» Дмитра Фірташа, що призвело до межі банкрутства низки українських хімічних підприємств (Одеський припортовий завод, черкаський і севєродонецький «Азот», «Рівнеазот», «Дніпроазот»). Затяжне проведення антитерористичної операції призвели до припинення діяльності інших бюджетоформуєчих підприємств на сході. Як наслідок – Пенсійний фонд за останні 9 місяців недоотримав близько 2 млрд грн, у порівнянні з аналогічним періодом минулого року.

Тож, якщо уряд у найближчий час нормативно не врегулює цю проблему і блокада продовжиться, то у подальшому Пенсійний фонд, а, в свою чергу, – і соціально незахищені верстви населення, можуть залишитися без належного фінансування. Одночасно законодавець шляхом запровадження податкових пільг має стимулювати розширення залучення інвестицій господарюючими суб'єктами у соціальну сферу, а також заохочувати внесення громадянами благодійних внесків.

Кризу у сфері соціально забезпечення продовжує загострювати заява уряду про призупинення виплат пенсій на території Донецької та Луганської областей. Не слід забувати, що там проживають такі ж громадяни України, як і в інших регіонах, і на них також мають поширюватись всі конституційні гарантії та пільги. Правові норми ні в якому разі не повинні дискримінувати людей – ні за віросповіданням, ні за расою, ні за місцем проживання, – у цьому, насамперед, і виявляється закріплена ст. 3 Конституції України соціальна спрямованість нашої держави. Тож дії уряду мають бути спрямовані не проти населення, а на максимальну його підтримку, особливо у такий важкий час.

Можна погодитися й з пропозицією щодо необхідності нормативно затвердити перелік базових соціальних послуг, які гарантуються на безоплатній основі, незалежно від економічної ситуації у державі та місця проживання громадян.

Таким чином, проаналізувавши сучасний стан правового регулювання соціально-забезпечувальних суспільних відносин, було виявлено низку колізій і прогалин та запропоновано можливі варіанти його доопрацювання.

Було визначено, що соціальна політика держави має бути спрямована на задоволення життєво необхідних потреб населення. Тому будь-які кроки уряду й законодавця повинні мати під собою належні правові основи для перетворення основних конституційних засад з декларативних на практичні.

Одержано 21.10.2016

УДК 811.161

Валентина Анатоліївна ВАСИЛЕНКО,

кандидат філологічних наук, доцент,

професор кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК СПЕЦІАЛІЗОВАНА СИСТЕМА ПРАВОВИХ ПОНЬТЬ

Для вироблення єдиних правових стандартів, що відповідають сучасним вимогам цивілізованого суспільного розвитку, виникла нагальна потреба впорядкування та унормування, а можливо, й реструктуризації національної юридичної терміносистеми. Тому вивчення закономірностей утворення юридичної термінології, її структури, перспектив розвитку стало одним із найважливіших завдань сучасної науки.

Юридична термінологія у контексті юридичної лінгвістики, яка й визначає основні напрямки досліджень у цій галузі, а саме: історія

юридичної мови, юридичне термінознавство, юридична лексикографія, юридична текстологія, юридична стилістика, порівняльне правознавство, судова лінгвістика, привертала увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників, серед яких – П. Рабінович, О. Сербенська, В. Тертишник, І. Усенко, А. Ушаков, Н. Артикуца, С. Головатий, Ю. Зайцев, С. Кравченко, А. Ляшук, В. Протасов та ін. Так, Н. Артикуца є автором статей «Юридична лінгвістика», «Юридична мова», «Юридична термінологія» (спільно з І. Усенко) до Юридичної енциклопедії. У цьому ж виданні вміщено статтю П. Рабіновича «Юридичний термін».

Завданням пропонованої роботи є визначення суті, змісту і походження понять «юридична лінгвістика», «юридична мова», «юридична термінологія», «юридичний термін»; аналіз основних досліджень із проблеми; визначення лексико-термінологічного мінімуму, необхідного для оволодіння фаховими юридичними знаннями.

Як уже зазначалося вище, юридична лінгвістика (фр. *linguistique* – мовознавство, від лат. *lingua* – мова) – міждисциплінарна галузь знань про взаємозв'язок мови і права, мовні засоби вираження правових понять і категорій, мовностилістичні ресурси у сфері правової комунікації. Термін «юридична лінгвістика» вперше ввів у науковий обіг німецький учений А. Подлях у своїй праці «Юридична лінгвістика».

Основними характеристиками української юридичної мови є точність, офіційність, логічна послідовність, високий рівень стандартизації тощо. Залежно від конкретних сфер юридичної діяльності (законодавство, судочинство, нотаріат, адвокатура, юридична наука, юридична освіта тощо) юридична мова має функціонально-стильові та жанрово-стильові особливості. Вони є предметом вивчення і юридичної науки, і мовознавства, зокрема юридичної лінгвістики.

Із лінгвістичного оточення як предмет дослідження виділяється юридичний термін. За визначенням П. Рабіновича, юридичний термін – слово або словосполучення, що виражає поняття з правової сфери суспільного життя і має визначення в юридичній літературі (нормативно-правових актах, юридичних словниках, довідниках, енциклопедіях, наукових працях тощо). На його думку, юридичний термін співвідноситься з правовим поняттям як першоелементом правового знання і слугує його знаковою (мовною) моделлю, репрезентованою у звуковій і літерній формах, а правове поняття, його внутрішній зміст, обсяг і структура є логіко-смісловою основою для окреслення термінологічного значення у вигляді дефініції, яка узагальнює найістотніші ознаки і взаємозв'язки правового явища.

Значно в ширшому контексті розглядають термінологію як об'єкт лінгвістичних досліджень А. Ляшук, О. Минзак, І. Сушинська і П. Давидов, М. Вербенец, Є. Скороходько, І. Гумовська, Т. Заплатіна та

деякі ін. Так, на думку М. Вербенец, за тривалий період мовознавчих досліджень в Україні не було жодної спроби системного перегляду юридичної термінології з огляду на комунікативну стратегію національної мови, а також компаративний українсько-іномовний контекст, за винятком зіставного опису української та російської юридичних терміносистем. Із такого погляду важливим є комплексний типологічний аналіз юридичної терміносистеми української мови на тлі термінотворчих процесів сучасного світу. Для цього потрібно дослідницький інтерес скерувати насамперед на: з'ясування відповідності терміносистеми юридичних понять української мови національній правовій системі; виявлення основних джерел становлення юридичної терміносистеми української мови; історико-філологічний аналіз формування лінгвістичних термінознавчих ідей у сфері юрислінгвістики; здійснення комплексного функціонально-типологічного аналізу терміносистеми української юридичної мови, звернувши увагу на кореляцію національної терміносистеми із субмовами права інших слов'янських мов, в яких спостерігається спільна тенденція до входження в європейський правовий простір.

Слід зазначити, що в більшості сучасних досліджень є два підходи до визначення терміна: структурно-субстанційний та функціональний. Прихильники першого з них (Д. Лотте та Т. Канделакі) розглядають термін як особливе слово, яке протиставляється за своєю семантичною і граматичною структурою загальноновживаному. Натомість прихильники функціонального підходу (Е. Скороходько, В. Лейчик) вважають, що термін – це функція, тип уживання лексичної одиниці, а не особливий тип лексичної одиниці. Зокрема Е. Скороходько розуміє термін як слово чи усталене словосполучення, що є членом такої лексико-семантичної системи, яка репрезентує певну фахову (спеціалізовану) систему понять.

Одним із актуальних напрямків дослідження терміна є визначення його ознак, серед яких основними вважають системність (систематичність), однозначність, точність, стилістичну нейтральність, лаконічність, відсутність емоційної чи експресивної вираженості. Визначаючи системність як одну з основних ознак терміна, висловлюють застереження, що системні відношення термінів дійсні лише в межах термінології якоїсь галузі знань. З цього приводу серед лінгвістів поки що є певні розбіжності. На нашу думку, для правильного розуміння особливостей функціонування термінів має значення висунута А. Реформатським ідея так званого термінологічного поля, згідно з якою поле для терміна – це певна термінологія, за межами якої слово втрачає свою характеристику терміна. Тобто термін пов'язаний не з контекстом, а з термінологічним полем, яке і заміняє

собою контекст. Саме за цим твердженням слід розглядати всі ознаки терміна.

Із зазначеними вище пов'язані й дослідження щодо запозичення українською юридичною терміносистемою юридичних терміноелементів інших мов, що зумовлено різними історичними умовами і традиціями. Юридична термінологія за походженням може бути питоною національною (відповідач, держава, закон, заповіт, злочин, суд, уряд) або запозиченою, наприклад, абандон (фр.), авізо (італ.), бойкот (англ.), вексель (нім.), евтаназія (грец.), омбудсмен (швед.), юриспруденція (латин.). На основі поєднання національних та запозичених термінів і терміноелементів утворено значну кількість юридичних термінів (експертний висновок, імунітет свідка, кримінально-виконавче право). Особливий вид запозичень – інтернаціональні терміни латинського і грецького походження (адвокат, алібі, інавгурація, конституція, політика, юстиція).

Найпоширеніші терміни та усталені словосполучення вживаються без перекладу і передаються за допомогою транслітерації: де-факто, де-юре, персона нон-грата. При цьому інтернаціоналізми слід відрізняти від екзотизмів, які означають специфічні явища правового побуту, звичаїв, державного устрою, законодавчих актів окремих країн: альтинг (ісл.), кнесет (ізра.), кортеси (ісп.), судебник (рос.), хурал (монг.), шейх (араб.).

За структурою юридичний термін може бути простим (слово) або складним (словосполучення), що характерне і для української, і для англійської мов. Терміни-слова за лексико-граматичною належністю поділяються на іменники, прикметники, дієслова та прислівники. Серед юридичної термінології і номенклатурних назв дедалі більшого поширення набувають скорочені форми – абрєвіатури (Європарламент, Інтерпол, НАТО, ОБСЄ, Мін'юст, ЦПК).

У зв'язку з цим актуальними питаннями для подальших розвідок є: подолання синонімії у правових текстах, що ускладнює трактування юридичних норм і є необґрунтованою та недоречною; впровадження єдиного термінологічно вивіреного та науково обґрунтованого з лінгвоюридичного погляду українського термінологічного юридичного словника; формування усної та писемної мовленнєвої культури правознавців.

Одержано 12.10.2016

УДК 159.923.2

Людмила Іванівна ВОЯТ,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник відділу організації

науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

Проблемою сьогодення сучасного розвитку української держави є її набуття водночас як правового так і соціального статусу. Держава є базовим інститутом політичної системи і політичної організації суспільства. Вона створюється з метою налагодження стосунків у суспільстві, за для здійснення політичної влади домінуючою частиною населення у соціально-неоднорідному суспільстві з метою забезпечення його цілісності й безпеки, задоволення соціальних потреб. Виникнення та існування держави пов'язується з будь-якими соціальним розшаруванням суспільства, з його поділом на ті чи інші частини, які поряд із спільними, зокрема загально соціальними та загальнолюдськими особливостями, мають також і свої особливі, деколи навіть протилежні потреби та інтереси. Правова соціальна держава – це така держава, що ґрунтується на принципах соціальної справедливості: гарантує для своїх громадян цивілізований рівень життя, соціальний захист; охороняє свободу громадян передусім від нужди та бідності; гарантує соціальну злагоду і єдність народу. Це така держава, що не лише може приймати закони, зокрема, спрямовані на соціальний захист населення, а й дотримуватися їх.

Згідно закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» правовою основою державного прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку є Конституція України в якій зазначено, що наша держава є демократичною, соціальною і правовою. Зрозуміло, що слова «демократична», «соціальна», «правова» стосуються не нинішнього стану української держави, а, як наголошують чимало дослідників, її майбутнього, бо минулі роки незалежності – дуже мізерний час, щоб навіть наблизитися впритул до цих ідеалів. За ці роки у нас з'явилося чимало нового, що є позитивним явищем, яке сприяє суспільному прогресу, поступу України шляхом демократизації. Але, на жаль, цей період розвитку не позбавлений суттєвих негативних властивостей, які радикально впливають на зміст і темп розвитку суспільства. Ще багато слід зробити, особливо у питаннях, що стосуються соціальної сфери, життєвого рівня населення, оскільки у нас лише закладаються основи вітчизняної соціальної політики.

Поняття соціальної політики розглядалося науковцями в контексті уявлень про соціальну державу. З огляду на те, що соціальна держава має декілька типів, зрозуміло, що соціальну політику по-різному тлумачили представники різних напрямів суспільної думки. Спільним для авторів є твердження, що сучасна держава обов'язково має проводити соціальну політику. І хоча термін "соціальна держава", як правило, застосовується щодо таких європейських країн, як Швеція, Німеччина, Данія і т. ін., водночас можна констатувати, що будь-яка сучасна (модернізована) держава має ті або інші ознаки соціальної держави. Навіть у тих країнах, де традиційно домінують принципи соціально-економічного лібералізму, наприклад у США, теж проводиться цілеспрямована державна соціальна політика.

Отже, з одного боку, соціальна політика – це мистецтво поєднання людських інтересів, інтересів індивідів і держави, різного рівня людських спільнот, груп у сфері соціальних відносин. З іншого – це система взаємодії державної влади, що постійно оновлюється, недержавних структур, самої особистості з питань життєзабезпечення та розвитку людини.

Соціальна політика сучасної держави повинна бути зорієнтована не лише на підтримку наявного рівня соціальних гарантій і створення механізмів соціального захисту окремих найбільш уразливих соціальних груп, а й на реалізацію довготривалих програм щодо кардинальної зміни основ системи соціального захисту, підвищення її ефективності. Вона є системою управлінських, регулятивних, організаційних, заходів, дій, цілеспрямованої діяльності суб'єктів, що сформувалися в суспільстві на певному історичному етапі його розвитку, здійснюється на основі певних принципів і засад та спрямована на забезпечення оптимального функціонування і розвитку соціального буття, зокрема, соціальних відносин, умов для її самовідтворення та самодостатності, всебічної самореалізації соціального потенціалу особистості, її сутнісних сил, соціальної безпеки людини, її соціального захисту.

Метою соціальної політики держави є створення умов для розвитку та оптимального функціонування соціальних відносин, всебічного розкриття творчого соціального потенціалу людини, досягнення в суспільстві соціальної злагоди, стабільності, соціальної цілісності.

Особливо важливого значення набуває правильна соціальна політика держави в умовах реформування суспільних відносин перехідного періоду до створення соціальної держави і громадянського суспільства.

Громадянське суспільство сьогодення – це система суспільних відносин, де юридично самостійні індивіди (приватні фізичні особи)

та організації (юридичні особи), які вони законно створюють, пов'язані між собою взаємними економічними та іншими інтересами й мають можливість вільно діяти відповідно до цих інтересів та за своїм розсудом, не порушуючи при цьому законних інтересів інших осіб і суспільства загалом. Воно охоплює систему економічних, духовних, культурних, релігійних та інших відносин окремих індивідів, які добровільно об'єдналися в асоціації, корпорації для підвищення життєвого рівня населення, задоволення їх духовних і матеріальних потреб.

Важливою проблемою на шляху становлення соціально-правової держави є наявність низького рівня розвитку громадянського суспільства, що гальмує процес структуралізації українського суспільства. Саме громадянське суспільство є умовою існування соціально-правової державності. Тому природно, що тільки держава з розвиненим громадським суспільством може претендувати на те, щоб називатися соціальною. В умовах сучасного глобалізованого світу громадянське суспільство розглядається не тільки як умова послідовного і безперервного розвитку цивілізації, а й як важливий гарант існування і розвитку соціальної, правової держави.

Так як основним суб'єктом соціальної політики є особистість, то формування умов для утвердження самостійності людини, свободи вибору нею напрямків та форм самореалізації у сфері суспільного буття, життєдіяльності є важливим завданням соціальної політики, де принцип пріоритетності соціальних інтересів особистості – один з основних принципів її реалізації, який передбачає підпорядкування всієї багатоманітності цілеспрямованої діяльності по освоєнню соціального простору, реалізації соціальних програм соціальним інтересам людини, створенню адекватних умов для самореалізації її соціального потенціалу, захисту соціальної суб'єктивності особистості, соціальної безпеки. Реалізація соціальної політики безпосередньо зачіпає інтереси і потреби людей, позначається на їх долях, умовах життя, містить у собі не лише творчий, але й руйнівний потенціал. Непросто врахувати соціальні, професійні, національні, і т.д. запити різних груп населення. Їх з'ясування і задоволення – складний і суперечливий процес. Чим глибше вивчені і осмислені життєві потреби різних груп населення, умови і можливості їх збагачення, тим точніше вони формуються в завданнях соціальної політики, а отже, і успішніше розв'язуються.

Таким чином, українське суспільство потребує радикальних політичних, наукових, технологічних, моральних змін. Воно повинно ґрунтуватися на засадах соціальної справедливості і взаємодії, взаємовигідного міжнародного співробітництва, економічної і інтелектуальної свободи, подолання роз'єднаності, невпевненості, підозрливості,

страху, досягнення законності і правопорядку, громадянської злагоди, віри у сьогодення. Тому успіх сучасного розвитку української держави залежить, насамперед, від політичного вибору і творчої праці її людей що набуває першочергового значення за цих умов відновлення соціальних здобутків, реалізація їх сутнісних сил та фізичних, інтелектуальних, психологічних здібностей. Для цього необхідно, проводити в країні єдину, комплексну і гуманістичну соціальну політику, науково обґрунтувати і забезпечити потребу держави у кваліфікованих працівниках, впроваджувати ефективну систему відновлення у широкому розумінні кадрового потенціалу усіх галузей з метою успішного функціонування вітчизняної економіки.

Одержано 24.10.2016

УДК 115+82:1

Ніна Володимирівна ГРИЩЕНКО,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

«ТИРАНІЯ МОМЕНТУ» В ЖИТТІ СУЧАСНИКА

У культурі різних епох і народів сприйняття часу повністю вписується у загальні умови життя людини. Людина індустріального суспільства вибудовувала лінію власного життя в координатах причинно-наслідкових зв'язків: кожна подія породжувалась попередньою і обумовлювала наступну. З. Бауман порівнював життя людини в такому світі з паломництвом, оскільки паломники завжди знаходили тверду опору в стійкості світу, яким мандрували. Світ паломників впорядкований, детермінований, передбачуваний, надійний, а час – лінійний, незворотній, вимірний.

Досягнення науково-технічного прогресу обумовили появу іншого світу – мінливого, швидкоплинного, «рідинного». Сьогодні людина живе і формується в суспільстві, в якому інформація стала головним і доступним ресурсом, цінністю, капіталом. Основним же джерелом отримання інформації, способом зв'язку зі світом, посередником в формуванні культури виступають засоби масової інформації. Вони створюють принципово нове середовище перебування сучасної людини – своєрідний інформаційний моносвіт, особливу «інфосферу», наділену рисами глобальності. Інтернет поступово зв'язує велику кількість мереж і людей, долає відстані, стирає кордони, створює умови для формування віртуальних спільнот, змінюючи стереотипи їх світосприйняття і спосіб життя. Реальність постає перед сучасником єдиним безкінечним текстом, а життєсвіт людини –

світом, створеним інформацією. Сучасна людина по-новому сприймає, пізнає, розуміє світ, який суттєво і стрімко змінюється і в якому так само стрімко змінюється сама. І темпи цих змін прискорюються. Замість паломництва, що потребує фізичних і моральних зусиль, нині пропонується туристична подорож, під час якої людина може отримати найрізноманітніші, яскраві, але розрізнені і поверхневі враження. Швидкість та динаміка змін стали суттєвими ознаками мережевого суспільства і людство все гостріше усвідомлює фактор часу. Здавалося б, що з появою інтернет-технологій час повинен максимально вивільнитись для людини. Аж ні, відчувається його постійна нестача. «Здається, часу і не гаю, а не встигаю, не встигаю! Щодня себе перемагаю, від суєти застерігаю... і не встигати не встигаю, і ні хвилиночки ж не гаю!», – пише Ліна Костенко. Час ніби грається з людиною, провокує її, змушує наздоганяти. В роботі «Нарис про смисли «пост» Ж.-Ф. Ліюгар стверджує: «...людство виявилось сьогодні у такому стані, що йому доводиться наздоганяти накопичення все нових і нових об'єктів практики і мислення, яке випереджає його». Мобільність орієнтації, новий спосіб засвоєння швидкоплинного середовища стають для людини важливим аспектом її існування й, можливо, питанням виживання. Сучасна людина повинна бути інформаційно адаптованою, включеною до інформаційних процесів, адекватно сприймати інформацію та налаштовуватись на ефективне її використання у своїй діяльності. Сучасний формат засобів масової комунікації пропонує інформацію у вигляді коротких модульних спалахів – новин, фрагментів фільмів, передач, що постійно перериваються рекламою. Ці модульні спалахи інформації мають короткотривалу, мозаїчну форму. Усе це не піддається класифікації, тому що суспільна думка та наукова рефлексія не встигають осмислювати усе нові й нові виклики у просторі культури. Тобто інформаційні потоки мають текучу, розрізнену форму, що не дозволяє вчасно й ґрунтовно операціоналізувати категоріальну базу цих явищ, а отже, й правильно прогнозувати перспективи їхнього подальшого розвитку. Споживачі інформації не можуть запозичувати готові моделі реальності, а вимушені самі конструювати їх. Такий спосіб споживання інформації формує специфічне її сприйняття – «зеппінг», коли шляхом безупинного перевмикання каналів TV (або Інтернету) утворюється новий образ, що складається з уривків інформації та уламків вражень. Такий образ не потребує підключення уявлення, рефлексії; за такого сприйняття весь час відбувається «перезавантаження» інформації, коли спершу побачене практично без часового розриву втрачає своє значення, тобто застаріває. Під впливом нових інформаційних технологій відбувається процес «позачасовості часу», його іннігіляція, ущільнення, стискання до миттєвих випадковостей. Лінійний, незворотний,

вимірний, передбачуваний час подрібнюється в мережевому суспільстві на частинки. Швидкісні інформаційно-комунікаційні технології зумовлюють формування відчуття «миттєвості» буття. Так руйнується позачасова структура свідомості, позаяк людина занурена в теперішнє, яке поглинає минуле та майбутнє. Час – уже не тривалість, а момент, що поглинається іншим моментом. На ефект миттєвості, котрий спостерігаємо в сучасних медіатехнологіях, звернув увагу і Д. Рашкофф, котрий підкреслював, що «один окремих відеокліп дозволяє поєднати воедино образи подій світового значення, котрі відбувалися протягом багатьох років, і швидко проглянути їх один за одним. Ця технологія «семплірування» скорочує всю Історію до однієї миті». Т.-Х. Еріксен, досліджуючи вплив інформаційного суспільства на людину, наголошує на «тиранії моменту», коли безперервний потік інформації заповнює все життя, перетворюючи його в серію переважаних епізодів без «до» і «після». «Люди більше перейняті наступним моментом, аніж теперішнім», – наголошує Т. Еріксон.

Сама людина сьогодні дуже зацікавлена в прискоренні часу. В його динаміці вона хоче більше споживати та встигнути, більше побачити і зробити, а для цього колишні темпи життя в жодному випадку не відповідають її сучасним вимогам, потребам і запитам, котрі випереджають навіть стандарти сьогодення. Е. Тоффлер у праці «Шок майбутнього» зазначає: «Все більше переключань туди-сюди, все менше часу на те, щоб не поспішаючи вникнути в одну проблему чи ситуацію в один проміжок часу. Ось що криється за смутним відчуттям, ... «Все рухається швидше». Все дійсно відбувається швидше. Навколо нас. І через нас». Прискорені темпи змін породжують відчуття «швидкого часу», а Інтернет рясніє пропозиціями: «англійська за три місяці», «Кант за 90 хвилин», «Гегель за годину», не кажучи вже про дивовижні пропозиції схуднення за тиждень. Вторгнення у життєвий світ швидкого часу руйнує цілісність людини, девальвує її цінності. На місце ідеалів довговічності, стійкості та міцності приходить утилітарний принцип: «використав – викинув – забув». Заклик Й. Гете: «Зупинись, мить, ти прекрасна» вже не відповідає вимогам сучасного розвитку. Прекрасне тепер не сьогодення, а те, прийдешнє, котре несе привабливе нове, принаймні, його яскравий мерехтливий образ.

Отож, інформаційний розвиток суспільства радикально змінює уявлення людини про час як основний вимір її буття. В новій комунікативній системі минуле, сьогодення та майбутнє можуть програмуватися для взаємодії один з одним в одному і тому ж повідомленні. «Безчасовий час» стає матеріальною основою нової культури, яка виходить за межі певного досвіду.

Одержано 20.10.2016

УДК 323.13(=161.3)(475)«1917/1921»

Геннадій Геннадійович ДЕДУРІН,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри українознавства факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВТРАЧЕНІ МОЖЛИВОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ВЕКТОР У ПОЛІТИЦІ БНР

На завершальній стадії Першої світової війни відбулася активізація національних рухів ряду народів Центрально-Східної Європи, які прагнули набуття власної державності. За таких обставин керівництву Білоруської народної республіки (БНР), проголошеної у березні 1918 р., життєво необхідно було налагодити конструктивні відносини з найближчими сусідами: поляками, литовцями, українцями.

Лише через декілька днів після проголошення незалежності БНР, до Києва направили дипломатичну місію від білоруського уряду на чолі з А. Цвікевичем, яка зустрілася на початку квітня практично з усіма керівниками Центральної Ради, зокрема і з М. Грушевським. Ця місія фактично стала першим дипломатичним досвідом молоді республіки.

Українські політики, в цілому, позитивно поставилися до змісту III Уставної грамоти, що мала чимало спільного з III Універсалом УНР, відзначаючи свою зацікавленість у створенні дружньої нейтральної держави на своїх кордонах, однак визнати БНР не поспішали, посилаючись на умови Брест-Литовського договору. Невирішеним залишилося і питання щодо спірних територій на білорусько-українському прикордонні.

Після розколу Ради БНР, спровокованого телеграмою, відправленою до германського імператору, білоруський уряд очолив великий землевласник Роман Скірмунт. Саме він незабаром вирушив до Києва з місією встановлення дипломатичних відносин вже з Гетьманом П. Скоропадського. Результатом його візиту стало відкриття в травні 1918 року в Києві білоруського консульства, яке очолив Павло Трампович. Ще раніше представляти інтереси України в Мінську прибув А. Квасницький.

1 червня 1918 р. на засіданні делегації Народного Секретаріату БНР в Україні вперше було озвучено пропозицію про встановлення федеративних відносин між Білоруссю і Україною, ініціатива якого надходила з українського боку. Вона викликала жваві дискусії серед білоруських делегатів, які так і не змогли ухвалити жодного конкретного рішення.

Восени 1918 р., в умовах зростаючої загрози, викликаній експансіоністськими планами більшовиків, втіленими у ідеях «світової

революції», лідери БНР знову повернулися до обговорення планів створення федерації з найближчими сусідами. Це був єдиний шанс зберегти свою державність. Дана місія була покладена на нову білоруську делегацію на чолі з А. Луцкевичем, яка прибула до Києва 22 вересня 1918 р.

Надзвичайна делегація Ради БНР в Києві передала до Мінська Народному Секретаріату важливу інформацію про те, що ряд міністрів в уряді українського гетьмана П. Скоропадського прихильно ставляться до ідеї об'єднання Білорусі й України. Її втілення передбачало створення спільної армії, запровадження єдиних митних правил і дотримання узгодженого курсу в зовнішній політиці. Що важливо, українці навіть були згодні на встановлення контролю БНР в ряді спірних районів, що знаходилися на кордоні з Україною (Пінському, Гомельському, Речицькому, Мозирському).

В результаті декількох раундів переговорів, білоруські представники резюмували, що «українці охоче підуть на зустріч зміцненню білоруської державності і створенню збройних сил Білорусі, надаючи фінансову допомогу, поставляючи зброю та інше, якщо на це буде згода Німеччини». Але поразка останньої у Першій світовій та крах Гетьманський держави П. Скоропадського, що настав невдовзі за цим, не дав розвинутися цій ідеї у практичній площині. У листопаді 1918 року білоруські політики зосередили свою увагу на створенні литовсько-білоруської федерації.

З огляду на певні обставини, ставка на Литву так само не принесла білорусам скільки-небудь значущих результатів. У травні 1919 р., зростаюча недовіра тодішнього глави уряду БНР А. Луцкевича до своїх литовських союзників, знову розгорнуло білоруську дипломатію у бік України. Зокрема, в одному з пунктів, відправленої до Парижу «Інструкції для дипломатичної делегації на мирній конференції», вказувалося: «Особливо тісний контакт підтримувати з українцями. Порушити питання про можливість військового союзу з Україною... бути готовими до обговорення можливості використання такого союзу для подальшого втілення ідеї білорусько-української федерації».

Однак і в цьому випадку планам українсько-білоруської федерації не судилося здійснитися. Директорія УНР, яка тоді перебувала при владі в Україні, не відрізнялася послідовністю у своїй зовнішньополітичній стратегії і в умовах вкрай хиткого внутрішньополітичного становища, була зацікавлена в діалозі з тими силами, які могли надати їй реальну допомогу. Білорусів серед них лідери Директорії не бачили.

Отже, Варшавський договір, укладений С. Петлюрою в квітні 1920 року з Польщею, не брав до уваги інтересів ковенського уряду

БНР і, фактично, позбавляв будь-якої перспективи подальші контакти між її керівництвом і українськими політиками з оточення С. Петлюри. Представникам же пропольської Найвищої Ради нічого не залишалось, як у травні 1920 р. підписати з Ю. Пілсудським аналогічну за змістом угоду. Ризький мир 1921 року між Польщею і Радянською Росією, ставив обидві сторони у вкрай невідгідне становище на міжнародній арені, змушуючи з жалем згадувати про втрачені раніше можливості налагодити більш ефективну взаємодію.

Одержано 17.10.2016

УДК 94(100)

Станіслав Юрійович ІВАНОВ,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри українознавства факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

«СУХИЙ ЗАКОН»: ПРАВОВІ НОРМИ ТА ПОВСЯКДЕННІ ПРАКТИКИ У СВІТІ В ХІХ – ХХ СТ.

«Сухий закон» – це система заходів, що передбачають повну заборону або суттєве обмеження виробництва та розповсюдження спиртовмістовних речовин з метою викорінення алкоголізму, покращення здоров'я нації та зміцнення правопорядку. З історичної точки зору «сухий закон» дуже цікавий і повчальний, саме тим, що антиалкогольні кампанії сприймалися суспільством неоднозначно і далеко не завжди мали позитивні наслідки.

Якщо розглядати сухий закон виключно з точки зору людини, яка дотримується тверезого способу життя, тоді антиалкогольні заходи будуть мати лише позитивні характеристики. Тим не менш, разом із позитивними моментами у сухого закону існують і певні недоліки. Чого буде більше залежить від того, в якій країні запроваджується антиалкогольна кампанія та який менталітет притаманний народу, що живе в цій країні. Слід відзначити, що в жодній країні світу «сухий закон» не введено в найповнішій формі, тобто немає повної заборони алкоголю. Це свідчить про те, що існують певні труднощі у застосуванні цієї заборони на практиці, а ось різні по м'якості обмеження на хмільні напої були успішно реалізовані в багатьох країнах світу. Наведемо декілька таких прикладів.

У Швеції на початку ХІХ ст. починають виникати товариства тверезості. У 1860 році забороняють домашнє самогонваріння та відкривають у Гетеборзі спеціалізований бар, який був єдиним місцем де публічно дозволялося вживати алкоголь. Разом з тим, у 1865 році починає працювати так звана Гетеборзька система згідно з

якою, продавати алкоголь могли лише спеціальні акційні товариства, що мали дозвіл місцевої влади. Прибуток від продажу здебільшого йшов на профілактику алкоголізму та благочинність. У 1919 році Гетеборзька система була замінена системою Братта, вона дозволяла кожній шведській родині купувати 4 літри спиртних напоїв на місяць. Купити їх можливо було тільки по особливим карткам та у спеціальних магазинах. Ця система проіснувала до 1957 року. З 1995 року набув чинності закон «Про алкоголь», який систематизував всі попередні заборони і обмеження.

В якості наступного прикладу розглянемо Ісландію. В цій країні сухий закон формально проіснував 75 років. У 1908 році Ісландці на референдумі вирішили заборонити всі спиртні вироби. Сухий закон вступив у дію 1 січня 1915 року, але за шість років частково призупинив дію під тиском Іспанії. Мадрид вимагав від Рейк'явіку відмінити сухий закон, інакше іспанці припинять купляти головний продукт експорту Ісландії – рибу.

Фактична відміна сухого закону відбулась у 1935 році після чергового референдуму, на якому ісландці проголосували за повернення спиртного. Заборона зберігалася для того, щоб догодити противникам спиртного тільки на міцні сорти пива. Остаточна заборона на пиво була відмінена 1 березня 1989 року.

Ще одним яскравим прикладом є проведення політики «протверезіння» населення в Російській імперії перед Першою світовою війною. До 1914 року в Російській імперії однією із основних проблем, як в економічному так і соціальному плані, була проблема пияцтва. Володимир Рогоза в журналі «Школа Життя» повідомляє, що в бюджет Російської імперії у 1914 році був закладений дохід від винної монополії в розмірі 1 млрд руб. Гроші на той час чималі, але утримувалися вони за рахунок людського життя – с 1911 до 1913 року вживання горілки збільшилося на 17 %. У засобах масової інформації та Державній думі владу відверто звинувачували у цілеспрямованому споюванню народу. В цих умовах 26 січня 1914 року міністр промисловості та торгівлі Російської імперії П. Л. Барк представив царю свою програму в якій заявив: «Не можна будувати наповнення скарбниці на продажу горілки... Необхідно ввести подхідний податок та прийняти всі заходи для скорочення вживання горілки». В той же час імператор Микола II перейшов до відкритої підтримки народного тверезницького руху і проведенню політики системного обмеження вживання алкоголю.

Особливе місце варто приділити одній із найгучніших антиалкогольних кампаній в історії, яка була проведена в США протягом 1920–1933 років.

На початку ХХ ст. рівень споживання алкоголю у США збільшився приблизно на третину, саме в цей момент учасника тверезницького руху стало зрозуміло – в боротьбі проти алкоголю недостатньо тільки організаційних зусиль, що необхідно ввести заборону на продаж алкоголю на всіх рівнях. Так, 1 серпня 1917 року Сенат США підтримав 18 поправку до Конституції в якій мова йшла про заборону виробництва, продажу чи транспортування спиртного всередині країни, а також імпорту та експорту для використання в якості напою. Згодом був прийнятий так званий «Закон Волстеда». Він запроваджував суттєві обмеження на всі напої вміст алкоголю в яких перевищував 0,5 %.

Сухий закон виявився більш жорстким ніж очікувалось, крупні виробництва були ліквідовані. Наслідки проведення антиалкогольної кампанії не були однозначними. Так, наприклад автор книги «Сучасна Америка» Г. Гослар робить висновок, що за три роки дії закону відбулося оздоровлення суспільства, зокрема, кількість арештів зменшилась в 3,5 рази. Але були і негативні моменти, торгівля спиртом для представників злочинного світу стала дуже прибутковою. Доставка та торгівлю, контрабандою займалися і звичайні американці. Сухий закон викликав розквіт корупції серед чиновників, політиків, суддів, поліцейських і адвокатів.

На території США сухий закон був відмінений у грудні 1933 року президентом Ф. Рузвельтом. Але декілька штатів не дивлячись на це зберігали дію 18 поправки на своїй території. На сьогодні в окремих округах та містечках США торгівля алкоголем заборонена.

Слід відзначити, що заборона алкоголю розповсюджується не тільки на Заході, у країнах Сходу, особливо в мусульманських країнах, тема алкоголю є дуже гострою. Зараз в багатьох арабських країнах діє сухий закон. У Ірані, Пакистані, Лівії, Кувейті, Саудівський Аравії взагалі заборонені спиртні напої. В інших доступ до них суттєво обмежений за релігійними вподобаннями. Так, наприклад у Єгипті під час релігійних свят взагалі на місяць закривають винні магазини. Поява у нетверезому вигляді в суспільному місці вважається злочином, як і контрабанда спиртних напоїв.

Таким чином, розглядаючи приклади антиалкогольних заходів, варто відзначити загальні риси та відмінності при проведенні цих кампаній. Серед усіх наведених прикладів стає зрозумілим, що тільки на мусульманському сході заборона на алкоголь має силу, завдяки набожності населення та ролі ісламу це стало частиною традиції і визначає суспільну думку. В інших державах успіх мали лише обмеження на споживання алкоголю, намагання умовної заборони мали нетривалий ефект і залежали від бажання самого населення викоринити пияцтво у

суспільстві. Разом з тим можна із впевненістю говорити, що позитивні результати певних обмежень вживання спиртних виробів у суспільстві мали місце. Це підтверджує шведський приклад контролю над вживанням алкоголю серед населення. Також важливим фактором для вдалої антиалкогольної кампанії є державний устрій країни. Так, наприклад в Російській імперії країні авторитарній запровадити сухий закон простіше ніж в демократичній країні, такій як США. Варто відзначити, що на проведення антиалкогольної кампанії в окремій країні може вплинути і зовнішньополітичний фактор. Як це сталося в Ісландії, де зовнішньополітичний тиск змусив ісландське керівництво послабити антиалкогольну кампанію у своїй країні, що в подальшому призвело до відміни сухого закону.

Одержано 20.10.2016

УДК 349.2

Тетяна Володимирівна КОЛЕСНИК,

доцент, кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності

факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Соціальний захист населення – це важлива ознака розвитку і соціальної стабільності будь-якого цивілізованого суспільства. Від рівня соціального захисту значною мірою залежить соціальна безпека не тільки окремої особи, але і держави. Національні системи соціального захисту населення є об'єктивною необхідністю і охоплюють багато аспектів людського життя.

Система соціального захисту населення України повинна відповідати провідним принципам соціальної держави, будуватися на державних соціальних стандартах, здійсненні їх постійного моніторингу для практичного втілення системи соціальних, економічних, законодавчих прав та гарантій, що забезпечуються і контролюються державою та відповідними інститутами.

З огляду на значне погіршення соціально-економічних показників, особливої актуальності в Україні набуває розробка нової концепції вирішення проблеми зайнятості та безробіття. Найбільш гострою у цій сфері проблемою є формування цивілізованого ринку праці, заснованого на плюралізмі форм власності, свободі підприємницької діяльності, трудової активності й свободі праці. Основні проблеми ринку праці у нашій державі пов'язані зі зростанням тривалості періоду безробіття, збільшенням кількості громадян, які шукають роботу, а також існуванням труднощів щодо працевлаштування соціально не

захищених верств населення, які нездатні на рівних конкурувати на ринку праці, а тому потребують захисту з боку держави.

Ринок праці – основний регулятор зайнятості населення, ефективність якої забезпечується саме через ринок праці. Базовим постулатом державної стратегії забезпечення зайнятості має стати принцип досягнення та підтримання повної продуктивної зайнятості. За цих умов, на наш погляд концептуальні основи регулювання зайнятості населення в Україні мають полягати в органічному поєднанні механізму саморегулювання та механізму державного регулювання, які забезпечують умови для розвитку робочої сили та економічної активності. В умовах ринкової економіки зайнятість регулюється в основному державою відповідно до прийняття політики зайнятості. Основними напрямками сучасної політики більшості розвинених країн є сприяння в працевлаштуванні незайнятого населення і подання допомоги в профпідготовці та перепідготовці, а також стимулювання створення гнучкого ринку праці.

Необхідні передумови цієї ефективності в Україні закладені в трудовому законодавстві держави. Зокрема, закон України «Про зайнятість населення» гарантує всім громадянам рівні права на вільний вибір місця роботи, вид діяльності, забороняє будь-які примусові заходи залучення до праці. Нерозв'язання соціальних проблем викликає негативні соціальні явища, які стримують і деформують розвиток суспільства, унеможливають повноцінну участь громадян у всіх сферах суспільного життя.

На сучасному етапі проведення ринкових перетворень в Україні стабільність соціальної політики розглядається як важливий елемент економічної стратегії. Важливими проблемами соціальної політики України є: визначення шляху суттєвого підвищення вартості національної робочої сили; поєднання політики економічного зростання з активною і сильною соціальною політикою; підвищення платоспроможного попиту населення; посилення мотивації праці; зайнятість населення.

За даними Державної служби статистики України, ситуація на ринку праці залишається напруженою та характеризується скороченням зайнятості та зростанням безробіття. Чисельність зайнятого населення у віці 15–70 років у I півріччі 2016 року становила 16,2 млн осіб, а рівень зайнятості – 56,2 % (у I півріччі 2015 року, відповідно, 16,4 млн осіб та 56,5 %).

Найвищий рівень зайнятості спостерігався у м. Києві (62,4 %), Харківській (59,7 %) та Дніпропетровській області (59,0 %). Разом з тим, намітилися позитивні тенденції щодо скорочення кількості зайнятих у неформальному секторі економіки. Найнижчий рівень безробіття

спостерігався у Одеській (5,8 %), Харківській (6,3 %), Київській (6,6 %) областях та місті Києві – (6,3 %).

Нагальним питанням здійснення соціальної політики, є проблема фінансування соціальних витрат. Згідно зі світовою практикою, джерелами прямого та непрямого фінансування соціальної сфери є: безпосередні бюджетні видатки; «податкові видатки» у вигляді пільг, відшкодувань, відстрочок; страхові внески до державних та недержавних страхових фондів; надання державного майна для функціонування соціальної сфери; особисті кошти та зобов'язання громадян; благодійність приватних осіб, фірм та організацій; усупільнення коштів підприємств у вигляді їх зобов'язання щодо виконання соціальних функцій.

Значним залишається дисбаланс між попитом та пропозицією на ринку праці. Станом на 1 жовтня 2016 року на 1 вільне робоче місце претендувало 6 безробітних, у тому числі серед законодавців, вищих державних службовців, керівників, менеджерів – 17 осіб, кваліфікованих робітників господарства на одне вільне робоче місце претендувало – 15 осіб, технічних службовців – 8 осіб, фахівців та працівників сфери торгівлі й послуг – по 6 осіб, професіоналів; робітників з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування і машин та представників найпростіших професій – по 5 осіб, кваліфікованих робітників з інструментом – 3 особи.

Ці статистичні данні засвідчують, що підвищення якості життєдіяльності населення України є нагальною потребою, зумовленою необхідністю консолідації суспільства, об'єднання зусиль усіх його верств для реалізації цілей соціального розвитку з орієнтацією на досягнення високих соціальних стандартів та нормативів. Необхідно критично переосмислити світовий досвід формування нового соціально-економічного простору відповідно до національних потреб і запитів, передбачивши заміну старих способів розв'язання соціальних проблем принципово новими, більш ефективними. Основна ідея національного соціального розвитку повинна полягати у досягненні самодостатнього рівня соціодинаміки в суспільстві, усвідомленні та реалізації того, що повноцінне відтворення людського потенціалу, соціуму загалом є прерогативою не тільки держави і владних структур, але й кожного з громадян України, що здійснюється на основі узгодженості соціально значущих інтересів громадян, суспільних об'єднань, органів в державної влади та місцевого самоврядування.

Одержано 12.10.2016

УДК 340.12

Юлія Анатоліївна МЕЛІХОВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри культурології

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МОРАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА СУДДІ

Особливість професії судді з погляду моральних і професійних вимог насамперед полягає в наявності права вирішувати долю інших громадян. Однак реалії сьогодення красномовно свідчать про брак моральності, а часом і професіоналізму в діяльності суддів. Саме це значною мірою зумовлює процес помітної актуалізації питань, пов'язаних з етичними засадами суддівської професії.

Вплив рівня морального розвитку судді на його професійну діяльність є безперечним, але недостатньо вивченим. Наприклад, очевидним є те, що суддя, діючи у межах закону, здійснює вибір одного з можливих рішень. Діапазон такого вибору визначає і межі суддівської дискреції. Ці межі звужуються, але не можуть повністю усунути із судочинства так зване «суб'єктивне начало», тобто суддівський розсуд, який виявляється у різності, навіть суперечливості судових рішень по одній і тій справі, а також при вирішенні аналогічних по суті правових конфліктів. Наявність у судді дискреційних повноважень обумовлює значення не тільки його професійних, але й особистісних, моральних якостей.

Однак показовим є те, що термін «морально-професійна культура судді» дослідники не використовують як самостійне поняття, оскільки професійна культура судді розглядається ними окремо від моральної і навпаки. Проте у визначенні професійної культури судді мова йде про рівень його морального розвитку, а у визначенні моральної культури судді – про професійну компетенцію, яка є визначальним складником професійної культури. І це має пояснення, адже правосвідомість (у повному значенні – система уявлень про право, суб'єктивна основа права) і моральна свідомість пов'язані єдиними трансцендентально-феноменологічними та аксіологічними смисловими центрами. Таким чином, моральну культуру судді недоцільно розглядати окремо від професійної. І навпаки, професійну від моральної. Адже, наприклад, такі найбільш важливі для успішного здійснення професійних функцій особистісні риси судді, як справедливість, принциповість, чесність, сумлінність, незалежність, відповідальність, неупередженість, гуманність неможливо вважати тільки як професійні чи як моральні риси. Тому не можна вести мову про високий рівень професійної культури судді без належного морального наповнення

його особистості і, навпаки, будь-які найщиріші прагнення захисту прав і свобод, покращення правозастосовної практики, належного здійснення правосуддя можуть руйнуватися через низький рівень професійної підготовки судді.

З огляду на наведене, морально-професійна культура судді – це рівень морального і професійного розвитку, який виявляється у якості професійного потенціалу та характері спрямованості світогляду судді, соціально-психологічних настанов його діяльності.

Особистісний професійний потенціал судді – це сукупність системних правових і загальнонаукових знань, умінь, навичок, творчих здібностей та здатності до постійного самовдосконалення, якість яких залежить від рівня культури правового і етичного мислення, культури почуттів і поведінки. Проте, як відомо, особистісний професійний потенціал судді може застосовуватися і реалізуватися по-різному. Так, суддя навіть з найвищим рівнем особистісного професійного потенціалу може діяти непрофесійно, незаконно, несправедливо, аморально та антигуманно.

Спрямованість світогляду, соціально-психологічних настанов діяльності судді – це ціннісний вимір його особистісного професійного потенціалу, соціальна, моральна і професійна зорієнтованість, яка формує ціннісно-орієнтаційну і мотиваційну серцевину особистісної культури, поєднуючи такі риси-компоненти: цінності, ціннісні орієнтації, принципи, переконання, інтереси і потреби.

Отже, морально-професійну культуру судді слід розглядати як специфічну єдність аксіологічного і емпіричного начал його особистості, яка реалізується у професійній діяльності.

Одержано 27.10.2016

УДК 811.161.2'367

Валентина Яківна МОРОЗ,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Глобалізація охоплює усі сфери суспільного життя, зокрема й культуру. Українська культура на сучасному етапі постає як унікальний феномен з власною національною специфікою й особливостями. Її головні завдання: 1) стати модерною й конкурентоспроможною;

2) виокремитися не лише у межах фольклорно-поетичного простору, а й поза колом традиційних жанрів та стилів; 3) засвоїти новітні сфери творчості та культурних практик; 4) стати потужним чинником національної ідентичності та єдності; 5) сформувати відкритість до наукового, міжкультурного, міжрелігійного співробітництва. Потужним фактором гуманітарного розвитку в країні є історико-культурно-мовні та етно-релігійні компоненти, серед яких виокремлюються: сфера української культури; функціонування української мови на всій території України; активізація культурного життя; оновлення всіх сфер діяльності людини; переоцінка та утвердження у свідомості нації нових світоглядних орієнтирів; розширення доступу до надбань культури, культурно-мистецьких послуг всіх верств українського суспільства; забезпечення інтеграції України в європейський та світовий гуманітарний простір. Модернізація країни неможлива без участі молоді як соціальної групи, найбільш схильної до новацій і перетворень. Участь у соціальному та суспільно-політичному житті – це засіб самореалізації, досягнення матеріального добробуту, забезпечення потреб та інтересів молодої людини. Основним завданням держави у напрямку підвищення соціальної активності молоді є її залучення до участі у громадській та політичній діяльності. Перегляд і переосмислення світоглядних орієнтацій, значні втрати духовних цінностей у суспільстві потребують удосконалення шляхів і методів формування у студентської молоді якісно нового мислення та високого рівня національної самосвідомості.

Концепція юридичної освіти в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ передбачає підготовку висококваліфікованих юридичних кадрів, які готові до активної участі в державно-правовому житті, впевнено володіють політичною, правовою та мовленнєвою культурою, мають необхідні ділові та моральні якості, певні організаторські здібності, відзначаються вмінням працювати з людьми, мають розвинене почуття обов'язку, справедливості та відповідальності. Крім цих важливих морально-етичних категорій, професія юриста охоплює важливі сфери знань: законодавство і законотворення, державне управління, нотаріат, правничі науки, правова інформація та ін., але багатовекторний навчальний процес потребує аспектів національно-патріотичного, військово-патріотичного, релігійного виховання. У цьому форматі високий рівень національної самосвідомості передбачає: 1) формування свідомого громадянина – патріота Української держави; активного провідника національної ідеї; представника української національної еліти; 2) виховання любові до рідної землі, її історії, відновлення і збереження історичної пам'яті; 3) культивування кращих ознак української ментальності

(працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку з природою та ін.); 4) виховання бережливого ставлення до національного багатства країни, мови, культури, традицій; 5) набуття активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів.

Формування громадянина – патріота України, підготовленого до життя, з високою національною свідомістю, виховання студентської молоді, здатної побудувати громадянське суспільство, в основу якого були б закладені та постійно втілювалися демократія, толерантність та повага до прав людини, набуває сьогодні особливого значення. Патріотизм у сучасному розумінні – це відчуття того, що в студентському колективі, місті, країні питання державотворення, законодавства, культури, історії, мови, релігії повинні стосуватися кожного. Християнські цінності стосуються багатьох студентів, оскільки глибоко віруючій людині притаманні милосердя, почуття поваги до батьків, віра в Бога, любов до землі.

Викладачі кафедри соціально-гуманітарних дисциплін разом зі студентами підготували цілий ряд заходів, присвячених релігійній тематиці. Студенти гр. ЮД-642, 643, 646 підготували доповіді на теми: «Роль церкви в нашому житті», «Патріотичне виховання молоді на основі церкви». Поєднуючи ці теми, вони зазначають, що саме в наш час студентська молодь прагне вчитися за кордоном, не задумуючись над біблійними істинами, які треба сповідувати у своєму подальшому житті, дотримуючись християнських заповідей. Такі практичні заняття, круглі столи, наукові диспути допомагають їм глибше осмислити життєві реалії сьогодення, збагнути ціннісні потреби людства, свій духовний і внутрішній світ. Зустріч зі священником Олександром запам'яталася розповідями про справжніх патріотів, про бійців у зоні АТО, які, не шкодуючи життя, відстоюють територіальну цілісність і незалежність нашої держави. Особливу увагу він приділив громадській активності молодого покоління, його духовному розвитку, що стане запорукою небайдужості як до сьогоднішнього, так і до майбутнього нашої країни, до прийдешніх поколінь громадян.

Молоде покоління патріотів набуває нових якостей у вигляді понять: відстоювання повної свободи і незалежності особистості, народу, держави; включає турботу про розвиток національних традицій, звичаїв і обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі; розвиває прагнення робити пожертвування на будівництво храмів, навчально-виховних і культурних закладів; передбачає цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, постійне самовдосконалення і самореалізацію в ім'я підвищення добробуту народу; виявляє уміння скрізь і усюди поступати благородно,

шляхетно; виховує доброзичливість і добродієність, інші чесноти. Отже, під впливом християнської віри, яку проповідує Церква, зникнуть ідеологічні, психологічні і політичні відмінності, що існують між різними частинами нашого суспільства, і воно, об'єднавшись політично й духовно, набуде такої форми, яка задовольнить віковічні прагнення українського народу мати власну незалежну державу. Оскільки зденаціоналізована особистість, як відомо, ніколи не зможе стати повноцінним громадянином держави, то надійною основою культурно-історичного розвитку нації, а відповідно й кожного, хто її представляє, є національно-патріотичне виховання.

Формування у студентів – юристів не тільки знань, практичних умінь і навичок, але й світоглядних орієнтирів, переконань, моральних цінностей і принципів, естетичних смаків і вподобань є справою складною. Формування такої особистості потребує наповнення всіх ланок навчально-виховного процесу змістом, який би виробляв ідеали й цінності, прищеплював любов до всього рідного, а також забезпечував можливості для постійного духовного самовдосконалення. Маємо на увазі об'єктивне відображення історії України, з'ясування ролі української мови в державотворчих процесах, цікаве подання культурних здобутків українського народу, вивчення державної символіки, репрезентація національних наукових надбань. Глибоке пізнання історичного минулого рідного народу, оволодіння його національними, духовними цінностями, вищими здобутками в різних галузях – важливі компоненти національно-патріотичного виховання студентської молоді, без яких неможливе збереження історичної пам'яті, розвиток духовності. Особливо важливу роль у цьому контексті відіграють предмети українознавчого циклу, що формують знання про українське суспільство, його історію, культуру, мову, менталітет: «Історія України», «Історія української культури», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Культура професійного мовлення», Риторика», «Культура слова».

Отже, національно-патріотичне виховання у ДДУВС передбачає формування і розвиток такої особистості, якій буде притаманна готовність не тільки до виконання професійного, громадянського, конституційного обов'язків, а й до захисту національно-державних інтересів, незалежності та цілісності України, утвердження її суверенітету.

Одержано 17.10.2016

УДК 323.2

Олександр Семенович МОШЕНСЬКИЙ,

кандидат філософських наук, доцент,

*доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ЦІННІСТЬ

Після Майдану в Україні гостро постала проблема справедливості. За роки незалежності й розбудови капіталістичного суспільства стало зрозуміло, що ринкова стихія потребує обмеження й регулювання як з боку держави, так і з боку громадянського суспільства. Так званий ринковий романтизм, поширений серед українців у 90-х – на початку 2000-х років виражений словами – «ринок усе розставить по своїх м'ясяцях», поступово пройшов. В умовах кланово-олігархічної економіки, обмежених фінансових ресурсів держави, всеосяжної корупції, різкого падіння рівня життя людей знову актуалізується тема справедливості як одного з орієнтирів соціально-політичного розвитку, стандарту оцінок, критерію вибору.

Проблема справедливості має два аспекти: морально-правовий і соціально-політичний. Спільним для цих двох аспектів є те, що воно виражає уявлення про співвідношення між практичною роллю певних індивідів і соціальних груп та їх положенням у суспільстві, між працею і винагородою, між проступком (злочином) і покаранням, правами і обов'язками людей, їх реальними заслугами і визнанням з боку суспільства.

Слід зауважити, що справедливість в українському суспільстві сьогодні розуміється не просто як розподільча справедливість, а й значною мірою як соціальний ідеал. Європейський вектор розвитку, який поділяють більшість українців, саме й виражає, на їхню думку, реалізацію цього ідеалу. В умовах певного ідеологічного вакууму, в якому сьогодні перебуває українське суспільство, можна спрогнозувати, що проблема справедливості набуватиме все більшого ідеологічного значення. Більше того, подібна тенденція охоплює все більше країн. Все більше людей в світі сьогодні зайняті пошуками справедливості, як вони її розуміють – від Близького Сходу, де намагаються створити ІДІЛ, до США – де значна кількість громадян підтримують на виборах президента кандидатуру Д. Трампа, який абсолютно не вписується в існуючий істеблішмент, але на їхню думку, буде більш справедливим.

Уявлення про соціальну справедливість історично мінливі. Кожна епоха, кожен соціальний клас несе своє розуміння справедливості. Це розуміння відбиває той або інший рівень розвитку суспільства, групові (класові) інтереси, найперше, економічні.

Для більшості сучасних партійних ідеологій загально визнаною є справедливість рівності можливостей, рівності шансів. Рівний доступ до освіти, рівний доступ до отримання роботи, до послуг медицини та інших соціальних благ. При цьому, ідеології лівого спрямування (комуністичні, соціалістичні) традиційно більший акцент роблять саме на «рівності результатів», не відкидаючи й «рівності шансів». Тим не менше існує консенсус у розумінні того, що у сучасному світі спостерігається тенденція до збільшення у різних соціальних груп нерівності у життєвих шансах. Без сумніву можна стверджувати, що в умовах наростаючої світової економічної кризи, тема справедливості буде знаходитися в центрі суспільних дискусій і політичних подій. Соціологічні дослідження, проведені в 2015 році у такій розвинутій і благополучній європейській країні як ФРН, показують, що лише 15 % населення оцінюють те що там відбувається як справедливе.

Політологи констатують, що в більшості розвинутих країн намітився і зростає розкол та непорозуміння між елітою й населенням. Український Майдан спричинив саме такий розкол. Чи можемо ми стверджувати, що те, що зараз відбувається в Україні спрямоване на подолання протиріч суспільно-політичного розвитку? Навряд чи.

Історична духовна традиція українського народу визначає стрижневу роль принципу соціальної справедливості у політичному, економічному, соціальному житті суспільства. Порушення цього принципу делегітимізує державну владу в очах людей, спричиняє соціальний протест і, як наслідок, дезінтеграцію держави. На Майдані український народ поставив перед своєю елітою чіткі питання. Настав час істини для української еліти, час визначитися – з ким вона?

Одержано 26.10.2016

УДК 35.078.3

Ірина Вікторівна ПАНОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВИХ ЗАСАД НАДАННЯ ПОСЛУГ ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

На сучасному етапі переходу світового співтовариства до інформаційного суспільства ступінь розвитку інформаційного простору та інформаційних технологій стає безпосереднім чинником становлення активного та свідомого громадянина, національної конкурентоспроможності. Інформаційно-комунікаційні технології є одним з найбільш

важливих чинників стимулювання економічного зростання та розвитку громадянського суспільства, зайнятості населення, розширення конкуренції і, як наслідок, сприяння подоланню «цифрового розриву». Однак уже зараз можна констатувати, що саме рівень технологічного розвитку визначає не лише економічний потенціал країни та якість життя її громадян, а також роль і місце цієї країни в глобальному суспільстві, масштаби та перспективи її економічної та політичної інтеграції з усім світом. За останній рік в Україні спостерігається явне збільшення застосування інформаційно-комунікаційних технологій в суспільному житті, як то: впровадження електронного врядування, електронне декларування, надання електронних послуг на єдиному державному порталі адміністративних послуг, створення кабінету електронних сервісів, можливість вчинення реєстраційних дій у державних реєстрах України в електронному вигляді, користування електронними системами звітності для тих осіб, які здійснюють спеціалізовану професійну діяльність, участь в електронних торгах арештованим майном тощо. Розширення інформаційної сфери та розвиток інформаційно-комунікаційних технологій виступають важливими складниками еволюції сучасного суспільства, адже за допомогою активного обміну інформацією суспільство все більше набуває ознак інформаційного, що в перспективі дає шанс створення високо-ефективного інформаційного середовища у глобальному вимірі.

Вплив процесів глобалізації на правотворчість України протягом тривалого часу виражався в запозиченні зразків і стандартів. Спочатку у процесі становлення української державності вітчизняне законодавство дещо орієнтувалося на російське. Так, Україна була членом країн СНД, але на сьогодні становище дещо змінилося: законодавець намагається змінити курс держави, приєднатися до Європи, внаслідок чого й законодавча діяльність уже орієнтується на європейське законодавство. Таким чином, одним із перших шляхів удосконалення надання послуг для населення із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій є забезпечення прискорення гармонізації вітчизняного законодавства з нормами законодавства Європейського Союзу відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, зокрема з питань інформаційного суспільства, надання електронних послуг, розвитку телекомунікацій, захисту інтелектуальної власності тощо.

Враховуючи потенціальний позитивний вплив цінностей інформаційного суспільства, процесів євроінтеграції на подальший розвиток України, потребу формування і реалізації ефективної державної політики у сфері впровадження інформаційно-комунікаційних

технологій, адекватної сучасним викликам і загрозам та потребам суспільства і держави, необхідність розвитку національної інформаційної інфраструктури, електронного урядування та електронної демократії, зокрема в частині розвитку парламентаризму та місцевого самоврядування, забезпечення інформаційної безпеки, важливість впровадження міжнародних стандартів та кращих практик, зокрема з питань розроблення, впровадження та використання інформаційних технологій, інформаційних продуктів і послуг, а також те, що в сучасному світі подолання цифрової нерівності є істотною умовою подолання соціально-економічної нерівності громадян, активізації їх участі в управлінні державою необхідним вбачається оновлення нормативно-правового і проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства в цілому. Йдеться не лише про оновлення частини законодавчих актів (наприклад, закону України № 537-V «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки»), а про необхідність їх або цілковитої та глибинної трансформації, або взагалі скасування («Про національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації»). Більшість положень зазначених нормативно-правових актів є декларативними, мають надто загальний характер та не здійснюють регулюючого впливу.

Подальші можливості розвитку правового регулювання надання послуг для населення із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій передбачають зміну парадигми державного управління, а також процедур і форм взаємодії влади та громадськості, забезпечити доступ усіх верств населення до інформаційних ресурсів:

розробити та затвердити єдині правила інтеграції електронних послуг до Єдиного державного порталу адміністративних послуг та інтеграції місцевих порталів послуг органів державної влади та органів місцевого самоврядування до Єдиного державного порталу адміністративних послуг;

створити державні електронні ресурси і реєстри за єдиними організаційними, методологічними і програмно-технічними принципами, які мають забезпечити взаємодію державних електронних ресурсів та реєстрів між собою та з іншими комунальними і приватними телекомунікаційними системами та мережами;

створити сприятливі правові умови для розвитку «електронних» секторів економіки (торгівля, надання фінансових та банківських послуг тощо), поліпшення інвестиційного клімату для міжнародного трансферу та адаптації в Україні передових інформаційних технологій тощо.

Удосконалення правового регулювання зазначених відносин має ґрунтуватися на принципі циклічності: органи виконавчої влади мають

постійно координувати свою інформаційну діяльність з іншими відповідними державними органами, органами місцевого самоврядування, суспільством та громадянами, щоб забезпечити послідовну та узгоджену реалізацію державної інформаційної політики. Крім того, надзвичайно значущим напрямом є зосередження уваги не лише на діяльності органів державної влади, а й на їх інституційній розбудові: замість Державного агентства з питань електронного урядування України та Міністерства інформаційної політики України утворити єдиний центральний орган виконавчої влади, що забезпечуватиме формування та/або реалізацію державної політики у сферах інформаційно-комунікаційних технологій та зв'язку, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації, телекомунікацій, програмування, інформаційної безпеки та кібербезпеки, впровадження технологій електронного урядування, електронного документообігу, електронного підпису тощо. Передати зазначеному органу повноваження інших органів виконавчої влади, що стосуються зазначеної сфери, чітко розмежувати повноваження між органами виконавчої влади відповідно до законодавства Європейського Союзу.

Важливо відзначити, що законотворча та правозастосовча діяльність не може розвиватись ізольовано, без використання теоретичних та практичних здобутків інших, більш успішних країн. Це зумовлюється практичною потребою швидкого доступу до законодавства країн світу, що вже сьогодні значною мірою забезпечується стрімким розвитком електронних засобів телекомунікацій. Нормативно-правові акти щодо розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в Україні; про електронну ідентифікацію; з питань електронних адміністративних послуг, надання медичних послуг із застосуванням інформаційно-комп'ютерних технологій, дистанційного навчання, аудіовізуальних медіапослуг, вільного та спільного використання публічних інформаційних ресурсів та даних, користування радіочастотним ресурсом, мають бути розроблені на засадах імплементації законодавства Європейського Союзу та міжнародного права із залученням провідних вчених і фахівців Національної академії наук України, національних галузевих академій наук, наукових установ, вищих навчальних закладів та громадських організацій, представників бізнесу сфери інформаційно-комунікаційних технологій. При цьому, створення належних правових засад надання послуг для населення із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій стане основою подальшого розроблення послідовної, науково обґрунтованої правової політики держави та забезпечить доступ усіх верств населення до інформаційних ресурсів.

Одержано 19.10.2016

УДК 821.161.2

Вікторія Анатоліївна ПЕРЦЕВА,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри українознавства факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОГЛЯДИ ІВАНА ФРАНКА НА ПСИХОЛОГІЮ ПЕРЕСТУПНИКА В РОМАНІ «ПЕТРІЇ І ДОВБУЩУКИ»

Упродовж всієї творчості Іван Франко намагався проаналізувати феномен злочинницької психології саме в антропологічному вимірі, збагнути, чому одна людина добра, гуманна, а інша – зла й жорстока. Не випадково майже в кожному творі письменника фігурує сюжет або сюжетний елемент з мотивом злочину. Це може бути не лише кримінальний злочин, а скажімо, порушення звичаєвого, морально-го, християнського закону. Франко не лише зображує ситуацію злочину, його соціальну чи психологічну ґенезу в людській свідомості, а й намагається запропонувати своєрідний алгоритм спасіння для особи, котра спіткнулася.

Франко спирався на досвід українських письменників, зокрема Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, Марка Вовчка, П. Куліша та інших, методику психологічного аналізу Достоевського та Золя, знайомився з концепцією представників кримінально-антропологічної школи М. Бенедикта і Ч. Ломброзо. У поглядах Франка простежується також потужний вплив євангельської традиції.

У ранньому творі «Петрії і Довбущуки» письменник говорить про антропологічне походження зла, конкретизуючи його локус. Зло міститься у людському серці. Таким чином, Франкове розуміння психології переступника у цьому романі кореспондує з євангельською тезою, про те, що «...з серця виходять лихі думки, душоубства, перелюби, розпуста, крадіж, неправдиві засвідчення, богозневаги». Франко намагається показати різні чинники, психічні мотиви формування характеру переступника. Він бачить їх і в особливостях виховання, і у впливі середовища, і у вияві індивідуальної психо-духовної організації людини. Епідемія зла і ненависництва передається в родині Довбущуків із покоління в покоління, множить їхні криваві вчинки і переступи. Зародок злочинної помсти приніс у рід Олексин батько, котрий міцно прищепив енергію зла своїм наступним поколінням. Тут проступає просвітительський підхід Франка до осмислення психологічного становлення людини.

Психокультурна атмосфера сім'ї з усталеними нормами аморальності, сварок, ворожого ставлення до оточення призвичаїла до цього й Олексу. Неприхована злість, жорстокість, переступні задуми

утвердилися в його свідомості та думках через потужний батьків вплив. Поведінка наступного покоління злочинної династії – Довбушуків синів – детермінована не лише вихованням, а й іманентними біопсихічними чинниками. Так вибудовується своєрідна родинна лінія, генотип переступників: батько (син Довбуша) – його сини (Олекса й Демко) – онуки (Сенько і Ленько Довбушуки). Прокляття злого вчинку – не що інше, як історична пам'ять роду, згідно з якою Довбушуки-наступники повинні помножувати це зло, втілювати у своїх вчинках родинну помсту.

Та ще з більшою силою діє у романі фатум потрійного прокляття, яким закликає своїх синів та їхніх нащадків стара мати Олекси. Олексині сини також через це прокляття приречені на загибель. Їхньою могилою став дрімучий карпатський ліс Довбушевих скарбів, задля яких вони зреклись батьків, сумління і людяності. Це наводить на переконання: зло неминуче повинно загинути разом з його носіями. У романі діє ситуація своєрідного життєвого бумеранга – першonosій зла, старий батько Олекси Довбушука, з котрим і прийшло в рід «прокляття злого вчинку», проклинає за це ж зло своїх наступників. Діє фатальна сила прокляття: гинуть злочинці, і врешті руйнується ціла переступна династія.

Незважаючи на деяку сумбурність у зображенні психології персонажів, Франко у своєму першому романі намагався зрозуміти і показати, як діють у людській психіці дикі некеровані пристрасті, що ведуть людину до злочину. Письменникові шукання можна зіставити з пізнішою фрейдівською концепцією структури особистості. На думку психоаналітика, вона складається з трьох рівнів: *Ego* – це самосвідомість і розум людини; *Id* – вроджені інстинкти і бажання, неусвідомлені індивідом, котрі також є аморальними й ірраціональними; *Superego* – це людське сумління, культурний рівень особистості. Відношення між *Ego* і *Id* Фрейд порівнює з відношенням вершника з необ'їждженим конем. У психології Олекси Довбушука та його синів саме рівень *Id* виражено найсильніше; він протистоїть двом іншим. Франко створює психологічну модель агресивної особистості, котра не може дістати задоволення від життя. Як бачимо, у цьому творі переважає письменникове песимістичне сприйняття злочинця як грішника, у котрому іманентно присутнє зло, що врешті і приводить його до смерті. Мотив міжродових чвар модифікується у мотив внутрішньої ворожнечі Довбушуківського роду, котрий сам себе вироджує і нищить.

Таким чином, у першому романі Франка «Петрії і Довбушуки» важко виокремити якийсь усталений, визначений погляд автора на психологію переступника. По суті, це був момент і творчих, і світоглядних шукань митця, коли Франко ще не достатньо заглиблювався у

внутрішній світ злочинця, дошукуючись коренів зла в людині. Але цей твір з виразною романтичною окресленістю, що позначилась на тематичному рівні, цінний передусім як своєрідний світоглядний експеримент письменника, який намагався осмислити важливі проблеми суспільного й внутрішньо-індивідуального буття особистості, що стали визначальними у його антропологічній концепції на зламі, зокрема віра в духовну вищість людини, у її здатність до морального відродження й перемоги добра.

Одержано 19.10.2016

УДК 821.161.1

Олена Іванівна ПЕТУХОВА,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та іноземної філології

Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

ПОВІСТЬ ЛОРИ БОЧАРОВОЇ «СІК ОЛИВИ» ЯК СПРОБА РЕКОНСТРУКЦІЇ БІОГРАФІЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСОБИ

Творчість сучасної російської письменниці, автора та виконавця бардівських пісень Лариси (Лори) Бочарової належить до того про шарку літератури, який отримав назву «мейнстрим». Серед її доробку є балади на сюжети з античної і середньовічної історії, алегоричні повісті, рок-опери, історико-детективна п'єса з життя Франції XVII століття, постмодерністський роман-стилізація в дусі «плаща і шпаги», фанфіки за мотивами творів Д. Роулінг тощо. Критики відзначають, що проза письменниці є продовженням її поезії й ролевих ігор, учасницею й режисером яких вона була. До таких творів належить і повість «Сік оливи».

За жанром повість належить до літературних белетризованих житій. У центрі її знаходиться постать римського легіонера Себастьяна, який був одним із перших християнських мучеників, що віддав життя за віру у III столітті нашої ери під час великих гонінь на християн імператора Діоклетіана. Житіє святого Себастьяна (і початкове, і у пізніших версіях – обробки Димитрія Ростовського), яке належить до типу мартирій (мучеництв), скупі викладає дані про народження і ранні роки життя святого, і вся увага там зосереджується на «подвигу віри». Версія життєпису мученика, запропонована Лорою Бочаровою, більше вписується в рамки другого різновиду агіографічної літератури – житія-біоса, оскільки являє собою спробу реконструкції всього життєвого шляху святого.

Дитинство Себастьяна описане в традиціях житійної літератури. Народжений у родині язичників, рано втративши матір, він зазнає

впливу няні-християнки, яка розповідає йому про Христа і апостолів. Картини дитинства і юності героя, намальовані Бочаровою, повністю вигадані автором. Невідомі повне родове ім'я мученика, ані місце його народження. Житіє повідомляє лише, що народився він у Нарбоні (Галлія), а освіту здобув у Медіолані (Мілані), тому і зветься Себастьяном Медіоланським. Письменниця робить його приналежним до знатного римського роду вершників і називає Флавієм Сабіном, сином Азинія Сабіна. Прізвище ж Себастьян він отримує від невеликого містечка у Передній Азії, де служив його батько.

У цілому епізоди, пов'язані з дитинством та ранньою юністю мученика, відповідають історичним документам. Виховання Себастьяна типове для римського суспільства того часу. Головним для громадян Риму чоловічої статі було фізичне вдосконалення та загартування духу. Ще однією чеснотою вважалося суворе дотримання законів, серед яких був і закон щодо обожнення імператорської влади. Для язичника це не було чимось винятковим. Проте, як показує Бочарова, зерна сумнівів у божественній природі імператорської влади були посяні у душі героя ще з дитинства.

У тексті повісті, що також різко відрізняє її від офіційного життя мученика, крім самого Себастьяна більше не згадуються за іменами ніякі його браття й сестри по вірі (у житті – Зоя, Клавдій, Маркеллін і Марк, Нікострат, Транквілін, Кастор, Тивуртій та ін., які прийняли мучеництво незадовго до самого Себастьяна). Згадується лише, що герой інколи кудись зникає і зустрічається з одновірцями. Набагато важливіше для автора показати обставини знайомства і історії взаємин Себастьяна з його покровителем і гонителем Діоклетіаном.

Майбутнього імператора показано читачеві вже на самому початку оповіді, коли він ще був простим легіонером і звався Діокл. Себастьян робить перші несміливі кроки на військовій службі. Діокл втілює плотське начало, язичництво, в той час як юний герой вже почав жити напруженим духовним життям, відмовляючись від плотських утіх і надмірностей. Вузловим моментом життя Себастьяна стає розігрування його в кістки між Діоклом і Флором. Герой відчуває себе жертвою і порівнює себе з Христом. Через потрясіння юнак приходять до розуміння деяких таїнств християнської віри, і у винограднику до нього є сам Христос.

Себастьян поступово повторює земний шлях Христа. Його розігрують в кістки, піддають приниженню, визнають авторитет, закладають, як агнца, і, нарешті, свідчать про його чудесне спасіння і воскресіння. Крім історії Христа вгадується і історія Іоанна Хрестителя, оскільки важливими для сюжету вузлами стають сцени танцю Себастьяна перед Діоклом, що нагадують про танці Іродіади перед Іродом

(тут відчувається вплив рольових ігор, учасницею й режисером яких була Бочарова, де танці посідають важливе місце). Небажання героя скоритися цареві земному, в кінці кінців, і вирішує його долю, прирікаючи на мученицьку смерть.

Таким чином, у повісті «Сік оливи» Лора Бочарова зробила вдалу спробу реконструювати історичну особу, користуючись додатковими культурно-історичними матеріалами.

Одержано 12.10.2016

УДК 821.161.1

Віктор Анатолійович РЕЖКО,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри українознавства факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

РОМАН В.Т. НАРІЖНОГО «ГАРКУША, МАЛОРОСІЙСЬКИЙ РОЗБІЙНИК» ЯК ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНСЬКОГО БЕЗЦЕНЗУРНОГО ЖИТТЯ

Образ «малоросійського розбійника» Семена Гаркуші був одним із найпопулярніших образів народних легенд та оповідей, що, починаючи з другої половини XVIII століття, поширювалися Правобережною Україною. Життя і пригоди цього історичного героя обростали найрізноманітнішими чутками, набуваючи як казково-фантастичних, так і приземлено-реалістичних рис. Не випадково до цієї загадкової постаті зверталися провідні історики та письменники першої половини XIX століття, серед яких знаходимо О. М. Сомова, Г. Ф. Квітку-Основ'яненка, Г. П. Данилевського, А. М. Лазаревського та інших, адже постать Гаркуші сприймалася тогочасним суспільством як знакова й показова для епохи знищення запорізького козацтва, закріпачення й поневолення українського селянства. Історія фіксує чимало випадків, коли розбійницькі групи, які місцеві мешканці називали «гайдамаками», «запорожцями» та «харцизами», здійснюючи напади на купців, селян і поміщиків, прикривалися іменем Гаркуші, поширюючи різноманітні чутки про нього як про свого отамана.

Одним із перших до художнього осмислення постаті Гаркуші звернувся російськомовний письменник, виходець з Полтавщини Василій Трохимович Наріжний (1780–1825). Роман про Гаркушу, над яким письменник працював останні роки життя, лишився незакінченим і не був виданий у царській Росії, оскільки цензура розцінювала його як небезпечний. Тільки в СРСР він побачив світ як твір яскраво протестного, гостросоціального спрямування. Проте, можна погодитись

із царськими цензорами, що, не знаючи, як збирався автор завершити свій роман, писали, що важко судити про його остаточний ідейний зміст, адже роман не був редагованим відповідно до добре відомих письменнику вимог цензури. Та порівнюючи цей незавершений текст Наріжного з іншими його творами і зважаючи на численні сентиментально-моралізаторські сентенції автора, що супроводжують усі події в житті героя, можна було б очікувати доволі передбачуваний, цензурно й історично вмотивований фінал із картинами заслуженого покарання Гаркуші, що став як жертвою обставин несправедливого суспільного ладу, так і жертвою власної необачливості, нестриманості й навіть жорстокості, що виявлялася від перших кроків героя, який став на шлях помсти. Імовірніше за все, саме бажання помсти, що суперечить християнським цінностям, було б розцінено автором найбільшим гріхом і фатальною помилкою Гаркуші, адже письменник змушує свого героя не лише карати панів, а й позбавляти життя селян, дітей, жінок та старих. Такі дії в романі сам Гаркуша виправдовує непоступливістю, необачністю та покірливістю селян, що відмовилися виконувати його заклики до видачі жорстоких панів та невчинення спротиву. Проте відчувається, що, попри явні симпатії Наріжного до розбійників та їхнього прагнення захистити свою гідність і саме життя від панського свавілля, він не наважився б у цензурованому варіанті твору виправдати їхню зухвалу жорстокість. Так, у пошуках засобів для існування розбійники Гаркуші грабують і поміщиків, і селян та часто-густо вдаються до шахрайства, обдурюючи простий люд. Єдиним законом для них лишається кодекс честі розбійника, що забороняє брехню, шахрайство й чвари між своїми. На нашу думку, такі суперечливі картини втілювали роздуми самого Наріжного про правомочність боротьби українців за свої права і є свідченнями тогочасної боротьби думок в українському суспільстві.

Показово, що Гаркуша в романі покладає на себе функції представника правосуддя, вирішуючи, як і кого карати, та здійснюючи призначені ним покарання руками своїх поплічників. Привертає увагу, що кожна така дія тягне за собою неминучі роздуми героя про його право на подібні вчинки. Разом із автором Гаркуша не без підстав знаходить собі виправдання, а Наріжний, називаючи свого героя «месником беззаконням», втілює думку про загальний взаємозв'язок явищ життя, коли кожний, навіть незначний недобрий вчинок тягне за собою величезний потік драматичних подій, детермінований негідною поведінкою будь-якої владоможної особи. Так, образа, яку несправедливо на початку роману зазнав Гаркуша, стала причиною його подальшого розбійництва, а свавілля й розбещеність панів, стали причиною розбійництва Олімпії, яка зазнала насильства з боку

молодого пана Турбона, а згодом від його дружини, «безбожної панї, чортоподібної Євфросїї».

Водночас, не всі типи розбійників виявляються достатньо вмотивованими через обставини їхньої попередньої долі. Так, один з персонажів роману, Іван – кріпак скупого пана Яцька, стає розбійником, зазнавши жорстокості з боку свого власника та помстившись йому. Водночас, з роману випливає, що Іван був п'яницею, постійно пропивав власне й панське майно, за що й був неодноразово караний не лише паном, а й власною дружиною та дітьми, про жорстоку помсту яким він також мріяв. Таким чином, є всі підстави сказати, що думка про адекватність покарання вчинкам окремих персонажів не була остаточно усвідомлена автором як представником освіченої української громади. Якщо покарання прутами панів Яцьків стає одним із центральних епізодів роману, то про смерті простих людей, жінок і дітей, згадується мимохідь, у чому, на нашу думку, виявляється данина, яку сплачує Наріжний літературним традиціям свого часу, коли демократичні тенденції у художньої творчості перебували лише в зародковому стані. Та, зважаючи на умови, за яких творив Наріжний, не можна не оцінити громадянську мужність автора, що наважився правдиво й жорстко зобразити обставини тогочасного життя селянства, розбещувальний вплив влади й поміщиків на громаду та окремих її представників. З огляду на це, можна без перебільшень назвати Наріжного одним із засновників принципів критичного реалізму в тогочасній російській літературі й типовим представником української інтелігенції, що змушена була пристосовуватися до життя під владою імперських загарбників.

Суто український за духом протестний пафос незавершеного роману Наріжного, який обстоював право на боротьбу за власну гідність проти державного свавілля, є лише одним з художніх вимірів твору. Його інший вимір – побутово-етнографічний – завжди лишався поза увагою літературознавців. Та саме він, а не пригудницько-любовна чи розбійницька тематика, являв собою справжнє художнє новаторство в російській літературі. На нашу думку, роман є однією з перших спроб створити, користуючись відомим висловом, справжню «енциклопедію» тогочасного українського побуту. Автор охоплює широке коло усіх соціальних верств населення: селянства, духовенства, чиновництва, поміщиків і міщан. Він привертає увагу до певного соціального розшарування серед селянства, де вирізняє дворецьких, челядь, двірню, сільську старшину, простих селян і полупанків, та намагається відтворити їхній побут і звичаї. Письменник вдається до численних авторських коментарів, намагаючись пояснити російськомовному читачеві особливості українського одягу, кухні, весільних обрядів, широко вживає в тексті українізми та історизми. На особливу

увагу заслуговують ярмаркові сцени, що значною мірою схожі на подібні картини у творах Гоголя та Квітки-Основ'яненка, де виступають простаки-селяни, яких із легкістю обдурюють досвідчені ринкові шахраї. Також важливим місцем художньої дії стають шинки, куди як до центрів тогочасного громадського життя збираються герої і де зав'язуються доленосні для них стосунки та укладаються різноманітні угоди. Подібно до творів Гоголя, саме тут розгортаються ключові для подальшого розвитку сюжету події.

Наріжний в романі не оминає увагою і традиційну для його творчості тему виховання й подальшої кар'єри української молоді в Російській імперії. Випереджаючи «Пана Халявського» Квітки-Основ'яненка, він у сатиричних тонах змальовує картини схоластичної церковної освіти, що калічить не лише душі, а й тіла учнів. Автор вдається до прихованого протиставлення безглузлого читання канонічної релігійної літератури та читання літератури художньої, згадуючи пригодницькі книги про відомих на той час героїв-розбійників – Ваньку Каїна та Картуша. На нашу думку, у такий спосіб письменник алюзорно пов'язує власний твір із провідною традицією тогочасної європейської літератури та проводить паралелі між вітчизняними героями й подіями та подібними явищами в загальносвітовій практиці. Саме ці книги справляють неймовірне враження на вельми показового персонажа роману – дяка Сидора. Не випадково Сидір та його дядько Макар стають тими героями, з якими пов'язані антиклерикальні настрої автора, що недвозначно висловлюється проти жадібності й лицемірства духовенства, змальовуючи яскраво сатиричні картини їхнього побуту, як серед мирян у селах, так і в монастирях. При цьому Наріжний не засуджує релігію як таку. Подібно до Л. М. Толстого, він протиставляє щирі індивідуальні віру людини зовнішній, показній та корисливій релігійності. Не випадково головні герої письменника часто звертаються до своїх релігійних переконань, постійно розв'язуючи проблему гріха й переймаючись спокутуванням гріхів власних.

У нашому дослідженні зроблено першу спробу розглядати роман Наріжного «Гаркуша» як своєрідний підсумок творчої діяльності письменника, що втілює прагнення донести до широкого читацького загалу відомості про Україну й українців і який можна вважати першою літературно-художньою енциклопедією українського життя. У ньому знайшли відображення провідні теми, властиві творчості автора, та були намічені перспективні напрямки подальшого розвитку української й російської літератури, які продовжилися О. М. Сомовим, М. В. Гоголем, Г. Ф. Квіткою-Основ'яненком, О. П. Стороженком та іншими митцями.

Одержано 26.10.2016

УДК 340.153(343.8)

Елена Владимировна СОКАЛЬСКАЯ,

кандидат юридических наук, доцент,

начальник кафедры общеправовых дисциплин

Института уголовно-исполнительной службы

ФОРМИРОВАНИЕ ГАРАНТИЙ ЛИЧНОЙ НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ: ЕВРОПЕЙСКИЙ ОПЫТ

Содержание под стражей в период досудебного следствия является одной из проблем, имеющих широкий социальный резонанс. Причина пристального внимания к институту предварительного заключения – особое положение содержащегося под стражей, в отношении которого не решен вопрос вины и не вынесен приговор, а он уже лишен свободы. Основой для гуманизации отечественного уголовно-процессуального законодательства стали положения о защите прав человека, сформулированные в решениях Европейского суда по правам человека: любое лишение свободы должно соответствовать нормам, установленным ст. 5 Конвенции о защите прав человека и основных свобод (1950 г.), главной целью которой является защита личности от произвола власти.

Международное право предусматривает широкий круг гарантий, призванных обеспечить права человека в сфере личной свободы. Так, в ст. 9 Всеобщей декларации прав человека говорится, что никто не может быть подвергнут произвольному аресту и задержанию. Международный пакт о гражданских и политических правах предусматривает право арестованного на рассмотрение его дела в суде, а жертвы незаконного ареста или содержания под стражей на компенсацию (ст. 9). В национальном законодательстве эти гарантии закреплены в конституции. Статья 29 Конституции Украины определяет, что каждый человек имеет право на свободу и личную неприкосновенность. Никто не может быть арестован или содержаться под стражей иначе как по мотивированному решению суда и только на основаниях и в порядке, установленных законом.

Но как показывает исторический опыт, зафиксированные законодателем нормы о гарантиях права на свободу, остаются «мертвой буквой», если для общества (в том числе и для «армии» полицейский, прокуроров, иных представителей правоохранительных органов) они не являются само собой разумеющимися. Тут одной воли законодателя не достаточно, проблема намного шире – она в правосознании. Известно, что во времена Екатерины II в Российской империи на совестные суды были возложены полномочия по проверке законности ареста. Задержанный должен был в трехдневный срок

получить мотивированное постановление об основании ареста и фанбу обвиненія. Если этого не происходило, он мог обратиться в со-вестный суд, который безотлагательно должен был рассмотреть его прошение и в случае, если содержащийся в тюрьме не обвинялся в опасных преступлениях, то он освобождался «на поруки». Но на практике эта процедура оставалась не востребованной как со сторо-ны населения, так и судей. Гражданские права так и не стали обще-ственным достоянием, большинство населения не осознавало их ценности, соответственно, и не пыталось их отстаивать.

Нормы, устанавливающие гарантии права личной неприкосно-венности, являются важной составляющей обеспечения состязатель-ности и равенства сторон в публично-исковом процессе. Обвиняемому в современном уголовном процессе предоставляются несколько большие права, чем потерпевшему, за плечами которого стоит Левиа-фан-государство. Это так называемые *favor defensionis*, или преимуще-ства защиты, среди которых презумпция невиновности, гарантии личной неприкосновенности и т. п. Зарождаются данные гарантии как защита от произвола органов власти в условиях формирования розыскных начал судопроизводства.

Формирование системы гарантий личной свободы наиболее яр-ко демонстрирует нам история английского права. Впервые гаран-тии личной неприкосновенности, как известно, были закреплены Великой Хартией Вольностей 1215 г., где в ст. 39 указывалось, что ни один свободный человек не может быть арестован или заключен в тюрьму иначе, чем по решению суда равных и по закону страны. На основании этих гарантии в дальнейшем сформировались средства защиты от неправомерного ареста и процедура проверки его закон-ности, известная как *Habeas Corpus*.

С древнейших времен общее английское право предусматривало право обвиняемого в убийстве, который не мог быть отпущен на по-руки, ходатайствовать перед судом о выдаче особого приказа, в кото-ром шерифу предписывалось выяснить суть и основания обвинения, опросить свидетелей и т.п. Великая Хартия Вольностей постановила выдавать такие приказы бесплатно. Трудно с уверенностью сказать, практиковались ли подобные приказы (*writ of Habeas Corpus*) во вре-мена Великой Хартии Вольностей, и были они распространены в XIII–XIV вв., однако в первой половине XV в. они уже выдавались до-вольно часто, первоначально в случае задержания частными лицами, а позже и органами власти. Суть данной процедуры заключалась в том, что заключенный под стражу, считавший, что это произошло неза-конно, мог обратиться в суд Королевской скамьи и просить выдать ему *writ of Habeas Corpus*, адресованный тому, кто его удерживал, с тре-бованием доставить заключенного в суд, сообщить судьям причину,

время задержания и т.п. Простота и доступность применения процедуры *Habeas Corpus* и была гарантией личной свободы и средством против незаконного лишения свободы. Однако она имела существенные недостатки: судьи не были обязаны выдавать *Habeas Corpus*, не были определены сроки его выдачи, лица, игнорировавшие этот приказ, не несли никакой ответственности. Петиция о праве 1628 г. признавала *Habeas Corpus* важным средством защиты для каждого заключенного, незаконными считались любые исключения из общего порядка предварительного заключения. Усовершенствованная процедура проверки законности предварительного заключения окончательно была закреплена в *Habeas Corpus Act* 1679 г.

Во Франции королевские ордонансы 1254, 1315 гг. приписывали содержать лицо под стражей при условии, что судья проведет дознание, изучит доказательства и признает их достаточными для предъявления обвинения. С развитием в XVI в. розыскного процесса почти каждое уголовное дело начиналась с ареста, после чего задержанного допрашивали и передавали прокурору. На фоне господства розыскного инквизиционного процесса первые гарантии личной неприкосновенности и ограничения произвола административно-полицейских органов были установлены Ордонансом 1670 г., который предусматривал три вида приказов: 1) для допроса; 2) о явке; 3) о заключении под стражу. Все они могли быть выданы судьей лишь после оценки прокурором доказательств и проведения дознания. В течение 24 часов после ареста судья в присутствии заседателя должен был допросить задержанного, после чего его освобождали или предъявляли обвинения. И все же, в условиях абсолютной монархии свобода предоставлялась как особая милость, большинство подозреваемых находились в тюрьмах, крепостях или монастырях.

В трудах философов, публицистов и юристов эпохи Возрождения много внимания уделено вопросам гарантий личной неприкосновенности. В трактате Чезаре Беккариа «О преступлениях и наказаниях» в отдельной главе идет речь о процедуре заключения под стражу. Автор осуждал широкое применение предварительного заключения и отстаивал мысль о том, что лишь закон, а не судья должен определять доказательства, достаточные для задержания лица. Вольтер сравнивал отношение государственной власти к заключенному с разбойником и его жертвой: ни государственная власть, ни разбойник не обращают внимания на права человека, пытаются достичь своей цели – убийства. Только в первом случае, оно происходит под прикрытием закона. Ж. П. Марат в «Плане уголовного законодательства» отмечал, если для общественной безопасности важно, чтобы преступник всегда был наказан, то для общественной свободы важно, чтобы невиновность всегда была защищена.

Идеи равенства граждан, уважения к их естественным правам в конце XVIII в. уже бушевали в мыслях всего французского общества. В Приказе третьего сословия парижан депутатам Генеральных штатов отмечалось: «Мы требуем, чтобы конституционным законом было установлено, что все люди рождаются свободными и имеют равные права на безопасность личности [...] что никто не может быть лишен свободы не иначе как по решению судьи, всем, под угрозой наказания, запрещено посягать на свободу любого гражданина, если это не делается по приказу органов правосудия, если же Генеральные штаты примут решение о необходимости сохранения предварительного заключения, то должно быть принято, что заключенный в течение 24 часов должен быть передан в руки судьи и к нему может быть применено освобождение под залог. Вышеупомянутые идеи и положения легли в основу законодательства Великой Французской революции, а именно ст. 7, 9 Декларация прав человека и гражданина 1789 г.

Как видим, на историческом пути нормы европейского законодательства, устанавливающие гарантии против незаконного задержания и содержания под стражей, развивались параллельно с положениями, ставшими основой презумпции невиновности. И сегодня составляющими презумпции невиновности, среди прочего, является норма, что задержание лица в качестве подозреваемой или привлечения его к участию в деле в качестве обвиняемого, применении к нему меры пресечения, в том числе заключение под стражу, не должно расцениваться как доказательство его вины или наказания виновного. Эффективным средством против незаконного содержания под стражей является не только фиксация гарантий личной неприкосновенности на уровне конституционных законов, но и простота и доступность процедуры их реализации в уголовном процессе.

Одержано 25.10.2016

УДК 323.173

Ганна Михайлівна СТОЯЦЬКА,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії та політології

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

СЕПАРАТИЗМ ЯК НАСЛІДОК СИСТЕМНИХ ПРОБЛЕМ У СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІЙ ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВИ

На сьогодні сепаратистські тенденції варто назвати ледь не головним чинником, що визначає конфігурацію світової мапи та архітектоніку міжнародної політики. За даними Національного інституту стратегічних досліджень, «у світі на сьогодні існує понад 50 основних

вогнищ сепаратизму, що займають територію в 12,7 мільйона квадратних кілометрів з населенням у 220 мільйонів чоловіків». Окремою ланкою у структурі сепаратистських рухів постають процеси, які мають під собою етнічне, мовне, релігійне, соціальне і територіальне підґрунтя але, внаслідок неможливості отримання державної самостійності законним шляхом супроводжуються потужною військовою та терористичною складовою. До таких належать діяльність IRA (Irish Republican Army), ETA (Euskadi Ta Askatasuna), опозиційний політичний рух курдів, окремі події в регіоні балканського конфлікту тощо. З одного боку ми маємо справу із виборюванням права нації на самовизначення, водночас однозначна оцінка даних процесів унеможливується їх резонансністю як глобальної проблеми, оскільки вони є не просто перманентними осередками політичної напруги в усьому світі, але також і джерелами потужної терористичної загрози, на які світ не може не реагувати.

Внаслідок бурхливих трансформаційних перетворень останніх років уникнути сепаратизму в дії не судилось і Україні. Щоправда, серед відомих за світовими класифікаціями видів сепаратизму на долю українських територій припав ледь не найбільш архаїчний його варіант, а саме – регресивний сепаратизм. Саме він, по факту, є причиною анексії та окупації, але по суті, також, і наслідком системних прорахунків у гуманітарній та соціально-правовій політиці держави.

Серед найбільш промовистих останніх українських наукових досліджень сепаратизму як явища варто відзначити вже згадувані доробки Національного інституту стратегічних досліджень (зокрема «Потенціальні загрози регіонального сепаратизму в Україні» та «Україна в проекті «руського мира»), дослідження Л. Угрин, О. Цибенка, М. Басараба, В. Стругацького, О. В. Безпалої та Ю. І. Сологуб та ряду інших. Так, зокрема, майже в усіх згаданих дослідженнях зазначається характерна для українського сепаратизму «маніпуляція масовою свідомістю», «екзогенний схизмогенетичний вплив» на свідомість суб'єктів, що формує «лояльність до антидержавних ідей», «редукованість раціональності й примітивізація світогляду» внаслідок впливу химерної ворожої пропаганди, «притлумлення раціонально-критичних здібностей, втрату ряду аксіоматичних моральних та правових взірців і самоідентифікаційних ознак» індивідів тощо. Анатолій Ахутін, філософ, що емігрував з Російської Федерації до України і назвав свій вчинок «втечею від задухи», пояснив саму можливість подібного впливу на свідомість дією соціально-психологічного комплексу «совковості», спорідненого, на його думку, з комплексом неповноцінності – хронічним інфантилізмом та громадянським неповноліттям. Втім, незважаючи на зовнішні фактори впливу на свідомість індивідів, є

підстави констатувати близьку до катастрофічної ситуацію у сферах гуманітарної, інформаційної та соціально-правової політики, що призвела до штучної ненависті частини населення до власної держави.

Сучасний стан наукового вивчення соціальних процесів потребує повсякчасного оновлення академічного категоріального апарату. Зокрема, саме поняття сепаратизм (фр. *separatisme*), яке в класичній політичній науці розуміється як рух за територіальне відокремлення переважно на підставах релігійного або етнічного характеру, сьогодні варто доповнювати дефініційними уточненнями. Для тяжіння частини населення до територіального відділення в сучасному світі можна додавати й інші класифікації – наприклад: 1) цивілізовані (конструктивні, ті що лежать у правовій площині) та 2) нецивілізовані (неконструктивні, неправові) форми сепаратизму засновані на 1) факторах внутрішньої інтенції частини населення, або ж 2) інспіровані зовнішніми факторами, не притаманними настроям населення певних територій. Як правило до таких зовнішньо інспірованих факторів належать штучні інформаційні, пропагандистські, мовні або ідеологічні мотиви, опосередковано присутні у суспільному житті певних територій завдяки впливу на них з боку зовнішніх суб'єктів.

Сепаратизм носить цивілізовані (конструктивні) форми коли самовизначення частини суспільства базується на наявності феномену політичної нації як такої, і коли цей останній не обмежується виключно феноменом етнічної нації. Коли частина суспільства володіє достатнім рівнем розвитку інтелектуального усвідомлення механізмів функціонування міжнародного права, сенсу й наслідків втілення ідей народного суверенітету, коли політичні еліти є достатньо обізнаними та достатньо самостійними для повноцінного виконання представницьких функцій (тобто коли не є викривленим сама ідея парламентаризму) та функцій держави в цілому (до найголовніших з яких належать функції захисту прав, честі, гідності і свобод громадян). Зрілий конструктивний сепаратизм характеризується не просто потужним покликом пасіонарної частини населення, а наявністю сформованих соціальних інститутів, готових і здатних забезпечувати всю повноту прав і свобод людини.

Що ж стосується деструктивних, нецивілізованих форм сепаратизму, то фактично вони стають потужним чинником обмеження людських прав, тобто призводять до результату, цілком протилежного тому, який був першопочатково декларований. Найприкріше, що «світле майбутнє» квазідержавних утворень малюється ідеологами «руського миру» тими самими засобами, що й свого часу малювалось світле комуністичне майбутнє виокремленої частини людства,

а, згодом, і міфічного суспільства всесвітнього процвітання. Ідеологія, що лежить в їх основі – віра і сподівання на беззаперечного лідера, впевненість у його беззаперечних знаннях, применшення або ж і цілковите розмивання соціальної значущості суб'єкта, його активної ролі у будівництві власного майбутнього. Плекання аргументів на кшталт «нещасного, обдуреного населення», яке є на сьогодні надзвичайно популярним в українському політикумі щодо оцінки населення окупованих територій не витримує критики. Це трюк з імперативною відмовою суб'єкту у праві на суб'єктність. Західні правові, соціальні і світоглядні системи еволюціонували століттями і є на сьогодні такими, що виходять із конкурентної сформованості громадянської позиції суб'єкта. Суб'єкта можна ввести в оману лише у випадку, якщо він інтелектуально не здатен сприймати раціональний принцип прогресування, яке завжди відбувається в одному напрямку – від принципу загальної відповідальності до особистої, який унеможливає уникнення персональної відповідальності за власні дії шляхом приховування за колективом.

На жаль, варто зазначити, що принцип індивідуальної відповідальності не є базовим світоглядним принципом українського соціуму в цілому. Усвідомлення неминучості протидії надзвичайно слабо впроваджується у індивідуальну свідомість, яка сформована в умовах соціуму, де нехтування правом, злочинна діяльність представників державних структур, тотальна корупція є суспільними реаліями, які стали нормами, з якими всі змирились. Мало хто з українських громадян може з відповідальністю заявити, що протягом останніх років становлення української державності зробив все аби унеможливити сепаратистські тенденції.

Намагаючись побудувати сучасну демократичну розвинену країну варто пам'ятати про основний фактор її успішної побудови – інтелектуальний потенціал населення. Адже за промовистим висловом Маргарет Тетчер «багатство країни не обов'язково будується на власних природних ресурсах, воно досягне навіть за їх повної відсутності. Найважливішим ресурсом є людина». І завдання держави – створювати умови для інтелектуального саморозвитку. Адже населення, яке у масі своїй не обізнане у елементарних академічних та національних константах (наприклад що таке суспільство і за якими законами воно розвивається) не здатне реалізувати право на самостійне існування.

Одержано 26.10.2016

УДК 811.162.2

Інна Миколаївна ГОЛОПІЧ,

*старший викладач кафедри українознавства факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

МОВА СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКИ І ПРОПАГАНДИ

Мова, як основний засіб суспільної комунікації, інструмент описування світу та змін, які в ньому відбуваються, а також об'єкт цих змін, відбиває в собі реальну картину, є відображенням у якому можемо знайти непомітні з першого погляду речі оточуючого нас світу. Якщо дати метафоричне визначення мови, то можна сказати, що мова політики існує як засіб комунікації тих хто править з тими ким правлять, як засіб вираження різних політичних ідей, думок та суджень.

Те, якою мовою ми говоримо і пишемо, як нею послуговуємося, детермінує наш спосіб мислення, впливає на процес категоризації та ієрархізації реальності. Оскільки мова і реальність є нерозривно пов'язаними, то в цьому контексті аналіз політичних текстів допомагає нам інтерпретувати дійсність.

У процесі боротьби політичних опонентів, і паралельно з цим трансформації державного і політичного устрою України, у політичній мові з'являється новий зміст і нова якість комунікації, яка обумовлюється метою політичної діяльності. В політичній мові використовується не тільки власне політична лексика, до якої відносять терміни, слова-гасла, жаргонізми, загальноживані слова, а й експресивна лексика, яка активно впливає на переконання і поведінку виборців.

Формування негативного ставлення до політичних супротивників і нав'язування електорату своїх цінностей призводить до явища багатозначності основної політичної термінології. У результаті, одні й ті ж терміни прибічники різних політичних течій сприймають по-різному, а інколи й зовсім протилежно (комунізм, фашизм, демократія і т. д.). Мовні одиниці часом одержують незвичну інтерпретацію і включаються в неочікувані смислові контексти з метою навіювання певних поглядів, зміни думок, дій. Останнім часом політичній мові все більше притаманною стає невизначеність, інколи не логічність, перевага віддається загальним формулюванням, а не конкретним фактам. Використовуються мовні шаблони та стереотипи, які не несуть інформативного характеру. Аргументи переважно спрямовані на почуття, а не на розум. Отже, сучасну політичну мову можна віднести до особливого типу спілкування, який характеризується високим ступенем маніпулювання та є ефективним засобом поширення потрібних владі політичних ідей і цінностей.

Німецький дослідник В. Бергедорф вивчаючи явище політичної мови виділив в ній такі підсистеми: мова законодавства та адміністративно-правова термінологія, адміністративна мова чи мова управління, мова переговорів, мова політичного виховання, мова політичної пропаганди.

Серед перелічених підсистем саме мову політичної пропаганди можна окреслити як специфічний засіб комунікації, який використовується з метою впливу на поведінку громадян держави, через інформування та персвазію. Вчені, у тому числі й мовознавці, вивчаючи явище пропаганди окреслили п'ять її основних функцій:

- інтеграційна функція, яка має на меті стабілізувати існуючу суспільно-політичну систему через уніфікацію і зміцнення функціонуючих структур, що в основному адресовано до освічених людей, які мають доступ до інформації;

- агітаційна, яка спонукає людей до дії, окреслює потрібний візерунок поведінки, а також ідеологічне визнання влади чи політичної системи;

- інформаційно-інтерпретаційна функція складається з двох елементів інформації та інтерпретації, причому інтерпретація відіграє головну роль;

- дезінформаційна функція найчастіше застосовується в зовнішній пропаганді стосовно політичних ворогів та ворожих держав;

- функція переконання незгодних або тих, які сумніваються у правдивості інформації.

Власне, пропаганда направлена на зміну думки або ставлення, зняття перешкод для надходження нової інформації. Однак, можна змінювати ставлення на користь та в інтересах суспільства, відповідно до його цінностей, а можна йти всупереч. Нажаль, у сучасній політичній системі пропаганду, у більшості випадків, використовують саме як засіб маніпуляції, забуваючи про те, що пропаганда має залишатися в етичних рамках. Замість логіки, яку необхідно використовувати як основу переконання, тому що вона збуджує критичність сприйняття, зумовлює свідоме осмислення проблеми, спостерігаємо використання таких засобів як: відхилення критики, викривлення фактів, відвернення уваги від головної теми, підміну понять, навіювання відчуття страху і сум'яття, заклики до відокремлення, розпорошення українських цінностей під гаслом демократії і плюралізму думок. Наявність великої кількості епітетів, метафор, тавтологій та інших тропів, яка свідчить про те, що автори повідомлення намагаються вплинути на емоційну складову виборців.

Аналіз функціонування механізмів та ефективності політичної мови в Україні дозволяє нам зробити такі висновки:

– політики для досягнення своїх цілей завжди використовують мову пропаганди. Мовний вплив відбувається за допомогою цілеспрямованого підбору мовних засобів;

– до мовного обігу входять поняття і вислови, які дозволяють чітко визначити з яким політичним режимом ми маємо справу, як політична система взаємодіє із громадянами;

– державна та політична влада через мовні засоби пропаганди намагається передати потрібний зміст, який поєднуючи у собі інформацію і суб'єктивну оцінку, має викликати необхідний ефект відповідно до політичних завдань.

Найважливішим засобом протистояння маніпулятивній пропаганді, яка у даний час виступає основою мови політики, є освіта. Саме завдяки ефективному навчанню та комунікації можна протидіяти інформаційному тиску. Критично сприймати інформацію і пам'ятати, що існують різні технології переконання. Під виглядом пропаганди українських цінностей, завдяки спеціальним мовним технологіям, може відбуватися прихований деструктивний вплив на думки і поведінку людей.

Одержано 24.10.2016

УДК 811.161.2'373

Наталія Ігорівна СЛЬНІКОВА,

*старший викладач кафедри українознавства факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Термінологія є однією з найбільш рухомих складових лексичної системи мови, оскільки внаслідок частотності вживання одні терміни детермінологізуються, тобто переходять до розряду загальноживаної лексики, у той же час із появою чергових науково-технічних досягнень виникають нові терміни.

Актуальність дослідження зумовлена потребою цілісного й усебічного аналізу фахової лексики юриспруденції. Структурний аналіз українських юридичних термінів ще не був об'єктом спеціального дослідження. Функціонування цих терміноодиниць у науковій та науково-виробничій сфері, а також широке застосування їх у загально-мовній комунікації детермінує встановлення загальних та специфічних закономірностей формування лексичної системи юриспруденції.

Так, термін – слово або словосполучення зі спеціальним значенням, що виражає й формує професійне поняття, яке застосовують у процесі пізнання та засвоєння наукових і професійних об'єктів, а також

відношень між ними. В останні десятиліття часто обговорюються проблеми термінології і у зв'язку з автоматизацією інформаційних процесів, застосуванням електронно-обчислювальних машин для створення банків термінологічних даних, автоматизованих словників. Створення таких тезаурусів неможливе без стандартизації та уніфікації термінологічної лексики, вивчення лінгвістичних проблем термінології, виявлення особливостей термінотворення в кожній конкретній галузі знань.

З-поміж багатьох функцій терміна можна виділити такі: номінативна, комунікативна, прагматична, сигніфікативна. Найголовнішими ознаками терміна – це однозначність, точність, стилістична нейтральність. Окрім цього, термін характеризується системністю, наявністю чіткої дефініції, відсутністю експресії, легкістю для запам'ятовування, мовною досконалістю, стислістю, милозвучністю, відповідністю міжнародним стандартам, семантичною продуктивністю.

Важливою складовою юридичної мови є юридична термінологія. Юридичний термін – це слово або словосполучення, що виражає поняття з правової сфери суспільного життя і має визначення (дефініцію) у юридичній літературі (законодавчих актах, юридичних словниках, науково-правових працях). Юридичні терміни, мовні за природою, є опорним пунктом у процесі пізнання правових явищ, вони безпосередньо пов'язані з регулятивною функцією права, запорукою реалізації якої є ефективна дія і застосування правових норм.

Загальні питання термінології в українському мовознавстві розглядали Л. Боярова, Т. Кияк, І. Кочан, Г. Мацюк, Т. Панько та ін. Питаннями унормування терміносистем займалися К. Городенська, Т. Михайлова, О. Тараненко. Особливості термінологічної номінації досліджували Т. Журавльова, Л. Паламарчук, А. Суперанська та ін. Питання вивчення терміносистеми права, закономірностей її розвитку та функціонування в різні періоди досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких можна виділити С. Токарську, Н. Руколянську, Г. Онуфрієнко, Є. Єршову, І. Гумовську, Д. Лотте, О. Сербенську, О. Кубрякову, В. Виноградова, І. Бушину та інших. Окремі групи юридичних термінів однієї мови (німецької, англійської, іспанської, російської, української) у своїх роботах вивчали Є. Дерді, В. Михайлюк, Р. Рожанківський, Г. Сергєєва та інші.

У роботах вищезазначених авторів ще й досі не виділені чіткі принципи та критерії класифікації понять, виражених термінами. Деякі дослідники, наголошуючи на неоднорідності юридичних термінів, виділяють термінологію права та термінологію правознавства. Цей факт зумовлений різноманітними сферами функціонування юридичної термінології: офіційно-ділової та наукової. Інші термінознавчі в

основу класифікації кладуть тематичний принцип, який групує всі термінологічні одиниці за сферами їх безпосереднього функціонування. Пропонують також семантичну класифікацію термінів, яка базується на специфіці відображення ними понять на основі встановлення інтегральних і диференціальних семантичних ознак мовних знаків, що кодують певні професійні поняття.

Існують класифікації за горизонтальним і вертикальним принципами. На вершині вертикалі є термінологія, закріплена в Конституції (*державний орган, суспільна організація, закон, законодавство*). Горизонтальна термінологія охоплює різноманітні види міжгалузевої ті галузевої термінології (*завдана шкода, матеріальна відповідальність*). Окрім цього, висувують гіпотезу, яка полягає у тому, що внутрішньосистемні міжгалузеві одиниці можуть використовуватися в усіх підсистемах термінів. Запропоновані класифікації можуть продемонструвати історичну семантику окремих термінів, особливості утворення та їхній подальший розвиток.

Ураховуючи кількість складових, які виступають у межах однієї термінологічної одиниці, юридичні терміни в українській мові можна поділити на два структурні типи: однокомпонентні (терміни-слова) та багатокомпонентні (терміни-словосполучення). Кожному типу притаманні специфічні способи творення, що реалізуються у певних модельних рядах.

1. Коренево-флексивні термінологічні одиниці, тобто такі, в яких з погляду сучасної мови не виділяються словотвірні афікси. У процесі запозичення ці терміни надходили із мов-донорів у тому фонетичному оформленні, в якому вони вживалися в рідній мові. Пристосовуючись до норм української мови, ті з них, що в рідній мові мали афікси, не втратили їх, але із часом в українській мові натомість набули статусу слів – коренево-флексивної будови (корінь + закінчення). Це пояснюється намаганням мови адаптувати запозичені слова до своєї лексико-семантичної та граматичної структури. Проте мова йде не лише про запозичені лексеми, а й про власне українські: *алібі, кредит, депутат, бюджет, закон, шлюб*.

2. Терміни-афіксальні деривати. Терміни, до складу яких входять префікси або суфікси: *халатність, утриманці, позичка, бандитизм, опікун, помилування, нотаріат, співучасть*.

У системі афіксального словотвору суфіксація є найпродуктивнішою.

3. Терміни – композитні деривати. Терміни, утворені складанням двох коренів або основ, більшість дериватів, утворених основоскладанням, має двокомпонентний характер: *правопорядок, самозвинувачення, купівля-продаж, правосуб'єктність, протиправність, двоє-*

женець, правоздатність, самоправство, самозречення, членушкодження.

4. Терміни-аббревіатури. Під аббревіатурою ми розуміємо терміни-іменники, які складаються зі скорочених компонентів складного (вихідного) слова / терміна. Варто зазначити, що варіантів класифікацій скорочень небагато, українські дослідники виділяють: ініціальні аббревіатури – використовуються перші літери вихідних лексем (*ЄС, ПрАТ, ООН, МВС, СБУ, ФОР*), скорочення змішаної форми (*Єврокомісар*) та складноскорочені слова – часткові скорочення всіх компонентів словосполучення (*Мін'юст*).

Багатокомпонентні юридичні терміни представлені в українській мові словосполучками, що складаються з двох і більше лексем: *свобода совісті, система права, слідчі дії, фіктивний шлюб*. Залежно від кількості компонентів у словосполученнях виділяють прості й складні багатокомпонентні терміни юриспруденції в українській мові. Прості словосполучки складаються із двох повнозначних слів, подекуди – двох повнозначних слів з прийменником, одне з яких буде головним, інше – залежним: *адміністративний арешт, валютні операції, виправдувальний вирок, дискримінаційна норма, кримінальна відповідальність, явка з повинною, тлумачення за суб'єктом, переслідування за критику*.

У складних багатокомпонентних термінах залежні слова визначають різні аспекти значення стрижневого слова. Ці моделі побудовані в такий спосіб: 1) прикметник + прикметник + іменник: *суб'єктивне юридичне право, суб'єктивний юридичний обов'язок, спільний злочинний результат, скорочений робочий час*. 2) іменник + прикметник + іменник: *функції юридичної науки, угон транспортних засобів, ухилення від військової служби, таємниця судової наради, тлумачення правових норм*. 3) іменник + іменник + іменник: *честь і гідність громадян, реалізація норм права*. 4) іменник + іменник + іменник + іменник (із прийменником): *форми здійснення функцій держави, звільнення з роботи з ініціативи власника, звільнення з роботи з ініціативи працівника*. 5) іменник + іменник + прикметник + іменник: *зловживання владою або службовим становищем*.

Таким чином, термінологічні засоби фахової лексики юриспруденції представлені двома найбільш продуктивними структурними типами – однокомпонентними й багатокомпонентними термінами, за значної переваги останніх. Комплексне дослідження терміноодниць української юридичної терміносистеми до сьогодні в мовознавстві здійснювалося не в повному обсязі, що й визначає наукову новизну дослідження.

Одержано 27.10.2016

УДК 821.161.2

Вікторія Леонідівна ЧОРНА,

старший викладач кафедри мовних дисциплін

Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва

РОЛЬ ТА ФУНКЦІЇ ІНТЕРТЕКСТУ В ЦИКЛІ ВЛАДИСЛАВА ІВЧЕНКА «НАЙКРАЩИЙ СИЩИК ІМПЕРІЇ»

Цикл «Найкращий сищик імперії» сучасного українського письменника Владислава Івченка написано у популярному жанрі історичного детективу. Задуманий він був як відповідь/альтернатива героєві російського автора Б. Акуніна Ерасту Фандоріну. Проте якщо книги Акуніна ближче до того відгалуження історичного детективу, яке у сучасній українській критиці отримало назву ретродетектив (який передбачає використання певних стильових прийомів), то цикл Івченка про Івана Карповича Підпригору – типово постмодерністський, у якому окрім художніх засобів, притаманних історико-детективному жанру використовуються й прийоми інших жанрів. Тут є елементи химерної й гумористичної прози, фантастики, бурлеску тощо.

Характерною ознакою творів постмодерну є гра з чужим словом, широке використання інтертекстуальних посилань. Автори користуються цим прийомом переважно задля розширення оповідального простору тексту. Ще однією з причин залучення до власної оповіді прямих або непрямих цитат з чужих текстів є бажання поставити свій твір у певний літературний контекст, позначивши певні орієнтири, «маяки», що повинні нагадувати читачеві про культурно-історичний простір, у якому працює зараз автор.

Інтертекстуальні посилання у циклі Владислава Івченка «Найкращий сищик імперії» переважно відіграють роль «маяків», які надсилають читацькій аудиторії «сигнали» щодо історичної епохи, у яку розгортаються події тієї або іншої повісті про пригоди Івана Карповича Підпригори. Проте цією функцією вони не обмежуються. Так, поява у повісті «Загадкове викрадення «Зірки Сходу» та ушавлений гість із Англії» (збірка «Найкращий сищик імперії на службі приватного капіталу») фігури Шерлока Холмса (у тексті Гольмц) з одного боку відсилає нас до часів вікторіанської Англії. Події ж повісті відбуваються пізніше, напередодні першої світової війни. Тому код, закладений письменником, дещо глибший. Ключ до нього треба шукати не стільки у фігурі самого англійського сищика, скільки у його літературній репутації й популярності, яка спричинила появу копійчаної детективної літератури (на кшталт зшитків про пригоди Ната Пінкертон та Ніка Картера). Популярність її у Росії припадає саме на відтворюваний Івченком період.

Форми інтертекстуальних посилань у творах Івченка різноманітні. Найчастіше це уведення до власного тексту якогось образу із відомих літературних творів, написаних у відтворюваний письменником історичний період, й довільна цитація найвідоміших фраз з цих книжок. Подекуди письменник вдається до пародіювання чужого тексту (не стільки текстуального, скільки сюжетного, доводячи до абсурду деякі стрижневі ситуації претекстів). Найчастіше це відбувається у перших частинах циклу. Наприклад, у книзі «Стовп самодержавства, або 12 справ Івана Карповича Підпригори» пародійність, несерйозність того, що відбуватиметься у творі підкреслено вже у назві, яка натякає на 12 подвигів грецького міфологічного героя Геракла. У цій же книзі є такі повісті, як «Фінська подорож» та «Хрест та Меч, або Код Давидченка». Перша з них пародіює сюжет відомого вірша радянських часів «Ленін та пічник» О. Твардовського, подаючи у явно шаржованому, карикатурному вигляді образ вождя світового пролетаріату Володимира Леніна. У другому понижується «високий» сюжет славнозвісного сенсаційного роману Дена Брауна «Код да Вінчі».

Більшість інтертекстуальних посилань у циклі «Найкращий сищик імперії» мають одиничний характер. Проте є й такі, що зустрічаються у кількох або більше повістях циклу. Таким є використання вигаданого І. Бабелем у «Одеських оповіданнях» образу Бенціона/Бені Менделевича Кріка, який стає у цих творах Івченка наскрізним. Уперше з'явившись вже у збірці «Стовп самодержавства, або 12 справ Івана Карповича Підпригори», Крік час від часу постає й на сторінках інших книжок, що входять до циклу. При цьому функції інтертексту змінюються залежно від ситуації, що описується у творі. Якщо спочатку персонаж Бабеля та цитати з його оповідань використовуються для відтворення типово одеського місцевого колориту початку ХХ століття, то пізніше Крік стає немов би янголом-охоронцем головного героя і одночасно його демоном.

Одеса й пов'язаний з нею літературно-мистецький інтертекст взагалі відіграє значну роль у циклі Владислава Івченка. На противагу похмурим столичним містам «перлина біля моря» стає уособленням справжнього життя з його пістрявим виром людських облич та доль. У першій та другій книгах серіалу про Івана Карповича Підпригору Одеса постає й у якості кінематографічного центру України. Виникають то цитації з фільму С. Ейзенштейна «Броненосець «Потьомкін»», то сюжетні паралелі зі стрічкою М. Михалкова «Раба кохання», то переключки з псевдоісторичними німецькими фільмами для дорослих. У останній книзі циклу «Одіссея найкращого сищика республіки» виникає інтертекст з відомими творами, які також славили Одесу, – діалогією І. Ільфа та Є. Петрова про Остапа Бендера.

Молодий Стах/Остап стає «учнем» Підпригори, якому той немов би передає життєву естафету.

Таким чином, роль та функції інтертексту у циклі Владислава Івченка «Найкращий сищик імперії» є досить різноманітними. Інтертекстуальні посилання слугують, насамперед, для створення місцевого колориту, орієнтування читача на певний літературний контекст, додаткової характеристики образу головного героя та другорядних персонажів.

Одержано 21.10.2016

УДК 347.96:81'276

Дана Володимирівна ПОЛТАВСЬКА,

викладач кафедри українознавства факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВЖИВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМІВ ЮРИСТАМИ

Культура мови є важливою складовою частиною юридичної практики. Вимоги до культури мовлення юриста відповідають загальним нормам і правилам сучасної української літературної мови, але мають певні особливості, пов'язані зі специфікою професійної діяльності. Юрист постійно знаходиться у процесі спілкуванні з людьми, вирішує їх правовідносини. Його комунікативна діяльність характеризується пізнавальним, організаторським, ідентифікаційним і виховним аспектами. Вона вимагає від представників юридичного фаху високої загальної культури та освіти, моральних та інтелектуальних якостей, ефективної комунікабельності. Чільне місце посідає вимога високої культури мовлення.

Одна з особливостей мови юриста полягає в насиченості професійною термінологією. В результаті – ускладнення контакту зі співрозмовниками з непрофесійної сфери, що вимагає вмілого використання юридичних понять і визначень, застосування різних прийомів їх пояснення і роз'яснення. Професійна специфіка юридичної риторики, зазначає Н. Н. Івакіна, робить юридичну мову однією з найважчих, але одночасно однією з найцікавіших професійних мов.

У мові ми часто вживаємо слова, що відносяться до тієї чи іншої професії. Це слова – професіоналізми. Вони функціонують переважно в усному мовленні як «напівофіційні» слова, які не мають суворого наукового характеру, і не стали загальнозживаними. «Розколоти» замість «змусити зізнатись», «глухар або вісяк» замість «справа про нерозкритий злочин», «ксива» замість «службового посвідчення». Ці

приклади можна знайти у словниках жаргонізмів і мови арго. В. Балабін вважає, що за термінологічним значенням поняття арго, сленг і жаргон – це синоніми. Із цього можемо зробити висновок, що до поняття юридичні професіоналізми входять, окрім термінології, також агротизми і жаргонізми.

Важливим критерієм юридичної техніки є дотримання норм літературної мови. Суб'єкти юридичної діяльності повинні бути не тільки професіоналами своєї справи, а й грамотними людьми, які вміють користуватися лексикою сучасної української мови. Відомий правознавець А. С. Піголкін негативно висловив свою точку зору з приводу використання в мові юридичного жаргону.

Серед ознак культури мовлення виділяють таку ознаку, як точність. Точність великою мірою залежить від глибини знань та ерудиції особистості, а також від активного словникового запасу. Висловлюючи власні думки, слід добирати слова, які найбільше відповідають змісту, зокрема варто користуватися словником синонімів, тлумачним словником тощо. Н. Н. Івакіна зазначає, необхідною властивістю і якістю культури мовлення юриста є точність. У кримінальному судочинстві стосовно мови їй відповідає принцип законності, який полягає в тому, щоб письмова мова слідчого і судді відповідала вимогам процесуальних норм.

В умовах нечіткості критеріїв віднесення того чи іншого явища до цієї категорії виникає бажання позначити поняттям «юридичний жаргон» усі негативні явища, характерні для сучасної законодавчої лексики. Проте, в цьому випадку виробити чіткі рекомендації щодо вживання жаргонізмів неможливо, зважаючи на нечіткість самого поняття. Тому для дослідників мови права зберігає свою актуальність питання про розмежування таких понять, як «жаргон», «професіоналізм», «юридичний термін», «професійний юридичний жаргон».

Розглядаючи професійну мову юриста, доходимо висновку, що професіоналізми – це узагальнююче найменування всіх слів, пов'язаних з юридичною діяльністю. У професіоналізмів на перший план виходить функція економії мовних ресурсів. Юрист намагається скоротити об'ємне формулювання терміну, тому що в колі фахівців і так всім зрозуміло, про що йде мова.

Професійна лексика юриста, який захищає інтереси громадян, повинна бути доступною, зрозумілою для всіх соціальних груп, націй і народностей держави, тому ступінь спеціалізації термінів закону незначний. Своєрідність професійного спілкування юриста вимагає від нього розвинених комунікативних якостей, умінь і навичок, які утворюються в процесі навчання, а також у процесі практики і самоосвіти.

Таким чином, юридична мова дуже специфічна. Мета професіоналізмів у мові юриста – бути розпізнавальним знаком знання професії. Спілкування здійснюється в рамках певного кола відносин, встановлених в кожному конкретному випадку нормами права, службовими повноваженнями, а також завданнями юриста, як посадової особи. Тому вживання професіоналізмів юристами є актуальною проблемою, яка має теоретичне і практичне значення.

Одержано 28.10.2016

УДК [351.74:355.13](477)

Наталія Олександрівна ПРИБИТКОВА,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії

з проблем протидії злочинності

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ СЛУЖБОВОГО ЕТИКЕТУ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Для кожної людини, як частини соціуму, важливо бути зрозумілою в суспільстві, мати можливості й засоби для пояснення, мотивування власних дій. Так само важливе значення має відчуття належності особи до єдиного смислового простору своєї родини, компанії друзів, колективу працівників, співгромадян.

Прискорені темпи розвитку сучасної цивілізації стверджують актуальність унормованих (сталих) форм поведінки у спілкуванні людей між собою. Унормовані форми поведінки існують для: а) полегшення взаємодії між соціальними суб'єктами; б) позбавлення людських стосунків надлишкової емоційної напруги; в) ствердження наявності між суб'єктами соціальної комунікації єдиного морального і смислового простору, що забезпечує відбування самого процесу соціальної взаємодії; тощо.

Етикет виступає зовнішньою формою вираження норм і принципів моралі будь-якої історичної спільноти, підкреслюючи при цьому визнання людиною моралі як необхідної й особливої форми духовного єднання, що виступає безумовною основою співжиття як способу власне людського існування. Уданому контексті норми моралі виступають конкретними правилами поведінки, що визначають, як людина має вести себе по відношенню до суспільства, колективу, інших людей; дотримання норм забезпечується силою суспільної думки й механізмом самооцінки самої людини. Принципи моралі ж є найбільш загальними вимогами до поведінки людини в її ставленні до середовища і до себе, що визначають основну лінію її діяльності. Правила поведінки – це найбільш елементарні, конкретні вимоги до

поведінки людини в конкретних умовах, що є похідними від норм і принципів моралі, і саме вони складають основу етикету.

Етикет (з фр. – ярлик, етикетка) – це сукупність формальних правил, що регулюють зовнішній прояв людських стосунків, а саме: поводження з людьми, формули звертання, вітання, вибачення, подяки, поведінка у місцях загального користування, манери, одяг тощо. Етикет – це не лише форма самовираження та самореалізації, але й, в першу чергу, форма стримування, самоконтролю, опанування емоцій і вчинків.

Однак виховання культури спілкування не зводиться до засвоєння норм «красивої поведінки», тому що глибинно ці норми поведінки пов'язані з моральними принципами, моральними цінностями. Зовнішня культура поведінки є відсвіт прояву і вираження культури внутрішньої, всього духовного світу і складу особистості. Таким чином, набути навички культурної поведінки – не означає «завчити» відповідні правила, а потім механічно застосовувати їх у спілкуванні, подібне «прилучення» до культури мало що дасть і мало чого варте. Необхідно інше – зрозуміти, перейнятися усвідомленням великого людського сенсу, закладеного у ці зовнішні форми. Тоді правила хорошої поведінки, краса спілкування стануть вашим переконанням, «другою натурою» і дотримання їх буде приносити людині почуття задоволення і радості.

Працівники Національної поліції перебувають у самій гушавині людських стосунків, вони не стоять над і поза суспільством. Від їхньої культури та моральних устоїв багато в чому залежить стабілізація суспільних відносин. У зв'язку з цим актуалізуються проблеми морального виховання працівників поліції, їхньої професійної моралі та службової етики. Ці проблеми в силу тієї ролі, котру відіграють правоохоронні органи у суспільстві, мають безпосереднє практичне значення, а тому дослідження суперечливого процесу становлення високо гуманістичних стосунків як серед працівників поліції, так і в їхньому спілкуванні з різними категоріями громадян, особливо актуальне.

Національна поліція в Україні – державний правоохоронний орган, діяльність якого спрямована на реалізацію державної політики у сфері: захисту прав, свобод і законних інтересів громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства; захисту об'єктів права власності; протидії злочинності; охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки. Саме тому кожний працівник поліції повинен чітко виконувати свої службові обов'язки і мати такі загальнолюдські якості, які за реалій сьогодення допомогли б йому зберегти чистоту звання працівника поліції.

Образ сучасного, гармонійного розвиненого працівника поліції має уособлювати високі морально-етичні якості, ідейну переконаність, освіченість, розвинену здатність мислити, емоційну досконалість. Зовнішнім виявом духовного багатства людини, її внутрішнього світу є культура поведінки, вміння поводитись з людьми. Насамперед такі якості, як ввічливість, витримка, тактовність, скромність, дисциплінованість, взаємоповага і взаємодопомога, мають бути властиві будь-якому працівникові національної поліції.

Кожний працівник поліції зобов'язаний виконувати службові обов'язки, що визначають обсяг втілення завдань, доручених йому на посаді. Дисципліна в поліції зобов'язує, зокрема, кожну особу рядового і керівного складу:

- дотримуватись норм законодавства, виконувати вимоги присяги, статутів та накази начальників;
- дотримуватись норм професійної етики (етикету), не вчиняти дій, що можуть призвести до втрати незалежності й об'єктивності під час виконання службових обов'язків;
- постійно вдосконалювати свою професійну кваліфікацію, підвищувати рівень культури в роботі;
- сприяти начальникам у зміцненні дисципліни та забезпеченні статутного порядку, виявляти повагу до начальників, старших зі служби і за званням, бути ввічливим, дотримуватися правил носіння однострою й віддання військової честі;
- з гідністю та честю поводити себе поза службою, бути прикладом у дотриманні громадського порядку, стримувати інших від порушень правопорядку.

Вищенаведене дає підстави стверджувати, що однією з найважливіших складових службової дисципліни є дотримання службового етикету.

Етикет працівників Національної поліції – це складова їхньої морально-естетичної культури, що включає регламентовані форми поведінки та спілкування зі своїми колегами та громадянами.

Етикет регулює манери, а манери – це здатність поводитися, це зовнішня форма поведінки, особливості мови (тон, інтонація), жести, міміка, хода.

Службовий етикет у загальному розумінні – це зведення правил і норм, що регулюють порядок стосунків працівників між собою та працівників з громадянами.

Відмінною рисою службового етикету працівників Національної поліції України є його нормативний характер. Порядок відносин у правоохоронних органах регламентовано законами та підзаконними нормативно-правовими актами, виконання яких є обов'язковим, а

саме Законом України «Про Національну поліцію», статутами, наказами, настановами, інструкціями тощо.

Згідно з Правилами етичної поведінки працівників апарату Міністерства внутрішніх справ України, територіальних органів, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС, затверджених наказом МВС від 28.04.2016 № 326 основними принципами службового етикету працівників МВС є:

- служіння державі і суспільству;
- гідна поведінка;
- доброчесність;
- лояльність;
- політична нейтральність;
- прозорість і підзвітність;
- сумлінність.

Дотримання таких правил – необхідний інструмент для підтримки здорового морального клімату, службових відносин і трудової дисципліни в колективі.

Працівник поліції повинен вміти втілити етичні принципи, засвоєні в процесі професійної підготовки, у відповідні форми зовнішньої поведінки, основу якої складають повага до людини та її гідності, ввічливість, тактовність, скромність, точність, естетична привабливість вчинків у поєднанні з доцільністю і здоровим глуздом. Така поведінка є втіленням і свідченням професіоналізму працівника Національної поліції України.

Одержано 26.10.2016

УДК 327.3:340.12(042.2)

Олена Станіславівна ШЕВЧЕНКО,

науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи

Національної академії внутрішніх справ,

здобувач кафедри теорії держави та права

Національної академії внутрішніх справ

КОНЦЕПЦІЯ СОЛІДАРИЗМУ В АНТИКРИЗОВОМУ РОЗВИТКУ КОНСОЛІДОВАНОЇ ДЕРЖАВИ

Розпад модерністських цінностей і інститутів в сучасному світі став не просто відчутний – він став домінуючою тенденцією існування, що посилює хаотизацію та ускладнює динаміку буття.

Політичні та соціальні процеси, які відбуваються в сучасному українському суспільстві обумовлені історичним досвідом нації. Тривала боротьба за незалежність України, формування національної

свідомості, пошук політичної ідеї об'єднання держави, постійний політичний антагонізм – все це є ключовий рисою недосконалого забезпечення консолідації в Україні.

На жаль, досвід країн, що утворилися на території колишнього СРСР, поки що не дає позитивних прикладів консолідації земель, гідних для запозичення. Тому найбільш придатним для аналізу і використання зарубіжним досвідом консолідації земель для України, на думку автора, є перш за все досвід країн Західної Європи – всупереч істотним історичним, економічним, соціальним і іншим відмінностям, які слід враховувати при спробах екстраполяції цього досвіду на український ґрунт.

З метою визначення можливості запозичення позитивного досвіду такої консолідації в законодавство і практику України вивчення зарубіжного досвіду є вкрай актуальним. Але сьогодні залишається чимало невирішених актуальних питань.

Очевидно, що українська спільнота потребує нової онтології, в новій етиці, в новій соціальності і моделюванні майбутнього, в нових механізмах узгодження інтересів і цінностей. Інакше кажучи, в нових механізмах виживання і самоорганізації. В умовах глобальної трансформації на перший план виходять нові етичні підстави буття – етика ненасильства, проблеми довіри та вільної лояльності, а також пов'язані з ними механізми самоорганізації синергетичної взаємодії, технології «м'якої влади» (softpower) і рефлексійного управління.

Процес державного будівництва неможливий без певної системи ідей, принципів, ідеалів, норм і цілей, які прийняті для всіх громадян й орієнтують їх на розбудову такої цілісної й міцної держави, що гарантувала б економічне, соціальне й культурне піднесення суспільства. Однак, як слушно констатує О. Романчук, у нашій країні досі не існує «фундаментальної концепції розбудови України як держави європейського стандарту, досі не сформована чітка система державних пріоритетів, ідеологічних цінностей, основних принципів загальнонаціональної ідеології». Наприклад, впровадження концепції солідаризму на законодавчому рівні з призначенням об'єднання і консолідації соціуму.

Формування для України такої концепції в державі, було б наближенням до Західної Європи, – ось початкове завдання сьогодні. Але при цьому в нашій державі має бути єдність і солідарність між членами суспільства, що послужить сильної держави. Тільки загальні ідеологічні цінності здатні забезпечити реалізацію євроінтеграційного вектору державотворення в Україні.

Під будь-якими механічними, зовнішніми відносинами між людьми і об'єднаннями людей приховується і через них діє сила внутрішньої

людської єдності. Приведемо приклад. Що може бути більш механічним, ніж організація армії, заснована на жорсткій суто зовнішній дисципліні, підтриманій суворою карою, – організація, в якій зникає внутрішнє життя особистості, її винятковість і людина є лише одним із багатьох екземплярів? Проте ніяка, навіть найсуворіша дисципліна не змогла б створити армію і змусити її битися, якби солдати не були спаяні внутрішнім почуттям солідарності, не усвідомлювали інтуїтивно себе членом єдиної нації. Патріотизм як почуття внутрішньої приналежності єдиній родині – це єдність соборно-духовного буття, основа, на якій тільки й може бути утворений внутрішній механізм армії.

Релігійно-моральна потреба бачити в іншій людині свого ближнього, ставитись до нього як до себе самого є лише вимогою свідомості цього внутрішньо інтуїтивного ставлення до нього, заснованого на соборній єдності між людьми; ця вимога саме тому є безумовно обов'язковою для нас, бо це зовсім не відволікаюча моральна норма, а вираження непереборної і необхідної основи всього нашого життя.

Висловлюючи власне ставлення до цієї ситуації, вважаємо, що у нашому суспільстві не вистачає ланки, що представлятиме інтерес для громадськості, в тому числі і наукової. Такою ланкою могла б стати некомерційна організація. Наприклад, Центр вивчення солідаризму, Інститут теорії та практики солідаризму або Український інститут солідаризму. Таким чином у нас з'явиться інструмент по вивченню практичного солідаризму. Головна задача зазначеного інституту – сприяти солідарності українського суспільства, вивчати фактори, що сприятимуть їй, пропонувати формулу безконфліктного творчого існування держави та суспільства, різних національностей і соціальних груп.

Одержано 27.10.2016

Секція 2

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

УДК 343.3/.7

Олена Вікторівна ТИХОНОВА,

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри економічної безпеки

Національної академії внутрішніх справ;

Дарина Миколаївна ГЕРАСИМЕНКО,

студентка 3 курсу юридичного факультету

Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ РОДОВОГО ОБ'ЄКТУ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасна наука кримінального права характеризується великою кількістю поглядів щодо родового об'єкту злочинів у сфері службової діяльності. Одні дослідники висловлюють точку зору, що це службовий обов'язок, інші – службова діяльність посадової особи й порушення правильного здійснення нею своїх службових функцій, деякі – правильна робота державного апарату, або – інтереси державного управління тощо. Цей перелік можна продовжувати, але таке різноманіття підходів свідчить про складність означеної проблематики. Узагальнення існуючих поглядів свідчить, що у теорії кримінального права родовий об'єкт злочинів у сфері службової діяльності так чи інакше пов'язується із «порядком здійснення службовими особами повноважень» або «правильною роботою відповідних органів, установ, організацій тощо», незважаючи на виокремлення його змістовних (характеризуючих) складових.

Звертає на себе також увагу повсякчасне використання вченими при вказівці на об'єкт злочинів у сфері службової діяльності терміну «правильна робота». Окремі дослідники визначають її поряд з авторитетом важливою складовою родового об'єкта злочинів у сфері службової діяльності та формулюють як «законодавчо визначену правильну діяльність державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, окремої організації місцевого самоврядування, установи, підприємства». Використання у визначенні оціночного судження ускладнює точне розуміння сутності родового об'єкта злочинів у сфері службової діяльності, адже постає потреба у необхідності формулювання критерію оцінювання цієї правильності. Тому виглядає більш виваженим підхід до визначення родового об'єкту цих злочинів суспільних відносин, які виникають у

зв'язку зі здійсненням службовою особою діяльності відповідно до нормативно-правових актів, що становить правильну роботу державного апарату та апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності.

Слід також звернути увагу на виокремлення в юридичній літературі в межах родового об'єкта злочинів у сфері службової діяльності авторитету відповідних структур. Дехто вказує, що частиною цього родового об'єкта є авторитет державних і громадських організацій та інших структур, що розуміється як визнання, впливовість, престиж, якому за природою може заподіюватися шкода [1, с. 8], а інші визнають авторитет частиною родового об'єкта злочинів у сфері службової діяльності, зазначаючи, що об'єктом цих злочинних посягань є авторитет не лише відповідних органів публічної влади, але й загалом підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності [2, с. 559]. Водночас, доцільніше поряд з авторитетом органів публічної влади, державних установ та організацій виокремлювати ділову репутацію підприємств, установ і організацій приватної форми власності, оскільки перше семантично пов'язано зі словом «влада» (поняття «авторитет» походить від латинського терміна «auctoritas» – влада, вплив).

Список бібліографічних посилань

1. Хашев В. Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2007. 20 с.

2. Кримінальне право України (Особлива частина): підручник/за ред. П. С. Матишевського. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 892 с.

Одержано 26.10.2016

УДК 351.743(477)

Ігор Анатолійович АРТЕМЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

докторант Одеського державного університету внутрішніх справ

ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Однією із ідеологічних передумов виникнення держави є створення умов, необхідних для всебічного розвитку та існування членів громадянського суспільства. Саме для реалізації останнього державою створюються відповідні органи публічної влади, які саме під час зовнішньої діяльності забезпечують безпосередню реалізацію завдань та

функцій, покладених на державу. Саме під час цієї діяльності приймаються нормативні та індивідуальні акти, укладаються адміністративні договори, здійснюються акти-дії, що спрямовані на забезпечення та охорону прав і свобод людини і громадянина.

Слід наголосити, що для вітчизняної правової науки органи публічної адміністрації та адміністративно-процесуальне право нині є скоріше феноменом, ніж остаточно сформованою категорією та галуззю права. Проте межі цих правових утворень є вже настільки чіткими, що ми не можемо нехтувати їх вивченням.

Тому, надзвичайної наукової актуальності набуває питання про виділення та обґрунтування кола органів публічної адміністрації в якості суб'єктів адміністративно-процесуального права. Інакше кажучи, мова йде про потребу оновлення категорії суб'єктів адміністративно-процесуальних відносин із врахуванням євроінтеграційних процесів та практики правозастосування.

Зазначимо, що ми підтримуємо позицію О. В. Джафарової щодо широкого підходу до визначення категорії «органи публічної адміністрації» як системи органів державної, насамперед виконавчої, влади, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів, які з метою реалізації публічного інтересу відповідно до закону чи адміністративного договору наділяються делегованими повноваженнями у всіх сферах функціонування суспільства [1, с. 56]. Зауважимо, що демократичні перетворення, які відбуваються в нашій державі та визначені Президентом України вектори розвитку щодо побудови європейської держави з високими стандартами життя для населення вимагають перегляду існуючої системи органів публічної влади, які задіяні в реалізації публічних функцій держави.

Для відповіді на це питання проаналізуємо указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку “Україна – 2020”» від 12 січня 2015 р. [2], закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 р. [3], укази Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010 [4], «Питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» від 6 квітня 2011 р. № 370/2011 [5] та постанови Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. № 442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [6], від 18 жовтня 2016 р. № 343 «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції» [7] з метою вироблення єдиного підходу до системи органів публічної адміністрації як суб'єктів адміністративно-процесуального права.

Слід одразу зауважити, що на сьогодні два нормативно-правових акти визначають систему органів виконавчої влади, які за змістом є

різними. У той же час постанова Кабінету міністрів України від 10 вересня 2014 р. № 442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» затверджує схему організації та взаємодії органів виконавчої влади із розподілом останніх на: а) міністерства; б) центральні органи виконавчої влади (агентства, служби, інспекції); в) центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через відповідних членів Уряду. Отже, маємо правову колізію щодо визначення системи органів виконавчої влади, яка є чинником, що негативно впливає на практику правозастосування.

Як зазначає О. В. Джафарова в основу створення такої системи організації органів виконавчої влади були покладені функції, які повинні виконувати останні виходячи із завдань, які стоять перед правовою та демократичною державою [1, с. 58].

Таким чином, до органів публічної адміністрації як суб'єктів адміністративно-процесуального права належать: Кабінет Міністрів України; центральні та місцеві органи виконавчої влади; органи виконавчої влади зі спеціальним статусом; колегіальні органи державної влади; органи місцевого самоврядування; інші юридичні особи публічного та приватного права, наділені власними або делегованими повноваженнями щодо виконання публічних функцій. Відразу зауважимо, що суб'єктом адміністративно-процесуального права також може бути фізична особа приватного права, коли остання задіяна у виконанні публічних функцій держави.

Органи публічної адміністрації, які є суб'єктами адміністративно-процесуального права, можна умовно класифікувати за такими критеріями: 1) за масштабом діяльності; 2) в залежності від виду публічної функції для виконання, якої був створений останній; 3) за видом адміністративно-процесуальної правосуб'єктності; 4) за способом утворення тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Джафарова О. В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні: адміністративно-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2015. 572 с.

2. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

3. Про центральні органи виконавчої влади: закон України від 17.03.2011 № 3166-VI // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.

4. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: указ Президента України від 09.12.2010 № 1085/2010. *Офіційний вісник України*. 2010. № 94. Ст. 15.

5. Питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: указ Президента України від 06.12.2011 № 370/2011. *Офіційний вісник України*. 2011. № 29. Ст. 17.

6. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 № 442 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-p>.

7. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції: постанова Кабінету Міністрів України від 18.05.2016 № 343 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/343-2016-p>.

Одержано 19.10.2016

УДК 351.752.2

Вадим Миколайович БІЛИК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративної діяльності

Національної академії внутрішніх справ

КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМ МИРНИХ ЗІБРАНЬ

Невизначеність законодавством конкретних ознак, які відрізняють збори, мітинги, вуличні походи і демонстрації та інші масові заходи один від одного, значною мірою, ускладнює їх правову регламентацію, ефективність якої залежить від чіткого визначення юридичного змісту кожної з політичних свобод.

За характером, метою, місцем проведення розрізняють різні форми мирних зібрань.

Так, ст. 39 Конституції України визначає мирні заходи як збори, мітинги, походи і демонстрації. Необхідно зазначити, що цей перелік не є вичерпним. Так, ст. 182 Кодексу адміністративного судочинства України визначає мирні зібрання як збори, мітинги, походи, демонстрації тощо, тобто передбачає можливість прояву мирних зібрань в інших формах.

До мирних можна віднести також релігійні зібрання, які проводяться релігійними організаціями відповідно до статті 21 закону України від 23 квітня 1991 року «Про свободу совісті та релігійні організації». Такими зібраннями можуть бути публічні богослужіння, релігійні обряди, церемонії та процесії.

Щодо визначення форм та видів мирних зібрань у національному законодавстві, то необхідно зазначити, що залежно від поставленої мети та методів проведення масові заходи громадян розподілено на кілька категорій Статутом ППСМ України, затвердженим наказом МВС України від 28 липня 1994 р. № 404. Так, відповідно до підпунктів 332 – 336 пункту 4 розділу XV цього Статуту:

– збори – це спільна, спеціально організована невелика присутність громадян у громадському або іншому місці, викликана необхідністю обговорення різних політичних, соціальних, економічних, культурних та інших проблем;

– мітинг – масові збори з питань злободенних, переважно політичних питань, які проводяться, як правило, на вулицях, майданах, стадіонах, парках. Неодмінні атрибути мітингу – масова аудиторія, промовці, лозунги, прапори, заклики (усні, друковані, письмові);

– демонстрація – масове знаходження громадян з приводу висловлення будь-яких громадсько-політичних настроїв, в тому числі з питань протесту або незгоди будь з чим. (Цей захід може проявлятися також у проступку однієї особи, здійсненні нею вчинку з метою підкреслення свого відношення до будь-якої події чи посадової особи тощо);

– вуличний похід проводиться з тією ж метою, що і демонстрація, мітинг, однак відрізняється меншою динамікою, відсутністю мітингово-демонстраційної атрибутики;

– пікетування – форма демонстрації, під час якої виставляються представники будь-де, наприклад, перед будинками, з метою висловлення протесту проти чого-небудь, для забезпечення охорони на місці проведення страйку або демонстрації.

Окремим видом мирного зібрання, який охороняється ст. 39 Конституції України, є пікет, зокрема і у тому випадку, коли він не пов'язаний з вербальним спілкуванням між його учасниками. Такі акції можуть супроводжуватися різноманітними «допоміжними» діями у вигляді встановлених наметів, палаток, інформаційних стендів тощо та тривати доволі довго. Водночас, зрозуміло, під час їх проведення мають бути дотримані права та свободи інших осіб. На нашу думку, під пікетуванням як формою безпосередньої демократії слід розуміти публічне вираження колективної або індивідуальної думки (демонстрація підтримки, солідарності, протесту проти чого-небудь) шляхом розташування громадян біля певного об'єкта.

Пікетування активно використовуються профспілками і робітниками різних галузей народного господарства для висунування вимог органам влади, особливо, які стосуються покращення життєвих умов, боротьби зі злочинністю тощо. Різноманітні масові заходи мають суттєве значення для проведення передвиборних компаній.

Страйк (від англійського «strike») [1] є крайній засіб для вирішення колективного трудового конфлікту. Страйк – це перш за все об'єднання трудящих навколо деяких загальних цілей. Страйк – це певною мірою звіт керівників страйкового комітету про проведену роботу. Страйкарі обговорюють цей звіт і намічають подальшу лінію поведінки.

З розвитком суспільства, а також засобів комунікації, які використовують особи для задоволення власних соціальних потреб, стає зрозумілим, що форми мирних зібрань мають тенденцію до свого розширення. Таким чином, на думку європейських авторів, нині, поряд з такими традиційними формами мирних зібрань як збори, демонстрації, походи, прийнятними є й інші, зокрема: походи, «людські ланцюги», вело- та мотопробіги, а також специфічні музичні чи театралізовані концерти. На нашу думку, навіть захоплення та політично вмотивовані акції протесту можуть в окремих випадках розглядатися як акції, які знаходяться під захистом права на мирні зібрання, оскільки останні використовуються з метою міжособистісної комунікації з питань, що мають публічний характер.

Підсумовуючи все вищевикладене, зазначаємо що нині мирні зібрання можуть проводитися у найрізноманітніших формах. Проте визнання того або іншого зібрання таким, що перебуває або не перебуває під захистом ст. 39 Конституції України, не може здійснюватися лише через аналіз зовнішніх форм його прояву. Блокування певного об'єкту може бути визнано як мирним, так і немирним зібранням, що, як наслідок, зобов'язує суб'єктів правозастосування перед прийняттям рішення про примусове припинення того або іншого зібрання аналізувати заходи, що відбуваються, через призму їх мети, узгодження з демократичними засадами функціонування держави, порушення чи не порушення прав інших осіб.

Список бібліографічних посилань

1. *Англо-русский и русско-английский словарь (краткий)/под ред. О. С. Ахматовой и Е. А. М. Уилсон. 3-е изд., испр. М.: Рус. яз., 1991. 664 с.*

Одержано 28.10.2016

УДК 35.076

Людмила Леонідівна БЛИК,

головний спеціаліст управління муніципального розвитку

Житомирської міської ради,

здобувач кафедри адміністративної діяльності

Національної академії внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ В ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ВИДИ

Адміністративні послуги – це ті публічні послуги, що надаються органами виконавчої влади, виконавчими органами місцевого самоврядування та іншими уповноваженими суб'єктами, і надання яких пов'язане з реалізацією владних повноважень [1].

Зокрема І. Б. Коліушко виділяє такі ознаки адміністративних послуг:

1. Адміністративна послуга надається за зверненням фізичної або юридичної особи.

2. Надання адміністративних послуг пов'язане із забезпеченням юридично значущих умов для реалізації суб'єктивних прав конкретної приватної особи.

3. Адміністративні послуги надаються виключно адміністративними органами через реалізацію владних повноважень.

4. Право на отримання особою конкретної адміністративної послуги та відповідне повноваження адміністративного органу має визначатися лише законом.

5. Результатом адміністративної послуги є адміністративний акт – рішення, яким задовольняється звернення особи.

Адміністративні послуги є провідним засобом реалізації прав громадян у сфері виконавчої влади, адже абсолютна більшість справ, що вирішуються органами публічної адміністрації, ініціюються самими громадянами і стосуються їхніх суб'єктивних прав.

Згаданий дослідник пропонує таку класифікацію. Адміністративних послуг:

1. За рівнем встановлення повноважень щодо надання адміністративних послуг та видом правового регулювання процедури їх надання:

- адміністративні послуги з локальним регулюванням (акти органів місцевого самоврядування);
- адміністративні послуги з централізованим регулюванням (законо, акти Кабінету Міністрів);
- адміністративні послуги зі змішаним регулюванням (коли має місце одночасно і централізоване, і локальне регулювання);

2. За критерієм платності:

- платні послуги;
- безоплатні послуги.

3. За змістом публічно-службової діяльності щодо надання адміністративних послуг:

- реєстрація;
- надання дозволу (ліцензії);
- сертифікація;
- атестація;
- верифікація;
- нострифікація;
- легалізація;
- встановлення статусу тощо.

4. За предметом (характером) питань, щодо вирішення яких звертаються приватні особи:

- підприємницькі (господарські) послуги;
- соціальні послуги;
- земельні послуги; будівельно-комунальні послуги тощо [2].

Разом із тим, у силу надзвичайної різноманітності адміністративних послуг залежно від їх цілей, органу який їх надає використовують й інші способи їх класифікації. Зокрема, адміністративні послуги можуть бути надані некваліфікованими або висококваліфікованими виконавцями, задовольняти особисті або виробничі потреби; для надання одних послуг необхідні величезні капіталовкладення, а такі, як консультації можуть обійтися мінімальними вкладеннями.

Такий підхід до поділу адміністративних послуг не вступає в жодну суперечність із загальним поняттям «адміністративні послуги», оскільки всі ці відносини належать до галузей законодавства, які «виросли» з адміністративного права і мають адміністративний характер. У процедурному аспекті також не простежується жодних суттєвих відмінностей між цими послугами: надають їх адміністративні органи, процедурний результат той самий – рішення адміністративного органу. Аналіз виокремлених вище груп послуг засвідчує наявність у них і деяких власних формальних та змістових ознак. Сучасна нормативна база, що регулює соціальні питання, характеризується надзвичайною «рухливістю», наявністю багатьох змін та доповнень, хоча здебільшого є досить детальною.

Список бібліографічних посилань

1. Ославський М. І. Виконавча влада в Україні: організаційно-правові за-
сати: навч. посіб. Київ: Знання, 2009. 216 с.
2. Коліушко І. Б. Виконавча влада та проблеми адміністративної рефор-
ми в Україні: монографія. Київ: Факт, 2002. 260 с.

Одержано 25.10.2016

УДК 342.9

Сергій Григорович БРАТЕЛЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

начальник відділу організації науково-дослідної роботи

Національної академії внутрішніх справ

СПІВВІДНОШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Для повного розуміння співвідношення адміністративної процедури та адміністративного процесу проводиться розмежування матеріальних, процедурних і процесуальних норм, тому зазначимо, що серед усього розмаїття адміністративно-процедурних норм вирізняється група норм, яка характеризується такими особливостями: вони

завжди пов'язані з правозастосовною діяльністю та розглядом адміністративної справи та забезпечують високий рівень регламентації адміністративної процедури.

На відміну від інших процедурних норм, адміністративні процедури не обмежуються лише регламентацією послідовності дій, а чітко виділяють стадії адміністративної процедури і регламентують момент, з якого починається процедура, та момент, яким вона закінчується; визначають повноваження компетентних органів та права і обов'язки інших учасників, які необхідні для участі в адміністративній процедурі; встановлюють гарантії реалізації цих прав, обов'язків та повноважень в межах адміністративної процедури; визначають коло учасників на кожній стадії адміністративної процедури та наділяють відповідним правовим статусом, який може змінюватись зі зміною стадії процедури; встановлюють строки вимоги щодо складання і змісту документів, які оформлюються в межах адміністративної процедури [1].

Адміністративна процедура нерозривно пов'язана з процесом, оскільки виступає у цьому випадку частиною від цілого. Таким чином, адміністративна процедура має характерні властивості, що також притаманні й процесу. Процес пов'язаний з владною діяльністю, яка здійснюється вповноваженими на те суб'єктами та є виключно юридичною як за змістом, так за цілями і результатом. Він також пов'язаний із правозастосовною діяльністю та регулюється процесуальними нормами адміністративного права.

Адміністративну процедуру можна визначити як урегульовану адміністративно-процедурними нормами послідовність дій суб'єктів уповноважених на виконання державно-владних функцій у вигляді правозастосування та нормотворчості, метою яких є прийняття нормативно-правових актів управління та вирішення адміністративних справ.

М. П. Пихтін розглядає адміністративну процедуру як процесуально-правове закріплення адміністративної діяльності, що реалізуються в межах адміністративних правовідносин і має регламентоване відображення у практичній діяльності [2, с. 276]. За визначенням В. В. Галунька, адміністративні процедури – це встановлений законодавством порядок розгляду і розв'язання органами публічної адміністрації індивідуальних адміністративних справ з метою забезпечення прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [2, с. 276].

Ю. О. Тихомиров та Е. В. Талапіна визначають адміністративну процедуру як нормативно врегульовану послідовно здійснювану діяльність органів виконавчої влади із реалізації прав та обов'язків, що забезпечує порядок прийняття владних управлінських рішень посадовими особами (розгляду й вирішення адміністративних справ) [3, с. 4].

В свою чергу, О. І. Миколенко пропонує розглядати адміністративну процедуру як врегульовану адміністративно-процедурними нормами послідовність дій суб'єктів нормотворчої та правозастосовної діяльності, структурованих відповідними процедурними відносинами, щодо прийняття нормативно-правових актів управління та вирішення адміністративних справ [4, с. 29].

Адміністративними процедурами часто називають лише винятково зовнішню правозастосовну діяльність органів державної влади, хоча деякі дослідники включають у це поняття також і внутрішньоорганізаційні процедури. В усіх наведених визначеннях адміністративні процедури розглядаються як нормативно встановлений порядок послідовно здійснюваних дій органів виконавчої влади, спрямований на прийняття владних управлінських рішень і реалізацію повноважень посадових осіб, не пов'язаний з розглядом суперечок або застосуванням заходів примусу.

Список бібліографічних посилань

1. Коліушко І. Б. Виконавча влада та проблеми адміністративної реформи в Україні: монографія. Київ: Факт, 2002. 260 с.
2. Адміністративне право України: навч. посіб.: у 2 т./В. В. Галуцько, В. І. Олефір, М. П. Пихтін та ін.; за заг. ред. В. В. Галуцька. Херсон: Херсон. міська друк., 2011. Т. 1: Загальне адміністративне право. 320 с.
3. Талапина Э. В., Тихомиров Ю. А. Административные процедуры и право. *Журнал российского права*. 2002. № 4. С. 3–13.
4. Миколенко О. І. Місце адміністративного процедурного права в системі юридичних знань та системі права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 40 с.

Одержано 27.10.2016

УДК 349.2+342.5

Руслан Гельманович ВАЛЄЄВ,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри цивільного права та процесу

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

СЛУЖБОВО-ТРУДОВИЙ СТАТУС ПРАЦІВНИКА ВНЗ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПІДГОТОВКУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Правоохоронна реформа та створення Національної поліції України привертає нині значну увагу громадянського суспільства, політичних діячів і науковців. Проте кардинальне реформування потребує ґрунтовної наукової концепції та постійного моніторингу стану реалізації реформи. Серед нагальних проблем реформування

ми зупинимось лише на службово-трудовому статусі працівників ВНЗ, що здійснюють підготовку поліцейських. Ця проблема отримала тимчасове вирішення, лише на 2016 рік, та потребує подальшого фахового обговорення.

Проблема полягає в тому, що станом на жовтень 2015 р. у ВНЗ системи МВС України працювали понад 1,5 тисячі атестованих працівників ОВС, а в законі України «Про Національну поліцію» серед посад відповідних вишів згадано лише посади ректора (керівника) ВНЗ із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських (пункти 4 частин другої та третьої ст. 63), заступники керівників ВНЗ (пункт 3 частин другої ст. 63).

Здається, що логіка Закону полягає в тому, що усі інші працівники відповідних ВНЗ не можуть бути поліцейськими. Положення п. 1 частини п'ятої ст. 82 Закону передбачає, що ректори цих вишів можуть присвоювати підлеглим «спеціальні звання поліції молодшого, середнього складу поліції до підполковника поліції включно» передбачає, на нашу думку, присвоєння звань курсантам, ад'юнктам, докторантам та проректорам (заступникам керівника) ВНЗ. Це відповідає загальній концепції створення поліції, але фактично ситуація може призвести до масового переводу фахівців, залучених до освітнього процесу в ВНЗ, до територіальних органів поліції.

Щоб уникнути цієї ситуації у грудні 2015 року Президент України підписав указ № 691 «Про перелік посад, які можуть бути заміщені поліцейськими в державних органах, установах та організаціях». Указ використав інститут відрядження поліцейських до державних установ із залишенням на службі в поліції, передбачений частиною першою статті 71 закону України «Про Національну поліцію». Відповідно до цієї норми, поліцейські за їхньою згодою можуть бути відряджені до органів державної влади, установ та організацій із залишенням на службі в поліції, але зі звільненням із займаної посади з подальшим призначенням на посади *відповідно до переліку посад, які можуть бути заміщені поліцейськими в державних органах, установах та організаціях, що затверджується Президентом України*.

Цей напрям вирішення проблеми передбачає на першому етапі, що Президент затверджує до перелік посад, які можуть бути заміщені поліцейськими в державних органах, установах та організаціях; на другому етапі керівники цих закладів надсилають до поліції письмовий запит про основні характеристики посад, які потребують заміщення, та професійні, освітні і кваліфікаційні вимоги, яким повинні відповідати поліцейські для зайняття таких посад; на третьому етапі керівник Національної поліції приймає рішення про відрядження поліцейських.

Але можна запропонувати й інший варіант вирішення проблеми: закріпити відомчу підлеглість ВНЗ, що здійснюють підготовку поліцейських, безпосередньо за Національною поліцією. Засади такої зміни можуть бути закладені шляхом нової редакції статей 13, 47 та 63 закону України «Про Національну поліцію» (табл. 1).

Але цей підхід здається таким, що суперечить загальній концепції демілітаризації системи поліції та залишення статусу поліцейського лише тим працівникам, чия трудова функція безпосередньо сприяє виконанню принаймні одного з чотирьох завдань поліції, визначених у ст. 2 профільного закону. Водночас, використовуючи власний досвід та думку експертів, ми вимушені визнати, що втрата курсовими офіцерами статусу поліцейських ускладнить традиційний тип управління ними підлеглими курсантами, а багато фахівців, залучених до професійної підготовки поліцейських у ВНЗ із специфічними умовами навчання виберуть кар'єру в лавах Національної поліції, ніж роботу у ВНЗ. Тому більш виваженим підходом ми вважаємо зберегти професійне ядро вишів МВС, знову скориставшись інститутом відрядження поліцейських до державних органів.

Таблиця 1

**Запропоновані зміни до закону України
«Про Національну поліцію»**

Поточна редакція ЗУ «Про Національну поліцію»	Можлива редакція ЗУ «Про Національну поліцію»
<p>Стаття 13. Загальна система поліції</p> <p>...</p> <p>4. У системі поліції можуть утворюватися науково-дослідні установи та установи забезпечення.</p>	<p>Стаття 13. Загальна система поліції</p> <p>...</p> <p>4. У системі поліції можуть утворюватися науково-дослідні установи, <u>вищі навчальні заклади із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських</u>, та установи забезпечення.</p>
<p>Стаття 47. Призначення на посади поліцейських</p> <p>...</p> <p>3. Призначення на посади курсантів (слухачів) вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, здійснюють керівники таких закладів.</p>	<p>Стаття 47. Призначення на посади поліцейських</p> <p>...</p> <p>3. Призначення на посади курсантів (слухачів) <u>та науково-практичних працівників</u> вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, здійснюють керівники таких закладів.</p>

<p>Стаття 63. Контракт про проходження служби в поліції</p> <p>...</p> <p>3) із заступниками керівників територіальних органів поліції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах, науково-дослідних установ, вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, та керівниками структурних підрозділів зазначених органів, закладів та установ – на термін три роки з правом продовження контракту на той самий термін;</p>	<p>Стаття 63. Контракт про проходження служби в поліції</p> <p>...</p> <p>3) із заступниками керівників територіальних органів поліції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах, науково-дослідних установ, вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, керівниками структурних підрозділів зазначених органів, закладів та установ, <u>а також науково-практичними працівниками вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських</u>, – на термін три роки з правом продовження контракту на той самий термін;</p>
--	--

Отже, можемо констатувати, що проблема службово-трудового статусу науково-педагогічних працівників ВНЗ, що здійснюють підготовку поліцейських, у першому наближенні свідчить про можливі два напрями розв'язання: кардинальний, що передбачає закріплення відомчої підлеглих цих вишів безпосередньо за Національною поліцією, та тимчасовий, що полягає у тимчасовому відрядженні поліцейських до цих вишів.

Одержано 28.10.2016

УДК 349.2+342.98

Руслан Гельманович ВАЛЄЄВ,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри цивільного права та процесу

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

СПІВВІДНОШЕННЯ СЕГМЕНТІВ ПРЕДМЕТА ГАЛУЗІ ТРУДОВОГО ПРАВА ТА СТАДІЙ ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ

Службово-трудові відносини правоохоронців врегульовано різними галузями права, зокрема, адміністративним і трудовим. В умовах кардинального реформування та створення нової поліції гострої

актуальності набувають фундаментальні теоретичні питання галузевої природи окремих аспектів і стадій проходження служби працівниками Національної поліції.

Лише в останні роки предмету трудового права в Україні присвятили свої дослідження С. В. Вишневецька, О. І. Жолнович, М. І. Іншин, А. В. Кацуба, С. І. Кожушко, Т. С. Новак, Г. І. Чанишева, В. В. Чечоткін, Ю. В. Чижмарь, В. І. Щербина та інші фахівці. Паралельно з цим учені (зокрема, В. С. Венедиктов, В. Я. Гоц, В. В. Гончарук, М. І. Іншин, В. Т. Комзюк, С. С. Лукаш, К. Ю. Мельник, О. М. Музичук, Л. В. Могілевський, Т. А. Пузанова) здійснили наукові розвідки службових відносин правоохоронців. Відзначаючи беззаперечну цінність цих досліджень, висновки яких ми використовуємо, слід відзначити, що службово-трудова відносина поліцейських в контексті декомпозиції предмета галузі трудового права ще не були предметом окремого дослідження. Тому метою нашої доповіді є визначення можливого співвідношення стадій проходження служби поліцейськими зі сегментами предмета галузі трудового права.

Трудові відносини у найбільш узагальненому формулюванні – це відносини щодо несамотійної найманої праці. Її особливостями є виконання роботи не власними засобами праці та із певним підпорядкуванням волі роботодавця. У науці трудового права обґрунтовано домінує концепція «множинності (розщеплення) трудових правовідносин» [1]. Із цього приводу Г. І. Чанишева влучно констатує: «У цей час концепція «трудова відносини та тісно пов'язані з ними відносини» є найбільш поширеною в науковій та навчальній літературі» [2].

Визначення предмету галузі трудових прав як «відносин щодо несамотійної найманої праці» або «трудова та тісно пов'язані з ними відносини» потребує декомпозиції, розбиття на складові частини. Причому таку декомпозицію вчені здійснюють у декілька етапів/рівнів.

На першому рівні декомпозиції нам імпонує виокремлення у предметі трудового права трьох складових: індивідуальних, колективних та допоміжно-забезпечувальних відносин [3]. Нам цей варіант вдається доречним, хоча в основу такої декомпозиції покладено не аналітичний критерій, а синтетичний – *правова природа* відповідних відносин. Допоміжно-забезпечувальні відносини слід визнати комплексними, що врегульовані різними галузями.

Не суперечить такому підходу позиція Г. І. Чанишевої, яка групує відносини на чотири сегменти: відносини з працевлаштування, індивідуальні трудові відносини, колективні трудові відносини, відносини з нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства [2]. У цьому слушному підході, на нашу думку, також використано

синтетичний критерій диференціації: *суб'єкти відносин* (в першу чергу для розмежування індивідуальних та колективних трудових відносин) *та комплексний міжгалузевий характер врегулювання* двох інших груп – відносин з працевлаштування та контрольно-наглядових відносин.

Переходячи до другого рівня декомпозиції предмету трудового права погодимось з висновком дослідниці: «щодо переліку і змісту відносин, тісно пов'язаних з трудовими, існують різні погляди, але всі автори сходяться на тому, що внаслідок їх нерозривного зв'язку з власне трудовими відносинами вони також належать до предмета трудового права» [2]. Приблизний перелік сегментів відповідних відносин обов'язково надається у кожному підручнику з трудового права, оскільки засвоєння відповідних знань невідворотно входить до змісту однойменної навчальної дисципліни. Нам імпонує перелік відносин, запропонований М. І. Іншиним і В. І. Щербиною [4].

Що стосується теоретичних і правових засади регулювання трудових відносин працівників Національної поліції, варто погодитись з Л. В. Могілевським, що «у жодному з правових актів, які регулюють трудові та службово-трудова відносини, так і не встановлено чітких меж загального і спеціального правового регулювання службово-трудова відносин» [5]. Учений пропонує включити «до КЗпП України та до проекту Трудового Кодексу України норму із вказівкою на те, що службово-трудова відносини регулюються спеціальним законодавством, а в частині забезпечення, реалізації та захисту прав і свобод громадян, дотримання правових гарантій встановлених державою – також чинним кодексом та іншими законами» [5].

Особливостями проходження служби в поліції слід визнати те, що воно регулюється правовими нормами різних галузей права, а його суб'єктами є особи рядового та начальницького складу Національної поліції. Щодо першої особливості то ми погодимось із позицією О. М. Музичука, який акцентує дві групи правовідносин щодо проходження служби: 1) регламентовані адміністративно-правовими нормами; 2) врегульовані нормами трудового права (зокрема, встановлення робочого часу та часу відпочинку, грошове та матеріальне забезпечення, сумісництво) [6].

Щодо критерію розмежування цих відносин на адміністративно-правові та трудові, ми поділяємо думку В. С. Венедиктова, М. І. Іншина, які диференціюють їх на «1) відносини державних службовців за межами певної організації, з іншими особами (в рамках адміністративних правовідносин); 2) діяльність державних службовців в межах державної організації, де вони займають посади (саме трудові правовідносини)» [7].

Вказані фахівці доречно пропонують до зовнішньої сфери діяльності працівників державних інституцій застосувати термін *державно-службові відносини*, а до внутрішньої сфери їхнього функціонування вживати термін *службово-трудова відносини* [7].

Спробуємо у таблиці запропонувати варіант співвідношення цих аспектів із сегментами предмета галузі трудового права.

Сегменти предмета галузі	Стадії (аспекти) проходження служби
відносини щодо працевлаштування	прийняття на службу в Національну поліцію; прийняття присяги
безпосередньо трудові відносини (щодо реалізації права на працю)	просування (переміщення) по службі; припинення служби в поліції; сумісництво; інститути відрядження та прикомандирування
відносини щодо: організації та управління працею, умов праці	встановлення умов проходження державної служби, зокрема визначення посадових повноважень та відповідальності, режиму робочого часу та часу відпочинку (відпусток), грошового та матеріального забезпечення та ін.; порядок присвоєння спеціальних звань; оцінювання професійної діяльності
відносини професійного навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації	організація службової підготовки поліцейських; стажування
відносини виробничої демократії (забезпечення договірності регулювання умов праці)	функціонування професійних спілок в органах і підрозділах Національної поліції; участь поліцейських в представницьких органах трудового колективу
охорона праці	забезпечення безпеки під час виконання службових обов'язків
відносини щодо відповідальності роботодавців і працівників	заохочення та стягнення

Список бібліографічних посилань

1. Вишневецька С. В. Теоретико-методологічний аспект науки трудового права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 46. С. 61–67.

2. Чанишева Г. І. Сфера дії трудового права за проектом Трудового кодексу України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 46. С. 9–15.

3. Кузьменко А. В. Предмет трудового права Росії: опыт системно-юридического исследования. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2005. С. 46.

4. Іншин М., Щербина В. Сучасне бачення предмета трудового права України. *Приватне право*. 2013. № 1. С. 201–208.

5. Могілевський Л. В. Щодо захисту трудових прав працівників органів внутрішніх справ України в сучасних умовах // Форум права. 2010. № 4. С. 641–647. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2010_4_102.pdf.

6. Музичук О. М. Сутність та особливості проходження служби в ОВС України // Форум права. 2006. № 2. С. 98–102. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2006_2_16.pdf.

7. Венедиктов В. С., Іншин М. І. Статус працівників органів внутрішніх справ України як державних службовців: наук.-практ. посіб. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2003. С. 32.

Одержано 28.10.2016

УДК 349.2+34.08

Руслан Гельманович ВАЛЄЄВ,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри цивільного права та процесу

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Олександр В'ячеславович МАРТИНОВ,

курсант Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ВИМОГИ ДО КАНДИДАТІВ НА СЛУЖБУ В НАЦІОНАЛЬНУ ПОЛІЦІЮ УКРАЇНИ

В сучасних умовах реформування правоохоронних органів в Україні актуалізуються проблемні питання кадрового забезпечення поліції. Належний захист відіграє провідну роль, оскільки є важливим та обов'язковим елементом державного і суспільного розвитку, виступає основою для формування демократичної правової держави та громадянського суспільства. Нещодавнє запровадження нової поліції актуалізує дослідження вимог до кандидатів на відповідну службу.

Із прийняттям нового закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року значно посилюється роль правоохоронних органів, що, безумовно, стає суттєвим кроком на шляху до розвитку поліції в цілому та статусу й соціального забезпечення поліцейських, а отже створення демократичної, соціальної, правової держави.

Чинне законодавство сьогодні чітко встановлює вимоги до кандидатів на службу в поліції. Так, ст. 49 закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. закріплює вимоги до кандидатів на

службу в поліції. Відповідно до вищезазначеної статті на службу в поліції можуть бути прийняті громадяни України віком від 18 років, які мають повну загальну середню освіту, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, які володіють українською мовою (ч. 1). Вимоги щодо рівня фізичної підготовки для поліцейських та кандидатів, які вступають на службу в поліції, затверджує Міністерство внутрішніх справ України (ч. 2). Відзначимо, що має місце тенденція до поступового зниження нормативів для абітурієнтів чоловічої статі та поступового підвищення нормативів для абітурієнтів жіночої статі. Незалежно від професійних та особистих якостей, рівня фізичної підготовки та стану здоров'я на службу в поліції не можуть бути прийняті особи: 1) визнані недієздатними або обмежено дієздатними; 2) засуджені за умисне вчинення тяжкого та особливо тяжкого злочину, у тому числі судимість якої погашена чи знята у визначеному законом порядку; 3) які мають непогашену або незняту судимість за вчинення злочину, крім реабілітованих; 4) щодо яких було припинено кримінальне провадження з нереабілітуючих підстав; 5) до яких були застосовані заходи адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією; 6) які відмовляються від процедури спеціальної перевірки під час прийняття на службу в поліції або від процедури оформлення допуску до державної таємниці, якщо для виконання нею службових обов'язків потрібен такий допуск; 7) які мають захворювання, що перешкоджає проходженню служби в поліції; 8) які втратили громадянство України та/або мають громадянство (підданство) іноземної держави, або особи без громадянства; 9) які надавали завідомо неправдиву інформацію під час прийняття на службу в поліції, а також особи, які: 10) відмовляються від взяття на себе зобов'язань дотримуватися обмежень та/або від складання Присяги поліцейського, визначених законом; 11) які звільнені або мали бути звільнені з посад на підставі закону України «Про очищення влади» (ч. 3).

Порівнюючи ці вимоги зі змістом ст. 17 колишнього закону України «Про міліцію» варто відзначити значне розширення законодавчого переліку вимог до кандидатів, що є позитивною зміною, оскільки, наприклад, *de facto* вимоги щодо повної дієздатності кандидатів поглинались вимогою «здатні за своїми особистими, діловими і моральними якостями, фізичною підготовкою і станом здоров'я виконувати покладені на міліцію завдання», а вимоги щодо припинення кримінального провадження з нереабілітуючих підстав поглинались вимогою проходження спеціальної перевірки.

Слід також звернути увагу на те, що при реформуванні міліції та перетворення її в Національну поліцію потрібно проводити розвиток і впровадження інновацій у її діяльності, активно формувати у поліцейських службовців креативних професійних знань, умінь та навичок максимальної якості. Для цього необхідно здійснювати ефективну розробку чітких освітніх стандартів, забезпечення управління, організації та змісту навчання реальним потребам практики, творчий підхід до використання сучасних методів та впровадження новітніх навчальних програм, впровадження безперервного професійного розвитку для всіх поліцейських службовців протягом їх кар'єри. Такі службовці Національної поліції повинні стати поліцейськими службовцями нового типу, нової якості та прагнути запобігати й протидіяти сучасній злочинності, а не тільки реагувати на неї, а також нести якомога вищий ступінь професійної відповідальності за діяльність кожного й усіх разом.

В юридичній літературі акцентується увага на тому, що незважаючи на великий обсяг проведеної в цьому напрямі роботи, сьогодні ще залишаються проблеми у правовому регулюванні прийняття на службу в поліції, зокрема у сфері закріплення вимог до кандидатів на відповідну службу. Тому подальше удосконалення національного законодавства, яке регламентує вимоги до кандидатів на службу в поліції, сприятиме вирішенню питань належного кадрового забезпечення поліції, яка сьогодні перебуває в стадії реформування. Безумовно, важливе значення при формуванні структури поліції слід враховувати як національні традиції, так і міжнародний досвід.

Таким чином, запровадження Національної поліції на шляху реформування правоохоронної системи є важливим кроком в побудові європейської моделі поліції, створенні сильного та дієвого механізму правового захисту людини та громадянина.

Однак у світлі останніх подій в Україні потрібно докорінно змінювати якість діяльності поліції, розробляти концепцію реформування та удосконалення кадрового забезпечення. Для цього має бути підготовлений та внесений цілий комплекс науково-обґрунтованих реформ не лише у сфері кадрового забезпечення, але й у всіх сферах правоохоронної системи. При цьому вкрай важливим є запозичення досвіду професійної підготовки кадрів поліції провідних держав з метою вдосконалення діяльності й подальшого розвитку системи ОВС України.

Отже, наукова новизна нашого дослідження полягає в тому, що ми визначили, що чинне законодавство *de jure* доречно суттєво розширило перелік вимог до кандидатів на службу в правоохоронних органах, хоча *de facto* більшість нових вимог хоча прямо не згадувались у

колишньому законі України «Про міліцію», але фактично використовувались при професійному відборі кандидатів. Разом з тим, закріплені у законі України «Про національну поліцію» вимоги до кандидатів не гарантують формування якісно нового правоохоронного органу та потребують вірного застосування та розвитку.

Одержано 28.10.2016

УДК 349.2-3

Руслан Гельманович ВАЛЄЄВ,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри цивільного права та процесу

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Олеся Федорівна ПІСКОВА,

курсант Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ТРУДОВІ ПРАВА ІНВАЛІДІВ

Терористичні акти та бойові дії на території України, на жаль, збільшують кількість осіб з обмеженими можливостями. Оскільки таким особам необхідні додаткові кошти для задоволення специфічних потреб, держава повинна особливо подбати про їхнє соціальне забезпечення та трудові права. Так як особи мають обмежені можливості, то і до забезпечення їхніх прав повинен дотримуватись особливий підхід.

Відповідно до законодавства, інвалід – це особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що призводить до обмеження нормальної життєдіяльності, викликає в особи потребу в соціальній допомозі і посиленому соціальному захисті, а також виконання з боку держави відповідних заходів для забезпечення її законодавчо визначених прав.

Інвалідність встановлюють експертним обстеженням особи в органах медико-соціальної експертизи Міністерства охорони здоров'я України.

Засади прав людей, які мають будь-яку групу інвалідності, закріплені у статті 43 Конституції України. У ній визначено, що кожен має право на працю. Обов'язок роботодавців надавати інвалідам роботу передбачено статтею 172 КЗпП. Це зумовлено тим, що, держава гарантує їм рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства та створює для інвалідів потрібні умови, які дають можливість вести повноцінний спосіб життя згідно з їх індивідуальними здібностями та інтересами.

Відповідно до ч. 3 статті 26 Кодексу законів про працю України, при прийомі на роботу не встановлюються випробування для інвалідів, направлених на роботу відповідно до рекомендації медико-соціальної експертизи. Розділ IV закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» встановлює, що відмова в укладенні трудового договору або в просуванні по службі, звільнення за ініціативою адміністрації, переведення інваліда на іншу роботу без його згоди з мотивів інвалідності не допускається, за винятком випадків, коли за висновком медико-соціальної експертизи стан його здоров'я перешкоджає виконанню професійних обов'язків, загрожує здоров'ю і безпеці праці інших осіб, або продовження трудової діяльності чи зміна її характеру та обсягу загрожує погіршенню здоров'я інвалідів; працевлаштування інвалідів здійснюється органами Міністерства соціальної політики України, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями інвалідів; підбір робочого місця здійснюється переважно на підприємстві, де настала інвалідність, з урахуванням побажань інваліда, наявних у нього професійних навичок і знань, а також рекомендацій медико-соціальної експертизи; нормативи робочих місць, призначених для працевлаштування інвалідів, визначаються для всіх підприємств, установ і організацій (незалежно від форм власності та господарювання) у розмірі не менше чотирьох відсотків від загальної чисельності працюючих; якщо працює від 15 до 25 чоловік – встановлюється норматив у кількості одного робочого місця; при відмові у прийнятті на роботу, ненаданні роботи за спеціальністю інваліду, направленому за розподілом після закінчення навчального закладу, або при недотриманні інших умов трудового договору і законодавства про працю адміністрація підприємства, установи і організації відшкодовує витрати на його проїзд до місця роботи і назад до місця постійного проживання, а також витрати на проїзд супровідника, якщо він є необхідним.

Також, за бажанням працівника-інваліда йому можуть надаватися пільгові умови праці та індивідуальний графік роботи.

Щодо відпусток, теж є особливий підхід. Він полягає в тому, що згідно зі статтею 6 закону України «Про відпустки», тривалість щорічної основної відпустки для працівників-інвалідів становить:

- для інвалідів I і II груп – 30 календарних днів;
- для інвалідів III групи – 26 календарних днів.

Відповідно до пункту 6 та 7 частини першої статті 25 цього Закону відпустка без збереження заробітної плати тривалістю до 30 календарних днів щорічно надається інвалідам III групи, тривалістю до 60 календарних днів щорічно – інвалідам I та II груп.

Відповідно до статті 18-1 Закону № 875-XII інвалід, який не досяг пенсійного віку, не працює, але бажає працювати, має право бути зареєстрованим у державній службі зайнятості як безробітний.

Рішення про визнання інваліда безробітним і взяття його на облік для працевлаштування приймається центром зайнятості за місцем проживання інваліда на підставі поданих ним рекомендації медико-соціальної експертної комісії та інших передбачених законодавством документів.

Державна служба зайнятості здійснює пошук підходящої роботи відповідно до рекомендацій медико-соціальної експертної комісії, наявних у інваліда кваліфікації та знань, з урахуванням його побажань.

Отже, наукова новизна нашого дослідження полягає в тому, що ми визначили, що зусилля держави щодо забезпечення трудових прав інвалідів не повною мірою дозволяють компенсувати фактичну нерівність та задовольнити їхні особливі потреби. Водночас, законодавство України постійно змінюється та намагається вдосконалити рівень забезпечення трудових прав, орієнтуючись на врахування відповідних особливостей.

Одержано 28.10.2016

УДК 347.9

Марина Євгенівна ВАСИЛЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗБЛИЖЕННЯ ПРАВОВИХ СИСТЕМ У СФЕРІ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Визначення Україною свого стратегічного курсу на інтеграцію в Європейське Співтовариство, входження в європейську правову систему зумовлює необхідність узгодження українського законодавства з міжнародним.

Аналіз зарубіжного досвіду організації та функціонування нотаріальних органів здійснено, виходячи із класифікації на систему, до якої належать країни «common law», де роль нотаріату незначна (на прикладі США) або зовсім відсутня та країни «civil law» або латинської системи, де за нотаріатом визнана важлива роль одного із публічних інститутів, та які входять до Міжнародного союзу латинського нотаріату.

Як відомо, найважливішим джерелом англосаксонського права є судовий прецедент, і, незважаючи на зростаючий вплив писаного права всередині цієї системи, вона була і залишається в основному

прецедентною, при цьому не існує поняття, яке б точно відповідало континентальному «публічному документу».

Отже, першу групу становлять нотаріальні органи держав – «common law», для яких характерне суміщення діяльності нотаріуса з діяльністю адвоката. До компетенції нотаріусів входить лише засвідчення документів і підтвердження автентичності підписів, складання довіреностей та документів для використання за кордоном, причому засвідчений нотаріусом документ не набуває повної доказової чинності, потребує додаткової перевірки адвокатом фактів у випадку, якщо угода буде оскаржена та особі доведеться доводити свої права в суді. Саме тому в країнах, де діє англосаксонська система, практично жодна угода не складається без участі адвокатів з обох сторін, а в самій системі з самого початку закладена презумпція судового розгляду.

Другу групу становлять нотаріальні органи так званого латинського типу, країн «civil law», «писаного» права, де визнається особлива вага письмових доказів, а документи, складені нотаріусом цієї системи, не потребують підтвердження будь-яким органом та набувають повної юридичної сили «публічного документа». При цьому передбачається, що вирішення спорів, які можуть виникнути в подальшому, за допомогою судових органів повинно бути швидше винятком, Аніж правилом.

Розглядаючи систему латинського нотаріату, неможливо залишити поза увагою одне із найавторитетніших міжнародних об'єднань нотаріусів – Міжнародний союз латинського нотаріату, до складу якого входять нотаріальні організації країн, законодавство про нотаріат яких належить до латинського типу, тобто ґрунтується на романо-германській системі права. Метою створення Союзу латинського нотаріату є систематизація нотаріального законодавства, удосконалення прогресивних ініціатив, поліпшення системи діяльності нотаріусів різних країн світу.

До компетенції Міжнародного союзу входить підготовка конкретних пропозицій для удосконалення чинного національного законодавства. Лише за останні роки пропозиції Союзу лягли в основу нового законодавства про нотаріат Росії, Польщі, Румунії, Китаю, Хорватії, Болгарії, Словаччини, Словенії та ін [2].

Наприклад, в Італії, державі з багатовіковим досвідом існування класичної школи нотаріату, діє більше п'яти тисяч нотаріусів та є майже дві тисячі нотаріальних місць, створених за кількістю судових округів. Чисельність нотаріусів визначає міністерство юстиції кожні десять років з урахуванням кількості населення. Державою також встановлені обов'язкові вимоги для допуску до професії нотаріуса:

належність до громадянства Італії, вища юридична освіта, проходження стажування протягом двох років, перемога у щорічному національному конкурсі, який складається з трьох письмових іспитів та одного усного, прийняття присяги, отримання нотаріальної печатки, відкриття свого нотаріального бюро.

На сьогодні в Італії діє Національна рада нотаріату на чолі із Президентом, яку обирають нотаріуси кожні два роки. Округна нотаріальна рада обирається нотаріусами округу та здійснює контроль за їх діяльністю, міжокругні комітети, які діють суто на громадських засадах. За вчинення нотаріальних дій нотаріус стягує плату за тарифами, розмір яких встановлено декретом міністерства юстиції [1].

Подібна система державного регулювання нотаріальної діяльності існує і в Німеччині. Згідно з чинним законодавством цієї країни нотаріус повинен постійно перебувати в тому регіоні, в який його було призначено. Під час виконання своїх обов'язків він не має права порушувати певні регіональні межі: судового округу першої інстанції, округу апеляційного суду. Законодавством встановлено такі умови вступу до нотаріату: навчання впродовж семи семестрів, складання державного іспиту після практики протягом двох років. Тільки ті, хто отримав диплом після другого іспиту, матимуть повну юридичну освіту, на підставі чого можуть бути обраними на посаду нотаріуса. Нотаріуси призначаються міністерством юстиції.

Претендент на посаду нотаріуса в Австрії повинен мати вищу юридичну освіту та щонайменше сім років стажу. Отримати цю посаду він може тільки за результатами конкурсу. Нотаріальна палата передає свої рекомендації щодо кандидата на розгляд до міністерства юстиції, де її розглядають дві судові інстанції, і після затвердження нотаріус автоматично стає членом нотаріальної палати, яка є спільною для одного чи двох районів. На національному рівні нотаріальні палати об'єднані у єдину організацію – Австрійську нотаріальну палату.

У Польщі нотаріуса призначає міністр юстиції за заявою зацікавленої особи та за рекомендацією регіональної ради нотаріальної палати. Нотаріусом може бути громадянин Польщі, не молодший 26 років, який має вищу юридичну освіту, пройшов нотаріальне стажування, склав нотаріальний іспит і пропрацював помічником нотаріуса (asesora) не менше двох років. Винятки встановлені для професорів юриспруденції, суддів, прокурорів та адвокатів, які пропрацювали на займаній посаді не менш ніж три роки. Обов'язком польського нотаріуса є участь в заходах Загальнонаціональної нотаріальної ради та регіональних нотаріальних палат. До компетенції нотаріальної палати входить надання характеристики – рекомендації щодо претендента

на посаду нотаріуса, нагляд за виконанням нотаріусами своїх обов'язків, організація навчання стажистів нотаріуса тощо.

В узагальненому вигляді основні принципи, згідно з якими здійснюється державне регулювання нотаріальної діяльності в зарубіжних країнах, що входять до складу Міжнародного союзу латинського нотаріату, полягають у дуалістичному статусі нотаріуса, специфічність якого зумовлена органічним поєднанням публічно-правових та приватноправових засад, причому пріоритетним у правовому статусі нотаріуса слід вважати здійснення функцій державної влади. З цього, що є цілком логічним, випливає необхідність певного управління та контролю з боку держави – визначення відповідними законами територіальної зони діяльності нотаріусів, забезпечення оптимізації нотаріальних послуг і запобігання монополізації, що здійснюється, як правило, встановленням певних вимог для допуску до професії та кількості посад на тій чи іншій території, встановлення певних тарифів для оплати вчинюваних дій тощо.

Доцільність запозичення здобутків зарубіжного досвіду при розробці нових проектів щодо нотаріальної діяльності повинно бути дуже виваженим, із акцентуванням уваги на сумісності норм, які рецепіюються, і реаліях вітчизняної правової системи. Реформування державного регулювання у сфері нотаріальної діяльності в Україні повинно бути націлене на більш ефективне здійснення функцій захисту прав та інтересів громадян, підприємств, установ та організацій і вдосконалення контролю з боку держави.

Одержано 24.10.2016

УДК [349.2:351.74](477)

Валентина Василівна ГОНЧАРУК,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри трудового та господарського права факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРЕЗУМПЦІЯ ПРАВОТИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО – ВИМОГА ЧАСУ ЧИ ПРИМХА ВЛАДИ?

Необхідність реформування органів правопорядку країни в українському суспільстві назріла після Революції гідності. 2 липня 2015 року Верховна Рада проголосувала в другому читанні та в цілому законопроект 2822 «Проект Закону про Національну поліцію». 4 серпня Президент України Петро Порошенко підписав закон «Про Національну поліцію», а вже 6 серпня закон був опублікований в парламентській газеті «Голос України». Закон набув чинності через три місяці з дня, наступного після дня публікації, за винятком деяких

положень. У частині про поліцейські підрозділи патрульної поліції в Києві цей закон набув чинності з дня його публікації. У частині про поліцейські підрозділи в Одесі та Львові закон набув чинності з 20 серпня 2015 року. 16 вересня 2015 року Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк заявив, що Кабмін прийняв рішення про ліквідацію всіх територіальних підрозділів МВС і на їхньому місці будуть створені територіальні підрозділи Національної поліції. 7 листопада 2015 року набув чинності закон України «Про Національну поліцію» і Положення про Національну поліцію, затверджене постановою Кабінету Міністрів України 28 жовтня 2015 року. З цього дня міліція в Україні офіційно припинила своє існування.

Пройшов рік...

Звістка про загибель 25 вересня 2016 року двох поліцейських у Дніпрі під час виконання службового обов'язку сколихнула всю Україну. Уже на наступний день Міністр внутрішніх справ Арсен Аваков анонсував внесення до парламенту законодавчих ініціатив, що передбачають презумпцію правоти поліцейського. «Імператив презумпції правоти поліцейських повинен стати соціальною нормою. Спочатку підкоряйся поліцейському – потім оскаржуй», – зазначив міністр.

В Міністерстві внутрішніх справ та Національній поліції підготовлено остаточну концепцію 14 законодавчих змін щодо розширення повноважень поліцейських. Запропоновані правки стосуються трьох нормативних актів: Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також законів «Про дорожній рух» та «Про Національну поліцію».

Так, концепція пропонує внести зміни до КУпАП, які посилять відповідальність за залишення місця ДТП, збільшать строки адміністративного затримання осіб, які вчинили адміністративне правопорушення (не більше 24 годин), удосконалять тимчасове затримання транспортних засобів, а крім того скасують норми щодо наявності двох свідків при здійсненні поліцейськими огляду водія на стан алкогольного або наркотичного сп'яніння.

Підготовлені в МВС зміни до закону України «Про дорожній рух» встановлять обов'язок водіїв передавати, а не пред'являти правоохоронцям документи на перевірку, а також заборонять їм виходити з автомобіля без дозволу поліцейського.

Найбільшу кількість змін концепція пропонує внести до закону «Про Національну поліцію». Зокрема, пропонується ввести відносно українських поліцейських принцип безперервності (обов'язок правоохоронців реагувати на злочини незалежно від посади, місцезнаходження і часу доби).

Водночас, поліцейські, які застосовують поліцейські заходи, отримують право звертатись до осіб з «обов'язковими для виконання вимогами і розпорядженнями щодо їх способу поведінки для ефективного проведення поліцейського заходу» (виключаючи злочинні вимоги).

Пропонується ввести додаткову підставу для зупинення транспортного засобу (у зв'язку з підозрою, що водій знаходиться в стані сп'яніння або під впливом лікарських препаратів), а також удосконалити систему застосування поліцейськими спецзасобів. Передбачено, що кожна особа, до якої звернувся поліцейський, незалежно від її правового статусу, зобов'язана «неухильно виконати вимогу поліцейського, крім виконання явно злочинної вимоги або розпорядження». При цьому, особа, яка виконала вимогу або розпорядження поліцейського, має право оскаржити рішення або дії поліцейського в установленому порядку.

Громадськість таку ініціативу зустріла досить неоднозначно, посилаючись на те, що це суперечить закріпленій у Конституції презумпції невинуватості особи та призведе до утворення в Україні поліцейської держави. Нагадаємо, що відповідно до ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Відтак, презумпція невинуватості – це правовий принцип, за яким щодо особи, яка підозрюється у вчиненні злочину або правопорушення, припускається невинність до того часу, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому законодавством, і встановлено вироком суду, який набрав законної сили.

Натомість поміж вчених наразі відсутнє єдине розуміння щодо того, чи поширюється презумпція невинуватості на адміністративні відносини, чи стосується лише осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності. Водночас, існує точка зору, що принцип презумпції невинуватості є одним із принципів верховенства права та поширюється на усі відносини у суспільстві. Проте, у чинному законодавстві відсутня пряма норма про невинуватість особи, доки не винесено постанову про накладення на неї адміністративного стягнення. Отже, в адміністративному праві презюмується вина особи.

Згідно з Конституцією презумпція невинуватості стосується лише осіб, які підозрюються у вчиненні саме злочину, а не адміністративного проступку. Відтак, презумпція правоти поліцейського здається доречною. Крім того, вона вже діє на практиці, хоча й не закріплена законодавчо. Наприклад, якщо водія було зупинено за порушення

правил дорожнього руху та складено стосовно нього протокол про адміністративне правопорушення, то спочатку водій такий протокол зобов'язаний засвідчити власним підписом, а лише потім у нього з'являється право на оскарження складеного протоколу до суду.

Відповідно до ст. 2 закону України «Про Національну поліцію» завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Безумовно, для належного виконання цих завдань поліцейські мають бути захищеними не лише на фізичному, а й на законодавчому рівнях. Поліцейські повинні бути наділені відповідними повноваженнями, а громадяни, в свою чергу, зобов'язані забезпечувати беззаперечне виконання їхніх законних вказівок. Однак, необхідно зазначити, що вказаний принцип може діяти тільки у випадку, коли суспільство абсолютно впевнене, що поліцейський, який перебуває на службі, діє виключно в межах повноважень та закону. Крім того, держава повинна гарантувати справедливий суди, які в найкоротші строки, дійсно, всебічно та об'єктивно розглянуть справу та зможуть оцінити законність дій поліцейського, якщо цього потребуватиме ситуація.

Одержано 26.10.2016

УДК 347.77

Наталія Олександрівна ГОРОБЕЦЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри юридичних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Олена Миколаївна ЄРМОЛЕНКО,

студентка 1 курсу Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ

МАШИННА ТВОРЧИСТЬ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Світло вільної наукової, технічної і художньої творчості з давніх часів наполегливо пробивається до світового визнання. Завдяки бурхливому розвитку науково-технічного прогресу, інтернаціоналізації господарських зв'язків, комп'ютеризації виробництва інформація стала таким же об'єктом права власності, як і засоби виробництва.

Саме по собі виробництво вже не є визначальним чинником зростання економічних показників, воно поступово поступається місцем науці, розвитку нових технологій. У зв'язку з цим питома значимість інтелектуальної власності в житті людей зростає вже не щодня, а щогодини [1, с. 4]. Сьогодні як ніколи сфера інтелектуальної власності потребує досконалого аналізу, урегульованості та визначеності.

Особливої уваги у сфері права інтелектуальної власності набувають так звані *computer generated works*, зокрема створення творів за допомогою таких додатків, як *Prisma* та *MLVch*. У контексті цієї проблеми виникає щонайменше три питання: по-перше, законність використання світлин, які використовуються для переробки вказаними програмами; по-друге, перероблені зображення відповідають вимогам оригінальності, творчості та існує можливість визнати їх самостійними об'єктами правової охорони правом інтелектуальної власності; по-третє, кого визнати автором таких зображень та кому будуть належати майнові інтелектуальні права.

Для відповіді на окреслену проблематику потрібно розібратися у природі комп'ютерних програм, для прикладу, *Prisma* за допомогою, яких і створюються подібні зображення. Особливістю цих програм є те, що вони не накладають фільтр як це відбувається в *Instagram*, а вимальовують фотографію заново у стилі, який задає користувач. Таким чином, на сьогодні людиною створено нейромережу, яка здатна створити самостійний продукт творчості. Звідси постає питання, а чи є такий продукт об'єктом права інтелектуальної власності та хто його автор? Традиційно у літературі висловлюється такий підхід, що результати отримані як наслідок функціонування технічних засобів є неохороноздатними. Автором не можуть бути визнані ні комп'ютерна програма, ні технічний пристрій, ні автор комп'ютерної програми, ні користувач такої програми.

На сьогодні коли віртуальний простір став нашою буденністю це питання не полишає своєї актуальності та зумовлює постійні дискусії щодо себе. Гостро стоїть питання авторства і, відповідно, правової охорони. Автором зображення створеного нейромережею пропонують визнати: автора комп'ютерної програми; користувача (він задає критерії, обирає вихідне зображення); розробника додатку та користувача; нікого; нейромережу у вигляді комп'ютерної програми [2].

Постулатом авторського права є тезис, що автором є виключно людина. Проте сучасні технології дозволяють створювати твори, які можуть бути створені на основі уяви та світосприйняття живої людини (художника). У літературі пропонується ввести термін «машинна творчість», що виходячи із рівня розвитку інноваційних технологій та місця, яке вони займають у житті людини, є логічно і

закономірно. Визначившись із об'єктом залишається відкритим питання авторства.

Розглядаючи творця комп'ютерної програми як імовірного автора означеного твору можна виходити із таких міркувань, що саме його творчою працею створений інтелектуальний продукт, який дає змогу створювати відповідні зображення. Проте даний автор створює лише механізм, а кінцевий результат є непередбачуваним та незапрограмованим наперед. Звідси, логічним видається твердження, що автор комп'ютерної програми лише створює засоби для досягнення результату, а не сам результат. Творча задача автора при цьому зводиться до встановлення критеріїв для нейромережі, що дозволять їй правильно розпізнавати завантажені користувачем об'єкти та застосувати до них один із встановлених шаблонів.

Висловлюється думка, що саме користувач комп'ютерної програми, який задає критерії для створення кінцевого результату є його автором. Проте, при більш детальному аналізі, постає питання творчого внеску користувача у створюваний об'єкт. Вибрати фотографію та стиль обробки здебільшого не розглядається як творча праця.

Привабливою є точка зору, що авторство належить самій комп'ютерній програмі, яка наділена здатністю створювати самостійні, оригінальні об'єкти. При фактичній можливості створювати твори нейромережа не наділена самостійною правосуб'єктністю. Можна прийти до висновку, що об'єктивно існують твори, які не мають автора, а відповідно на них не розповсюджується правова охорона авторського права. Такі твори можуть вільно використовуватися без виплати винагороди та дотримання немайнових прав автора. Чи так це? Відповідь на це питання неоднозначна і складна. Воно залишиться відкритим до тих пір поки не буде визначено правового статусу нейромережі.

Список бібліографічних посилань

1. Право інтелектуальної власності: підручник/за ред. О. А. Підпригоди, О. Д. Святоцького. Київ: Ін Юре, 2002. 624 с

2. Томаров І. Творчество нейросетей сквось #prisma авторського права // Legal Shift: блог. URL: <http://www.legalshift.com.ua/?p=552>.

Одержано 17.10.2016

УДК 351.74

Денис Станіславович ДЕНИСЮК,

кандидат юридичних наук, доцент,

докторант Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Особливе становище органів Національної поліції зумовлене обсягом і складністю її роботи, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень з метою реалізації єдиної державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, яка є складовою внутрішньої політики суверенної та незалежної України.

Українська демократична, соціально-правова держава обрала підґрунтям своєї побудови систему гуманістичних положень і принципів. Відповідно до ст. 8 Конституції України в державі визнається і діє принцип верховенства права. Цей принцип належить до найкращих, прогресивних здобутків політико-правової історії людства, покликаний забезпечити гуманістичний розвиток нашого суспільства. В сучасній юридичній літературі існує кілька визначень верховенства права. Найкоротшим, але разом із тим найбільш ємким за своїм змістом, уявляється визначення, наведене П. М. Рабіновичем у Великому енциклопедичному юридичному словнику: «верховенство права – це панування соціально-природного права у життєдіяльності громадян». Дія в Україні принципу верховенства права означає підпорядкованість держави соціально-природним, основоположним правам людини, визнання їх пріоритету перед іншими соціальними нормами (нормами державних законів, моралі, звичаїв тощо) у разі невідповідності останніх таким правам [1, с. 74].

Більш розширене за змістом тлумачення зазначеного поняття наводить В. Б. Авер'янов, який вказує на дві складові доктринального тлумачення цього принципу. Ці складові розкриваються через такі вимоги: а) підпорядкування діяльності всіх без винятку державних інститутів потребам реалізації та захисту прав людини; б) пріоритетність цих прав перед усіма іншими цінностями демократичної, соціальної, правової держави [2, с. 31]. Як слушно наголошує А. О. Рибченко, верховенство права пов'язують, передусім із пріоритетом природних, основоположних прав людини, і необхідно завжди пам'ятати, що зазначені права – це лише частина критеріїв, за якими можна зробити висновок про відповідність чи невідповідність принципу верховенства права того чи іншого правового явища [3, с. 20–21].

Слушним є звернення до рішення Конституційного Суду України № 15-рп/2004 відповідного якого, під верховенством права необхідно розуміти «...панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню. У сфері реалізації права справедливість проявляється, зокрема, у рівності всіх перед законом, відповідності злочину і покарання, цілях законодавця і засобах, що обираються для їх досягнення» [4].

На сьогоднішній день щодо втілення конституційного принципу верховенства права в розвиток системи органів Національної поліції України, то слід зазначити, що згідно зі ст.6 закону України від 02.07.2015 № 580-VIII «Про Національну поліцію» поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

На підставі дослідження принципу верховенства права в діяльності органів Національної поліції України варто зробити наступні висновки:

- 1) Національна поліція України є публічним органом, створеним згідно із законом;
- 2) діяльність Національної поліції України завжди повинна проводитися у відповідності з національним правом і міжнародними стандартами;
- 3) законодавство про Національну поліцію України повинно бути доступним для громадськості, достатньо зрозумілими і точним, та, за необхідності, супроводжуватися чіткими підзаконним регулюванням, яке також повинно бути доступними для громадськості і зрозумілим;

4) на персонал поліції повинно поширюватися таке саме законодавство, що й на звичайних громадян, і винятки можуть бути виправдані тільки з причин належної роботи поліції в демократичному суспільстві [5, с. 20].

Отже, основними проявами принципу верховенства права в діяльності органів Національної поліції України є: 1) пріоритет людини та її прав та свобод; 2) необхідність урахування практики Європейського суду з прав людини.

Тому, включення законодавцем до Закону України від 02.07.2015 № 580-VIII «Про Національну поліцію» принципу верховенства права, уявляється є важливою гарантією та одночасно напрямом реального запровадження даного принципу у правозастосовній діяльності органів Національної поліції України.

Список бібліографічних посилань

1. Великий енциклопедичний юридичний словник/за ред. Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрид. думка, 2012. 1020 с.

2. Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві/за ред. В. Б. Авер'янов. Київ: Конус-Ю, 2008. 314 с.

3. Рибченко А. О. Верховенство права як принцип адміністративного судочинства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2013. 196 с.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): від 02.11.2004 № 15-рп/2004 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>.

5. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство/за ред. О. А. Банчука. Київ: Москаленко О. М., 2013. 588 с.

Одержано 26.10.2016

УДК 342.1

Наталія Віталіївна ІВАНЧУК,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Формування правової держави в Україні є вкрай складним, багатоплановим процесом, що передбачає не тільки формування структур влади, які здатні забезпечити дотримання законності та прав громадян, але й наявність широкого спектра політичних партій і рухів, соціальних груп і прошарків зі своїми специфічними інтересами, особливою правовою, політичною, соціальною, економічною поведінкою.

Згідно зі ст. 1 Конституції нашої держави, Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Проте реалії сьогодення яскраво свідчать про те, що це лише декларація. Україна не є правовою державою, оскільки їй необхідно подолати багато проблем, які заважають їй бути такою.

Правову державу неможливо проголосити – вона повинна утворитися як результат реформ економічних, політичних, державних і правових інститутів, реальної зміни характеру взаємовідносин між громадянським суспільством, державою і особистістю.

Правовою є така суверенна держава, яка функціонує в громадянському суспільстві і в якій юридичними засобами реально забезпечено захист основних прав і свобод людини та громадянина.

Сьогодні Україна продовжує перебувати в економічній та політичній кризах, які пов'язані, зокрема з низьким рівнем правосвідомості. Водночас побудова правової держави передбачає, навпаки, наявність високого рівня правосвідомості населення. Тому основною передумовою для належної реалізації є саме високий рівень правосвідомості і громадян, і представників державної влади. Проблемним є й питання про ефективність реалізації чинного законодавства, що негативно позначається на формуванні правової держави.

Нагальною є також потреба дійового судового контролю за реалізацією чинного законодавства. Треба наголосити на тому, що основою створення і функціонування правової держави є громадянське суспільство, тобто об'єднання вільних і рівноправних людей, кожному з яких держава забезпечує юридичні можливості бути власником та брати активну участь у політичному житті. По-іншому – це суспільство, що спроможне створити правову державу.

Для побудови громадянського суспільства в Україні необхідно забезпечити компроміс між різними політичними партіями, спрямувати зусилля політиків та економістів на об'єднання суспільства для пошуку шляхів виходу з економічної кризи, вирішити проблему міжнаціональних і міжконфесійних відносин, енергійніше проводити реформування національного законодавства з урахуванням вимог міжнародного права.

У теорії і практиці правової держави найважливіше місце відведено правам та свободам людини і, передусім, фундаментальним, які закріплені у Конституціях. Це так звані невідчужувані права і свободи. На захист їх повинна бути спрямована вся діяльність будівничих правої держави.

Правова держава виступає як такий тип держави, влада якої заснована на праві, обмежується за допомогою права і здійснюється у правових формах.

Основні ознаки правової держави:

1) пріоритет прав і свобод особи, гарантованих державою і реалізовуваних громадянами, рівність громадян перед законом, доступність правового захисту для кожного громадянина, обмеження втручання держави у сферу приватної ініціативи.

2) верховенство правового закону в системі нормативно-правових актів. Правовим є тільки такий закон, який містить рівну для всіх міру свободи і справедливості, перед яким всі рівні.

3) демократичний легальний спосіб формування влади.

4) розподіл влади.

5) високий рівень загальної та правової культури громадян.

6) взаємна відповідальність держави та особи. Відповідальність особи перед державою виражається в дотриманні заборон (наприклад, не створювати незаконних військових формувань) і виконанні обов'язків (наприклад, платити податки), несенні тягаря обмежень у разі правопорушень. У принципі, відповідальність особи перед державою існує при будь-якому типі держави. Але тільки в правовій державі є можливою відповідальність державної влади перед особою у разі порушення державою прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина. Вона реалізується через пред'явлення позову проти держави та її органів, звернення до суду, у тому числі й до міжнародних судових органів;

Метою як правової, так і соціальної держави є добробут індивіда та суспільства, що зближує концепцію правової держави з концепцією соціальної держави.

Соціальна держава – це держава, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя та вільний розвиток людини.

Соціальною може бути тільки держава, що має високий, рівень економічного розвитку, причому в структурі економіки має бути врахована соціальна орієнтація держави.

Соціальна держава є можливою лише в умовах демократії, громадянського суспільства і має бути правовою в сучасному значенні цієї характеристики. Сьогодні правова держава повинна бути соціальною, а соціальна держава не може не бути правовою.

Нині існує два основні підходи до співвідношення правової та соціальної держави.

Перший, що бере свій початок від ліберальних державознавців XIX ст., стверджує несумісність правової та соціальної держави, оскільки правова держава покоїться на ідеї юридичної рівності індивідів. Верховенство права передбачає рівну, справедливу подяку кожному індивіду за його внесок до загальної справи. Соціальна ж держава покоїться на ідеї надання пільг і переваг певним категоріям індивідів, як

правило, тим, чий внесок у загальну справу є нижчим за середній (діти, інваліди, безробітні тощо).

Другий підхід до співвідношення правової і соціальної держави, навпаки, свідчить, що правова держава може бути тільки соціальною, а соціальна держава не може не бути правовою. Видатний російський юрист П. І. Новгородцев обґрунтовано розглядав формування соціальної держави як «нову стадію розвитку правової держави». В наші дні і демократичні держави прагнуть знайти оптимальну міру поєднання правового та соціального принципів.

Призначення правової держави полягає в упорядкуванні суспільних відносин на засадах верховенства права, непорушності основних прав і свобод людини, поділу влади, незалежності суду тощо, то соціальна держава прагне досягти аналогічної мети шляхом узгодження інтересів різномірного за складом суспільства шляхом проведення соціальної політики, досягнення соціального миру і злагоди. Саме у спільній меті цих конституційних принципів і використанні виключно правових засобів її досягнення криється підґрунтя їх єдності.

Діяльність соціальної держави нерозривно пов'язана із соціальним правом, на основі якого вона функціонує і ефективність якої безпосередньо залежить від ступеня його розвинутої та досконалості. Таке бачення її сутності впливає насамперед з принципу соціальної справедливості, який становить основу розуміння права. Відтак узгодження і взаємодія соціальної та правової держави, соціальної держави і ринкової економіки завжди відбувається за допомогою права, що цілком відповідає вимогам правової державності.

Одержано 28.10.2016

УДК 351:349.6

Ірина Дмитрівна КАЗАНЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри адміністративної діяльності поліції факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ З ПИТАНЬ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ СТАНУ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНИ

В країнах Європейського Союзу право на сприятливе навколишнє середовище є ключовим елементом у правовому забезпеченні права людини у суспільстві. В Україні орієнтація на людину, пріоритет її прав, свобод і законних інтересів визначені головним імперативом

діяльності органів влади. До основних пріоритетів політики міжнародного співробітництва України і Європейського Союзу в природоохоронній сфері віднесені: визначення програми дій щодо раціонального використання (відновлення) природного потенціалу держав; збереження сприятливого середовища життєдіяльності суспільства; вирішення проблем, які виникають в результаті транскордонного забруднення довкілля. У зв'язку з цим, головним завданням нашої держави є удосконалення механізму державного управління в природоохоронній галузі на принципах захисту екологічних прав громадян та поінформованості громадськості з природоохоронних питань. Забезпечення вказаних принципів здійснюється за кількома актуальними для України та Євросоюзу напрямками: 1) надання фінансової, правової та інформаційної допомоги у вирішенні екологічних проблем в Україні, забезпечуючи екологічні права людини та створюючи умови для існування безпечного довкілля; 2) розвиток вільного обміну інформацією щодо навколишнього середовища та розповсюдження такої інформації між усіма зацікавленими сторонами; 3) сприяння участі громадськості в процесі прийняття рішень щодо захисту навколишнього природного середовища і, відповідно, розвиток громадянського суспільства в Україні та інших країнах.

Проте в процесі проведення реформ існують певні проблеми щодо механізму реалізації права громадян на доступ до екологічної інформації: не тільки законодавство України у природоохоронній сфері, але й діяльність відповідних державних органів не відповідають європейським вимогам.

В умовах розвитку процесу реалізації плану дій «Україна – Європейський Союз», реалізації адміністративної реформи велике значення надається формуванню ефективної системи громадського контролю за сферою природокористування і охорони навколишнього природного середовища. У Стратегії інтеграції України до членства у Євросоюзі говориться про те, що «визначення процедур щодо доступу до інформації про навколишнє середовище, участь громадськості, включаючи імплементацію Оргуської Конвенції, зокрема, шляхом визначення структур і процедур для забезпечення прийняттого рівня обслуговування бажаючих мати доступ до інформації» забезпечить розвиток громадської активності, повної участі громадськості України в євроінтеграційних процесах, що сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, приведенню його до рівня, який склався у державах-членах Європейського Союзу. Задля реалізації цієї програми дій Україна у 1999 році ратифікувала Оргуську Конвенцію «Про доступ до інформації, участь громадськості в прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього

середовища», чим визнала пріоритетність забезпечення права кожної людини на доступ до екологічної інформації, право своєчасно і ефективно інформувати зацікавлену громадськість на ранніх стадіях прийняття рішень та забезпечити, щоб у відповідному рішенні належним чином були відображені результати такої участі. В разі порушення цих прав будь-яка особа може оскаржити прийняте рішення включно і Європейському суді з захисту прав людини або іншому неупередженому органі.

Незважаючи на те, що в Україні достатньо розвинуте законодавство в природоохоронній сфері, але в частині надання інформації природоохоронного характеру воно лише частково відповідає вимогам Директиви 2003/4/ЄС від 28 січня 2003 року. Загалом, недосконалість нормативно-правового забезпечення доступу громадськості до екологічної інформації знайшло свій прояв у неузгодженості діючих нормативно-правових актів, відсутності механізмів належного інформування громадськості про стан довкілля, участі громадськості у прийнятті рішень, що стосуються довкілля. Для повної гармонізації з європейським законодавством необхідно внести ряд змін та доповнень до адміністративного законодавства України, зокрема, до законів України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991 р.) та «Про інформацію» (1992 р.) з питань, що стосуються визначення терміну «екологічна інформація», окреслення системи та об'єму повноважень суб'єктів надання такої інформації, відповідальності за відмову у відповіді на запит, що стосується інформації про викиди у довкілля, врегулювання порядку розповсюдження (оприлюднення) екологічної інформації.

Висновок. Удосконалення правового механізму забезпечення права доступу громадян до екологічної інформації, а також участі громадськості в прийнятті рішень, що стосуються природоохоронних заходів передбачає ряд важливих напрямків.

По-перше, внесення змін і доповнень до законів України «Про інформацію», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про доступ до публічної інформації», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», Кодексу України про адміністративні правопорушення, приведення їх положень у відповідність з європейськими нормами та вимогами Організації Конвенції.

По-друге, модернізація органів державного управління в сфері охорони навколишнього природного середовища та природокористування, визначення критеріїв оцінки їх діяльності та персональної відповідальності посадових осіб щодо забезпечення реалізації екологічних прав громадян.

По-третє, здійснення заходів щодо удосконалення форм громадського контролю за природоохоронною діяльністю державних органів і прийняття ними управлінських рішень.

По-четверте, оптимізація державної системи моніторингу щодо стану навколишнього природного середовища в регіонах і країні загалом, а також впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в діяльність природоохоронних органів задля покращення процесу оприлюднення екологічної інформації в суспільстві.

По-п'яте, розвиток системи безоплатної допомоги, зміцнення незалежності судів як базових умов реалізації права на доступ до правосуддя.

Одержано 20.10.2016

УДК 339.92(075.8)

Зоя Дмитрівна КАЛІНІЧЕНКО,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

КАДРОВЕ ПЛАНУВАННЯ В СИСТЕМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

В умовах розвитку набуває значення забезпечення підприємства кваліфікованими кадрами. Кадрове планування стає найважливішим елементом кадрової політики підприємства, допомагає при визначенні її задач, стратегії і цілей, сприяє їх виконанню через відповідні заходи.

Кадрове планування складова частина правового регулювання на підприємстві. Якщо розглядати кадрове планування ізольовано, то воно буде малоефективним, оскільки на рішення з кадрових питань впливають істотний чином інші плани підприємства: виробничий, план науково-дослідних робіт, план обороту, фінансовий план. Але й інші плани підприємства, якщо вони не враховують кадрові рішення, ведуть до небажаних наслідків. Тому кадрове планування має враховуватися в діяльності підприємства.

На першому етапі встановлюються головні задачі виходячи з цілей підприємства. Вони полягають в тому, щоб забезпечити необхідну кількісну і якісну трудову ефективність на кожному робочому місці і в потрібний час. Зрозуміло, кадрове планування включає й інші задачі. До їх числа належить стимулювання ефективності праці персоналу.

На другому етапі планування розроблюється кадрова стратегія підприємства у зв'язку із загальними умовами його розвитку і оновлення, щоб створювати передумови посадового і професійного просування

працівників підприємства, встановити необхідні умови праці з урахуванням її наукової організації і забезпечити реалізацію індивідуальних можливостей кожного працівника.

На третьому етапі визначаються конкретні цілі кожного співробітника і уточнюються принципи керівництва різними підрозділами. Конкретні кадрові цілі лягають в основу розробки кадрових заходів, що являють собою комплекс заходів, спрямованих на реалізацію кадрових задач, цілей і стратегії з урахуванням потреб працівників на кожному робочому місці.

У наш час значення кадрового планування істотно зростає. Якщо в 60–70-х рр. для експлуатації традиційного обладнання залучалися працівники в основному із зовнішнього ринку праці, то сьогодні картина міняється. Однією з головних задач є забезпечення робочих місць на тривалу перспективу з урахуванням постійного технічного оновлення виробництва. Широко застосовуються автоматизовані системи управління технологічними процесами і виробництвом на базі новітньої мікропроцесорної техніки. Це зумовлює підготовку кваліфікованих працівників для робочого місця.

Кадрове планування спрямоване як на задоволення запитів виробництва, так і на забезпечення інтересів співробітників і суспільства в цілому. Сьогодні доводиться в більшій мірі, ніж в минулому, шукати можливості для узгодження ринкових умов та інтересів співробітників.

Крім того все більшого значення набуває задача кадрового контролю. Щоб кадровик-плановик міг управляти і контролювати, він повинен мати в своєму розпорядженні планові і поточні дані, виробничі дані, такі, як оборот, збут, результат, витрачений час, здійснення інвестицій. Він повинен знати про коректування цілей в різних областях.

Невід'ємною задачею кадрового планування є визначення витрат на забезпечення підприємства кваліфікованою робочою силою. При цьому маються на увазі витрати як на зміст персоналу, так і на його поповнення і навчання. Планування кадрових витрат, або витрат на труд, передбачає облік всіх кількісних і якісних структурних чинників, відповідних цінових і тарифних компонентів.

Планування в системі підготовки персоналу полягає у наступному. Визначення потреб у навчанні кадрів може починатися на різних рівнях. Потреби організації в цілому повинні бути проаналізовані фахівцем з кадрів або відділом навчання відповідно до загальних виробничих цілей і політики організації в плануванні робочої сили. При цьому визначається необхідність навчання конкретних груп працівників по всіх підрозділах після консультацій з лінійними менеджерами. Ця робота має також містити в собі аналіз очікуваного ефекту від впливу навчання на виконання організацією виробничих задач. Схематично процес кадрового планування представлений на рис. 1.

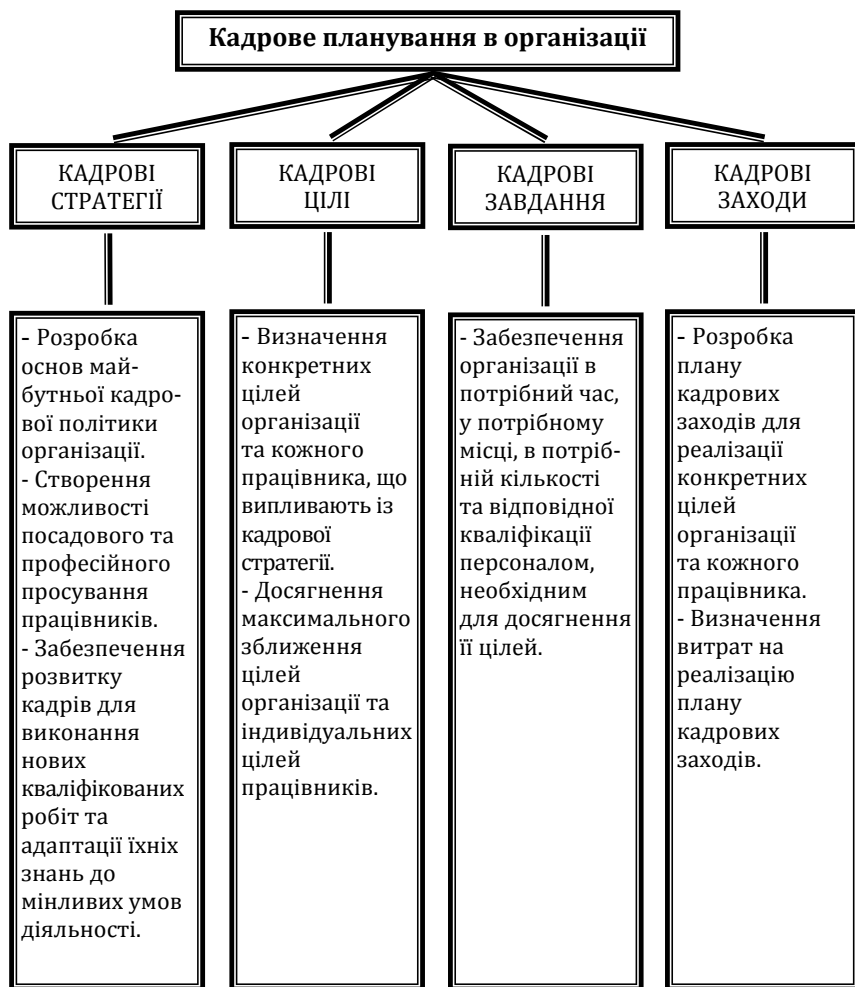

Рис. 1. Кадрове планування в організації

Внесок українських розроблювачів у створення ПО для управління персоналом складає:

- програму «PersonPro 2.0» від компанії «АМИ-Україна» (www.personpro.ami.ua);
- інформаційно-пошукову систему «Персонал-5» компанії «Протоки» (www.protoka.kiev.ua);
- додаток «Відділ кадрів» пакета X-DOO 5 від компанії «SoftTaxi» (www.softtaxi.com);

- програми «inTEAM: Структура» і «inTEAM: Кадри» від компанії «ПУЛ» (www.poolkiev.ua)
- модуль «Облік кадрів» системи компанії «Компас-Україна» (www.svod.com.ua);
- модулі «Кадр-Старт» 1.2 і «Кадри-Підприємство» 1.2 від НетКом Текнолоджи (www.nct.kiev.ua);
- модуль «Кадри» системи «FinExpert» від IDM (www.finexpert.com).

Серед вітчизняних HR-систем найбільшою популярністю користується програма «PersonPro 2.0». Ця система кадрового обліку поставляється в двох варіантах – «PersonPro 2.0 Базова» і «PersonPro2.0 301». " Personpro2.0 Базова" – це недорогий програмний продукт, простий в інсталяції, налагоджуванні, експлуатації. У «PersonPro 2.0 301» забезпечується підтримка багатокористувального (мережевого) режиму і прав користувачів на дії з даними і відділами штатного розкладу. Усі підсистеми програми працюють з єдиним Каталогом працівників і загальними довідковими даними, а адміністрування баз даних виконується вбудованим Адміністратором баз.

«Personpro 2.0» дозволяє вести багатофіліяльний кадровий облік, тобто в одній базі даних можна вести облік по усіх філіях чи холдингу корпорації. Досить ефектно вирішена задача планування й обліку щорічних основних і додаткових оплачуваних, а також неоплачуваних відпусток. При цьому враховуються святкові і неробочі дні, що додаються в Довідник. Реалізовані в програмі моделі обліку кадрів засновані на вітчизняному законодавстві і методиках українського діловодства.

Одержано 27.10.2016

УДК 343.81

Оксана Олександрівна КОТИРЛО,

кандидат економічних наук, доцент,

викладач кафедри пенітенціарної діяльності

Інституту кримінально-виконавчої служби

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ

Суспільний розвиток нерозривно пов'язаний з динамічним оновленням системи управлінських відносин, які на рубежі тисячоліть набирають нових якостей. Це проявляється у виникненні нових форм виробництва, формуванні глобальної системи торгівлі та фінансів, розробці сучасної концепції управління персоналом організації,

державної установи; розробці та прийнятті міжнародних правил і норм регулювання міжгосподарських зв'язків і політичної взаємозалежності; виникненні віртуальної економіки (системи міжнародних економічних відносин через глобальну систему Інтернет); динамічному оновленні структури національної економіки найрозвиненіших країн світу й посиленні розриву між ними і країнами, що розвиваються; подальшому підвищенні ролі комплексу заходів, спрямованих на вдосконалення системи управління.

Соціальне управління – цілеспрямована дія на суспільство для впорядкування, збереження, вдосконалення і розвитку його певної якісної специфіки. Воно обумовлене системною природою суспільства, суспільним характером праці, необхідністю спілкування людей в їх життєдіяльності, в процесі обміну продуктами матеріальної і духовної діяльності.

Управління в кримінально-виконавчій службі як система передбачає наявність підсистем: організації стосунків її елементів, режиму її функціонування у вигляді сукупності певних механізмів, що діють під певним контролем згідно певним нормам, розвитку за відомою програмою у напрямі до якоїсь мети.

Основні етапи процесу управління: збір і обробка інформації; її аналіз, діагноз і прогноз, систематизація (синтез), встановлення на цій основі мети; вироблення рішення, направлено на досягнення мети; послідовна конкретизація загального рішення у вигляді планування, програмування, проектування, вироблення конкретних (приватних) управлінських рішень; організація діяльності для виконання рішення; контроль за цією діяльністю (включаючи питання підбору і розставляння кадрів); збір і обробка інформації про результати діяльності і новий цикл цього безперервного в ідеалі процесу.

Кадрове забезпечення системи управління – необхідний кількісний і якісний склад управлінських працівників – організації; кількість необхідних працівників, що визначається різними методами розрахунку чисельності працівників системи управління. Якісний склад працівників, тобто їх склад по категоріям, професіям, спеціальностям, рівню кваліфікації розраховується, виходячи із професійно-кваліфікаційного розподілу робіт, зафіксованих у виробничо-технологічній документації робочого процесу; вимоги до посад і робочих місць, закріплених в посадових інструкціях чи описах робочих місць; штатний розклад організації та її підрозділів, де фіксується склад посад, документації, регламентуючої різні організаційно-управлінські процеси з вимогами до професійно-кваліфікаційного складу виконавців.

За останні роки здійснено велику роботу в галузі якісного поліпшення персоналу органів та установ виконання покарань. Працівники

повинні призначатися на посади за справжні переваги, треба враховувати їх позитивні та слабкі сторони, ідейний і культурний рівень. Знання наукових засад розвитку суспільства, вміння бачити перспективи, поєднувати теорію з практикою забезпечують прийняття обґрунтованих організаційних рішень. Глибоке знання теорії сприяє повному використанню досягнень науки, допомагає вчасно виявляти те, що відживає і стає гальмом, бачити нове, прогресивне й усіляко підтримувати його, обстоювати загальнодержавні інтереси і завжди ставити їх вище за особисті, правильно працювати з людьми, виявляти у своїй діяльності високу і свідомість, патріотизм і пильність. Управління – практична реалізація положень теорії науки управління, практичне впровадження наукових досягнень.

Проблемам роботи з персоналом у науці управління в кримінально-виконавчій службі приділяється значна увага. Перед наукою управління стоять три основні завдання. По-перше, розробити наукову методику добору персоналу в апарати управління. По-друге, поставити на наукову основу підготовку і перепідготовку управлінського персоналу. По-третє, за допомогою наукової організації управлінської діяльності домогтися найефективнішого використання персоналу. Основним елементом існування будь-якої організації є люди, і гасло «кадри вирішують усе» було й залишається актуальним. Нинішній етап розвитку України як самостійної держави визначає питання добору якісного персоналу як нагально необхідне. І хоча ринок праці певною мірою вже сформувався, питання професійного персоналу для керівних органів як на місцевому, так і на державному рівнях залишається актуальним.

Раніше існувала в кримінально-виконавчій службі система роботи з персоналом, яка включала у себе: планування та прогнозування потреб у персоналі, розміщення і ротацію, підготовку та перепідготовку персоналу, раціональне використання наявного персоналу. Цілеспрямована й аргументована робота з персоналом сприяла соціальній стабільності суспільства. Ситуація ускладнювалася тим, що вищі навчальні заклади (на відміну від західних) практично не готували фахівців з управління. Це накладає відбиток і на нинішню ситуацію.

Наукову організацію праці треба розуміти як процес внесення в уже створену організацію праці здобутих наукою і практикою вдосконалень, які підвищують загальну продуктивність праці. Наука управління розглядається як процес удосконалення, який повинен йти безупинно. Досягнення науки і практики вносяться в уже наявну організацію праці, чим забезпечується її перехід на новий, більш високий рівень. Мета наукової організації діяльності – підвищення продуктивності праці. Водночас, наука управління – це не тільки підвищення

продуктивності праці, а й забезпечення найсприятливіших умов в організації для всебічного розвитку і доцільного застосування фізичних та духовних сил людини, для зростання її творчих можливостей.

Наукова організація діяльності – це не тільки технічна, а й соціальна проблема. Йдеться не лише про те, як підвищити продуктивність праці, використовуючи сучасні технічні й організаційні способи, а, насамперед, про те, як побудувати систему взаємин у трудовому колективі, як підвищити інтерес людини до праці, зробити її творчою, привабливою, як полегшити фізичні й та розумові зусилля працівника, домогтися, щоб праця стала способом удосконалення його фізичних і духовних здібностей.

Зміст наукової організації праці у трудовому процесі в кримінально-виконавчій службі є сукупністю напрямів удосконалення організаційних елементів, до яких належать такі: розробка найраціональніших форм і розподіл праці між окремими працівниками, її кооперація, покращення управлінської структури, підбір, підготовка та підвищення кваліфікації персоналу, вдосконалення форм документів, процесу документообігу, стандартизації та уніфікації документів, використання досягнень сучасної науки і техніки, передового досвіду, вивчення та втілення найраціональніших форм заохочення праці, удосконалення нормування праці різних категорій працівників, гуманізація праці, організація робочих місць, створення найкращих умов праці, укріплення трудової дисципліни і розвиток творчої активності працівників.

Технологія управління є важливою складовою науки управління. Показником ефективності системи управління персоналом в кримінально-виконавчій службі, а отже, і роботи відділу «управління персоналом», у практичній діяльності є ступінь витрат на досягнення мети організації. Ефективність організаційної діяльності полягає у її здатності виробляти більше роботи за одиницю часу і забезпечувати при цьому оперативність, надійність та оптимальність управління.

Наука управління вивчає наукову раціоналізацію будь-якої праці – як фізичної, так і розумової, насамперед у сфері управління. Водночас, існує думка про те, що раціоналізація організаційної діяльності – наука управління, можлива та ефективна лише у сфері виробничої діяльності. Діє інерція поглядів, які вже вкоренилися, яка нерідко змушує нас вірити нехай в необґрунтовану, але у звичну думку й відмовлятися від обґрунтованої, але незвичної істини. Весь хід розвитку суспільно-економічного життя показує, що найрозумнішим вирішенням проблеми наукового управління нею є широке коло наукової організації праці одночасно в усіх органах державного управління.

Науковою новизною даної роботи є обґрунтування проблем, які існують в кримінально-виконавчій службі. Якщо простежити подальший рух людей, то стає очевидно, що вивільнення працюючих – це проблема організації, міста, регіону, держави. Атестація і раціоналізація робочих місць мають бути спрямовані не на скорочення персоналу, а на підвищення його кваліфікації, перекваліфікації, врівноваженості робочих місць. Особливо актуальною проблема звільнень є для органів та установ виконання покарань України. Фахівці, на підготовку яких держава витратила величезні кошти, у зв'язку зі складним матеріальним становищем, вимушені звільнитися, не пропрацювавши навіть п'яти років. Слід враховувати і те, що багато цих фахівців згодом опиняється у різних злочинних угрупованнях.

Одержано 26.10.2016

УДК 342.1

Андрей Николаевич КУЧУК,

кандидат юридических наук, доцент,

профессор кафедры теории и истории государства и права факультета подготовки специалистов для подразделений превентивной деятельности Днепропетровского государственного университета внутренних дел

ТЕОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА

Ретроспективный анализ становления и развития права позволяет сделать вывод о его необходимости в демократическом обществе, в частности для ограничения бюрократии и реализации принципов гуманизма, прежде всего идеи о признании в качестве основной ценности человека, его жизни и здоровья, прав и свобод, неприкосновенности и безопасности; для тоталитарного государства важно наличие прежде всего многочисленных инструкций, которые должны обеспечить четкую субординацию в системе органов государственной власти. В общем, современное общество невозможно представить без наличия в нем правил общежития, которые помогают сделать поведение других людей предсказуемым и соответственно обеспечить порядок и стабильность в социуме – без права.

Поэтому вопрос юридической деятельности, в частности практической и образовательной, приобретает огромное значение. В связи с этим нельзя не вспомнить, что общепризнанным является положение о фундаментальности такой науки и учебной дисциплины как теория государства и права и ее важном методологическом назначении, выполнения теорией государства и права идеологической функции.

В то же время, западная правовая наука и система образования «не знают» такой науки/дисциплины. Достаточно часто указывается, что одним из первых курсов, которые изучали в юридических школах на всей территории Советского Союза, и до сих пор изучают в постсоветской юридической школе является именно «печальноизвестная» теория государства и права. Такое объединение в пределах одной науки и учебной дисциплины государства и права имело следствием недостаточность уделения внимания свободе, равенству людей, независимости судебной ветви власти. Более того, акцентируется внимание на том, что и сейчас студенты, которые изучают юриспруденцию на постсоветском пространстве, не знают ничего о том, что теория государства и права, основанная Гансом Кельзенем и немецкими позитивистами в 1920-х годах уже давно не преподается на Западе. Советская и постсоветское юридическое образование является, в этом смысле, «юридической наукой Германии 1920-х годов» (Barnabas D. Johnson).

Российская юридическая наука уже достаточно длительное время указывает на неадекватность положений теории государства и права ее предмету, необходимость значительной коррекции содержания как науки, так и учебной дисциплины теории государства и права.

Белорусские ученые также акцентируют внимание на необходимости уточнения предмета науки / учебной дисциплины. К примеру, А. Т. Широков указывает, что при определении предмета теории государства и права «нельзя ограничиться лишь указанием на закономерности развития государства и права. Во-первых, дискуссионным является вопрос о том, существуют ли вообще эти закономерности. Для марксистской общей теории государства и права этот вопрос бесспорен. Да, существуют общие законы развития общества, государства и права. Для других направлений политической и правовой мысли ответ на этот вопрос не так очевиден».

В Украине опубликовано лишь несколько научных статей, предметом исследования которых является соответствие/несоответствие положений теории государства и права реалиям. Хотя, недавно вышел учебник под редакцией Н. И. Козюбры «Общая теория права» (не теория государства и права, а именно теория права), в котором с учетом достижений европейской юридической науки изложены модель и содержание (каким должен быть рассматриваемый курс) учебной дисциплины.

По моему мнению, во-первых, следует разграничить теорию государства и теорию права. Такое диалектическое сочетание на было и не является симбиозом. Такой вывод можно сделать проанализировав

содержание учебников и учебных пособий по дисциплине «Теория государства и права». Ведь подавляющее большинство тем по теории права изложены сквозь призму государственного подхода к пониманию права: право и нормы права – это правила поведения, принимаемые (санкционированные) и охраняемые государством; правотворчество – деятельность государства по созданию нормативно-правовых актов; соотношение нормы права и других социальных норм освещается исходя из признаков права в нормативистском его понимании; правовая система освещается не как элемент культуры соответствующего общества, а как совокупность явлений, имеющих отношение к прескриптивным юридическим текстам (подобным образом раскрывается и правовое поведение), даже считается, что толкование предписаний юридических норм имеет целью выяснения воли законодателя, то есть воли государства, а не «нахождение права».

К тому же, значительная часть положений теории государства представляют собой содержание таких учебных дисциплин как конституционное (государственное) право (форма государства и его составляющие элементы), история государства и права (исторические типы государств), политология (государство в политической системе общества). Не могу не вспомнить о высказанной в юридической науке идеи о выделении как отдельного научного направления (и соответственно – учебной дисциплины) государствоведения. Значительный вклад в развитие этого направления сделал В.Е. Чиркин, он в частности, он акцентирует внимание на том, что «будучи необходимой составной частью современного общества, государство вместе с тем представляет собой определенное целостное явление, определенную систему. В высших учебных заведениях, готовящих кадры для государственной службы, юристов, экономистов... целесообразно детально изучать государство как особый политический институт, тенденции его развития, плюсы и минусы его организации и деятельности, стремясь использовать плюсы и устранить минусы. В Комплексе такие знания дает наука о государстве, государствоведение, а их основы – учебная дисциплина «основы государствоведения», или просто «государствоведение»».

Таким образом, на сегодня существует необходимость внесения существенных изменений как в структуру, так и в содержание такой учебной дисциплины как «теория государства и права». Соответственно (и прежде всего) и наука должна воспринять произошедшие в обществе изменения, в частности в отношении формирования правового государства и гражданского общества.

Одержано 28.10.2016

УДК 347.963(477)

Андрій Васильович ЛАПКІН,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗМІНОЮ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ФУНКЦІЙ ПРОКУРАТУРИ

Однією із найбільш актуальних проблем правової системи України у сфері кримінального провадження і прокурорської діяльності є зміна системи функцій прокуратури внаслідок Конституційної реформи щодо правосуддя. В результаті потребує уточнення термінологія, яка використовується у Кримінальному процесуальному кодексі України для позначення діяльності прокурора у кримінальному провадженні. Потреба у цьому є нагальною у зв'язку з тим, що Конституційна реформа щодо правосуддя була здійснена 02 червня 2016 р., а 30 вересня 2016 р. набули чинності зміни до Основного Закону, якими з його тексту було виключено розділ VII «Прокуратура», а функції прокуратури викладено у новій редакції в ст. 131-1. Проте до цього часу в законі України «Про прокуратуру» і КПК викладено функції прокуратури у застарілій редакції, що ставить під сумнів легітимність їх реалізації прокурорами, оскільки згідно із ч. 3 ст. 2 цього Закону «на прокуратуру не можуть покладатися функції, не передбачені Конституцією України». Отже, формально прокуратура не може здійснювати свої попередні функції, яких Конституція України більше не передбачає, а нове формулювання цих функцій не закріплене ані в законі України «Про прокуратуру», ані в галузевому законодавстві, тому прокурори поки що позбавлені правових засобів їх реалізації. Таким чином, у нормативному регулюванні діяльності прокуратури на сьогодні утворився правовий вакуум, який створює загрозу паралізування роботи цього органу, що є особливо небезпечним при сучасній соціально-політичній ситуації в Україні.

Так, ст. 131-1 Конституції України, присвячена прокуратурі, передбачає наступні функції цього органу: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в

порядку, що визначені законом. Перші дві з цих функцій реалізуються у площині кримінального провадження, а отже, вимагають визначення у КПК. Думається, що така дефініція має наводитися у ст. 3 КПК, де визначаються основні терміни, що вживаються у Кодексі, а конкретизація повноважень прокурора, спрямована на реалізацію відповідних функцій, має наводитися у ст. 36 та інших КПК.

Розглядаючи зміни у найменуванні функцій прокуратури, слід зазначити, що термін «публічне обвинувачення» є близьким, однак не тотожним, поняттю «державне обвинувачення». Останнє визначалося у п. 3 ст. 3 КПК як «процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення». Загалом, це визначення залишається справедливим і для підтримання публічного обвинувачення. Очевидно, що різниця цих понять полягає у визначенні пріоритетності інтересів, на захист яких спрямована відповідна обвинувальна діяльність прокурора. Від того, чи будуть це інтереси держави, чи суспільства, і залежить розуміння обвинувачення як державного, чи публічного. Крім того, має значення узгодження поняття обвинувачення, яке підтримує прокурор, з обвинуваченням, що підтримується потерпілим. Останнє має назву «приватного», альтернативою якого є саме публічне, а не державне обвинувачення. У цьому значенні можна вважати, що державне обвинувачення, підтримуване прокурором, за своїм характером завжди було публічним, тому при заміні цієї термінології мова йде скоріше про її уточнення, ніж про радикальну зміну форми й змісту обвинувальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні.

При цьому звертають на себе увагу недоліки, які містяться у законопроекті «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» (в частині забезпечення реалізації функцій прокуратури)», (реєстр. № 5177 від 23.09.2016) (далі – законопроект). Згідно з його положеннями, «підтримання публічного обвинувачення» визначається як «процесуальна діяльність прокурора від імені держави й у інтересах суспільства, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення невідворотності кримінального покарання винної у вчиненні кримінального правопорушення особи». З одного боку, воно принципово не відрізняється від наявного у КПК визначення «підтримання державного обвинувачення», тому не розкриває сутності зміни терміну «державне обвинувачення» на «публічне обвинувачення». Крім того, існуюче в КПК визначення є більш коректним, оскільки вказує на

мету підтримання державного обвинувачення як на «забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення», тоді як законопроект формулює її як «забезпечення невідворотності кримінального покарання винної у вчиненні кримінального правопорушення особи». Однак зазначений законопроект не враховує того факту, що для забезпечення цієї мети прокурор має спершу довести вину особи. Крім того, його метою, як і завданням кримінального провадження в цілому, є притягнення винної особи до кримінальної відповідальності, а не забезпечення її кримінального покарання, адже законом закріплено можливість як звільнення особи від кримінальної відповідальності (у реалізації підстав для якого прокурор бере безпосередню участь відповідно до ст. 285–289 КПК України), так і від покарання. Отже, закріплення в якості мети підтримання публічного обвинувачення «забезпечення невідворотності кримінального покарання» суперечить ідеї гуманізації кримінально-правової політики держави, вступає в колізію з міжгалузевими інститутами звільнення від кримінальної відповідальності і від покарання, зумовлює обвинувальний ухил у діяльності прокурора та значно звужує сферу його компетенції у кримінальному провадженні. Тому видається більш доцільним зберегти закріплене у КПК України формулювання щодо мети підтримання публічного обвинувачення.

Потребують визначення у КПК і терміни «організація досудового розслідування» та «процесуальне керівництво досудовим розслідуванням». Виходячи із ст. 131-1 Конституції України, ці напрями діяльності прокурора розглядаються в межах єдиної функції, проте є різними, що і обумовило їх окреме виділення законодавцем. На сьогодні КПК згадує поняття «процесуальне керівництво досудовим розслідуванням» як форму реалізації прокурорського нагляду за досудовим розслідуванням, проте не визначає його, а лише закріплює повноваження прокурора, спрямовані на його здійснення. В умовах, коли ця діяльність отримала закріплення на конституційному рівні, вона повинна отримати досконале визначення у КПК, що передбачає відмежування її як від підтримання публічного обвинувачення, так і від організації досудового розслідування.

У розглядуваному законопроекті робиться спроба визначити ці поняття. Так, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням визначається як «процесуальна діяльність прокурора, спрямована на забезпечення ефективного досудового розслідування у конкретному кримінальному провадженні», а організація досудового розслідування – як «діяльність прокурора з вжиття організаційно-розпорядчих та процесуально-правових заходів під час досудового розслідування

з метою забезпечення виконання завдань кримінального провадження». Проте запропоновані ним формулювання фактично дублюють одне одного, оскільки і щодо першого, і щодо другого йдеться про процесуальну діяльність прокурора, спрямовану на досягнення завдань досудового розслідування. Намагання розмежувати ці поняття шляхом визначення організації досудового розслідування як «вжиття організаційно-розпорядчих заходів» породжує питання про зміст цих заходів, які мають бути визначені у ст. 36 КПК на рівні відповідних повноважень прокурора. Загалом, покладення на прокурора організаційно-розпорядчих повноважень щодо досудового розслідування вступає у колізію з визначеним у ст. 39 КПК статусом керівника органу досудового розслідування, який згідно із ч. 1 цієї статті організовує досудове розслідування. Оскільки законопроект не передбачає змін до ч. 1 ст. 39 КПК, то запропоноване формулювання статусу прокурора дублюватиме процесуальний статус керівника органу досудового розслідування, що на практиці вестиме до паралелізму у їх роботі і ускладнення міжвідомчої взаємодії. Таким чином, визначення поняття «організація досудового розслідування» потребує удосконалення з метою його відмежування від процесуального керівництва досудовим розслідуванням і розмежування повноважень прокурора та керівника органу досудового розслідування.

Підводячи підсумок, можна констатувати нагальну необхідність приведення термінології закону України «Про прокуратуру» та КПК у відповідність до закріпленої у Конституції України системи функцій прокуратури. Щодо підтримання публічного обвинувачення пропонуємо залишити існуюче в КПК визначення державного обвинувачення, доповнивши його вказівкою на мету цієї діяльності як на захист інтересів суспільства і держави від кримінальних правопорушень. Визначення організації досудового розслідування і процесуального керівництва ним не повинні дублювати одне одного. Крім того, покладення на прокурора відповідної функції потребує переоцінки процесуального статусу керівника органу досудового розслідування і розмежування його компетенції та повноважень прокурора у сфері організації досудового розслідування.

Одержано 17.10.2016

УДК 347.191.11

Віктор Петрович МАКОВІЙ,

кандидат юридичних наук,

доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін

Одеського державного університету внутрішніх справ

ТЕМПОРАЛЬНІ МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ОБ'ЄДНАННЯМ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ

З моменту прийняття закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» почався відлік нового сприйняття українським суспільством права на житло як основного невід'ємного надбання людини, що в подальшому віднайшло відображення у ст. 47 Конституції України. Саме житло як засіб опосередкованої ідентифікації фізичної особи через місце її проживання, як житловий будинок, квартира, інше житлове приміщення, призначене та придатне для постійного або тимчасового проживання в них (ст. 379 Цивільного кодексу України), у зв'язку зі змінами в правовій регламентації форм його утримання знову і знову постає на порядок дня відповідної правової регламентації. Незважаючи на відсутність активної законотворчої діяльності у прийнятті нового Житлового кодексу Верховна Рада України унормувала правовий статус об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (далі – ОСББ) як однієї з пріоритетних форм управління житловим фондом у багатоквартирному будинку в межах як однойменного закону, так і нещодавно прийнятого нормативно-правового акта – закону України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» (ст. 9).

Питання правового врегулювання співвідношення приватного та публічного інтересу в межах використання житлового фонду є досить актуальним для суспільства в цілому й для кожного пересічного громадянина. Одним із засобів до встановлення такої рівноваги є правовий час як юридико-філософська категорія, що нараховує відповідні дослідження в межах тієї чи іншої галузі права, але найбільшу зацікавленість викликає вона у проекції на реалізацію права щодо житла згідно з нормами цивільного законодавства.

Автором з огляду на наявні дослідження вже надавалася дефініція правового часу у змісті механізму правового регулювання, а саме як засобу до забезпечення та захисту прав будь-якого учасника цивільних правовідносин, а особливо людини, незалежно від прояву її правосуб'єктності, шляхом включення темпоральних величин в якість елемента до складу механізму правового регулювання, спрямованого на охорону прав суспільства, інших уповноважених осіб, здатного

за допомогою специфічних законодавчих заборон, обов'язків чи дозволів впливати на звуження змісту суб'єктивного цивільного права та ускладнення його здійснення.

З урахуванням законотворчих напрацювань щодо правового статусу ОСББ виникають додаткові питання щодо участі правового часу в механізмі правового регулювання суспільних відносин за участю наведених юридичних осіб як таких, що є одночасно й формою управління житловим фондом, набутим внаслідок приватизаційного процесу, і не тільки.

Необхідно визнати, що місце темпоральних величин у обмеженні правосуб'єктності ОСББ як юридичної особи можна розглядати у відповідності до етапів її життєвого циклу від виникнення до припинення. При цьому можна виділити низку строків та термінів, що встановлюють обмежувальні віхи у здійсненні прав та виконанні обов'язків засновниками, учасниками (членами) ОСББ та контрагентами по господарських та адміністративних стосунках.

Так при створенні ОСББ вирізняються наступні особливості. Необхідно погодитись зі слушністю виділення таких етапів виникнення об'єднання: ініціативний, установчий та реєстраційний, які в свою чергу використовують термін як момент часу, з яким пов'язується відповідний правовий наслідок створення такої юридичної особи. Використання терміну в межах даного етапу життєвого циклу об'єднання відображається у такому. По-перше, у випадку виникнення ОСББ у новозбудованому будинку ч. 1 ст. 6 закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» (далі – Закон) надає можливість вчинення відповідних дій власниками квартир з моменту реєстрації права власності на більше половини квартир та нежитлових приміщень у такому будинку, однак на відміну від законодавства окремих країн в Україні не передбачена можливість створення такої організаційно-правової форми юридичних осіб у будинку, що будується. По-друге, при створенні ОСББ шляхом реорганізації житлово-будівельного або житлового кооперативу ст. 5 Закону унормовує лише перше питання пов'язуючи правовий наслідок виникнення об'єднання з проведенням загальних зборів членів кооперативу, які сплатили вартість квартир і належну частку у вартості нежитлових приміщень та іншого майна й виявили відповідне бажання щодо подібної реорганізації, а момент виникнення – з моментом волевиявлення таких зборів у вигляді відповідного рішення. До того ж у легітиміційному зібранні вищого органу управління житлово-будівельного кооперативу можуть приймати участь також і особи, які по суті повноцінними співвласниками багатоквартирного будинку й не стали (ч. 5 ст. 5 Закону), що не узгоджується з ч. 1 ст. 6 Закону.

Водночас питання створення ОСББ шляхом реорганізації житлових кооперативів не врегульовано вітчизняним законодавством, хоча й ст. 384 ЦК надає привід до застосування аналогії закону для врегулювання правового статусу однорідних юридичних осіб за господарсько-правовим призначенням їх функціонування.

По-третє, створення ОСББ власниками житла, які приватизували, успадкували або набули житло на підставі цивільно-правових договорів, у повній мірі окреслюється змістом ст. 6 Закону, де легітимізаційним моментом створення такої юридичної особи є час прийняття відповідного рішення установчих зборів у наведеному цієї статтею порядку. Що ж до реєстраційного етапу, то він не матиме якихось вирізняльних особливостей наведеної організаційно-правової форми юридичної особи, а отже в цілому узгоджується з положеннями Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». В границях реалізації ініціативного, установчого та реєстраційного етапу створення ОСББ застосовуються строки різного характеру як різновиди правового часу, що обмежують повноваження його засновників щодо створення ініціативної групи, скликання установчих зборів, прийняття відповідного рішення, подання заяви й супроводжувальних документів на реєстрацію тощо.

Правовий час має відповідний вплив й на реалізацію такої складової правосуб'єктності ОСББ як право на припинення через реорганізацію чи ліквідацію. При цьому, оскільки Закон не містить спеціальних положень щодо припинення об'єднання, окрім відсилання до положень статуту, подібне питання врегульовано загальними приписами ЦК та закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», де підставою до здійснення такого права може бути рішення його учасників або органу, уповноваженого на це установчими документами (правління); рішення суду; рішення органу державної влади. При цьому однією з загальних передумов до припинення юридичної особи в межах чинного законодавства (ст. 110 ЦК) може бути закінчення строку, на який вона була створена, що, вочевидь, до припинення ОСББ застосованим бути не може з огляду на природу та мету його створення. Подібним чином виглядає неприпустимість застосування такої передумови припинення ОСББ як досягнення мети, для якої створено юридичну особу. Скасування державної реєстрації в силу низки порушень процедурного і не тільки характеру, в тому числі й не дотримання відповідних темпоральних меж, у повній мірі має можливість на застосування в якості передумови до припинення ОСББ. В якості окремої передумови до припинення об'єднання в листі Державного комітету України з питань

регуляторної політики та підприємництва від 20 жовтня 2006 року № 7600 згадується неподання ним протягом року органам податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності. В останньому випадку спостерігається темпоральне обмеження виконання обов'язку ОСББ щодо подання фінансової та податкової звітності при здійсненні господарської діяльності.

Реорганізація ОСББ в межах чинного законодавства можлива через злиття або поділ з відповідними темпоральними обмеженнями здійснення такого волевиявлення загальними зборами об'єднання. Ліквідація ж наведеної організації в частині часових обмежень реалізації такого повноваження у повній мірі узгоджується з загальними приписами ліквідації юридичної особи з огляду на її платоспроможність в межах ЦК чи закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

І, нарешті, власне щодо впливу правового часу на здійснення правосуб'єктності ОСББ, то необхідно вказати на його прояв через темпоральні обмеження, закладені в статуті, а також повноваження органів, які наділені компетентністю здійснювати права та виконувати обов'язки юридичної особи, як-то загальні збори як вищий орган, правління як виконавчо-розпорядчий орган, ревізійна комісія як орган контролю тощо.

Викладене містить не реалізований раніше підхід до висвітлення природи темпоральних обмежень у правовому механізмі врегулювання відносин, пов'язаних зі здійсненням правосуб'єктності ОСББ як чільної форми утримання житлового фонду від моменту виникнення до припинення даного різновиду юридичної особи.

Одержано 19.10.2016

УДК 347.214.2

Віктор Петрович МАКОВІЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін

Одеського державного університету внутрішніх справ;

Яна Сергіївна ЯЦЕНКО,

курсант факультету № 2

Одеського державного університету внутрішніх справ

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

Відповідно до статті 281 Цивільного кодексу України, фізична особа має право захищати своє життя та здоров'я, а також життя та здоров'я іншої фізичної особи від протиправних посягань будь-якими засобами не забороненими законом.

Водночас сьогодні, згідно із чинним законодавством, для захисту від злочинних посягань на своє життя та здоров'я, житло й майно чи життя та здоров'я, житло й майно інших громадян, для захисту від нападу на приміщення організації, установи, де вони працюють, для затримання особи, яка скоїла злочин і намагається втекти або вчинити опір, громадянам дозволено купувати, зберігати, носити й застосовувати лише спеціальні засоби самооборони. Згідно з чинною постановою Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17 червня 1992 р. № 2471-XII, постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок застосування вогнепальної зброї» від 12 жовтня 1992 р. № 575, постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про дозвільну систему» від 12 жовтня 1992 р. № 576, та інші, загальнодоступними є лише газові пістолети та револьвери, аерозолі, заряджені речовинами сльозоточивою та дратівливою дії, а також патрони до них. Користуватися більш дієвими засобами, зокрема пристроями для відстрілу патронів, спорядженими гумовими кулями, електрошоковими пристроями тощо, дозволено лише деяким категоріям громадян. У сучасних умовах дестабілізації ситуації в країні таке обмеження викликало шквал критики та стало основною причиною активізації роботи над питанням про легалізацію вогнепальної зброї.

У зв'язку із цим, виникло питання щодо легалізації зброї з метою захисту свого життя. В 2014 році парламент розробив законопроект «Про цивільну зброю та боєприпаси» № 1135-1 та «Про вогнепальну зброю цивільного призначення» № 1135, якими встановлено право кожної людини на життя та його захист від протиправних посягань, право на недоторканність та безпеку людини, її життя, здоров'я, честь та гідність, рівність конституційних прав і свобод громадян, непорушність права приватної власності, захист суверенітету і територіальної цілісності держави, як справи всього українського народу. Мета наведених законопроектів полягає у врегулюванні правовідносин, що виникають при обігу в Україні зброї та бойових припасів, спрямованості на захист життя та здоров'я громадян, власності, охорону громадського порядку і громадської безпеки, природи і природних ресурсів, зміцнення міжнародної співпраці в боротьбі зі злочинністю та незаконним розповсюдженням зброї. Зокрема, відповідно до статті 11 законопроекту «Про зброю цивільного призначення» кожна людина має право на зброю. Це право гарантується державою. Всі фізичні особи (громадяни України, іноземці, особи без громадянства) мають рівне право на зброю. У реалізації цього права не може бути передбачено привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального

походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Право на зброю забезпечує можливість особи захищати життя, здоров'я і майно як своє, так і інших людей, інтереси держави чи суспільства від суспільно – небезпечних протиправних посягань.

Законопроект «Про зброю цивільного призначення» виокремлює такі види зброї як: пістолети, револьвери, рушниці, карабіни, а також будь-яка інша ручна нарізна або гладкоствольна вогнепальна зброя, що використовується для самозахисту, захисту інших осіб та майна, мисливства і спорту калібром від 4,5 мм до 20 мм (для гладкоствольної зброї калібром до 26,5 мм включно), яка вистрілює дробом, кулею чи іншим снарядом, і для здійснення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей), а також інша зброя, яка призначена або може бути трансформована для цього, крім кулеметів і гранатометів, а також зброї, випущеної до 1870 р. Будь-яка вогнепальна зброя, яка відповідає цим ознакам (в тому числі і ті зразки (моделі, типи), які використовуються Збройними Силами України або правоохоронними органами), вважається вогнепальною зброєю цивільного призначення, якщо така зброя знаходиться у легальному обігу на ринку цивільної зброї.

На відміну від чинного законодавства законопроект «Про цивільну зброю та боєприпаси» знижує вікові вимоги до власників, запроваджує продаж вогнепальної короткоствольної зброї, яку можна носити у громадських місцях для самозахисту поза належним обґрунтуванням такої необхідності.

Кожен з наведених законопроектів має свої позитивні та негативні сторони, але для того щоб легалізувати зброю, державі потрібно докласти багато зусиль для цивільного контролю обігу та забезпечення рівня безпеки громадян при поводженні з зброєю, чому є достатньо прикладів у міжнародно-правовій практиці.

В умовах, коли тема самооборони є надзвичайно актуальною, а ситуація в країні є нестабільною, необхідно відшукувати більш компромісні варіанти вирішення такого проблемного питання, як легалізація вогнепальної зброї, які б задовольнили всіх учасників діалогу, що відтворює публічний інтерес у громадській безпеці та приватний інтерес у реалізації наведеної норми Цивільного кодексу України стосовно надання уповноваженій особі комплексу засобів для захисту як власного життя та здоров'я, так і життя та здоров'я інших осіб. При цьому найбільш прийнятним компромісом під час вирішення питання про надання громадянам права на вогнепальну зброю є вдосконалення адміністративно-правових засад регулювання

порядку та процедури надання громадянам дозволів на володіння та користування засобами самооборони, а також суттєве розширення переліку цих засобів. Такі кроки матимуть суттєвий стабілізуючий вплив на громадський порядок і стануть вагомим здобутком національної системи захисту прав і свобод людини та громадянина. Водночас позитивний ефект від них можна очікувати лише за наявності високого рівня правової культури й дисциплінованості власників засобів самооборони, а також удосконалення та підвищення ефективності системи контролю з боку правоохоронних органів за їх обігом. І саме наведені законопроекти, відображають норми Конституції України про невід'ємне право кожної людини на життя, право на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від неправних посягань, право на повагу до своєї гідності, право на свободу та особисту недоторканість, рівність, непорушність та невідчужуваність основоположних конституційних прав і свобод, непорушність права приватної власності, регулюють правовідносини, що виникають щодо обігу в Україні вогнепальної зброї цивільного призначення та бойових припасів до неї, а тому заслуговують на увагу й реалізацію у вигляді відповідного нормативно-правового акту.

Даний виступ містить огляд законопроектної роботи з питань легалізації «цивільної зброї» або «зброї цивільного призначення» у контексті реалізації права на захист немайнових та майнових прав і охоронюваних законом інтересів, що є одним з кроків вітчизняного права на шляху до легітимації відомого цивілізованому світові права на зброю.

Одержано 21.10.2016

УДК 343.2

Наталія Григорівна ПАВЛЕНКО,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи
Національної академії внутрішніх справ*

ПРОРАХУНКИ «ЗАКОНУ САВЧЕНКО» ТА НАСЛІДКИ ЙОГО ПРИЙНЯТТЯ

26 листопада 2015 року Верховною Радою України був прийнятий закон України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання» (більш відомий громадськості під назвою «закон Савченко»).

Відповідно до «закону Савченко» зарахування судом терміну попереднього ув'язнення у разі засудження до позбавлення волі у рамках того ж кримінального провадження, в межах якого до особи було

застосовано попереднє ув'язнення, здійснюється з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі.

Серед цілей законопроекту його автори називали:

– відновлення прав і законних інтересів осіб, засуджених до позбавлення волі, права яких було значно обмежено під час утримання під вартою;

– сприяння зменшенню строків утримання в СІЗО громадян, які перебувають під слідством і судом;

– приведення у відповідність з міжнародними стандартами умов утримання під вартою;

– значне зменшення термінів утримання осіб у СІЗО;

– економія бюджетних коштів завдяки зменшенню кількості людей, яких утримують у слідчих ізоляторах.

Детальний аналіз вказує на явні прорахунки авторів законопроекту.

Перерахунок строку відбування покарання застосовується до осіб, яких визнано винуватими у вчиненні злочину, а вирок набрав законної сили. Таким чином, обмеження права та інтересів вказаних осіб під час тримання їх під вартою було абсолютно законним.

Абсолютно незрозумілою є логіка авторів, яким чином зарахування одного дня перебування в СІЗО як два дні перебування в місцях позбавлення волі має привести у відповідність до міжнародних стандартів умови утримання під вартою? Невже перерахунок терміну позбавлення волі має якийсь вплив на умови утримання під вартою?

Абсурдною є аргументація авторів законопроекту щодо того, що його прийняття зменшить строки утримання в СІЗО громадян, які перебувають під слідством і судом. Строки утримання в СІЗО встановлюються судом, і судді при винесенні відповідного судового рішення мають керуватися наявністю ризиків для проведення досудового слідства, якщо підозрюваний буде перебувати на свободі. Разом з тим автори законопроекту чомусь впевнені, що відтепер судді при обранні запобіжного заходу мають керуватися «благими намірами» не обирати для підозрюваного занадто великий строк взяття під варту.

Не витримує критики позиція авторів закону щодо того, що його прийняття зменшить кількість утримуваних в СІЗО.

По-перше, сам закон передбачає, що зменшиться строк позбавлення волі, а не строк взяття під варту на досудовому слідстві.

По-друге, значна кількість підозрюваних тепер не зацікавлена співпрацювати зі слідством, оскільки тепер їм набагато вигідніше перебувати в СІЗО, а не в установі відбування покарань.

По-третє, для зменшення строків взяття під варту потрібно внести зміни до Кримінального процесуального кодексу, а не до Кримінального кодексу України.

Прийняття «закону Савченко» вже спричинило негативний вплив на криміногенну ситуацію в Україні, але масштаб завданої шкоди ще може зрости у кілька разів.

За підрахунками керівництва Державної пенітенціарної служби України під дію «закону Савченко» із 70 тисяч ув'язнених потрапляє 44 тисячі. Станом на вересень 2016 року 9 тисяч з них було звільнено достроково, серед них 809 вбивць та майже 500 осіб, засуджених за завдання тілесних ушкоджень, які призвели до смерті потерпілого, близько 1 тисячі грабіжників і майже 200 гвалтівників.

Скористалися «законом Савченко» та достроково вийшли на волю такі одіозні особистості як суддя-колядник Зварич, нардеп-убивця Лозінський, шахрай «Доктор Пі» Шлюсарчук та гвалтівник понад 200 дівчат Шекерлі.

За словами першого заступника голови Національної поліції Вадима Трояна кожен десятий з тих, хто вийшов на свободу за «законом Савченко», затриманий, а половину з них знову заарештували.

Майже через рік народні депутати України та представники МВС, ГПУ, Міністерства юстиції нарешті заговорили про описані вище небезпеки та почали пропонувати внести пропозиції до «закону Савченко». Найпоширенішою пропозицією є внесення змін, відповідно до яких закон не буде поширюватися на осіб, що вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини.

Відповідні зміни до законодавства мають бути прийняті якнайшвидше, оскільки кожен день зволікання буде призводити до виходу на волю все більшої кількості засуджених, що вкрай негативно вплине ситуацію в державі та добробут її громадян.

Одержано 28.10.2016

УДК 346.1

Володимир Несторович ПЕТРИНА,

кандидат юридичних наук, професор кафедри господарсько-правових дисциплін факультету № 2 Національної академії внутрішніх справ;

Наталія Ігорівна СЕРГІЙЧУК,

студент 2 курсу магістратури факультету № 2 Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Сьогодні інформація є першоосновою життя суспільства, предметом та продуктом його діяльності. А відносини, які пов'язані зі створенням, накопиченням, збереженням, передачею та обробкою інформації, прискорили прогрес в галузі знарядь її виробництва, що

включає електронно-обчислювальну техніку, засоби телекомунікації та системи зв'язку. Нові інформаційні досягненнями роблять державні кордони практично прозорими для обігу інформації.

Реалізація принципу свободи підприємницької діяльності у межах, визначених законом, в Україні призвела до утворення великої кількості суб'єктів господарювання. Після визнання права приватної власності вони отримали можливість на власний розсуд укладати договори, обирати партнерів, наймати працівників, самостійно розпоряджатись прибутком тощо. При створенні нових технологій, в результаті інтелектуальної праці виникають насичені найрізноманітнішими відомостями інформаційні об'єкти, що мають комерційну цінність. У зв'язку з цим, захист інформації, що становить комерційну таємницю, від несанкціонованого використання, зміни або знищення набуває все більшого значення.

Однак, в Україні інститут комерційної таємниці потребує вдосконалення та більш чіткого законодавчого визначення. Так як недостатнє правове регулювання даного інституту призводить до негативних явищ в економіці, зокрема, відтоку інвестицій.

Законодавче визначення поняття «комерційна таємниця» закріплено в статті 505 Цивільного кодексу України, відповідно до якої комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 № 611 «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» не становлять комерційної таємниці: установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами; інформація за всіма встановленими формами державної звітності; дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів; відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць; документи про сплату податків і обов'язкових платежів; інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю,

а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків; документи про платоспроможність; відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю; відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.

Стаття 36 Господарського кодексу України зазначає, що можуть бути визнані комерційною таємницею суб'єкта господарювання відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам відповідного суб'єкта господарювання. Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, спосіб їх захисту визначаються суб'єктом господарювання відповідно до закону. Господарський кодекс України передбачає низку складів правопорушень, пов'язаних з неправомірним використанням комерційної таємниці, але не передбачає жодної відповідальності за такі правопорушення.

У законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції» питанню захисту комерційної таємниці присвячена глава 4 «Неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці». Згідно з цим Законом неправомірне збирання, розголошення, схилення до розголошення комерційної таємниці, та неправомірне використання комерційної таємниці відноситься до недобросовісної конкуренції, за яку статтею 21 даного закону передбачена відповідальність у вигляді штрафу у розмірі до п'яти відсотків доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єкта господарювання за останній звітний рік, що передував року, в якому накладається штраф. Стаття 24 зазначеного Закону передбачає, що «особи, яким завдано шкоду внаслідок вчинення дій, визначених цим Законом як недобросовісна конкуренція, можуть звернутися до суду із позовом про її відшкодування.

Стаття 164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення відносить такі правопорушення, як отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця до недобросовісної конкуренції і передбачає за таке правопорушення адміністративну відповідальність у вигляді штрафу від дев'яти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Проте, і закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» і Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачають відповідальність одних суб'єктів господарювання за порушення права на комерційну таємницю інших суб'єктів господарювання.

В той же час, що стосується відповідальності за неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці суб'єкта господарювання працівниками такого суб'єкта господарювання, то вона є обмеженою дисциплінарними стягненнями, передбаченими статтею 147 Кодексу законів про працю України, що, очевидно, є непропорційно тій шкоді, яку такий працівник може завдати зазначеними діями суб'єкта господарювання, на якому він працює.

Правда, треба зазначити, що стаття 231 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність фізичних осіб, в тому числі працівників суб'єктів господарювання, у вигляді штрафу від трьох тисяч до восьми тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, а стаття 232 зазначеного Кодексу передбачає кримінальну відповідальність фізичних осіб, в тому числі працівників суб'єктів господарювання, у вигляді штрафу від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років за розголошення комерційної таємниці. Проте, в даному випадку штраф також стягується на користь держави, а потерпілий суб'єкт господарювання не отримує відшкодування за спричинену йому шкоду.

Аналіз правових норм, направлених на захист права на комерційну таємницю, дозволяє нам прийти до висновку про недосконалість правового регулювання в даній сфері суспільних відносин. На нашу думку, для належного врегулювання правового режиму відомостей, що становлять комерційну таємницю, доцільно на законодавчому рівні визначити характеристику такої інформації, встановити механізм захисту власником своєї інтелектуальної власності – комерційної таємниці. Необхідно включити до закону України «Про інформацію» новий розділ «Комерційна таємниця», у якому передбачити визначення поняття «комерційна таємниця», у відповідність до якого привести визначення цього поняття, що даються у інших нормативно-правових актах; вимоги щодо переліку інформації, яка може становити комерційну таємницю; критерії визначення такої інформації; перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці; суб'єкти правовідносин з приводу комерційної таємниці, їх права та обов'язки; режим використання комерційної таємниці; повноваження державних органів у сфері правової охорони комерційної таємниці. Доцільно також доповнити статтю 139 Кодексу законів України про працю обов'язком працівника не розголошувати комерційну таємницю суб'єкта господарювання та передбачити в главі IX Кодексу

законів України про працю обов'язок працівника нести матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладеного на них трудового обов'язку щодо нерозголошення комерційної таємниці роботодавця.

Запропоновані вище зміни і доповнення до законодавства України складають наукову новину даного дослідження.

Одержано 25.10.2016

УДК 346.13

Володимир Несторович ПЕТРИНА,

кандидат юридичних наук, професор кафедри господарсько-правових дисциплін факультету № 2 Національної академії внутрішніх справ;

Світлана Олексіївна ТУРОБОВА,

*студентка 6 курсу факультету №2
Національної академії внутрішніх справ*

ПРО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Правова система України на даному етапі перебуває у процесі становлення. Як правило, вітчизняні науковці-теоретики у сфері права визначають її як романо-германську (Civil Law Legal System). Виходячи з теорії права, романо-германська правова система відмежовується від інших за низкою ознак, серед яких джерела права та система доказування у судовому процесі.

Як ми знаємо, джерелом права є зовнішня форма виразу і закріплення права. До основних джерел права у державах світу відносять: нормативно-правовий акт, нормативно-правовий договір, міжнародно-правовий акт, правовий прецедент, правовий звичай, правову доктрину, релігійні норми та принципи права.

Згідно з українською правовою доктриною основним джерелом права у романо-германській правовій системі є нормативно-правовий акт. Але, проаналізувавши українське законодавство (Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV, Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV, Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII, закони України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 № 959-XII, «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII, «Про третейські суди» від 11.05.2004 № 1701-IV, «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24.02.1994 № 4002-XII та ін.), можна зробити висновок, що, по-перше, поряд із нормативно-правовими актами регулювання праввідносин в Україні здійснюється також і звичаями, а по-друге,

норми, що зобов'язують суди при вирішенні спорів керуватися постановами пленумів судів вищих інстанцій з відповідних питань, фактично визнають джерелом права як звичай, так і судовий прецедент, що характерно для англо-саксонської системи права (Common Law Legal System).

Що стосується систем судочинства, треба зауважити, що історично у державах світу склалися дві їх моделі: змагальна (Adversarial Judicial System), яка притаманна англо-саксонській системі права (Common Law Legal System), та інквізиторська (Inquisitorial Judicial System), яка притаманна романо-германській системі права (Civil Law Legal System)

У державах англо-саксонської системи права, що мають змагальну систему судочинства, обов'язок доказування в усіх видах судового процесу (цивільному, кримінальному тощо) покладений на сторони, що беруть участь у справі. Кожна сторона доводить ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, а суд, який не наділений правом збирати докази за власною ініціативою, оцінює аргументи і докази, надані сторонами, та приймає рішення у справі.

У державах романо-германської системи права, що мають інквізиторську систему судочинства, в усіх видах судового процесу (цивільному, кримінальному тощо) суд наділений правом з власної ініціативи збирати докази та враховувати їх при прийнятті рішення у справі.

В українському процесуальному праві ми можемо бачити, що в одних галузях процесуального права закріплюється інквізиторська система судочинства (Inquisitorial Judicial System), яка притаманна романо-германській системі права (Civil Law Legal System), а в других – змагальна система судочинства (Adversarial Judicial System), яка притаманна англо-саксонській системі права (Common Law Legal System).

Так, наприклад, частина 5 статті 11 Кодексу адміністративного судочинства України зазначає, що «суд повинен запропонувати особам, які беруть участь у справі, подати докази або з власної ініціативи витребувати докази, яких, на думку суду, не вистачає». Такий підхід є характерним для інквізиторської системи судочинства (Inquisitorial Judicial System), яка притаманна романо-германській системі права (Civil Law Legal System).

В той же час Господарський кодекс встановлює правила, характерні для змагальної системи судочинства (Adversarial Judicial System), яка притаманна англо-саксонській системі права (Common Law Legal System). Так, стаття 33 Господарського процесуального кодексу України, яка закріплює обов'язок доказування і подання

доказів в процесі зазначає, що «кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. Докази подаються сторонами та іншими учасниками судового процесу». Стаття 18 Господарського процесуального кодексу України, яка визначає склад учасників судового процесу, зазначає, що «до складу учасників судового процесу входять: сторони, треті особи, прокурор, інші особи, які беруть участь у процесі у випадках, передбачених цим Кодексом». Як бачимо, Господарський процесуальний кодекс України не закріплює за судом обов'язку доказування і подання доказів в процесі.

Таким чином, дослідивши правову систему України лише за двома ознаками, які характеризують ту чи іншу правову систему, а саме за джерелами права та системою судочинства, можна прийти до висновку, що вона має ознаки і романо-германської системи права (Civil Law Legal System), і англо-саксонської системи права (Common Law Legal System). Це дає нам підстави вслід за зарубіжними правознавцями відносити українську правову систему до змішаної, тобто такої, що містить ознаки романо-германської системи права (Civil Law Legal System), англо-саксонської системи права (Common Law Legal System) та соціалістичного права (Socialist/Soviet Law Legal System).

Змішаний характер української правової системи пояснюється тим, що, у зв'язку з довгим перебуванням України в складі Радянського Союзу, навіть після проголошення незалежності її право наскрізь просичено нормами, характерними для адміністративно-командної економіки, що існувала за тоталітарного режиму в Радянському Союзі. А запозичення норм із права країн з вільною ринковою економікою відбувається в дещо хаотичному не системному порядку без врахування специфіки і відмінностей, що існують в різних правових системах.

Недосконалість вітчизняного законодавства породжувала безліч прогалин, колізій та розмитих формулювань, що, в свою чергу, ускладнювало господарську діяльність та вирішення спорів, виникаючих між господарюючими суб'єктами, як всередині держави, так і у зовнішньоекономічних відносинах. На вирішення цієї проблеми спрямовувалося прийняття пленумами Верховного та Вищого господарського судів України постанов, необхідних для врахування при вирішенні спорів судами нижчих інстанцій.

Згідно з ч. 6 ст. 13 закону України «Про судоустрій і статус судів» від 02.06.2016 № 1402-VIII висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права. Тобто, на сьогодні

статус нормативного має тільки повноваження судової правотворчості Верховного Суду. Постанови Пленуму Вищого господарського суду України хоч і забезпечували б вищий рівень деталізації правового регулювання, але, відповідно до Регламенту Пленуму Вищого господарського суду України, вони мають лише рекомендаційний характер.

Виходячи з аналізу вищезгаданих нормативно-правових актів, очевидним є прагнення законодавця до забезпечення однакового застосування судами норм права. Але успадкований з Радянського Союзу нормативістський підхід до розуміння інституту джерел права є значною перепоною для якісної перебудови вітчизняної правової системи.

Необхідно усвідомлювати, що перехід України від командно-адміністративної до ринкової моделі економіки, швидкі темпи глобалізації, динаміка розвитку суспільних відносин, а також зростання обсягів виробництва, руху капіталів та робочої сили вимагають необхідність гнучкого деталізованого правового регулювання і його своєчасного розвитку. Це у найбільшій мірі може забезпечити лише офіційне надання нормативного статусу судовим прецедентам та звичаям.

Таким чином, нагальною є потреба відійти від застарілого категоричного нормативістського підходу праворозуміння, перестати нівелювати значення відмінних від закону джерел права, які й так згадуються повсюди в чинних нормативно-правових актах, зокрема, в законі України «Про судоустрій і статус суддів», надати повноваження Верховному суду України приймати рішення, які будуть слугувати джерелом права.

Здійснивши аналіз норм вітчизняного права, нами було виявлено невідповідність превалюючого нині в Україні розуміння нормативно-правового акту як основного джерела правового регулювання відносин з вирішення господарських спорів дійсним правовим реаліям та для вирішення цієї проблеми запропоновано надати вже існуючим у законодавстві інститутам судового прецеденту та звичаю нормативного статусу, а відповідно – офіційного визнання їх джерелом права в Україні. На підставі аналізу джерел права в господарському процесі та аналізу української системи судочинства, що містить ознаки різних правових систем, на нашу думку, на часі поставити питання про визнання в українській правовій доктрині того факту, що правова система України є не романо-германською, а змішаною.

Одержано 12.10.2016

УДК 336.226 212.1

Ірина Вікторівна ПИВОВАР,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Інституту кримінально-виконавчої служби

ОСОБЛИВОСТІ СПЛАТИ ЗЕМЕЛЬНОГО ПОДАТКУ ОСОБАМИ, ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ

Існування будь-якої держави залежне від величезних фінансових ресурсів, що акумулюються у бюджетних і позабюджетних державних централізованих фондах переважно завдяки функціонуванню податкової системи. Остання має відповідати критеріям ефективності і надійності, бути побудованою з дотриманням усіх вимог та принципів, які врівноважують інтереси держави і платників, однаково враховуючи їх потреби та можливості. Тільки така податкова система може забезпечити державу надійними і достатніми доходами, цілеспрямовано впливаючи на діяльність кожного платника і соціально-економічний розвиток суспільства загалом.

Відповідно до ст. 67 Конституції України кожен зобов'язаний вчасно і в повному обсязі сплачувати податки. Податковим кодексом України, прийнятим Верховною Радою України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI, у п. 15.1 встановлено, що платниками податків визнаються фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з цим Кодексом або податковими законами, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів згідно з ПКУ. При цьому зміст поняття «податковий обов'язок» уміщує в собі обов'язок платника податків обчислити, задекларувати та/або сплатити суму податку та збору в порядку і строки, визначені ПКУ, законами з питань митної справи (ст. 36 ПКУ).

Виходячи з предмету нашого дослідження, до платників податків слід відносити з поміж інших суб'єктів також й осіб, засуджених до обмеження волі. Адже, ні ПКУ, ні Кримінально-виконавчим кодексом України (11 липня 2003 року № 1129-IV) жодних обмежень щодо статусу платника податку у вказаних осіб не має, а ч. 1 ст. 9 КВК України визначено, що засуджені зобов'язані виконувати встановлені законодавством обов'язки громадян України. Отже, особи, засуджені до обмеження волі, мають виконувати податковий обов'язок на загальних засадах.

Разом з тим, маємо погодитись, що засудженій до обмеження волі особі притаманний правовий статус з обмеженою правоздатністю в силу режимних умов перебування, що не завжди сприяє реалізації такими особами свого конституційного обов'язку щодо сплати податків. Зокрема подібні обмеження поширюються на майнове оподаткування, тобто податки за наявним у власності засудженого майном (об'єктами житлової та нежитлової нерухомості, транспортним засобом, а також земельною ділянкою та земельною часткою (паєм)).

Саме останні виступають об'єктом земельного податку, який є однією із форм плати за землю (підп. 14.1.147 ПКУ), яка в свою чергу є складовою податку на майно (підп. 265.1.3 ПКУ). Слід звернути увагу, що плата за землю, яка справляється у формі земельного податку та орендної плати за земельні ділянки державної і комунальної власності, з 1 січня 2015 року віднесена до місцевих податків (підп. 10.1.1 ПКУ), встановлення яких здійснюється органами місцевого самоврядування. Відповідно, сільські, селищні, міські ради в межах своїх повноважень щороку приймають рішення про встановлення місцевих податків та зборів.

Як відомо, підставою для нарахування земельного податку є дані державного земельного кадастру (п. 286.1 ПКУ). Проте не всі земельні ділянки, які перебувають у власності чи у постійному користуванні, оподатковуються земельним податком. У ст. 283 ПКУ визначено перелік земельних ділянок, які у будь-якому разі не оподатковуються земельним податком, так би мовити, «випадають» з об'єкта оподаткування цим податком. Більшість категорій земель, що перераховані означеній нормі, не можуть перебувати у приватній власності, тому відповідно засуджена до обмеження волі особа і не може бути звільнена від сплати даного податку. Так, наприклад, право власності на земельну ділянку кладовища належить відповідній територіальній громаді. Такі земельні ділянки не підлягають приватизації або передачі в оренду (ст. 28 закону України «Про поховання та похоронну справу» від 10 липня 2003 року № 1102-IV, ст. 83 Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III).

Окрім принципово «неоподатковуваних» земельних ділянок існує ще один випадок, коли землевласники чи землекористувачі не сплачують земельний податок.

Податковий кодекс України встановлює перелік окремих категорій фізичних і юридичних осіб, які звільняються від сплати земельного податку. Тобто у цьому випадку власне земельна ділянка є «об'єктною» щодо оподаткування, але оскільки вона знаходиться у власності чи у постійному користуванні «пільговика» – земельний податок за неї не сплачується.

На підставі аналізу ст. 281 ПКУ робимо висновок, що законодавець не зараховує особу, засуджену до обмеження волі, до категорії «пільговиків».

В той же час, маємо зазначити, певні додаткові пільги щодо сплати земельного податку можуть встановлюватися місцевими органами. Причому якщо таку пільгу встановлено місцевими органами влади посеред року, то застосовувати її «пільговики» мають право не раніше місяця, наступного за місяцем відповідного рішення. Крім того, відповідно до узагальнюючої податкової консультації щодо застосування пільг із сплати земельного податку, встановлених відповідним рішенням органу місцевого самоврядування (наказ Державної фіскальної служби України від 28.05.15 р № 379) прийняте рішення органу місцевого самоврядування щодо встановлення пільг із сплати земельного податку є обов'язковим для виконання всіма розташованими на відповідній території органами виконавчої влади, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями, посадовими особами з урахуванням строків, визначених таким рішенням. Що в цілому відповідає п. 284.2 ПКУ.

Проте таку правомочність місцевих органів влади щодо встановлення пільг вважаємо суперечливою за правомірністю їх наявності взагалі у повноваженнях цих органів, а також колізійною на сучасному етапі розвитку податкового законодавства. Адже, з одного боку, підп. 12.3.7 п. 12.3 ст. 12 розділу I «Перехідні положення» Податкового кодексу, сільським, селищним, міським радам не дозволяється звільняти окремих юридичних та фізичних осіб – підприємців і фізичних осіб від сплати місцевих податків та зборів, відповідно і від земельного податку. Разом з тим, враховуючи норму п. 284.1 ст. 284 Податкового кодексу, місцевим радам надано право своїми рішеннями звільняти від сплати земельного податку юридичних та/або фізичних осіб, в тому числі і осіб, засуджених до обмеження волі.

Отже, на основі проведеного загального аналізу доходимо наступних висновків. Засуджені до обмеження волі особи є платниками земельного податку на загальних підставах: про що свідчить відсутність будь-яких зазначень у нормативно-правових актах, що безпосередньо визначають правовий статус засудженого, зокрема, Кримінально-виконавчому кодексу, а також відсутність передбачених у податковому законодавстві пільг щодо даної категорії осіб. Крім того, на правове положення засудженого, як платника податків, впливають існуючі «загальні» колізії податкового законодавства. Проте враховуючи правове та фактичне становище осіб, засуджених до обмеження волі дані особи виконання податкового обов'язку, як правило здійснюють не самостійно, а за допомогою свого представника чи податкового агента.

Тому, правовий статус засудженого як платника податку складається з двох підсистем: першої, яка заснована на загальному статусі громадянина та характеризується тим, що засуджені до обмеження волі особи мають ідентичні права і обов'язки, що й всі інші громадяни України – платники податків, а також другої – спеціальної, яка визначається певними характерними обмеженнями, що слідує з вироку суду та встановлені законом.

Одержано 20.10.2016

УДК 342.9:338.45

Юрій Ігорович ПИВОВАР,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри конституційного і адміністративного права

навчально-наукового юридичного інституту

Національного авіаційного університету;

Андрій Ігорович КАЗАНЦЕВ,

студент 5 курсу навчально-наукового юридичного інституту

Національного авіаційного університету

ПРОБЛЕМИ ПОДАТКОВО-ПРАВОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В АВІАЦІЙНІЙ ГАЛУЗІ

Авіабудівна галузь є стратегічно важливою для України й однією з базових, пріоритетних галузей національної економіки, а науководослідні та дослідно-конструкторські роботи зі створення нової авіаційної техніки відносяться до категорії критичних технологій [1]. Доведено практикою й загально визнано, що в світовій авіації Україна належить до провідних країн світу, які мають повний цикл виготовлення літаків, що включає проектування та запуск у серійне виробництво. Літакобудівна промисловість належить до високотехнологічних галузей національної економіки. Її розвиток визначає можливість переходу до нового технологічного укладу і, відповідно, істотно впливає на модернізацію економіки в цілому. Рівень розвитку літакобудування як галузі промисловості, що інтегрує в своїй продукції результати діяльності суміжних галузей національної економіки, є для будь-якої країни показником її науково-технічного розвитку і промислового потенціалу. Для підвищення цього рівня законодавцем закріплено серед пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні на 2011–2021 рр. саме освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки [2].

Серед механізмів державного регулювання даної промислової галузі дієву роль відіграє податкове правове регулювання. Впровадження податкових юридичних інструментів має стати підтримкою та стимулом розвитку підприємств авіаційної промисловості. Досліджуючи податкове регулювання даної галузі промисловості, необхідно враховувати особливості діяльності підприємств авіабудівної промисловості, зокрема її високотехнологічність виробництва [3]. Втім, чинним податковим законодавством встановлено податкові преференції (нульова ставка ПДВ) в даній галузі лише щодо діяльності безпосередньо не пов'язаної з високотехнологічним виробництвом, а стосуються, по-перше, операцій, пов'язаних з постачанням товарів для заправки або забезпечення повітряних суден, що виконують міжнародні рейси для навігаційної діяльності чи перевезення пасажирів або вантажів за плату; входять до складу Повітряних Сил України та відправляються за межі повітряного кордону України, у тому числі у місія тимчасового базування (п. 2 ст. 195); по-друге, постачання послуг з міжнародних перевезень пасажирів і багажу та вантажів авіаційним транспортом (перевезення вважається міжнародним, якщо таке перевезення здійснюється за єдиним міжнародним перевізним документом); послуг з обслуговування повітряних суден, що виконують міжнародні рейси (при цьому до послуг з обслуговування повітряних суден, які виконують міжнародні рейси, належать послуги, які комплексно необхідні та безпосередньо пов'язані з виконанням міжнародного рейсу, а саме: обслуговування повітряних суден та пасажирів в аеропорту (посадка-зліт повітряного судна, обслуговування пасажирів в аеровокзалі, забезпечення авіаційної безпеки, наднормативна стоянка повітряного судна)); послуг з наземного обслуговування повітряних суден та пасажирів в аеропортах; оренда аеропортових приміщень у частині використання для обслуговування міжнародних рейсів (офіси, стійки реєстрації та інші службові приміщення, які орендуються авіаперевізниками, що виконують міжнародні рейси); послуг персоналу з обслуговування повітряних суден (п. 1.3 ст. 195) [4].

Крім того, відповідно до закону України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» у період з 1 січня 2013 року до 31 грудня 2022 року включно, з метою стимулювання суб'єктів господарювання до реалізації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки (серед яких визначено й літакобудування), встановлено, що устаткування (обладнання) та комплектуючих виробів до нього при їх увезенні у митному режимі імпорту на митну територію України звільняються від оподаткування ввізним митом у порядку, визначеному підпунктом 10 пункту 4 розділу XXI «Прикінцеві та

перехідні положення» Митного кодексу України, за умови оформлення митної декларації.

Таким чином, результати загального аналізу податкового законодавства дають підстави констатувати, що сучасна податкова політика щодо справляння ПДВ та інших видів податкових платежів спрямована, здебільшого, на підтримку існуючих технологій виробництва, однак не має інструментів стимулювання розвитку технологічних процесів в авіаційній галузі. Тож для забезпечення подальшого розвитку даної галузі промисловості та забезпечення конкурентоспроможності авіабудівної продукції на міжнародному ринку актуальним є запровадження інструментів податкового стимулювання, у тому числі шляхом пільгового справляння ПДВ, саме наукової складової виробничого процесу літакобудівного підприємства.

Список бібліографічних посилань

1. Про розвиток літакобудівної промисловості: закон України від 12.07.2001 № 2660-III // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2660-14>.

2. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: закон України від 08.09.2011 № 3715-VI // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>.

3. Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій: закон України від 09.04.2004 № 1676-IV // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1676-15>.

4. Податковий кодекс України: закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

Одержано 24.10.2016

УДК 349.949

Яна Михайлівна САДИКОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Стор Юрійович ТКАЧЕНКО,

студент 4 курсу Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЬЯТЬ «СПОСІБ ЗАХИСТУ» ТА «ПРЕДМЕТ ПОЗОВУ»

Питання співвідношення понять взагалі та понять, заявлених в рамках цих тез, є питанням доктринальним, однак знаходить своє відображення в практиці. Залежно від того, як підходити до визначення

поняття «спосіб захисту» та поняття «предмет позову», залежить ряд висновків, що безпосередньо впливають на вирішення суто практичних завдань.

«Способи захисту прав» традиційно для нашої правової системи розглядаються як явище матеріального права. Так, загальні способи захисту цивільних прав названі в ст. 16 ЦК України. Спеціальні містяться в спеціальних нормах. При цьому, під способом захисту розуміється захід примусу, який може бути застосований до особи на підставах та в порядку визначених законом або договором. Ці заходи, як вбачається, можуть бути застосовні як під час самозахисту прав, так і в порядку звернення до юрисдикційних органів, в тому числі до суду. Суд в своїй діяльності обмежений положенням ст. 4 ЦПК України: здійснюючи правосуддя в цивільному судочинстві суд покликаний захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законами України.

Під предметом позову в юридичній літературі розуміється матеріально-правова вимога позивача до відповідача, відносно якої суд має ухвалити рішення. Ця вимога, як зазначається, повинна мати правовий характер, тобто бути врегульованою нормами матеріального права. Предмет позову як його елемент характеризує позов з точки зору того, чого конкретно вимагає або добивається позивач. Але чи він тотожний розумінню «спосіб захисту прав»?

Питання виникає з огляду на таке. Відповідно до положень ЦПК України сторони в цивільному процесі не мають бути обізнані про право об'єктивне. Так, відповідно до вимог ст. 119 ЦПК України не вимагається, аби в позовній заяві було зазначено, які нормативні акти та які норми мають бути застосовані, на думку позивача, до спірних правовідносин. Правову кваліфікацію відносин здійснює суд, саме він «знає право» і під час ухвалення рішення має визначити, які правовідносини сторін впливають із встановлених обставин та, яка правова норма підлягає застосуванню до цих правовідносин (ст. 214 ЦПК України). Таким чином, пред'являючи вимогу позивач не використовує правові інститути, а лише вказує на те, що він бажає. Саме суд має кваліфікувати цю вимогу (предмет позову) з точки зору способу захисту права, який в повній мірі відповідає заявленому предмету позову. З такої позиції логічним видається, що суд в порядку до судового розгляду справи уточнює позовні вимоги, здійснюючи при цьому їх попередню правову кваліфікацію.

Практична значущість цих положень полягає в тому, що відповідно до ст. 31 ЦПК України позивач має право змінити предмет або

підставу позову. Тоді виникає таке питання: чи змінюється предмет позову, якщо позивач вимагав стягнення матеріальної шкоди у розмірі однієї тисячі гривень, а на стадії розгляду справи бажає змінити вимогу про стягнення матеріальної шкоди на вимогу про стягнення моральної шкоди в тому ж самому розмірі. І у випадку стягнення матеріальної шкоди, і у випадку стягнення моральної шкоди вимога одна – стягнення грошових коштів. При цьому, як вже було з'ясовано, позивач не компетентний визначатися в нормах права, які є застосовними. Якщо предмет позову – лише вимога, а вимога в даному випадку – стягнення грошових коштів у розмірі однієї тисячі гривень без прив'язки до норми права (а отже і до способу захисту), то в разі бажання сторони змінити вимогу про стягнення матеріальної шкоди на вимогу про стягнення моральної шкоди, воно вкладається в ст. 31 ЦПК України, оскільки йдеться мова лише про заміну підстави позову, в той час як предмет – стягнення грошових коштів, – залишається незмінним.

В судовій практиці знаходиться чимало прикладів відмови в задоволенні позову на тій підставі, що спосіб захисту обраний сторонами не визначений законом, тобто він не відомий праву України. Але ж сторона не обирає спосіб захисту права у разі звернення до суду. Спосіб захисту – є інститутом права. Сторона заявляє вимогу про щось, а ця вимога має бути кваліфікована судом як один із відомих праву способів захисту.

Видається, що питання розуміння змісту понять «предмет позову», «способи захисту прав», здійснення правової кваліфікації у цивільних справах, дослідження категорії інтересу, стають все більше актуальними. Розглядати їх через призму принципів одночасно диспозитивності, справедливості, доступності правосуддя та ефективності захисту прав та інтересів особи.

Таким чином, категорія способу захисту знаходиться на лінії стику процесуального та матеріального права. Заміна одного способу захисту на інший тягне за собою повну заміну позовів, оскільки змінюється не лише вимога, але й підстава цієї вимоги. Виходячи з цього поняття «спосіб захисту» не є застосовним для позначення предмету позову.

Одержано 18.10.2016

УДК 343.3/.7(477)

Наталія Олександрівна СЕРБІНА,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри теорії держави та права

Національної академії внутрішніх справ

**ОБҐРУНТУВАННЯ ГУМАНІЗАЦІЇ НАСТАННЯ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УМИСНЕ ЗНИЩЕННЯ
АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ
ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА
ВІДПОВІДНО СТ. 270-1 КК УКРАЇНИ В РОЗРІЗІ
СТВОРЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ**

Кримінальний кодекс України у 2011 році був доповнений ст. 270-1 «Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства». Законодавець помістив її у розділ IX «Злочини проти громадської безпеки» та керуючись логікою, родовим об'єктом розглядуваного злочину є громадська безпека, що ускладнює кваліфікацію по ній протиправного діяння в практичній діяльності. Проте введенню в КК України зазначеної норми передувала певна нормотворча процедура. Так, ще 21 вересня 2010 р. постановою Верховної Ради України [1] за основу був прийнятий законопроект, внесений Кабміном, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення в житлово-комунальному господарстві», яким передбачалося доповнення КК України ст. 194-2 «Умисне пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства».

Але, що більш важливо, цей проект передбачав впровадження кримінально-правової норми за пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства у розділ VI Особливої частини КК України «Злочини проти власності». Під час дослідження та як результат, правової характеристики вказаної норми КК України, було встановлено доцільність доповнення кодексу ст. 194-2. «Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства» і відповідно виключення ст. 270-1. Так, розмежовуючи умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства та умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК України), необхідно керуватися правилами кваліфікації на випадок конкуренції загальної та спеціальної норм.

Європейське законодавство виокремлює кримінальні злочини і кримінальні проступки, чим суттєво відрізняється від кримінального законодавства України. Особливістю кримінально-правової охорони

об'єктів житлово-комунального господарства в європейських країнах є те, що дрібні порушення у сфері ЖКГ не підпадають під категорії протиправних діянь і регульовані муніципальними інструкціями; жоден Кримінальний кодекс не містить спеціальної норми, яка би запроваджувала відповідальність за умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства; норми, що закріплюють відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна, серед іншого й об'єктів житлово-комунального господарства, містяться в розділах про злочини проти власності.

Здійснене нами дослідження дає можливість констатувати, що систему відповідальності, усталену в Європі, не може бути повністю екстрапольовано в українське законодавство, втім можливі деякі запозичення з метою вдосконалення правових норм КК України, якими регламентовано відповідальність за злочини, пов'язані зі знищенням або пошкодженням об'єктів житлово-комунального господарства. На особливу увагу заслуговує ст. 322-1 КК Франції, яка передбачає покарання у вигляді штрафу за нанесення без попереднього дозволу написів, знаків або малюнків на фасади будинків, транспортні засоби, громадські шляхи або міське рухоме майно у випадках, коли такими діями спричинено лише незначну шкоду.

Реформування кримінальної системи та приведення її у відповідність з міжнародними стандартами, узгодження з практикою Європейського суду з прав людини стало передумовою законодавчої ініціативи запровадження інституту кримінальних проступків в Україні. Комітетом Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності був розглянутий проект закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» за реєстр. № 2897 від 03.06.2015 на засіданні 16 березня 2016 року (доопрацьований) [2]. У вказаному проекті розмежовуються кримінальні правопорушення залежно від ступеня тяжкості, а також від правових наслідків їх вчинення і форми вини.

З метою досягнення пропорційності настання відповідальності за умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства та покращення ефективності реагування пропонуємо, вказане кримінальне правопорушення віднести до системи кримінальних проступків із відповідним збільшенням штрафних санкцій, що також має позитивний економічний чинник.

Список бібліографічних посилань

1. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення в житлово-комунальному господарстві: постанова Верховної Ради України від 21.09.2010 № 2534-VI // База даних

«Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2534-17>.

2. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків: № 2897 від 19.05.2015 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55214.

Одержано 11.10.2016

УДК 340.13

Ігор Анатолійович СЕРДЮК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

КАТЕГОРІЯ «ПРАВОВИЙ АКТ» У СПІВВІДНОШЕННІ З СУМІЖНИМИ ПОНЯТТЯМИ

При підготовці тез цієї доповіді автор поставив за мету з'ясувати співвідношення категорії «правовий акт» із близькими за своїм змістом і обсягом поняттями, а саме: «об'єктивне право», «джерело права», «правова поведінка», «юридичний факт», «юридичний документ», «правовий засіб».

Об'єктивне право, як феномен правової дійсності, являє собою єдність змісту та зовнішньої форми його виразу. Зміст досліджуваного явища складає система принципів і норм про можливу та необхідну (належну) поведінку суб'єктів права, що відповідає моральним цінностям суспільства. Що ж до способів зовнішнього вираження і закріплення правових норм, то вони різноманітні. До письмових джерел права відносяться нормативно-правовий акт, правовий прецедент, нормативно-правовий договір, релігійно-правовий текст. Це свідчить про значно ширший обсяг категорії «джерело права» у порівнянні з обсягом поняття «правовий акт».

Таким чином, категорія «правовий акт» відбиває зовнішню сторону об'єктивного права, тобто його форму, проте така форма є змістовною, про що свідчить функціональне призначення як об'єктивного права, так і правового акта. Як відомо, вони здійснюють регулятивний або охоронний вплив на суспільні відносини.

Правова поведінка – це соціально значущі, виражені зовні у вигляді дій або бездіяльності акти суб'єктів права, що носять свідомовольовий характер, передбачені нормами об'єктивного права та породжують юридичні наслідки.

Аналіз наведеного судження про феномен правової поведінки є свідченням того, що йому, як і правовому акту, притаманні такі риси,

як вольовий характер, зовнішня об'єктивація у вербальній, конклюдентній або документальній формі, а також здатність породжувати визначені юридичні наслідки. Водночас, важливо підкреслити, що в правових нормах переважно моделюється не права поведінка в цілому, а її елементи (фрагменти) – правові акти. З цього випливає, що поняття «права поведінка» і «правовий акт» співвідносяться як філософські категорії «ціле» та «частина». Однак це не виключає, що права поведінка може являти собою одиничний правовий акт.

Важливе значення для визначення обсягу поняття «права поведінка», а також подальшого порівняння з обсягом поняття «правовий акт» має класифікація останнього. З огляду на поєднання формально-правових і суспільних характеристик традиційно розрізняють такі види правової поведінки: 1) суспільно корисну правомірну поведінку, що відповідає правовим приписам; 2) соціально шкідливу неправомірну поведінку, що суперечить правовим заборонам; 3) зловживання правом (соціально шкідливу поведінку, що здійснюється в межах правових приписів); 4) об'єктивно протиправну поведінку, що не завдає шкоди, однак здійснюється з порушенням правових приписів (зокрема, поведінка недієздатної особи). Наведена класифікація свідчить про те, що обсяг категорії «права поведінка» ширший за обсяг поняття «правовий акт», оскільки ним охоплюється соціально та юридично значуще волевиявлення не лише право-дієздатних суб'єктів права, але й тих фізичних осіб, які визнані судом недієздатними.

Юридичні факти – це конкретні життєві обставини, з наявністю або відсутністю яких норми права пов'язують виникнення, зміну чи припинення правовідносин. Загальновизнаним в теорії права є поділ поняття юридичних фактів-дій на правомірні та неправомірні. Правомірні дії, в свою чергу, диференціюються на юридичні акти та юридичні вчинки. Під юридичними актами, як різновидом юридичних фактів, розуміють такі правомірні дії суб'єктів права, що мають на меті досягнення конкретного юридично значущого результату.

Аналіз наведеної дефініції поняття «юридичний акт» в аспекті теорії юридичних фактів свідчить про те, що обсяг цього поняття значно вужчий категорії «юридичний факт». Він охоплює собою лише ті соціально значущі життєві обставини, що залежать від прояву волі суб'єктів, відповідають (не суперечать) приписам правових норм і спрямовані на досягнення конкретного юридично значущого результату. Крім того, в контексті дослідницької задачі, що вирішується нами, важливе значення має класифікація юридичних фактів за способом їх зв'язку з правовою дійсністю. Вказаний критерій слугує підставою для видової диференціації юридично значущих життєвих обставин на позитивні та негативні. На відміну від юридичних фактів,

правові акти можуть бути лише позитивними, оскільки саме з їх наявністю норми права пов'язують настання юридичних наслідків. Цей аргумент свідчить і про те, що обсяг категорії «юридичний факт» значно ширше обсягу поняття «правовий акт».

Юридичний документ – це матеріальний носій правової інформації. Документи можуть бути текстовими, графічними, фотографічними, зображувальними, звуковими. Суттєвою ознакою цього поняття є те, що юридичні документи, як правило, текстові, на паперовому носії. Аналіз цієї дефініції свідчить про таку важливу для юридичного документу характеристику, як носія інформації, що підтверджує або посвідчує певні події, явища або факти, які спричинили чи здатні спричинити наслідки правового характеру. Правовий акт-документ також є носієм правової інформації про юридичні факти, але не потенційно здатні, а такі, що реально породжують юридичні наслідки.

На відміну від юридичних документів, окремі види правових актів, наприклад, такі, як правозастосовні, а також акти безпосередньої реалізації норм права, можуть мати не лише письмову форму, але й інші способи об'єктивації: вербальну і конклюдентну. Тому небезпідставним буде висновок про те, що обсяг категорії «правовий акт», з огляду на зовнішню форму свого виразу, значно ширше за обсяг поняття «юридичний документ».

Правові засоби являють собою правові явища, що виражаються в інструментах (установленнях) і діяннях (технології), за допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів права, забезпечується досягнення соціально корисних цілей. Категорія «правові засоби» традиційно розглядається у взаємозв'язку з механізмом правового регулювання. Про це свідчить той факт, що сполучаючись певним чином, правові засоби виступають основними працюючими частинами (елементами) дії права, механізму правового регулювання, правових режимів (тобто функціональної сторони права). Крім того, правові засоби призводять до юридичних наслідків, конкретних результатів, того чи іншого ступеня ефективності правового регулювання. На різних стадіях процесу правового регулювання задіяні такі елементи механізму правового регулювання, як норми права, нормативно-правові акти та інші джерела об'єктивного права, юридичні факти або фактичний склад, правовідносини, акти безпосередньої реалізації прав і обов'язків. Як факультативні елементи використовуються такі правові засоби, як акти тлумачення та акти застосування норм права.

Аналіз наведених вище суджень про феномен правових засобів у взаємозв'язку з механізмом правового регулювання, а також їх різної ролі (різного призначення) в цьому механізмі, свідчить про те, що обсяг однойменної категорії значно ширший у порівнянні з обсягом

поняття «правовий акт», оскільки включає в себе не лише волевиявлення право-дієдатних суб'єктів права, але й інші правові явища. До них зокрема, належать норми права, юридичні факти (перш за все ті, що не залежать від волевиявлення суб'єктів права), правовідносини (якщо не розглядати їх як правову форму взаємодії суб'єктів права).

Вищевикладене дає підстави для таких висновків з приводу співвідношення загальнотеоретичних категорій, які складають предмет порівняльного аналізу: 1) спільною для всіх цих понять є суттєва ознака, що відбиває їх взаємозв'язок із юридичними наслідками; 2) відмінна риса цих правових феноменів – різний обсяг однойменних понять, обумовлений існуючою закономірністю між змістом поняття та його обсягом, яка виражається в такому судженні: розширення обсягу поняття має своїм наслідком зменшення його змісту, і навпаки – збільшення змісту поняття має своїм наслідком обмеження його обсягу.

До низки суттєвих ознак, які впливають на зміст та обсяг порівнюваних понять, необхідно віднести такі: а) наявність у суб'єктів права дієдатності (обсяг категорії «правова поведінка» ширше за обсяг поняття «правовий акт»); б) залежність від прояву волі суб'єктів (обсяг поняття «правовий акт» вужчий за обсяг категорії «юридичний факт»); в) спосіб зв'язку з правовою дійсністю (обсяг поняття «юридичний факт» ширший за обсяг категорії «правовий акт»); г) зовнішня форма вираження (обсяг категорії «правовий акт» ширший за обсяг поняття «юридичний документ»); д) взаємозв'язок із механізмом правового регулювання, а також їх різна роль (різне призначення) в цьому механізмі (обсяг категорії «правові засоби» ширший за обсяг поняття «правовий акт»).

Одержано 21.10.2016

УДК 346.6

Ірина Петрівна УСТИНОВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри конституційного та адміністративного права

навчально-наукового юридичного інституту

Національного авіаційного університету;

Валерія Валентинівна МОСКВІНА,

студентка 5 курсу навчально-наукового юридичного інституту

Національного авіаційного університету

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО РАХУНКУ

Відповідно до частини 2 статті 1087 Цивільного кодексу України, розрахунки між юридичними особами мають здійснюватися, як правило, в безготівковому порядку.

Тобто відкриття банківського рахунку є обов'язком для зазначених осіб, які не можуть відмовитися від укладення відповідного договору. Отже, ця норма має не диспозитивний, а імперативний характер, тобто характер загальнообов'язкового припису.

Згідно з пунктом 5.1 Інструкції Національного банку «Про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах», за поточними рахунками, що відкриваються банками суб'єктам господарювання в національній валюті, здійснюються всі види розрахунково-касових операцій відповідно до умов договору та вимог законодавства України [1, с. 97].

Тобто власник рахунку зобов'язаний вносити на банківський рахунок усі грошові кошти і здійснювати з нього оплату рахунків третіх осіб не в силу договору, а відповідно до норм законодавства. Це зумовлено, насамперед, фіскальними цілями, оскільки, контроль руху безготівкових коштів на рахунку, значно полегшує відстеження сплати податків. Крім цього, це значно полегшує звернення стягнення на кошти боржника, передусім стягнення на погашення податкової заборгованості. У зв'язку з цим у законодавстві з'явилася норма, згідно з якою відкриття або закриття банківського рахунку зумовлює обов'язок банківської установи повідомити про це податковий орган (після відкриття банківського рахунку здійснення всіх розрахункових операцій (крім зарахування коштів на рахунок) можливе лише після одержання повідомлення податкового органу про взяття рахунку на облік).

Таким чином, сторони договору банківського рахунку зобов'язані укласти вищезазначений договір. До того ж така сторона договору, як банк, виконує деякі контрольні функції відносно іншої сторони – клієнта, перевіряючи наявність у клієнта права на відкриття рахунку, відповідність його правового статусу умовам, необхідним для відкриття рахунку. А зміст договору банківського рахунку зумовлюється правилами та інструкціями Національного банку [2, с. 312].

Після укладення договору банківського рахунку права його учасника продовжують залишатися нерівноправними. Банк має коло повноважень владного характеру відносно свого клієнта: це право банку здійснювати перевірку грошових і розрахункових документів, стягнення в безспірному порядку прострочених платежів, застосовувати банківські санкції. Владні повноваження банків щодо клієнтів, як і інші особливості відносин банківською рахунку ґрунтуються на фінансово-правовому (публічно-правовому) характері відносин, які виникають між банками і клієнтами в процесі здійснення банківських операцій і зумовлені особливим статусом банку.

Незважаючи на те, що банк здійснює підприємницьку діяльність і основною метою цього суб'єкта є отримання прибутку, він фактично

виступає як представник усієї банківської системи. Тобто, здійснюючи розрахунки за дорученням клієнта, банк вступає у відносини з органами державної влади, іншими кредитними установами і навіть їх клієнтами. Таким чином, банк, виконуючи функцію із здійснення розрахунків, виступає не стільки як підприємець, скільки як елемент банківської системи, який забезпечує стабільність грошового обігу країни, дієвість платіжно-розрахункового механізму, що загалом визначає ефективність функціонування всієї економіки країни [1, с. 101].

Згідно зі статтею 190 Цивільного кодексу України, майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Таким чином, незалежно від підходу до правової природи безготівкових коштів, вони в будь-якому випадку включаються до складу майна особи в розумінні як Цивільного, так і Господарського кодексів України. З огляду на вищевикладене, необхідно підсумувати, що з економічної точки зору закріплення за безготівковими грошима окремого статусу, відмінного від простих записів на рахунках банку, який би виводив безготівкові гроші в окрему правову категорію, цілком виправдане.

Список бібліографічних посилань

1. Аналіз банківської діяльності: підручник/А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.; за заг. ред. А. М. Герасимовича. Київ: Київ. нац. екон. ун-т, 2004. 599 с.

2. Банківські операції: підручник/М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за ред. А. М. Мороз. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ: Київ. нац. екон. ун-т, 2008. 608 с.

Одержано 18.10.2016

УДК 346.6

Ірина Петрівна УСТИНОВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри конституційного та адміністративного права

навчально-наукового юридичного інституту

Національного авіаційного університету;

Юлія Миколаївна ПОЛТОРАЦЬКА,

студентка 5 курсу навчально-наукового юридичного інституту

Національного авіаційного університету

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЕКСЕЛЬНОГО ОБІГУ В УКРАЇНІ

На сьогодні вексель є одним із видів фінансових інструментів, що за своєю юридичною природою та сутністю є особливим видом цінних паперів, який опосередковує функціонування цілої низки

різноманітних відносин у сфері господарювання. Традиційно він опосередковує кредитно-грошові відносини у сфері господарювання і може бути використаний як додаткове джерело коштів для інвестування капіталу.

В умовах переходу до ринкової економіки в Україні виникла об'єктивна необхідність формування професійного вексельного ринку. Векселі кредитних установ, фінансових і страхових компаній, великих підприємств стають об'єктами біржових торгів. За допомогою вексельних програм здійснювались спроби розв'язання проблеми неплатежів, здійснення взаємозаліків заборгованості тощо.

Проте аналіз особливостей становлення національного вексельного законодавства в незалежній Україні свідчить про труднощі цього процесу та його незавершеність на даний момент. Зокрема, на практиці не вистачає однозначного вирішення питань щодо ієрархії основних нормативно-правових актів, що регулюють вексельний обіг в Україні.

Насамперед, це стосується співвідношення положень Женевських конвенцій та національного вексельного законодавства. У судовій практиці сформувалось декілька підходів до вирішення питання, з якого моменту до спірних відносин обігу векселів в Україні необхідно застосовувати норми Конвенції. В одних випадках судді посилаються на закон України від 06.09.1999 «Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі» та вважають, що Конвенції застосовуються з 6 січня 2000 року, тобто з моменту, зазначеної у повідомленні Міністерства іноземних справ України про вступ Конвенцій у силу для України. Відповідно до іншої думки практиків, це суперечить Ратифікаційній грамоті про приєднання СРСР з 25.11.1936 до Женевських конвенцій 1930 року, закону України «Про правонаступництво України», постанові Верховної Ради України від 17.06.1992 «Про застосування векселів у господарському обігу України» і статті 78 Уніфікованого закону про переказні векселі і прості векселі.

Виправданою уявляється остання позиція. Так, згідно ст. 7 закону України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 року Україна є правонаступником по міжнародних договорах СРСР, що не суперечать Конституції та інтересам України. Суперечність міжнародних договорів Конституції та інтересам України, у разі наявності, потребує нормативного підтвердження, а міжнародний договір денонсації в установленому порядку. Оскільки відповідних рішень не приймалося, а прийняття закону України від 06.09.1999 «Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року...» лише підтвердили відповідність

Конвенцій інтересам України, їх слід вважати такими, що діяли на території України і до прийняття останнього [2].

Інша група практичних проблем стосується співвідношення положень закону України 05.04.2001 «Про обіг векселів в Україні» і Уніфікованого закону[1].

Важливим також фактором, що стримує розвиток вексельних відносин в Україні, є відсутність законодавчої бази щодо захисту прав за векселем. Тому доречно було би запровадити єдиний вексельний закон, який би, по-перше, регламентував процедуру держаної реєстрації випущених векселів, таким чином надавши право випуску банкам та лише тим юридичним особам, які є платоспроможними.

Крім того, обмежити випуск векселів сумою статутного фонду, резервного фонду або вартості чистих активів, або процентного співвідношення цих величин. По-друге, вексель потребує категорії документу, яка б надавала можливість арешту майна відповідача; відсутність права відповідача вимагати перенесення справи щодо опротестованого векселя; можливість розгляду позову за відсутності відповідача. По-третє, необхідне створення ліквідного вторинного ринку. Ліквідність вторинного ринку повинна підсилювати впевненість інвестора у можливості продажу векселя у будь-який час. По-четверте, потрібно регламентувати умови та розміри оподаткування операцій з векселями. За цих умов вексель будуть емітувати лише установи з безсумнівною платоспроможністю, тому ліквідність векселів буде високою, незважаючи на зміни в економічному середовищі.

Список бібліографічних посилань

1. Про обіг векселів в Україні: закон України від 5.04.2001 № 2374-III // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2374-14>.

2. Конвенція, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі: від 07.06.1930 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_009.

3. Кузнецова Н. С., Назарчук І. Р. Ринок цінних паперів в Україні: правові основи формування та функціонування. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 320 с

4. Федосік І. М., Асєєва А. О. Вексель – крок виходу з кризи. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2011. № 1 (10). С. 193–196.

Одержано 31.10.2016

УДК 340.12

Людмила Андріївна ШАПОВАЛ,

кандидат філософських наук, доцент,

*доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

24 серпня 2016 року українська держава відзначила двадцять п'яту річницю свого незалежного існування. Урочисті вітання діячів держави, військовий парад, святковий концерт – це той джентльменський набір, який отримав народ України від своєї держави на ювілей. Однак відомо, що річниці і ювілеї – це не лише свята, а й час підсумків, роздумів над тим, що мали, що маємо сьогодні і до чого прагнемо. При чому не в якихось окремих елементах, фрагментах суспільного буття, а в суспільстві в цілому.

Управлінням та організацією цивілізованого суспільного життя людей понад п'ять тисяч років займається держава. В розпорядженні українського суспільства до 1991 року була радянська соціалістична держава – складова частина держави Радянський Союз. З розпадом Радянського Союзу Україна розпочала перебудову існуючої державності. Статтею 1 Конституції України (1996р.) було закріплено базові ознаки нової української держави: суверенна і незалежна, демократична, соціальна та правова. Тож у відповідності з ними, в існуючій державі мало б бути: по-перше, змінена мета існування держави; по-друге, у відповідності з оновленою метою мав би змінитись порядок державного управління, тобто змінена організація державної влади в цілому та організація державних посад на місцях; по-третє, мали б бути сформульовані принципи і межі організаційної діяльності державної влади; по-четверте, все вищезазначене мало б бути закріплено в Основному Законі і конкретизоване у відповідному поточному законодавстві України; по-п'яте, на створеній конституційно-правовій базі мала здійснюватися поступова перебудова «старої» держави у «нову», ідеальний образ якої закріплено статтею 1 Конституції України.

На папері майже все так і зробили: народ визнали єдиним джерелом влади (ознака демократії), людину з її правами і свободами визнали вищою соціальною цінністю (ознака соціальної держави), закріпили принцип верховенства права, як основний принцип діяльності держави (ознака правової держави). А в дійсності яку державу маємо і які її здобутки?

Факти свідчать, що під керівництвом оновленої держави: чисельність народу України зменшилась на десять мільйонів, отже найвища соціальна цінність в Україні вимирає; відбулося розшарування суспільства

на злиденну більшість і надбагату меншість, де перші – народ, джерело влади, другі – олігархи, крупні підприємці і за сумісництвом представники цього народу у владних органах держави всіх рівнів; заробітні плати та пенсії, що встановлені оновленою державою для більшості громадян відстали від цін «на все» вже не в рази, а на порядки; державні реформи (пенсійна, медична, освітня, конституційна, податкова, правоохоронна, судова та інші) не тільки не покращують, але ще й погіршують життя українського суспільства; Україна втратила територіальну цілісність, економічну і політичну незалежність; має війну на Сході поіменовану антитерористичною операцією, яка проводиться державою вже майже три роки, а не три місяці, якщо це операція, а не війна. І це далеко не весь перелік здобутків діяльності «нової» держави. Отже факти свідчать, що сьогодні реальне управління та організацію українським суспільством здійснює несuverенна, залежна, антинародна, неправова держава, народ якої змушений жити на субсидії та у розстрочку.

«Держава відповідає перед людиною за свою діяльність» прописано на папері (ч. 2 ст. 3 Конституції України). А в дійсності хто відповів? Та й з кого питати?

З якого з п'яти президентів, що були і є сьогодні згідно з Конституцією України «гарантами державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина» (ч. 2 ст. 102).

З депутатів якого скликання чи від якої фракції та більшості можна запитати про виконання ними свого зобов'язання, взятого кожним особисто, коли присягали «усіма своїми діями боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу» (ч. 2 ст. 79).

Чи з якого з двадцяти Кабінетів Міністрів, та їх очільників можна вимагати відповісти перед людиною за діяльність по забезпеченню державного суверенітету і економічної самостійності України, а також за вжиті заходи щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина, передбачених ч. 1, 2 ст. 116 Конституції України.

Державна влада в Україні є, а відповідати перед людиною за її діяльність немає кому. Чому так? Кого ж людям треба обирати до державної влади, щоб життя на краще змінювалося не лише у багатій правлячій меншості, а й у всіх верств українського суспільства?

За відповідями не треба далеко ходити. Аристотель в своїй «Політиці» давно їх нам надав. Проблема зовсім не в тому які конкретні люди здійснюють державну владу в цілому і на місцях, а в тому який різновид влади реально застосовується і з якою метою. За Аристотелем існують два різновиди влади: влада свобідного над рабом, яка проявляється як господська влада і «має на увазі головним чином благо господаря»; влада свобідного над свобідними, яка проявляється як

царська влада та як влада державного мужа і має на увазі благо підвладних. Колись, зауважує Аристотель, там, де держава засновувалась на рівності громадян, здійснення державної влади на різних державних посадах було держаним обов'язком громадян. Він реалізовувався ними по чергово і «кожний бажав, щоб, подібно тому як він сам, знаходячись раніше при владі турбувався про благо іншого, так і цей інший в свою чергу мав на увазі його благо». Однак, зазначає Аристотель, «в теперішній час через зиски, що набувались завдяки здійсненню суспільних справ і знаходженню при владі, всі бажають безперервно володіти нею». Прямо як про нас. А разом з тим, слід пам'ятати, про те на чому постійно акцентував Аристотель увагу, що «тільки ті державні устрої, які мають на увазі загальне благо, являються, згідно суворій справедливості, правильними; ті, що мають на увазі тільки благо правлячих – всі помилкові і представляють собою відхилення від правильних: вони засновані на началах господської влади, а держава є спілкування вільних людей» [1, с. 456].

За всіма ознаками ми маємо на сьогодні господський державний устрій, що красномовно підтверджує і електронне декларування статків владарюючих слуг злиденного народу.

Список бібліографічних посилань

1. Аристотель. Сочинения: в 4 т. Т. 4/пер. с древнегреч.; общ. ред. А. И. Доватура. М.: Мысль, 1984. 830 с.

Одержано 26.10.2016

УДК 351.743(477)

Сергій Олександрович ШАТРАВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри адміністративної діяльності поліції факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Система запобігання корупції в Україні перебуває у процесі реформування. Наразі здійснені прогресивні кроки з прийняття законодавчих актів, які містять нові превентивні антикорупційні приписи, що ґрунтуються на міжнародних стандартах. Разом з цим, низький рівень імплементації нових антикорупційних інструментів залишається одним із головних викликів для ефективного функціонування української антикорупційної системи. Саме через пасивність влади у впровадженні антикорупційного законодавства цей процес потребує підвищеної уваги з боку громадськості та міжнародних організацій.

Отже, для формування і реалізації державної антикорупційної політики та успішного запобігання й протидії корупції в Україні важливо: а) імплементувати у національне законодавство міжнародні стандарти у сфері боротьби з корупцією; б) налагодити системну роботу з міжнародними урядовими і неурядовими організаціями антикорупційної спрямованості, а також міжнародними судами, до юрисдикції яких належить розгляд справ, пов'язаних із корупційними деліктами; в) застосовувати позитивний досвід зарубіжних держав, насамперед держав-учасниць ЄС, у результативній боротьбі з корупцією [1, с. 100].

Варто відзначити, що комплексно застосовуючи критерій сутності (походження) і змісту (предмета правового регулювання), можна виокремити принаймні три види міжнародних документів, які визначають загальні принципи і стандарти у сфері запобігання та протидії корупції: по-перше, це універсальні та регіональні міжнародні договори проти корупції; по-друге, міжнародні документи рекомендаційного характеру щодо цілей, форм і методів боротьби із корупцією; по-третє, відповідні рішення Європейського суду з прав людини, інших міжнародних судів, які стосуються захисту прав і свобод людини від їх порушення внаслідок корупційних злочинів, або ж рішення міжнародних судів проти високопосадовців-корупціонерів.

Таким чином, Україна є повноцінним учасником важливих антикорупційних міжнародно-правових інструментів, коли, зокрема, ратифікувала: 18.10.2006 Конвенцію ООН проти корупції, яка набула чинності для України 01.01.2010 (Україна здала на зберігання Генеральному секретарю ООН свій документ про ратифікацію 02.12.2009) та 18.10.2006 і 16.03.2005– відповідно Кримінальну й Цивільну конвенції про боротьбу з корупцією, які набули чинності для України 01.03.2010 (разом з додатковим протоколом) та 01.01.2006 відповідно.

Відповідно до ст. 9 Конституції України, після ратифікації ці Конвенції стали невід'ємною частиною національного законодавства і почали мати переважну силу перед будь-якими іншим положеннями внутрішнього законодавства, що суперечать цим Конвенціям.

У зв'язку з набуттям для України чинності Цивільної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією Україна стала членом ГРЕКО. Приєднавшись до ГРЕКО, Україна стала учасником моніторингу виконання рекомендації ГРЕКО щодо запобігання і протидії корупції, і зобов'язалась приймати участь у процесі взаємної оцінки в рамках Групи. З іншого боку, Україна також є учасником таких міжнародних ініціатив з подолання корупції, як Механізм огляду стану імплементції Конвенції ООН проти корупції; Стамбульський антикорупційний

план дій Антикорупційної мережі для Східної Європи та Центральної Азії Організації економічного співробітництва та розвитку [2, с. 242].

На підставі аналізу міжнародних стандартів у сфері боротьби з корупцією, можна виокремити такі з них: 1) визнання корупції загрозою для суспільства та держави, формування і реалізація державної антикорупційної політики, заснованої на взаємодії з профільними міжнародними організаціями (ГРЕКО та ін.) й іншими державами світу; 2) масштабна мобілізація громадянського суспільства та його інститутів, а також соціально активних громадян до боротьби з корупцією; 3) створення досконалих законодавчих і організаційно-правових механізмів запобігання корупції на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування, запровадження кодексів і правил етичної поведінки публічних службовців; 4) запровадження електронних декларацій про доходи і видатки посадових осіб, уповноважених на реалізацію функцій держави, а також державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та службовців органів місцевого самоврядування; 5) спрощення процедури надання адміністративних процедур і забезпечення їх доступності для громадян; 6) створення спеціалізованих і незалежних у своїй діяльності органів щодо запобігання та протидії корупції; 7) посилення судової влади та забезпечення чесною і прозорою професійною діяльністю суддів; 8) боротьба з відмиванням коштів, здобутих у результаті корупційних діянь; 9) запобігання та протидія корупції в приватному секторі та бізнесі; 10) активізація просвітницької та освітньої діяльності у сфері боротьби з корупцією, утвердження нетерпимості в суспільстві до будь-яких проявів корупції [1, с. 106].

У зв'язку із зазначеним міжнародні стандарти боротьби з корупцією знаходять свій розвиток і органічно доповнюються позитивними зарубіжними практиками запобігання та протидії корупції. Таким чином сприйняття та імплементація міжнародних стандартів і позитивного зарубіжного досвіду щодо запобігання та протидії корупції, у тому числі й під час проходження служби в органах Національної поліції, має здійснюватися на трьох рівнях: доктринальному; правотворчому; правозастосовному, що і становить предмет подальшого дослідження.

Список бібліографічних посилань

1. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і місцевого самоврядування: монографія/за ред. Ю. В. Ковбасюка і В. Л. Федоренка. Київ: Ліра-К; НАДУ, 2016. 524 с.

2. Альтернативний звіт з оцінки ефективності державної антикорупційної політики/Р. Г. Рябошапка, О. С. Хмара, А. В. Кухарук, М. І. Хавронюк, О. В. Калітенко; за заг. ред. А. В. Волошиної. Київ, 2015. 268 с.

Одержано 27.10.2016

УДК 342.9

Валерій Віталійович БІЛІЧЕНКО,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Потрібно зазначити, що у сучасному світі посилюються інтеграційні процеси у багатьох сферах суспільного життя. Це стосується і правової сфери. Актуальність розглянутого питання визначається тим, що світове співтовариство і держави надають важливого значення загально-правовим принципам і підтримують зближення різноманітних правових систем. Зростає інтерес до вивчення і взаємного використання досвіду розвитку національних законодавств, обміну правовою інформацією та науковими ідеями.

Аналізуючи наукові праці щодо розбудова України як демократичної та правової держави треба зазначити, що розбудова неможлива без подальшого реформування національної правової системи. Найважливішим чинником інтеграційних процесів, які відбуваються на терені континентальної Європи, і які, в свою чергу, є характерними для України, виступає право. З моменту проголошення незалежності України відбулися кардинальні перетворення в національній правовій системі, зокрема, утвердження нових соціальних відносин, інституціоналізації кардинально нової системи публічної влади, формування системи національного законодавства на чолі з Конституцією України.

Однією із причин повільного реформування суспільства є певне відставання правової системи, законодавства від його потреб, невідповідність правової реформи потребам правового впливу на економічні, соціальні перетворення. На погляд вчених, розвиток та вдосконалення національної правової системи України пов'язаний із необхідністю удосконалення нормативної основи, удосконалення механізму правового регулювання суспільних відносин як у цілому, так і в межах окремих галузей права. Головними напрямками удосконалення нормативної основи національної правової системи України є необхідність проведення конституційної, адміністративної, судової реформи, результатом яких має стати забезпечення та гарантування права та свобод людини і громадянина.

Найбільш актуальними проблемами правової системи України, із запропонованих вченими є наступні:

– необхідне вдосконалення сучасного стану адміністративного законодавства, яке, в свою чергу, є необхідним засобом функціонування публічної влади в Україні. Адже норми Конституції України,

які закріплюють основи функціонування органів державної влади, вкрай потребують конкретизації на рівні адміністративно-правових норм;

– забезпечити гармонійний розвиток приватного й публічного права, який утримуватиме баланс інтересів державної влади й громадянського суспільства;

– необхідно посилити взаємозв'язок та співвідношення приватного і публічного права в період адаптації правової системи України до права Європейського Союзу (далі ЄС) – даний процес набуває важливого значення, прискорений розвиток приватного права та відповідні зміни у публічному праві сприятимуть поглибленню адаптації входження України в ЄС;

– необхідно визначити роль постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальному судочинстві як джерела права та їх обов'язкового врахування при кваліфікації злочинів;

– необхідно вдосконалити Конституцію України в частині щодо розмежування повноважень між найвищими органами державної влади для подальшого зміцнення засад демократії;

– потрібно активізувати наукові дослідження питань структури та тенденцій розвитку правової системи в Україні в контексті глобалізації державно-правових явищ, посилення світових кризових процесів та трансформації суспільства;

– спрямовувати правове регулювання загальновизнаними нормами та принципами міжнародного права;

– урізноманітнювати в юридичній науці методологічних підходів до праворозуміння;

– створювати нові інститути та галузі права і законодавства, у зв'язку із виникненням міжгалузевих (комплексних) інститутів законодавства;

– урізноманітнювати зовнішні форми права, що забезпечить динамічність, гнучкість правової системи суспільства;

– правову реформу слід розділити на три основні напрями – конституційний, законодавчий і судовий;

в умовах глобалізації потрібно передбачити збереження національно-культурної ідентичності правової системи України, що досягається розробкою правових інститутів і норм із урахуванням менталітету й культурно-історичних цінностей та інших факторів нашого суспільства.

Процес удосконалення національної правової системи у найзагальнішому вигляді повинен містити такі рівні: підвищення ступеня правосвідомості та правової культури громадян; подальше проведення правових реформ (судова, адміністративна); вироблення нових підходів

до права для юридичного регулювання складних суспільних процесів; розвиток і вдосконалення законодавства; забезпечення виконання законів; створення ефективної системи правозастосування. Як наголошує вчена-правознавець Н. Оніщенко, сьогодні стоять проблеми необхідного відродження поваги до права, принципів верховенства права та законності, а також підвищення авторитету закону.

Отже, сучасні реалії вимагають якісно нового оформлення правової системи, оскільки її нинішній стан не сприяє зростанню соціальної захищеності й безпеки громадян нашої держави. По-перше, в її межах не створено дієвих інструментів і механізмів, які дали б змогу повністю реалізувати наявні права суб'єктів суспільних відносин, що мають бути відображені в позитивному праві. По-друге, відсутні гармонійні взаємозв'язки між чинними нормативно-правовими актами різних рівнів, які покладені в основу правової системи держави, що, своєю чергою, призводить до неупорядкованості, внутрішньої неузгодженості, хаотичного й непослідовного розвитку українського законодавства. По суті, згадані документи є комплексом норм і положень, котрі не мають чітких структурно-логічних і функціональних зв'язків між собою та з системою законодавства в цілому (зокрема закони та підзаконні акти).

На фоні адаптації правової системи України до стандартів ЄС необхідно формувати в державі належну модель, здатну забезпечити ефективне застосування адаптованого законодавства, зміцнити демократичні, політичні, громадянські інститути, гарантуючи верховенство права, захист прав і свобод людини.

Одержано 26.10.2016

УДК 343.102

Аліна Григорівна ГАРКУША,

*викладач кафедри кримінального процесу
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;*

Вікторія Павлівна ГРИНЬКО,

курсант Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАТРИМАННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Реформування в Україні кримінального процесуального законодавства викликано потребами реального захисту прав людини у сфері кримінального провадження та посилення ефективності всієї системи кримінальної юстиції.

Згідно з Конституцією України, норми якої мають найвищу юридичну силу, кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

Сучасна доктрина кримінального процесу ґрунтується на додержанні принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права й свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Досвід показує, що переважна частина позовів громадян України до Європейського Суду з прав людини пов'язана з фактами незаконних затримань чи арештів, порушення прав затриманих, нелюдських умов та нерозумних строків тримання під вартою, порушення права підозрюваних на захист.

Зважаючи на дані діяння, маємо нагальну потребу в більш детальному аналізі міжнародних європейських стандартів щодо застосування інституту запобіжних заходів.

Міжнародні стандарти забезпечення прав людини у кримінальному судочинстві – це звід основних загальновизнаних і загальнообов'язкових норм і принципів, викладених як у міжнародних правових актах, так і в прецедентних рішеннях Європейського Суду з прав людини та міждержавних угодах, які закріплюють стандартизовані правила поведінки сторін і інших учасників кримінального судочинства. Право на свободу і особисту недоторканність як європейський стандарт забезпечення прав людини у кримінальному процесі включає: право на свободу від свавільного затримання та взяття під варту; право бути позбавленим свободи тільки «на підставі закону»; право бути невідкладно повідомленим про причини затримання або тримання під вартою; право бути позбавленим волі на законних підставах лише протягом «розумного строку»; право на невідкладний судовий контроль за затриманням та триманням під вартою; право бути звільненим з-під варту досудового розгляду при наявності гарантій явки в суд; право на можливість оскаржити законність затримання або взяття під варту; право на компенсацію за незаконне затримання або взяття під варту.

Основним джерелом права, яке врегульовує порядок провадження у ЄСПЛ, безумовно є Конвенція. Європейський Суд з прав людини в процесі своєї діяльності не застосовує інші Конвенції Ради Європи, не захищає прав, визначених ними. Суд створений виключно для захисту прав та свобод, визначених Конвенцією, а відтак застосовує лише її. Тільки ця Конвенція визначає компетенцію та основоположні засади діяльності Суду, які надалі розкриваються через інші нормативні акти з питань діяльності Суду – Регламент та Практичні інструкції.

Щодо застосування затримання чи взяття під варту зазначимо, що ст. 5 Європейської конвенції з прав людини, передбачає, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність та ніхто не може бути позбавлений волі інакше ніж у випадках і порядку, встановлених законом. В п. 1 вищезгаданої статті зазначено, що законним взяттям під варту може вважатись «законне затримання чи взяття під варту особи, здійснені з метою припровадження її до встановленого законом компетентного органу на підставі обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо є розумні підстави вважати за необхідне запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення».

У цій узагальнюючій правовій нормі затримання підозрюваного пов'язується з обґрунтованою підозрою щодо вчинення ним злочину та наявністю достатніх підстав вважати, що він буде переховуватись.

Розглянувши сучасну імплементацію чинної редакції ст. 131 КПК України, можна зазначити, що законодавець розглядає затримання як тимчасовий запобіжний захід, визначаючи підстави його застосування. Доцільно звернути увагу на трактування подібних проблем Судом щодо позовів громадян країн зі схожими національними процесуальними інститутами затримання.

Так, у справі «Балицький проти України» (2011) Суд констатував, що єдиною підставою, на яку посилався слідчий орган, затримуючи підозрюваного це його власне зізнання, але яким чином було раніше зроблено допит Балицького нікого не цікавило. Слідчі органи, не здійснивши ретельної перевірки фактів з метою встановити наявність обґрунтованої підозри, просто затримали особу. Заявник скаржився на те, що він був засуджений на підставі самовикриваючих показань, які були отримані під примусом і за відсутності адвоката, а також на те, що суд не допитав важливих свідків його захисту. Він посилався на положення статті 6 § 1 і 3 (c) і (d) Конвенції. Суд вирішив, що незалежно від того, чи заявника заарештували навмисно, чи в результаті того, що фактичні обставини справи не були зважені належним чином, чи внаслідок щирої помилки (*bona fide mistake*), Суд не бачить у матеріалах справи яких-небудь доказів на підтвердження обґрунтованості підозри в тому, що заявник скоїв злочин.

З цього можна зробити висновок, що Європейський Суд з прав людини затримання уже пов'язує з наявністю доказів вчинення злочину.

Підсумовуючи викладене, доцільно зазначити, що інститут запобіжних заходів керується принципами законності та верховенства права, які знайшли своє відображення в актах та рішеннях європейських стандартів.

Одержано 27.10.2016

УДК 343.13

Аліна Григорівна ГАРКУША,

*викладач кафедри кримінального процесу
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;*

Світлана Андріївна КЛИМОВА,

*курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної
діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБИ ПРО ПІДОЗРУ

Чинним Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року (далі – КПК України) внесено зміни до порядку набуття статусу підозрюваної особи. Це особа, якій у порядку, передбаченому ст. 276–279 КПК України, повідомлено про підозру або яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте жито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень. (ст. 42 КПК України). Водночас закон визначає обвинуваченим особу, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду. Тобто у досудовому провадженні є лише один суб'єкт, щодо якого здійснюється кримінальне переслідування, – підозрюваний.

Загальний порядок вручення особі письмового повідомлення про підозру регламентований ст. 278 КПК України. Виключенням є порядок притягнення до кримінальної відповідальності окремих категорій громадян, передбачений главою 37 КПК України.

Особа викликається до слідчого, прокурора шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою. Особа, що перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця ув'язнення.

У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку: дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає; житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи; адміністрації за місцем її роботи (ч. 2 ст. 135 КПК України). Повістка про виклик може вручатися особі працівником органу зв'язку, працівником правоохоронного органу, слідчим, прокурором, а також секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в приміщенні суду (ч. 6 ст. 135 КПК України).

У свою чергу, автори науково-практичного коментаря до КПК України, розкриваючи зміст ст. 278 КПК, вказують, що вручення повідомлення про підозру повинно здійснюватися прокурором, слідчим або іншою уповноваженою особою безпосередньо, оскільки правова норма передбачає саме вручення, а не передачу. Систематичне й букввальне тлумачення цих норм свідчить, що у спосіб, визначений Главою 11 КПК України, здійснюється не вручення повідомлення про підозру особі, якій у цей момент неможливо його вручити, а виклик для слідчого чи прокурора для вручення повідомлення шляхом надання повістки про виклик, надсилання її поштою, електронною поштою.

Нерідко виникають ситуації, коли «запідозрена» особа на виклики не з'являється без поважних причин, навмисно уникає одержання повідомлення про підозру та унеможливує проведення багатьох слідчих (розшукових) дій, які вимагають участі підозрюваного. У цьому разі до такої особи не може бути застосовано привід, тобто примусове супроводження до місця її виклику, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 140 КПК України привід може бути застосований до підозрюваного, обвинуваченого або свідка, а ця особа ще не набула офіційного статусу підозрюваного, обвинуваченого чи свідка. Єдиним правильним вирішенням розглядуваної ситуації вважаємо обрання стосовно підозрюваної особи, котра ухиляється від явки, на підставі ухвали слідчого судді тимчасового запобіжного заходу у вигляді затримання (ч. 2 ст. 176 КПК України), оскільки така особа переховується від органів досудового розслідування, перешкоджає кримінальному провадженню (пункти 1 і 4 ч. 1 ст. 177 КПК України).

Таким чином, порядок затримання особи на підставі ухвали слідчого судді без набуття нею процесуального статусу підозрюваного КПК України не передбачено. Як свідчить аналіз слідчо-судової практики, непоодинокими є випадки «набуття статусу підозрюваного» з моменту направлення повідомлення про підозру поштою, оскільки відповідно до статей 280–281 КПК України у розшук можна оголосити лише підозрюваного.

Отже, без визначення порядку повідомлення особі про підозру у разі коли немає змоги вручити його безпосередньо, оголосити розшук фактично неможливо.

Таким чином, повідомлення про підозру повинно вважатися здійсненим (а особа вважатиметься такою, що набула статусу підозрюваного) з моменту вручення поштового відправлення, а не з моменту відправлення такого повідомлення слідчим. Відповідно, факт підтвердження отримання особою повідомлення про підозру або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є необхідним для набуття такою особою процесуального статусу підозрюваного, а порядок, передбачений

ч. 1 ст. 136 КПК України, повністю поширюється на повідомлення особі про підозру (у випадку неможливості вручення цього документа в день його складення слідчим або прокурором). Водночас з огляду на роль та значення повідомлення особі про підозру здійснення такого повідомлення може вважатися належним лише у разі, якщо спосіб повідомлення дає можливість зафіксувати на матеріальних носіях інформації дотримання слідчим або прокурором вимог до змісту повідомлення (ст. 277 КПК України) та встановити особу, яка отримала повідомлення, пересвідчитися у повноті роз'яснення прав та обов'язків підозрюваного. Зважаючи на це, особа не може набувати статусу підозрюваного у разі направлення їй слідчим повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення електронною поштою, факсимільним зв'язком, по телефону, повідомлення телеграмою.

Постає питання щодо відповідності вимогам КПК України вручення повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає; житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи; адміністрації за місцем роботи особи. На наш погляд, письмове повідомлення про підозру можуть вручити також інші особи, але в подальшому факт його вручення повідомлення про підозру (відомостей про особу, якій воно вручене) має бути зафіксовано під час розслідування (наприклад, при проведенні допиту свідка). Особа ж набуває статусу підозрюваного лише після фактичного вручення їй повідомлення про підозру. Сама вимога персонального вручення повідомлення про підозру зумовлює значні проблеми у практичній діяльності.

Для повідомлення про підозру сторона обвинувачення повинна фактично встановити точне місцезнаходження особи та здійснити особисте вручення повідомлення про підозру особі або зафіксувати її відмову від такого отримання шляхом власноручного запису про відмову або відеозапису такої відмови, що практично неможливо при переховуванні такої особи від органів розслідування. Отже, на нашу думку, доцільним є внесення зміни до КПК України в частині визначення можливості оголошення в розшук особи, стосовно якої складено повідомлення про підозру, а також застосування щодо неї застосування з метою приводу на підставі ухвали слідчого судді.

Отже, проаналізовані нами суттєві зміни до процесуального порядку притягнення особи до кримінальної відповідальності, запровадивши фактично новий правовий інститут, законодавець регламентував його досить узагальнено. Та детально його дослідивши, окремі моменти викликають дискусії, а певні норми КПК України щодо цього правового інституту не узгоджені одна з іншою.

Одержано 28.10.2016

УДК 331.556.4

Аліна Григорівна ГАРКУША,

*викладач кафедри кримінального процесу
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;*

Євгенія Ігорівна СТАНЧЕВА,

*курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної
діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ

Нелегальна імміграція протягом кількох останніх десятиліть стала невід'ємною рисою розвитку європейських держав, незважаючи на прийняття законів, які забороняють незаконне перебування та зайнятість іноземців.

Впродовж багатьох років Європа була зацікавлена в нелегальній трудовій імміграції, яка є вигідною як для роботодавців, так і для держави в цілому. Саме тому уряди західноєвропейських країн недостатньо активно перешкождали проникненню нелегальної робочої сили. Наприклад, Німеччина фактично заохочувала напівлегальну імміграцію курдських та турецьких робітників, Франція – алжирських, Великобританія – робітників з Індії та Пакистану.

Зараз у світі нараховується близько 150 млн мігрантів. Перше місце згідно цього показника займає Європа – 56 млн осіб. Що стосується нелегальних мігрантів, то в країни Європейського Союзу щорічно незаконно прибуває більше 500 тис. чол., не враховуючи сотень тисяч біженців. Загальна чисельність нелегальних іммігрантів в Європі – від 3 до 7 млн осіб. Найбільше число незаконних іммігрантів зосереджено у Франції, Німеччині, Нідерландах, Великобританії, Італії, Португалії. Усе більше нелегалів проникає в Європу через її південні кордони. Для прикладу, в Італії незаконно перебуває до 1 млн іноземців і їхня кількість постійно зростає. Зокрема, це відбувається за рахунок вихідців із Північної Африки, які прагнуть потім потрапити до Іспанії, Португалії чи Франції. В Іспанії чисельність нелегальних іммігрантів коливається від 300 до 500 тис. чол., у Франції – від 200 тис. до 1 млн осіб, у Великобританії ж більше 100 тис. нелегалів, більшість з яких становлять іноземці із простроченими візами. Прикладом нелегальної міграції в наш час можна зазначити.

Європейська прикордонна служба Frontex констатувала припинення масового припливу біженців з так званого балканського маршруту. Основна маса нелегалів нині прибуває з території Лівії. Директор Європейської прикордонної служби Frontex Фабриче Леджери констатував зміну маршрутів міграційних потоків у Європу. «В даний

час з території Лівії прибуває до Італії в 13–14 разів більше біженців, ніж мігрантів з Туреччини до Греції», – заявив він в інтерв'ю газетам медіагрупи Funke. Леджери зазначив, що ще ніколи маршрут через центральну частину Середземного моря не був настільки затребуваний, як зараз. За словами глави Frontex, в поточному році кількість випадків нелегального перетину кордону між Лівією та Італією перевищить кількість усіх інших нелегальних переходів меж в Євросоюзі. Він підкреслив, що, в основному, лівійським маршрутом користуються біженці із Західної Африки і Африканського Рогу. «В Еритреї лютують переслідування й жорстока диктатура. Ці люди потребують захисту. Із Сенегалу, Гамбії, Кот-Д'івуару і Нігера багато тікають через відсутність економічних перспектив», – сказав Леджери.

Міграційна ситуація, що склалася в Європі на початку нового тисячоліття, характеризується надзвичайно великими об'ємами міграції взагалі та нелегальної, зокрема. Зростає кількість мігрантів, які були переправлені контрабандою. В результаті постійних воєнних конфліктів у світі, стихійних лих та катастроф надзвичайно виріс наплив біженців. Специфічною рисою сучасної міграції є збільшення частки жінок (до 47,5 %) та дітей в міграційному потоці. Досить розповсюдженим явищем є незаконне переміщення жінок, дівчат та дітей з метою сексуальної експлуатації. За оцінками експертів, щорічно на світовий ринок інтимних послуг потрапляє від 700 тис. до 4 млн чол. Загальна міграційна ситуація в Європі, яка характеризується зміною національного, етнічного, релігійного складу іммігрантів, різко загострилась у зв'язку із напливом мігрантів-мусульман. Іммігранти принесли з собою не лише власну мову та звичаї, але й релігію, переважно іслам. Виступи проти іммігрантів були зафіксовані в Швеції, Франції, Італії, Іспанії, Австрії, Бельгії, Нідерландах, Швейцарії та в інших країнах Європи. Проте мусульманська конфесія зайняла міцні позиції в Європі, вийшовши на друге місце як в католицьких, так і в протестантських країнах.

Це не могло не викликати загострення соціальних і етнополітичних відносин між корінним населенням та іммігрантами, сприяло посиленню анти-імміграційних настроїв у суспільстві і, в кінцевому результаті, призвело до масових протестів проти діючої міграційної політики.

Важливим кроком на шляху до скорочення неконтрольованої міграції та гармонізації європейської міграційної політики став саміт ЄС, який відбувся 2002 року в Іспанії (м. Севілья). На ньому було визначено основні напрямки боротьби з нелегальною міграцією в Європі, яка зацікавлена в законній міграції.

Новий план боротьби з нелегальною міграцією передбачає створення спільних поліцейських сил берегового патрулювання, які повинні ефективніше охороняти берегові кордони. Більше уваги слід приділяти зміцненню кордонів у гірських районах та лісах. Для прикладу, з 1996 р. введено в дію прикордонний контроль між Францією та країнами Бенілюксу, а також між Іспанією та Португалією.

В цілому, можна сказати, що країнам ЄС вдалося знайти компромісний план проведення єдиного курсу з протидії нелегальній імміграції, який містить низку засобів з виявлення та припинення проникнення нелегальних мігрантів в країни ЄС. Слід зазначити, що заключний документ, який отримав назву «Севільська декларація», спрямований на обмеження потоку нелегальних мігрантів. Передбачається посилення засобів проти міжнародних злочинних груп, які займаються контрабандою та незаконним перевезенням людей в Європу. Також зазначається можливість впливу (імперативного характеру) на країни, які не співпрацюють у вирішенні проблеми припинення потоку нелегальних іммігрантів та повернення своїх громадян на батьківщину (наприклад, Марокко, Туреччина, Албанія). Таким чином, мова йде про спробу інтегрувати усі запропоновані вище засоби в єдину зовнішню політику і, перш за все, в політику безпеки ЄС.

Нелегальна імміграція є надзвичайно важливим стратегічним пріоритетом у зовнішній політиці ЄС, перш за все, у зв'язку із його розширенням. Переваги від розширення ЄС країни-учасниці відчують у майбутньому, але «розраховуватись» за цей процес будуть «старі» члени вже тепер. Хоча половина європейців і підтримує розширення ЄС, проте, частина населення боїться підвищення рівня безробіття через засилля дешевої робочої сили. Останнім часом усе частіше лунають вимоги щодо необхідності обмеження імміграції з Центральної та Східної Європи, незважаючи на те, що вільне пересування громадян є одним із фундаментальних принципів ЄС. Обговорюється можливість встановлення перехідного періоду (7 років), протягом якого будуть збережені чинні правила в'їзду. Для вирішення проблем міграції в рамках ЄС на період з 2004 р. до 2008 р. запланована фінансова допомога країнам третього світу в розмірі більш ніж 930 млн. євро. Але ці заходи не виключають посилення соціальної напруги в країнах, які повинні прийняти на себе основну хвилю східноєвропейської імміграції.

Отже, через економічні проблеми та військові конфлікти в інших країнах відбувається сильний вплив нелегальних іммігрантів в Європу. Оскільки іммігранти з інших країн мають свою віру та традиції вони своїми діями можуть виражати свою думку, свою непогодженість з традиціями та законами іншої країни.

Одержано 10.10.2016

УДК 342.951:378

Андрій Миколайович ДЕТЮК,

аспірант Національного університету біоресурсів та природокористування

КЛАСИФІКАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН В СФЕРІ РОЗМІЩЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЗАМОВЛЕННЯ НА ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ

Сфера відносин щодо розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (далі – розміщення державного замовлення на підготовку фахівців) складає нині важливий напрям механізму реалізації загальнодержавної політики у впровадженні європейських стандартів в галузі освіти, що, безперечно, потребує державно-правового упорядкування, зокрема адміністративно-правовими засобами. Виділяючи в числі останніх адміністративні правовідносини, сьогодні одним з необхідних для вирішення завдань постає дослідження суб'єктного складу цих відносин, зокрема його видової характеристики, що сприятиме подальшому уточненню їх правового статусу та виявленню прорахунків в організації їх роботи.

Аналіз чинного законодавства, що регулює досліджувану сферу, дозволяє виділити два основних спеціальних правових акти, якими визначається загальний порядок розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів в Україні. Такими документами є закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» від 20 листопада 2012 р. № 5499-VI, та постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» від 20 травня 2013 р. № 363.

В результаті вивчення вказаних документів пропонуємо виділяти декілька *груп суб'єктів адміністративних правовідносин в сфері розміщення державного замовлення на підготовку фахівців*. При цьому в основі їх диференціації слід керуватися характеристиками обсягу, меж та видів повноважень суб'єктів в даних правовідносинах. Виходячи з публічності останніх, за ознакою владності необхідно розмежовувати *владних та підвладних суб'єктів*. Перші утворюють групу під назвою «*державні замовники*», яким характерний державно-владний правовий статус. В межах цієї групи, залежно від статусу

в державному апараті, та керуючись пунктом 2 частини першої статті 1 закону України № 5499-VI, можна виділити декілька специфічних підгруп, до яких може належати обмежене коло суб'єктів, а саме:

а) центральні органи виконавчої влади (міністерства та інші центральні органи виконавчої влади);

б) вища державна наукова організація України та її галузеві підрозділи (Національна академія наук України, галузеві національні академії наук);

в) місцеві державні адміністрації (Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласна, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації);

г) інший, визначений Кабінетом Міністрів України державний орган – головний розпорядник бюджетних коштів.

Разом з тим, в межах цієї групи вважаємо безпідставною законодавчу позицію у закріпленні самостійного правового статусу Національної академії наук України та галузевих національних академій наук як державного замовника в сфері підготовки фахівців. За законодавчим підходом, коли у певній галузі економіки державним замовником виступає, як правило, відомчий центральний орган влади, ми переконані, що державним замовником від галузі освіти і науки як владного суб'єкта має виступати Міністерство освіти і науки України. Адже саме на останнє покладається завдання з забезпечення формування та реалізації державної політики у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу (передачі) технологій. Виходячи з правового статусу Національної академії наук України, галузевих національних академій наук як державних наукових організацій, вважаємо не коректним включення їх в правову конструкцію поняття державних замовників, визначеного законодавцем.

Крім того, спірною також вважаємо позицію законодавця у віднесенні місцевих державних адміністрацій до державних замовників в процесі розміщення державного замовлення на підготовку фахівців.

Підгрупу «інші, визначені Кабінетом Міністрів України державні органи – головні розпорядники бюджетних коштів» складають владні суб'єкти, головною ознакою яких є володіння правосуб'єктністю як головного розпорядника бюджетних коштів. До таких зокрема, належать: Державне управління справами; Державна судова адміністрація України; Верховний Суд України та ін.

До другої виділеної нами групи (*підвладних*) суб'єктів адміністративних правовідносин в сфері розміщення державного замовлення на підготовку фахівців належать суб'єкти господарювання в сфері надання освітніх та наукових послуг, які беруть участь у процесі вказаного розміщення та набувають статусу виконавців державного замовлення.

Виходячи з законодавчих позицій щодо визначення поняття виконавця державного замовлення, суб'єктів цієї групи можна класифікувати на декілька підгруп. Так, за критерієм форми власності, можна виділити: а) державних виконавців; б) муніципальних виконавців. За рівнем: а) вищі навчальні заклади; б) професійно-технічні навчальні заклади; в) заклади післядипломної освіти. За сферами: а) освітні заклади (вищі, професійно-технічні навчальні заклади, заклади післядипломної освіти); б) наукові (науково-дослідні) установи. За статусом в процесі розміщення державного замовлення учасників необхідно поділяти на: а) конкурсантів; б) виконавців. Останній поділ зумовлений особливостями набуття суб'єктом досліджуваних правовідносин статусу виконавця державного замовлення, оскільки за загальними правилами такий відбір здійснюється на конкурсній основі. При цьому кожен потенційний претендент на статус виконавця державного замовлення оцінюється за критеріями, визначеними Кабінетом Міністрів України, а також галузевими й іншими додатковими критеріями конкурсного відбору, встановленими державним замовником.

У зв'язку з прийняттям у березні 2016 року нового Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), вважаємо доцільним законодавцю переглянути видовий склад суб'єктів даної групи, а також критерії конкурсного відбору, зокрема щодо наукових установ, які, як засвідчує статистика останніх 6 місяців наданих МОН України ліцензій на підготовку докторів філософії, не мають відповідних ліцензій.

Крім того, в умовах євроінтеграції України окремим питанням, що потребує додаткового детального вивчення, є з'ясування перспектив включення до процесу розміщення державного замовлення на підготовку фахівців в статусі виконавців саме приватних та іноземних навчальних закладів й наукових установ.

Окремим суб'єктом, який не належить до жодної з виділених вище груп в процедурах розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, проте на який покладається координуюча роль в цьому процесі, є Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Разом з тим, загальний аналіз положень різних правових актів, що визначають участь цього органу влади у адміністративних правовідносинах в сфері розміщення державного замовлення, дозволяє зробити попередній висновок про неузгодженість окремих норм, на чому звернемо свою увагу у наступних дослідженнях.

Таким чином, в результаті проведеного оглядового дослідження нами здійснено спробу систематизувати суб'єктний склад адміністративних правовідносин в сфері розміщення державного замовлення

на підготовку фахівців, вказавши при цьому на перспективи подальших наукових досліджень, що матимуть передусім практичну спрямованість, орієнтовані на вдосконалення інституту державного задоволення в сфері освіти.

Одержано 27.10.2016

УДК 342.9:347.963

Станіслав Андрійович ЗАВАДСЬКИЙ,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ОРГАНИ ПРОКУРАТУРИ ЯК ОДИН ІЗ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ

Системний характер корупції в Україні визнано національними державними органами, міжнародними організаціями та підтверджується дослідженнями сприйняття поширеності та досвіду корупції серед населення. Як зазначено в Стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», однією з актуальних загроз національним інтересам і національній безпеці України є високий рівень і системний характер корупції в інститутах державної влади.

Однією з причин такого стану є неефективність існуючого інституційного механізму протидії корупційним проявам в Україні. Відтак одним із шляхів покращення ефективності протидії корупції правоохоронними засобами є інституційна реформа органів, що здійснюють досудове розслідування та кримінальне переслідування у справах про корупційні злочини. Це може бути досягнуто шляхом вдосконалення спеціалізації правоохоронних органів. Існуюча система органів з протидії корупції в Україні включає низку підрозділів у різних правоохоронних органах, які часто дублюють один одного, зосереджують свою увагу на незначних кримінальних справах або справах про адміністративні правопорушення, а також не мають достатніх повноважень і засобів для ефективного попередження, виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень. Особливо неефективною є боротьба проти так званої високопосадової корупції, тобто правопорушення, що вчиняються вищими посадовими особами державних органів або органів місцевого самоврядування.

Нагальним стає вирішення питання неефективної інституційної моделі та існуючої спеціалізації в протидії корупції. Важливість дієвої спеціалізації правоохоронних органів з боротьби проти корупції та стандарти функціонування таких спеціалізованих інституцій передбачені також міжнародними договорами (ст. 36 Конвенції ООН

проти корупції та ст. 20 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією) та рекомендаціями Україні з боку міжнародних організацій (Стамбульський план дій Організації економічної співпраці та розвитку (ОЕСР) та Групи держав проти корупції (ГРЕКО).

Аналіз практики створення та функціонування спеціалізованих антикорупційних органів у світі, а також положень відповідних міжнародних договорів надає можливість виокремлювати такі основні стандарти стосовно спеціалізованих органів:

а) незалежність від політичного та іншого незаконного впливу (структурна та операційна автономія, порядок призначення/звільнення керівника тощо);

б) підзвітність органу (регулярне звітування, інформування громадськості);

в) високий рівень професійної підготовки працівників (конкурсний відбір працівників, їх навчання);

г) наявність достатніх повноважень для ефективної роботи (спеціальні оперативно-розшукові та слідчі заходи, доступ до фінансової інформації тощо);

г) наявність достатніх фінансових та матеріально-технічних ресурсів.

У свою чергу, на підставі аналізу міжнародної практики О. О. Дульський виділяє три типи спеціалізованих державних органів, які забезпечують протидію корупції у тій чи іншій країні:

по-перше, багатоцільові інституції, що мають як правоохоронні повноваження, так і виконують превентивні функції;

по-друге, служби боротьби проти корупції в структурі правоохоронних органів;

по-третє, інституції, які здійснюють заходи щодо запобігання корупції та формують антикорупційну політику держави і координують зусилля державних органів, спрямовані на подолання цього явища [1, с. 110].

На підставі викладеного слід зробити проміжний висновок, про необхідність запровадження в нашій державі саме модель багатоцільових інституцій. З приводу цього доречно зазначити, що відповідно до ч. 1 ст. 1 закону України «Про запобігання корупції» [2] спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції є: 1) органи прокуратури; 2) органи Національної поліції; 3) НАБУ; 4) НАЗК.

Навіть із змісту даної статті слід дійти висновку, що органи прокуратури та Національна поліція становлять собою багатофункціональні органи, оскільки їх діяльність охоплює більш широке коло правовідносин, не обмежуючись тільки антикорупційними заходами.

В той же час, звернення до закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII [3] надає можливість говорити, що в системі прокуратури України діє Спеціалізована антикорупційна прокуратура, яка утворюється на правах структурного підрозділу.

Відповідно до ч. 5 ст. 8 закону України «Про прокуратуру» Спеціалізована антикорупційна прокуратура виконує наступні функції: 1) здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, яке здійснюється Національним антикорупційним бюро України; 2) підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях; 3) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених законом України «Про прокуратуру» і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями.

В той же час, забезпечення належної організації діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції становить собою пріоритетний напрям діяльності, що становить собою застосування наданих законом органам прокуратури повноважень забезпечувати невідворотність відповідальності за корупційні правопорушення, поновлення порушених прав і свобод громадян та інтересів держави, відшкодування збитків, завданих такими діями, виявлення та усунення причин і умов, що сприяли їх вчиненню [4].

Отже, органи прокуратури становлять собою державний орган, який у межах своїх повноважень здійснює заходи спрямовані щодо протидії корупції, що у свою чергу призводить до створення ефективною системи боротьби із цим надзвичайно небезпечним явищем.

Список бібліографічних посилань

1. Дульський О. О. Зарубіжний досвід інституційного забезпечення боротьби з корупцією. Реалії і перспективи його впровадження в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 1 (27). С. 108–116.

2. Про запобігання корупції: закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

3. Про прокуратуру: закон України від 14.10.2014 № 1697-VII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

4. Про організацію діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції: наказ Ген. прокуратури України від 25.06.2013 № 10гн // Генеральна прокуратура України: сайт. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=151879.

Одержано 17.10.2016

УДК 347

Наталія Валеріївна ЛАГОВСЬКА,

*старший викладач кафедри цивільного права та процесу
Університету державної фіскальної служби України;*

Тетяна Володимирівна ЛАГОВСЬКА,

студентка Університету державної фіскальної служби України

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ І ТКАНИН ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Трансплантологія охоплює низку прав і свобод людини, головним з яких є право на життя. На державу, як основного гаранта виконання конституційних прав та свобод громадян покладено обов'язок розробки та впровадження законів, які допоможуть реалізувати ці права. В 1999 році було прийнято закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» (далі по тексту Закон), який визначає умови і порядок застосування трансплантації як спеціального методу лікування, покликаний забезпечувати додержання в Україні прав людини та захист людської гідності при застосуванні трансплантації та здійсненні іншої, пов'язаної з нею діяльності.

Однак з моменту вступу Закону в дію цей Закон викликав гостру дискусію серед трансплантологів як з точки зору теоретичного трактування деяких положень, так і з практичного застосування. Так, зокрема, на думку деяких вчених у вищезазначеному Законі визначені нераціональні умови та порядок вилучення анатомічних матеріалів у померлих осіб. Окремі аспекти зазначеної проблеми досліджували З. Волож, В. Суховерхий, Н. Маргацька, Г. Красновський та інші.

Аналіз останніх публікацій в засобах масової інформації свідчить про збільшення кількості випадків незаконного вилучення і використання трансплантатів, про розповсюдження випадків порушення встановленого законом порядку трансплантації органів та тканин людини. Україна займає лідируючі позиції в Європі по постачанню донорських органів на «чорний ринок». Відомі непоодинокі випадки, коли громадяни України виступають з ініціативою продати власні органи для вирішення своїх фінансових проблем.

Деякі провідні українські трансплантологи заперечують можливість подібних злочинів в сфері трансплантології зважаючи на високу вартість та високотехнологічність таких операцій. Проте, у нашій державі є проблема дотримання принципу безоплатності трансплантації.

Усі основні міжнародні документи, які регламентують питання трансплантації органів і тканин, передбачають заборону комерціалізації пересадок. Так, у п. 8 Декларації про трансплантацію органів

людини (1987), що прийнята Всесвітньою медичною асамблеєю, проголошено: «Засуджується купівля і продаж людських органів для трансплантації». У Положенні про торгівлю живими органами (1985) зазначено, що Всесвітня медична асоціація засуджує придбання і продаж людських органів для трансплантації. Конвенція про права людини і біомедицину (1996) містить у ст. 21 положення про те, що тіло людини і його частини не повинні бути джерелом отримання фінансової вигоди. Дані положення знайшли своє відображення і в законодавстві України. Стаття 18 закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» також закріплює положення, згідно з яким укладення угод, які передбачають купівлю-продаж органів або інших анатомічних матеріалів людини, за винятком кісткового мозку, забороняється і слугує гарантією дотримання цього міжнародно-правового стандарту в національному законодавстві.

Відповідно до ст. 16 Закону, вилучення анатомічних утворень, тканин, їх компонентів та фрагментів у донора-трупа можливе виключно за наявності згоди подружжя або родичів, які проживали з ним до смерті. При цьому взяття анатомічних матеріалів у померлого не повинно призвести до спотворення його тіла.

Правове регулювання відповідальності за вчинення суспільно-небезпечних діянь у сфері донорства та трансплантації здійснюється Кримінальним кодексом України, але ці норми носять відсилючий характер. А існуючі суперечки у сфері цивільно-правового, сімейного або медично-правового регулювання цих відносин негативно впливають на практику застосування кримінально-правових норм.

Аналіз положень правових норм, закріплених у ст. 143 КК України, доводить відсутність правового регулювання широкого спектру суспільних відносин (забезпеченням права на здоров'я, шляхом проведення трансплантації до змісту об'єкта даного злочину). Як наслідок, виникає ряд питань, пов'язаних з особою потерпілого у цьому злочині.

З переходом трансплантації з етапу експериментальних досліджень до практичного застосування з'явилось ряд правових, медичних та морально-етичних проблем, які потребують термінового вирішення.

Стаття 12 суттєво обмежує право особи на свободу вибору. Крім того, реалізацією прав донора повинна бути і свобода у виборі реципієнта – можливість допомогти хворій людині, яка потребує орган, з якою донор не має родинних зв'язків. Враховуючи той факт, що тільки незначна кількість сімей в Україні мають статус багатодітних, значно зменшуються шанси підібрати донора серед осіб, з якими хворий перебуває в родинних зв'язках. Вирішення цієї проблеми можливо шляхом закріплення живого перехресного донорства (обміну

донорами між сім'ями, які стоять в листі очікування на трансплантацію). Доцільно також скористатись позитивним досвідом Великобританії, де дозволено пересадження донорських органів, отриманих від людей, що не є родичами реципієнтів і не знайомі з ними. В Італії можна подарувати нирку в якості благородного жесту, навіть тому, з ким донор не знайомий, за умови, однак, що будуть дотримані деякі правила (абсолютна анонімність і безоплатність дарування).

Не менш важливою проблемою є відсутність регламентуючих документів, які б зобов'язували лікувальні заклади інформувати координаційний центр і трансплантаційні центри про наявність потенційних донорів та прописана в Законі «презумпція незгоди». На відміну від Іспанії, де після зафіксованої смерті органи можуть бути забрані в будь-кого, в Україні органи вилучати можуть тільки зі згоди родичів, до яких переходить відповідальність за померлого.

В Україні існують всі медичні та практичні можливості забезпечувати пересадку практично усіх людських органів. Але статистичні дані Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ), свідчать про протилежне: наша держава посідає останнє місце серед країн Європи за показником посмертного донорства. Він в Україні становить лише 0,15 випадків на 1 млн населення, що у 100 разів менше, ніж у сусідній Польщі та у 230 разів менше, ніж в Іспанії. Щороку в Україні приблизно 2500 чоловік потребують пересадку нирки, 1500 чоловік – печінки, 1500 чоловік – серця. Більшість з них помирають так і не дочекавшись донорських органів.

Для того щоб зламати цю тенденцію, доцільно скористатись позитивним досвідом іноземних країн. Наприклад, у Сінгапурі для тих, хто не заперечує проти вилучення органів після смерті, передбачено у випадку необхідності першочергове надання донорської нирки. Члени сім'ї донора органів отримують 50 % знижки на лікування в державних лікарнях протягом 5 років після вилучення органів з тіла їх померлого родича.

Інші країни пропонують виплачувати утримання членам сім'ї померлого донора для заохочування потенційних донорів або компенсувати родичам покійного витрати на поховання, їх медичне обслуговування, а також знижувати податки для тих, хто за життя надав згоду на використання органів після своєї смерті.

Не менш важливим засобом вирішення даної проблеми в Україні є підвищення формування позитивної громадської думки стосовно трансплантології та донорства.

Аналіз публікацій у засобах масової інформації та анкетні опитування показали, що громадська думка стосовно трансплантології в Україні або не сформувалась або має негативний характер. Причинами

скептичного ставлення суспільства до трансплантологічної хірургії є недостатня чи перекручена інформація, а також недоступність та низька якість лікування. Щодо інформаційного забезпечення, відповідними знаннями не володіють насамперед лікарі. Невиправданим є також недотримання стандартів у діагностиці, лікуванні і профілактиці відторгнення трансплантата, у запобіганні інфекційним та іншим ускладненням після операційного періоду.

Велику роль у формуванні громадської думки щодо трансплантації органів відіграють засоби масової інформації. В українських друкованих виданнях питання трансплантації органів, як правило, подаються у вузькокримінальному «донорському» контексті, наслідком чого і є відмова рідних потенційного донора від органного донорства у випадку його смерті.

Тому автор на законодавчому рівні пропонує закріпити популяризацію донорства і трансплантології в Україні. Формування громадської думки повинно починатися з введення в навчальний курс для студентів медиків нового курсу – трансплантології. При вивченні школярами та студентами курсу правознавства в рамках теми особисті немайнові права, слід окремо приділяти увагу трансплантації, як одному із способів реалізації права на життя.

Одержано 25.10.2016

УДК 343.8

Олена Володимирівна МАМУКА,

викладач кафедри пенітенціарної діяльності

Інституту кримінально-виконавчої служби;

Кристина Юріївна АСТАФ'ЄВА,

здобувач ступеня вищої освіти IV курсу юридичного факультету

Інституту кримінально-виконавчої служби

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ

У наш час відбувається значне реформування, що торкається багатьох сфер людського життя. Це викликано розвитком суспільства, держави в цілому та прагненням України вступити до Європейського Союзу, що потребує трансформації та модернізації багатьох аспектів державного управління в різних сферах суспільних відносин, вимагає приведення національних норм і правил у відповідність з європейськими та загальновизнаними міжнародними стандартами будівництва й управління державою.

Процеси реформування не минули і органи пенітенціарної системи. І це є цілком очікуваним, бо задля вдосконалення й підвищення

ефективності діяльності пенітенціарних установ, їх діяльність повинна відповідати реаліям сьогодення та чинним міжнародно-правовим актам (Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила, Європейська Конвенція з прав людини, Європейська конвенція про запобігання катуванням, Конвенція проти тортур ООН). Наразі відповідно до положень таких нормативно-правових актів, як постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 343 «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції», постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 348 «Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції», постанова Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 659 «Про внесення зміни до пункту 3 постанови Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 року № 348», розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 697-р «Питання Міністерства юстиції», передбачається ліквідація Державної пенітенціарної служби. Натомість завдання і функції з реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації покладаються на Міністерство юстиції України. Логічно, що під час здійснення таких реформ використовують лише найкращий досвід зарубіжних країн, з підведенням його під національні особливості нашої держави.

Відомо, що з часів занепаду Російської імперії до початку формування СРСР (коли українські землі перебували у їх складі), Головне тюремне управління з 1895 року до 1922 року перебувало у віданні Міністерства юстиції. А. Ф. Коні у своїй праці «Статьи о государственных деятелях», торкаючись цієї теми, описував цей період наступним чином: «...вследствие совокупного представления министров – Горемыкина и Муравьева – состоялась, без всякого законодательного обсуждения, передача всего тюремного дела – в его статике и дидактике – в ведение министра юстиции. Скучный бюджет тюремного ведомства остался в основаниях своих прежним, личный состав тоже, но генерал-прокурор и блюститель правосудия, сделавшийся обер-тюремщиком и хозяйственным распорядителем по тюремной части, получил прибавку содержания и мундир тюремного ведомства с присвоенными ему золотыми жгутами и шашкой... Едва ли от этого тюремное дело улучшилось, что доказал ряд неустройств и беспорядков, застигнутых событиями 1905–1906 годов».

Для порівняння, у наш час в багатьох зарубіжних країнах служби, які займаються виконанням кримінальних покарань, підпорядковуються юстиції. Серед таких країн: Австрія, Данія, Естонія, Італія, Молдова, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Фінляндія, Франція, Швеція. Для нас досвід цих країн є вельми цінним.

Так, пенітенціарна система Норвегії має ряд специфічних особливостей. Зокрема, В Норвегії відсутні спеціальні в'язниці для осіб, підданих попередньому ув'язненню. Найдовший термін ув'язнення складає 21 рік, середній термін складає близько 8 місяців. Понад 60 % ув'язнених отримують термін до 3 місяців, та майже 90 % менше ніж 1 рік. Водночас, політика "одного ув'язненого на одну камеру", породжена ідеями гуманного утримання під вартою, створює труднощі, оскільки необхідної кількості камер не завжди вистачає. Звичним явищем є «лист очікування» для засуджених – лист з повідомленням, який засуджений отримує після оголошення вироку, і в якому визначено, коли та в якій в'язниці він відбудуватиме покарання. Затримка інколи триває до 1 року і наразі впроваджуються масштабні заходи, спрямовані на зменшення списку «очікуванців». Щодо персоналу, то службовці в Норвегії проходять дворічний курс навчання в Академії кримінально-виконавчої служби Норвегії (KRUS), де вони отримують повну оплату та навчання з таких предметів, як психологія, кримінологія, право, права людини та етики. За кожним ув'язненим в Норвегії закріплюється офіцер, який допомагає в контактах з третіми особами, такі як постачальники послуг або посадові особи в колі кримінально-виконавчої системи. Тюремний персонал в Норвегії не має зброї та складається приблизно на 40 % з жінок-офіцерів. Як результат – зменшення осіб, які відбувають покарання у в'язницях та низький рівень рецидиву.

Також позитивним для нас є досвід Німеччини, де злочинці, відбуваючи покарання в місцях позбавлення волі не позбавляються прав, якими наділені інші громадяни. Вони також дають можливість проводити час за межами в'язниці. Кадрове забезпечення в німецьких в'язницях переважно складається з соціальних працівників, психологів і адвокатів. Тюремні працівники проходять ґрунтовну підготовку, яка складає два роки.

Так, загальними рисами в кримінально-виконавчих службах як Норвегії так і Німеччини є – навчання персоналу в спеціалізованих навчальних закладах, диференційований підхід до кожного засудженого, підтримання зв'язку злочинців із соціумом, у процесі. Загалом пенітенціарні системи України та Норвегії при виконанні покарань не пов'язаних з ізоляцією від суспільства, мають багато спільних рис із вітчизняним кримінально-виконавчим законодавством, оскільки на нинішньому етапі реформування Державної кримінально-виконавчої служби України (запровадження служби пробації в систему виконання покарань України). Щодо покарань, які пов'язані з ув'язненням, то законодавство як Норвегії так і Німеччини є більш гуманним ніж вітчизняне.

Отже, передаючи завдання і функції з реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації Міністерству юстиції України, пропонується вирішити такі основні питання як: 1) зменшення бюрократичності апарату; 2) збільшення фінансування кримінально-виконавчої служби; 3) підвищення престижності роботи у пенітенціарній сфері; 4) повноцінне запровадження служби пробації; 5) розробка нового законодавства у сфері функціонування слідчих ізоляторів та установ виконання покарання, яке б відповідало європейським нормам; 6) будівництво нових слідчих ізоляторів та установ виконання в найбільших містах України за схемою державно-приватного партнерства.

Одержано 31.10.2016

УДК 343.8(477)

Олена Володимирівна МАМУКА,

*викладач кафедри пенітенціарної діяльності
Інституту кримінально-виконавчої служби;*

Олександра Дмитрівна ГЛотова,

*здобувач ступеня вищої освіти бакалавра III курсу юридичного факультету
Інституту кримінально-виконавчої служби*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

З метою оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції, раціонального використання бюджетних коштів відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції» від 18.05.2016 № 343 Державну пенітенціарну службу України (далі – ДПтС) ліквідовано, поклавши на Міністерство юстиції завдання і функції з реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. Таким чином, Міністерство юстиції є правонаступником Державної пенітенціарної служби, що ліквідується, в частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. Тобто, наразі в Україні триває реформування кримінально-виконавчої системи.

Так, перший заступник міністра юстиції Наталія Севостьянова влітку цього року презентувала модель реформування пенітенціарної системи, зазначивши, що існують кілька важливих умов і факторів, що впливають на цю реформу. По-перше, з прийняттям в 2012 році Кримінально-процесуального кодексу вдвічі зменшилася кількість засуджених, які перебувають в установах виконання покарань, що заповнені на 63 %. Разом з тим, закон Савченко – закон України «Про

внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання» від 26 листопада 2015 року – також посприяв зменшенню кількості ув'язнених. У травні 2015 року Міністр юстиції України Павло Петренко заявляв, що пенітенціарну службу чекає масштабна реформа, тоді мова йшла про скорочення кількості терем і введення ефективної системи пробації з метою зменшення кількості ув'язнених.

Однак, погоджуючись з думкою громадської організації «Експертиза Реформ», можна зазначити, що логіка ліквідації цілого органу з одночасним створенням у структурі іншого абсолютно аналогічних структурних підрозділів є досить спірною. Як зазначалося, за рахунок скорочення посад в у ліквідованому органі пропонується збільшити граничну чисельність центрального апарату Мін'юсту на 200 посад (з 900 посад до 1100) та територіальних органів Мін'юсту на 730 посад (з 15945 до 16675). Чисельність працівників Державної пенітенціарної служби відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання затвердження граничної чисельності працівників апарату та територіальних органів центральних органів виконавчої влади, інших державних органів» від 5 квітня 2014 року № 85 складала 300 посад у центральному апараті та 1364 посади у територіальних органах. До моменту ліквідації у центральному апараті Державної пенітенціарної служби пропонувалося залишити 10 посад, а в територіальних органах – 134 посади.

Так, рішення про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби ухвалено постановою Кабінетом Міністрів України «Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції» від 18 травня 2016 року № 348.

Наразі маємо, що пенітенціарна реформа відбувається в шалених темпах, ДПТС України ліквідовано і всі чекають позитивних змін після прийнятих реформ. Аналізуючи досвід зарубіжних країн, де система виконання покарань знаходиться у підвідомстві Міністерства юстиції, маємо надію, що ліквідація пенітенціарної служби як самостійного центрального органу виконавчої влади буде оптимізацією структури кримінально-виконавчої системи.

На даний час в Міністерстві юстиції України створено нові департаменти:

- Департамент пробації;
- Департамент організаційного забезпечення діяльності служб Державної кримінально-виконавчої служби України;
- Управління медичного забезпечення;

- Відділ інспектування дотримання прав людини в пенітенціарних закладах;
- Департамент ресурсного забезпечення Державної кримінально-виконавчої служби України.

Однак, як висновок, можна зазначити, що, звертаючись до юридичного підґрунтя реформування пенітенціарної системи, рішення щодо процедури здійснення реформи не є зовсім коректним. Так як повноваженнями Кабінету Міністрів України ліквідовано Державну пенітенціарну службу України, однак відповідно до частини 1 статті 7 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, утворюється, реорганізовується та ліквідується Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України.

Одержано 27.10.2016

УДК 342.9

Ганна Миколаївна ПРОСКУРА,

*аспірантка навчально-наукового юридичного інституту
Національного авіаційного університету*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА В УКРАЇНІ

Практика використання поліграфа в Україні останніми роками набуває поширення. Одночасно, увага привертається до ряду правових проблем, що виникають в процесі використання поліграфа.

В Україні питання використання поліграфа розглядають: Є. В. Загородній, І. П. Усіков, Д. Б. Сергєєва, Т. С. Кириленко, О. І. Мотлях, І. Л. Чупрікова, І. О. Шаповалов, а також інші практики та вчені.

У світі поліграф широко використовується більш ніж у 70 країнах світу. Найактивніше поліграф використовується у США, особливо у кадровій сфері.

В Україні застосування поліграфа на сьогодні недостатньо врегульовано. Наразі, проведення досліджень з використанням поліграфа проводиться на підставі таких нормативно-правових актів: Конституції України, Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Цивільного кодексу України, Цивільного-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, Кодексу законів про працю України, закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», закону України «Про судову експертизу»,

закону України «Про інформацію», закону України «Про захист персональних даних», Інструкції про порядок організації та проведення опитування персоналу з використанням поліграфа у Міноборони України та Збройних Силах України, затвердженої наказом Міноборони України від 14.04.2015 № 164, Інструкції щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі з персоналом органів внутрішніх справ України, затвердженої наказом МВС України 28.07.2004 № 842, тощо. 12 березня 2013 року був запропонований проект закону України «Про доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні)», проте на сьогодні ці зміни не були прийняті.

Перш за все необхідно визначитися з значення категорії «поліграф». Термін «поліграф» походить від грецьких слів «poli», що означає «багато» та «graphos» – «пишу». Відповідно до Інструкції про порядок організації та проведення опитування персоналу з використанням поліграфа у Міноборони України та Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 14.04.2015 № 164, поліграф визначається як комп'ютерний технічний засіб, що має відповідну сертифікацію, який здійснює реєстрацію змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлення за спеціальною методикою певних психологічних стимулів, не завдає шкоди життю, здоров'ю людини та навколишньому середовищу.

Проект закону України «Про доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні)» визначає поліграф (або детектор брехні) різновидом психофізіологічної апаратури і представляє собою комплексну багатоканальну апаратну методику реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлення за спеціальною схемою певних психологічних стимулів.

Загородній Є. В. розглядаючи даний термін, дає більш точне тлумачення даного поняття, розглядаючи поліграф як багатоканальний психофізіологічний пристрій, призначений для реєстрації та запису у реальному часі показників емоційного напруження, що виникає у відповідь на інформацію у вигляді слів, словосполучень, малюнків, фотокарток. Поліграф – багатоцільовий прилад, призначений для одночасної реєстрації дихання, кров'яного тиску, біострумів та інших фізіологічних процесів.

Отже, дана категорія закріплена на рівні підзаконних актів і містить в собі основні ознаки пристрою. Вважаємо, що внесення в проект до змін у Кримінально процесуальний кодекс України положень, щодо використання поліграфа є ознакою актуальності та нагальності такої тематики.

Загалом, використовують поліграф у декількох випадках: для перевірки наявного чи потенційного персоналу роботодавцем, як засіб доказування у судовому процесі чи під час досудового слідства, за особистим бажанням осіб.

Проте, сам процес застосування поліграфа викликає ряд дискусій. На сьогодні і досі, незважаючи на значний розвиток у цій сфері, існують думки, що поліграфологія – це псевдонаука, яка містить в своїй основі недостовірні відомості, і результати тестування на поліграфі не може бути використано як доказову базу.

Дійсно, при використанні поліграфа є 4 % вірогідність похибки або помилки, а дані отримані при використанні поліграфа не можуть використовуватися як прямі докази.

Проте, розглядаючи питання вірогідності похибки, важливо вказати, що більшість помилок відбувається з вини поліграфіста, інша частина з певних специфік організму особи, що піддається тестуванню. Сам пристрій виступає лише реєстратором об'єктивних параметрів, а їх інтерпретацію здатний виконати тільки фахівець який проводить тестування. Основними фізіологічними показниками, які реєструються поліграфами є: ритм дихання, інтенсивність потовиділення, рівень кров'яного тиску. О. Бусол зазначає, що деякі детектори здатні порівнювати напругу голосових зв'язок, фіксувати розширення капілярів, реакцію зіниць тощо.

Наприклад, похибка можлива, коли поліграфолог неправильно чи неточно ставить питання тощо. О. І. Мотлях вказує, що вітчизняним поліграфологам бракує достатніх знань відносно використання поліграфа саме у слідчій та судовій діяльності. Ґрунтовна підготовка у визначеному порядку та проведення тестування забезпечує максимальну об'єктивність результатів.

Далі, розглянемо процедуру проведення тестування на поліграфі. Проведення тестувань на поліграфі відбувається в декілька етапів. Перший – підготовчий. На даному етапі відбувається збирання та аналіз матеріалів подальшого дослідження, вивчаються дані про особу, яка буде проходити тестування на поліграфі, належність та законність такого тестування особи, готується перелік питань.

Наступний етап – передтестова бесіда, що може тривати до години. Поліграфолог має пояснити особі правила проведення тестування, принцип дії, основні питання, які будуть задаватися в ході дослідження. Обов'язково, особа яка тестується має дати письмову згоду на таке тестування.

Третій етап – саме тестування, яке триває до трьох годин. В процесі тестування відбувається фіксація психофізіологічних реакцій людини при відповідях на пред'явлені стимули (питання, предмети,

фото тощо). Воно має проводитися в спеціальному приміщенні, без сторонніх осіб, з обов'язковою відеофіксацією.

Четвертим етапом є післятестова бесіда. Особа, яка пройшла тестування задає наявні у неї питання та зауваження що виникли в неї в ході тесту, а поліграфолог має відповісти на них.

Останній етап – це аналіз результатів дослідження. Поліграфолог дає об'єктивну оцінку отриманих в ході дослідження реакцій та робить свій висновок стосовно правдивості показів досліджуваної особи. В будь-який момент особа може відмовитися від проходження поліграфа без жодних пояснень.

На наш погляд, процедура перевірки особи, що тестується відбувається не тільки під час проведення самого тестування, а великою мірою в підготовчому і завершальному етапі. Досвідчений поліграфолог звертає увагу на поведінку, реакції особи, що тестується до та після.

Якщо розглядати питання ускладнення або неможливості тестування певних осіб, то тут можливі деякі певні варіації. Як показує практика ускладнюється тестування поліграфом осіб, що мають наркотичну або алкогольну залежність, особи, що мають психічні розлади та хвороби тощо.

Питання достовірності даних, отриманих в процесі тестування залишається відкритим. Дані, отримані при використанні поліграфа в досудовому слідстві не є прямим доказом, проте використовується як опосередкований доказ з урахуванням всіх інших обставин. О. І. Мотлях та А. О. Тодосієнко зазначають, що отримані результати психофізіологічної перевірки на основі поліграфа вказують на джерела тих фактів, які мають силу доказу після закріплення їх належним процесуальним чином. Проте, і дотепер не вироблено єдиного системно-концептуального бачення відносно практичних підходів використання поліграфа як науково-технічного засобу.

Отже, підсумовуючи, можна сказати що використання поліграфа в Україні набуває поширення, незважаючи на ряд правових проблем. Спостерігається позитивна тенденція до поширення використання поліграфа при прийомі на роботу.

Вважаємо, що важливо акцентувати увагу на підготовці кваліфікованих фахівців даній сфері, та поширення практики застосування поліграфа як обов'язкової практики при прийомі на роботу в державні структури.

Одержано 26.10.2016

УДК 342.7

Антоніна Володимирівна РУМЯНЦЕВА,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОЛІЦЕЙСЬКЕ ПІКЛУВАННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ ЯК ФОРМА ОХОРОНИ ПРАВ ДИТИНИ

Визначною подією сучасної Української держави є реформування системи МВС України, яка привернула велику увагу з боку громадськості.

Одним із вирішальних заходів влади на шляху реформування правоохоронної системи держави є прийняття Верховною Радою України закону України «Про Національну поліцію», який набув чинності на території всієї України 7 листопада 2015 року. Закон визначає загальні засади функціонування поліцейських підрозділів та їх окремих посадових осіб, а також порядок проходження служби в Національній поліції.

Важливим кроком реформування органів внутрішніх справ стало створення Національної поліції, як центрального органу виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

У законі України «Про Національну поліцію» запроваджене нове поняття «поліцейські заходи», під якими розуміють дію або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежують певні права й свободи людини та застосовуються для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень.

Новизною у діяльності Національної поліції України є застосування у практичній діяльності співробітниками поліції нового превентивного поліцейського заходу як поліцейське піклування.

Згідно ст. 41 закону України «Про Національну поліцію», поліцейське піклування може здійснюватися щодо:

1) неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду;

2) особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення;

3) особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі;

4) особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі.

Неповнолітні особи є найбільш незахищеними із тих осіб, відносно яких може встановлюватися поліцейське піклування, оскільки в силу свого розумового та фізичного розвитку діти не здатні в повній мірі усвідомлювати свої дії та захистити себе. На міжнародному рівні закріплено обов'язок кожної держави забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цієї метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів [1].

У зв'язку з дослідження цієї теми набуває актуальності з'ясування змісту та особливостей застосування поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб, зважаючи на спеціальний об'єкт застосування такого заходу.

Превентивний захід «поліцейське піклування» щодо неповнолітніх є заходом попередження вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень, спрямований на недопущення їх вчинення відносно неповнолітніх осіб віком до 16 років, а також самими неповнолітніми.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» наслідком поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб віком до 16 років є передання їх батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування.

Про застосування поліцейського піклування складається протокол, в якому зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) застосування поліцейського заходу; підстави застосування; опис вилученої зброї чи інших предметів; клопотання, заяви чи скарги особи, якщо такі надходили, наявність чи відсутність видимих тілесних ушкоджень. Протокол підписується поліцейським і особою, стосовно якої здійснюється поліцейське піклування, або особою, яка представляє інтереси неповнолітнього. Копія протоколу негайно під розпис вручається особі, або протокол може не надаватися особі для підписання, а його копія вручатися особі у випадку, коли є достатні підстави вважати, що вона не може усвідомлювати свої дії і керувати ними. У такому випадку протокол надається особі чи органу, яким передається особа, відносно якої застосовувалося поліцейське піклування.

Про застосування до неповнолітньої особи віком до 16 років такого превентивного заходу, як поліцейське піклування, поліцейський зобов'язаний негайно повідомити батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування про місце перебування неповнолітньої особи. Також про кожне застосування поліцейського заходу поліцейський одразу повідомляє за допомогою технічних засобів відповідального поліцейського в підрозділі поліції.

У теперішній час функціонування органів та підрозділів поліції залишається невизначеною служба поліції, до компетенції якої входить забезпечення прав і свобод дитини. Відкритим у законодавчому просторі залишається питання ліквідації підрозділів кримінальної міліції у справах дітей МВС України, проголошене у реформі МВС України [2], а також передачі повноважень даних підрозділів іншим органам та підрозділам поліції. Тому, якому відповідальному поліцейському у підрозділі поліції слід повідомляти про застосування поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб, залишається невизначеним. Найперед, це має бути компетентна особа, яка має досвід у спілкуванні з дітьми, а також досвід роботи у правоохоронних органах за напрямком забезпечення та охорони прав і свобод дитини.

Кожна особа, відносно якої застосовується поліцейське піклування, має право отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського, негайно повідомити інших осіб про її місце перебування, про що їх повідомляє поліцейський зрозумілою для неї мовою. Однак слід зазначити, що для неповнолітньої особи віком приблизно до 10 років такі роз'яснення будуть мало зрозумілими, тому завданням поліцейського є забезпечити дотримання прав і свобод такої особи шляхом застосування психологічних прийомів у спілкуванні з дитиною, виявленні її потреб та їх задоволенні тощо. Крім того, поліцейський має з'ясувати обставини, за яких неповнолітня особа віком до 16 років залишилася без догляду, а також застосувати відповідні заходи до винних осіб (повідомити органи опіки та піклування, повідомити про вчинене адміністративне або кримінальне правопорушення відносно неповнолітнього тощо). Тобто, у всіх діях відносно неповнолітньої особи поліцейський має виявляти турботу про її інтереси і забезпечити всі гарантовані законом права та свободи. Тоді ефективність застосування поліцейського піклування буде найвищою.

Отже, можна зробити висновок, що під поняттям «поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб» слід розуміти сукупність заходів медичного, правового, психологічного, побутового, матеріального характеру, що застосовуються працівниками поліції відносно неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду, з метою забезпечення її прав і свобод, наданих законодавством України.

Список бібліографічних посилань

1. Конвенція про права дитини: від 20.11.1989 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
2. Документи по реформі МВД // Арсен Аваков: сторінка в Facebook: 10.14.2014. URL: <https://www.facebook.com/arsen.avakov.1/posts/729456660477776:0>.

Одержано 24.10.2016

УДК 351.74

Ігор Олегович СВЯТОКУМ,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії

з проблем протидії злочинності

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДОСВІД ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ В КАНАДІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Реформування органів Національної поліції потребує удосконалення вже достатньо застарілої системи оцінки її ефективності. У зв'язку з цим актуальності набуває дослідження кращих світових практик у даній сфері. Зокрема, одна з найбільш розвинених систем оцінки ефективності діяльності поліції сформована у Канаді.

Система оцінки ефективності діяльності органів поліції у Канаді відображає достатньо складну систему правоохоронних органів, що склалася у цій державі. В Канаді діє федеральна поліція – Канадська королівська кінна поліція, у двох провінціях (Онтаріо та Квебек) діють окремі поліцейські служби; окрім цього, у низці міст створені муніципальні поліцейські органи. Відповідно, у державі діє декілька систем оцінки діяльності поліції.

Результати роботи федерального поліцейського органу, Канадської королівської кінної поліції, оцінюються передусім в контексті досягнення стратегічних цілей, кожна з яких, у свою чергу, конкретизується відповідними бюджетними програмами. Дана практика характерна й для інших органів державної влади, та базується на методиці **збалансованої системи показників**. Дана методика являє собою систему стратегічного менеджменту, яка дозволяє привести діяльність організації у відповідність з її стратегією та здійснювати моніторинг досягнення стратегічних цілей. Таким чином, для Канадської королівської кінної поліції визначається низка стратегічних цілей, для кожної з яких встановлюються очікувані результати, досягнення яких, у свою чергу, визначається низкою індикаторів. Наприклад, очікуваним результатом цілі «Зниження впливу кримінальної активності на життя канадців» є зниження рівня злочинності та шкоди, завданої нею. Індикаторами досягнення цього результату є: ступінь задоволеності роботою Канадської королівської кінної поліції у сфері забезпечення порядку, ступінь зниження збитків, завданих злочинами, та зниження кількості злочинів на душу населення. На цьому прикладі видно, що інформаційною базою для оцінювання поліції є як дані поліцейської статистики, так і результати вивчення суспільної думки.

На місцевому рівні єдиної, загальноприйнятої системи оцінювання роботи поліцейських підрозділів немає. Законодавством

канадських провінцій передбачено функціонування поліцейських комісій, які формуються у містах з метою здійснення нагляду за діяльністю муніципальної поліції. Переважно, саме поліцейські комісії оцінюють діяльність місцевої поліції.

Основними сферами, в яких найчастіше оцінюється робота поліції, є зниження рівня віктимізації, забезпечення притягнення правопорушників до відповідальності, зниження страху перед злочинністю та підвищення відчуття безпеки, забезпечення безпеки у публічних місцях, ефективне, справедливе та законне використання засобів поліцейського впливу, ефективне та доцільне використання фінансових ресурсів тощо. При цьому, як і на федеральному рівні, можуть використовуватися як данні поліцейської статистики, так і дані із зовнішніх джерел.

В якості прикладу наведемо поліцейську комісію міста Ванкувер. Для оцінки діяльності місцевого департаменту поліції вона отримує щоквартальні звіти, які включають наступні індикатори: злочини проти власності; насильницькі злочини; рівень розкриття; час реагування на повідомлення; рівень ДТП та смертності на дорогах; рівень задоволеності громадян; рівень відхилення від бюджету. Додатково у місті використовується система управління якістю діяльності поліції Compstat. Дана система уперше була запроваджена у місті Нью-Йорк у 90-х роках ХХ ст. Її ключовим елементом є електронна база даних, до якої регулярно вноситься інформація про зареєстровані злочини та правопорушення. Використання комп'ютерних технологій дозволяє виявляти сплески кримінальної активності та формулювати підходи до їх подолання. Іншим ключовим елементом Compstat є періодичні зустрічі керівництва поліцейських дільниць, на яких обговорюється та оцінюється стан протидії злочинності. В цілому, виділяють чотири основних компоненти Compstat:

- 1) своєчасна та точна інформація;
- 2) швидке розгортання ресурсів;
- 3) ефективна тактика;
- 4) постійне вдосконалення.

Окрім цього, у місті Ванкувер діє стратегічний план розвитку департаменту поліції (поточний план прийнято на 2012–2016 роки), відповідно до якого визначені наступні ключові сфери діяльності: зниження рівня злочинності, взаємодія з громадою та організаційний розвиток. Департамент поліції двічі на рік звітує про ступінь досягнення цілей у зазначених сферах. Схожі комплексні системи характерні і для інших департаментів поліції у великих канадських містах.

Серед основних особливостей системи оцінки діяльності канадської поліції, які є доцільними для використання в українських реаліях, можна виділити наступні:

– цільове спрямування оцінки – основою оцінки є досягнення визначених перед поліцією стратегічних цілей, що робить її дані значно інформативнішими для управління органами поліції;

– комплексний підхід до джерел даних – при оцінці діяльності поліції оцінюються як дані статистики, так і результати досліджень громадської думки.

Окрім цього, показовою є наявність розвиненої системи оцінки діяльності поліції на місцевому рівні. Її формування в Україні також є необхідною, враховуючи, що закон України «Про Національну поліцію» передбачає тісну взаємодію Національної поліції з органами місцевого самоврядування.

Одержано 19.10.2016

УДК 342.72./73

Олена Валеріївна СІДЕЙ,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТУ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ЗДОРОВ'Я

Конституція України проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Цією нормою передбачено здоров'я як цінність та первинну передумову життєдіяльності кожної людини. Право на здоров'я закріплюється як таке, що гарантує фізичне існування людини і є умовою забезпечення здійснення всіх інших прав. Цивільним кодексом України здоров'я визнано одним із особистих немайнових благ, що охороняється цивільним законодавством. Все більшої актуальності на необхідності набуває думка, про закріплення у законодавстві поняття «право на здоров'я». На думку вчених, цей термін є найкращим з точки зору відповідності міжнародним документам та угодам та найбільш часто використовується на міжнародному рівні, та найголовніше він допомагає усвідомити, що мова йде не тільки про охорону здоров'я, але й про право на низку умов без яких неможливим є здоров'я.

Дослідженням обраної теми займалися такі провідні вчені, як М. М. Агарков, С. С. Алексєєв, М. О. Баймуратов, Н. С. Кузнецова, С. О. Сліпченко, О. В. Соболев, Р. О. Стефанчук, О. В. Синегубов, Ю. К. Толстой, К. А. Флейшиць, Є. О. Харитонова, С. А. Чернишова, Я. М. Шевченко, М. Я. Шимінова, Р. Б. Шишка та інші.

Система об'єктів цивільних прав, закріплених ЦК України включає в себе поряд з майном та майновими правами – немайнові блага, перелік яких наведено у статті 201 ЦК України [1]. Серед них здоров'я

людини поставлено на перше місце. Характерно, що законодавець розділяє нематеріальні блага та немайнові права, відповідно в цьому контексті здоров'я – це нематеріальне благо, а право на здоров'я – немайнове суб'єктивне право. Таким чином здоров'я, як людське благо стає об'єктом правовідносин при забезпеченні його правовими нормами.

Проте сьогодні законодавство не містить поняття «немайнового блага», чи «здоров'я», що призводить до труднощів регулювання даної сфери. Так, і розгляд питання про право на здоров'я, його здійснення та захист, не буде повним без визначення цих понять.

Аналізуючи юридичні підходи до розуміння немайнового блага слід виокремити обґрунтовані ознаки цього поняття. По-перше, немайнові блага є різновидом суспільно визнаних цінностей – благ. По-друге, вони не мають економічного (майнового) змісту. По-третє, вони не віддільні від особи носія.

Виходячи з наведеного, **немайнове благо** необхідно визначати, як суспільно визнанні цінності, що не мають економічного змісту та є невіддільним від їх носіїв, являються об'єктами особистих немайнових прав та в силу цього потребують особливого правового захисту.

Переходячи до розгляду поняття «здоров'я» слід зазначити, що історичний пріоритет у підходах до тлумачення сутності здоров'я належить грецьким філософам, які високо поцінювали тілесність, вважаючи її найвищим благом природи. Але античні філософи що не мислили категоріями прав людини та її правами на здоров'я, як це вироблено сучасною цивілізацією. Так, Аристотель висловлював думку про те, що досконала тілесність є здоров'ям, а спосіб одержання користі від тіла не повинен обтяжуватись хворобами. На той час, у повсякденному житті, здоров'я розглядалось, як відсутність хвороб. Антична концепція здоров'я, мала, скоріше, аристократичний, ніж демократичний характер, оскільки поширювалась на вибраних і була більшою мірою спрямована на поліпшення здоров'я окремої людини (аристократа), ніж усїєї держави по відношенню до суспільного здоров'я. Із часом відбулося змістовне розширення. Римляни сприйняли її грецький варіант, зробивши акцент на гігієні та помірності в харчуванні. На відміну від Аристотеля, який зробив людину відповідальною за свою долю, уявлення римлян про здоров'я почало охоплювати душевне здоров'я та соціальне благополуччя. Саме в ті часи зміст соціальної проблематики здоров'я набув боротьби (з ідеологічним присмаком) між двома іпостасями – душею і тілом, заповонивши думки мудреців і вчених упродовж останніх двох тисячоліть у вирішенні цієї дилеми, розв'язання якої, можливо, залишається такою ж гострою [2].

Вперше офіційне визначення здоров'я подав Річард Сігеріст (США). У XX столітті концепції й теоретичні уявлення про здоров'я поступово розширювались, і ця модель вже включала фізичне здоров'я такою ж мірою, як і душевне. Визначення поняття «здоров'я», яке на початку 1940 років запропонував Р. Сігеріст, виявилось набагато ширшим від античних уявлень про фізичне і душевне здоров'я: «Здоров'я – це не просто відсутність хвороб, а це щось позитивне, радість життя, бадьоре сприйняття особистістю всієї відповідальності, покладеної на людину життям». Він зазначав, що ми повинні сприймати здоров'я не тільки, як фізичний чи душевний стан людини, але й як соціальне явище.

Проте виступаючи об'єктом відповідних суспільних відносин, «здоров'я» повинно мати спеціально-правове поняття. Так, Статутом Всесвітньої організації охорони здоров'я визначено, що здоров'я є станом повного фізичного, душевного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб та фізичних дефектів [3]. Це поняття відображено також у ч. 2 ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я [4] та в деяких інших нормативних актах.

Проте дане поняття є непридатним для використання в сфері права, оскільки носить ідеалістичний характер. Тобто, дане визначення можна співвіднести з визначенням «ідеальне здоров'я», що може бути головною метою до якої повинна прагнути фізична особа.

Повертаючись до поняття «благополуччя» слід зазначити, що воно є філософською категорією. Благополуччя й відчуття благополуччя досить значущі для будь-якої людини, посідають центральне місце в самосвідомості та всьому суб'єктивному (внутрішньому) світі особистості. Існують об'єктивні показники благополуччя, кожній людині відомі хоча б деякі з них. Уявлення про власне благополуччя або благополуччя інших людей, його оцінка спираються на об'єктивні критерії благополуччя, успішності, показники здоров'я, матеріального достатку тощо. Останні впливають на відчуття благополуччя. Інакше кажучи, благополуччя особистості за самою своєю природою є насамперед *суб'єктивним*.

Суб'єктивне благополуччя (або неблагополуччя) людини складається з часткових оцінок різних аспектів її життя, що є предметом вивчення різних наукових дисциплін. На відчуття благополуччя (або неблагополуччя) впливають різні аспекти буття людини, у ньому злито багато особливостей ставлення людини до себе і навколишнього світу. Благополуччя особистості має кілька складових, а саме: а) *соціальне благополуччя*; б) *духовне благополуччя*; в) *фізичне (тілесне) благополуччя*; г) *матеріальне благополуччя*; г) *психологічне благополуччя*.

Кожна людини визначає самостійно (суб'єктивно) стан свого благополуччя. Наприклад, якщо людина не задоволена своїм матеріальним забезпеченням або своїм соціальним статусом це свідчить про відсутність «благополуччя», а відповідно і відсутність такого блага як «здоров'я» (якщо ґрунтуватись на понятті «здоров'я» наведеному у статуті ВООЗ).

Такий висновок призводить до певних труднощів у цивільно-правовому регулюванні права на здоров'я, забезпеченні належного захисту та охороні даного права.

Беззаперечним фактом є те, що здоров'я є особистим немайновим благом, яким наділяється суб'єкт цивільних правовідносин – фізична особа – людина. Людина – це живий організм, жива істота, частини якої впливають одна на одну так, що вони функціонують разом як біологічна система, що має різні рівні організації (молекулярний, клітинний, тканинний та ін.). Організм людини – це його тіло, тобто його фізична структура. Проте з поміж інших живих організмів, вона виділяється наділеним інтелектом, здатністю мислити, стверджувати, заперечувати, рахувати, планувати, фантазувати та інше. Саме сукупність цих ознак, та форми їх вираження називаються психічним станом людини.

В ідеальному вигляді юридичному захисту права на здоров'я, поряд з фізичною складовою, повинні підлягати як психічне так і психологічне здоров'я (як окремі складові загального поняття здоров'я), а тому постає необхідність виокремлення цих понять саме з правової точки зору.

Звичайно, що кожна з них характеризується певним станом. Під поняттям психічного здоров'я найбільш часто розуміють стан повноцінної психічної діяльності людини, що забезпечує саморегуляцію психофізіологічних функцій організму і самореалізацію особистості в суспільстві [5]. Проте практично нереально звести існуючи підходи до визначення цього поняття, оскільки на це впливає культурний та часовий аспект. З плином часу відношення до тих чи інших процесів, як в різних культурах так і в межах однієї в різні часи було різним. Наприклад, раніше загальноєвропейська культура розглядала гомосексуалізм як злочин, потім – як психічну хворобу, а тепер – як варіант сексуальної адаптації.

Незмінним залишається відношення до особи яка своїм психічним станом відрізняється з поміж інших. До психічних розладів відносилися та відносяться, як до соромного явища, та такого, що характеризує не здорову людину. Психічне здоров'я це сукупність установок, якостей і функціональних здібностей, які дозволяють

індивіду адаптуватися до середовища [6]. Зазвичай сюди відносять відповідність формованих у людини суб'єктивних образів об'єктивної реальності, адекватність у сприйнятті себе, можливість концентрувати увагу на предметі, можливість утримувати інформацію у пам'яті, критичність мислення. Протилежність психічному здоров'ю – психічні відхилення, психічні розлади та психічні захворювання. Психічне здоров'я не гарантує душевного здоров'я. При схоронності психіки, повної психічної адекватності людина може бути хвора душевно. На думку психолога В. Е. Пахальяна, психічне здоров'я це відсутність порушень психіки, психічного нездоров'я [7].

Проаналізувавши наведені підходи автор приходять до висновку, що у юридичному розумінні, *психічне здоров'я розуміють як ознаку, що впливає на правовий статус людини, її дієздатність або ж як засіб освоєння оточуючої дійсності, яка дозволяє здійснювати самостійну поведінку. Важливо розуміти, що поняття психічного здоров'я є все ж таки структурною складовою поняття здоров'я, та у даному випадку повинно тлумачитись, як стан особи, що забезпечує саморегуляцію психофізичних функцій організму, та виражається у здатності усвідомлювати свої дії, адекватної форми поведінки.*

Поряд із психічним здоров'ям, розглядають також і психологічне здоров'я, як не тільки душевне, але ще і особистісне здоров'я. Розмежовуючи ці два поняття В. Е. Пахальян відзначає, що психічне здоров'я – це, перш за все баланс різних психічних властивостей і процесів, тоді як психологічне здоров'я – «стан суб'єктивного, внутрішнього благополуччя особистості, що забезпечує оптимальний вибір дій, вчинків і поведінки в ситуаціях її взаємодії з оточуючими об'єктивними умовами, іншими людьми і дозволяє їй вільно актуалізувати свої індивідуальні та статево-психологічні можливості». Проблеми власне психологічного здоров'я, слід розглядати в контексті психологічної допомоги, недирективної, немедичної психотерапії і індивідуального психологічного консультування. Зокрема, Пахальян відзначає, що здорові в психологічному сенсі – це люди з високим ступенем самоактуалізації.

Тобто психологічне здоров'я це стан, коли душевне здоров'я поєднується з особистісним, у людини все ясно і добре і при цьому він в змозі особистісного зростання і готовності до такого росту. Психологічне здоров'я описує особистість в цілому, має відношення до емоційної, мотиваційної, пізнавальної і вольової сфер, а так само прояву людського духу [8].

Таким чином, у разі юридичного захисту права на здоров'я та його цивільно-правовому регулюванні необхідно і слід використовувати

обидва ці поняття – психічного і психологічного здоров'я виділяючи їх як самостійні елементи здоров'я людини. Разом з тим, у межах правового регулювання постає питання подальшої розробки даної теми у визначенні того, який негативний вплив на психіку підлягає відповідальності. Це вимагає розробки і прийняття законодавства про психічне насильство, про біоетику які на сьогоднішній день знаходяться в стадії розробки.

Таким чином, аналізуючи викладене, на думку автора, *поняття здоров'я, як особисте немайнове благо, слід тлумачити як фізичний та психічний стан організму фізичної особи, який визначається якісними та кількісними медичними показниками.*

Визначення поняття здоров'я, дає можливість розглядати його як спеціальний об'єкт суспільних відносин та як певну соціальну цінність, яка має конкретну юридичну природу. Крім того, завдяки цьому встановлюється, що здоров'я є особистим нематеріальним благом, а тому має цивільно-правову приналежність.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

2. Стрельченко О. Г. Адміністративно-правова характеристика детермінанти «здоров'я». *Митна справа*. 2012. № 6, ч. 2, кн. 1. С. 197–205.

3. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я: від 22.07.1946 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_599.

4. Бобро А. А. Сутність поняття «соціальне здоров'я» у науковій літературі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2014. Вип. 122. С. 19–23.

5. Здоров'я психічне // Енциклопедія сучасної України: сайт. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=16756.

6. Психическое здоровье // Энциклопедия Кольера; Академик: сайт. URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_colier/3467/ПСИХИЧЕСКОЕ.

7. Савощикова Е. В. Право на психическое и психологическое здоровье. *Экономика, социология и право*. 2015. № 3. С. 111–113.

8. Психологос: энциклопедия практической психологии: сайт. URL: <http://www.psychologos.ru>.

Одержано 26.10.2016

УДК 347.218.1

Наталія Сергіївна СОЛОВЕЙ,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Невід'ємною економічною основою місцевого самоврядування є комунальна власність, особлива, самостійна форма власності, яка поєднує у собі декілька елементів, одним із яких є об'єкти власності. Потрібно чітко розмежовувати об'єкти права комунальної власності, від інших форм власності, що має важливе значення для реалізації права комунальної власності. Крім того всі об'єкти комунальної власності потребують окремої класифікації та визначення з метою їх ефективного практичного використання та управління ними.

Тема формування об'єктів комунальної власності вже досліджувалась, такими науковцями, як: В. М. Алексеев, І. І. Каракаш, О. М. Ковальова, І. Лукінов, М. Майський, А. Мельник, О. В. Ольшанський, А. Покритан, О. Фурдичко, М. Чумаченко, А. Чухно та інші, праці яких стосувалися попереднього правового регулювання комунальної власності, яке було закріплено ще в статті 35 Закону України «Про власність». Так до кола об'єктів комунальної власності належало майно, що забезпечує діяльність відповідних рад і створюваних ними органів, кошти місцевих бюджетів, житловий фонд, об'єкти житлово-комунального господарства, майно установ народної освіти, охорони здоров'я, культури, торгівлі, побутового обслуговування, а також інше майно, необхідне для забезпечення економічного і соціального розвитку відповідної території [1].

З прийняттям Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» відповідно до положень Конституції законодавець визначив більш широкий перелік об'єктів комунальної власності. Так статтею 60 вказаного закону, закріплено що територіальна громада має право на рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження. Спадщина, визнана судом безхазяйною, переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини [2].

Слід зазначити, що така деталізація об'єктів кожної із форм власності не є виправданою. Можна погодитися С. І. Пересуньком, який вважає, що більш раціональним було б визначення кола об'єктів, які можуть бути виключно у державній власності (наприклад оборонні об'єкти, спеціалізовані майнові комплекси та системи, а також об'єкти виключної власності Українського народу).

Не зайвим було б також зазначити критерії особливості комунальної власності, наприклад – майно, що забезпечує економічний розвиток відповідної території.

Згідно аналізу чинних нормативно-правових актів, до комунальної власності можуть передаватись такі об'єкти:

- цілісні майнові комплекси підприємств, установ, організацій, їх структурних підрозділів;

- нерухоме майно (будівлі, споруди, у тому числі приміщення (після виділення їх в окрему облікову одиницю (інвентарний об'єкт) на підставі розподільного балансу), об'єкти незавершеного будівництва);

- інше окреме індивідуально визначене майно підприємств;

- акції (частки, паї), що належать державі або суб'єктам права комунальної власності у майні господарських товариств;

- об'єкти житлового фонду, гуртожитки та інші об'єкти соціальної інфраструктури (навчальні заклади, заклади культури (крім кінотеатрів), фізичної культури та спорту, охорони здоров'я (крім санаторіїв, профілакторіїв, будинків відпочинку та аптек), соціального забезпечення, дитячі оздоровчі табори), які перебувають у повному господарському віданні чи оперативному управлінні державних підприємств, установ, організацій (далі – підприємств) або не увійшли до статутного капіталу господарських товариств, створених у процесі приватизації (корпоратизації), у тому числі не завершені будівництвом.

На відміну від комунальної власності до державної власності, то відповідно до статті 326 Цивільного кодексу України відноситься майно, у тому числі грошові кошти, яке належить державі Україна [3]. Своєрідність права державної власності полягає в тому, що функції власника щодо об'єктів державної власності (засобів виробництва у тому числі) здійснюються вищими органами державної влади: Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України і реалізуються через їх повноваження щодо визначення складу, структури, динаміки розвитку єдиного фонду державної власності, нормативно-правового регулювання відносин державної власності, а також щодо передачі окремих частин єдиного фонду державної власності в господарське управління певних центральних

органів виконавчої влади та встановлення порядку управління вказаними частинами.

Об'єкти права державної власності мають свої особливості. Першою їх особливістю є те, що майно, яке знаходиться в державній власності, за своїм правовим режимом складається з двох різновидів. Одне з них закріплене за державними юридичними особами на особливих майнових правах. Таке «розподілене» державне майно складає базу для участі цих організацій як юридичних осіб у відповідних відносинах. Інше майно залишається незакріпленим за державними юридичними особами. Це земля, надра, інші природні ресурси (оскільки виключна власність на них є матеріальною основою суверенітету України), а також грошові кошти державного і місцевих бюджетів, золотий запас, алмазний і валютний фонди. Цим майном держава відповідає за своїми зобов'язаннями, а також за зобов'язаннями бюджетних організацій і установ у разі недостатності у них грошових коштів для погашення своєї заборгованості.

Другою особливістю об'єктів права державної власності є неможливість вважати безхазяйним майном такі об'єкти, як земля та інші природні ресурси, тому що законодавством України встановлена своєрідна презумпція державної власності на ці об'єкти, які є виключною власністю народу України.

Третю особливість зазначених об'єктів становлять повноваження щодо них держави як власника, які вона здійснює через органи управління своїм майном. Інші повноваження власника по безпосередньому володінню, користуванню і розпорядженню здійснює не власник, а уповноважена державою особа.

Майно, що закріплюється за державними органами як за бюджетними установами, знаходиться в їх оперативному управлінні і враховується на балансі управління справами Верховної Ради України або відповідної структури іншого уповноваженого органу [4].

Об'єкти права комунальної власності вирізняються серед інших форм власності, тим що мають цільовий характер, тобто призначені для вирішення питань місцевого значення, задоволення житлово-комунальних, соціально-культурних, побутових та інших потреб населення відповідної території. Конституційно закріплене право територіальної громади на зазначені матеріальні та фінансові ресурси є передумовою розвитку та гарантією забезпечення права самостійно, в межах Конституції та законів України, реалізовувати інтереси населення відповідних територій.

В Україні комунальна власність формується шляхом передачі майна із державної власності або викупу органами місцевого самоврядування, або створенням об'єктів комунальної власності за власний

рахунок. Об'єктами передачі державної власності у комунальну власність територіальних громад сіл, селищ, міст або у спільну власність територіальних громад є: цілісні майнові комплекси підприємств, установ, організацій, їх структурних підрозділів, нерухоме майно (будівлі, споруди, у т.ч. об'єкти незавершеного будівництва, приміщення); інше окреме індивідуально визначене майно підприємств; акції (частки, паї), що належать державі або суб'єктам права комунальної власності у майні господарських товариств; житловий фонд та інші об'єкти соціальної інфраструктури, які перебувають у повному господарському віданні чи оперативному управлінні державних підприємств, установ, організацій або не увійшли до статутних фондів господарських товариств, створених у процесі приватизації (корпоратизації) [5].

Проблема формування комунальної форми власності має три аспекти: фінансово-економічний, соціальний, управлінський.

У фінансово-економічному аспекті внаслідок слабкості матеріальної бази місцевого самоврядування і недостатності повноважень щодо її посилення виникає незацікавленість місцевих органів у розвитку економічного потенціалу підвідомчої території, підвищенні її інвестиційної привабливості, що часто призводить до порушень прав і законних інтересів підприємців. Це проявляється у не використанні найбільш ефективних механізмів розподілу комунального майна, що має залучатися у підприємницьку діяльність (виділення земельних ділянок і здача в оренду нежитлових приміщень поза конкурсної процедури, неприйняття заходів щодо покриття витрат при неякісному виконанні робіт підрядниками за договорами і т.п.).

У соціальному аспекті перерозподіл об'єктів комунальної власності між органами державної влади та органами місцевого самоврядування не завжди відбувається відповідно до розподілу повноважень щодо надання суспільних благ та послуг мешканцям територіальної громади. Виникають суперечності у фінансуванні окремих об'єктів галузевої та підвідомчої підпорядкованості, які розташовані на території юрисдикції органів місцевого самоврядування і послугами яких користуються мешканці територіальної громади. Вирішення також потребує і таке питання, як фінансування переданих в комунальну власність відомчих соціальних об'єктів підприємств – житлових будинків, поліклінік, дитячих садків.

Реформуванню відносин в сфері комунальної власності не в повній мірі відповідають заходи децентралізації, коли управління об'єктами спільної власності органами місцевими самоврядування делеговано місцевим державним адміністраціям. Реальна децентралізація повноважень відбувається тоді, коли об'єкти спільної власності передаються в управління виконавчим органам місцевих рад на

рівні територіальних громад сіл, селищ та міст. У протилежному випадку ці об'єкти залишаються у віданні державних органів, що виступає засобом контролю органів місцевого самоврядування. Чинниками, що гальмують розвиток управління об'єктами комунальної власності, також є: відсутність достатньої кількості кваліфікованих менеджерів, обмеженість інвестиційних можливостей, неналежне правове регулювання.

Обсяг об'єктів комунальної власності досить великий і різноманітний. Управління цими об'єктами потребує ефективного правового контролю, оскільки користування та розпорядження цими об'єктами забезпечує соціально – економічні потреби населення територіальної громади. Вдосконалення цих трьох аспектів формування комунальної власності буде великим кроком на шляху до вирішення соціальних, правових та економічних проблем держави.

Список бібліографічних посилань

1. Про власність: закон України від 07.02.1991 № 697-ХІІ // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12>.

2. Про місцеве самоврядування в Україні: закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.

3. Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

4. Цивільне право України. Частина перша: підручник / Ч. Н. Азімов, М. М. Сібільов, В. І. Борисова та ін.; за ред. Ч. Н. Азімова, С. Н. Приступи, В. М. Ігнатенка. Харків: Право, 2000. 368 с.

5. Алексеев А. Комунальна власність: проблеми та перспективи/за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. Київ: Вид-во УАДУ, 2002. 464 с. (Збірник наукових праць УАДУ; Вип. 1).

Одержано 25.10.2016

УДК 343.135

Людмила Михайлівна СОЛОВЙОВА,

*старший викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА НЕВСТАНОВЛЕННЯМ ДОСТАТНІХ ДОКАЗІВ ДЛЯ ДОВЕДЕННЯ ВИНУВАТОСТІ ОСОБИ В СУДІ

Одним із завдань кримінального процесу є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був

притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Вирішуючи питання про закриття кримінального провадження варто пам'ятати про це і дотримуватись положень передбачених законом.

В частині 1 п. 3 статті 284 КПК України (Закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи), як підставу до закриття кримінального провадження, вказано не встановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати. Дане визначення можна трактувати у двох аспектах: по – перше, провина особи не доведена повністю, по-друге, особа не вчинила ті дії, у вчиненні яких її обвинувачено.

Вказана підстава закриття кримінального провадження фактично прийшла на зміну такій підставі закриття кримінальної справи, як недоведеність участі обвинуваченого у вчиненні злочину, яка була передбачена п. 2 ст. 213 КПК України 1960 року (недоведеність участі обвинуваченого у вчиненні злочину).

Свого часу формулювання цієї підстави у законі піддавалось критиці у науковій літературі. Зазначалось про те, що, хоча вказана підстава є реабілітуючою, але вже сама назва цієї підстави містить у собі обвинувальний ухил. Застосування слова «обвинувачений» можливо тлумачити як те, що держава хоч і відмовляється від кримінального переслідування особи з подальшою її реабілітацією, але все одно залишає особу в статусі обвинуваченого. Водночас така підстава повинна повністю виключати будь-які вагання у невинуватості особи, а будь-які обмеження її прав та законних інтересів неприпустимі.

Закриття кримінального провадження за цією підставою означає, що особу неможливо в судовому порядку визнати винною, а значить стосовно неї не повинно бути висловлювань про можливість вчинення нею кримінального правопорушення. Із самого формулювання такої підстави закриття кримінального провадження має слідувати висновок, що особа не вчиняла кримінального правопорушення.

На доцільності редагування формулювань, що містились у кримінально-процесуальному законі і передбачали закриття кримінальної справи при недоведеності участі обвинуваченого у вчиненні злочину, науковці наголошували давно. Свої пропозиції з цього приводу висловлювали М. С. Строгович, А. Я. Дубинський, М. О. Воробейников, С. М. Благодир, З. Д. Смітійенко та багато інших дослідників. Сутністю цих пропозицій є виокремлення достовірного результату досудового слідства – доведеності непричетності особи до вчинення злочину –

в окрему підставу до закриття кримінальної справи, та відмова від вживання в тексті закону суперечливого терміну «недоведеність».

Незважаючи на широку критику, якої зазнало формулювання відповідної підстави у КПК України 1960 року, формулюючи у чинному КПК України аналогічну підставу до закриття кримінального провадження (п. 3 ч. 1 ст. 284), законодавець, з однієї сторони, цілком виправдано уникнув використання у ній термінів «підозрюваний» чи «обвинувачений», однак не зняв проблему обвинувального ухилу в її змісті.

Вказане формулювання можливо розуміти як таке, що особа, щодо якої здійснювалося кримінальне провадження, причетна до вчинення кримінального правопорушення, але у зв'язку з тим, що слідчим органам не вдалося зібрати достатньої сукупності доказів, які б вказали на цю особу як на таку, що вчинила кримінальне правопорушення, та вичерпались можливості їх одержання, слідчий, прокурор були вимушені закрити кримінальне провадження.

Вживаючи такі формулювання, законодавець, іншими словами, фактично передбачаючи причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, допускає закриття кримінального провадження у зв'язку із недостатністю обвинувальних доказів та відсутністю можливості їх одержання, що є недопустимим для тих підстав закриття кримінального провадження, які реабілітують особу.

Свого часу В. М. Савицький з цього приводу вказував на те, що, якщо участь обвинуваченого у вчиненні злочину не доведено, це означає, що зібрано мало, можливо, дуже мало доказів, але деякі докази все ж таки є. Термін «не доведено» можна тлумачити по-різному, в тому числі і як «не повністю доведено». Звідси можна зробити висновок, що в деякій частині участь обвинуваченого у вчиненні злочину доведено, але слідство, напевно, не змогло повністю довести його винуватість і тому вимушене було закрити справу.

Аналіз сутності та юридичної природи наявних у чинному кримінальному процесуальному законодавстві реабілітуючих підстав до закриття кримінального провадження доводить, що підставою, передбаченою п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України, охоплюються випадки надання правової оцінки діям конкретної особи за принципом презумпції невинуватості (в разі ймовірності встановлення участі особи у вчиненні кримінального правопорушення) або можливості встановлення об'єктивної істини (в разі достовірності встановлення участі особи у вчиненні кримінального правопорушення), а не випадки вирішення кримінального провадження по суті (якщо тільки кримінальне правопорушення за своєю специфікою не могло бути вчинене іншою особою, наприклад, одержання неправомірної вигоди). Якщо

під час досудового розслідування буде достовірно встановлено, що особа кримінальне правопорушення не вчиняла, це означає, що це кримінальне правопорушення вчинила інша особа (за винятком зазначених нами випадків).

Означене питання згадується у багатьох юридичних джерелах, але проблеми які з нього витікають, до цих пір недостатньо привертати увагу дослідників. До таких висновків ми приходимо розглянувши цілий ряд наукових першоджерел.

Практика застосування процесуального законодавства на місцях свідчить про те, що відсоток закриття кримінальних проваджень при не встановленні достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати доволі малий, бо закриття провадження за цією підставою вважається недоопрацюванням в роботі слідчих та прокурорів.

Про закриття кримінального провадження за цією підставою прокурор приймає постанову, яку може бути оскаржено у порядку, встановленому КПК України. Прокурор приймає постанову про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з підстав, передбачених частиною 1 статті 284 КПК України. Рішення прокурора про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного не є перешкодою для продовження досудового розслідування щодо відповідного кримінального правопорушення. Копія постанови прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи надсилається заявнику, потерпілому, його представнику, підозрюваному, захиснику, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

На думку А. О. Ляш та С. М. Благодир очевидно, що за цією підставою слід закривати кримінальне провадження щодо окремих осіб не лише судом після дослідження наявних у справі і нових доказів, а й прокурором під час досудового розслідування, коли встановлено, що злочин було вчинено, конкретній особі оголошено про підозру, але доказів вчинення злочину даною особою зібрано недостатньо, а всі можливості зібрати додаткові докази вичерпані остаточно. Крім того, відсутні підстави вважати, що це діяння могло бути вчинене іншою особою. Таким чином, можна усунути існуючу суперечність між п. 3 ч. 1 і абзацом 3 ч. 3 ст. 284 КПК. Якщо ці обставини буде встановлено під час судового розгляду, суд, на нашу думку, має винести виправдувальний вирок, а не закривати кримінальне провадження, як зазначено в законі.

Таким чином, можна стверджувати, що питання встановлення системи підстав закриття кримінального провадження є складним і неоднозначним. Цьому, зокрема, сприяє використання законодавцем

суперечливих і неоднозначних у тлумаченні, а відповідно і правозастосуванні, термінів «невстановленість», «доведення винуватості», «достатні докази».

Вважаємо, що коли не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати (п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК) також потрібно ухвалювати виправдувальний вирок і пропонуємо внести відповідні зміни до чинного КПК. Це в повній мірі буде відповідати принципу презумпції невинуватості особи (п. 1 ч. 1 ст. 7 КПК).

Одержано 28.10.2016

УДК 341.31;341.33;341.34

Вікторія Віталіївна ЧАКУН,

слухач магістратури

Харківського національного університету внутрішніх справ

ГІБРИДНА ВІЙНА ЧИ АГРЕСІЯ? ЗАТРИМАНІ ЧИ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНІ?

Визначення подій на сході нашої держави, надання їм правової оцінки – досить актуальне завданням; порушення прав і свобод осіб, які беруть участь у збройному конфлікті, катування, а також незаконне поводження з ними без визначення їх офіційного статусу є підставою обрання даної теми.

Актуальності тезам додає і те, що у вітчизняній літературі бракує наукового дослідження, в якому б поняття «військовополонений» розглядалося саме через призму міжнародного гуманітарного права, а не тероризму як явища.

Дії Росії підпадають під ознаки агресії згідно з розділом «Визначення агресії», затвердженого Резолюцією 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року (далі – Резолюція 3313). Військова агресія Росії засуджена міжнародним співтовариством, зокрема це знайшло своє відображення в резолюціях Парламентської асамблеї Ради Європи від 9 квітня 2014 року та Парламентської асамблеї ОБСЄ від 1 липня 2014 року.

У Резолюції 3314 перераховано сім видів дій, що розглядаються як акти агресії:

1. Вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави або будь-яка військова окупація, який би тимчасовий характер вона не носила, що є наслідком такого вторгнення чи нападу, або будь-яка анексія із застосуванням сили території іншої держави або її частини.

2. Бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави.

3. Блокада портів чи берегів держави збройними силами іншої держави.

4. Напад збройними силами держави на суходільні, морські чи повітряні сили або морські чи повітряні флоти іншої держави.

5. Застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави згідно угоди з державою, яка їх приймає, в порушення умов, передбачених цією угодою, або будь-яке продовження їх перебування на такій території після припинення дії угоди.

6. Дії держави, яка дозволяє, щоб її територія, надана нею у розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для здійснення акта агресії проти третьої держави.

7. Заслання державою чи від імені держави озброєних банд, угруповань та регулярних сил або найманців, що здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави настільки серйозного характеру, що це дорівнює перерахованим вище актам, або її істотна участь в них.

Водночас, дії Російської Федерації проти України наразі можна визначити відносно новим терміном – гібридна війни. На теперішній час цей термін широко використовують як політики й журналісти, так і науковці. У це розхоже поняття вкладається вся глибина обурення тим, що Росія таємно надсилає війська і втягує в протистояння цивільних. Зосередження на гібридності – як на визначальній рисі цієї війни – насправді дає нам мало для розуміння процесів і навіть вводить нас в оману. Шалена пропаганда, терористи-диверсанти і спецоперації – це якраз те, що об'єднує всі сучасні війни, а не робить якусь одну особливою. Даний вид протистояння базується на міжнаціональній ворожнечі й ненависті, підтримці збройного сепаратизму, озброєнні та засланні російських найманців, проведенні ворожої антиукраїнської пропагандистської кампанії на теренах нашої держави тощо.

Наразі визначення «гібридна війна» відсутнє в міжнародно-правових документах. Дивним в цій ситуації є не сам термін «гібридна війна», а те, що він не є офіційним. Тобто дві різні людини розуміють його зміст кожен по-своєму. Більше того, такого поняття не існує й у Воєнній доктрині України – документі, що є національною системою керівних поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів.

Маємо ще одне проблемне питання щодо правового статусу осіб, що утримуються противником: заручники чи військовополонені? Адже, визначення юридичного статусу утримуваних осіб залежить

від статусу військового конфлікту. Цю проблему взяв до уваги помічник генерального секретаря ООН із прав людини Іван Шимонович: «У випадку міжнародного конфлікту ми виконаємо рекомендації Червоного хреста та Женевської конвенції. Це питання складне, але необхідно визначити суть конфлікту, залученість іноземних держав до нього, щоб чітко визначити статус цих полонених». Але наразі однозначної відповіді не знайдено.

Цілком очевидно, що дія положень Женевської конвенції про повождення з військовополоненими (далі – Женевська конвенція), яка застосовується в усіх випадках оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо стан війни не визнаний однією з них (стаття 2 Женевської конвенції), має поширюватися й на військові конфлікти, які наразі кваліфікують як «гібридна війна». Відсутність офіційного оголошення війни не може розглядатися як юридична підстава для відмови у застосуванні положень згаданої Конвенції. Крім того, Женевська конвенція також має застосовуватися в усіх випадках часткової або повної окупації території.

У статті 4 Женевської конвенції, чітко визначено категорії осіб, які беруть участь у збройному конфлікті та можуть офіційно набути статусу військовополоненого. З моменту, коли вони підпадають під владу супротивника, до їхнього остаточного звільнення та репатріації, що дає підстави визначити статус осіб, які знаходяться у триманні сторони супротивника на Сході нашої держави як «військовополонені».

З моменту взяття в полон відповідальність за військовополонених несе держава-захоплювач, а не окремі командири, що, зрозуміло, не виключає кримінальної відповідальності останніх за злочини проти військовополонених.

Військовополонений розглядається не як злочинець, а як солдат, що виконує свій обов'язок відповідно до затверджених у встановленому порядку військових статутів. Його ізоляція пояснюється виключно військовою необхідністю. З військовополоненими слід поводитися гуманно. Будь-яка незаконна дія або бездіяльність, що призвело до смерті або завдало серйозної шкоди здоров'ю полоненого, є злочином. До нього в жодному випадку не можуть бути застосовані норми кримінального чи кримінально-процесуального законодавства країни-захоплювача.

Виходячи з вище сказаного, на даний момент поняття «агресії» та положення Воєнної доктрини України є досить застарілими, реалії сьогодення вимагають внести в список дій, що вважаються агресією, дещо більше пунктів, ніж сім. Хоча б враховувати появу нових «технологій» нанесення шкоди та нові типи загроз, наприклад втручання

у роботу автоматизованих інформаційних систем. Або ж ввести та юридично закріпити поняття «гібридної війни» – як поєднання ведення воєнних дій у поєднанні з інформаційним впливом на громадян держави-противника. Останній здійснюється з метою дискредитації військових формувань супротивника, а також живлення сепаратистських рухів серед місцевого населення. Є нагальна потреба перегляду Україною тих положень міжнародно-правових актів, які регулюють питання ведення військових дій у умовах сьогодення та внесення до них змін відповідно до сучасних стандартів; розширення поняття «військовополонені» в умовах виникнення нових видів збройних конфліктів; офіційного закріплення поняття «гібридного військового конфлікту» у Воєнній доктрині України з метою остаточного визначення статусу затриманих під час конфлікту осіб та належного забезпечення усього спектру їхніх прав і свобод.

Одержано 27.10.2016

УДК 349.2

Даріна Вадимівна ФАТ,

курсант Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Руслан Гельманович ВАЛЄЄВ,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри цивільного права та процесу

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ НАЙБІЛЬШ ВРАЗЛИВИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ

Сьогодні безробіття є гострою проблемою для нашої країни. Рівень безробіття в Україні, розрахований за методологією Міжнародної організації праці для осіб віком 15–70 років, у 2015 році знизився до 9,1 % порівняно з 9,7 % у 2014 роком, але залишається дуже високим. На сьогоднішній день з метою вирішення проблеми безробіття створені центри зайнятості, розроблені державні програми щодо зменшення показників безробіття. Проте існують спірні питання, бо в цій програмі відсутні заходи щодо скорочення безробіття. Звісно, що повністю подолати безробіття неможливо, наразі існує категорія громадян, які просто не мають бажання працювати. Тому цю проблему треба розв'язувати таким чином, щоб це було вигідно і роботодавцеві, й працівникові.

Проаналізувавши данні, що наводить Державна служба статистики (далі – ДСС), можна відмітити за січень 2016 року кількість зареєстро-

ваних безробітних в Україні збільшилась на 17,8 тисяч осіб – до 508,6 тисячі. Наразі на ринку праці роботодавці пропонують 31,3 тисячі вакансій, це означає, що на одне місце претендують 16 осіб. За зазначений період працевлаштували лише 19,4 тисячі безробітних, це становить лише 3,5 %. Пояснити ці явища можна наявністю нелегальної міграції українців. За різними показниками чисельність таких осіб становить 2 млн осіб.

На нашу думку, однією з найбільш вразливих категорій на ринку праці залишаються кандидати, що мешкають у сільській місцевості. Зокрема, це стосується пошуку роботи. У сільській місцевості рівень безробіття перевищує 10 %, у той час, як у містах становить 9,1 %. Для того щоб зменшити ці показники потрібно надавати пільги суб'єктам господарювання. Крім того, оновлений закон України «Про зайнятість населення» надає достатньо повноважень для центрів зайнятості, щоб збільшити працевлаштування населення та забезпечити створення нових робочих місць.

Враховуючи, що за даними ДСС, жінок серед безробітних у 1,2 раза більше, ніж чоловіків, ми погоджуємося з думкою В. Л. Міненко, що найбільш уразливими вважаються жінки з дітьми та категорії «45+». Це можна пояснити тим, що, для підтримки конкурентоспроможності, людина повинна весь час навчатись і підвищувати професійний рівень. А жінка з дитиною на руках не спроможна на це, бо в неї інші турботи. У свою чергу, жінки у віці понад 45 років в очах роботодавців не спроможні ефективно адаптуватись до нових технологій. Доцільним є створення додаткових робочих місць для вищезазначених категорій. Також існує необхідність у забезпеченні можливості соціально незахищених категорій громадян в отриманні у повному обсязі послуг з підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці. Приватним підприємцям, які мають таких працівників, потрібно надати пільги з оподаткування цих громадян.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити підсумок, що ринок праці як живий організм здатний до саморегулювання, але водночас потребує пильної уваги громадянського суспільства та держави. Для того, щоб вирішити проблему безробіття, необхідно економічно стимулювати роботодавців до створення нових робочих місць. При цьому, окрім традиційних пільгових категорій працівників (інвалідів, вагітних жінок, молоді, неповнолітніх тощо) особливої уваги потребують жінки з дітьми та жінки віком понад 45 років.

Одержано 18.10.2016

УДК 351.74+159.9

Дмитро Володимирович ШВЕЦЬ,

кандидат педагогічних наук,

перший проректор

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Питання створення ефективної системи підготовки кадрів для правоохоронних органів є одним із пріоритетних для кожної провідної країни світу, оскільки така діяльність є запорукою забезпечення правопорядку, охорони прав і свобод людини та верховенства права в державі. Україна не може знаходитись осторонь таких процесів, оскільки поширення загроз її національній безпеці, зростання різних форм злочинності, у тому числі організованої, вимагають упровадження низки послідовних дій зі створення ефективної, сучасної та прогресивної системи підготовки поліцейських кадрів. Успішність роботи в цьому напрямку багато в чому залежить від уміння враховувати досвід підготовки поліцейського персоналу, накопичений іншими країнами та впроваджувати найбільш ефективні досягнення і перспективні напрямки роботи в підготовку вітчизняних правоохоронців. Крім того, вивчення та ефективне використання закордонного досвіду, міжнародне співробітництво у сфері підготовки поліцейських кадрів є одним із засобів європейської та світової інтеграції України.

Враховуючи різноманітність педагогічних підходів до поліцейської освіти, можна виокремити групи країн, в яких її здійснення особливо близьке один до одного за базовими елементами педагогічної системи. Виявлено, що зараз існують такі типи педагогічних систем (моделей) поліцейської освіти: німецька, французька, британська, американська.

Німецьку модель вирізняють ґрунтовність базової підготовки, наявність у змісті навчання незалежно від спеціалізації спільних компонентів, обов'язкове додаткове навчання перед призначенням на нову посаду, логічна послідовність і спадкоємність рівнів освіти, більш тривалі терміни навчання порівняно з іншими країнами (загалом на всіх рівнях – 7,5 років).

Французька модель – це централізоване управління освітою в системі МВС, практична спрямованість навчання за досить ґрунтовної загальнотеоретичної підготовки, порівняно короткотерміновий характер (загалом – 4,5 роки) та здобуття вищої освіти поза відомчою системою.

Для британської моделі характерні: рання вузька спеціалізація працівників поліції різних підрозділів і служб; децентралізований, регіональний принцип координації процесу професійної підготовки; гуманізація процесу навчання; відкритість для зовнішніх контактів.

Для американської моделі властиво те, що відомчі навчальні заклади здійснюють переважно практично спрямовану поліцейську підготовку, а освіту, підтвердженням якої є конвертований диплом, поліцейські здобувають у цивільних освітніх установах до початку або під час служби.

Не дивлячись на наявність певних особливостей щодо організації та управління навчанням для кожної із зазначених педагогічних систем, існує низка загальнообов'язкових умов, від яких залежить якість професійної підготовки правоохоронців. До них належать: практична спрямованість навчального процесу; тісна взаємодія навчальних закладів і практичних підрозділів поліції у проходженні практичної підготовки, розробці програм початкової підготовки та підвищення кваліфікації поліцейських, добра технічна оснащеність навчального процесу. Велика увага приділяється розвитку креативності, творчого мислення, аналітичних здібностей, проектного мислення, навичок роботи в команді тощо.

Специфікою змісту професійної поліцейської освіти за кордоном є наявність таких загальних напрямів підготовки (спеціалізації), як боротьба з організованою злочинністю, тероризмом, наркобізнесом, психологічна, фізична і вогнева підготовка, інформатика, особиста безпека, а також навчання менеджменту, міжособистісному спілкуванню, представницьким функціям, іноземним мовам. Для сучасної поліцейської освіти в зарубіжних країнах характерне використання таких освітніх технологій, як дистанційне, відкрите і безперервне навчання.

Слід також зазначити, що важливим елементом підготовки поліцейських кадрів за кордоном є її психологічна складова. Вона спрямована, перш за все, на формування та розвиток особистісних якостей і властивостей працівника поліції, які б відповідали вимогам його професійної діяльності. Завданнями психологічної підготовки працівника поліції є: формування впевненості в собі, своїй підготовці, в можливості успішного подолання труднощів професійної діяльності; набуття знань щодо екстремальних ситуацій, їх сутності та способів реагування; формування психологічної стійкості до впливу характерних для оперативно-службової діяльності психотравмуючих чинників; тренування вмій і навичок виконання професійних дій у будь-яких несприятливих умовах та навичок управління своїм емоційним станом; виховання гармонійно розвинених вольових якостей;

тренування професійно значущих якостей (професійної спостережливості, професійної пам'яті тощо).

Зважаючи на викладене, можна запропонувати декілька шляхів удосконалення підготовки кадрів Національної поліції України з урахуванням закордонного досвіду.

1. Активне впровадження тренінгових технологій. Закордонна практика свідчить про широке їх застосування, зокрема в поліції США, Німеччини, Великобританії, де створена система обов'язкового проходження поліцейськими комунікаційних, антистресових та інших тренінгів. Отже, під час організації освітнього процесу у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання, що входять до сфери управління МВС України, слід приділяти більше уваги таким формам занять, як training in the field (тренування в польових умовах), role-plays (рольові ігри), simulations (моделювання ситуацій), practical works, open or managed (практичні роботи, самостійні або під керівництвом викладача), real life situations (реальні життєві ситуації), moral dilemma (рішення моральних дилем) тощо.

2. Приділення постійної уваги самоосвіті та системі підвищення кваліфікації особового складу. В цьому сенсі необхідною є більш широка практика використання спеціалізованих курсів, присвячених окремим аспектам поліцейської діяльності, з метою забезпечення функціонування системи освіти працівників поліції протягом життя, в тому числі із застосуванням технологій дистанційного навчання. Такий підхід є характерним для поліції США, Великобританії, Туреччини, які активно застосовують електронні та дистанційні курси в системі початкової підготовки та підвищення кваліфікації працівників поліції.

3. Важливим елементом, який повинен бути обов'язково врахований у національній системі підготовки поліцейських кадрів, є психолого-педагогічне забезпечення. Воно являє собою систему заходів, спрямованих на формування відповідних знань і навичок безпечної професійної діяльності, створення позитивного соціально-психологічного клімату та керованих службових й особистісних взаємин у колективі, тактико-психологічних прийомів забезпечення безпеки під час затримання злочинців, а також на розвиток стійкої психіки поліцейського в екстремальних ситуаціях. Особливу увагу слід приділяти підготовці працівників поліції до психічних перевантажень у роботі, оскільки їх професійна діяльність характеризується тим, що на неї впливають різні фактори, які часто мають деструктивний характер та призводять до надмірних навантажень і перевантажень нервової системи, що, у свою чергу, позначається на ефективності роботи. Тому необхідно, щоб працівники поліції були ознайомлені з

основними закономірностями протікання цих процесів і прийомами, які дозволяють у короткий час відновити працездатність і зняти зайве психічне напруження (зокрема, прийомами психорегулюючого тренування).

4. Окремої уваги та впровадження в систему підготовки кадрів Національної поліції України заслуговують такі елементи професійної поліцейської освіти, як розвиток комунікативних якостей, навичок та умінь професійного спілкування, мистецтво переконання, взаємодія із представниками національних і сексуальних меншин, а також із психічно неврівноваженими людьми, розв'язання сімейних суперечок, техніки ведення переговорів тощо.

5. Необхідно активніше розвивати обмін позитивним досвідом у підготовці кадрів поліції, навчальною літературою, викладачами й слухачами, проводити підвищення кваліфікації практичних працівників у рамках взаємного обміну й навчання з вирішення проблем, що представляють спільний інтерес: боротьба з організованою злочинністю, нелегальна міграція, боротьба з незаконним обігом наркотиків тощо. Такий обмін інформацією з вищими навчальними закладами поліції країн із розвинутою поліцейською функцією та співробітництво з ними могли б виявитися надзвичайно плідними для всіх учасників цього процесу.

Одержано 28.10.2016

УДК 343.3/.7

К. О. ПОПОВА,

*курсант 4 курсу навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ;*

Олена Вікторівна ТИХОНОВА,

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри економічної безпеки
Національної академії внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН, ЯКІ ПОРУШУЮТЬСЯ ПІД ЧАС ВЧИНЕННЯ БЮДЖЕТНИХ ЗЛОЧИНІВ

Відповідно до змісту диспозиції ст. 210 КК України основним безпосереднім об'єктом цього злочину, тобто тими суспільними відносинами, «посягання на які складає суспільну сутність злочину і для охорони яких законодавець створив» цю кримінально-правову норму є суспільні відносини які виникають у сфері розподілу, перерозподілу та використання бюджетних коштів.

Суб'єктами цих відносин є коло осіб, які відповідно до законодавства правомочні забезпечувати отримання, отримувати та використовувати такі кошти. З одного боку – держава в особі уповноважених органів, яка забезпечує можливість отримання та використання бюджетних коштів, з іншого – особи, які за рахунок бюджетних коштів повинні виконати поставлені перед ними завдання, а також ті, кому за певних підстав такі кошти надаються у власність. За правами, якими зазначені особи наділені щодо видатків із бюджету, їх можна згрупувати наступним чином:

1) особи, за допомогою яких бюджетні кошти виконують роль засобу розрахунку за отримані товари або надані послуги – Державне казначейство України та, в деяких випадках, Укрексімбанк;

2) особи, які отримують повноваження надавати права іншим особам використовувати бюджетні кошти за визначеними напрямками – головні розпорядники бюджетних коштів, якими є особи, зазначені в ст. 22 Бюджетного кодексу України;

3) особи, які безпосередньо використовують бюджетні кошти за відповідними напрямками – розпорядники бюджетних коштів та одержувачі бюджетних коштів;

4) особи, які є одержувачами бюджетних коштів як кінцеві споживачі;

5) особи, які здійснюють контроль за дотриманням вимог бюджетного законодавства – Верховна Рада України, Державне казначейство України та його структурні одиниці, Держаудислужба України та Рахункова палата України.

Отже, бачимо, що коло суб'єктів, які вступають у відносини в процесі здійснення видатків з бюджетів всіх рівнів, досить широке.

Предметом суспільних відносин, які нами зараз розглядаються, є унормований порядок з розподілу, перерозподілу та використання бюджетних коштів. Ґрунтуючись на положеннях нормативно-правових актів, що регулюють виконання бюджету за видатками, до цього порядку можна віднести наступні елементи:

– надання повноважень головним розпорядникам бюджетних коштів (у визначеному обсязі) на розподіл прав розміщувати замовлення та здійснювати розрахунки за рахунок бюджетних коштів між розпорядниками бюджетних коштів;

– встановлення обсягів, у межах яких розпорядники бюджетних коштів можуть брати зобов'язання та здійснювати розрахунки;

– зміна показників використання бюджетних коштів (скорочення видатків відповідного бюджету, зменшення повноважень на розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги

чи здійснення інших аналогічних операцій за рахунок бюджетних коштів, зупинення операцій з бюджетними коштами);

- затвердження кошторисів розпорядникам бюджетних коштів;
- взяття бюджетних зобов'язань;
- здійснення платежів;
- складання звітів про виконання бюджету або його відповідних показників.

Виконання бюджету за видатками передбачає певну людську діяльність, яка є соціальним зв'язком у суспільних відносинах. Задля дотримання встановленого порядку зазначеної діяльності суб'єкти суспільних відносин вступають у взаємодію один з одним та мають внаслідок цього закріплені в законодавстві права та обов'язки, які між собою кореспондують.

Особи, за допомогою яких бюджетні кошти виконують роль засобу розрахунку за отримані товари або надані послуги, здійснюють розрахунково-касове обслуговування розпорядників бюджетних коштів, обліковують зобов'язання розпорядників бюджетних коштів.

Головні розпорядники бюджетних коштів як особи, які отримують повноваження надавати права іншим особам використовувати бюджетні кошти за визначеними напрямками, розподіляють передбачені обсяги бюджетних коштів між відповідальними виконавцями та доводять до їх відома показники, яких вони повинні дотримуватися при визначенні видатків. Також на підставі граничних обсягів складають проекти кошторисів. Окрім того, головні розпорядники отримують від органів державного казначейства витяги з розпису бюджету та, визначивши відповідальних виконавців, розсилають необхідну інформацію за бюджетними програмами, а до казначейства подають відомості щодо мережі розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня.

Від відповідальних виконавців вони мають право вимагати здійснення оптимізації своїх витрат, отримувати на розгляд бюджетні запити, паспорти бюджетних програм, зведені проекти кошторисів за кожною бюджетною програмою, за виконання якої ці особи відповідають, з детальними обґрунтуваннями та розрахунками видатків за напрямками використання бюджетних коштів. Від розпорядників нижчого рівня мають право також отримувати необхідну інформацію та розглядати показники їх проектів кошторисів щодо законності та відповідності розрахунків, доцільності запланованих видатків, правильності їх розподілу відповідно до економічної класифікації видатків. При встановленні фактів протиправного використання бюджетних коштів розпорядниками нижчого рівня головні розпорядники мають право приймати рішення про зменшення бюджетних асигнувань цієї особи.

Особи, які безпосередньо використовують бюджетні кошти за відповідними напрямками, мають право брати зобов'язання та здійснювати їх оплату за рахунок бюджетних коштів, але лише на конкретно визначені цілі. Видатки вони проводять тільки в межах бюджетних асигнувань, встановлених кошторисами та планами асигнувань або планами використання бюджетних коштів (для одержувачів бюджетних коштів).

Особи, які здійснюють контроль за дотриманням вимог бюджетного законодавства, наділені певними повноваженнями, але загальним правом для всіх є право вимагати дотримання вимог бюджетного законодавства від розпорядників, одержувачів бюджетних коштів та інших суб'єктів бюджетного процесу. Основним суб'єктом цих суспільних відносин є Державне казначейство України, яке від імені держави здійснює постійний контроль за виконанням бюджету за видатками. Так, при прийнятті зобов'язань та проведенні платежів розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів воно зобов'язане контролювати наявність бюджетних повноважень, відповідність кошторисів розпорядників бюджетних коштів розпису бюджету, відповідність платежів взятим зобов'язанням та бюджетним асигнуванням, відповідність підтверджених первинних документів розпорядників та одержувачів бюджетних коштів бюджетним асигнуванням та вимогам бюджетного законодавства. Викладене дає можливість зрозуміти повний зміст суспільних відносин, які існують під час виконання бюджету за видатками, з їх суб'єктами, предметом та соціальним зв'язком. Злочин впливає не на всі елементи цих відносин, але порушення будь-якої зі складових веде до деформації суспільних відносин у цілому.

Одержано 27.10.2016

Секція 3

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

УДК 343.1:341.231.14

Олеся Ігорівна АРСЕНІ,

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПРОКУРОРОМ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПІД ЧАС КЕРІВНИЦТВА ДОСУДОВИМ РОЗСЛІДУВАННЯМ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЗА ФАКТОМ ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ

Діяльність органів прокуратури України являє собою єдину систему спеціально створених органів та її загальностратегічне завдання полягає в забезпеченні дії в державі принципу верховенства права, зміцнення законності і правопорядку.

За слушною думкою В.П. Ястребова, специфіка роботи прокуратури полягає в тому, що вона є єдиним державним органом, для якого нагляд за додержанням законів складає сенс, сутність і основу діяльності.

Отже, в досудовому кримінальному провадженні одним із основних обов'язків прокурора є здійснення нагляду за діяльністю органів досудового розслідування у формі процесуального керівництва.

До вчених, які займалися розробкою питання повноважень прокурора на етапі повідомлення про підозру та закінчення кримінального провадження за фактом викрадення людини, а також інших суміжних питань варто віднести О. В. Капліної, В. І. Малюги, О. Р. Михайленка, В. Т. Нора, М. А. Погорецького, Г. П. Середи, М. І. Сірого, О. Ю. Татарова, О. М. Толочка, В. П. Шибіка, М. Є. Шумила, В. М. Юрчишина, а Р. А. Адельханян, Р. М. Акутаєва та інших.

Відповідно до ст. 278 КПК України повідомлення про підозру складається прокурором, або слідчим за погодженням з прокурором і відповідно до ст. 279 КПК України вручається слідчим або прокурором. Згідно ст. 42 КПК України підозрюваним є особа, якій в порядку, передбаченому ст.ст. 276–279 цього Кодексу, повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення.

З повідомленням особі про підозру закінчується початковий етап розслідування злочину, коли слідство зібрало певний обсяг

доказів, який дозволяє зробити висновок про необхідність визнання певної особи підозрюваною та надання їй особливого процесуального статусу.

Крім того, згідно зі ст. 219 КПК України, відлік строків кримінального провадження починається з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або злочину. Недотримання цих строків є порушенням Конвенції про захист прав та основних свобод людини, ратифікованої Верховною Радою України Законом № 475/97 від 17 липня 1997 року де закріплено право на судовий розгляд впродовж розумного строку.

Згідно з КПК України саме прокурор як сторона обвинувачення, або як виняток – слідчий за погодженням з прокурором, складає та в день складання вручає особі письмове повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Перед цим прокурор самостійно оцінює наявність відповідних підстав для письмового повідомлення про підозру, тобто: законність затримання особи на місці вчинення кримінального провадження чи безпосередньо після його вчинення; законність обрання до особи одного з передбачених вказаним Кодексом запобіжних заходів; наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення (п. 11 ст. 36, ст. 276 КПК України).

Щодо повідомлення особі про підозру – наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, КПК не визначає, що необхідно розуміти під «достатніми доказами», які повинні відповідно до вимог закону вказувати на вчинення кримінального правопорушення конкретною особою, тому це також визначається прокурором самостійно.

Одночасно роль прокурора полягає в тому, щоб суб'єктивно оцінити висновок слідчого про достатність доказів чи самому прийняти рішення про достатність доказів та про необхідність складання повідомлення про підозру та обґрунтувати його, зібраними під час досудового розслідування відповідними доказами.

Крім того, прокурор вивчає матеріали кримінального провадження перед погодженням повідомлення про підозру, підстави для підозри, в необхідних випадках особисто допитує особу. Так, кожен вид злочину вимагає встановлення різних обставин для того, щоб мати достатньо підстав для повідомлення особі про підозру.

Наприклад, при розслідуванні кримінального правопорушення за фактом викрадення людини необхідно перевірити правильність встановлення складу кримінального правопорушення, при цьому правильна кваліфікація діяння вимагає звернення до норм статті 146 КПК України, де визначено поняття незаконного позбавлення

волі або викрадення людини, суспільна небезпечність, види незаконного позбавлення волі, тощо. У певних випадках розслідування злочину вимагає від слідчого дослідження норм міжнародного законодавства. Перевірочні дії прокурора на етапі звернення слідчого за погодженням клопотання про повідомлення про підозру попереджують такі порушення закону слідчим. Чинний КПК України встановлює також вимоги до змісту повідомлення про підозру. Завданням прокурора є перевірка дотримання законності при складанні слідчим такого повідомлення щодо дотримання ним вимог до змісту повідомлення. Зокрема, таке повідомлення має містити відомості, зазначені у ст. 277 КПК України.

Прокурорський нагляд за дотриманням вимог закону при власне повідомленні про підозру, його врученні та процесуальний порядок повідомлення особі про підозру регламентується в ст. 278 КПК України. За загальним правилом письмове повідомлення про підозру вручається слідчим чи прокурором в день його складання. Для цього особа викликається до слідчого, прокурора.

Водночас чинне законодавство недостатньо чітко регламентує порядок виклику особи для повідомлення їй про підозру, у зв'язку з цим на практиці у слідчих та прокурорів виникають певні труднощі з цим. Так, відповідно до ч. 1 ст. 133 КПК України слідчий, прокурор вправі викликати під час досудового розслідування тільки підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження для допиту чи участі в іншій процесуальній дії. Але, ч. 1 ст. 42 КПК України встановлює, що підозрюваним є лише особа, якій вже повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Тобто чинне законодавство не регламентує в якому статусі викликається особа для повідомлення про підозру. Тому необхідне внесення змін до чинного КПК України за для вирішення цієї проблеми.

Незрозумілим також є порядок вручення письмового повідомлення про підозру у випадку неможливості такого вручення (ч. 1 ст. 277 КПК України).

КПК України також передбачає вимогу, що прокурор або слідчий зобов'язані невідкладно після повідомлення особі про підозру, повідомити підозрюваному про його права, передбачені КПК України (ч. 2 ст. 276 КПК), а також, на його вимогу, роз'яснити суть кожного з них. Відповідно роль прокурора в тому, щоб особисто виконати цей обов'язок, або ж проконтролювати його своєчасне виконання слідчим.

Зміст прокурорського нагляду за повідомленням особі про підозру за фактом викрадення людини включає наглядові повноваження за: дотриманням вимог закону при складанні повідомлення про підозру,

за власне повідомленням про підозру та за його врученням чи за зміною повідомлення про підозру. При цьому прокурор наділений досить широкими контрольними повноваженнями та може застосовувати заходи реагування на будь-які порушення слідчим законодавства при вчиненні такої процесуальної дії.

Одержано 10.10.2016

УДК 346.9

Павло Святославович БОРЦЕВИЧ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін факультету № 2

Національної академії внутрішніх справ;

Валерія Михайлівна СУШАК,

студентка 6 курсу факультету № 2

Національної академії внутрішніх справ

ГРІНМЕЙЛ ЯК ФОРМА КОРПОРАТИВНОГО ШАНТАЖУ

Протягом кількох останніх років в українську практику корпоративних конфліктів увійшов новий термін "greenmail" ("грінмейл"). Цей термін утворився шляхом фактичного поєднання двох слів англійської мови – "blackmail (blackmailing)", що українською можна перекласти як "шантаж", та "green" – "зелений" (основний колір для сертифікатів на акції в Америці), а також "гроші", "банкноти". Цей термін довгий час неоднозначно трактувався в англосаксонській правовій системі та не знайшов свого україномовного відповідника або точного визначення в Україні.

Масова приватизація і перехід на рейки приватної власності раніше підпорядкованих державі підприємств і організацій призвела не тільки до реалізації можливості щодо їх купівлі та продажу, а й спричинила за собою реальну загрозу їх недружнього поглинання конкурентами. Одним із таких шляхів є метод грінмейл. За словником ринкової економіки цей термін – «корпоративний шантаж шляхом скупки значної кількості акцій будь-якої компанії із пропозицією продати їх за підвищеними цінами за умови, що інші компанії підписують угоду про невтручання». Термін «грінмейлер» у класичному розумінні характеризує ситуацію, в якій певний пакет акцій акціонерного товариства перебуває у володінні «недружньо» налаштованої по відношенню до цього акціонерного товариства компанії. Але особливість такої ситуації вимагає від уже зазначеного товариства викупати акції зі значною премією, щоб запобігти застосуванню до неї процедури поглинання.

Грінмейл – це «корпоративний шантаж, який полягає у начебто законній діяльності міноритарного акціонера, направленої на

спонукання менеджменту товариства придбати акції у нього за значно вищою ціною або отримання відступних у грошовій або іншій формі.

Класична схема корпоративного шантажу починається з того, що міноритарний акціонер подає позов про нанесення йому збитків діями мажоритарних акціонерів. При цьому він вимагає застосувати як заходи забезпечення позову не тільки арешт акцій великого власника, а й заборона брати участь йому у роботі загальних зборів акціонерів. Зазвичай, привід для того, щоб порушити позов, не суттєвий або надуманий.

Функція злиття та поглинання певних напрямів, грінмейлу залежить від застосовування конкретних методів та інструментів. На мою думку, для вирішення питання щодо подолання грінмейлу в Україні необхідно створити належний, ефективно діючий інститут, що базується на комплексі формальних норм та правил, з метою пом'якшення конфліктів між інтересами різних учасників процесу концентрації ринків має бути сформований ряд неформальних інститутів для профілактики. Саме таке інституційне середовище має включати в себе набір неписаних принципів, норм та рекомендацій щодо поведінки компаній у конкурентній боротьбі як загалом, так і за умов їхньої участі у процесах консолідації. Тоді будь-які порушення будуть відкриті, висвітлені в ЗМІ та викликатимуть широкий резонанс у суспільстві. Долучати потрібно громадські організації, пресу та ініціювати громадські обговорення діяльності компаній-порушників, що негативним чином позначатиметься на їх іміджі та співпраці з іншими контрагентами ринку.

Отже, аналізуючи все вищевикладене можна зробити такий висновок, що корпоративний шантаж – це форма зловживання правом окремими акціонерами або групами акціонерів своїми правами, яка включає в себе здійснення ними певних дій, що формально відповідають чинному законодавству та можуть бути вчинені ними на підставі права володіння певною кількістю акцій акціонерного товариства або в силу наявності в них можливості тим чи іншим чином розпоряджатися наданим певною кількістю акцій правом голосу з метою отримання матеріальних благ та спрямовані на таке втручання у внутрішні справи товариства, яке змушує саме товариство, його акціонерів та інших зацікавлених осіб надавати їм ці матеріальні вигоди та блага.

Корпоративний шантаж передбачає наявність чіткого плану дій, грошових коштів, конспірації, використання правових і неправових методів, інсайдерської інформації, підкупу посадових осіб, знання та використання помилок адміністрації. Він становить особливу небезпеку для компаній, які слабкі в організаційному, фінансовому, юридичному

плані, не мають належної внутрішньої служби безпеки та штату корпоративних юристів.

Україна повинна боротися з таким негативним явищем як «грінмейл» або корпоративний шантаж, для підвищення культури конкуренції у підприємницькому секторі зокрема та в суспільстві в цілому.

Одержано 12.10.2016

УДК 343.1:351.746:304.5

Олексій Васильович БОЧКОВИЙ,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,

провідний фахівець науково-дослідної лабораторії

з правових та організаційно-тактичних проблем ОРД

Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка

НЕДОСТАТНЄ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЙОГО НЕЕФЕКТИВНОСТІ

Наукового-технічний прогрес спровокував стрімке запровадження у життя людей різного роду комп'ютерних програм. Сфери їх застосування різноманітні: космос, оборона, промисловість, освіта тощо. Наприклад, спеціальні програми навіть здійснюють діагностику захворювань в медицині і за твердженнями самих медиків точність у встановленні діагнозу підвищилась до 90 %. Під час порівнювальних тестів було показано, що за рахунок інтелектуальних програмних алгоритмів досягається підвищення ефективності при скороченні часу постановки діагнозу до 70 %. Це дає можливість значно знизити кількість помилкових діагнозів, що грає ключову роль для здоров'я пацієнта. Крім того, відбувається скорочення часу на окупність діагностичного обладнання, зменшується потреба в повторних обстеженнях, знижується ризик юридичних наслідків, які можуть виникати при помилковому призначенні неправильного лікування.

Але давайте об'єктивно оцінювати реальність: ці і більшість інших нововведень широко не застосовуються, їх використовують лише деякі лікувальні заклади. Причина зрозуміла, економіка диктує свої правила. З цієї ж причини ми можемо говорити про явне відставання від сучасних можливостей науково-технічної озброєності правоохоронних органів. Якщо говорити про співробітників низових підрозділів правоохоронних органів, то там для доведення винуватості особи, яка обґрунтовано підозрюється у вчиненні тяжкого злочину з усього розповсюдження новітніх технологій застосовують лише принтер, щоб роздрукувати подання для отримання судового дозволу на проведення заходів, що спроможний реалізувати навіть неповнолітній

«хакер». Та й сама процедура отримання такого дозволу займе не один день, часто втрачаючи актуальність проведення самого заходу.

Під час нещодавнього спілкування зі слідчими у Миколаївській області стало відомо, що клопотання на проведення НС(Р)Д слідчі друкують на друкарських машинках. І це в кінці 2016 року!

Однак недостатність фінансування на придбання сучасної техніки не повинна служити виправданням для сформованого відставання юридичної науки, зокрема оперативно-розшукової діяльності в прогнозуванні й проектуванні можливого використання належних і потенційних технічних досягнень у протидії злочинності – бюджет НДІ й відповідних вузів істотних змін не зазнав. Між тим, зрозуміло, що без належної наукової розробки будь-яка технічна ідея не буде прийнята практикою, отже не буде відповідного замовлення на придбання техніки та модифікації її до умов застосування в ОРД. Поле ж для такої діяльності широке.

Хто б міг сказати ще 20 років тому, що спілкування в режимі відео конференції з будь-якої частини світу за допомогою бездротових гаджетів буде дешевшим, ніж користування стаціонарним телефоном. Більше того, сучасні гаджети дозволяють повністю перенести кабінетну роботу у будь-яке зручне місце та без проблем передавати інформацію у різних формах: від звичайних текстових повідомлень, документів до складних розрахунків, зображень та відеофайлів.

В той же час, інформаційно-технічне забезпечення та оснащення підрозділів поліції перебуває на вкрай низькому рівні, так само як і кадровий потенціал. Більше того, невдала спроба реформування правоохоронної сфери призвели до втрати її професійного ядра, співробітників, які за рахунок досвіду були здатні виявляти та розслідувати злочини навіть у таких важких умовах.

Аналіз останніх публікацій та практики показав, що більша частина цивілізованого світу давно усвідомила важливість та невідворотність інформаційно-технічного прогресу у правоохоронній сфері, роблячи акцент на аналітичній складовій. Так, в англійському журналі «Police» опублікована стаття про використання сучасних інформаційних технологій у роботі фінансових слідчих. На початку XXI століття практично кожна особа залишає за собою електронний слід інформації (наприклад, у Великобританії загальна кількість баз даних, де громадяни можуть залишити електронний слід, становить близько трьохсот). Перед слідчими постає завдання зібрати дані з цих баз відносно конкретної особи, потім відфільтрувати з цих відомостей такі, що відповідають параметрам розслідування, тобто, інакше кажучи, перевірити отриману інформацію стосовно більш широкого контексту розслідування для того, щоб звести воєдино всі відомості і провести аналіз, згідно з яким необхідно діяти надалі.

Правоохоронні органи зарубіжних країн широко використовують автоматизовані інформаційно-пошукові системи, які дозволяють значно оптимізувати розкриття та розслідування злочинів, учинених членами організованих угруповань. Але сучасні темпи обміну інформацією та загальний ритм життя, у тому числі й злочинний, змушує постійно удосконалювати методи та способи роботи з постійно зростаючими масивами даних. У цьому процесі незамінними помічниками є інформаційно-аналітичні системи, основною перевагою яких є аналіз та прогнозування.

Можливості сучасних інформаційно-аналітичних систем у державному інформаційному просторі використовується неповністю. А залучення до процесу обробки даних інформаційний простір глобальної мережі Інтернет дозволяє значно розширити потенціал автоматизованих систем з більшими можливостями виявлення, а основне – прогнозування злочинної діяльності.

Більше того, новітні технології дають змогу активно та продуктивно протидіяти транснаціональній злочинності за рахунок відсутності кордонів у глобальній мережі. Значно полегшується взаємодія та обмін даними між правоохоронними органами різних країн. Прикладом, розшукуваний злочинець може бути встановлений шляхом застосування однієї з програм ідентифікації особи по фото чи відео зображенню. Такий досвід вже практикується окремими закордонними державними та приватними відомствами.

Більше перспектив у використанні новітніх технологій дає космічна галузь. Сьогодні ж, в США розробляється система космічного контролю, яка здатна спостерігати за наземними процесами навіть через хмарність. На орбіту Землі на сьогодні виведено 12 тисяч штучних супутників. В той же час, не відомо жодного факту використання можливостей космічних супутників в цілях правоохоронної сфери. Перш за все це пояснюється технічними можливостями, та фінансовою доцільністю. Але робота у цьому напрямі активно ведеться і вже є перші успіхи у передаванні супутникового зображення у режимі реального часу. За сучасного темпу науково-технічного прогресу, досить швидко з'являться технічні можливості космічного моніторингу в правоохоронних цілях.

У ситуації, яка склалась, вважається за необхідне активувати за провадження інформаційних технологій у роботу правоохоронних органів. Тим більше, що свою користь інформаційні системи та програми доводять вже давно. Зокрема, основні переваги інформаційно-аналітичних систем наведено на прикладі Луганської моделі Інтегрованої інформаційно-аналітичної системи (ІІАС), яка активно використовувалась до 2014 року. Про її результативності свідчила щорічна практика, коли третина злочинів розкривали, в буквальному сенсі

не виходячи з кабінету. У інтегрованій інформаційно-аналітичній системі навіть збір первинної інформації про осіб і обставини скоєння кожного злочину, особу злочинця, який покладається на АПС, зазнав істотних змін. Сам збір необхідної інформації і її аналіз здійснювався в рамках типових моделей, розроблених загальною теорією пізнання, криміналістикою і наукою ОРД.

Проте, будучи реалістами, змушені констатувати, що запровадження нових технологій у вітчизняних правоохоронних органах є на вкрай низькому рівні. Навіть давно використовувані у інших країнах прийоми та способи застосування інформаційних технологій не стали предметом оперативно-розшукової науки, а відповідно і її тактики. І криміналістика, і наука оперативно-розшукової діяльності в абсолютній більшості оперують типовими, найбільш поширеними слідчими і оперативно-розшуковими версіями, які знаходять віддзеркалення у відповідних шаблонних методиках. На освоєння останніх має бути орієнтований учбовий процес у вузах і інших учбових закладах. Так, переважна маса злочинів, при зрозумілих варіаціях, здійснюються по стандартних схемах, і застосування типових методик дозволяє їх розкрити. Але за сучасного підходу до збереження кадрового потенціалу, про який вказувалось раніше, це вкрай важко реалізувати. Нині в органах МВС відбулося масове вимивання висококваліфікованих кадрів, середній стаж практичних працівників неприпустимо низький. Звідси відповідна статистика розкриття злочинів.

Одержано 20.10.2016

УДК 341.4

Юрій Георгиевич БУЛАЙ,

доктор права, доцент кафедри уголовного процесса и криминалистики Академии «Штефан чел Маре» МВД Республики Молдова;

Александр Валериевич ПАТРАШКО,

начальник отдела непрерывного образования Департамента профессионального развития и управления Академии «Штефан чел Маре» МВД Республики Молдова

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ПОСТРОЕНИЯ МЕХАНИЗМА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Правовым государством является результат общества, целью которого является служение интересам общества, защита прав и свобод человека. Отличием правового государства является его способность обеспечивать соблюдение законов, поддерживаемых гражданским

обществом, с целью защиты прав и свобод личности, а также на создание необходимых условий для жизнедеятельности граждан и на справедливое урегулирование конфликтов и противоречий [1, с. 23].

Одним из факторов который влияет процесс защиты прав и свобод человека является преступность, это явление эволюционировало, подчиняясь закономерностям развития общества и стран в целом.

Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности акцентирует внимание что преступность, используя правовые, экономические, политические, организационные промахи правоохранительных органов, органов государственной власти, интернационализировалась и прилагает усилия по созданию объединенного криминального поля. Вследствие глобализации и, в частности, возникновения и распространения транснациональной преступности, все системы правосудия сталкиваются с рядом новых сложностей. Уголовные преступники обладают мобильностью и зачастую стремятся избежать обнаружения, ареста и наказания, действуя через международные границы. Преступники избегают поимки, используя границы в своих целях и рассчитывая на то, что правоохранительные органы зачастую не стремятся заниматься сложными и дорогостоящими транснациональными расследованиями и уголовным преследованием. Слабый потенциал любой отдельно взятой страны в отношении эффективной борьбы с этими новыми опасностями превращается в общую слабость международного режима сотрудничества в сфере уголовного судопроизводства. Для стран, обладающих относительно слабым потенциалом уголовного судопроизводства, эти новые сложности иногда могут стать непреодолимыми [2, с. 1].

Из года в год растет число транснациональных преступлений (далее – ТП), где преобладают незаконная миграция и трафик людей/органов, терроризм, киберпреступность, финансовые аферы, незаконные операции с оружием и наркотиками и.т.д. Межнациональные преступные контакты приобрели характер устойчивой закономерности. Состояние и уровень транснациональных преступлений может быть наглядно представлен одним из его видов киберпреступности.

Так, по данным экспертов Совета Европы, и международной службы по обеспечению безопасности в области киберугроз *Symantec Security*, каждую секунду в мире подвергаются кибератаке 12 человек, а ежегодно в мире совершается около 556 млн. киберпреступлений, ущерб от которых составляет млрд. и млрд. долл. США. Так, только аферы с кредитными картами уносят ежегодно около 400 миллионов долларов. Убытки от вирусов составляют около 12 миллиардов, а нарушение прав собственности наносит ущерб в 250 миллиардов долларов и т. д. [3].

Состояние других видов ТП не лучше, а если их коэффициент/уровень позитивный то это является результатом таких факторов как: латентность, качество выявления и регистрации преступлений, уровень и качество национальной стратегии по предупреждению и расследованию этих явлений.

В настоящее время считаем, что первостепенным шагом и условием для изменения ситуации надлежит выработать и внедрить стратегические направления и меры обеспечивающие аналитический, юридический, институциональный, аспекты. Для соответствующего результата их нужно реализовать на трех уровнях: национальном, региональном и международном.

Одним из важнейших факторов в предупреждение и расследование ТП является международное сотрудничество по уголовным делам. Реализация этого процесса налагает на национальные органы власти прилагать усилия в целях адаптации национального законодательства к международным стандартам и практике, поощрения сближения и совместимости, проведения комплексных процессуальных реформ и в целом развития сотрудничества в области расследования и уголовного преследования на национальном уровне, региональном, а также и на международном уровне.

Проблема противодействия феномену ТП затрудняется ее составляющими элементами: огромному финансовому потоку, коррумпированностью некоторых национальных служб, слабой профессиональной подготовки профильных структур и т.д.

Мы согласны с мнением изложенным А. Ю. Румянцевым, который отмечает, что правовую основу международного сотрудничества в этой области в настоящее время составляют: национальное законодательство по вопросам оказания международной правовой помощи; двусторонние и многосторонние межгосударственные договоры и соглашения; межправительственные соглашения по отдельным вопросам взаимодействия в борьбе с преступностью; межведомственные договоры и соглашения [4].

Но для того, чтобы добиться реальных успехов в области предотвращения и расследования ТП надлежит по нашему мнению разработать и внедрить комплексную национальную стратегию, которая бы включала следующие меры:

- выступать и участвовать в разработке международной стратегии по противодействию ТП и создание единых международно-правовых механизмов;

- разработать проект Национальной Концепции Стратегии безопасности государства, против национальной и ТП которая должна быть базируется на принципах и законах других государственных

документов, которые бы рассматривали ее реализацию на различных национальных уровнях и сферах;

– общая цель и направление Стратегии безопасности является обеспечение безопасности личности, организации и государства путем определения системы приоритетов, принципов и мер в области внутренней и внешней политики в которой должно быть отражено: все составляющие ТП, при которых защищены от максимально возможного числа угроз и воздействий с нежелательными последствиями;

– конкретными/частными направлениями стратегии должно определять стандарты сотрудничества субъектов, структур и государства – в области предотвращения и расследования ТП;

– выработать и внедрить систему предотвращения и расследования ТП которая бы включала:

– *научно-аналитический уровень*, который бы изучал риски в соответствии с вероятностями реализации угроз и размерами негативных последствий; актуализировал средства и методы обеспечения мер по предотвращению и расследованию ТП. Это одна из наиболее важных задач. Так как проблема состоит в сложности классификации угроз, исходящих с территории государства и непосредственно из-за её пределов. Вследствие данной тенденции необходимо подчеркнуть необходимость для любого государства выработать меры по идентификации угроз, их своевременного обнаружения, предотвращения, расследования, а также минимизации последствий.

– *исполнительский уровень*, который бы осуществлял координацию по двум направлениям внутреннему (между национальными структурами, ответственными за выявление и расследование) и внешнему осуществлял координацию между национальными структурами и схожими иностранными региональными/международными учреждениями. Выступать и участвовать активно за развитие международного сотрудничества в области и структурах направленных на своевременное обнаружение, предотвращение, и расследование ТП.

Список библиографических ссылок

1. Рубанцова Т. А., Фомина Н. А. Проблемы построения правового государства в России // Юридические науки: проблемы и перспективы: материалы IV междунар. науч. конф. (Казань, май 2016 г.). Казань: Бук, 2016. С. 23–26.

2. Пособие по оценке систем уголовного правосудия : Общие вопросы. Международное сотрудничество/Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности, Вена. Нью-Йорк: Организация Объединенных Наций, 2010. 37 с.

3. Булай Ю. Г., Булай Р. И. Киберпреступность, кибертерроризм, кибервойна: международные угрозы и их решение // Актуальные проблемы криминологического исследования региональной преступности: материалы

Международ. науч.-практ. конф. (Баку, 21 окт. 2016 г.)/Акад. полиции МВД Азербайджана.

4. Румянцев А. Ю. Межведомственное и международное сотрудничество в борьбе с терроризмом и другими особо опасными преступлениями // Пробелы в российском законодательстве. 2013. № 6. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/mezhvedomstvennoe-i-mezhdunarodnoe-sotrudnichestvo-v-borbe-s-terrorizmom-i-drugimi-osobo-opasnymi-prestupleniyami> (дата обращения: 25.10.2016).

Одержано 28.10.2016

УДК 343.4

Вікторія Володимирівна ВІНЦУК,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В КОНТЕКСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Так історично склалося, що певному етапу розвитку суспільства була притаманна торгівля людьми, хоч це рабовласницький устрій, хоч певний період капіталістичного устрою, і тільки розквіт демократії дав позитивні поштовхи для її викорінювання. Але у сучасному світі торгівля людьми досі є одним із найбільш масових порушень прав і свобод людини. Враховуючи небезпеку торгівлі людьми за сучасних умов, Україна вживає заходів щодо протидії цьому протиправному явищу, оскільки чинним законодавством торгівлю людьми визначено як суспільно небезпечне діяння, за яке встановлено кримінальну відповідальність.

Провідні українські та закордонні вчені переймалися проблемами боротьби з торгівлею людьми в різних аспектах її прояву.

Увагу цим проблемам першими приділили соціологи та фахівці у галузі гендерної політики України, які вивчали соціальний аспект проблеми експлуатації та торгівлі жінками як прояв соціальної нерівності (К. Б. Левченко, І. М. Трубавіна та ін.). Їхні дослідження порівняно із загальними роботами у сфері кримінології, кримінального права, криміналістики стали підґрунтям формування правових, організаційних і тактичних основ протидії торгівлі людьми.

Проблемами розробки теоретичних основ протидії різним видам злочинів в основному займалися вчені-кримінологи країн СНД (В. М. Бурлаков, А. І. Долгова, А. Ф. Зелінський, В. В. Голіна, А. П. Кузнецов та інші). Їх узагальнена думка полягає у тому, що протидія злочинності – це в першу чергу попереджувальна діяльність держави

і суспільства, що включає систему заходів соціально-економічного характеру. Вчені не торкалися проблем діяльності оперативних підрозділів щодо викриття злочинної діяльності конкретних об'єктів та здійснення документування об'єктів, що становлять оперативний інтерес.

Так, О. В. Святун визначила, що запобігання торгівлі людьми на міжнародному рівні розпочалося ще до створення ООН. В цьому напрямку було прийнято низку конвенцій, націлених на припинення рабства та торгівлі жінками. Особливостями регулювання цих відносин було те, що протягом всього ХХ ст. відбувався розподіл правових проблем «рабства» й «торгівлі жінками» і для їх подолання діяли різні міжнародні угоди. У 1949 р. в рамках ООН було прийнято Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами і тривалий час була єдиним чинним універсальним міжнародним договором.

На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин постала необхідність у прийнятті нового міжнародного документа, який би відповідав вимогам сучасності. Таким документом став Протокол про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, і покарання за неї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності.

У докторській дисертації Є. Д. Скулиша, присвяченій проблемам створення системи взаємодії державних органів України у сфері протидії торгівлі людьми, запропоновано цілісну концепцію протидії торгівлі людьми та з'ясовано вихідні умови при проведенні операцій з припинення діяльності організованих злочинних угруповань, які діють на каналах нелегальної міграції, але більше уваги приділялося кримінально-правовим, кримінологічним та управлінським проблемам протидії транснаціональній торгівлі людьми, але не було визначено напрями діяльності правоохоронних органів щодо виявлення кримінальної активності у сфері працевлаштування та міграції закордон, не повністю розкрито модель злочинної діяльності ОЗУ у сфері торгівлі людьми та не деталізовано зміст розробки осіб, що займаються торгівлею людьми.

О. О. Мислива, досліджуючи кримінально-правові та кримінологічні проблеми запобігання незаконній діяльності у сфері трансплантології, розглядає її співвідношення з різними формами торгівлі людьми. Таким чином, підтримується думка Є. Д. Скулиша про існування трьох форм торгівлі людьми: з метою сексуальної експлуатації, експлуатації праці, вилучення органів. Крім розглянутого, О. О. Мислива визначає можливість використання агентурної мережі з метою запобігання злочинам у сфері трансплантації. Однак у роботі

не вбачається конкретики щодо організації й тактики використання оперативно-розшукових сил та засобів, а тільки наголошується на необхідності розробки діяльності закладів охорони здоров'я.

Серед перешкод, які стоять на шляху ефективної протидії торгівлі людьми на національному рівні, є недосконалість законодавства, недостатня кваліфікація відповідних правоохоронних служб та небажання потерпілих брати участь у кримінальному переслідуванні трафікерів.

Важливе значення для формування загальних основ протидії торгівлі людьми, вчиненої організованим злочинним угрупованням (далі – ОЗУ), є робота Д. Б. Санакоєва, у якій розглянуто наявні проблеми у розслідуванні цих злочинів. Важливе значення для формування методики документування ОЗУ, визначення завдань документування злочинної діяльності мають окреслені автором такі типові ситуації:

- наявні дані про торгівлю людьми, відсутність даних про злочинців;

- наявні дані про потерпілого та злочинців;

- встановлено потерпілих, частину злочинців, щодо деяких є окремі відомості;

- встановлено підозрюваних і частину потерпілих;

- є тільки певні відомості про окремих потерпілих та злочинців.

Такі ситуації дозволяють визначити прошарки суспільства, серед яких необхідно здійснювати оперативний пошук.

Таким чином, науковці у сфері міжнародного, кримінального та адміністративного права, теорії управління, кримінології, криміналістики визначили місце торгівлі людьми у системі злочинів, загальноправові та організаційні основи виявлення та розслідування цих злочинів. Їхні напрацювання стали підґрунтям розвитку практики протидії торгівлі людьми.

В аспекті оперативно-розшукової діяльності, деякі теоретико-прикладні проблеми протидії різним видам організованої злочинності у своїх докторських дисертаціях розглядали О. Ф. Долженков, М. В. Корнієнко, Д. Й. Никифорчук, В. Л. Ортинський.

В Україні оперативна розробка вивчалася [М. Г. Богуславським, В. О. Сілюковим та Б. І. Бараненком, М. О. Сергатим, А. Г. Цветковим], Ю. В. Степановим та іншими авторами, котрі сформулювали загальні положення документування, а також розглядали окремі її аспекти. Проте ними не висвітлені питання, що стосуються правових, організаційних і тактичних основ протидії торгівлі людьми оперативними підрозділами ОВС.

На сьогодні склалася принципово нова ситуація в ідеологічній, політичній, економічній, соціальній та правовій сфері життєдіяльності

українського суспільства. Реформується українське законодавство, вносяться зміни до організаційного аспекту діяльності кримінальної міліції, що не могло не вплинути на оперативно-розшукову тактику, яка визначає безпосереднє здійснення процесу документування осіб та груп, що займаються торгівлею людьми. Розв'язання даної проблеми можливе шляхом вивчення суті документування взагалі та відносно ОЗУ, що займаються торгівлею людьми, зокрема, з урахуванням її особливості, всіх її складових елементів, формулюванням цілей та завдань, які вона покликана вирішувати, принципів, на яких ґрунтується здійснення документування, загальних положень організації й тактики здійснення документування злочинної діяльності об'єктів розробки, а також реалізації її матеріалів.

Отже, існує необхідність продовження здійснення комплексних системних досліджень, спрямованих на:

1) визначення сучасних теоретичних засад документування осіб, які займаються торгівлею людьми (поняття, зміст та місце у системі протидії злочинності) з урахуванням особливостей усіх видів злочинної діяльності;

2) вирішення нормативно-правових питань модернізації діяльності оперативних підрозділів щодо документування ОЗУ, які займаються торгівлею людьми;

3) вдосконалення організаційно-тактичних основ документування осіб, що займаються торгівлею людьми.

Одержано 19.10.2016

УДК 343.791.34.047

Владислав Олександрович ВОЛИНЕЦЬ,

*здобувач вищої освіти ступеня «магістр»
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ;*

Євгеній Олегович ОСТАЩЕНКО,

*здобувач вищої освіти ступеня «магістр»
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ*

ПРОТИДІЯ РЕЙДЕРСЬКИМ ЗАХОПЛЕННЯМ

Рейдерство (в Україні) – вилучення майна на нібито законних підставах, в основі виникнення яких лежать прогалини в законі або системні недоліки функціонування державних інститутів (судової та правоохоронної систем, системи реєстрації юридичних осіб тощо). На думку багатьох експертів, рейдерство розхитує правову основу держави, яка проголосила приватну власність непорушною, виливається

в остаточну розпусту суддів, збільшення корупційних проявів в правоохоронних органах, збиває з нормального робочого ритму підприємства [4].

Іншими словами, рейдерським захопленням визначають вчинення протиправних дій із заволодіння чужою власністю під прикриттям зовнішніх законних підстав (вирішення бізнес-конфлікту, поновлення порушених прав акціонерів), що не обходиться без залучення корумпованих представників органів влади, використання неправосудних рішень суду.

Зазначені захоплення спрямовані на відкриті акціонерні товариства, закриті акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю.

Загалом рейдерське захоплення передбачає певні етапи:

- накопичення інформації щодо діяльності підприємства (господарська діяльність, керівництво, тощо);

- базуючись на отриманій інформації завдань і складності операції – розробляється стратегія захвату – основного і глобального з урахуванням всіх особливостей розвитку подій, проте для кожного підприємства в індивідуальному порядку;

- створення негативного інформаційного фону щодо підприємства з використанням засобів масової інформації задля його дискредитації перед акціонерами;

- скуповування через підставних осіб акцій компанії. Ефективне, коли велика кількість акцій розповсюджена серед дрібних акціонерів. Одночасно з цим починається «розробка» підприємства з метою дезорганізації керівництва і негативної характеристики підприємства перед акціонерами, демонстрація низької ліквідності акцій та їх неприбутковості у майбутньому. Раніше придбані борги пред'являються у арбітражному суді. Ініціюються перевірки підприємства різними органами, в основному, за надуманими обставинами;

- арешт акцій, подання позовів у суди;

- захоплення підприємств, фізичний контроль над підприємством;

- узаконення прав нових власників [1, с. 398; 3]

Вчинення протиправного захоплення підприємств, порушення прав їх законних власників часто є достатньо замаскованими та технологічними:

- з попередньою підготовкою (пошук та пристосування засобів чи знарядь);

- з учиненням інших злочинів (банкрутство, фальсифікація);

- з використанням службових повноважень;

- з вимаганням та без вимагання;

- скупка боргів тощо [1, с. 399].

На думку експертів, майже в кожній компанії є кілька слабких місць для рейдерських атак. По-перше, якщо контрольний пакет акцій (або хоча б 30 %) не консолідовано, у рейдера є 3 «зачіпки». Він може скупити акції у працівників, натиснути на менеджмент, та через номінального акціонера отримати контроль над ВАТ. По-друге, це старі та забуті борги компанії. За статичними даними, на першому місці за кількістю захоплень стоять ВАТ, далі йдуть ЗАТ та ТОВ. По-третє, це незадовільні дрібні акціонери і колишні, незадоволенні звільненням працівники (або навіть й керівники) [4].

Сучасні правознавці виробили наступні шляхи зниження рейдерських атак. По-перше, це необхідність реформування судової системи, з відповідним корегуванням процесуального права. По-друге, це необхідність всезагального підвищення культури підприємництва: це і прозорі, конкурентні відносини, і підтримання ділової репутації суб'єктів господарювання. По-третє, і найголовніше, це вдосконалення чинного законодавства. Чималога вдосконалення потребують Господарський кодекс, Господарський процесуальний та Цивільно-процесуальний кодекси, закон «Про господарські товариства», закон «Про виконавче провадження». Також значного вдосконалення потребує податкова система України [4].

Крім цього, найпростішими методами боротьби з рейдерськими захопленнями визначають:

- удосконалення роботи менеджменту та персоналу;
- створення штучної заборгованості підприємства і передача нерухомості у позичку під кредитування;
- правильне оформлення документації;
- прийняття положення про комерційну та конфіденційну таємницю;
- використання в службі економічної безпеки способів і методів конкурентної розвідки;
- залучення громадськості, державних структур й ЗМІ до боротьби з рейдерством [1, с. 398].

Отже, щоб ефективно протидіяти будь-яким рейдерським захопленням, потрібно вдосконалити правову систему та законодавство, крім цього все залежатиме від того, як налаштує роботу власник (робота персоналу, робота служби безпеки, оформлення службової документації, тощо).

Список бібліографічних посилань

1. Сьоміна Н. А. Загальна характеристика рейдерського захоплення // Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: зб. наук. праць за мат. III Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 14 трав. 2015 р.)/М-во освіти і науки України, Житомир. нац. агрокол. ун-т. Житомир, 2015. С. 45–47.

2. Єфіменко А. Рейдерство або ринок контролю. *Юридичний журнал*. 2008. № 11. С. 25–27.

3. Методологія реалізації рейдерських операцій // StudFiles: архів. URL: <http://www.studfiles.ru/preview/5432933/page:28/>.

4. Москаленко С. Рейдерство: загальна характеристика, окреслення проблеми та шляхи боротьби // *Юридичний журнал*. 2007. № 3. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2611>.

Одержано 25.10.2016

УДК 343.985

Євген Леонідович ГАЛАГУРЯ,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УМИСНИХ ВБИВСТВ З МОТИВІВ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ЧИ РЕЛІГІЙНОЇ НЕТЕРПИМОСТІ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Відповідно до ст. 3 Конституції України, в якій зазначено, що людина її життя та здоров'я, честь і гідність, найвищою соціальною цінністю. Поглиблення соціально-економічної та політичної кризи в Україні, загострення криміногенної ситуації, незайнятість населення, зумовило різке зростання кількості вчинених кримінальних правопорушень, пов'язаних з посяганням на життя і здоров'я особи, а саме вчинення умисних убивств з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, що становлять велику соціальну небезпеку [1].

Криміналістична характеристика злочинів, за визначенням ученого А. Ф. Волобуєва, значно ширша за кримінально-правову характеристику, оскільки вміщує описання не тільки обставин, що мають значення для правильної кваліфікації, але і більш дрібних деталей їх механізму, що важливо для виявлення і розслідування цих злочинів. В цьому відношенні треба підкреслити і те, що окремі елементи механізму злочинів, що знаходяться в закономірному зв'язку з криміналістичної точки зору можуть характеризуватися сумісно [2, с. 18].

На наукову думку І. Ф. Герасимова, який вважав, що криміналістична характеристика є «сукупністю відомостей про такі загальні риси, типові ознаки, обставини і інші характерні риси певного виду (групи) злочинів, які мають організаційне і тактичне значення для розкриття цього виду (групи) злочинів» [3, с. 96], що ми підтримуємо. На наукову думку вченого Р. Л. Степанюка, який визначив поняття криміналістичної характеристики злочинів як окремого криміналістичного вчення і пропонує під нею розуміти окрему наукову теорію як систему наукових положень і практичних рекомендацій з побудови систем криміналістично значущих ознак певних множин

злочинів [4, с. 386–387], що ми підтримуємо. Серед вчених існує інша точка зору про те, що криміналістична характеристика це результат наукового аналізу та узагальнення типових ознак певного виду або роду злочинів. Вона відображає злочин і його складові елементи [5, с. 274].

Як слушно визначає В. О. Малярова щодо теоретичного і практичного значення криміналістичної характеристики злочинів, вона є категорією побудови приватної криміналістичної методики; накопичує, узагальнює і систематизує дані про якісні характеристики і ознаки злочинів, наявності певних закономірностей; відображає повторність певних властивостей елементів; інтегрує в єдине інформаційне поле розслідування злочинів різномірні компоненти злочинної діяльності і ознаки, з нею пов'язані; є матеріальною основою криміналістичного аналізу; є своєрідним робочим інструментарієм слідчого [6, с. 76], що ми підтримуємо. Знання криміналістичної характеристики кримінального правопорушення необхідне слідчому для розробки ефективних та оптимальних методів і засобів щодо розкриття даного виду злочину, особливо умисних вбивств з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Розглянуті точки зору різних вчених щодо поняття криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень свідчить про те, що вона є інформаційною системою, визначається через елементи, а основними елементами є спосіб, механізм і обстановка вчинення злочину, що визначають слідчому основні шляхи розслідування злочинів, зокрема умисних вбивств з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Згідно з п. 14 ч. 2 ст. 115 Кримінального Кодексу України Умисне вбивство [7], вчинене з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості має місце тоді, коли винний прагне продемонструвати людську неповноцінність потерпілого, через належність останнього до конкретної раси, нації (національності) чи етнічної групи або релігійної конфесії (вірочення) та внаслідок цього виявляє своє упереджене, ненависницьке ставлення до нього [8], класифікується як тяжкий злочин і має ступінь суспільної небезпечності.

Відповідно до ч. 1 ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України (Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні) у кримінальному провадженні підлягають доказуванню подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення) [9], що є основними елементами криміналістичної характеристики будь якого злочину. Також слід додати до елементів криміналістичній характеристики особи злочинця, жертва, мотивація дій злочинця.

Враховуючи специфічний характер злочину, що вчиняються з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, а саме вбивства, є встановлення особи, яка його вчинила та показань свідків, які можуть засвідчити національний характер (расовий, релігійний) потерпілого. У групу ризику потерпілих потрапляють особи у віці 20–30 років, в основному це іноземні студенти. Аналіз практики показує, що ретельне вивчення індивідуально-психологічних особливостей особи, яка вчинила злочин є одним із обов'язкових умов забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розглядуваної категорії справ. Встановлення кримінологічної характеристики особи, що вчинила кримінальне правопорушення, а саме умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, має важливе значення для попередження такої категорії злочинів та їх успішного розкриття.

Таким чином, на нашу думку, під криміналістичною характеристикою умисних вбивств з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, слід розуміти інформаційні відомості про обставини, особистість суб'єкта, спосіб, механізм, місце, час вчинення даного виду злочину та їх ефективного використання у вирішенні стратегічних і тактичних завдань досудового розслідування. Пропоную учасникам конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та пропозицій.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
2. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна у сфері підприємництва. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 325 с.
3. Герасимов И. Ф. Криминалистическая характеристика преступлений в методике расследования // Методика расследования преступлений (общие положения). М., 1976. 96с.
4. Степанюк Р. Л. Сутність і практичне значення криміналістичної характеристики злочинів // Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 5. С. 386–388. URL: http://www.pap.in.ua/5_2014/117.pdf.
5. Криміналістика: підручник/В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2008. 464 с.
6. Малярова В. О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері ставевих стосунків: теорія та практика: монографія/за ред. С. М. Гусарова. Харків: Диска плюс, 2013. 422 с.
7. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
8. Герасимов С. И. Концептуальные основы и научно-практические проблемы предупреждения преступности. *Правоведение*. 2002. № 5. С. 17–18.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент./за заг. ред В.Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. 1224 с.

Одержано 24.10.2016

УДК 343.13

Наталя Олександрівна ГОЛЬДБЕРГ,

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ІМПЕРАТИВНІСТЬ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Проблема формування і функціонування інституту судового контролю за проведенням НС(Р)Д, що обмежують конституційні права і свободи громадян, у кримінальному процесі України є однією з актуальних новел юридичної науки і правозастосовної діяльності.

Судовий контроль у кримінальному провадженні є один з напрямів реалізації судової влади й самостійна кримінальна процесуальна функція. Він полягає в запровадженні судом системи перевірочних заходів, які мають попереджувальний і правовідновний характер, з метою забезпечення законності й обґрунтованості рішень і дій органів досудового розслідування, які обмежують конституційні або інші права та свободи громадян.

На думку М. І. Костіна [1, с. 254] та М. А. Погорецького [2, с. 187], і ми підтримуємо їх позицію, судовий контроль є гарантією забезпечення конституційних прав та свобод громадян при проведенні НС(Р)Д.

Розгляд клопотань, що внесені у порядку гл. 21 КПК України про надання дозволу на проведення НС(Р)Д здійснюється слідчими суддями Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. Розгляд клопотання здійснюється за участю особи, яка подала клопотання.

Так, слідчий суддя має право прийняти рішення про проведення таких НС(Р)Д: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); накладення арешту на кореспонденцію (ч. 1 ст. 261 КПК України); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ч. 1 ст. 263 КПК України); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ч. 1 ст. 264 КПК України); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ч. 4 ст. 267 КПК України); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ч. 2 ст. 268 КПК України); спостереження за особою (ч. 2 ст. 269 КПК України); аудіо-, відеоконтроль місця (ч. 2 ст. 270 КПК України);

негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ч. 2 ст. 274 КПК України).

За результатом розгляду клопотання слідчий суддя виносить мотивовану ухвалу про задоволення клопотання чи відмову у його задоволенні. Доречно було б зазначити, що слідчий суддя надає тільки дозвіл на проведення НС(Р)Д, а не приймає рішення про її проведення. Вважаємо, що причинами відмови у наданні дозволів є недостатня обізнаність слідчих, прокурорів, які здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням відносно змісту, мети НС(Р)Д, обов'язкового обґрунтування неможливості отримання відомостей в інший спосіб та винятковість проведення таких дій.

Дозвіл слідчого судді на проведення НС(Р)Д оскарженню не підлягає, що свідчить про певну імперативність судового контролю.

Але ж не слід забувати, що п. 8 ч. 2 ст. 128 Конституції України передбачено право апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом. У ст. 309 КПК України надає вичерпний перелік рішень слідчого судді, які можуть стати предметом апеляційного перегляду. Звісно, це не стосується рішень на проведення НС(Р)Д.

Тому, аналізуючи положення КПК, стосовно дозволу на проведення НС(Р)Д, слід констатувати: 1. Суб'єктом, який приймає рішення стосовно проведення НС(Р)Д є слідчий суддя апеляційного суду, відповідно, можливість апеляційного оскарження сама по собі виключається, а порядок касаційного оскарження рішень слідчого судді КПК України не передбачається взагалі. Однак, окремими дослідниками вже зверталась увага на вказаний факт та обґрунтовувалась пропозиція стосовно доцільності запровадження можливості касаційного оскарження рішень слідчого судді, які приймаються в порядку судового контролю [3, с. 147]. 2. У разі відмови у задоволенні клопотання на проведення НС(Р)Д законом не передбачена певна процедура оскарження такого рішення, але мається вказівка щодо права повторного звернення з новим клопотанням про надання такого дозволу (ч. 5 ст. 248 КПК України). 3. Якщо слідчий суддя виносить рішення про проведення НС(Р)Д, воно є остаточним і оскарженню не підлягає, бо суб'єкти, які б мали право на таке оскарження із зрозумілих причин не інформуються.

Список бібліографічних посилань

1. Костін М. І. Природа негласних слідчих (розшукових) дій у системі «логічного доказування». *Юридичний вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 250–256.

2. Погорецький М. А. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів // Актуальні питання досудового розслідування слідчих органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики: матеріали

всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 18–19 квіт. 2013 р.)/Голов. слідче упр. МВС України; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ; Рада Європи. Київ: Хай-Тек Прес, 2013. С. 186–192.

3. Полюхович О. І. Щодо специфіки судового контролю при здійсненні негласних слідчих (розшукових) дій як окремого напрямку судово-контрольної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 36, т. 2. С.146–150.

Одержано 27.10.2016

УДК 343.791

Павло Володимирович ГОРБЕНКО,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ПОПЕРЕДЖЕННЯ, ПРИПИНЕННЯ І РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ТА ІНШИХ ПРОТИПРАВНИХ ДІЙ

Слушною, на наш погляд, буде думка, відносно того, що практика діяльності оперативних підрозділів Національної поліції передбачає використання негласних можливостей під час попередження, припинення і розслідування злочинів та інших протиправних дій, розвідувально-підривних зазіхань проти України, розшуку злочинців і осіб, безвісно зниклих. Інформація, яка становить оперативний інтерес головним чином необхідна при виявленні й розслідуванні тяжких і особливо тяжких злочинів, насамперед, навмисних убивств, убивств за замовленням, тероризму, бандитизму, розбійних нападів, грабежів, вимагань, шахрайства й інших. Особливу увагу необхідно приділяти пошуку оперативної інформації про осіб, які готують вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів, а саме коли злочинці тривалий час вивчають об'єкт нападу, ведуть спостереження, здійснюють розвідку, завчасно планують і готують місце свого укриття, цінностей здобутих злочинним шляхом, знищення слідів злочину, можливих свідків і потерпілих.

Пошук, оцінка та реалізація оперативної інформації відносно подібних злочинів являє собою складний і трудомісткий процес, що вимагає від оперативних працівників Національної поліції професійних знань і навичок, цілеспрямованої погодженої діяльності.

Виявлення, припинення та розслідування кожного зі злочинів має свою специфіку в зборі інформації, оперативній перевірці й реагуванні з боку оперативного підрозділу Національної поліції. Наприклад, факт крадіжки виявляється власниками квартири негайно, але

через якийсь час після їхнього повернення, на що й розраховують злочинці. Вбивство, вчинене за замовленням або збройний напад на банківську установу одержує розголос негайно, оскільки виконується негайно, демонстративно, із залякуванням оточення. Також особливості ситуації впливають на одержання оперативними підрозділами інформації, вимагає прийняття специфічних, індивідуальних для даного виду злочину оперативно-розшукових заходів для встановлення й затримання злочинців.

З метою попередження, припинення й розслідування злочинів, різних протиправних зазіхань на інтереси суспільства й держави, розшуку злочинців і осіб, безвісно відсутніх, оперативні підрозділи збирають різну інформацію, яку ретельно аналізують, вибираючи серед її «раціональне зерно» і продовжують над нею працювати. Інформація, яка становить оперативний інтерес про ознаки злочину й про протиправне поведіння окремих осіб та груп осіб може міститись у повідомленнях громадян, у листах, заявах посадових осіб, підприємств, установ чи організацій, у засобах масової інформації тощо.

Зокрема, оперативна інформація може бути отримана й безпосередньо, реалізуючи оперативно-розшукові можливості оперативним працівником органу Національної поліції, наприклад, здійснюючи спостереження за об'єктом перевірки, в рамках оперативного пошуку, опитуючи громадян, вивчаючи документи, знайомлячись із завданнями, орієнтуваннями інших оперативних підрозділів, виконуючи запити повноважних державних органів влади й управління, а також під час агентурно-оперативної роботи.

Агентурно-оперативна робота або робота з негласними працівниками є складовою частиною оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів кримінальної та спеціальної поліції Національної поліції України, заснована на негласному співробітництві з громадянами або використанні негласного статусу оперативного працівника та здійснюється з метою попередження, виявлення, припинення правопорушень, пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, в інтересах кримінального провадження та для отримання інформації з метою забезпечення безпеки громадян, суспільства і держави.

Зауважимо, що для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності оперативним підрозділам Національної поліції України надано право мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників, використовувати негласне співробітництво, а також право отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави.

Під негласним співробітництвом законодавець розуміє – спосіб залучення осіб до вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності, спрямований на виявлення та попередження правопорушень, отримання інформації про злочини, що готуються або вчинені, розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих, оперативного перекриття певних територій, об'єктів або осіб, покращення оперативної обізнаності в інтересах громадян, суспільства, держави.

В свою чергу, конфіденційне співробітництво – це законодавчо визначена діяльність прокурорів, слідчих, працівників оперативних підрозділів з іншими особами, які в межах кримінального провадження надають допомогу на умовах конфіденційності або залучені до проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Окремо підкреслимо, що конфіденційне співробітництво може використовуватися як за ініціативою правоохоронного органу, так і за ініціативою осіб, які на умовах конфіденційності вирішили сприяти правоохоронним органам за фактом кримінального проступку, злочину.

Таким чином, використання можливостей осіб, які негласно чи конфіденційно співробітничать з оперативними підрозділами Національної поліції нині набуває дедалі більшого значення і потребує зміщення акцентів під час здійснення такого співробітництва в напрямі безумовної поваги до закріплених Конституцією України демократичних прав, свобод та інших цінностей особи. Окремо підкреслимо, що залучаючи осіб до негласного співробітництва під час формування негласної мережі в сфері протидії злочинності оперативними підрозділами Національної поліції, варто мати на увазі, те що агентурно-оперативна робота та отримання інформації від негласних джерел є лише засобом досягнення окремих (проміжних) результатів у протидії злочинності, який не може розглядатись як самостійний показник діяльності органів і підрозділів Національної поліції. Особливу увагу необхідно приділяти комплексному підходу до протидії злочинності, покращенню якісного складу негласної мережі, а не збільшенню її кількості.

Одержано 13.10.2016

УДК 343.125

Іван Андрійович ГРАБАЗІЙ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри оперативної розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБІГОМ ПОРНОГРАФІЧНИХ ПРЕДМЕТІВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Удосконалення технології комунікаційних мереж дало можливість: упровадити новітні інформаційні розробки в повсякденне життя мільйонів людей; досягти глибоких змін у різноманітних сферах суспільства; посилити інтернаціоналізацію сучасного світу; запобігти фрагментації суспільства та індивідуалізації пізнання; зміцнити демократичні засади розвитку, домогтися суспільного зімкнення та включення широких мас у єдиний соціальний простір; забезпечити подальший розвиток людського потенціалу, але разом з тим створило колосальні умови для обігу порнографічної продукції в мережі Інтернет. Виходячи з цього, ми будемо розглядати особливості виявлення злочинів, пов'язаних з обігом порнографічних предметів у запропонованій нами послідовності.

Отже, виявлення факту розповсюдження або збуту предметів порнографічного характеру відбувається у ситуації повної відсутності даних про особу, яка скоює такі дії. Адже переважно розповсюдження порнографії здійснюється через мережу Інтернету, що гарантує розповсюдженню та споживачеві анонімність, відносну доступність способів її оприлюднення та отримання. Це сприяє широкому споживанню предметів порнографічного характеру, ускладнюючи пошук розповсюдників та реалізаторів такої продукції, тим більш, якщо вони громадяни інших країн, які використовують мережу Інтернету для збуту, розповсюдження, замовлення або споживання порнографічних творів.

Суб'єктів віртуального простору інтернет-мережі умовно можливо поділити на наступні категорії: 1) провайдери; 2) менеджери; 3) споживачі мережевих послуг. Усі ці суб'єкти представляють оперативний інтерес, оскільки кожен з них є або злочинцем або свідком.

Найчастіше використовуються мережеві сервіси WWW і E-mail. У останній час доступ до інтернет-сторінок або до окремих її частин може бути обмежений паролем. У випадках використання електронної пошти для надсилання рекламних повідомлень (спамів), злочинці часто застосовують чужі електронні скриньки, користуючись їх

адресами. Це є тими реальними перешкодами, які не сприятимуть скорому виявленню злочинців. Але, правоохоронцям слід мати на увазі відомості про сучасні можливості виявлення осередків злочинного розповсюдження порнографії.

1. Спеціальна комп'ютерна програма «Child Exploitation Tracking System» яка є автоматизованою системою відстеження усіх шляхів, по яким у мережу надходить порнографія. Ця програма дозволяє виявити перше джерело, звідки почав розповсюджуватися файл з порнографією. За її допомогою можливо встановити комп'ютери, до яких ці файли надходили, та сервери, які зберігають ці файли. Недоліком є те, що програма не може назвати особу, яка надала команду щодо розповсюдження відповідного файлу.

2. Програми біометричного сканеру, за їх допомогою можливо в автоматичному режимі ідентифікувати певні ознаки тіла людини (статеві органи), і відповідно блокувати подальше розповсюдження файлу у мережу Інтернету. Біометричний сканер деякий час зберігає заблокований файл в архіві з зазначенням шляхів його надходження, а після ці файли знищуються, хоча їх можливо зберегти шляхом копіювання на електронні носії інформації або на жорсткий диск комп'ютера.

3. Програма «G-8», дозволяє створювати інформаційну базу файлів порівняльних зображень. Тобто програма автоматизовано обробляє файли з зображеннями порнографічного характеру і з певного масиву файлів відокремлює однакові (ідентичні) із зазначенням їх кількості та джерел надходження.

4. Програми щодо проведення моніторингу чатів дозволяють виявляти групи користувачів, які приймають участь в обороті порнографії

Враховуючи вищевикладене можна зробити висновок, що *опанування співробітниками оперативних підрозділів ОВС сучасних можливостей виявлення осередків злочинного розповсюдження порнографії в мережі Інтернет, а також впровадження в практичну діяльність правоохоронних органів програмних комплексів спеціального призначення для пошуку порнографічних матеріалів та каналів їх передачі, значно підвищить ефективність протидії цьому ганебному явищу.*

Одержано 18.10.2016

УДК 343.791

Олексій Олександрович ДЕРЕВ'ЯГІН,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ СЕРІЙНИМ ПОСЯГАННЯМ НА МАЙНО ГРОМАДЯН

Протягом багатьох років функціонування правоохоронної системи України з протидії серійним злочинам, зокрема серійним посяганням на майно громадян, залишалось головним показником, що відображав результативність роботи не лише оперативних підрозділів та їх окремих працівників, але й слідства та інших. Більше того, законодавством України, перш за все, законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», саме «розкриття» злочинів визначалось головним обов'язком оперативних підрозділів, зокрема карного розшуку. Окремі нормативно-правові акти МВС України в різні часи визначали те, який злочин потрібно вважати розкритим, а також пов'язані з цим питання особистого розкриття злочину та участі в розкритті. Зрештою, вся система оцінки діяльності підрозділів кримінальної поліції донедавна була побудована саме на аналізі показників розкриття злочинів.

У роботі служби карного розшуку така система була покладена в основу підведення підсумків за результатами їх діяльності і дозволяла:

– по-перше, здійснювати постійну оцінку якісних та кількісних показників роботи кожного окремого оперативного працівника та підрозділом у цілому;

– по-друге, сприяла відображенню об'єктивного та зрозумілого становища щодо стану протидії злочинності силами кожного з підрозділів у пріоритетних напрямках їх діяльності – виявлення та розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів проти особи та власності.

З набуттям чинності Кримінального процесуального кодексу України та низки інших нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію його положень ситуація принципово змінилась. У закон «Про оперативно-розшукову діяльність» внесено суттєві зміни, які об'єктивно, продиктовані необхідністю приведення правових норм, що регламентують ОРД у відповідність до вимог чинного Кримінального процесуального кодексу України. Проте такі нововведення суттєво вплинули на організаційні засади діяльності підрозділів

карного розшуку в цілому, а в сфері протидії серійним посяганням на майно громадян зокрема

Варто визначити, що нині діяльність підрозділів карного розшуку щодо протидії серійним посяганням на майно громадян складають наступні елементи:

- інформаційно-аналітична робота під час вивчення, аналізу й оцінки оперативної обстановки на території обслуговування, або за відповідною лінією роботи оперативного працівника;

- прийняття управлінських рішень щодо ініціювання оперативно-розшукового провадження, безпосереднє планування та ініціювання застосування певних оперативно-розшукових можливостей відносно особи чи групи осіб, які готують вчинення серії злочинних посягань на майно громадян;

- організація взаємодії з оперативними працівниками інших служб та підрозділів під час вирішення сумісних завдань з протидії серійним посяганням на майно громадян.

На управлінському рівні організаційні повноваження карного розшуку щодо протидії серійним посяганням на майно громадян реалізуються на наступних етапах:

- аналіз та оцінка оперативної обстановки на території обслуговування органу Національної поліції, прогнозування чинників її ускладнення;

- визначення функцій-завдань підрозділів карного розшуку з метою найбільш оптимального використання належних можливостей і, згідно з цим, формування відповідної лінійно-територіальної побудови оперативного обслуговування;

- розробка оптимальної структурно-функціональної моделі розстановки сил та засобів щодо забезпечення виконання поставлених завдань у процесі протидії серійним посяганням на майно громадян;

- інформаційно-аналітична робота за результатами діяльності керованих ланок; аналітичний пошук та визначення алгоритмів удосконалення оперативно-розшукових можливостей підлеглих підрозділів;

- організація взаємодії з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції, а також іншими правоохоронними органами, органами влади та громадськістю;

- підбір і забезпечення навчання (підвищення кваліфікації) особового складу;

- впровадження в практику сучасних досягнень науки та новітніх оперативно-технічних засобів.

Втім, сучасні проблеми нормативного та організаційного забезпечення діяльності карного розшуку Національної поліції можуть

негативно вплинути (та вже впливають) на стан криміногенної обстановки в Україні.

Однією з таких проблем є фактична відсутність можливості оцінювання діяльності підрозділів карного розшуку за показниками, що об'єктивно відображають проведену роботу щодо протидії серійним посяганням на майно громадян – за результатами розкриття цих злочинів. Це визначає актуальність наукової розробки відповідної проблеми.

Нині існує об'єктивна необхідність нового концептуального підходу до вивчення феномену серійних злочинів, зокрема, пов'язаних із посяганнями на майно громадян, особливо причин, що їх породжують, та розробки на цій основі відповідних заходів протидії.

Одержано 13.10.2016

УДК 343.98:343.373

Володимир Веніамінович ЄФІМОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри оперативної-розшукової діяльності та спеціальної техніки факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЩОДО СТРАТЕГІЧНОГО РІВНЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНИМ ЗЛОЧИНАМ В АПК УКРАЇНИ

Аналізуючи стан протидії економічній злочинності в агропромислового комплексу України, необхідно зазначити, що аграрний сектор країни, як показує аналіз правоохоронної діяльності, залишається одним з найбільш кримінальних у галузях економіки. Основна причина криється в тому, що кримінальні структури намагаються брати активну участь в розподілі бюджетних коштів, які виділяються на розвиток АПК.

Порівнюючи показники роботи по виявленню злочинів у сфері сільського господарства за 2013–2015 рр., можна зробити висновок про зниження результативності в даному напрямку. Причинами зниження результативності по виявленню злочинів в АПК є наступні фактори: лібералізація, декриміналізація діючого законодавства, його недосконалість.

Структура економічної злочинності, пов'язаної з викраданнями коштів в АПК, має свою галузеву особливість, що обумовлена наявністю податкових пільг, фінансовою підтримкою держави АПК. Аналіз структури економічної злочинності в агропромисловому комплексі країни свідчить про збільшення частки більш небезпечних видів

злочинних посягань, таких як шахрайство, вчинення службових злочинів, викрадення шляхом присвоєння або розтрати.

Аналіз оперативних матеріалів свідчить про недостатню поінформованість оперативних співробітників про фінансовий стан підприємств АПК, кількості коштів, що їм виділяється з бюджетів всіх рівнів і їх використанні. Одна з основних причин цього, криється у відсутності офіційної й оперативної взаємодії оперативних співробітників з відповідними структурними підрозділами місцевих органів самоврядування, де зосереджується дана інформація. Тому необхідно особливу увагу приділяти зміцненню оперативних позицій у зазначеній сфері, що дозволить одержувати необхідну інформацію і вчасно виявляти злочини, пов'язані з необґрунтованим одержанням кредитів і нецільовим їх використанням.

Як показали результати дослідження, така інформація може міститися в документах, що відображають: рух державних цільових кредитів, які виділено підприємствам АПК в формі кредитів, компенсацій, дотацій; фінансову підтримку підприємств АПК, розподіл кредитних бюджетних коштів; законність і обґрунтованість видачі дозволів на право розміщення, переробку, складування і утилізацію відходів; результати контролю за обліком і оцінкою відходів виробництва, що утворюються, і відпрацьованих продуктів на підприємствах АПК, незалежно від форм власності; розпорядження про обмеження, призупинення, припиненні діяльності об'єктів, що не відповідають вимогам природоохоронного законодавства; відображаючи фінансове і матеріально-технічне забезпечення природоохоронних програм.

Аналіз оперативно-розшукової практики органів Національної поліції показує, що в даний час зловмисники, що діють в окремих ланках АПК, нерідко об'єднуються між собою і протиправними діями здобувають міжрегіональний характер. Тенденція до інтеграції (об'єднання) дій злочинців, що діють у зазначеній сфері вимагає вдосконалення оперативного обслуговування об'єктів АПК, зокрема підвищення ефективності взаємодії оперативних підрозділів, на території обслуговування яких вони відбуваються. Справа в тім, що створення і реалізація надлишків продукції нерідко неможливі в одній ланці. У той же час розміщення підприємств іноді не збігається з розташуванням їх сировини і баз збуту. У результаті різні об'єкти АПК, що поставляють один одному сировину і реалізують готову продукцію, можуть знаходитися в різних районах і обслуговуватися різними оперативними підрозділами.

Зовсім очевидно, що широка як територіальна, так і виробнича географія підприємств АПК є полем протиправних діянь організованих формувань.

На жаль, приходиться констатувати, що на фоні консолідації злочинного елемента, що відбувається, підвищення його професіоналізму і організованості явно слабшає оперативний потенціал підрозділів захисту економіки Національної поліції у протидії злочинності міжрегіонального характеру. Це вказує на відсутність належної зацікавленості та відповідних критеріїв оцінки діяльності оперативних співробітників у виявленні та документуванні злочинної діяльності на суміжній території.

У зв'язку з цим необхідно з'ясувати питання про введення в систему обліку показників роботи оперативних підрозділів захисту економіки напрямку оперативного пошуку інформації важливої для інших підрозділів органів Національної поліції, оперативна перевірка якої була б реалізована шляхом відкриття кримінального провадження або заведення оперативно-розшукових справ на осіб, які обґрунтовано підозрюються у вчиненні злочинів, в тому числі економічної спрямованості. У сучасних умовах функціонування нового господарського механізму все більшого значення набуває аналітична діяльність оперативних підрозділів Національної поліції. На нашу думку, стосовно до об'єктів промисловості АПК варто частіше практикувати проведення глибокого оперативно-економічного аналізу в наступних випадках: коли отримані обґрунтовані оперативно-розшукові дані про сформовані стійкі злочинні зв'язки, які діють на території обслуговування оперативного підрозділу; при оперативному обслуговуванні підприємств АПК, що мають тісні виробничо-господарські зв'язки чи міжрегіональну структуру.

Для виявлення обставин, що сприяли вчиненню злочинів, необхідно враховувати найбільш типові з них: безгосподарність; недбале ставлення службових і матеріально-відповідальних осіб до своїх обов'язків, пов'язаних із забезпеченням збереження майна; порушення правил обліку матеріальних цінностей і грошових коштів та звітності; порушення правил контролю (відомчого, держфінінспекції, аудиту); порушення правил відображення в документах кількісних і якісних показників про матеріальні цінності; порушення правил списання майна на різноманітні втрати в процесі виробництва, збереження, транспортування, реалізації майна (природні відходи, псування та ін.); порушення правил транспортування вантажів; недоліки охорони матеріальних цінностей; порушення принципу підбору працівників за діловими і морально-етичними якостями; уникнення відповідальності службових осіб та інших працівників, які допускають порушення, що призводять до злочинних посягань на майно; порушення принципу оплати праці залежно від її кількості і якості (невиплати, затримання зарплати, незаслужене матеріальне заохочення тощо) та ін.

З урахуванням вищевикладеного можна зробити висновок, що для забезпечення ефективності протидії економічній злочинності, а також збереження бюджетних коштів, які виділяються на розвиток АПК, необхідно забезпечити належний рівень взаємодії з підвідомчими організаціями міністерства аграрної політики та продовольства, виконавчими органами, що реалізують державну соціально-економічну політику в сфері сільського господарства. Активна робота оперативних підрозділів по напрацюванню оперативних позицій разом з контролюючими організаціями і держорганами, задіяними у сфері реалізації державних програм розвитку АПК, дозволить вчасно одержувати оперативно значиму інформацію для виявлення й припинення економічних злочинів.

Також необхідно зазначимо, що перед оперативно-розшуковою наукою постають завдання щодо розроблення та впровадження в практику ефективних науково-обґрунтованих методичних рекомендацій з виявлення та документування злочинної діяльності, пов'язаної у першу чергу із посяганнями на бюджетні кошти в агропромисловому комплексі.

Одержано 21.10.2016

УДК 343.123.12(477)

Євгеній Олександрович ЖЕЛЄЗОВ,

доцент, заслужений юрист України,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРО ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Практика впевнено свідчить про те, що успішне виконання завдань кримінального провадження, які визначені у статті 2 Кримінального процесуального кодексу України, вкрай утруднено, а деколи неможливе без ефективного оперативно-розшукового забезпечення кримінального досудового розслідування.

У теперішній час в умовах дії КПК України 2012 року і закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зі змінами і доповненнями, внесеними у зв'язку з прийняттям нового КПК, оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження здійснюється оперативними підрозділами ОВС при наявності підстав, зазначених у ст. 6 закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Причому здійснюється воно як до початку можливого кримінального провадження у формі оперативно-розшукових заходів та

оперативної розробки, так і безпосередньо в його процесі, але вже у формі виконання доручень слідчого про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. В процесі кримінального провадження відомчими наказами МВС передбачено і можливе проведення безпосередньо оперативно-розшукових заходів, але тільки за узгодження зі слідчим.

Право слідчого давати и доручення оперативним підрозділам надано, як відомо, п. 3 ч. 2 статті 40 КПК України, в якій зазначається, що він уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам. Право слідчого давати доручення не є новелою. В раніше чинним кримінально-процесуальним кодексом України 1960 року у ст. 114 слідчий також наділявся правом давати доручення органам дізнання. Однак зміст доручень за старим і новим кодексом суттєво різняться. Якщо раніше слідчий по справах які ним розслідувались мав право давати органам дізнання доручення і вказівки про провадження слідчих і розшукових дій, то в теперішній час він наділений правом доручати оперативним підрозділам проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, тобто лише процесуальних дій, але не оперативно-розшукових.

Напевно, законодавець визнав за достатнє, розширюючи повноваження слідчого, надані йому право самостійно проводи і давати доручення оперативним підрозділам про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зміст, тактика і методика проведення яких повністю відповідає аналогічним оперативно-розшуковим заходам. Разом з тим коло дозволених законом оперативно-розшукових заходів істотно ширше переліку негласних слідчих (розшукових) дій. Таким чином деякі оперативно-розшукові заходи після початку кримінального провадження випадають з арсеналу заходів досудового розслідування: їх не має права проводити оперпрацівник і доручення про їх проведення не може давати слідчий.

У цьому сенсі п. 2 ч. 1 ст. 7 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» суперечить п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України, бо в ньому говориться, що підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані... виконувати письмові доручення слідчого... про проведення оперативно-розшукових заходів. Але КПК України права давати такі доручення слідчому не надає. І у той же час оперпрацівник не має права проводити оперативно-розшукові заходи у кримінальному провадженні за своєю ініціативою, таким чином виник своєрідний, якщо так можна сказати, «дефіцит» оперативно-розшукових заходів у кримінальному провадженні.

На потребу правового врегулювання процесу виявлення й документування злочину засобами ОРД як до початку кримінально-

процесуальної діяльності, гак і під час неї вказують в своїх публікаціях як вчені в галузі ОРД, так і практичні працівники досудового слідства і оперативних підрозділів.

Їх пропозиції по удосконаленню оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження можливо, на мою думку умовно розділити на дві групи.

Перша група пропозицій зводиться до розширення прав безпосередньо слідчого на проведення оперативно-розшукових заходів в процесі досудового розслідування. Зокрема, професор І.Сервецький вважає, що варто об'єднати посади слідчого і оперативника в одну посаду детектива, який має право проводити слідчі та негласні слідчі дії у формі негласного розслідування.

Іншу точку зору висловлює колишній заступник міністра внутрішніх справ України – начальник Головного слідчого управління генерал В. Сакал. Він вважає, що неоправданим є рішення про повне позбавлення оперативних підрозділів самостійності при розкритті злочинів і зведення їх функцій лише до виконання доручень слідчих. В. Сакал зазначає, що як наслідок такого становища нерозкритими залишаються майже 60 % злочинів. До цього слід додати два мільйони злочинів минулих років, в яких винні особи встановлюються досить рідко. У зв'язку з викладеним цей автор вважає, що існує нагальна потреба у дозволі проведення оперативно-розшукових заходів за нерозкритими злочинами до моменту встановлення особи, в наслідок чого підвищиться відповідальність оперативних служб за кінцеві результати роботи.

На пашу думку право на перетворення в життя мають обидві точки зору, але за тих умов, що перетворення слідчого у детектива – це перспектива майбутнього, а зараз невідкладно необхідно дозволити проведення оперативно-розшукових заходів за нерозкритими злочинами до моменту встановлення особи. Необхідно також шляхом внесення в п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України доповнень про право слідчого давати доручення на проведення оперативно-розшукових заходів по справі (які не дублюються негласними слідчими (розшуковими) діями) усунути протиріччя в цьому плані між Законом «Про оперативно-розшукову діяльність» і КПК України.

Перетворення в життя цих пропозицій на думку автора буде сприяти більш ефективному використанню можливостей ОРД під час досудового розслідування злочинів.

Одержано 13.10.2016

УДК 343.31

Сергій Володимирович ІВАШКО,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ ГРАБЕЖАМ НА ОБ'ЄКТАХ ЗАЛІЗНИЦІ

Аналіз емпіричного матеріалу свідчить про те, що підрозділи карного розшуку, до повноважень яких відноситься протидія злочинам на об'єктах залізниці перебувають у стані дезорганізації, оскільки, по-перше, статистичні дані МВС України свідчать про те, що кількість злочинів вчинених на об'єктах залізничної інфраструктури суттєво зросла, по-друге, одночасне реформування системи правоохоронних органів (Національної поліції, Генеральної прокуратури України, судів), перехід від міліції до поліції із оновленням нормативної бази призвів до колізії серед правових актів, що регулюють вказану діяльність. Разом з цим, враховуючи, що створення і зміцнення правової держави, в основі якої стоїть захист прав та свобод громадян, повинно будуватись на засадах верховенства Закону. Істотною прерогативою в досягненні вказаної мети є повне законодавче закріплення всіх аспектів протидії злочинності правоохоронними органами, в тому числі злочинам на об'єктах залізниці. Відзначимо, що у більшості розвинених країн світу в правову основу діяльності правоохоронних органів покладено вимоги, проголошені рядом міжнародно-правових документів, покликаних забезпечувати захист особистих прав людини та громадянина. Враховуючи вказане доцільно дослідити особливості правового регулювання протидії підрозділами карного розшуку грабешам на об'єктах залізниці.

Проблеми правового регулювання оперативно-розшукової діяльності завжди були у центрі уваги науковців усіх галузей юридичної науки. Серед фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності існують декілька різних підходів до розгляду питання правового регулювання процесу протидії тому чи іншому виду злочинної діяльності. В той же час, можна констатувати, що найбільш розповсюдженою є класифікація: 1) в залежності від юридичної сили групування нормативно-правових актів, що в тій чи іншій мірі регулюють досліджуване питання з подальшим детальним аналізом, визначенням проблемних аспектів та баченням шляхів вдосконалення; 2) в залежності від правовідносин, що виникають в процесі протидії уповноваженими суб'єктами злочинній діяльності, вивчення та аналізу нормативно-правових актів, що регулюють вказані правовідносини.

Спільним для вказаних підходів є визначення нормативно-правових актів, що регулюють повністю або в окремих частинах процес протидії злочинності з обов'язковим подальшим їх аналізом. Тому, на нашу думку, також доцільним є вивчення питання протидії територіальними підрозділами карного розшуку злочинам, які вчиняються у залізничній сфері, шляхом визначення нормативно-правових актів, які прямо або опосередковано регулюють досліджуване питання.

Аналізуючи діюче законодавство, можна визначити, що процес протидії підрозділами карного розшуку грабеджам на об'єктах залізниці регулюють нормативно-правові акти, які можливо умовно розподілити на наступні групи:

1) нормативно-правові акти, що визначають загальні засади та принципи протидії злочинності, в тому числі грабеджам на об'єктах залізниці, зокрема:

- Конституція України;
- міжнародні договори, що ратифіковані Верховною Радою України та присвячені різним аспектам протидії злочинності, захисту права власності;

- Закони України: «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів», «Про доступ до судових рішень», «Про Конституційний Суд України» «Про судову експертизу» «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про правовий режим воєнного стану», «Про держану таємницю».

Водночас, слід відмітити, що нормативно-правові акти вказаної групи прямо не регулюють порядок, організацію та тактику здійснення протидії підрозділами карного розшуку грабеджам на об'єктах залізниці;

2) нормативно-правові акти, які регулюють, окрім загальних засад протидії підрозділами карного розшуку грабеджам на об'єктах залізниці, питання організаційно-тактичного характеру, зокрема:

- Кодифіковані закони: Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінальний кодекс України;

- закони України: «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність»;

- міжвідомчі нормативно-правові акти: спільний наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, адміністрації Державної прикордонної служби, Міністерств фінансів та юстиції України від 16.10.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих розшукових дій (далі – НСРД) та використання їх результатів у кримінальному провадженні»;

– відомчі нормативно-правові акти: наказ НП України від 14.11.2015 № 90 «Про затвердження Положення про Департамент карного розшуку», наказ МВС України від 14.08.2012 № 700 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень».

Характерними ознаками другої групи нормативно-правових актів є визначення як організаційно-правових, так і тактичних засад протидії підрозділами карного розшуку грабеджам на об'єктах залізниці;

3) нормативно-правові акти, що безпосередньо визначають тактику протидії підрозділами карного розшуку грабеджам на об'єктах залізниці. Однак, як свідчить детальний аналіз положень правових актів зазначеної групи, в більшості випадків до них належать відомчі нормативно-правові акти, при чому закритого характеру;

4) нормативно-правові акти, що регулюють питання, пов'язані із виконанням функцій протидії підрозділами карного розшуку грабеджам на об'єктах залізниці, однак є профільними не для вказаних суб'єктів, а для залізничної інфраструктури, зокрема:

– закони України: «Про залізничний транспорт», «Про ратифікацію Правил перевезення вантажів у міжнародному прямому вантажному залізнично-поромному сполученні між портами України та портами Турецької Республіки, що мають залізничне сполучення, між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки»;

– підзаконні акти: постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.1998 № 457 «Про затвердження Статуту залізниць України», наказ Міністерства транспорту України від 21.11.2000 № 644 «Про затвердження окремих розділів Правил перевезення вантажів» тощо.

Нормативно-правові акти вказаної групи є невід'ємною частиною правового регулювання досліджуваного питання, оскільки залізнична інфраструктура є складною та самостійною системою. Так, відповідно до статистичних даних міністерства транспортної інфраструктури, сьогодні залізничний транспорт України є провідною галуззю в дорожньо-транспортному комплексі країни, який забезпечує 82 % вантажних і майже 50 % пасажирських перевезень, здійснюваних всіма видами транспорту.

Отже, підсумовуючи наведене можна дійти висновку, що особливістю правового регулювання питання протидії підрозділами карного розшуку грабеджам на об'єктах залізниці є те, що його структуру складають чотири групи нормативно-правових актів, зокрема: нормативно-правові акти, що визначають загальні засади та принципи протидії злочинності, в тому числі грабеджам на об'єктах залізниці;

нормативно-правові акти, які регулюють, окрім загальних засад протидії підрозділами карного розшуку грабежам на об'єктах залізниці, питання організаційно-тактичного характеру; нормативно-правові акти, що безпосередньо визначають тактику протидії підрозділами карного розшуку грабежам на об'єктах залізниці. нормативно-правові акти, що регулюють питання, пов'язані із виконанням функцій протидії підрозділами карного розшуку грабежам на об'єктах залізниці, однак є профільними не для вказаних суб'єктів, а для залізничної інфраструктури.

Одержано 26.10.2016

УДК 343.98.06(477)

Віталій Олександрович КОЛІНКО,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНОГО ОГЛЯДУ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Аналіз наукових здобутків у сфері оперативно-розшукової діяльності, які присвячені різним аспектам теоретично-прикладних засад протидії злочинності свідчить, що більшість фахівців в сфері оперативно-розшукової діяльності розпочинає свої наукові праці шляхом детального вивчення та аналізу наявних досліджень, що стосуються тієї чи іншої проблематики. Враховуючи вказане, а також спираючись на вивчений емпіричний матеріал, вважаємо доцільним визначити сучасний стан наукової розробленості питання проведення оперативного огляду підрозділами кримінальної поліції.

Відзначимо, що серед фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності різні аспекти організаційно-тактичних засад оперативного огляду були предметом вивчення таких вчених як: А. В. Баб'як, О. М. Бандурка, А. С. Вандишев, М. П. Водько, А. Ф. Возний, А. Ф. Волинский, О. О. Ганжа, Л. В. Головіна, Д. І. Горишний, Д. В. Гребельский, М. Л. Грібов, Л. Ф. Гула, О. О. Деревягін, О. Ф. Долженков, В. П. Захаров, Б. В. Індиченко, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, І. М. Кононенко, М. А. Лісовий, Л. А. Мазур, В. В. Матвійчук, С. Б. Мелешев, А. В. Мовчан, В. А. Некрасов, Д. Й. Никифорчук, О. С. Остріков, В. Д. Пчелкин, В. Д. Пчолкін, О. М. Сніцар, М. В. Стацк, Р. А. Халілев, О. В. Черков, В. В. Шендрик та ін. Взагалі існують декілька підходів до визначення стану наукової розробленості того чи іншого питання. Однак, на нашу думку, у випадку визначення стану наукової розробленості питання проведення оперативного огляду підрозділами кримінальної поліції більш інформативним є розподіл наукових робіт за часовим критерієм.

Так, вперше питання здійснення оперативного огляду почало вивчатися вченими-криміналістами ще за часів Царської Росії. Зокрема, В. Я. Барщев, А. Жириєв, В. Д. Спасович, Л. Е. Владимиров та ін. вказували на те, що спостереження є методом пізнання істини при негласному огляді, оскільки під спостереженням вони розуміли «спосіб особистого огляду злочину і його слідів», у результаті якого виникає «переконавання слідчого або судді за допомогою власних почуттів у дійсності тих чи інших обставин, що стосуються справи. Предметом його (огляду) можуть бути особи, речі й усі обставини злочину, над якими тільки можливе спостереження за допомогою почуттів». Розвиваючи вказану думку, Л. Е. Владимиров визначив, що спостереження є різновидом «почуттєвого досвіду, і називав його «оглядом», значення виокремив те, що «за допомогою його одержують почуттєву очевидність, що і становить у цьому випадку доказ того, що даний факт існує або не існує».

Базуючись на вказаних постулатах серед вчених криміналістів ХХ сторіччя (радянські часи), з точки зору науки кримінального процесуального права й криміналістики, такі вчені як В. Д. Арсеньєва, Р. С. Белкін, А. І. Вінберг, Б. Е. Богданов, А. А. Гусєв, С. Курилев та ін. присвячують свої дослідження вивченню методу спостереження, частиною якого визначають оперативний огляд. Зроблені висновки зазначених вчених-криміналістів із виділенням у середині 60 років ХХ сторіччя у окрему науку оперативно-розшукової діяльності стають підґрунтям розробки такими вченими як В. О. Біляєва, Л. В. Головіної, О. С. Острікова, В. Д. Пчолкіна, С. М. Шевченко та ін. оперативного огляду як окремого методу оперативно-розшукової діяльності та визначенням в подальшому його різновидом оперативного пошуку. Л. О. Головіна вказане пов'язує з тим, що наслідок спільності кінцевих цілей (криміналістики) цілком можуть бути застосовані, і в теорії оперативно-розшукової діяльності із внесенням коректив на специфічність останньої, однак ці корективи повинні виходити з непроцесуального характеру оперативно-розшукової діяльності, специфічності її прийомів і засобів та можуть бути зведені до розходження між слідчим (криміналістичним) і оперативним оглядом.

У зв'язку з цим до робіт, які присвячені вивченню різних аспектів оперативного огляду та заслуговують інтерес, можна віднести: навчальний посібник на тему: «Особистий пошук» (А. С. Вандишев, А. Ф. Волинський, Д. В. Гребельський та ін.); навчально-практичний посібник на тему: «Теорія та практика оперативного огляду» (А. Ф. Возний та І. Н. Кононенко); навчально-практичний посібник «Теорія та практика оперативного огляду» (В. Г. Соколов) тощо.

Разом з цим, слід відмітити, що за радянських часів, окрім дослідження проблемних питань оперативного огляду, окреслене питання досліджувалось і під час вивчення загальних питань теорії оперативно-розшукової діяльності (наприклад, В. М. Аتماжитовим у підручнику на тему: «Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел. Общая часть. Разделы I-VII»).

Наступну групу становлять праці вітчизняних фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності. Так, за роки незалежності України різні аспекти оперативного огляду були предметом дослідження А. В. Баб'яка, О. М. Бандурки, М. П. Водька, О. О. Ганжи, Л. В. Головіної, М. Л. Грібова, О. Ф. Долженкова, В. Д. Пчолкіна, М. В. Стацака, В. В. Шендрика, О. О. Юхно та ін. Слід відмітити, що зазначені вчені розглядали досліджуване питання майже на всіх рівнях наукових досліджень, зокрема на докторському.

Так, на монографічному рівні серед вітчизняних наукових робіт у сфері оперативно-розшукової діяльності безумовно найбільш цікавою є монографія Л. В. Головіної на тему: «Оперативний огляд». До основних здобутків вказаної праці можна віднести: розгляд організаційно-тактичних проблем проведення оперативного огляду; виокремлення поняття оперативного огляду, під яким запропоновано розуміти, метод оперативно-розшукової діяльності, що полягає в комплексі заходів щодо гласного, негласного, зашифрованого особистого чи опосередкованого ознайомлення оперативного працівника з предметами, документами, обстановкою, іншими носіями інформації, пов'язаними зі злочинною діяльністю осіб, які становлять оперативний інтерес, за місцем їх роботи, помешкання та іншими місцями з метою одержання орієнтуючої чи доказової інформації; визначення і конкретизування суті та значення оперативного огляду для здійснення оперативно-розшукової діяльності; підкреслення значення і місця оперативного огляду в системі методів оперативно-розшукової діяльності; визначення теоретично-правових та організаційно-тактичних особливостей проведення гласного, негласного і зашифрованого огляду.

Однак, безумовно констатуємо значний вклад Л. В. Головіної в розробку теоретико-прикладних засад проведення оперативного огляду оперативними працівниками, на сьогодні більшість із положень її наукової роботи, враховуючи прийняття у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України з одночасними змінами у оперативно-розшуковому законодавстві, втратили свою актуальність та практичну цінність. Також вказаною вченою питання здійснення оперативного огляду було розглянуто з точки зору приналежності останнього до методів оперативно-розшукової діяльності, а починаючи з 2012 року

більшість вчених, практиків у сфері ОРД та законодавець оперативний огляд відносять до оперативно-розшукових заходів.

Що стосується рівня досліджень, проведених на рівні навчальних посібників, підручників, то, нашу думку, слід відмітити навчальний посібник «Оперативно-розшукова діяльність податкової міліції» під загальною редакцією Ю. Ф. Кравченка. Аналізуючи вказану працю зроблено аналогічні висновки, що і під час аналізу монографічного дослідження Л. В. Головіної, тобто, що лише окремі положення вказаного посібника становлять сьогодні практичний інтерес.

На рівні наукових статей, лекцій та тез доповідей для наукового огляду досліджуваного питання становлять інтерес роботи В.О. Біляєва, В. Д. Пчолкіна, С. М. Шевченко та ін. Однак, відзначимо, що після прийняття нового КПК України вивченням на рівні наукових статей та тез доповідей питання різних аспектів проведення оперативного огляду було предметом дослідження з точки зору різноманітних правових та організаційно-тактичних засад як різновиду негласної слідчої (розшукової) дії – здійснення негласного обстеження житла особи, зокрема такими вченими, як: А. Ф. Волобуєв, А. Б. Балонь, В. Д. Берназ, О. В. Капліна, В. А. Колесник, Н. В. Михайлова, Д. П. Письменний, В. Л. Побережний, О. С. Саїнчин, М. В. Стацак, О.С. Тарасенко, В. Г. Уваров, М. С. Цуцкірідзе, В. В. Шендрік, А. М. Щербаковський та інші.

Отже, підсумовуючи наведене, можна резюмувати, що незважаючи на те, що окремі аспекти питання проведення оперативного огляду розглядалися вченими та практиками, однак комплексне монографічне дослідження, присвячене дослідженню сучасних особливостей проведення оперативного огляду підрозділами кримінальної поліції, відсутнє.

Одержано 26.10.2016

УДК 343.85

Віктор Володимирович КОРОЛЬЧУК,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи
Національної академії внутрішніх справ*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СТРАТЕГІЇ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

На сучасному етапі розвитку суспільств практично всіх країн світу, де держава долає складний період реформування та становлення, до правоохоронних органів, які за своїм статусом покликані контролювати та підтримувати правові державні позиції та передбачені суспільно-моральні цілі, висуваються вимоги системно, на

постійній основі не тільки виявляти правопорушення, а, насамперед, спираючись на поглиблений аналітичний та експертний підхід, давати об'єктивні, неупереджені та обґрунтовані оцінки і рекомендації щодо удосконалення, підвищення ефективності, результативності та економності витрачання державних коштів по запобіганню, профілактиці, виявленню та розслідуванню здійснення різного роду правопорушень. Основою такої стратегії є забезпечення активної наступальної протидії злочинності та досягнення уповільнення темпів її зростання на основі чітко визначених пріоритетів, поступового нарощування зусиль держави і громадськості, вдосконалення законодавства, організації, засобів і методів запобігання і розкриття злочинів.

Нині діяльність урядових та правоохоронних органів, центральних установ, організацій і місцевих держадміністрацій, які виконували заходи профілактики злочинності є неефективною, а організація виконання ними ряду запланованих заходів – формальною, неповною та несвоєчасною. Основні завдання та очікувані результати виконання заходів профілактики злочинності не досягнуті, а робота органів влади та управління спрямовувалася, переважно, на боротьбу з проявами злочинності, а не з її причинами.

Для результативного функціонування системи запобігання злочинності необхідним є належне інформаційне, правове, матеріально-технічне, кадрове та інше забезпечення діяльності відповідних суб'єктів правоохоронних органів. Актуальною видається проблема професійної підготовки кадрів щодо запобігання злочинності.

Спільні завдання по боротьбі зі злочинністю потребують від правоохоронних органів не тільки узгодження їхніх дій щодо профілактики, запобігання злочинам, їх виявлення та припинення, але й підвищення кваліфікації працівників цих органів. Така форма координації широко практикується у системі ВНЗ МВС України. Це, як правило, курси підвищення кваліфікації з підвищення кваліфікації працівників органів державної влади та правоохоронних органів, семінари та науково-практичні конференції працівників правоохоронних органів, на яких обговорюються питання зміцнення законності і посилення боротьби зі злочинністю. Під час таких наукових заходів вивчається практика застосування правових норм, позитивний досвід щодо запобігання злочинам, розслідування кримінальних справ, співпраці як на міжнародному рівні так і між державними правоохоронними органами тощо.

Під час роботи таких заходів розробляються та приймаються відповідні Рекомендації (Резолюції), які сприяють вирішенню питань щодо профілактики і запобігання виявлення, документування та припинення злочинності, удосконаленню законодавчої бази, виправлення і поліпшення ситуації, недопущення та запобігання різного

роду управлінських порушень і недоліків у майбутньому, а також підвищення ефективності, результативності та економності правоохоронних органів України як у розрізі кожного напряму їх діяльності, так і в цілому.

Маючи визначену мету, навчальні заклади та науково-дослідні установи України, органи і підрозділи МВС України та Національної поліції України шляхом зазначених заходів розробляють і подають до органів державної влади та органів місцевого самоврядування свої пропозиції з проблем боротьби зі злочинністю, удосконалення законодавства, як інструменту профілактики та усунення причин і умов.

Така діяльність зазначених органів створює соціально-економічні та культурні підвалини для ефективного здійснення спеціально-кримінологічного і індивідуального попередження злочинів, а сукупність заходів боротьби зі злочинністю, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки покликана змінити ситуацію на краще.

Ці заходи повинні забезпечити ряд позитивних зрушень в існуючій системі відносин, на всіх рівнях суспільного життя. Зазначена вище діяльність є найбільш складною у системі діяльності правоохоронних органів. Важливе значення в сучасних умовах мають: а) виховання нетерпимості у громадян та правоохоронців до порушення законних прав і свобод; б) своєчасне звернення до відповідних правоохоронних і контролюючих органів про відомі факти вчинення злочинів; в) виховання через засоби масової інформації стійкої громадської пропозиції для захисту своїх прав, подолання стереотипів зрівняльного мислення, сформованого в радянському суспільстві, ефективного протистояння злочинним проявам у всіх сферах суспільного життя.

Система діяльності правоохоронних органів повинна відповідати наступним вимогам:

1. Ґрунтуватися на показниках статистичної звітності.
2. Виразитися у відносних показниках, що дозволяють порівнювати результати роботи правоохоронних органів.
3. Містити мінімально необхідну кількість оціночних критеріїв.
4. Забезпечувати простоту і наочність підрахунку результатів роботи.

Отже з метою підвищення ефективності заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю, необхідно й надалі зміцнювати зв'язки між Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством юстиції

України, прокуратурою, органів досудового розслідування Національної поліції України, Службою безпеки України, судом, провідними вишами та науково-дослідними установами правоохоронного спрямування, а також з іншими державними і громадськими організаціями, які покликані вести боротьбу зі злочинністю.

Одержано 27.10.2016

УДК 342.9

Віктор В'ячеславович КОСИК,

інспектор сектору реагування патрульної поліції

Чемеровецького відділення поліції

Городоцького відділу поліції ГУНП в Хмельницькій області

ОСОБЛИВІСТЬ ЗМІСТУ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ У ПРОВАДЖЕННІ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВOPУШЕННЯ ПІДВІДОМЧІ ОРГАНАМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Загальне правило допустимості доказів адміністративному процесі полягає в тім, що в процесі доказування можуть використовуватися тільки засоби доказування, передбачені законом. На перший погляд, словосполучення «допустимість доказів» суперечливо, оскільки за законами логіки не можуть бути неприпустимими наявні докази. Справа в тім, що закони мислення заздалегідь не ставлять ніяких меж у використанні доказів у процесі пізнання явищ дійсності. У процесі судового доказування має місце встановлення невідомих фактів, що мають правове значення, за допомогою не будь-яких судових доказів, передбачених у законі, а заздалегідь встановлених нормами права засобів доказування [1, с. 140].

Загальний характер допустимості означає, що у всіх справах повинна дотримуватися вимога про отримання інформації з визначених законом джерел і засобів доказування з дотриманням порядку збирання, представлення і дослідження доказів (дотримання процесуальної форми доказування). Відповідно, порушення цих вимог призводить до визнання доказів недопустимими. Недопустимими є докази: одержані з порушенням порядку, встановленого законом; які походять з інших засобів доказування, ніж ті, що визначені законом для підтвердження певних обставин.

В свою чергу сукупність вимог, що ставляться законом до процесу отримання доказів, становить інститут процесуальної допустимості. Традиційно виділяють такі умови допустимості доказів у справі: 1) можливість перевірити їх походження; 2) компетентність і обізнаність осіб, від яких вони походять та які їх збирають; 3) дотримання

загальних правил доказування; 4) дотримання правил збирання певних видів доказів; 5) дотримання правил, що гарантують повноту і точність фіксації зібраної інформації в справі; 6) відмова від використання здогадок, припущень [2].

У процесуальній науці виділяють правила допустимості доказів із «позитивним» та «негативним» змістом. Перші означають те, що у певній категорії справ закон вказує на обов'язкове використання визначених засобів доказування, при цьому не виключається можливість використання також інших доказів [2].

Правила допустимості доказів із «негативним» змістом охоплюються такі вказівки закону, які виключають із засобів доказування.

Виходячи з основних підходів вчених-процесуалістів до питань визначення допустимості вважаємо за можливе назвати наступні ознаки допустимості доказів в адміністративному процесі: 1) мають бути отримані з належного джерела; 2) характеризують якість доказів з точки зору процесуальної форми; 3) мають чітку правову регламентацію наслідків; 4) мають загальний характер (у всіх справах незалежно від категорії необхідно дотримуватись вимоги про отримання інформації із визначених законом засобів доказування та порядку збирання, представлення та дослідження доказів) та спеціальний характер (правила, які дозволяють або забороняють використовувати конкретні докази) (С. В. Васильєв, Л. М. Звягинцева, М. О. Плюхина, І. В. Решетникова); 5) походження відомостей є відомим або воно може бути перевірено (особа, від якої походять відомості могла їх сприймати) (А. Б. Соловйов); 6) дотримання правил, які регламентують відповідну стадію процесу та встановлюють повноваження особи (А. Б. Соловйов); 7) характеризизують не конкретні відомості про факти, а їх джерела (Ф. Н. Фаткуллін); 8) орган або посадова особа мають можливість відповідно до положень процесуального закону використовувати їх в якості доказів (Л. Н. Лобойко); 9) пов'язані із процесуальною формою, тобто характером процесуальних засобів доказування незалежно від того, яка інформація міститься в них (М. К. Треушніков); 10) наявність певного кола засобів доказування, в яких можуть міститися фактичні дані (ця вимога має виключний характер, оскільки встановлений законом перелік засобів доказування не може бути розширений або звужений) (В. В. Комаров); 11) такий критерій може відноситись не до всього доказу, а тільки до окремої частини (наприклад, належний речовий доказ був неналежним чином залучений до справи) (Д. Філін); 12) складається з трьох елементів: об'єкт-носії, форма закріплення носія інформації та доказова інформація (Ю. Боруленков); 13) наслідками недопустимості доказів є використання неналежних засобів доказування.

Отже, допустимість доказів у провадженні в справах про адміністративні правопорушення підвідомчі органам Національної поліції – це встановлена законодавством вимога, що обмежує використання конкретних засобів доказування, або вимога, що пропонує обов'язкове використання конкретних засобів доказування при встановленні певних фактичних обставин справи при здійсненні доказування в процесі розгляду окремого виду справ.

Відповідно допустимість доказів в адміністративному процесі – це встановлена адміністративно-процесуальним законодавством вимога, що обмежує використання конкретних засобів доказування, або вимога, що пропонує обов'язкове використання конкретних засобів доказування при встановленні фактичних обставин справи при здійсненні доказування в процесі розгляду адміністративних справ (справ про адміністративні правопорушення).

Список бібліографічних посилань

1. Степанова Т. В. Доказування та докази в господарському процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2002. 179 с.
2. Калмикова Я. С. Належність та допустимість доказів в адміністративному судочинстві // Юридична осінь 2012 року: зб. тез доп. та наук. повід. оml. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (Харків, 13 листоп. 2012 р.)/Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків, 2012. С. 152–156.

Одержано 28.10.2016

УДК 343.9

Володимир Петрович КУБРАК,

*старший викладач кафедри інформаційної безпеки факультету № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПИТАННЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Злочинність – це складне соціальне і кримінально-правове явище. Ефективна боротьба з нею можлива лише на основі науково обґрунтованого комплексного і системного вивчення її походження, сутності, стану та динаміки в нових соціально-політичних, правових, економічних та інших умов, що складаються в Україні, в країнах ближнього і далекого зарубіжжя.

Злочинність в своєму реальному вираженні – явище стихійне і збірне. Вона складається з окремих і різних суспільно небезпечних діянь, скоєних різними людьми, кожен з яких керується своїми власними мотивами і цілями.

Завдання підвищення ефективності боротьби зі злочинністю обумовлює значимість обґрунтованого прогнозування злочинності. Прогноз злочинності – це перш за все інформація для потреб практики,

причому така інформація, на основі якої визначаються і оцінюються можливості боротьби зі злочинністю в майбутньому з урахуванням всіх наявних сил і засобів.

Прогноз злочинності по суті є основою всієї організації боротьби зі злочинністю, що здійснюється не тільки державними органами, а і громадськими організаціями. Це важливий етап планомірної боротьби зі злочинністю, бо тільки на основі прогнозу можна вирішувати питання прийняття завчасних рішень щодо попередження злочинів, визначення причин, які породжують її.

Основна мета прогнозування злочинності – це встановлення найбільш загальних показників, які характеризують розвиток (зміну) злочинності в майбутньому, виявлення її негативних і позитивних тенденцій і пошук на цій основі способів зміни або стабілізації цих тенденцій в потрібному для суспільства і держави напрямку.

В основі формування тенденцій злочинності і пов'язаних з нею явищ знаходяться статистичні закономірності. Вони формуються і проявляються в масі злочинних діянь там, де діє закон великих чисел, який дозволяє виявити певні закономірності в динаміці і структурі злочинності.

Статистичні закономірності властиві не тільки злочинності, а і її причинній базі, тобто усій сукупності криміногенних і антикриміногенних чинників, які формують злочинність як таку. При наявності статистичного обліку причин і умов злочинності їх розподіл і зміна в майбутньому також може бути представлені в кількісному вираженні. Такі можливості відкриває система первинного обліку злочинів, осіб і кримінальних проваджень, в статистичних картках якого міститься значна кримінологічна інформація про причини і умови вчинення злочинів.

Прогноз злочинності виявляє ймовірну картину подій, які очікуються. Ступінь ймовірності прогнозу злочинності залежить від обліку різного роду факторів, які використовуються при прогнозуванні. Це означає, що при прогнозуванні потрібно враховувати і вивчати не тільки статистичні дані про злочинність, осіб, які вчиняють злочини, фактори, але і дані, які характеризують розвиток (зміну) інших соціальних явищ і процесів, які так чи інакше впливають на злочинність. Не можна, зокрема, при прогнозі злочинності не враховувати такі фактори, як поява нових форм власності, зростання і зниження рівня добробуту населення, розшарування населення на імущих і незаможних, безробіття, міграцію, стан моральності, ставлення населення до норм права, до діяльності правоохоронних органів та ін.

Злочинність, як соціально-економічне явище, має певну інерційність, що і є основою прогнозування, коли тенденції, які склалися в минулому, з певною упевненістю переносяться на майбутнє. Тому в процесі виконання завдання необхідно виділити в якості прогнозованих ті показники злочинності, які мають найбільшу інерційність з урахуванням того, що набір цих показників буде достатньо повним, щоб всебічно відображати стан і динаміку злочинності.

Прогнозування злочинності тісно пов'язане з плануванням боротьби з нею. Прогнозування має на меті виявити можливі варіанти зміни злочинності в майбутньому, обставини, які можуть цьому сприяти, план встановлює, що в зв'язку з цим треба зробити, в який термін, які потрібні ресурси, кошти і т. д.

Основні завдання, які виникають в процесі прогнозування злочинності, включають в себе:

- аналіз структури злочинності та виявлення найбільш істотних факторів, які впливають на її рівень;
- побудову системи прогнозованих показників злочинності;
- встановлення причинно-наслідкових зв'язків між злочинністю і факторами, які на неї впливають;
- аналіз динаміки злочинності і прогнозування тенденцій її розвитку;
- виявлення основних закономірностей розвитку злочинності на основі характеристик цих тенденцій;
- прогнозування конкретних і узагальнених показників і ін.

Аналіз злочинності в тому чи іншому регіоні (районі, місті, області і т.п.), професійний досвід і спостереження за розвитком соціальної дійсності дозволяють виявити і в певній мірі оцінити найбільш істотні конкретні фактори, що впливають на структуру та динаміку, а також на характер і всі види злочинності і тим самим значно підвищити ступінь ймовірності прогнозу.

Прогнозування злочинності може здійснюватися на рівні злочинності в цілому, на рівні певної категорії злочинності (рецидивної, злочинності неповнолітніх, злочинності в стані сп'яніння, корисливої, транспортної і т. д.), на рівні окремих видів злочинів (вбивство, розбій, грабіж, крадіжка і т. п.).

Прогнозування може бути здійснено в рамках різних соціальних груп, сформованих за такими ознаками, як освіта, сімейний стан, вік, професія, соціальний стан і т.д. За масштабами території прогнози поширення злочинності можуть бути класифіковані на прогнози в масштабі району, міста, області, держави.

Залежно від тривалості прогностичного періоду прогнози злочинності можуть бути короткостроковими, середньостроковими та

довгостроковими. Довгострокові і середньострокові прогнози використовуються для розробки стратегічних питань боротьби зі злочинністю, а для визначення тактичних питань цієї боротьби, які необхідні для прийняття оперативних заходів запобігання злочинам, використовуються короткострокові прогнози стану, динаміки і структури злочинів.

Звісно ж, що до короткострокових прогнозів злочинності необхідно віднести прогнози на термін до трьох років включно. У цих межах оцінку майбутньої злочинності можна дати більш однозначно, так як за такий період в суспільстві навряд чи можуть відбутися будь-які суттєві зміни.

Найбільш доцільним видом середньострокового прогнозування по термінах є п'ятирічні прогнози. До довгострокових прогнозів злочинності можна віднести прогнози на термін 15-20 років. Саме за цей період завершується, в основному, демографічний цикл, який охоплює відтворення населення протягом одного покоління, моральне і професійне формування особистості. Протягом зазначеного терміну зазвичай завершується і технічний цикл розвитку господарства.

Злочинність як соціально-економічне явище формується при впливі багатьох факторів, однак виділити вплив кожного з них не представляється можливим, тому процес прогнозування показників злочинності розглядається як функція часу. При таких умовах завдання прогнозування слід розуміти як екстраполяцію тенденцій, які склалися в часі.

Методи, які використовуються при прогнозуванні злочинності, досить чисельні і в ряді випадків зовсім не специфічно кримінологічні. Найбільшого поширення при прогнозуванні злочинності отримали такі методи, як метод екстраполяції, моделювання, експертних оцінок, порівняльний метод і метод соціального експериментування.

Для передбачення змін в динаміці і структурі злочинності найбільш часто використовується в даний час метод екстраполяції. Екстраполяція визначає тенденції майбутнього розвитку досліджуваного явища за умови, що закономірності даного явища, які склалися в минулому, будуть існувати і в майбутньому. Ці закономірності визначають найбільш стійкі риси прогнозованого процесу – його тренд, причому передбачається, що тренд може бути описаний за допомогою будь-якої функції.

Аналіз показників динаміки злочинності та окремих її видів за ряд попередніх років дозволяє виявити тенденцію зміни цих показників, їх зменшення або збільшення. На підставі цього за допомогою спеціальних математичних розрахунків можна визначити, як будуть змінюватися ці показники в майбутньому.

Загальна задача екстраполяції полягає в знаходженні значень деякої функції, яка описує зміну показника в часі, в точці, яка лежить поза інтервалу спостереження даної функції, що визначає можливість використання екстраполяції для цілей прогнозування. До теперішнього часу екстраполяція знайшла широке застосування як спосіб прогнозування в силу простоти використовуваних прогнозуючих моделей і їх фізичної інтерпретації.

Одержано 14.10.2016

УДК 343.37

Володимир Анатолійович КУЧЕРЕНКО,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМАТИКИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ РОЗКРАДАННЮ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ БУДІВЕЛЬНИХ РОБІТ ЗА ДЕРЖАВНИМ ЗАМОВЛЕННЯМ

Криміналізації будівельної сфери сприяє високий рівень корумпованості посадових осіб, які перебувають в протиправних зв'язках з комерційними структурами і організованими злочинними групами. Зазначені злочинні формування розробляють складні, витончені комбінації, пов'язані з незаконним перерахуванням коштів, в т.ч. шляхом участі у конкурсних торгах з порушенням встановленого порядку їх проведення. У свою чергу, організація, з якою був укладений державний контракт (договір підряду), шляхом умисного підсумкового завищення вартості виконаних робіт по споруджуваних об'єктах, зведеним, в т.ч. з порушенням проектно-кошторисної документації, необґрунтовано отримує крім законного прибутку, грошові кошти, які повинні були бути реально інвестовані в будівництво за умови точного дотримання положень проектно-кошторисної документації. Нерідко, така «різниця» перевищує фактичну вартість самого об'єкта будівництва.

Відповідно до статистичних даних МВС України за 2013–2014 роки було виявлено понад 900 злочинів у сфері будівництва. Збитки від злочинної діяльності у цій сфері становлять сотні мільйонів гривень на рік.

Спеціалізовані будівельні роботи включають в себе значну кількість різновидів будівельних робіт, більшість зазначених робіт має скритий характер, тобто без проведення певних замірів, відібрання зразків, контрольних випробувань тощо, перевірити їх кількість та якість неможливо. Злочинці дуже добре це знають і тому використовують такі

роботи з метою незаконного збагачення шляхом економії на кількості або якості використаних матеріалів.

Доказування у справах зазначеної категорії злочинів є досить складним, а процес розслідування – тривалим, що в свою чергу негативно впливає на сам процес розслідування. Більш того, нерідко він супроводжується активним приховуванням винними слідів злочину, в т.ч. і протидією з боку зацікавлених осіб, спрямованим на дискредитацію результатів розслідування, втрату найбільш важливих доказів у кримінальному провадженні. Суб'єкти таких злочинів відносяться до категорії «білокомірцевої злочинності». А тому часом, навіть, незважаючи на встановлення слідчим обставин, що підлягають доведенню, нерідко зберігається невизначеність судової перспективи внаслідок активної лінії поведінки боку захисту, переважно спрямованої на дискредитацію або нівелювання результатів розслідування.

Одним із шляхів вирішення зазначених проблем є використання можливостей оперативних підрозділів кримінальної поліції на всіх стадіях кримінального судочинства, тобто здійснення оперативно-розшукової протидії зазначеним видам злочинів.

Проблематика оперативно-розшукової протидії розкраданню бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням майже не знайшла свого відображення в наукових працях вчених. Окремі проблеми розглядалися вченими фрагментарно здебільшого в контексті протидії злочинам в бюджетній сфері або сфері державних закупівель або шахрайств, пов'язаних з інвестуванням будівництва.

Зокрема, проблеми протидії розкраданню бюджетних коштів були предметом дослідження Р. К. Антонова, В. І. Василичука, О. Ю. Заблецької, В. С. Кубарева, О. О. Коломійця, О. В. Тарнопольського, І. В. Кубарева, Р. В. Макухи, І. М. Ніщети, А. О. Шелехова та ін. Проблеми протидії злочинам у сфері державних закупівель розглядали В. В. Дараган, В. В. Коряк С. В. Нагачевський, В. Р. Сливенко та Т. О. Часова. Окремі аспекти протидії злочинам у сфері будівництва вивчалися Х. М. Михайловою та В. В. Тацієнком.

Перелічені обставини зумовлюють актуальність і вибір теми проведення комплексного монографічного дослідження питання оперативно-розшукової протидії розкраданню бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням.

Тому, на сьогоднішній день, питання вивчення проблем оперативно-розшукової протидії розкраданню бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням є вкрай актуальним.

У зв'язку з чим нами пропонується провести наукове дослідження з питань оперативно-розшукової протидії розкраданню бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням. В дослідженні пропонується розглянути наступні питання:

- стан наукової розробки проблем протидії розкраданню бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням;

- оперативно-розшукова характеристика злочинів, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням;

- правові засади оперативно-розшукової протидії розкраданню бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням;

- оперативного обслуговування будівельної сфери;

- оперативний пошук ознак злочинів, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням;

- використання позаштатних негласних працівників Національної поліції під час виявлення розкрадань бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням;

- організація та тактика оперативно-розшукового документування злочинної діяльності, пов'язаної з розкраданням бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням;

- організація та тактика реалізації матеріалів оперативної розробки щодо розкрадань бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням.

На нашу думку, визначені нами напрями дослідження нададуть змогу вирішити наукове завдання у вигляді теоретично сформульованих та емпірично доведених положень і рекомендацій щодо оперативно-розшукової протидії розкраданню бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням.

Одержано 24.10.2016

УДК 343.37

Олександр Анатолійович КЛОЧКО,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ АВТОТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ З ПРОНИКНЕННЯМ У ПРИМІЩЕННЯ ЧИ ІНШЕ СХОВИЩЕ

У контексті розбудови правової держави постає питання протидії злочинності, як негативному соціальному і кримінально-правовому явищу. Аналізуючи кримінально-правову природу злочинності, необхідно зазначити, що остання проявляється в поведінці індивідів і завдає найбільший збиток суспільству. Питання протидії незаконному заволодінню автотранспортними засобами, зокрема, вчиненими з проникненням у приміщення чи інше сховище, посідає важливе місце в протидії злочинності. Вказаний вид злочину поряд із торгівлею зброєю та незаконним обігом наркотиків є дуже прибутковий та займає велику частку усього кримінального бізнесу. Враховуючи наведене можна констатувати, що дана проблема потребує інноваційних підходів до її вирішення та особливої уваги як з боку практичних підрозділів, так і зі сторони науковців.

Продовжуючи розгляд питання зазначимо, що тематика протидії незаконному заволодінню автотранспортними засобами стала об'єктом уваги науковців ще у 80 роках ХХ ст. Зокрема, перше дисертаційне дослідження Ф. Х. Кульмашева було здійснено у 1981 році. Пізніше на дисертаційному рівні даному питанню приділяв увагу ще один радянський вчений – А. І. Чучаєв.

Починаючи з 90 років ХХ ст. проблематика протидії незаконному заволодінню автотранспортними засобами стала об'єктом наукової уваги українських вчених. Так, у сфері кримінології питання, пов'язані із удосконаленням кримінально-правової боротьби зі злочинними посяганнями на власність, предметом яких є автотранспортні засоби, а також профілактиці цих діянь, на дисертаційному рівні розробляв Ю. Ф. Іванов.

Серед вчених-процесуалістів питання розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами вивчалися С.Е. Петровим у кандидатській дисертації. У галузі криміналістики методикою протидії незаконному заволодінню автотранспортними засобами досліджував М. А. Берестнев.

Слід наголосити, що значну увагу питанню протидії незаконному заволодінню автотранспортними засобами приділили також

фахівці з оперативно-розшукової спеціальності. Серед них варто виділити дисертаційні дослідження О. О. Мороза на тему: «Організація і тактика боротьби з крадіжками і угонами автотранспорту», Д. В. Стрельченко на тему: «Основи виявлення та розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами, учиненого організованими злочинними групами» та Б. Ф. Мицака на тему: «Попередження та розкриття незаконного заволодіння транспортними засобами».

Аналіз робіт перелічених вчених показів, що ними, окрім О. О. Мороза (дослідив організацію і тактику оперативно-розшукової протидії незаконним заволодінням автотранспортними засобами), вивчались здебільшого питання кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортними засобами, методика виявлення та розслідування незаконного цими засобами, що не охоплює досліджувану нами проблематику.

Отже, на підставі викладеного зроблено висновок, що різні аспекти тематики виявлення, попередження та розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами були відображені в працях вітчизняних і зарубіжних учених. Проте в науковій юридичній літературі станом на сьогодні відсутня монографічна робота, предметом вивчення якої була б протидія незаконним заволодінням автотранспортними засобами, що вчиняються з проникненням у приміщення чи інше сховище.

Одержано 31.10.2016

УДК 343.98

Андрій Миколайович ЛИСЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Ірина В'ячеславівна ЛИСЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права Національного технічного університету

«Харківський політехнічний інститут»

ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТЕРОРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Одним з основних напрямків діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю є виявлення осіб, що готуються до вчинення злочину або вчиняють його. Про це зокрема говориться в Законі України «Про оперативно-розшукову

діяльність», де сказано, що основним завданням оперативнорозшукової діяльності є пошук та фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп.

Процес виявлення злочинів ґрунтується на своєчасному знаходженні та встановленні ознак злочину, якими є зміни у навколишньому середовищі, що виникли у зв'язку з його підготовкою або вчиненням. Ці зміни можуть бути виявлені по залишених слідах, таких як: речі, предмети, а також люди, у чийй свідомості зберігаються відомості про подію злочину. Таким чином, для виявлення ознак злочину необхідно, перш за все, встановлювати об'єкти, на яких відобразилися його сліди.

Своєчасне виявлення ознак підготовки або вчинення злочинів є важливою умовою їх повного викриття та притягнення винних осіб до відповідальності. Під ознаками розуміються визначені прикмети, дані, особливості, за сукупністю яких можна довідатися, визначити або описати предмет чи явище. При цьому слід мати на увазі, що окремо взята ознака, що вказує на можливість вчинення правопорушення, ще не є доказом його планування або вчинення. Виявлені ознаки потрібно оцінювати в сукупності з іншими фактами й обставинами. Тому, встановивши ті чи інші відхилення, порушення, треба з'ясувати причину їх виникнення: або вони стали наслідком збігу обставин та непрофесіоналізму, або тут проглядаються навмисні дії з підготовки і вчинення злочину.

Таким чином, для успішного виявлення злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю оперативні працівники повинні знати основні ознаки їх підготовки до вчинення. До таких ознак, які можуть бути виявлені безпосередньо оперативними працівниками насамперед належать: наявність у особи зброї, вибухівки, бойових припасів, сильнодіючих отруйних, радіоактивних речовин чи висловлювання наміру придбати чи викрасти їх; вивчання особою правил використання даних засобів; висловлювання наміру вчинити злочин терористичної спрямованості; заклики до насильницьких дій щодо боротьби за свої погляди, пропаганда екстремістських переконань, нагнітання політичної, релігійної чи етнічної ворожнечі; об'єднання осіб, раніше засуджених за вчинення злочинів терористичної спрямованості; наявність зв'язків з терористичними групами та організаціями, у тому числі міжнародними; збір коштів для підтримання діяльності терористичних груп та організацій тощо.

Варто зауважити, що виявлення може відбуватися в процесі оперативного пошуку, а також оперативної розробки. У першому випадку мова буде йти про пошук відповіді на запитання «є злочин чи ні», що в більшою мірою має відношення до події злочину, а в другому –

виявлення може відбуватися в процесі оперативної розробки (як комплекс оперативно-розшукових заходів, проведених у відношенні особи або групи осіб, обґрунтовано підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину).

Найчастіше виявлення злочинів чи осіб причетних до них починається з отримання первинної інформації, що містить відомості про ознаки злочину. Так, у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено, що виявлення осіб та фактів вчинення злочинів проводиться на підставах наявності достатньої інформації про факти підготовлюваного або вчиненого діяння та інформації про осіб, які готують або вчинили злочини.

Основу отримання такої інформації становлять організаційні та оперативно-розшукові заходи, які проводяться оперативними підрозділами з використанням існуючих в їх розпорядженні сил, засобів та методів. При цьому оперативні працівники можуть отримувати інформацію про осіб та злочини, пов'язані з терористичною діяльністю як з гласних, так і негласних джерел.

Аналізуючи отриману інформацію, працівники оперативних підрозділів таким чином здійснюють пізнання процесів, що відбуваються в кримінальному середовищі, встановлюють тенденції їх змін. Для уточнення і перевірки відомостей, які проводяться головним чином, шляхом зіставлення та порівняння з іншими відомостями, необхідне одержання додаткової інформації. Це дозволяє знайти відсутні відомості, невідповідності між аналізованими даними і зробити висновок про наявність або відсутність ознак підготовки або вчинення злочину.

Отримана оперативна інформація про терористичну діяльність підлягає попередній перевірці з метою встановлення її достовірності чи інших даних, що вказують на наявність ознак злочину. При цьому характер реагування оперативних підрозділів на отриману інформацію про злочинну діяльність залежить від її повноти, вірогідності, конкретності, можливості перевірки та способу вчинення злочинних дій.

З метою попередньої перевірки оперативної інформації про терористичну діяльність, залежно від її змісту, працівник оперативного підрозділу має право проводити як гласні, так і негласні заходи. Проведення гласних оперативно-розшукових заходів є найбільш поширеним способом фіксації фактичних даних та визначення їх джерел в інтересах кримінального судочинства. До таких заходів можна віднести: витребування необхідних документів та інформації про осіб та організації причетні до терористичної діяльності шляхом направлення запитів у відповідні підприємства, установи та організації; опитування осіб, які володіють відомостями, щодо становлять

оперативний інтерес; відвідування жилих, складських, виробничих та інших приміщень, за згодою їх власників або мешканців; проведення перевірки об'єктів із залученням контролюючих органів; затримання злочинців тощо. Гласні і негласні заходи тісно пов'язані між собою, доповнюють один одного та можуть здійснюватися незалежно.

Одержання інформації у відношенні конкретної особи, що готує вчинення злочину терористичної спрямованості є пріоритетним напрямком у діяльності правоохоронних органів, що обумовлено можливістю в даному випадку запобігти вчиненню злочину та настанню тяжких наслідків у вигляді загибелі людей, знищення майна, забруднення навколишнього середовища тощо. Але як свідчить практична діяльність реалізувати цей напрямок діяльності дуже складно.

Під час перевірки такої інформації вивчаються: спосіб життя особи, рід її діяльність, родинні та дружні зв'язки, переконання та погляди особи, що призвели до виникнення злочинного умислу, наявність автотранспорту, існування міжнародних зв'язків, джерела фінансування, придбання зброї, боєприпасів, вибухових речовин та іншого спеціального обладнання, що може бути використано при вчиненні злочину, наявність навиків використання зброї, вибухівки тощо та звідки набув таких навиків розроблюваний, інші обставини, які мають значення для встановлення об'єктивної істини.

Необхідно враховувати, що механізм вчинення злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю обумовлює те, що дані злочини як правило вчиняються з використанням зброї, бойових припасів, вибухових та сильнодіючих речовин та інших засобів обмежених у вільному обігу. Тому слід спрямувати основні зусилля оперативних підрозділів на виявлення осіб, які виказують намір придбати зазначені засоби, виявлення місць їх незаконного зберігання, перекриття каналів їх надходження до незаконного обігу, що дозволить своєчасно попередити злочин.

Крім того необхідно враховувати, що слабкими ланками терористичної діяльності є також те, що дані злочини вчиняються переважно групою осіб, які як правило мають зв'язки з організованою злочинністю, що збільшує коло осіб обізнаних про терористичну діяльність та дозволяє оперативним працівникам придбавати необхідні джерела оперативної інформації.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що найбільш ефективним напрямком антитерористичної діяльності є виявлення осіб на стадії готування до злочину з метою запобігання його вчиненню до моменту реалізації злочинних задумів і головне настання суспільно небезпечних наслідків. Здійснення превентивної діяльності, яка забезпечує володіння ініціативою з боку правоохоронних

органів та випереджає діяльність терористів, забезпечується наявністю значної кількості джерел оперативної інформації серед членів організованої злочинності, кримінальних елементів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, бойових припасів, вибухових, сильнодіючих отруйних та радіоактивних речовин тощо.

Одержано 31.10.2016

УДК 343.91:351.74/.76:343.35

Сергій Петрович ЛЮЛЬКО,

науковий співробітник відділу науково-методичного забезпечення участі прокурорів у кримінальному провадженні управління науково-методичного забезпечення прокурорської діяльності Національної академії прокуратури України

Е-ДЕКЛАРУВАННЯ ТА НАПРЯМИ РОБОТИ ПІДРОЗДІЛІВ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ГЕНЕРАЛЬНОЇ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Не ставлячи під сумнів ґрунтовне опрацювання науковцями-економістами та науковцями-правниками змістовного розгляду поняття фінансового контролю, податкової практики та декларування майна, державної антикорупційної політики загалом і кримінологічним аспектам запобігання корупції зокрема, слід зауважити, що праці присвячені питанням таким новелам антикорупційного законодавства як здійснення моніторингу способу життя суб'єктів декларування, процедури повної перевірки їх декларації взагалі, і прокурорів зокрема, на сьогодні відсутні.

Згідно інформації на офіційному веб-сайті Генеральної прокуратури України на даний час питаннями внутрішньої безпеки переймаються два структурні підрозділи: управління внутрішньої безпеки та захисту працівників прокуратури та Генеральна інспекція внутрішніх розслідувань та безпеки [1].

Водночас, слід зауважити, що питання моніторингу способу життя та повної перевірки декларації згідно ст. 51, 52 Закону України «Про запобігання корупції» (далі – Рамковий закон) віднесено до компетенції Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК). Однак, єдиним правоохоронним органом, який в ході реформування системи правоохоронних органів України забезпечив собі прямо передбачене законом право контролю декларування доходів та моніторинг способу життя співробітників залишається Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ).

Завершення періоду е-декларування та ознайомлення з опублікованими для загального доступу деклараціями, викликало неоднозначну

реакцію всіх верств населення і поставило руба питання що буде далі у рамках опрацювання цієї інформації. З огляду на нечисленний склад НАЗК, єдиним логічним варіантом залишається проведення перевірки е-декларації на предмет законності походження задекларованого майна підрозділами внутрішньої безпеки правоохоронних органів в цілому і органів прокуратури зокрема. Незважаючи на те, що законні підстави для моніторингу способу життя наявні лише у НАБУ нагально постає питання про надання аналогічних повноважень і підрозділам внутрішньої безпеки Генеральної прокуратури України. Отримання таких повноважень, проведення відповідних перевірок, у першу чергу відносно працівників Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (а потім і слідчих, процесуальних керівників та публічних обвинувачів в цілому) до компетенції яких віднесено питання протидії службовій злочинності дозволить не лише прозвітувати перед громадськістю про проведену роботу а й певним чином понизити градус суспільного обурення статками суб'єктів декларування. Крім того, проведення таких заходів у будь-якому випадку дозволить поліпшити імідж органів прокуратури.

Крім того, у контексті імовірних законодавчих змін щодо підслідності НАБУ, не виключається, що певна частка вірогідних кримінальних проваджень за поки що рідкісними у правозастосуванні статтями 366-1 та 368-2 КК України у тій чи іншій мірі розслідуватимуться і органами прокуратури. Питання ж процесуального керівництва прокурорами у справах зазначеної категорії напевно під сумнів не ставиться жодною зі сторін, навіть в умовах неоднозначного підходу до перегляду підслідності.

Однак, цьому передуватиме напружена робота підрозділів внутрішньої безпеки у контексті проведення моніторингу способу життя прокурорів та перевірки їх декларацій котра буде безмовно (хоч і вибірково) перевірена НАЗК.

Рамковий Закон у ст. 51 та Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» у ст. 29 визначають лише мету проведення моніторингу – встановлення відповідності рівня життя наявним у декларанта та членів його сім'ї майна і одержаним ними доходам згідно з декларацією, однак не розкривають змісту та алгоритму здійснення. Тому процес моніторингу способу життя значно ширший, ніж аналіз декларацій, оскільки потребує додаткового опрацювання, як мінімум заздалегідь отриманою інформацією, наприклад, про наявне майно у членів сім'ї та їх доходи не лише на підставі аналізу е-декларації.

Моніторинг способу життя у контексті Рамкового Закону та Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»

необхідно розглядати як комплекс заходів, пов'язаних із отриманням інформації:

- про доходи і витрати суб'єкта перевірки та членів його сім'ї як в готівковій, так і у безготівковій формі;
- про перелік рухомого та нерухомого майна суб'єкта перевірки та членів його сім'ї як на території України, так і за її межами;
- про наявність банківських рахунків суб'єкта перевірки та членів його сім'ї, у тому числі за межами України;
- про кількість, тривалість та вартість виїздів за кордон суб'єкта перевірки та членів його сім'ї для відпочинку чи подорожей (поза виконанням службових обов'язків);
- про наявність автотранспортних засобів, управління якими здійснюється суб'єктом перевірки та членами його сім'ї, їх рік випуску та приблизна вартість, тощо.

Цей перелік невичерпний, однак може слугувати орієнтиром наповнення змістовної частини Порядку здійснення моніторингу способу життя посадових та службових осіб органів прокуратури. Зокрема цей перелік можна розширити за рахунок питань щодо отримання такої інформації щодо суб'єкта перевірки: про марку та модель мобільного телефону; наявність витратних хобі (утримання коней, участь у авто чи авіа змаганнях, членство в гольф-клубах тощо); марку та вартість речей, що використовуються у побуті; вартість годинника; наявність та вартість зареєстрованої зброї, місце та вартість навчання членів сім'ї тощо.

Отримана інформація сприятиме виявленню такого відомого ідентифікатора корупції, як невідповідність видатків суб'єкта декларування та членів його сім'ї офіційним прибуткам. У подальшому при безпосередній роботі з декларацією доцільно звертати увагу на:

- купівлю рухомого і нерухомого майна по заниженій вартості та продаж такого майна по завищеній ціні;
- угоди, укладені суб'єктами перевірки та членами його сім'ї на суму, що перевищуються загальний прибуток за основним місцем роботи;
- відповідність зростання банківських накопичень і видатків, спрямованих на погашення боргових зобов'язань, офіційним прибутками суб'єкта перевірки, тощо.

Невідкладне проведення відповідних перевірок є нагальним та доцільним оскільки дозволить досягнути наступної мети: самоочищення органів прокуратури, напрацювання відповідних методик, імовірно поширення позитивного досвіду і головне – посилення довіри громадськості до тих прокурорів котрі займатимуться перевіркою способу життя та декларації інших суб'єктів декларування у контексті кримінального та кримінального процесуального права.

Бо недоброчесність та корумпованість людей в погонах підривають рівень довіри суспільства і міжнародних інституцій до усього силового блоку України, не дозволяють ефективно забезпечувати безпеку громадян, загрожують демократичному врядуванню та фундаментальним принципам існування держави у сучасному світі, а отже, посилюють внутрішню вразливість держави від впливу потенційних викликів безпеки [2].

Практична новизна: виокремлено нагальні напрями роботи підрозділів внутрішньої безпеки органів прокуратури України за результатами завершення процедури електронного декларування доходів. Доведено доцільність внесення змін і доповнень до компетенції цих підрозділів на рівні законодавчих змін за аналогією з компетенцією підрозділів внутрішнього контролю НАБУ.

Список бібліографічних посилань

1. Керівництво структурних підрозділів Генеральної прокуратури України // Генеральна прокуратура України: офіц. сайт. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/kersp.html?_m=publications&t=rec&id=166445.

2. Міжнародний досвід боротьби з корупцією в секторі безпеки: висновки для України: аналіт. записка // Національний інститут стратегічних досліджень: офіц. сайт. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1848>.

Одержано 27.10.2016

УДК 343.73

Віталій Анатолійович МАЗІЙЧУК,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

Агропромисловий комплекс (далі – АПК) є однією з провідних галузей економіки України. Останній, у свою чергу, являє собою сукупність галузей економіки, пов'язаних із виробництвом продовольства та предметів широкого вжитку із сільськогосподарської сировини та постачанням їх населенню.

Взагалі АПК – це складне динамічне виробничо-територіальне утворення, яке розподіляється на три сфери. Перша сфера репрезентована галузями промисловості, що забезпечують сільське господарство і харчову промисловість матеріально-технічними ресурсами (тракторне і сільськогосподарське машинобудування, машинобудування для тваринництва і кормовиробництва, для харчової промисловості, виробництво мінеральних добрив, засобів захисту рослин тощо). Друга сфера – безпосередньо сільське господарство. Третя

охоплює виробництва й галузі, які здійснюють заготівлю, транспортування, зберігання, переробку сільськогосподарської продукції і реалізацію готових виробів.

Зазначимо, що АПК України характеризується слабким розвитком сільськогосподарських підприємств, низьким рівнем виробництва національної продукції та нераціональним використанням земельних ресурсів. Дана ситуація викликала необхідність створення і впровадження державних цільових програм щодо розвитку українського села, удосконалення сільськогосподарської техніки тощо. Вказані програми спрямовані на здійснення підтримки фермерських та інших агропромислових господарств, забезпечення належного функціонування аграрного ринку за рахунок бюджетних коштів тощо.

У процесі реалізації вказаних державних цільових програм щодо покращення ефективності діяльності АПК за рахунок бюджетних коштів відбувається чимало злочинів, у тому числі і злочинів, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди при розподілі та використанні бюджетних коштів.

В оперативно-розшуковій практиці відома значна кількість злочинних діянь, що вчиняються службовими особами державних органів, підприємств АПК України й полягають у заволодінні бюджетними коштами чи державним майном шляхом обману чи зловживання довірою, у привласненні чи розтраті державного майна, у заволодінні бюджетними коштами шляхом зловживання службовим становищем, у шахрайстві з фінансовими ресурсами тощо, що диктує необхідність у створенні дієвих науково обґрунтованих теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо оперативно-розшуковій протидії цього роду кримінальних правопорушень.

Однією з головних функцій криміналістичної характеристики економічних злочинів є створення передумов для формування окремих методик розслідування. Її розуміють як диференціацію (або систематизацію) окремих видів злочинів за криміналістично значущими підставами, що сприяє формуванню криміналістичних характеристик злочинів і розробленню окремих криміналістичних методик.

Слід зазначити, що в працях А. Ф. Волобуєва, В. І. Василичука, Ю. М. Демідова, А.М. Кислого, А.В. Макарова, Р. Л. Степанюка, С. С. Чернявського, В. В. Шендрика та інших учених було приділено певну увагу оперативно-розшуковій та криміналістичній характеристиці, а також систематизації злочинів, пов'язаних з неправомірною вигодою у бюджетній сфері. Проте, незважаючи на низку сформульованих у працях названих вчених принципово важливих положень, залишається ряд невирішених питань саме щодо злочинних діянь, пов'язаних з неправомірною вигодою в агрокомплексі.

Як підсумок, необхідно наголосити, що сфера злочинів, пов'язаних з неправомірною вигодою в агрокомплексі має дуже складну структуру й у більшості зазначені злочини вчиняються разом із заволодінням бюджетними коштами шляхом зловживання службовим становищем, їх нецільовим використанням та іншими злочинами, що вчиняються як службовими особами агропідприємств, так і державними чиновниками.

Технології злочинної діяльності більшою часткою вчених поділяються на:

- а) прості злочинні технології збагачення (два взаємопов'язаних злочини);
- б) складні злочинні технології збагачення (три і більше взаємопов'язаних злочинів у ланцюгу злочинної поведінки).

Одержано 14.10.2016

УДК 343.344(477)

Павло Миколайович МІТРУХОВ,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННИХ ВИБУХІВ

У 2015 році Рада національної безпеки і оборони України визнала за необхідне активізувати боротьбу зі злочинністю, пов'язаною насамперед з бандитизмом, діяльністю незаконних збройних формувань, незаконним обігом вогнепальної зброї та інших засобів ураження, бойових припасів, вибухових речовин, та посилити координацію заходів у цій сфері. Адже в умовах сьогодення незаконний обіг бойових припасів, вибухових речовин або пристроїв та пов'язані із цим наслідки в Україні набувають дедалі більших масштабів. Про активне насичення вибуховими матеріалами злочинного світу свідчить аналіз офіційної статистики за останні роки. Так, з 2014 по жовтень 2016 року вилучено дуже велику кількість боеприпасів та вибухових речовин: патронів – 477803 одиниці; гранат – 6143; мін – 116; саморобних вибухових пристроїв – 1057; вибухових речовин – 5404,411 кг.

За цей самий період з використанням вибухових речовин вчинено 260 кримінальних правопорушень. Із них умисних вбивств за допомогою вибухових речовин – 10; умисних тяжких тілесних ушкоджень за допомогою вибухових речовин – 1. У свою чергу з

використанням вибухових речовин та пристроїв можуть бути скоєні диверсії (ст. 113 КК України), умисні знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК України), терористичні акти (ст. 258 КК України) та інші злочини.

Також слід відмітити, що в умовах сьогодення будь-який вибух може бути скоєно лише за допомогою використання такого елемента, як вибухова речовина чи пристрій.

У п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26 квітня 2002 року вказано, що до вибухових речовин належать порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню.

Під вибуховими пристроями слід розуміти саморобні чи виготовлені промисловим способом вироби одноразового застосування, спеціально підготовлені і за певних обставин спроможні за допомогою використання хімічної, теплової, електричної енергії або фізичного впливу (вибуху, удару) створити вражаючі фактори – спричинити смерть, тілесні ушкодження чи істотну матеріальну шкоду – шляхом вивільнення, розсіювання або впливу токсичних хімічних речовин, біологічних агентів, токсинів, радіації, радіоактивного матеріалу, інших подібних речовин.

Необізнаність і недбале поводження із вибуховими речовинами та пристроями призводить до порушення вимог правил поведінки із бойовими припасами, вибуховими речовинами чи пристроями, знищення або пошкодження майна, отримання тілесних ушкоджень (легких, середньої тяжкості, тяжких) та у цілому до загибелі людей.

Аналіз сучасної оперативно-розшукової та слідчо-судової практики свідчить про незадовільну якість профілактики злочинним вибухам. Саме тому вирішення цієї проблеми на сьогодні має дуже велике значення.

Останнім часом ці проблеми вивчали К. В. Антонов, М. Г. Богуславський, Т. М. Бульба, С. А. Буткевич, О. А. Буханченко, В. В. Василевич, С. В. Діденко, В. М. Євдокимов, Р. Є. Іваненко, А. В. Іщенко, А. М. Кислий, М. В. Кобець, В. В. Літвін, Д. Б. Матохнюк, В. П. Меживой, М. А. Михайлов, Д. Й. Никифорчук, М. А. Погорецький, О. О. Подобний, А. І. Пясецький, О. В. Сав'юк, В. П. Сапальов, В. В. Тоцький, Н. Є. Філіпенко, А. М. Ханькевич, І. Р. Шинкаренко та ін. Однак в їх роботах є деякі прогалини, вирішенню яких будуть присвячені ці тези.

Враховуючи викладене, доцільно зупинитися на двох актуальних проблемах профілактики злочинних вибухів, а саме:

1. Проблема проведення кваліфікованих дій особового складу МВС України під час виявлення, вилучення, знешкодження та здійснення інших заходів щодо вибухових матеріалів.

2. Проблема обізнаності населення України щодо правил поведінки із вибуховими матеріалами у разі їх виявлення.

З метою вирішення першої проблеми доцільним є:

– вдосконалення діючого законодавства та інших нормативно-правових актів про організацію робіт з виявлення, огляду, вилучення, виготовлення, придбання, видачі, передання, приймання, зберігання, обліку, перевезення, використання, реалізації, знешкодження, знищення вибухонебезпечних предметів на території України, взаємодію під час виконання вказаних дій;

– забезпечення виконання щорічних державних планів, програм, постанов, розпоряджень, рішень колегій, наказів й інших нормативно-правових актів у визначеній сфері;

– забезпечення методичними рекомендаціями територіальних підрозділів МВС України;

– впровадження у практичних підрозділах передового матеріально-технічного забезпечення;

– проведення обов'язкових інструктажів зі складом слідчо-оперативних груп та іншими працівниками МВС України, які залучаються для проведення огляду місця події, пов'язаного з використанням вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, або такими, які працюють у зонах підвищеного ризику із вибухонебезпечними матеріалами;

– здійснення постійного контролю за виконанням робіт, пов'язаних з вибухонебезпечними предметами, керівниками підрозділів;

– складення пам'яток для працівників МВС України щодо проведення кваліфікованих дій особового складу МВС України із виявлення, вилучення, знешкодження, знищення чи здійснення інших дій при поводженні з вибуховими матеріалами;

– систематичне проведення навчань спеціалістами вибухотехнічних підрозділів осіб рядового і начальницького складу МВС України з метою підвищення їх рівня кваліфікації та здобуття певних навичок, а саме: поводження з вибуховими матеріалами; алгоритмів дій у типових аварійних або надзвичайних ситуаціях (неконтрольований вибух, пожежа тощо); дій при отриманні повідомлення про виявлення вибухонебезпечних предметів; огляду місця події; виявлення осіб, схильних до вчинення злочинних вибухів, і здійснення впливу на них з метою недопущення вчинення злочинів; виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинних вибухів, та їх усунення тощо;

– визначення на території безпечних місць для знищення вибухонебезпечних предметів, складення планів-схем розташування місць підриву та маршрутів під'їзду до них;

– суворе дотримання вимог безпеки при поводженні з вибуховими матеріалами;

– організація медико-психологічної реабілітації особового складу, який залучався до виконання заходів із виявлення, вилучення та проведення інших дій з вибуховими матеріалами;

– здійснення інших заходів.

Для вирішення другої проблеми слід:

– використовувати засоби масової інформації з метою ознайомлення населення з правилами поведінки у випадках виявлення вибухових матеріалів;

– активізувати проведення роз'яснювальної роботи працівниками МВС України серед населення. Роздача громадянам чи розклеювання на домах, зупинках та в інших місцях скупчення людей пам'яток із переліком об'єктів і предметів підвищеної небезпеки, алгоритмами дій у разі загрози та виникнення вибуху, під час виявлення вибухонебезпечних або підозрілих предметів, про заборону їх несанкціонованого збору, з номерами телефонів рятувальної служби і поліції;

– розробка державної програми із забезпечення засобами індивідуального захисту населення;

– проводити інші заходи.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що вирішення вищевказаних проблем надасть можливість на практиці більш якісно проводити профілактику як злочинних вибухів, так і багатьох інших суміжних злочинів.

Одержано 31.10.2016

УДК 343.31

Дмитро Анатолійович МОРКВІН,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗМІСТ ОБСТЕЖЕННЯ ЖИТЛА ОСОБИ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ШЛЯХОМ ТАЄМНОГО ПРОНИКНЕННЯ ДО НЬОГО

Конституцією України визначається право людини на недоторканність житла або іншого володіння особи. Водночас, з метою розслідування вчиненого тяжкого або особливого тяжкого злочину, законодавець уповноважує відповідні правоохоронні органи на здійснення такої процесуальної дії як обстеження житла особи. Вказане обумовлено тим, що в третині випадків розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів в інший спосіб не можливо отримати

інформацію, яка становить інтерес для кримінального провадження. Разом з цим, результати аналізу емпіричного матеріалу свідчать про те, що в практичній діяльності під час обстеження житла особи шляхом таємного проникнення до нього практичні працівники допускають порушення діючого законодавства. Частково вказане обумовлено тим, що Конституцією України закріплюється право правоохоронних органів в невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна, чи безпосереднього переслідування осіб, які підозрюються в учиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, здійснювати негласне проникнення до житла особи та його огляд. Тобто, аналізуючи національне законодавство, можна дійти висновку, що вказане право реалізується уповноваженими суб'єктами у 2-х формах: шляхом проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД). Враховуючи вказане вважаємо доцільним визначити зміст обстеження житла особи підрозділами кримінальної поліції шляхом таємного проникнення до нього.

Перш за все, слід визначити зміст поняття «житло». Так, відповідно до ч. 2 ст. 233 КПК України житло особи – це будь-яке приміщення, яке перебуває у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасово проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Водночас, законодавчо визначено, що житлом не є приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені законом. Тобто, можна резюмувати, що, будь-яке приміщення, в якому мешкає особа, є житлом.

По-друге, розглянемо правові підстави обстеження житла особи підрозділами кримінальної поліції шляхом таємного проникнення до нього. Загальною підставою здійснення досліджуваних видів ОРЗ та НСРД є положення Конституції України, в якій визначається, що вказана діяльність може здійснюватись лише у виключних випадках (якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб), однак правові норми, що регулюють їх здійснення детальніше суттєво різняться.

Так, аналізуючи положення КПК України, можна дійти висновку, що обстеження публічно недоступних місць, зокрема житла особи – це негласна слідча (розшукова) дія, яка полягає в обстеженні публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи шляхом таємного проникнення до них, у тому числі з використанням технічних засобів, з метою:

1) виявлення і фіксації слідів вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, речей і документів, що мають значення для їх судового розслідування;

- 2) виготовлення копій чи зразків зазначених речей і документів;
- 3) виявлення та вилучення зразків для дослідження під час судового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину;
- 4) виявлення осіб, які розшукуються;
- 5) встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи.

В той же час, національним законодавством визначено, що вказаний різновид НСРД проводиться виключно на підставі ухвали слідчого судді, прийнятої в порядку, передбаченому статтями 246, 248, 249 КПК України, тобто:

- 1) у випадку досудового розслідування кримінального провадження за фактом вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину;
- 2) на підставі постанови суду, отриманої після направлення обґрунтованого клопотання слідчого або прокурора;
- 3) суб'єктами вказаної діяльності можуть бути слідчий та прокурор, або на підставі доручення в порядку ст. 40 КПК України – оперативні підрозділи.

Взагалі, на законодавчому рівні право на проведення обстеження житла особи слідчому або у порядку ст.ст. 41, 246 КПК України за його письмовим дорученням оперативному підрозділу. Так, у випадку, коли під час досудового розслідування слідчий або прокурор встановили, що іншим шляхом, окрім проведення негласного проникнення до житла особи, досягнути вищевказаної мети неможливо прокурор або слідчий вносить клопотання, оформлене відповідно до вимог ч. 2 ст. 248 КПК України, та узгоджене з прокурором до слідчого судді про надання дозволу на проведення обстеження публічного недоступного місця, житла чи іншого володіння особи, до якого додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання. Після отримання ухвали суду про надання дозволу про проведення обстеження житла особи, слідчий може прийняти рішення про залучення до проведення вказаної НСРД експерта, осіб, що співробітничать з правоохоронними органами на конфіденційних засадах, а також використання спеціальних технічних засобів. Після чого негласно, тобто приховано від осіб, що є власниками житла, користувачами або розпорядниками, а також їх близького оточення безпосередньо здійснюється негласне проникнення до житла особи.

З точки зору організаційно-тактичних засад обстеження житла особи слід відмітити, що у випадку проведення вказаного різновиду НСРД, що організація його проведення чітко визначена Кримінальним процесуальним Кодексом України та Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженою

спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби, міністерств фінансів та юстиції України від 16 жовтня 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

Отже, підсумовуючи наведене, можна дійти висновку, що обстеження житла особи підрозділами кримінальної поліції – це діяльність негласного характеру, яка полягає в таємному обстеженні публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи за допомогою оперативно-розшукових сил, засобів та заходів.

Одержано 17.10.2016

УДК 343.31

Яна Олексіївна МОРОЗОВА,

докторант Харківського національного університету внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ЗАГАЛЬНОКРИМІНАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

У теорії оперативно-розшукової діяльності загально визнано, що якісна протидія злочинності, зокрема організованій, можлива лише за умови використання та оптимізації останніми усіх наявних оперативно-розшукових можливостей. Враховуючи вказане вважаємо доцільним визначити сучасний стан наукової розробленості питання оперативно-розшукової протидії підрозділами кримінальної поліції організованій злочинності загальнокримінальної спрямованості.

Серед вітчизняних науковців у сфері ОРД різні аспекти протидії організованій злочинності досліджували такі вчені як: О. М. Бандурка, С. М. Гусаров, В. Д. Гвоздецький, О. Г. Кальман, М. В. Корнієнко, О. М. Литвинов, Є. К. Марчук, В. Т. Нор, Р. Л. Степанюк, В. Б. Харченко, О. Ю. Шостко та інші науковці. Сучасна теорія оперативно-розшукової діяльності налічує чимало цікавих та ґрунтовних праць, присвячених окресленій тематиці, авторами яких є: Л. Ф. Гула, В. І. Васи́лінчук, О. Ф. Долженков, А. М. Кислий, О. І. Козаченко, В. В. Лисенко, Д. Й. Никифорчук, В. Д. Пчолкін, В. В. Шендрик, О. М. Юрченко, О. О. Юхно та ін. Аналізуючи наукові праці, що присвячені вивченню різних аспектів протидії організованій злочинності, констатовано, що в більшості випадків зазначені праці доцільніше згрупувати в залежності від того, чи досліджувались загальні аспекти протидії організованій злочинності або в залежності від різновиду організованої злочинності.

До першої групи можна віднести дослідження, що присвячені вивченню загальних аспектів протидії організованій злочинності без урахування об'єкта злочинного посягання, зокрема:

на рівні докторських дисертацій, зокрема в дослідженнях: В.Л. Грохольського на тему: «Управління діяльністю спеціальних підрозділів МВС України по боротьбі з організованою злочинністю»; М.В. Корнієнка на тему: «Сучасні правові та організаційні засади протидії спеціалізованих підрозділів ОВС організований злочинності»; В.В. Топчія на тему: «Теоретичні та практичні засади взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами в розкритті та розслідуванні злочинів» та багатьох інших вчених.

Другу групу становлять наукові дослідження, що проведені в різних галузях права та предметом їх дослідження була протидія вчиненню організованою злочинністю конкретних видів злочинних діянь, зокрема: 1) на рівні докторських дисертацій в дослідженнях, проведені В.Т. Білоусом, В.П. Коржом, В.В. Коваленком, О.О. Подобним; 2) на рівні кандидатських дисертацій (зокрема, у працях: М.М. Андреева М.Г. Богуславського В.М. Бабенка В.В. Василевича В.М. Всеволодова О.О. Ганжи Є.Є. Гречина С.Ф. Здоровка О.М. Ємеця В.П. Кушпіта М.О. Маркіна Д.Б. Матохнюка, О.М. Міщаниця, С.С. Мірошниченка, Т.В. Мельничука, А.М. Мисюри, М.І. Паславського, Г.П. Пожидаєва, А.П. Сакаля, І.І. Сидорука, І.С. Стіхарної, М.В. Шамоти та ін). Однак, аналізуючи положення досліджень зазначеної групи можна дійти висновку, що переліченими вченими у різних галузях права розглядались здебільшого питання протидії вчиненню організованою злочинністю злочинів у сфері економіки, проти особи та проти власності, а також пов'язаних із незаконним обігом зброї та наркотичних речовин. Однак, в більшості робіт знов таки суб'єктом такої протидії визначались спеціалізовані підрозділи – підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю МВС України.

Третю групу складають дослідження, в яких обрана тематика розглядалась фрагментарно, зокрема: на рівні докторських дисертацій (дослідження проведені – М.М. Биргеу, В.Д. Пчолкіним, Т.В. Корняковою, О.П. Снігерьевим); 2) на рівні кандидатських дисертацій (О.Б. Сахарова, С.М. Алфьоров, О.І. Тарасенко). Проте, в роботах названих вчених обрана проблематика оперативно-розшукової протидії організований злочинності розглядалась у контексті другорядного питання.

В той же час, слід відмітити, що проаналізувавши всі вказані роботи та визначивши основні положення, що знайшли своє відображення в них, а також співвідносячи вказане із аналізом результатів опитування працівників підрозділів кримінальної поліції, можна

резюмувати, що сьогодні залишаються не повністю науково обґрунтованими та розробленими такі питання як: генезис організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості в Україні; зміст та оперативно-розшукова характеристика організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості; зарубіжний досвід оперативно-розшукової протидії організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості; зміст та елементи оперативно-розшукової протидії підрозділами кримінальної поліції організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості; інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової протидії підрозділами кримінальної поліції організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості; організація використання та розстановки сил, засобів та заходів ОРД у процесі оперативно-розшукової протидії підрозділами кримінальної поліції організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості; тактика оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації про організовану злочинність загальнокримінальної спрямованості; тактика здійснення агентурної роботи в процесі оперативно-розшукової протидії організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості та ін.

Висновки. Отже, підводячи підсумок слід визначити, що незважаючи на значний науковий внесок вчених у різних галузях права в розробку різних аспектів оперативно-розшукової протидії підрозділами кримінальної поліції організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості сьогодні все існують неповністю розроблені та з'явилися нові проблемні питання, що вимагають від науковців термінового вивчення та окреслення можливих шляхів їх вирішення.

Одержано 19.10.2016

УДК 343.37

Михайло Миколайович НІКОНОВ,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

НАУКОВА РОЗРОБЛЕНІСТЬ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Житлово-комунальне господарство України є одним із об'єктів державного управління, який має свої специфічні особливості, зокрема виступає як багатогалузевий комплекс, що включає підгалузі, які є природними монополіями, та конкурентні підгалузі; продуктом

його життєдіяльності є, передусім, послуги, які надаються у виробничій та невиробничій сферах, зокрема населенню України.

Сучасна політична криза та глобальне реформування системи Міністерства внутрішніх справ України відсунула на другий план актуальні питання розв'язання нагальних проблем у житлово-комунальному комплексі України. Разом із тим форми організованої злочинності розповсюджуються у всіх елементах житлово-комунального господарства. Як відомо, організована злочинність є найбільш складним, багатогранним та небезпечним явищем, яке посягає, насамперед, на політичну, економічну, соціальну, правову та моральну сфери суспільства. Дана ситуація зумовила динамічний ріст масштабів тіньової злочинності у сфері житлово-комунального господарства, показниками якої є збільшення розкрадань державного та комунального майна, бюджетних коштів у особливо-великих розмірах, вимагання та одержання неправомірної вигоди та інше, що стимулює занепад економічного розвитку в Україні.

У зв'язку з цим загальний стан житлово-комунального господарства потребує негайного втручання держави та органів місцевого самоврядування, та перш за все підрозділів захисту економіки Національної поліції України, на яких покладено обов'язок виявлення та попередження діяльності організованих груп у сфері житлово-комунального господарства.

Питання щодо оперативно-розшукової протидії економічній злочинності у своїх працях висвітлювали К. В. Антонов, А. В. Баб'як, О. М. Бандурка, В. І. Василичук, А. В. Губська, О. Ф. Долженков, Ю. І. Дмитрик, В. П. Захаров, І. П. Козаченко, А. В. Настенко, В. А. Некрасов, Д. Й. Никифорчук, С. І. Ніколаюк, Ю. Ю. Орлов, В. Л. Оргинський, М. М. Перепелиця, В. Д. Пчолкін, Д. М. Середа, Л. П. Скалосуб, М. В. Стащак, В. Є. Тарасенко, І. А. Федчак, А. О. Шелехов, М. Л. Шелухін, В. В. Шендрик, А. О. Шишкін, О. О. Юхно та ін.

Окремі аспекти протидії організованій злочинності в різних сферах економіки у своїх наукових працях досліджували О. М. Бандурка, О. Ф. Долженков, В. В. Єфімов, В. Ю. Журавльов, І. П. Козаченко, В. А. Некрасов, В. В. Нонік, В. Д. Пчолкін, В. В. Шендрик та ін.

Однак, напрацювання перелічених вчених у вигляді різного виду наукових праць не повністю розкривають питання щодо виявлення та попередження злочинності у сфері економіки, зокрема її організованих форм. Реформування системи МВС, поява нового органу – Національної поліції України та основоположного нормативного акта – Кримінального процесуального кодексу України, потягло прийняття змін до низки законодавчих та підзаконних актів. Тому на даний час виникла необхідність комплексного дослідження питання виявлення

та попередження підрозділами захисту економіки Національної поліції України діяльності організованих груп у сфері житлово-комунального господарства.

Зважаючи на це зроблено умовивід про те, що на сьогоднішній день питання виявлення та попередження підрозділами захисту економіки діяльності організованих груп у сфері житлово-комунального господарства є вкрай актуальним, що, у свою чергу, обумовлює необхідність проведення наукового дослідження з окресленої тематики за наступними напрямками:

- аналіз стану наукової розробленості теми;
- аналіз нормативно-правових актів, які становлять правові засади виявлення та попередження підрозділами захисту економіки Національної поліції діяльності організованих груп у сфері житлово-комунального господарства, розроблення пропозицій і рекомендацій, спрямованих на їх удосконалення;
- надання оперативного-розшукової характеристики діяльності організованих груп у сфері житлово-комунального господарства;
- дослідження процесу організації виявлення та попередження найпоширеніших видів діяльності організованих груп у сфері житлово-комунального господарства;
- визначення особливостей кваліфікації дій з виявлення та попередження підрозділами захисту економіки Національної поліції України діяльності організованих груп у сфері житлово-комунального господарства;
- окреслення особливостей тактики взаємодії підрозділів захисту економіки Національної поліції з іншими суб'єктами, діяльність яких пов'язана зі сферою житлово-комунального господарства;
- розроблення пропозицій щодо вдосконалення організаційно-правових та кримінально-правових заходів, спрямованих на виявлення та попередження діяльності організованих груп у сфері житлово-комунального господарства.

У зв'язку з виникненням у 2015 році нового підрозділу Національної поліції – департаменту захисту економіки. Станом на сьогодні це єдиний орган, діяльність якого направлена саме на протидію організованим злочинності у різних сферах економіки, зокрема у сфері житлово-комунального господарства. Безумовно, в умовах триваючого реформування, яке торкнулося зміни законодавчої бази, штатного розпису, зміни керівного складу, важко отримати відмінні показники щодо виявлення та попередження діяльності організованих груп у сфері житлово-комунального господарства без ґрунтованих наукових досліджень даної тематики. Крім того, комплексне дослідження виявлення та попередження діяльності організованих груп у

сфері житлово-комунального господарства надасть змогу вирішити наукове завдання у вигляді:

- науково-практичних рекомендацій щодо організаційного, методичного та інформаційного забезпечення діяльності підрозділів захисту економіки Національної поліції України;
- пропозицій, спрямованих на вдосконалення чинних нормативних актів;
- подальших наукових досліджень з проблем оперативно-розшукової діяльності.

Одержано 26.10.2016

УДК 343.82

Марина Сергіївна ОДАРЧЕНКО,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ГАРАНТІЇ ЗАКОННОСТІ ЯК ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Захист прав людини та громадянина є одним із головних напрямів суспільного прогресу, а забезпечення прав і свобод особи є невід'ємною ознакою будь-якої правової держави. Тобто, в умовах загострення соціально-економічних, політичних відносин, росту злочинності, у тому числі організованої, захист прав і свобод людини набуває особливого значення. Означене, по-перше, обумовлене самим Основним Законом держави, оскільки Конституція України відноситься до небагатьох нормативно-правових актів гуманістичного спрямування. Зазначене проявляється, зокрема, у тому, що майже третину статей Основного закону присвячено правам і свободам людини та громадянина. Зокрема, людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканість та безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

По-друге, в процесі становлення та розвитку інституту прав людини проявляється рівень розвитку суспільства, його матеріальна та духовна культура, що і визначає державу як правову чи неправову.

По-третє, права, свободи та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а тому держава відповідальна перед людиною за свою діяльність, а утвердження і забезпечення її прав і свобод є обов'язком держави.

Слід наголосити, що одне із провідних місць у вказаному процесі посідають правоохоронні органи України, зокрема підрозділи кримінальної поліції Національної поліції України, які, згідно з чинним

законодавством, повинні гарантувати громадянам України та іншим особам, які перебувають на її території тимчасово, забезпечення відповідних умов реалізації їх прав і свобод. Підвищення рівня взаємодії та співпраці поліції і громадськості необхідно визначити як основне завдання захисту прав і свобод людини. Ця взаємодія має насамперед соціальний характер, а її основою є партнерські взаємовідносини між людьми. Права людини, гарантовані Конституцією та міжнародними угодами нашої країни, мають бути реалізовані. Один із засобів реалізації прав людини полягає у тому, що їх можна захистити у випадку порушення. Реальний захист прав людини належить до найгостріших проблем української дійсності. В останні роки це питання є предметом серйозного наукового аналізу. Конституційне прагнення розвивати і зміцнювати демократичну державу неможливо реалізувати без утвердження в суспільній свідомості і соціальній практиці невідчужуваних прав і свобод людини, нормативного закріплення їх гарантій. Держава зобов'язана проявляти активність у забезпеченні прав людини, у створенні матеріальних, організаційних, соціальних, політичних та інших умов для найповнішого використання людиною своїх прав і свобод.

Тобто, забезпечення їх використання шляхом створення таких умов, за яких закріплений у законі статус людини і громадянина, набуває не лише юридичного, але й фактичного змісту для кожної особи. Гарантії, таким чином, є тим ланцюгом, що з'єднає правомірні прагнення особи з їх втіленням у життя.

Отож, держава має гарантувати основні права та свободи людини, що означає забезпечувати належні умови для користування ними, а також захищати їх від правопорушень.

Сьогодні ж, як свідчить практика, наявна велика кількість неповного виконання вказаних положень законодавства та, як наслідок, не дотримання прав людини, зокрема при здійсненні оперативно-розшукової діяльності. Водночас, аналізуючи емпіричні матеріали можна дійти висновку, що напружена ситуація із забезпеченням прав громадян склалася саме в сфері діяльності правоохоронних органів, зокрема кримінальної поліції. Про це, зокрема, свідчить надану Уповноваженим з прав людини при президенті України інформація про те, що у липні 2015 року в ході проведення спеціального провадження Уповноваженого з прав людини було виявлено низку порушень прав та свобод людини в діяльності поліції та прокуратури. Це незаконні затримання осіб за підозрою у вчиненні злочинів без ухвали слідчого судді та суду; маніпуляції з часом фактичного затримання; порушення, які впливають на дотримання прав людини при складенні процесуальних документів; порушення при призначенні строку

тримання під вартою внаслідок маніпуляцій з часом затримання; порушення права на захист. Виявлено також факти, що вказують на ознаки порушення прав людини й з боку суддів, які, вирішуючи питання про обрання затриманій особі запобіжного заходу, неналежним чином реагують на незаконні затримання та інші порушення прав людини з боку правоохоронців.

Основною причиною виникнення проблем із належним забезпеченням прав і свобод людини та громадянина є неефективне налагодження комунікацій або неналежне розуміння поставлених завдань. У деяких випадках до цього призводить небажання співпрацювати для налагодження порозуміння.

Також окреслене виражається, з одного боку, у неналежному володінні кримінальною ситуацією і неадекватним реагуванням на неї, а з іншого – у прямих порушеннях прав громадян при здійсненні заходів, пов'язаних із тимчасовим обмеженням прав та свобод людини, зокрема під час оперативно-розшукової діяльності. Саме тут криються головні причини неефективної оперативно-розшукової протидії злочинності, поєднані із постійним грубим порушенням конституційних прав та свобод людини. Постійне приведення законодавства у відповідність з міжнародними стандартами по забезпеченню прав громадян у різних сферах життя, включаючи правоохоронну, не дають швидких і реальних результатів, оскільки відсутній механізм втілення розроблених заходів у практичну діяльність, зокрема оперативно-розшукову.

В той же час, підвищення рівня «прозорості» та підзвітності громадянському суспільству, створення громадських рад, налагодження співпраці з громадськими та міжнародними організаціями виявили неготовність керівників підрозділів активно і всебічно співпрацювати з громадськістю. Головною причиною є нерозуміння керівництвом суті громадського контролю за діями органів влади та важливості співпраці з правозахисною спільнотою.

Враховуючи вказане можна обґрунтовано стверджувати про наявну необхідність дослідження та переосмислення напрацьованого теоретично-емпіричного матеріалу, а також вироблення нових шляхів удосконалення гарантій законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції.

Одержано 31.10.2016

УДК 311.42:34.01

Сергій Володимирович ПЕНЬКОВ,

*начальник слідчого управління фінансових розслідувань
Головного управління Державної фіскальної служби у
Дніпропетровській області, кандидат юридичних наук*

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Ефективність протидії злочинності підрозділами Національної поліції України не в останню роль залежить від належної організації її інформаційного забезпечення, що становить собою систему збору, обробки, накопичення й використання інформації, що має значення для виявлення, попередження й розслідування злочинних проявів.

Аналіз підсистем, характерних для організації інформаційно-аналітичного забезпечення Національної поліції, свідчить про відсутність стрижневих вертикальних структур, які вочевидь мають виконувати профільні підрозділи Управлінь інформаційного забезпечення в територіальних органах, у результаті чого підсистема інформаційно-аналітичної діяльності набуває поліцентричного характеру.

Інформаційно-аналітичне забезпечення Національної поліції України являє собою самостійну систему, що характеризується певними принципами організації та управління, що має властиві їй функції і чітко сформульовані цілі розвитку як на найближчий, так і на перспективний періоди, і складається у свою чергу з підсистем, між якими існують стійкі структурні зв'язки. Інформаційно-аналітичне забезпечення організаційно входить в систему управління правоохоронним органом, забезпечуючи у своїй діяльності досягнення завдань і цілей створення останнього.

Характеризуючи відомчу інформаційно-аналітичну систему Національної поліції України слід зазначити, що вона належить до числа стійких утворень, що діють протягом значного періоду часу. Тому для неї характерний стійкий тип зв'язків як усередині системи, так і між системою і середовищем діяльності підрозділів Національної поліції. Це відбивається, зокрема, в довготривалому характері відносин між ланками одного системи, в повторюваності ситуацій взаємодії та однаковості при їх вирішенні, в сталості адміністративних процедур, у стабільності комунікаційної структури тощо. Основою такого роду стійкості служить нормативна урегульованість відносин, а також певною мірою кадрова і «процесуальна» послідовність у сфері відомчого регулювання.

Результуючим показником характеристики інформаційно-аналітичної діяльності Національної поліції є її цілісність, певна функціональна відособленість і обмеженість від середовища.

Вивчення існуючих інформаційних банків даних правоохоронних органів основних суб'єктів протидії кримінальним загрозам показує, що практично вся система інформаційно-аналітичної роботи, включаючи її криміналістичну, оперативно-розшукову та кримінально-процесуальну складові, використовується для забезпечення розслідування вже скоєних злочинів, а не на завчасне їх виявлення.

Ця проблема типова і для Національної поліції України, система інформаційного забезпечення якої не націлена на пошук і накопичення інформації, за допомогою якої можливо передбачити розвиток кримінальних подій і своєчасно приймати попереджувальні заходи.

До систем інформаційно-аналітичного забезпечення сьогодні об'єктивно пред'являються все нові вимоги, пов'язані з їх здатністю не тільки вивчати і прогнозувати на основі системного підходу внутрішні протиріччя у розвитку держав, регіонів, але й формулювати нетривіальні проблеми на основі нових концептуальних і методологічних підходів.

По суті, мова йде про вироблення оновлених принципів та пріоритетів організації інформаційно-аналітичної діяльності в галузі вивчення проблем забезпечення правопорядку і громадської безпеки, адекватно відображають тенденції, пов'язані з виникненням нових кримінальних небезпек, загроз, ризиків. Особливе значення в діяльності інформаційно-аналітичних підрозділів набуває аналіз і власне ендогенних реакцій економіки, соціальної, політичної, духовної, нормативно-ціннісної сфер на вводяться з боку органів державної влади та управління перетворення, а також сама ступінь керованості цими реакціями під час використання тих чи інших способів державного регулювання.

Інформаційно-аналітична робота, як уже нами підкреслювалося – це багаторівневий процес, особливості якого залежать від характеру та спрямованості завдань, використовуваних засобів і методів, організаційно-управлінської структури об'єкта.

Стосовно до нашої проблематики, інформаційно-аналітична робота на рівні окремого регіону обслуговування повинна, в першу чергу, виводити на розуміння і виявлення основних труднощів і протиріч, що перешкоджають динамічному розвитку правоохоронної системи регіональної організації. Крім того, її цілі полягають у виявленні факторів і сил, які впливають на дану проблему, ретельному вивченні важливих аспектів взаємозв'язку між розглянутою проблемою і загальними цілями організації, визначення, наскільки регіональна організація здатна здійснювати зміни і вирішувати проблеми.

Виявлення подібних проблем і суперечностей у розвитку правоохоронної системи регіональної організації є умовою для подальшого

вироблення управлінських рішень про необхідність управлінського впливу, його спрямованості і вибору адекватних засобів.

Але головне, інформаційно-аналітична робота покликана виконати основне завдання – дати цілісне, всебічне уявлення про проблеми у правоохоронній сфері регіону. Справа в тому, що такі проблеми завжди обумовлені конкретною обстановкою, тобто комплексом певних умов. Але при цьому вони не відокремлені від інших соціальних проблем, а зв'язані.

Логічно, що інформаційно-аналітична робота складається і реалізується за допомогою таких процедур: а) виявлення правоохоронної проблеми; б) збір даних про оперативну обстановку; в) аналіз даних; г) синтез; г) висновок.

Початковим етапом у цьому процесі є стадія, пов'язана з виявленням та ідентифікацією правоохоронної проблеми. Проте в даному випадку слід брати до уваги такі аспекти: за своєю сутністю така проблема завжди є усвідомленим протиріччям, яке виразилося в стурбованості органів державного управління, людей, стала мотивувати діяльність по перетворенню існуючого порядку речей. Значить, проблема завжди пов'язана органічно з поняттям норми.

Є й інша сторона питання. Навіть якщо виявлення тенденцій до загострення криміногенної ситуації у регіоні отримало суспільне і політичне визнання, виникає досить багато питань, пов'язаних з ідентифікацією її сутності, причин, шляхів подолання.

Звідси значимість наступного етапу діагностичного процесу – збору даних про проблему. Мова, по суті, йде про збір необхідної інформації про стан проблеми, її характері, реальній картині. Тут найбільш використовуваними виявляються історико-генетичні та структурно-функціональні методи. Історико-генетичні методи орієнтовані на визначення часу, витоків і причин зародження проблеми, відстеження ступеня її прояву на різних стадіях життєдіяльності регіональної системи. Тут вкрай важливим виявляється встановлення ступеня соціальної спадковості «хвороби», її зв'язності з певними традиційними установками, стереотипами поведінки і сприйняття.

Структурно-функціональні методи передбачають отримання даних про поточний стан правоохоронної проблеми, виявленні її зв'язків, елементів. Отримана інформація виступає як у кількісних, так і в якісних показниках. Кількісна інформація про проблему являє собою набір (систему) даних про стан тих чи інших її компонентів, піддаються прямому кількісному вимірюванню (дані про витрати на профілактику злочинності в регіоні, середньої тривалості життя, рівні доходів верств населення, схильних кримінальної залежності, характері їх побуту, рівні освіти, видах злочинів тощо). Якісна інформація пов'язана з вивченням індивідуальних і групових домагань, ціннісних

орієнтації громадян щодо проблем правопорядку і громадської безпеки в регіоні, які виявляються за допомогою суб'єктивно-оцінних індикаторів (методом опитувань) і дозволяє розкрити потенційні джерела громадської мотивації та стимулювання (як груп населення, зацікавлених в профілактиці злочинності, так і самих правопорушників).

Проте в інформаційно-аналітичній роботі важливий навіть не стільки сам факт «вилучення» соціально цінної кількісної та якісної інформації про стан і динаміку проблеми, скільки відбір з неї найбільш пріоритетної за допомогою процедур класифікації, агрегації, ранжирування, табулювання фактів і даних.

З точки зору вищезначених пріоритетів в інформаційно-аналітичній діяльності, сама аналітика повинна бути переорієнтована на дослідження основних залежностей, тенденцій, причин, диференціювання фундаментальних і другорядних подій, визначення факторів та умов, які потрібно змінити для здійснення змін у всьому процесі або організації забезпечення безпеки. У практичному сенсі це дозволяє йти від пошуку простих моделей рішення правоохоронних проблем, і орієнтуватися на аналіз якісної специфіки нових небезпек і загроз.

Таким чином, ми вважаємо, що сьогодні слід продовжити вдосконалення методичної та методологічної бази організаційно-управлінської діяльності Національної поліції України, однією зі складових яких є інформаційно-аналітична робота. Для цього має бути проведений комплекс наукових досліджень з розробки та впровадження системи моніторингу та прогнозування стану безпеки держави, а також методик комплексного аналізу та оцінки оперативної обстановки та діяльності Національної поліції, проведення розрахунків обсягів злочинної діяльності та оцінки збитків, завданих нею, визначення рівня латентності злочинності.

Одержано 24.10.2016

УДК 343.1:65.012.8

Микола Миколайович ПЕРЕПЕЛИЦЯ,

кандидат юридичних наук, професор,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА – ВАЖЛИВА ВИМОГА СУЧАСНОСТІ

Не викликає сумніву значущість та роль, яку в усі часи відігравав інститут сприяння громадян оперативним підрозділам у протидії злочинності. Варто відзначити, що згаданий інститут потребує постійного

удосконалення та динамічних перетворень, що мають відбуватися разом зі зміною суспільних відносин.

Наведемо лише декілька, найбільш важливих, з нашої точки зору, проблемних питань, які потребують вирішення.

Одним з них є те, що на сьогодні у вітчизняному сегменті залишається невирішеним питання санкціонованої участі конфідентів у окремих категоріях злочинів. Як зазначалося автором даної роботи разом з іншими науковцями у монографії «Оперативно-розшукова компаративістика»: аналогічно до того, як це зроблено у США та Великій Британії, необхідно дозволити конфідентам та офіцерам-нелегалам під час впровадження у злочинне середовище вчиняти певні правопорушення, на які отримано відповідну санкцію у встановленому законом порядку. Нині існуюча недосконалість оперативно-розшукового законодавства в цій сфері значно зменшує ефективність проведення оперативного впровадження та збільшує психологічне навантаження на впроваджувану особу. Під час здійснення законодавчих змін необхідно обов'язковим чином урахувати недопустимість провокації злочину з боку впроваджуваної особи, адже це, по-перше, є запорукою дотримання конституційних прав і свобод людини, а, по-друге, є одним з чинників, що впливають на допустимість доказів, якими можуть стати результати оперативного впровадження.

Як показує практичний досвід, для недопущення зловживань з боку правоохоронців під час виплат винагороди конфідентам необхідно нормативно закріпити обов'язкову присутність свідка під час проведення цих виплат. Таким свідком, наприклад, може виступати або безпосередній керівник оперативного працівника, або начальник відповідного органу внутрішніх справ.

Також, спираючись на зарубіжний досвід, доцільно впровадити в чинне законодавство України норму, відповідно до якої певний процент від вартості конфіскованого за рішенням суду майна, нажитого злочинним шляхом, переходив би оперативному працівнику, який розкрив злочин та конфіденту (ам), який активно сприяв цьому розкриттю. Впровадження такої норми суттєво стимулювало б розкриття злочинів і, відповідно, покращило б ефективність боротьби зі злочинністю.

Крім того, потрібно унормувати сприяння осіб, які не досягли 18 років, органам внутрішніх справ, що є вкрай важливим у справах про організовану злочинність неповнолітніх. У якості прикладу для такого унормування цілком можливим є використання досвіду США щодо залучення так званих «інформаторів обмеженого використання» за згодою їх близьких.

Враховуючи викладене, пропонуємо у ч. 2 ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» змінити речення «Угоду про

сприяння оперативним підрозділам в оперативно-розшуковій діяльності може бути укладено з дієздатною особою» на наступне:

«Угоду про сприяння оперативним підрозділам в оперативно-розшуковій діяльності може бути укладено з дієздатною особою або з особою, яка досягла віку кримінальної відповідальності, за згодою її батьків, опікунів або піклувальників».

Звичайно вказана новація може викликати нарікання на порушення принципу конспірації оперативно-розшукової діяльності, адже батьки, опікуни або піклувальники стають носіями оперативно-розшукової інформації. Втім потрібно пам'ятати, що тут цілком логічним було б задіяти механізм відбирання підписки про нерозголошення і в самих батьків. При цьому вони самі стають особами, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. Відтак на них розповсюджується дія ч. 3 ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо відповідальності за розголошення таємниці, яка стала їм відома.

Одержано 25.10.2016

УДК 343.12:343.985(477)

Марина Михайлівна ПОКОЛОДНА,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ, УПРОВАДЖЕНИХ У ЗЛОЧИННЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Необхідно відзначити, що нині протидія злочинним проявам у різних сферах суспільного життя дедалі активізується. Зважаючи на те, що сучасним методам криміногенного впливу притаманні розвинена ресурсно-матеріальна база, висока організованість та професіоналізм, вони становлять особливу небезпеку не лише для національних інтересів держави, а й для світової спільноти. До того ж злочинні угруповання, проникаючи в органи державної влади, правоохоронні та судові установи через систему механізмів лобіювання незаконних інтересів, завдають значних збитків суспільству, державі та кожній людині і не залишають правоохоронцям шансів мати високі показники розкриття злочинів. Більше того, вчинення злочинів із застосуванням зброї, терористичних актів, підготовка та проведення масових заворушень зумовлюють використання всіх сил і засобів оперативно-розшукової діяльності. А одним із найефективніших методів у системі ОРД щодо протидії тяжким та особливо тяжким злочинам, викриття та ліквідації злочинних угруповань є впровадження різних категорій негласного апарату в злочинне середовище (організовану злочину групу чи злочину організацію).

У свою чергу, професійна діяльність осіб, упроваджених у злочинне середовище, регламентована чинним законодавством, яке, на нашу думку, потребує оптимізації щодо складових елементів ефективного правового, соціального, фізичного та психологічного захисту негласних працівників, котрі задіяні в спеціальній операції оперативного підрозділу.

Слід зауважити, що протягом тривалого часу актуальною залишається проблема безпеки осіб, які беруть участь в організації та здійсненні кримінального провадження, зокрема, суб'єктів оперативно-розшукової діяльності. Згідно із ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» під оперативно-розшуковою діяльністю розуміють систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Основним чинником цієї дефініції щодо питання нормативно-правового гарантування безпеки є те, що сфера застосування оперативно-розшукових заходів охоплює комплекс гласних і негласних заходів.

А тому головними правовими засадами забезпечення безпеки суб'єктів ОРД є відомчі нормативні акти уповноважених підрозділів ОРД під грифом секретності. З огляду на викладене можна дійти висновку, що дослідження цієї тематики має чітко окреслену межу гласності і відповідно обмежене коло допустимих осіб.

Відповідно до видів заходів ОРД згідно зі ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» суб'єкти ОРД можна класифікувати як гласні та негласні. Проте в системі суб'єктів ОРД є особлива категорія осіб, які, реалізуючи завдання та функції ОРД, ставлять під загрозу власне життя та здоров'я. Знову-таки йдеться про осіб, упроваджених у злочинне середовище з метою викриття та припинення організованої злочинної діяльності.

Водночас відповідно до статті ст. 43 Кримінального кодексу України не вважається злочинним діяння, яке полягає у виконанні спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Дії вказаної статті поширюються на такі категорії осіб: працівників (у тому числі негласних) оперативних підрозділів органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність; співробітників розвідувальних органів, які відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» можуть здійснювати оперативно-розшукові заходи; штатних та позаштатних негласних співробітників спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ і Служби безпеки України (статті 13, 14 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою лочинністю»

від 18 лютого 1992 року); членів організованої групи чи злочинної організації та інших осіб, які погодилися співпрацювати з працівниками оперативних підрозділів або дали згоду на проникнення у такі злочинні об'єднання з метою виконання спеціального завдання (п. 8 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 30 червня 1993 року).

Згідно із системою чинного законодавства правову основу гарантування безпеки визначеної категорії осіб становлять загальні та спеціальні нормативно-правові акти. Спеціальні класифікують на гласні і таємні.

До першої групи (правовий захист, належні умови роботи, пільги, гарантії і компенсації) належать статті 13–14 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», в яких передбачено використання негласних співробітників для боротьби із організованою злочинністю. Статті 12 та 13 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», на нашу думку, є основоположними щодо забезпечення правового захисту зазначеної категорії працівників, тому що саме статтею 13 цього закону визначено соціальний та правовий захист особи, яку залучають до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. Зокрема, особа, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, перебуває під захистом держави. Співробітництво особи з оперативним підрозділом зараховується до її загального трудового стажу в разі укладення з нею трудової угоди. Якщо у зв'язку з виконанням такою особою завдань оперативно-розшукової діяльності настала її інвалідність або смерть, на особу поширюються пільги, передбачені в таких випадках для працівників оперативних підрозділів. У разі виникнення загрози життю, здоров'ю або майну особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, її захист забезпечується в порядку, передбаченому частиною третьою статті 12 цього закону. Статтями 19, 21 і 23 Закону України «Про розвідувальні органи України» встановлюються грошове забезпечення, соціальний захист співробітників розвідувальних органів і членів їхніх сімей та їх пенсійне забезпечення, визначається соціальний захист осіб, які конфіденційно співпрацюють із розвідувальними органами України.

До другої групи критеріїв (гарантії безпеки під час виконання службових обов'язків) належать, по-перше, положення ч. 4 ст. 14 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», в якій йдеться про те, що особа, введена в злочинне угруповання, може бути частково або цілком звільнена від кримінальної відповідальності та покарання у випадках,

передбачених Кримінальним кодексом (а саме стаття 43), якщо вона у процесі оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування чи судового провадження сприяє викриттю організованих злочинних угруповань та вчинених ними злочинів, притягненню винних до відповідальності, відшкодуванню шкоди фізичним чи юридичним особам або державі; по-друге, стаття 272 Кримінального процесуального кодексу України, в якій йдеться про гарантії правової безпеки особи, котра на підставі конфіденційного співробітництва виконує спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

До третьої групи (можливість відшкодування державою шкоди, завданої особами при здійсненні ними своїх повноважень) належать, по-перше, стаття 56 Конституції України, в якій негласному співробітнику гарантується право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконним рішенням, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб під час здійснення ними своїх повноважень; по-друге, ч. 3 ст.13 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», в якій передбачено, що шкода або збитки, заподіяні діями негласного працівника під час виконання доручення, відшкодовуються за рахунок державного бюджету, також негласний співробітник не несе відповідальності за завдані ним шкоду або збитки, якщо його дії були необхідні для виконання доручення.

До системи спеціальних нормативно-правових актів відносять відомчі нормативно-правові акти органів державної виконавчої влади: Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Міністерства доходів і зборів України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, Міністерства оборони України та інші.

Проте, незважаючи на вдосконалення чинного законодавства, є досить велика кількість проблем у сфері гарантування особою безпеки суб'єктів ОРД, упроваджених у злочинне угруповання.

Отже, реалізація проблематики гарантування безпеки суб'єктів, упроваджених у злочинне середовище з метою їх протидії злочинній діяльності, потребує вдосконалення навіть після реформування кримінального процесуального законодавства та законодавства про оперативно-розшукову діяльність. У разі виокремлення нових пріоритетів у кримінальному провадженні держава повинна враховувати особисту безпеку суб'єктів їх забезпечення, а саме осіб, упроваджених у злочинне середовище, бо їх життю та здоров'ю загрожує особлива небезпека. В цьому контексті, на нашу думку, необхідно встановити

відповідність між формально задекларованими напрямками діяльності негласних працівників із реальними можливостями держави забезпечити їхню особисту безпеку в процесі реалізації визначених завдань, а також встановити вищий рівень гарантування особистої безпеки осіб, упроваджених у злочинне середовище (збільшення грошових виплат та фінансування, відчутніша соціальна допомога, триваліші відпустки, пільгові умови придбання житла, скорочення строку служби тощо) порівняно з іншими працівниками правоохоронних органів у зв'язку з особливо небезпечною діяльністю і високим ризиком для життя таких осіб, упроваджених у злочинне середовище для виконання спеціального завдання.

Одержано 19.10.2016

УДК 343.123.12

Михайло Михайлович ПОКОЛОДНИЙ,

аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

КОНФІДЕНЦІЙНА ДОПОМОГА ГРОМАДЯН У ПРОТИДІЇ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИМ «ВУЛИЧНИМ» ЗЛОЧИНАМ

Загальновідомо, що на безпеку більшості населених пунктів суттєво впливає «фактор вулиці» і на сьогоднішній день проблема вуличних злочинів корисливо-насильницької спрямованості (грабежів, розбоїв, вимагань) стоїть вкрай гостро, оскільки відбуваються вони з особливою зухвалістю, і жертвою може стати кожен громадянин, незалежно від добробуту і соціального стану.

Особлива увага до вирішення проблем протидії «вуличній» злочинності корисливо-насильницької спрямованості силами кримінальної поліції пояснюється тим, що вона породжує як загальний комплекс обставин, що формують кримінальний вигляд міст, який оцінюється виходячи зі ступеня захищеності їх населення, так і часто обумовлений неочевидним (а часто і латентним) характером їх вчинення.

Обставини того, що виявлення та розслідування більшості «вуличних» злочинів корисливо-насильницької спрямованості за допомогою тільки одних передбачених національним кримінально-процесуальним законодавством засобів вкрай важко (а в більшості випадків і неможливо), викликають необхідність в процесі здійснення протидії злочинності в повній мірі використовувати весь комплекс оперативно-розшукових можливостей, передбачених чинним законодавством.

Одним з найефективніших засобів протидії «вуличній» злочинності на різних її стадіях (виникнення в особи (групи осіб) злочинного задуму, готування до злочину, замах на злочин, вчинення злочину тощо) є використання негласної допомоги осіб, які на засадах конфіденційності надають допомогу оперативним підрозділами кримінальної поліції.

«Вулична» злочинність не обмежується кримінально-караними діяннями тільки на вулицях міст та інших населених пунктів, вона охоплює і злочини, учинені в інших громадських місцях, які співвідносяться з поняттям «вулиця», зокрема: а) злочини, скоєні на вулицях, майданах, проспектах, бульварах, набережних, мостах, шляхопроводах, естакадах, зупинках громадського транспорту, у парках, скверах, провулках, проїздах, дворах (за винятком індивідуальних садиб), що знаходяться у межах населеного пункту; б) крадіжки з ресторанів, кав'ярень, закладів громадського харчування, кіосків, транспортних засобів тощо, якщо злочинці проникають на ці об'єкти з вулиці; в) викрадення автотранспорту, що знаходився на вулиці, поблизу будинків, на стоянках, які не охороняються.

Зважаючи на те, що «вуличні» злочини найчастіше носять раптовий та зухвалий характер, оперативно-розшукове забезпечення протидії силами підрозділів кримінальної поліції, набуває важливого особливого значення.

Вихідною, основною ознакою оперативно-розшукового забезпечення виявлення, попередження і припинення «вуличних» злочинів є механізм вчинення цих злочинів, що включає способи їх вчинення, відтворення слідів кримінальних подій, типології поведінки осіб, підозрюваних у їх вчиненні. Знання цих ознак оперативними працівниками кримінальної поліції здобувають з узагальнення практики боротьби зі злочинністю чи вивчення теоретичної моделі їх оперативно-розшукової характеристики, що дозволяє визначити: принципову необхідність і доцільність застосування відповідних оперативно-розшукових заходів щодо своєчасного виявлення і припинення згаданих злочинів; пріоритетність і послідовність застосування тих чи інших сил, засобів і методів ОРД для збору, збереження і систематизації фактичних даних про підготовлювані або вчинені злочини; технічні засоби і тактичні прийоми здійснення оперативно-розшукових заходів з урахуванням накопиченого позитивного і негативного досвіду та можливостей.

Практика сучасної оперативної роботи кримінальної поліції свідчить, що більшість заходів оперативні підрозділи проводять у рамках відкритих кримінальних проваджень, виконуючи за дорученням слідчого негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НС(Р)Д).

З урахування положень ст. 275 кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) під час проведення НС(Р)Д слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення НС(Р)Д у випадках, передбачених Кодексом.

Таким чином, з метою протидії злочинності (ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію»), припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави (ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») оперативні підрозділи Національної поліції для протидії «вуличній» злочинності мають право залучати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників до виконання завдань ОРД (п. 13, ст. 8) та використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями статті 275 КПК України.

Кримінально-процесуальне законодавство України також дозволяє згідно ч. 6 ст. 246 КПК України за рішенням слідчого чи прокурора до проведення НС(Р)Д залучати «інших осіб». Коло таких осіб не визначено нормами КПК України, тому у зв'язку з цим такими особами можна вважати різні категорії осіб, на які не розповсюджується пряма заборона щодо проведення або приймання нею участі в НС(Р)Д.

До «інших осіб» можливо віднести осіб, які можуть володіти певними спеціальними або професійними знаннями (навичками), а також конфіденційною інформацією, без застосування яких неможливо якісне проведення НС(Р)Д, за винятком адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів згідно з додержанням цією категорією осіб правил професійної етики (ч. 2 ст. 275 КПК України).

З наведеного вище видно, що законодавець надає правоохоронним органам достатньо широкі повноваження та закріплює право використовувати конфіденційну допомогу громадян, які негласно співпрацюють з органами внутрішніх справ.

В умовах особливостей протидії «вуличній» злочинності, слід зазначити, що робота з негласними джерелами передбачає необхідність володіння працівниками поліції специфічними вміннями та навичками, відрізняється затратами значного обсягу часу та цілеспрямованими зусиллями, дотримання вимог конспірації, забезпечення безпеки зазначених осіб тощо, що дозволяє ставити виважене й обґрунтоване питання про готовність сучасних слідчих до такої, м'яко кажучи, специфічної діяльності.

Говорячи про джерела оперативної інформації, здатні висвітлювати злочинну діяльність осіб, які вчиняють розбійні напади, грабежі

та вимагання в умовах «вулиць», необхідно враховувати специфічні особливості вчинення злочинів даного виду.

З урахуванням подібних особливостей підготовки та вчинення «вуличних» злочинів, оперативному працівникові кримінальної поліції, працюючому за лінією корисливо-насиленої злочинності, необхідно завчасно планувати підбір і придбання негласних джерел з числа осіб, пов'язаних в тій чи іншій мірі з деякими аспектами діяльності з підготовки до вчинення злочинів даного виду.

У зв'язку з цим практикою ОРД, як правило, виділяються наступні групи осіб:

1. Раніше судимі, перш за все за грабежі, розбої, вимагання, хуліганство, а також особи, які відбувають покарання, не пов'язане з позбавленням волі, за вчинення аналогічних злочинів.

2. Особи, які не працюють, систематично зловживають спиртними напоями, наркотиками, а також не мають постійного місця проживання.

3. Особи, які раніше затримувалися за вимагання у громадян, в тому числі у підлітків, невеликих сум грошей.

4. Несудимі і непрацюючі особи молодого віку, які піддавалися адміністративним заходам впливу за дрібне хуліганство та інші порушення громадського порядку.

5. Особи, які мають можливість придбати або незаконно дістати як холодну, так і вогнепальну зброю. Необхідно звертати увагу і на осіб, які мають в особистому користуванні мисливську зброю, так як до них можуть звертатися з пропозицією про продаж зброї без реєстрації в Національній поліції.

6. Особи, які в силу своєї професійної діяльності мають доступ до інформації, що становить інтерес для злочинців (графіки пересування інкасаторів, час вивезення грошової виручки з магазинів та закладів громадського харчування, дані про систему охорони та сигналізації об'єктів та ін.).

7. Особи, що займаються збутом і перепродажем майна як легально (ломбарди, комісійні магазини), так і нелегально. Саме вони можуть стати джерелами інформації про осіб, які намагаються збути цінні речі, викрадені або насильно відібрані під час вчинення «вуличних» злочинів.

Підбиваючи підсумки, можна констатувати, що конфіденційна допомога громадян під час протидії «вуличній» злочинності може використовуватися правоохоронними органами для: створення та забезпечення умов для підготовки або проведення оперативно-розшукових, оперативно-технічних заходів та негласних слідчих (розшукових) дій; отримання довідкової інформації про осіб, у відношенні

яких є підозра про вчинення ними «вуличних» злочинів; організації і проведення окремих видів робіт, що потребують спеціальних знань; отримання консультативної інформації; надання послуг оренди службових (житлових) та інших приміщень, території.

Одержано 14.10.2016

УДК 343.31

Олеся Сергіївна ПОНОМАРЕНКО,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ВИМАГАННЯМ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Історично у суспільстві сформувалося уявлення про вимагання як негативне явище соціально-правового характеру, що посягає на конституційні права громадян володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю. Разом з тим, з розвитком суспільних відносин, їх розгалуженим характером, виникає необхідність переосмислення вимагання, як феномену, що посягає не лише на право власності, але й на інші громадянські цінності.

Взагалі вчені у сфері оперативно-розшукової діяльності вперше починають розробляти теоретичні аспекти протидії вимаганню ще за радянських часів. Так, у згаданий період окремі аспекти протидії вимаганню у наукових статтях «Опыт раскрытия преступлений против личности, связанных с шантажом и вымогательством» та «Неотложные оперативно-розыскные действия при спасении жизни похищенных» одним із перших почав вивчати Т.Г. Утмелидзе.

Водночас, з питань протидії вимаганням було проведено декілька науково-практичних конференцій, результати яких були опубліковані в багатьох все радянських наукових збірниках та методичних рекомендаціях (наприклад, Бюллетень по обмену опытом оперативной работы – 1979, Выявление и документирование взяточничества – 1989). Однак, як видно з наведеного, за радянських часів не було проведено комплексних монографічних досліджень тематики, пов'язаної із протидією вимаганням оперативними підрозділами кримінального блоку.

На відміну від радянських вчених, вітчизняні науковці більш активно розробляють вказану проблематику. Зокрема, на монографічному рівні слід відмітити:

– дослідження, проведене авторським колективом монографії (А. В. Баб'як, І. О. Крепаков, М. В. Стащак, В. В. Шендрика та ін.) на тему:

«Теорія і практика протидії вимогам оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України»;

– монографічні дослідження О. О. Подобного на тему: «Протидія організованій злочинній діяльності, пов'язаній з викраденням людини: криміналістичний та оперативно-розшуковий аспекти» та «Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ у боротьбі з корисливо-насильницькою організованою злочинністю».

Також окремо слід відмітити дисертаційні дослідження вітчизняних вчених на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, зокрема:

– дисертаційне дослідження В. М. Тихоненко на тему: «Методика розслідування примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань»;

– дисертаційне дослідження М. В. Шамоти на тему: «Виявлення та розслідування вимагань, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями»;

– дисертаційне дослідження С. І. Ніколаюка на тему: «Організаційно-тактичні та правові основи боротьби з вимагательством»;

– дисертаційне дослідження на І. О. Крепакова тему: «Попередження та розкриття вимагання оперативними підрозділами ОВС України».

Водночас зазначимо, що вказані дослідження були проведені до останніх докорінних змін кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства, та, як наслідок, більшість положень робіт названих вчених (особливо в частині організаційно-правових засад протидії вимогам), сьогодні вже є неактуальними.

У той же час слід відмітити, що питання оперативно-розшукової протидії вимогам фрагментарно було відображене у наукових статтях, тезах доповідей та навчально-методичних посібниках вітчизняних науковців, зокрема:

– в наукових статтях С. Г. Бевзенка «Тактика проведення першочергових оперативно-розшукових заходів під час документування фактів протидії законній господарській діяльності», М.Г. Богуславського «Окремі аспекти виявлення і розкриття кваліфікованих видів вимагань», А. М. Кислого «Особливості проведення перевірки інформації про вимагання хабара оперативними підрозділами МВС України», О. О. Деревягіна «Механізм вимагання, скоєного організованими злочинними групами, організація і тактика розслідування», І. О. Крепакова «Загальні аспекти розробки організованих злочинних груп, які скоюють вимагання», «Основні напрямки оперативно-розшукової діяльності у попередженні вимагань і заходи щодо їх удосконалення», «Проблеми правового регулювання профілактики

вимагань» та О. М. Горбаня «Особливості проведення оперативно-розшукових заходів при розкритті злочинів, пов'язаних з вимаганням»;

– в навчальному посібнику В. П. Захарова «Оперативно-розшукова діяльність (особлива частина): протидія злочинам загальнокримінального спрямування»;

– в методичних рекомендаціях щодо використання імітаційних засобів під час документування фактів вимагання та одержання неправомірної вигоди, розроблених В. М. Сакалом, В. М. Пісним, В. Р. Сливенком та В. І. Василичуком.

Отже підсумовуючи наведене, можна дійти висновку, що сьогодні враховуючи реалії напруженої криміногенної обстановки в державі, постійного збільшення кількості корисливо-насильницьких злочинів, зокрема вимагань, виникла нагальна необхідність комплексного монографічного дослідження питання оперативно-розшукової протидії вимаганням підрозділами кримінальної поліції.

Одержано 03.10.2016

УДК 343.1:351.746

Сергій Юрійович ПОПОВ,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ЗАКУПКИ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Криміногенна ситуація в Україні є надзвичайно складною. Навіть керівництво МВС, яке довгий час ігнорувало публікації у ЗМІ щодо надзвичайно високого рівня злочинності, змушене було визнати цей факт.

Але визнання значного росту злочинності жодним чином не зменшить його. Проте визнання проблеми – це, як мінімум, шлях до її вирішення.

Таким чином, потрібна активізація діяльності на усіх без винятку напрямках протидії злочинності. Тим паче, що заявлене керівництвом МВС підвищення фінансування співробітників Національної поліції має цьому сприяти.

Ситуацію з кадровою невизначеністю у підрозділах Національної поліції у своїх цілях використали особи, які отримують прибуток за рахунок реалізації заборонених для обігу товарів, предметів і речовин. Сприяло цьому не лише зменшення контролю зі сторони правоохоронних органів через згадані причини, а й значне збільшення кількості джерел надходження таких товарів, за рахунок неконтрольованого

перетину кордону з Російською Федерацією на ділянці більше 200 км. А також збільшилась кількість потенційних покупців таких товарів, предметів через ті ж, вищеперераховані факти.

Але, подобається нам це чи ні, це об'єктивна реальність, яка потребує адекватних засобів реагування. Зокрема, потребує перегляду та удосконалення нормативно-правове забезпечення та заснована на ньому практика підрозділів кримінальної поліції протидії злочинним проявам за рахунок застосування найбільш дієвих засобів, які є на озброєнні, а саме оперативної закупки.

Відповідно до п. 2 ч.1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» працівникам оперативних підрозділів надано право проводити оперативну закупівлю товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. При цьому зазначається, що порядок проведення оперативної закупки здійснюється згідно з положеннями статті 271 Кримінального процесуального кодексу України у порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, Служби безпеки України, погодженими з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України.

Жоден з наведених законів не надає поняття оперативної закупки та не розкриває її зміст, відсилаючи до нормативно-правових актів відомчого характеру.

Одним з таких актів є спільний наказ МВС, СБУ та МДЗУ від 16.09.2013 р., № 887/384/480, яким затверджено Інструкцію про порядок проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки товарів, предметів, речей, послуг, документів, засобів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності (далі – Інструкція), згідно з якою оперативна закупівля – це оперативно-розшуковий захід, пов'язаний з негласним придбанням у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товарів, предметів та речовин, обіг яких визначено чинним законодавством України (у тому числі заборонених до обігу), з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь.

Зазначене поняття представляється зрозумілим та, в цілому, аргументованим. Його зміст не заперечується, адже залишається практично незмінним у ряді інструкцій, які змінюють одна одну. Проте, вважаємо, що досліджуване поняття потребує уточнення та додаткового вивчення. Зокрема, конкретизації мають підлягати предмети та речовини, що обмежені або заборонені в обігу, оскільки

кожен з них має свої відмінні якості, які можуть значно впливати на організаційно-тактичні особливості проведення заходу. Так, в організаційному аспекті зовсім різні заходи здійснюються для підготовки оперативної закупки, приміром, наркотичних засобів та зброї. Ще більше відмінностей як у організації так і тактиці проведення оперативної закупки таких предметів та речовин як радіоактивні матеріали, культурні цінності, донорські органи людини та ін.

Поряд з цим, враховуючи постійні зміни законодавства, що не завжди приймаються з дотриманням нормотворчої техніки в частині узгодження з чинними нормативно-правовими актами, відбуваються складнощі у їх практичному застосуванні.

Досі не подолане протидія між правоохоронними органами в частині отримання показника діяльності та відсутність узгодженості у досягненні кінцевої мети кримінального провадження ще більше усугубляють ситуацію, а також створюють додаткові можливості особам, які займаються злочинною діяльністю, уникнути кримінальної відповідальності.

Так, навіть нещодавнє прийняття Кримінального процесуального кодексу України не змогло вирішити проблему співвідношення кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності. В деякій мірі, ситуація ще більше заплуталась через неготовність практики до кардинальних змін, що стало причиною неможливості документування вже виявлених злочинних фактів.

Прокуратура та суди продовжують ігнорувати положення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», керуючись виключно положеннями КПК України. І це з їх сторони, в певній мірі, зрозуміло, адже порядок проведення оперативної закупки, регламентований цими нормативними актами зовсім по-різному.

Зокрема, відповідно до частини 2 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», рішення про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого-судді або рішення прокурора (у тому числі оперативної закупки), приймаються керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником. Інструкція (п.1.8) уточнює норму Закону вказує, що рішення про проведення оперативної закупки товару приймає керівник оперативного підрозділу, погоджуючи з відповідним прокурором.

У той же час, КПК України (ч.7 ст.271) вказує, що рішення про проведення оперативної закупки, яка є однією з форм контролю за вчиненням злочину, приймає прокурор.

Навіть якщо допустити, що вказана ситуація стала можливою через постійне суперництво процесуальних та оперативно-розшукових заходів у протидії злочинності, то з цим твердженням ніяк не

узгоджується наказ Генерального прокурора України № 4/1гн-1 від 03.12.2012 року «Про організацію прокурорського нагляду за дотриманням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність», яким не передбачене право прокурора на винесення постанови про проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки, а лише на її погодження (п. 13).

Зазначена невизначеність повноважень співробітників оперативних підрозділів та прокурора може бути підставою для визнання дій суб'єктів ОРД щодо прийняття чи погодження рішень про проведення оперативної закупки в рамках ОРС такими, що прийняті поза межами їх повноважень, а отримані унаслідок їх проведення докази – недопустимими.

Більше того, сучасні організаційні проблеми не дозволяють у повній мірі застосовувати принципи оперативності та наступальності як в ОРД так і в кримінальному процесі. Зокрема, підготовка документації для проведення оперативної закупки часто займає стільки часу, що втрачається доцільність її проведення. Багато підрозділів НП України не забезпечені необхідною атестованою технікою для підготовки клопотання. Пересилання таємної документації через відповідні служби та організація роботи режимно-секретних частин підрозділів затягують підготовку оперативної закупки на тижні.

Усі перераховані аспекти негативним чином впливають на ефективність та результативність оперативної закупки, а в результаті і на протидію злочинності загалом.

Одержано 06.10.2016

УДК 343.123.12(477)

Антон Анатолійович САМОЙЛЕНКО,

курсант факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Сергій Олегович САФРОНОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕРЕСІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Сучасний соціально-правовий стан України знаходиться на етапі нового розвитку. В нашій державі зараз проходить період змін всієї системи правоохоронних органів, зокрема й судової влади. Застарілу

«палочну» систему міліції, змінила нова поліція, яка перейшла від каральних функцій до сервісних та профілактично-попереджувальних. Разом зі створенням нового органу – Національної поліції України відбулися зміни у законодавчих актах, які регулюють діяльність даної силової структури.

Незважаючи на те, що з початку прийняття КПК України минуло майже чотири роки його окремі правові норми продовжують привертати велику увагу як юристів-теоретиків так і працівників практичних підрозділів Національної поліції України. Пов'язано це з тим, що після його прийняття права та обов'язки працівників оперативних підрозділів поліції були суттєво зменшені. Під час проведення інтерв'ю з працівниками поліції, які працювали в оперативних підрозділах ще за чинного КПК 1960 року, та на практичну діяльність яких випала можливість у порівнянні випробувати всі аспекти КПК 2012 року вдалося виявити певні недоліки, які викликають непорозуміння з приводу повноважень суб'єктів ОРД Національної поліції України на етапі здійснення кримінального провадження. З даної проблеми увагу привернули положення ч. 2 ст. 41 КПК, у якій зазначено, що оперативні працівники не мають права здійснювати процесуальні дії за власною ініціативою або звертатися про їх проведення до прокурора чи слідчого судді. З цього приводу у працівників оперативних підрозділів почали виникати питання щодо розуміння обсягу виконання ними завдань ОРД, які передбачені ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» в контексті: 1) шляхів забезпечення інтересів кримінального провадження під час його проведення; 2) порядку здійснення пошуку та фіксації протиправних діянь, відповідальність за які передбачена КК України на етапі здійснення кримінального провадження; 3) порядку виконання обов'язків оперативних підрозділів, які передбачені ст. 7 цього ж Закону щодо виявлення, попередження та припинення злочинів, вчинення яких перебуває у причинному зв'язку з фактом здійснення кримінального провадження.

Частина 2 ст. 41 КПК України на законодавчому рівні штучно створила умови за яких працівники оперативних підрозділів Національної поліції втрачають інтерес до забезпечення інтересів кримінального провадження, оскільки вони позбавлені права навіть клопотатися про проведення процесуальних дій перед судом чи прокурором. Суб'єкти ОРД з часу початку досудового слідства повністю втрачають ініціативу щодо проведення будь-яких заходів. Перестають реалізовуватися окремі галузеві принципи ОРД, які є основою функціонального існування оперативних підрозділів в системі органів Національної поліції. Це є суттєвою помилкою в організації ОРД поліції.

Нажаль, під час здійснення кримінальних проваджень у сучасній практиці правозастосування права суб'єктів ОРД Національної поліції, які передбачені ч. 2 ст. 8 закону «Про оперативно-розшукову діяльність» ігноруються суддями та прокурорами. Навіть керівники оперативних підрозділів поліції не проявляють зацікавленості у реалізації цих прав на етапі кримінального провадження, не звертаючи уваги на те, що КПК України та Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» мають однакову юридичну силу. Мова йде про положення ч. 2 ст. 8 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» у якій зазначено, що подання та розгляд відповідних клопотань про проведення оперативно-розшукових заходів, фіксація та використання їх результатів здійснюється з урахуванням особливостей, встановлених Законом «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо мети їх проведення, суб'єктів ініціювання та інших питань, обумовлених специфікою проведення цих заходів. Саме ця правова норма Закону дозволяє оперативним підрозділам Національної поліції звертатися з клопотаннями про проведення певних оперативно-розшукових заходів навіть на етапі існуючого кримінального провадження, на етапі досудового розслідування і навіть судового провадження.

Крім цього суддями, прокурорами та керівною ланкою територіальних органів Національної поліції чомусь не враховується факт того, що оперативні підрозділи відповідно до змісту параграфу другого глави 3 КПК України віднесені до сторони обвинувачення. Водночас слід звернути увагу на те, що згідно зі ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» матеріали ОРД використовуються для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні; можуть бути приводами та підставами для початку досудового розслідування; матеріали ОРД можуть використовуватися для попередження, виявлення та припинення злочинів тощо. Не враховується й те, що згідно зі ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність, відповідальність за які передбачена КК України здійснюється саме в інтересах кримінального судочинства, і це є завданням ОРД. Тобто, проведення ОРД не повинно здійснюватися лише з метою перспективи початку кримінального провадження і закінчуватися моментом початку досудового розслідування. Пошук і фіксація протиправних діянь повинні відбуватися на протязі всього етапу кримінального провадження, оскільки інтереси розпочатого кримінального судочинства (провадження) вичерпуються моментом його закінчення. Під час організації ОРД стосовно учасників кримінального провадження не слід нівелювати поняття «забезпечення інтересів кримінального судочинства

(провадження)» з поняттям «оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження». Останнє поняття стосується аспектів взаємодії між слідчим, прокурором, судом та оперативним підрозділом, що визначено наказом МВС України № 07/2016. Інтереси ж кримінального судочинства (провадження) спрямовані на те, щоб сторони кримінального провадження та інші особи не перешкождали реалізації соціально-правових завдань кримінального провадження, які визначені у ст. 2 КПК України.

Результати інтерв'ю працівників Національної поліції свідчать про те, що під час здійснення кримінального провадження найбільш часто відбуваються факти готування до вчинення злочинів та факти вчинення злочинів, передбачених статтями: 343 (втручання в діяльність працівника оперативного підрозділу, органу досудового слідства поліції), 345 (погроза щодо працівника поліції), 348 (посягання на життя працівника оперативного підрозділу поліції та органів досудового слідства), 369 (пропозиція та обіцянка надати неправомірну вигоду працівнику поліції, прокурору, судді), 369-2 (зловживання впливом), 376 (втручання в діяльність судових органів), 384 (завідомо неправдиве показання свідка чи потерпілого), 386 (перешкодження з'явленню свідка, потерпілого, примушування їх до відмови від давання показань, а також до давання неправдивих показань; підкуп свідка, потерпілого, експерта), 388 (приховування майна, що підлягає конфіскації), 370 (провокація підкупу працівника оперативного підрозділу та органів досудового слідства поліції) КК України. Опитування колишніх учасників кримінального провадження з числа потерпілих, свідків та осіб, які відбували покарання свідчать про випадки вчинення оперативними працівниками органів поліції та органів досудового розслідування на стадії кримінального провадження низки типових злочинів, переважно передбачених статтями: 368 (прийняття пропозиції або одержання неправомірної вигоди працівниками поліції, прокурорами, суддями), 364 (зловживання владою або службовим становищем з боку прокурорів та працівників органу досудового слідства поліції), 373 (примушування працівниками оперативних підрозділів осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів давати показання), 397 (втручання в діяльність адвоката) КК України.

Таким чином, слід констатувати, що працівники Національної поліції України і інші сторони кримінального провадження підтверджують імовірність факту готування до злочину, вчинення замаху на злочин або його вчинення у латентній формі саме у кореляційному зв'язку з наявним кримінальним провадженням. У свою чергу, це обґрунтовує наявну потребу організувати та здійснювати ОРД відносно учасників кримінального провадження та осіб, які з ними

контактують. Сторони кримінального провадження повинні бути в межах оперативної уваги підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України та підрозділів боротьби з корупцією, оскільки кримінальне провадження здійснюється посадовими особами, які виконують функції держави.

Практична новизна отриманих результатів вбачається у виявленні суттєвих помилок оперативних підрозділів щодо організації ОРД на етапі кримінального провадження та у визначенні типових напрямків оперативної уваги суб'єктів ОРД Національної поліції України стосовно учасників кримінального провадження, а також в обґрунтуванні підстав з приводу здійснення ОРД для забезпечення інтересів кримінального провадження.

Одержано 18.10.2016

УДК 343.123.12(477)

Сергій Олегович САФРОНОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ТИПОВІ ОЗНАКИ ІМОВІРНИХ ФІГУРАНТІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ РОБОТИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

З урахуванням обов'язків суб'єктів ОРД Національної поліції України та стратегії реформування правоохоронних органів суттєвим чинником, який буде свідчити про виконання поліцією своїх завдань є показники щодо зниження рівня злочинності. Одним із способів, який буде цьому сприяти є превенція злочинів. Під терміном «превенція злочинів» пропонується розуміти засновану на етико-правових принципах і приписах законодавства діяльність суб'єктів ОРД поліції щодо виявлення помислу («голого умислу») на вчинення злочину та здійснення психологічного впливу на його носія з метою недопущення реалізації злочинних задумів та намірів у будь-яких фактичних проявах дозлочинних діянь особи.

Для вдалого процесу організації та планування превентивної діяльності оперативних підрозділів слід окреслити коло імовірних фігурантів превентивної роботи. З цього приводу були проведені відповідні дослідження, метою яких було визначити типові ознаки осіб, які перед вчиненням злочину перебували у стані злочинного помислу, тобто у особи існував злочинний задум або намір але вона не

вчиняла ніяких дієвих актів поведінки. Аналіз результатів цих досліджень дозволяє прийти до наступних висновків.

Перш за все, слід констатувати, що 97 % респондентів з числа опитаних працівників оперативних підрозділів поліції визнавали можливість зародження злочинного помислу у будь-якої людини, а у якості закономірних чинників, які були причиною цього називали як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори. До речі, за результатами авторських досліджень у 78 % осіб, які ніколи не притягувалися до кримінальної відповідальності, хоча б раз в житті виникали злочинні помисли, які вони зуміли подолати та утриматись від вчинення злочину.

Серед об'єктивних факторів, які впливають на появу злочинного помислу найбільш часто називалися: 1) злочинна діяльність як промисел, завдяки якому особа отримує дохід або забезпечує своє існування; 2) систематичне перебування у злочинному середовищі; 3) потрапляння під психоемоційний вплив осіб зі злочинним менталітетом; 4) акти підбурювання або примушування особи до вчинення злочину; 5) сімейні негаразди, які переважно відбувалися через нестачу грошей; 6) випадкове спостереження або сприйняття прикладів злочинних міркувань чи злочинних дій; 7) настання складної життєвої ситуації у якій людина раніше не опинялася і не була готова до неї. Наприклад, потрапляння у велику боргову залежність, тривала або невиліковна хвороба, спор при розподілі майна, безробіття, втрата місця мешкання, підприємницьке банкрутство тощо; 8) брак виховання у дитинстві та юнацтві.

До суб'єктивних чинників, які зароджують злочинний задум або намір переважна кількість респондентів віднесла: 1) небажання працювати; 2) прагнення до скорішого або більш більшого отримання матеріальних благ; 3) безвір'я, відсутність моральних цінностей; 4) бажання помститися, поновити справедливість за своїм розумінням; 5) розчарування в особистих авторитетах та ідеалах, зокрема ідеалах кохання; 6) підвищена самооцінка та самовпевненість; 7) егоїзм; 8) прагнення до лідерства, влади, авторитетності, слави; 9) психічні розлади або хвороби; 10) психофізіологічну залежність від наркотиків, алкоголю, азартних ігор; 11) психологічну податливість; 12) низький рівень інтелекту.

Сучасний стан та тенденції злочинних задумів та намірів переважна кількість респондентів, з числа опитаних працівників оперативних підрозділів поліції, висвітлила через ознаки: віку, статі, матеріального статусу, спрямованості помислів та особистих якостей людини.

Так, на їхню думку, з відносно тривалим (тобто більше 5 діб) перебуванням у стані злочинного задуму або наміру злочини вчиняють

особи у віці від 35 років. До речі, тривалість періоду злочинного задуму або наміру у таких осіб становить в середньому 2 місяці. У стані злочинного задуму або наміру жінки (62 %) перебувають у більшості випадків, і у більш тривалий термін аніж чоловіки (38 %). Таким чином, для планування превенції гіпотетично визначено вікове та статеве коло осіб, які потребують посиленої превентивної уваги.

Жебраки, особи з низьким рівнем доходів (до 1500–2500 гривень на місяць) та особи з високим рівнем доходів (від 20 000 гривень на місяць і більше) значно рідше довго виношують злочинний задум або намір, частіше відразу переходять до дієвих актів підготовки до злочину, до готування, замаху або вчинення злочину – 73%. Таким чином можливо стверджувати, що представники середнього класу мають більшу схильність до обдумування своїх вчинків, у них більш розвинені стримуючі злочин пси-фактори. Тому, у разі наявності групових форм злочинного помислу більш дієву силу превентивних заходів слід орієнтувати саме на них.

Кримінальні задуми та наміри у більшості випадків перебувають у залежності з: корисливими спонуканнями – 53 %; бажаннями помсти – 25 %; устремлінням до кар'єрного росту, влади, підвищення особистого авторитету та репутації – 10 %; сексуальним задоволенням – 6 %; ідейними цінностями – 3 %; релігійними та окультними віруваннями – 2 %. 1 % злочинних помислів констатувався респондентами у якості помислів невизначеної спрямованості, що пояснювалося ними через наявність у особи розумових, психологічних, психічних, фізіологічних відхилень або патологій.

Більшу схильність до відносно тривалого часу перебування в стані «голоного умислу» проявили ті суб'єкти злочину, які вчинили його на побутовому ґрунті. Приводом для зародження злочинних намірів в основному були: 1) ситуації пов'язані з ревнощами і подружньою невірністю; 2) систематичні акти сімейного насильства, як фізичного, так і психічного характеру; 3) шлюбні афери; 4) родинно-сімейні розбіжності в отриманні частки спадщини; 5) подружні суперечки з приводу облаштування життя, виховання дітей, використання сімейного бюджету, виділення майна при розлученні; 6) боргові зобов'язання; 7) фізична неміч члена сім'ї через старість чи хворобу. У зазначених випадках, в стані злочинного задуму або наміру деякі особи перебували роками, а мінімальним терміном такого психологічного стану за усередненими даними було 9 днів.

В меншій мірі у стані злочинного наміру перебували особи, які вчинили злочин у сфері професійної діяльності. У таких осіб процес актуалізації думки мотиваційними чинниками був більш швидкоплинним. Вони швидше приймали остаточне рішення вчинити злочин, швидко

знаходили внутрішні виправдання своїх злочинних помислів і більш швидкоплинно переходили до дієвих актів поведінки, спрямованої на реалізацію задуманого. У середньому перехід від думок до дій становив максимум 4 місяці, а мінімум 5 днів.

Найменший строк тривалості перебування у стані «голоного умислу» був властивий для осіб, які займаються злочинним промислом або раніше були засуджені до позбавлення волі. Завдяки існуючим у них психологічним настановам на неправомірну поведінку та наявним злочинним навичкам процес самоузгодження думок з мотиваційним потенціалом проходить скоріше аніж у інших. За результатами проведених досліджень максимальний термін перебування у стані злочинного задуму або наміру осіб, які раніше були засуджені становить 1,5 місяця, а мінімальний до 24 годин. У осіб, які займаються злочинним промислом ці терміни ще менші, оскільки рішення про потребу вчинити злочин ними було прийнято заздалегідь, питання лише в тому, коли воно (тобто рішення) буде самоузгоджено з умовами досягнення мети та особистими уявленнями про обставини подій.

Для організації роботи оперативних підрозділів у напрямку виявлення осіб зі злочинним помислом буде доцільним будувати мережу інформаційних джерел за принципом покриття чотирьох сфер життєдіяльності людини: 1) домівка, сім'я, побут; 2) робота, або інше місце отримання доходів (зокрема місце навчання – для осіб які навчаються); 3) місце дозвілля та відпочинку; 4) місця психоемоційних та інтимних спілкувань (клуби, церква, громадські об'єднання, мережа Інтернету тощо). Практикою оперативної роботи доведено, що хоча б у одній сфері буття особа демонструє певні ознаки неблагих задумів чи намірів і, можливо, що вони будуть кримінальними.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у виявленні типових ознак осіб, які схильні певний час перебувати у стані злочинного помислу (задуму або наміру). Прикладне значення вбачається у можливості використання даних результатів дослідження у якості орієнтирів оперативної уваги під час організації та планування превентивної роботи, яка є різновидом профілактично-попереджувальної діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України.

Одержано 17.10.2016

УДК 004.056

Ірина Костянтинівна СЕЗОНОВА,

кандидат технічних наук, доцент,

завідувач кафедри інформаційної безпеки факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Юлія Олександрівна НЕСТЕРЦОВА,

курсант Харківського національного університету внутрішніх справ

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Під «інформаційною безпекою» поняття «безпека» визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів суспільства. Як системне поняття «безпека» – це визначені умови, в яких перебуває складна система, коли дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними по відношенню до даної складної системи у відповідності до наявних, на даному етапі, потреб, знань та уявлень.

стан захищеності систем обробки і зберігання даних, при якому забезпечено конфіденційність, доступність і цілісність інформації, або комплекс заходів, спрямованих на забезпечення захищеності інформації від несанкціонованого доступу, використання, оприлюднення, руйнування, внесення змін, ознайомлення, перевірки, запису чи знищення. У цьому значенні також використовують термін «захист інформації», що є, напевно, більш доцільним.

Поняття «інформаційна безпека» є значно ширшим, ніж вищенаведене визначення. Це складна система інформаційних правовідносин, яка одночасно повинна задовольняти інформаційні права особистості, організацій та держави й не порушувати інформаційні права держави, організацій та особистості.

Об'єктивно категорія «інформаційна безпека» виникла з появою засобів інформаційних комунікацій між людьми, а також з усвідомленням людиною наявності у людей і їхніх співтовариств інтересів, яким може бути завдано збитку шляхом дії на засоби інформаційних комунікацій, наявність і розвиток яких забезпечує і задає інформаційний обмін між всіма елементами соціуму.

В законодавстві України фігурує поняття інформаційної безпеки держави, організації та особистості. Інформаційну безпеку держави визначають як стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки

застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації. Під інформаційною безпекою організації – цілеспрямовану діяльність органів та посадових осіб з використанням дозволених сил і засобів по досягненню стану захищеності інформаційного середовища організації, що забезпечує її нормальне функціонування і динамічний розвиток. Інформаційну безпеку особистості характеризується як стан захищеності особистості, різноманітних соціальних груп та об'єднань людей від впливів, здатних проти їхньої волі та бажання змінювати психічні стани і психологічні характеристики людини, модифікувати її поведінку та обмежувати свободу вибору.

Правоохоронні органи, зокрема, національна поліція України є складовою частиною системи інформаційної безпеки держави, має специфічні особливості функціонування в інформаційному середовищі як організація та органом охорони інформаційних прав особистості.

Кожен вид інформаційної діяльності працівників правоохоронних органів вирізняється специфічними правилами та порядком їх здійснення, які встановлюються правовими нормами.

Визначення конкретного змісту правової норми, яка регламентує діяльність суб'єктів інформаційних правовідносин є складним з огляду на їх різноплановість та нерівноправність і, як правило, визначається правовими нормами, що регулюють кожний конкретний вид інформаційної діяльності.

Інформаційна діяльність під час проведення досудового розслідування регламентується великою кількістю законодавчих норм, поперше, сукупність яких не є досконалою, по-друге, реалізація яких супроводжується великою кількістю ризиків від людського фактору до проблем з інформаційно-телекомунікаційним супроводженням.

Прикладом негативного інформаційного впливу на здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень є внесення у Єдиний державний реєстр судових рішень інформації про дозвіл суду на проведення обшуків та інших процесуальних дій. Інформація, яка не підлягає оприлюдненню за діючими законодавчими нормами, стає відомою підозрюванним, обвинуваченим та іншим учасникам досудового розслідування. Негативні наслідки такої інформаційної діяльності, вочевидь, не потребують детального опису. Недопущення таких явищ за допомогою автоматичного (програмного) контролю при внесенні інформації до Єдиного державного реєстру судових рішень є нескладною технічною задачею, але для її вирішення не достатньо, а в контексті попередження потребує використання і

застосування при впровадженні інформаційних процедур в процес досудового дослідження певної соціально-правової моделі.

Інформаційна діяльність правоохоронних органів відноситься до соціально-правових явищ, які допускають формалізацію і як наслідок цього, моделювання та прогнозування результатів цієї діяльності при зміні потреб, знань та уявлень.

Модель інформаційної діяльності при проведенні досудового розслідування дозволяє отримати нову інформацію про сам об'єкт дослідження – у випадку, що розглядається – процедуру або процес.

Процес соціально-правового моделювання можна розділити на чотири етапи. Перший етап – визначення класу об'єктів, що досліджуються і законів, що зв'язують розглянуті об'єкти. Цей етап вимагає широкого знання фактів, що відносяться до досліджуваних явищ, і глибокого проникнення в їх взаємозв'язки. На першому формується єдине теоретичне уявлення про досліджувану систему. Цей етап припускає присвоєння усім істотним для вирішення даного завдання компонентам системи відповідних понять, виявлення та вербальний опис найбільш істотних факторів і показників розвитку, залежностей і закономірностей. Результатом цього етапу є побудова концептуальної моделі. Другий етап – це отримання результатів за допомогою моделі для подальшого їх зіставлення з результатами спостережень досліджуваних явищ. Третій етап – це з'ясування того, чи задовольняє прийнята гіпотетична модель критерій практики, тобто чи узгоджуються результати спостережень з теоретичними наслідками моделі і з якою точністю. Застосування критерію практики до оцінки моделі дозволяє зробити висновок про правильність положень, що лежать в основі досліджуваної моделі. Цей метод є єдиним методом вивчення недоступних нам безпосередньо явищ макро- і мікросвіту. Четвертий етап полягає в наступному аналізі моделі в зв'язку з накопиченими даними про досліджувані явища і процеси і у вдосконаленні моделі. В результаті з'являється можливість з тією чи іншою мірою достовірності оцінювати реальну ситуацію і прогнозувати її наслідки, іншими словами – ставити експеримент.

Метод соціально-правового моделювання дає можливість моделювати з інформаційних позицій правову систему суспільства в цілому, механізми правового регулювання, правотворчості, правопорядку та ін.

Одержано 27.10.2016

УДК 343.56(477)

Євгеній Сергійович СЛІПЕЦЬ,

слухач магістратури

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Павло Миколайович МІТРУХОВ,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ГРАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

В Україні з початку переходу до ринкової економіки гостро стоїть проблема протидії тіньовому бізнесу, що завдає шкоду інтересам громадян та заважає реалізовувати фіскальні функції державним органам. Одним із найнебезпечніших злочинів у цій сфері, який завдає серйозної шкоди здоров'ю людей та економічній безпеці держави, є зайняття гральним бізнесом. Наразі глибока економічна криза в країні зумовлює необхідності проведення процесу легалізації грального індустрії та наповнення коштами державного бюджету.

Сьогодні за заняття гральним бізнесом винна особа притягується до кримінальної відповідальності за ст. 203-2 КК України. Згідно зі статистичними даними Генеральної прокуратури України, у 2014 р. обліковано 1084 таких кримінальних правопорушення, у 2015 р. – 735 і по жовтень 2016 р. – 634. Динаміка злочинності у сфері грального бізнесу свідчить, що її рівень за останні роки значно зменшився, але, на жаль, статистика не завжди відповідає реаліям практики.

Як свідчить практика, заборона грального бізнесу не тільки не вирішує проблему, а й залишає цю діяльність у «тіні», яка діє поза будь-яким контролем держави. Разом з тим доступ до грального бізнесу населення та його шкідливий вплив на громадян не зменшився. Протягом останніх шести років законодавцями було внесено на розгляд Верховної Ради України понад 10 законопроектів щодо легалізації та врегулювання ринку азартних ігор, однак жодна з цих спроб не була втілена в життя.

Значний внесок у розвиток цієї проблеми з різних аспектів зробили такі вчені, як: І. А. Валіков, Н. П. Капітаненко, Р. О. Пиняга, Д. С. Приходько, В. Н. Радоман та інші. Разом з тим, не зважаючи на велику кількість робіт, проблема легалізації грального бізнесу в Україні залишається відкритою. Складність і багатогранність цієї проблеми та її принципова важливість у сфері внутрішньої державної політики зумовлюють доцільність проведення подальших наукових досліджень. Зокрема, вона потребує негайного висвітлення та

вирішення з урахуванням світового досвіду регулювання ринку азартних ігор різних передових країн, особливо Євросоюзу, і водночас врахування власної, відмінної від інших країн, специфіки розвитку ринку.

Верховною Радою України від 15 травня 2009 року було прийнято закон «Про заборону грального бізнесу в Україні», однак він діє формально та не вирішує сучасних проблем. Це пов'язано з тим, що 11 грудня 2015 р. у Верховній Раді зареєстровано законопроект № 3632 «Про детінізацію ринку азартних ігор та забезпечення доходами бюджету з метою виконання соціальних зобов'язань», розроблений Кабінетом Міністрів України. Метою законопроекту є запровадження дієвої системи регулювання грального бізнесу і наповнення державного бюджету та водночас ефективне регулювання рівня доступності ринку азартних ігор для різних категорій населення, що має сприяти підвищенню ефективності боротьби із залежністю громадян від азартних ігор. Даний законопроект на сьогоднішній день відхилено і в Комітеті опрацьовується законопроект № 4663 від 13 травня 2016 р. «Про детінізацію ринку азартних ігор та забезпечення доходами бюджету з метою виконання соціальних зобов'язань».

На думку Голови Комітету Верховної Ради з питань запобігання і протидії корупції Соболева Єгора Вікторовича, документ не містить всього спектра детального державного контролю при регулюванні діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор. Це дає змогу надалі маніпулювати його нормами на користь особистих інтересів посадових осіб та суб'єктів грального бізнесу.

На нашу думку, врегулювати ці суперечки та проблеми можливо за рахунок посилення контролю за виконанням закону «Про заборону грального бізнесу в Україні» і подальшого не прийняття законопроектів «Про детінізацію ринку азартних ігор та забезпечення доходами бюджету з метою виконання соціальних зобов'язань».

За висновками європейських експертів, легалізувати гральний бізнес в Україні треба, але зробити це в цивілізований спосіб і так, щоб держава і відповідно держбюджет максимально отримували прибутки від цього. На їхню думку, узаконені казино доцільно розміщувати розосереджено по всій країні, бажано у віддалених від обласних та районних центрів місцях, де перспективно розвивати захист природи та екологічний туризм. Подібна стратегія наповнить місцеві бюджети великими фінансовими вливаннями.

Також при вирішенні цієї проблеми доцільно враховувати передовий досвід інших держав. Наприклад, у Великобританії, в 1994 році був створений лотерейний фонд Національної лотереї на культурні та суспільні потреби «Добрі Справи» (Good Causes). Прибуток від грального бізнесу спрямовується на фінансування значущих для країни

гуманітарних проектів, грантових програм у сфері культури і мистецтва. За цей час на потреби соціокультурної сфери Великобританії було спрямовано понад 40 млрд фунтів (28 % від загального лотерейного фонду). Це тисячі здійснених культурних проектів, сотні побудованих і модернізованих музеїв, дитячих юнацьких спортивних шкіл, культурно-просвітницьких центрів, бібліотек, можливість для мільйонів громадян безкоштовно відвідувати головні арт-платформи країни. Це також сотні новостворених об'єктів культурної та гуманітарної сфери, відреставровані пам'ятники культури та історії, тисячі знятих фільмів і мультфільмів, здійснених арт-проектів, проведених фестивалів, альтернативні освітні програми, книговидання, підтримка ініціатив етно-національних меншин, запуск ефективних програм роботи із соціально незахищеними громадянами – дітьми-сиротами, людьми з обмеженими можливостями, біженцями.

З іншого боку, через легалізацію грального бізнесу в Україні відбудеться збільшення фактів крадіжок та інших кримінальних злочинів, зруйнованих родин та самогубств. У свою чергу це призведе до наповнення тюрем злочинцями. А кошти державного бюджету, що були спрямовані на розвиток суспільства, підуть на утримання правопорушників у в'язницях та психічнохворих у лікарнях. За словами представників Української православної церкви, Греко-католицької церкви, Римо-католицької церкви та інших віросповідань, узаконення ігроманії заради грошей у бюджеті є аморальним.

Крім того, гральні заклади нерідко використовуються кримінальними структурами для відмивання злочинних грошей. Помічено, що в гральних зонах, що діють на території багатьох держав, рівень злочинності помітно вищий за аналогічний показник у середньому по країні. Таким чином, незважаючи на те що гральні заклади є джерелом доходів до бюджету країни, не можна заперечувати їх негативний вплив на населення.

Фактично на сьогоднішній день усі великі суб'єкти грального бізнесу вже працюють у державі в обхід діючого законодавства шляхом отримання у Міністерства фінансів ліцензії на ведення господарської діяльності під видом державної лотарей. Такі суб'єкти перебувають поза зоною регулювання держави, що також вказує на необхідність вирішення цього питання.

Як висновок слід зазначити, що легалізація грального бізнесу в Україні порушить конституційні принципи пріоритету прав і свобод людини і громадянина, захисту моральності та здоров'я населення. У багатьох людей, схильних до азарту, розвинеться залежність від азартних ігор, яка у важких формах становить небезпеку як для самого гравця, так і для його оточуючих.

Одержано 10.10.2016

УДК 343.98.06(477)

Людмила Ігорівна СОБЧЕНКО,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

СТАН НАУКОВИХ РОЗРОБОК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЖИМУ СЕКРЕТНОСТІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Постійне удосконалення роботи підрозділів кримінальної поліції є важливим напрямком діяльності держави. З такою протидією здійснюється цілий комплекс заходів, що сприяє забезпеченню національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Одним із таких заходів є забезпечення режиму секретності. Режим секретності (англ. Confidentiality (secrecy) regime) – встановлений нормами права згідно з вимогами Закону України «Про державну таємницю» та інших виданих до нього нормативно-правових актів єдиний порядок забезпечення охорони державної таємниці, що визначає процедури поводження з відомостями, що становлять державну та службову таємниці. А так як підрозділи кримінальної поліції під час оперативно-розшукової діяльності постійно працюють з інформацією обмеженого доступу, велике значення потрібно приділяти забезпеченню режиму секретності для захисту національної безпеки в цілому.

Огляд спеціальної літератури показав, що питання пов'язані із забезпеченням режиму секретності в правоохоронних органах, були предметом уваги вчених у дисертаційних дослідженнях О. В. Адабаша, В. Г. Гриценка, С. О. Князева, Ю. П. Мірошника та інші. Зокрема, вказані вчені у своїх роботах детально зупинилися на розгляді:

- 1) соціально-правових основ охорони державної таємниці в Україні;
- 2) організації управління у сфері охорони державної таємниці в Україні;
- 3) інформаційно-правовому регулюванні у сфері охорони державної таємниці;
- 4) адміністративно-правовому регулюванні конфіденційної інформації;
- 5) структурі адміністративно-правових режимів конфіденційної інформації;
- 6) правових основах взаємодії режимно-секретних органів з Службою безпеки України;
- 7) організаційно-правовому механізмі та змісті взаємодії режимно-секретних органів підприємств та установ, зокрема МВС України, з Службою безпеки України;

- 8) теоретико-правових засадах режиму секретності в Україні;
- 9) організаційно-процедурному забезпеченні режиму секретності в Україні.

Отже, питання стан щодо стану наукових розробок забезпечення режиму секретності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції не було предметом дослідження вказаних вчених.

Відзначимо, що різнопланові аспекти досліджуваної тематики даного питання розглядалися на рівні наукових статей, лекцій та тез доповідей такими науковцями як: В. М. Бабакін, С. Л. Бєрвєно, А.В. Головач, В. Г. Гриценко, О. Ф. Долженков, О. А. Долгий, Ю. І. Дмитрик, В. В. Кухар, Д. В. Куценко, Ю. Ф. Козлов, О. М. Ключєв, С. О. Князєв, Ю. П. Мірошник, О. І. Нізельник, В. Д. Пчолкін, О. Б. Розводовський, В. В. Сенік, О. О. Сухачов, М. В. Стаццак, В. О. Черков, В. В. Шєндрик, Г. О. Шлома, М. М. Юнаков та ін.

Отже, підсумовуючи можна зробити висновок, що незважаючи на те, що окремі аспекти режиму секретності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності розглядалися вченими та практиками, однак дисертаційне дослідження, присвячене дослідженню проблематики забезпечення режиму секретності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції, відсутнє. Вказане свідчить про те, що питання забезпечення режиму секретності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції потребує підвищеної уваги зі сторони науковців, зокрема на дисертаційному рівні.

Одержано 25.10.2016

УДК 343.31

Микола Володимирович СТАЦЦАК,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
та розкриття злочинів факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЕЛЕМЕНТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ ПЕРВИННОЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Аналіз спеціальної фахової літератури свідчить про те, що питання складових елементів організації оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації стало предметом дослідження вчених ще у радянський період, у зв'язку з цим виникає необхідність спочатку здійснити огляд думок науковців того часу.

Так, Е. А. Бірюков, Ю. С. Блинов, В. Г. Бобров, Б. Е. Богданов, В. А. Варно, Б. В. Бойцов, Б. С. Болотський, Г. Л. Борисов, М. В. Крестинський, П. П. Мозговой, Я. В. Нелюбін, А. П. Пашенко, Г. К. Сінілов, Н. Г. Ситковець, В. І. Степанов, В. А. Струнін та А. А. Фальченко зробили висновок про те, що основними складовими організації ОРД є: 1) вивчення, аналіз і оцінка оперативної обстановки; 2) планування роботи; 3) підбір, розстановка і навчання оперативного складу; 4) використання допомоги громадськості; 5) використання оперативно-розшукових форм і методів у боротьбі зі злочинністю; 6) облік і оцінка результатів діяльності; 7) узагальнення та розповсюдження позитивного досвіду і результатів наукових досліджень.

У навчальному посібнику «Попередження і розкриття кишенькових крадіжок» А.І. Гуров запропонував своє бачення щодо елементів організації виявлення кишенькових крадіжок, а саме: 1) організація агентурних заходів з урахуванням наявної інформації і існуючої оперативної обстановки;

2) визначення способів перевірки осіб, які перебувають під адміністративним наглядом або на інших видах обліку; 3) розстановка наявних сил і засобів, постановка конкретних задач особовому складу міськрайвідділів і членам спеціалізованих добровольчих народних дружин; 4) визначення порядку взаємодії з оперативно-пошуковими групами, які працюють на залізничному транспорті, а також з працівниками інших служб і підрозділів органів внутрішніх справ.

Під час дослідження напрямів удосконалення правового регулювання діяльності підрозділів карного розшуку в процесі розкриття злочинів минулих років, радянський фахівець у сфері ОРД В.В. Плехов навів доволі нестандартний та відмінний від інших науковців того часу алгоритм ОРД, а саме: 1) аналітична робота та інформаційне забезпечення; 2) планування; 3) взаємодія між службами і окремими працівниками; 4) професійна підготовка; 5) узагальнення і використання позитивного досвіду; 6) використання технічних засобів; 7) облік результатів роботи; 8) контроль за роботою; 9) стимулювання; 10) надання практичної допомоги по конкретних справах; 11) особиста участь у конкретних справах.

Продовжуючи розгляд генезису алгоритму оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації, далі потрібно приділити увагу аналізу думок вітчизняних вчених. Так, під час вивчення інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності з викриття хабарництва в судовій системі, Т. С. Демедюк зробила висновок, що організаційна діяльність вказаного процесу передбачає такі елементи:

– вивчення та оцінку оперативної обстановки в суді (ухвалених суддями рішень; ієрархії влади; співпраці з адвокатами, іншими

юристами; зв'язків зі злочинними угрупованнями; наявності корумпованих стосунків; клімату в колективі та ін.);

– організацію роботи негласних працівників у судах, контроль і керування їх діяльністю;

– взаємодію оперативних підрозділів між собою та іншими службами ОВС з метою обміну інформацією тощо.

З точки зору І.М. Ніщети, пошукова діяльність з виявлення ознак бюджетних злочинів повинна включати такі етапи:

1) безпосередній збір первинної інформації, що охоплює сфери пошуку, об'єктів пошуку, суб'єктів пошуку, основні прийоми оперативного пошуку;

2) перевірка (аналіз) отриманої первинної інформації (мається на увазі: визначення надійності джерел одержання первинної інформації; визначення способів та шляхів перевірки інформації; визначення можливості перевірки отриманої інформації через інші джерела (гласні та негласні); оцінка характеру та повноти інформації; проведення (при необхідності) додаткових заходів та фіксація перевіреної інформації;

3) використання отриманої первинної інформації.

В. О. Гордієнко вважає, що до елементів організації протидії підрозділами карного розшуку злочинам проти власності, що вчиняються радикально налаштованими особами, відносяться:

– інформаційно-аналітичне забезпечення процесу протидії підрозділами карного розшуку злочинам проти власності, що вчиняються радикально налаштованими особами;

– планування роботи;

– налагодження взаємодії;

– облік, аналіз та оцінка результату організації діяльності із протидії злочинам проти власності, що вчиняються радикально налаштованими особами, а також визначення прорахунків у вказаній діяльності та шляхів їх усунення.

О. О. Руденко, досліджуючи оперативний пошук злочинів, що пов'язані з незаконною господарською діяльністю, визначив, що задачі окресленої діяльності реалізуються в рамках певних елементів організації, а саме:

– аналіз та оцінка первинної інформації;

– розстановка сил та засобів;

– планування;

– контроль за виконанням поставлених задач.

Б. В. Щур, Л. Ф. Гула, В.П. Захаров, О. В. Кондратюк, О.Є. Користін, А. М. Кравченко та ін. дотримуються думки, що організація оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації містить

такі елементи: аналіз та оцінка первинної оперативної інформації; планування дій оперативних підрозділів, залежно від оперативної інформації, яка надійшла у конкретний проміжок часу; розстановка оперативно-розшукових сил з метою виявлення осіб, які можуть бути причетні до злочинів або виношують намір їх вчинення; взаємодія оперативних підрозділів ОВС України між собою, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, установами, громадськими організаціями; контроль за діяльністю оперативних підрозділів.

Ґрунтуючись на загальнотеоретичних положеннях організації ОРД, В. П. Шеломенцев визначає організацію пошуку і фіксації фактичних даних про злочини у сфері високих технологій як найбільш доцільну систему використання наявних у підрозділах по боротьбі з економічною злочинністю сил, засобів і методів ОРД, яка складається з:

- вивчення, аналізу й оцінки оперативної обстановки у сфері високих технологій;
- планування оперативно-розшукової діяльності, як у фізичному, так і електронному середовищі;
- розстановки сил і засобів оперативних підрозділів по боротьбі з економічною злочинністю;
- організації взаємодії та міжнародного співробітництва при здійсненні пошуку і фіксації фактичних даних про ці злочини;
- контролю за оперативно-розшуковою діяльністю.

Таким чином, на підставі аналізу наведеного та відповідно до вимог часу розроблено алгоритм досліджуваного процесу, зокрема:

1. Аналіз оперативної обстановки на території, лінії чи об'єкті оперативного обслуговування.
2. Визначення інформаційних потреб оперативного підрозділу.
3. Збір, аналіз та вивчення інформації про об'єкти, які становлять оперативний інтерес.
4. Визначення та оцінка реальних оперативних можливостей підрозділу кримінальної поліції.
5. Планування оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації.
6. Здійснення оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації.
7. Перевірка отриманої первинної оперативно-розшукової інформації.
8. Аналіз та оцінка ефективності оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації.

Одержано 14.10.2016

УДК 343.14

Садіг Рзаєвич ТАГІЄВ,

*кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,
голова Апеляційного суду Чернігівської області;*

Юлія Ігорівна ГЕКОВА,

*науковий співробітник відділу організації наукової роботи
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ ВНАСЛІДОК КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА, ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Одним із напрямів проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) є використання такого більшою мірою оперативно-розшукового інституту як конфіденційне співробітництво. При цьому однією з новацій КПК України 2012 р. є запровадження у ст. 275 норми щодо використання слідчим інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва, під час проведення НСРД. Проте незрозумілим є положення, чи обмежує КПК України слідчого в повноваженнях щодо самостійного проведення конфіденційного співробітництва.

На думку деяких практичних працівників, із набранням чинності новим КПК України таємне збирання доказів максимально спроститься, а також максимально спроститься процедура використання таких доказів при доказуванні, та зникнуть останні перестороги з боку суду щодо довіри таким доказам, що, у свою чергу, приведе до якнайширшого використання таємних дій у дуже широкій категорії справ.

Такий хід законодавця можемо пояснити тим беззаперечним фактом, що одне з найважливіших місць в ОРД посідають відносини оперативних підрозділів із громадянами, які складають соціальне середовище їх функціонування.

При цьому, як справедливо наголошується вітчизняними вченими, визначення можливостей більш раціонального застосування наявних та розробка нових форм і способів використання допомоги громадян в ОРД є одним з основних напрямів її удосконалення.

У свою чергу, аналіз відомчої та міжвідомчої нормативно-правової бази дає підстави стверджувати, що слідчий не наділений повноваженнями залучати різні категорії громадян до негласного співробітництва, налагоджувати зв'язки з негласними джерелами, адже агентурно-оперативна робота є складовою частиною ОРД оперативних

підрозділів, визначених у ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оснований на негласному співробітництві з громадянами, та здійснюється з метою попередження, виявлення, припинення правопорушень, пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, в інтересах кримінального провадження та для отримання інформації з метою забезпечення безпеки громадян, суспільства і держави.

Законодавець вперше в абз. 3 ч. 1 ст. 10 ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України» вказав, що оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених законом до підслідності Національного бюро, а також в інших справах, витребуваних до Національного бюро прокурором, що здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування працівниками Національного бюро, проводять старші детективи та детективи Національного бюро, які є державними службовцями. В цьому ж законі зазначено, що в до обов'язків даного бюро входить забезпечення на умовах конфіденційності та добровільності співпраці з особами, які повідомляють про корупційні правопорушення (п. 7 ч. 1 ст. 16).

Однією з проблем використання результатів конфіденційного співробітництва під час кримінального провадження є допустимість доказової бази, тобто важливим є те, щоб фактичні дані про протиправну поведінку особи були отримані не лише з додержанням процесуальної форми, а і з дотриманням режиму законності. Так, виходячи з положень п.п. 1, 6, 13 ч. 1 ст. 8 та ч. 2 ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», на оперативних працівників покладено обов'язок дотримуватися умови добровільності при використанні допомоги громадян. Цим спеціально-галузевим положенням корелює і конституційне положення ч. 1 ст. 19, яке вказує на недопустимість робити те, що не передбачено законодавством. При цьому для громадян не існує правового обов'язку сприяти працівникам оперативних підрозділів, тобто – це їх право. Правом це, як також з'ясували в ході аналізу правової основи оперативно-розшукової діяльності окремі вітчизняні вчені, є і для оперативних працівників.

При цьому, досліджуючи питання використання конфіденційного співробітництва під час проведення НСРД, переважна більшість оперативних працівників та керівників оперативних підрозділів (близько 90 %), які направляли отримані внаслідок конфіденційного співробітництва матеріали слідчому, не тільки підтримують можливість використання компрометуючих матеріалів, а й переважно використовують саме такий спосіб у роботі з негласним апаратом.

На перший погляд може видатись, що поняття «компрометуючі матеріали» та «добровільність» є взаємовиключними.

У ч. 1 ст. 275 КПК України зазначено, що під час проведення НСРД слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення НСРД у випадках, передбачених цим Кодексом. Тому академік В. Ю. Шепітько справедливо відніс нормативно-правове врегулювання позбавлення слідчого можливостей самостійно здійснювати збирання і формування доказової бази по справі до новацій нового КПК України.

Проте така робота передбачає необхідність володіння специфічними вміннями та навичками, затрати значних обсягів часу та цілеспрямованих зусиль, дотримання вимог конспірації, забезпечення безпеки зазначених осіб тощо, а це дозволяє ставити виважене й обґрунтоване питання про готовність сучасних слідчих до такої, м'яко кажучи, специфічної діяльності.

Підтримуючи озвучену позицію вітчизняних учених, додамо, що нами за результатами аналізу правової основи конфіденційного співробітництва на рівні КПК України (ст. 275) сформульовано зауваження до названої правової норми, яке полягає у тому, що вона не дає чіткої відповіді на запитання, хто має встановлювати таке конфіденційне співробітництво: слідчий чи оперативний працівник? Адже Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» не передбачає слідчого як суб'єкта ОРД. В. О. Глушков із цього приводу зазначає, що не є доцільним запроваджувати у кримінально-процесуальному законі окремий механізм, що забезпечить можливість слідчим здійснювати оперативно-розшукові функції, з метою реалізації яких законодавцем у складі окремих правоохоронних органів передбачено існування оперативних підрозділів. Вважаємо, що законодавець мав на увазі, що слідчий наділяється правом використання результатів конфіденційного співробітництва у процесі розкриття злочину та як доказів під час судового розгляду.

Тому переконані, що розмежування повноважень оперативних підрозділів та слідчого сьогодні дає нормативно-правові підстави й реальну можливість здійснювати ефективну протидію злочинності силами й засобами як ОРД, так і кримінального провадження. Слідчий, безумовно, є ключовою фігурою у кримінальному процесі, проте наділення його оперативно-розшуковими (за своєю суттю) засобами й методами встановлення доказів у кримінальному провадженні, вважаємо, негативно позначиться як на кримінальному судочинстві України в цілому, так і на якості та своєчасності розслідування окремого кримінального провадження, тощо.

Чи не найбільш яскраво оперативно-розшукові засади використання результатів НСРД у кримінальному провадженні виявляються через вперше введений до кримінального процесуального законодавства інститут використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України). Натомість визначаючи на рівні КПК України та Інструкції коло суб'єктів організації та проведення НСРД, національний законотворець упустив такого учасника, як конфідент. Зауважимо, що С. І. Халимоном, хоча й на рівні теорії ОРД в пенітенціарній сфері, неодноразово наголошувалося на необхідності оптимізації галузевого правового регулювання через закріплення на рівні закону чи підзаконного нормативно-правового акта поняття конфідента, задля подальшого гарантування й захисту його прав, свобод і законних інтересів у зв'язку з участю в ОРД або кримінальному провадженні.

Звертаємо увагу на практику Європейського суду, де зазначено, що інформатор (в даному випадку конфідент) виступає як особа, яка за власною ініціативою надає секретну інформацію, або як особа, яка виконує доручення як агент. У даному випадку важливе значення мають отримані докази при розгляді справи в суді.

Ураховуючи наявні здобутки вітчизняної оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної науки, розвиваючи таким чином пропозиції провідних учених, пропонуємо ч. 1 ст. 3 КПК України доповнити пунктом такого змісту: «Конфідент – повнолітня дієздатна особа, яка на засадах добровільності та конспіративності залучається до негласних слідчих (розшукових) дій або надає інформацію, що використовується для вирішення завдань кримінального провадження (ст. 275 КПК України)».

Таким чином, викладені в межах цієї публікації окремі проблеми використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва, під час проведення НСРД, дають можливість повному подивитись на нормативні положення ст. 275 КПК України, а також сформулювати низку науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення чинного кримінально-процесуального, оперативно-розшукового законодавства, відомчих, міжвідомчих нормативно-правових актів, а також галузевої (оперативно-розшукової) правозастосовної практики.

Одержано 25.10.2016

УДК 341.4;341.231.14:343.431(477)

Артем Валерійович ТАРАСЯН,

*здобувач ступеня вищої освіти бакалавра 4 курсу юридичного факультету
Інституту кримінально-виконавчої служби;*

Олена Володимирівна МАМУКА,

*викладач кафедри пенітенціарної діяльності
Інституту кримінально-виконавчої служби*

ТРАФІКІНГ – СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН В УКРАЇНІ

Актуальність теми обумовлена тим, що бездіяльність влади, відсутність міжнародного співробітництва створюють умови, сприятливі для злочинної діяльності, пов'язаної, насамперед, з торгівлею людьми, – і тим самим підвищують вірогідність того, що транснаціональна злочинність буде тривати, збільшуватися та приймати все нові форми її прояву. На сьогоднішній день статистика шокує тим, що за рівнем злочинної прибутковості торгівля людьми посідає одне з перших місць, поступаючись лише доходам від наркобізнесу і торгівлі зброєю. Насамперед, проблема торгівлі людьми (трафікінга) стала предметом хвилювання для всього цивілізованого людства. Не дивлячись на те, що все більше країн об'єднують свої зусилля в боротьбі з цим явищем, нинішнє рабство залишається суворою реальністю наших днів. Хоча на сьогоднішній час немає точних підрахунків, із різноманітних джерел випливає, що в світі жертвами торгівлі людьми кожен рік становиться від 2,5 до 4 мільйонів людей. За різними підрахунками, щорічний прибуток, отриманий злочинцями від торгівлі людьми, сягає 7 мільярдів доларів США.

В Україні торгівля людьми почала поширюватись на початку 90-х років ХХ ст. Після розпаду Радянського Союзу і падіння «залізної завіси» на території країн колишнього СРСР починаються неконтрольовані міграційні процеси. З того моменту, як Україна стала самостійною державою, українське суспільство зіткнулося з таким небезпечним явищем як «трафікінг». За походженням трафікінг (англ. trafficking) – англومовний термін, який використовують для визначення торгівлі людьми; означає торгівлю рабами, наркотиками і незаконну торгівлю взагалі. Трафікінг як соціально-правове явище по суті має декілька назв – «біле рабство», «контрабанда людьми», «живий товар», «рабство наших днів», а сьогодні це частіше звучить як «торгівля людьми». Вперше про явище торгівлі людьми на міжнародному рівні заявлено на міжнародному конгресі з питань боротьби з торгівлею жінками в Лондоні 1899 року.

Торгівля людьми в Україні з'явилася як наслідок зростання безробіття, що штовхає українців на пошуки роботи за кордоном навіть без знання мови і правових знань, а також, у зв'язку з політичною нестабільністю та станом фактично бойових дій, що стали причиною цілої хвилі злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, організованими терористичними елементами в Донецькій та Луганській областях України.

Невирішеність проблеми торгівлі людьми (трафікінгу) може спричинити значні негативні наслідки у різних сферах суспільного життя і, навіть, унеможливити перехід до кращого майбутнього. Зокрема, трафікінг має негативний вплив на соціальну сферу, а саме сприяє розвитку різноманітних деструктивних, деморалізуючих чинників, які гальмують подальший сталий розвиток суспільства.

В Україні кожного року реєструється понад 100 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 Кримінального кодексу України (далі – КК) «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини». За даними Генеральної прокуратури України про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 КК України, у 2013 році в Україні було зареєстровано 130 випадків торгівлі людьми, у 2014 році – 118, а у 2015 році – 110, при цьому до суду з обвинувальним актом було передано у 2013 році – 58 кримінальних проваджень, у 2014 році – 55, а у 2015 році – 59. Слід зазначити, що велика кількість цих злочинів залишаються латентними.

Щодо кримінологічної характеристики торгівлі людьми, зокрема причин вчинення даного суспільно небезпечного діяння, відповідальність за яке передбачена ст. 149 КК України, слід підтримати позицію О. М. Костенка, який у своїй монографії «Культура і закон у протидії злу» пропонує використовувати концепцію соціального натуралізму. Відповідно до концепції причиною вчинення конкретного злочину, тобто в даному випадку торгівлі людьми, є, по-перше, загальний комплекс сваволі та ілюзій на вчинення будь-якого злочину взагалі, а по-друге, комплекс сваволі та ілюзій на вчинення торгівлі іншою особою. Тому слід шукати, по перше, так звані загальні та спеціальні (особливі) причини вчинення даного посягання, що посягає на встановлений порядок відносин у сфері забезпечення свободи людини.

Власне, якщо говорити про факт поширення соціально-правового явища – трафікінгу та про заходи боротьби з цим явищем у ХХІ столітті, то сьогодні уряди багатьох країн та міжнародне співтовариство загалом зацікавлені у вирішенні та подоланні цієї проблеми шляхом консолідації зусиль. Існує велика кількість міжнародних організацій, які протидіють поширенню цього явища, зокрема це Організація Об'єднаних Націй, Міжнародна організація праці, Міжнародний

кримінальний суд, Рада Європи, Європейський Союз. До боротьби задіяні також відповідні міністерства держав, правоохоронні органи, такі структури, як Інтерпол, Європол, Регіональний центр Південно-Східної Європейської ініціативи співробітництва у боротьбі з транснаціональною злочинністю (SEC) та ін.

Вважаємо, що основними заходами боротьби з цим явищем є посилення державного контролю за діяльністю організацій, що надають шлюбні, трудові та туристичні послуги за кордоном; впровадити в практику діяльності правоохоронних органів новітні методи ведення оперативно-розшукової роботи у сфері протидії торгівлі людьми та пов'язаних з нею злочинів; виносити, включати питання щодо запобігання торгівлі людьми до освітніх програм для дітей та молоді; проводити у засобах масової інформації роз'яснювальну роботу з питань протидії торгівлі; забезпечити діяльність центрів реабілітації для осіб, що постраждали від торгівлі людьми; підвищити якість надання соціальних послуг потерпілим від торгівлі людьми.

Одержано 28.10.2016

УДК 343.85

Дмитро Михайлович ТИЧИНА,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи
Національної академії внутрішніх справ*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ: ЙОГО ПЛАНОВА ОСНОВА

Проблема підвищення ефективності – одна з найважливіших теоретичних проблем запобігання злочинності та її окремих видів. Практика попереджувальної діяльності, без планових засад, не може бути достатньо ефективною в сучасному суспільстві.

Досвід розробки та впровадження кримінологічних заходів на основі і в рамках планів економічного і соціального розвитку регіонів і трудових колективів в практику свідчить про перспективність даного напрямку в справі істотного підвищення ефективності та раціональності запобіжної діяльності.

Органічно поєднуючи в собі загальні та кримінологічні (спеціальні) заходи різного характеру, плани комплексно вирішують завдання усунення і нейтралізації явищ і процесів, які обумовлюють злочинність. Вони дозволяють здійснювати боротьбу зі злочинністю (кримінологічну політику) не стихійно, від випадку до випадку, а на базі цілеспрямованих заходів з урахуванням конкретних умов, засобів і можливостей регіонів, соціальних груп.

Плани об'єднують зусилля всіх державних і громадських організацій та органів, дозволяють уникнути дублювання і тим самим активувати діяльність у сфері запобігання злочинності [1, с. 29].

Водночас, як показує аналіз практики, існує ряд загальних недоліків, які негативно позначаються на ефективності соціального планування запобігання злочинності. До них зокрема відносяться:

- недооцінка кримінологічних проблем при розробці та здійсненні економічних, соціальних, політичних, екологічних та інших, життєво важливих заходів планів;

- неупорядкованість співвідношення відомчих, міжвідомчих планів і кримінологічних розділів планів соціального розвитку, що призводить до дублювання і в ряді випадків до безвідповідальності при виконанні заходів запланованого;

- відсутність систематичного контролю за реалізацією заходів кримінологічного розділу плану з боку державних і громадських організацій, права та обов'язки яких в цій частині нормативно не регламентовані;

- розробка кримінологічних розділів плану без попередніх (передпланових) досліджень злочинності, окремих її видів, шляхом зведення в рамках одного документа мало обґрунтованих заходів, що стосуються деяких сторін діяльності адміністративних органів;

- відсутність нормативного акту, що регламентує процедуру розроблення, погодження та контролю за виконанням заходів кримінологічного розділу плану.

Проблеми соціально-правового і, зокрема, кримінологічного мислення стосовно сфери планування запобігання злочинності в цілому і на регіональному рівні сьогодні все ще недостатньо послідовно вирішені.

На наш погляд, розробка проблем кримінологічного мислення можлива при концентрації на формуванні кримінологічного мислення у самого широкого кола учасників профілактичної діяльності: громадських діячів, управлінців, господарників, усіх активних громадян, які беруть участь у боротьбі зі злочинністю.

Суттєвого значення набувають також розробки методик вирішення окремих розумових завдань щодо здійснення і вдосконалення запобігання окремих видів злочинів. Поряд з подальшою роботою над методиками планування профілактики повинна приділятися увага задачам на розпізнання проблемних ситуацій, прогнозування [2, с. 74–75], вибір способів проведення профілактичних заходів з метою реалізації цільового спрямування профілактики в певних умовах. Розробка методик сучасного кримінологічного мислення повинна включати в себе конкретизацію мети, яка витікає із їх проблемної ситуації,

прийоми переробки необхідної інформації, облік обмежень на вирішення завдання, вибір способів вирішення, узгодження їх з інтересами учасників запобіжної діяльності та ін.

Формування кримінологічного мислення має бути спрямоване на розроблення навичок вирішення учасниками запобігання злочинності прикладних [3, с. 73], гранично конкретизованих завдань. При цьому необхідно освоєння методик різної складності, що враховують професійні знання і можливості осіб, що їх застосовують.

Виявляється, що кримінологія досягла необхідного рівня теоретичної зрілості, має також і практичний досвід, що дозволяє приступити до концептуальної розробки програмно-цільового підходу до подолання злочинності. Але поряд з розробкою моделі комплексної загальнодержавної програми має бути здійснена також програма вивчень і оцінки ефективності нині діючих елементів системи боротьби зі злочинністю, її запобігання.

Список бібліографічних посилань

1. Ключев М. М. Вихідні засади програмування протидії злочинності. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2006. № 1. С. 29–30.

2. Мудров А., Європіна І. Форми координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 3 (31). С. 73–78.

3. Литвинов О. М. Кримінологічні прогнозування і планування в координації діяльності суб'єктів профілактики злочинів. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2001. Спецвип. С. 69–74.

Одержано 28.10.2016

УДК 343.123.12:[343.85:343.575](477)

Віталій Іванович ТКАЧЕНКО,

аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ

Одним з найнебезпечніших явищ як в Україні так і в цілому в світі є наркобізнес та наркоманія, які негативно впливають не тільки на криміногенну ситуацію в країні, але ж створюють реальну загрозу для генофонду. В умовах стрімкої глобалізації та науково-технічного прогресу міжнародний наркобізнес набув транснаціонального характеру. Суттєвим джерелом наповнення міжнародними наркоділками

вітчизняного нелегального ринку наркотиками є контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (наркотиків).

Дослідження проблеми оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотикам дає підставу зазначити, що боротьба з цим злочиним та явищем за допомогою оперативних заходів та засобів є найбільш ефективною в системі загальної протидії злочинності.

Слід зауважити, що «оперативно-розшукова протидія контрабанді наркотиків» за своєю природою є видом оперативно-розшукової протидії, відповідно, вона містить всі ознаки оперативно-розшукової протидії злочинності та має притаманні тільки їй властивості. По-перше це діяльність, яка передбачає активні дії з метою впливу на осіб, які вчинили контрабанду наркотиків, або мають наміри її вчинити та розпочати підготовку до здійснення свої злочинних намірів. По-друге зазначена діяльність здійснюється в рамках та межах, передбачених тільки діючим законодавством України, що регулює проведення оперативно-розшукової діяльності. Вона здійснюється з використанням оперативно-розшукових засобів, заходів, прийомів та методів, що звужує круг її суб'єктів. Зазначена діяльність спрямована на виявлення, припинення, запобігання та профілактику контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; встановлення та розшуку осіб, що готують або вчинили цей злочин, або сприяли його підготовці та вчиненню, механізмів і способів його вчинення, нейтралізацію злочинних угруповань наркоділків; усунення причин та умов, що сприяють вчиненню даного злочину.

Дуже важливим моментом для розкриття сенсу оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків є визначення межі її застосування та кінцевий результат. Думки науковців з цього приводу розділилися на 3 групи: Перші, переважно фахівці в галузі митного права, вважають, що протидія контрабанді наркотиків, в тому числі оперативно-розшуковими засобами та заходами, реалізується в ході документування саме факту переміщення наркотиків через митний кордон. Друга група науковців, переважно із країн, де поширена англосаксонська система права, вважають категорію «контрабанда» відповідником англійського *smuggling* (синонім англ. *trafficking* «переміщення»), який є набагато ширшим за поняття «контрабанда» у вітчизняному українському кримінальному праві і охоплює взагалі незаконне переміщення предметів. Під наркотрафіком розуміють «шлях від виробника наркотику до дрібного його продавця». Наркотрафік має наступну структуру (схему): «Виробники наркотиків – оптові постачальники наркотиків – транспортувальники наркотиків

(наркокур'єри) – оптові одержувачі наркотиків (наркоділери) – дрібні наркозбутчики». Останнім часом фахівці-практики відстоюють точку зору щодо спрямування діяльності оперативних підрозділів саме на протидію, в тому числі оперативно-розшуковим шляхом, організації та функціонування каналів контрабанди наркотиків, під якими деякі фахівці розуміють наркотрафік. Тобто кінцевим результатом такої протидії є нейтралізація каналу контрабанди наркотиків. Найбільш влучним є визначення категорій «Канал контрабанди наркотиків» та «Наркотрафік» як сукупність маршруту переміщення, використовуваних транспортних засобів, способів приховування наркотиків, в тому числі під час перетину державних і митних кордонів, а також осіб, які беруть безпосередню участь у незаконному транспортуванні та причетних до забезпечення її безпеки. Природньо, що оперативні підрозділи повинні спрямувати свою діяльність на оперативне документування всього ланцюга наркобізнесу та виявлення міжнародних каналів контрабандного надходження наркотиків. Третя група науковців не поділяє межі протидії, але акцентує увагу лише на її кінцевий результат, який виражається у реальному скороченні вилучення обсягів наркотиків і психотропів іноземного виробництва усередині країни за умов їх сталих великих конфіскацій на кордоні або шляхом проведення контрольованих поставок; кількість арештів та засудження злочинців за контрабанду; реальне зменшення кількості вилучень з незаконного експортного наркообігу контрабандної наркосировини українського походження на території наших найближчих сусідів.

Феноменальність оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків на відміну від загальної протидії контрабанді наркотиків реалізується в можливості здійснення негласних заходів з дотриманням принципів конспірації та конфіденційності саме на етапі формування та розвитку намірів особи вчинити контрабанду наркотиків. При цьому, під час оперативно-розшукової протидії, особа або група осіб, на які оперативні підрозділи здійснюють вплив, обмежені в можливості бути про це проінформованими на відміну від проведення негласних слідчих (розшукових) дій, де особа, яка дізналася про початок кримінального провадження за фактом вчинення злочину, вже допускає можливість проведення певних заходів стосовно неї.

Проаналізувавши матеріали судової практики в Україні щодо контрабанди наркотиків, ми дійшли висновку, що контрабанда наркотиків є в основному латентним злочином, виявлення ознак якого на практиці здійснюється в 3 випадках: 1) випадково, в процесі проходження митного контролю, безпосередньо митниками, за допомогою технічних засобів та використанням службової собаки; 2) у результаті

обміну інформацією між правоохоронними органами інших країни; 3) у результаті проведення оперативно-розшукових заходів. першому випадку документуються в основному невеликі розміри наркотиків. У другому випадку обмін інформацією епізодичний. Таким чином, найбільш ефективним способом виявлення та документування контрабанди наркотиків є саме проведення протидії за допомогою засобів та заходів ОРД.

При цьому, ми поділимо шляхи оперативно-розшукового виявлення ознак функціонування каналу контрабанди наркотиків на безпосередній (отримання первинної інформації щодо функціонування конкретного каналу контрабанди наркотиків) та опосередкований (документування збуту та зберігання наркотиків іноземного походження з подальшим встановленням каналу його ввезення в Україну).

Слід зазначити, що оперативно-розшукова протидія є першою ланкою протидії контрабанді наркотиків завдяки такого важливого елементу як оперативний пошук, що дає змогу негласно отримувати інформацію щодо ознак контрабанди наркотиків, приховано вести спостереження за особами, які становлять оперативний інтерес.

Треба визначити, що в ході оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків, оперативні співробітники, можуть також пізнавати процеси, які пов'язані з незаконним обігом наркотиків, функціонуванням організованої наркозлочинності та найбільш небезпечного її виду – транснаціонального наркобізнесу.

Спектр контрабандних переміщень наркотиків поділяється на два рівня «системний та несистемний». Особливу небезпеку містить, так звана, системна контрабанда як злочинна спеціалізація ОЗГ, що займаються певним циклом незаконного обігу наркотичних речовин – від отримання наркотичної сировини до збуту готового до споживання наркозасобу. Саме в цьому напрямку повинні зосередити свої зусилля оперативні підрозділи.

Так, дослідивши питання сутності оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків, ми робимо наступні висновки: 1. Оперативно-розшукова протидія контрабанді наркотиків є видом спеціальної протидії злочинності; 2. Оперативно-розшукова протидія контрабанді наркотиків може бути як самостійним та самодостатнім видом оперативно-розшукової протидії злочинності, так і структурним елементом разом з оперативно-розшукової протидією незаконному обігу наркотиків в комплексі оперативно-розшукової протидії транснаціональному наркобізнесу; 3. Оперативно-розшукова протидія контрабанді наркотиків – це діяльність спеціально уповноважених оперативних підрозділів правоохоронних органів України, яка здійснюється в рамках та межах, передбачених діючим законодавством

України, з використанням гласних та негласних форм та методів оперативно-розшукової діяльності, спрямована на виявлення, припинення, запобігання та профілактику контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; встановлення та розшуку осіб, що готують або вчинили цей злочин, або сприяли його підготовці та вчиненню, механізмів і способів його вчинення, нейтралізацію злочинних угруповань наркоділків; усунення причин та умов, що сприяють вчиненню даного злочину; 4. Оперативно-розшукова протидія, завдяки своїй специфіці, є найбільш ефективним видом протидії контрабанді наркотиків, у зв'язку з тим, що вона дозволяє виявити злочинні наміри осіб на ранніх етапах підготовки до вчинення злочину; 5. У ході проведення оперативно-розшукової протидії контрабанді досліджуються глибинні процеси в міжнародному наркосередовищі, а отримані про це дані, потім використовуються в інших юридичних науках; 6. Тільки оперативно-розшукова протидія контрабанді наркотиків дозволяє здійснювати ефективний оперативний контроль в середовищі міжнародних наркоділків з метою нівелювання їх злочинних намірів.

Одержано 11.10.2016

УДК 343.125

Микола Сергійович УДОД,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ НЕЗАКОННИМ ЗАВОЛОДІННЯМ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Аналіз статистичних даних щодо розслідуваних за останні п'ять років кримінальних справ та проваджень відритих за ознаками злочинів передбачених ст. 289 КК України свідчить, що понад 25 % незаконних заволодінь транспортними засобами вчинено групою осіб; понад 20 % – неповнолітніми; близько 30 % – особами в стані сп'яніння; понад 21 % – особами, які раніше були засуджені.

Незаконний автобізнес, заснований на реалізації крадених автомобілів, все більше набуває транснаціонального характеру та за своїми доходами не поступається незаконному обігу наркотиків і торгівлі зброєю.

Діяльність щодо протидії незаконному заволодінню автотранспортними засобами, вчиненими злочинними угрупованнями, пов'язана з історією виникнення та розвитку організованої злочинності загалом. Злочинні угруповання, що спеціалізуються на незаконному

заволодінні автотранспортними засобами, мають налагоджену систему міжрегіональних та міжнародних зв'язків і є надзвичайно мобільними. Отже, здійснювати таку злочинну діяльність можуть лише організовані злочинні угруповання з міжрегіональними (міжнародними) зв'язками, для яких незаконний автобізнес є єдиним або головним видом злочинного промислу й джерелом доходів. Характерними рисами таких угруповань є:

- високий рівень організованості, що передбачає сувору дисципліну, ієрархію, чіткий розподіл ролей (фахівці з нейтралізації протиугінних систем, особи, які підробляють документи та перебивають номери на вузлах і агрегатах автотранспортних засобів, власники гаражів, майстерень, інших так званих "відстійників", де переховується викрадений автотранспорт, охорона тощо). Залучення нових членів здійснюється після перевірки виконання наданих їм доручень. Злочинна діяльність угруповання контролюється організатором з допомогою силових блоків;

- володіння прийомами контррозвідувальної діяльності. Злочини вчиняють виключно конспіративно і, як правило, групою;
- висока мобільність, наявність вогнепальної або холодної зброї, засобів зв'язку;

- відокремленість від діяльності інших злочинних угруповань та міжрегіональний (міжнародний) розподіл сфер злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним автобізнесом.

Організовані злочинні угруповання, що спеціалізуються на кримінальному автобізнесі, сьогодні характеризуються різноманітними зв'язками і можуть класифікуватися за:

- *територіальним принципом та масштабами злочинної діяльності*: регіональні; міжрегіональні (діяльність міжрегіональних злочинних угруповань поширюється на декілька регіонів у масштабах однієї держави); міжнародні (транснаціональні) угруповання. Таким угрупованням властиві всі ознаки організованої злочинності: наявність лідера, ієрархія, суворі дисципліна, конспірація, чіткий розподіл ролей та плановість дій учасників, певна цілеспрямованість, спільність інтересів, дотримання неформальних норм поведінки, наявність грошового фонду підтримки, використання сучасних технічних засобів при вчиненні злочинів;

- *принципом формування*: родові; етнічні; національні; змішані. Ці угруповання мають чітку внутрішню структуру. До їх складу входять такі категорії осіб: лідер; активні учасники.

Останніми роками українські злочинці зуміли налагодити міжнародні зв'язки, успішно влитися до транснаціонального незаконного

автобізнесу та відвоювати свою "нішу". Цей напрям злочинної діяльності інтенсивно розвивається.

Транснаціональні (міжнародні) організовані злочинні угруповання відрізняються від регіональних вищим рівнем організованості та значною розгалуженістю кримінальних зв'язків, розмахом злочинної діяльності за межами України. Структурно транснаціональні угруповання мають схожість із міжрегіональними, однак відрізняються кількісним складом членів, які утворюють окремі кримінальні блоки. Незаконна діяльність таких угруповань забезпечується корумпованими зв'язками з працівниками міжнародних фірм, які працюють у сфері автобізнесу, митниками, прикордонниками, працівниками поліції інших правоохоронних органів та чиновниками державних установ.

Структура транснаціональних організованих злочинних угруповань може містити окремий кримінальний блок, до складу якого входять особи, які мають зв'язок зі злочинцями, які безпосередньо вчиняють незаконні заволодіння автотранспортом та переміщують його з однієї держави в іншу.

Наведені вище особливості та основні напрями організації оперативних підрозділів не охоплюють усі можливі ситуації, проте в цілому вони відповідають найбільш характерним особливостям протидії незаконному заволодінню автотранспортними засобами.

Таким чином, на сучасному етапі протидія органів внутрішніх справ організованим злочинним угрупованням, причетним до незаконного заволодіння автотранспортними засобами, підлягає реформуванню в контексті загальних завдань, які стоять перед підрозділами кримінальної поліції України. Кардинального вдосконалення потребує тактика протидії незаконному заволодінню автотранспортними засобами, учиненими організованими злочинними угрупованнями, а також взаємодія правоохоронних органів як у країні, так і на міждержавному рівні.

Одержано 12.10.2016

УДК [351.741:004.89](477)

Дмитро Юрійович УЗЛОВ,

кандидат технічних наук,

начальник Управління інформаційного забезпечення

Головного управління Національної поліції в Харківській області;

Володимир Михайлович СТРУКОВ,

кандидат технічних наук, доцент,

завідувач кафедри інформаційних технологій

та захисту інформації факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРО НОВИЙ ПІДХІД ДО ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ З НАСЕЛЕННЯМ НА ОСНОВІ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Вже багато років фахівці активно обговорюють проблеми ефективності взаємодії поліції з населенням і, в зв'язку з цим, оцінки якості діяльності окремо взятих поліцейських, категорій правоохоронців, поліцейських підрозділів і служб різного територіального рівня, включаючи центральний. Особливо гостро ці питання постали після того, як Україна взяла курс на входження до Європейського співтовариства і, відповідно, дотриманість демократичних принципів роботи правоохоронних органів і європейським підходам до взаємодії з населенням та оцінці діяльності поліції, з огляду на те, що основна функція поліції – сервісна – забезпечення і захист прав і свобод громадян. Донедавна обидві ці проблеми в Україні вирішувалися незадовільно, що і стало однією з причин першочергового реформування саме правоохоронних органів, і, в першу чергу, міліції, її перетворення в поліцію. Взаємодія підрозділів поліції з населенням здійснювалася шляхом: прийому заяв громадян в письмовому вигляді в черговій частині або у дільничного інспектора, прийому телефонних повідомлень і заяв в службу 102 і на телефони довіри, а також за допомогою передачі письмових повідомлень через поштовий ящик довіри. Якість роботи підрозділів міліції оцінювалося за кількісними показниками, таким як розкриття злочинів, загальна кількість злочинів різного виду, кількість злочинів на душу населення і іншим, які не завжди відображають реальний стан злочинності в регіоні і ефективність діяльності поліції щодо виконання своїх основних соціальних функцій. До того ж ця інформація, як правило, доступна лише вузькому колу керівників. Разом з тим багато і часто говорилося про те, що назріла необхідність переходити до інших способів і механізмів взаємодії з населенням та оцінки діяльності міліції з упором на думку населення. Джерелами інформації для населення про діяльність

поліції в основному були ЗМІ – періодична преса, радіо, телебачення та в останні роки – інтернет-джерела, які в основному надають інформацію в тому ж стилі, що і ЗМІ. Ступінь інформованості населення про діяльність поліції – на рівні популізму, тобто мінімальна, і говорити про якусь навіть можливість об'єктивної або суб'єктивної оцінки діяльності поліції з боку населення не доводилося.

З точки зору оцінки діяльності поліції населенням (оскільки воно є головним і основним споживачем поліцейських послуг) найважливішу роль має інформованість населення про саму діяльність правоохоронних органів аж до окремих поліцейських (наприклад, дільничних інспекторів), в іншому випадку, тобто за відсутності повної і об'єктивної інформації про роботу поліції, громадяни просто не мають можливості давати таку оцінку. Тут представляє безперечний інтерес досвід поліції Грузії з прозорими стінами і перегородками в будівлях і приміщеннях поліцейських підрозділів.

Другим найважливішим моментом в контексті проблеми, що розглядається, є сама можливість здійснити таку оцінку і донести її до споживача, тобто до керівництва конкретного поліцейського підрозділу або відомства про якість роботи конкретного поліцейського, поліцейського підрозділу або служби. Причому така можливість повинна забезпечуватися якомога простішим, легким і доступним способом, що допускає автоматизовану реєстрацію, зворотний зв'язок із громадянином і подальшу обробку, в іншому випадку вона не буде затребувана.

Авторам не відомі існуючі дотепер засоби і технології взаємодії поліції з населенням, які в повній мірі задовольняють перерахованим умовам.

Аналіз існуючих підходів до вирішення окресленої проблеми в світі говорить про те, що в окремих країнах, зокрема, в США, Англії та Німеччині використовуються сучасні технологічні засоби, які, як правило, тільки інформують населення про стан злочинності в регіоні. До того ж вони обслуговують тільки певний регіон і ніяк не скоординовані з іншими. Відсутні такого роду системи на центральному рівні, які були б скоординовані з роботою регіональних систем.

Для вирішення розглянутих проблем ІТ-фахівцями Харкова спільно з співробітниками Управління інформаційного забезпечення Головного управління Національної поліції в Харківській області розроблено інноваційний підхід, реалізований на сучасних веб-технологіях, у вигляді веб-порталу **www.police.kh.ua**, який забезпечує можливість переходу поліції до взаємодії з населенням на абсолютно нових, сучасних принципах, що відповідають європейським вимогам.

Портал забезпечує виконання трьох груп функцій: 1) інформування громадськості про стан злочинності в обслуговуємому регіоні (в даному випадку – в Харківській області), 2) реалізація зворотного зв'язку з населенням і 3) надання сервісних послуг.

До першої групи функцій відносяться такі:

– відображення на географічній карті місцевості всіх зареєстрованих поліцією злочинів, включаючи розкриті і нерозкриті, із забезпеченням можливості вибору: а) одного або декількох видів злочинів; б) обраного району (або районів) Харкова або Харківської області; в) обраного проміжку часу (за останній день, тиждень, місяць та ін.);

– відображення на географічній карті місцевості ділянок концентрації всіх зареєстрованих поліцією злочинів із забезпеченням можливості вибору: а) одного або декількох видів злочинів; б) обраного району (або районів) Харкова або Харківської області; в) обраного проміжку часу (за останній день, тиждень, місяць та ін.);

– відображення на географічній карті місцевості всіх доступних відеокамер з можливістю перегляду в on-line режимі в реальному часі ситуації в спостережуваному цією відеокамерою (або декількома відеокамерами одночасно) ділянці місцевості;

Ця можливість цікава тим, що дозволяє: а) спостерігати розвиток ситуації під час масових заходів у реальному часі; б) зацікавленим особам (наприклад, родичам) спостерігати ситуацію в реальному часі в місці знаходження спостережуваних осіб (наприклад, дітей або інших близьких родичів);

– відображення на географічній карті місцевості розташування всіх дільничних інспекторів з можливістю перегляду їх контактної інформації та зон їх обслуговування (списку будинків);

– можливість перегляду списку всіх злочинців, які перебувають в даний момент в розшуку, а також осіб, зниклих без вісті;

До функцій реалізації зворотного зв'язку (інтерактивної взаємодії) відносяться:

– можливість для будь-якого громадянина відправити повідомлення про правопорушення, про небезпечний предмет і ін. по Інтернету з прикріпленням файлу з фотозображенням або відео описуваної події або предмета;

– можливість оцінки ефективності діяльності поліції в режимі інтерактивного опитування (в перспективі).

До сервісних функцій відноситься одна з найбільш часто використовуваних можливостей замовити в порталі довідку про судимість.

У перспективі передбачено розширення сервісних функцій шляхом додавання модуля оцінки ефективності діяльності поліції за

допомогою інтерактивного опитування і розширення функції інформування населення додаванням аналітичного модуля аналізу динаміки розвитку злочинності по різних категоріям злочинів за різні проміжки часу.

Таким чином, розроблено інноваційний підхід до взаємодії поліції з населенням, заснований на сучасних веб-технологіях, що дозволяє інформувати населення про стан злочинності і розшукуваних злочинців в регіоні в режимі реального часу, здійснювати можливість зворотного зв'язку – повідомляти в поліцію з будь-якого гаджету, який має доступ до Інтернету, про правопорушення або підозрілу подію або предмет, а також виконувати деякі сервісні функції по задоволенню потреб населення в юридичних послугах; сформульовані основні принципи, на яких повинна будуватися система суспільних відносин поліції з населенням, і створений унікальний інструментальний механізм, що дозволяє перевести ці відносини на абсолютно нову сучасну технологічну платформу. Сформульовані перспективні напрямки розвитку системи.

Одержано 20.10.2016

УДК 343.242

Олена Валеріївна ФЕДОСОВА,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з проблем протидії злочинності
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

На сьогоднішній день злочинність неповнолітніх є однією з найбільш актуальних проблем сучасного суспільства. Порушення неповнолітніми норм кримінального законодавства, в першу чергу, свідчать про недоліки їх виховання, а також про неналежний механізм залучення неповнолітніх в процес життєдіяльності суспільства. Обставинами, що серйозно позначаються на тенденціях злочинності неповнолітніх в державі, є не тільки негативні соціальні-економічні процеси, але і явно незадовільний стан системи попередження злочинності неповнолітніх. Тому однією з найважливіших задач вітчизняної юридичної науки є розробка ефективних правових заходів, спрямованих на якісну протидію злочинності неповнолітніх. Одними з таких є примусові заходи виховного характеру, які застосовуються

до неповнолітніх, що вчинили злочин у віці до 18 років або суспільно небезпечне діяння до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Метою застосування таких заходів є забезпечення інтересів неповнолітнього, які полягають в одержанні не тільки належного виховання, але й освіти, лікування, соціальної, психологічної допомоги, захисту від жорстокого поводження, насильства та експлуатації, а також у наявності можливості адаптуватися до реалій суспільного життя, підвищити загальноосвітній і культурний рівень, набути професії та працевлаштуватися.

Проблеми застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх правопорушників привертали увагу не лише практиків але й науковців серед яких В. М. Бурдін, В. О. Глушков, Ю. Б. Мельникова, Г. М. Миньковський, С. С. Яценко, О. О. Ямкова та інші, які на рівні наукових досліджень висвітлювали окремі питання їх застосування. Однак, слід зазначити, що у науковців немає єдиного погляду на правову природу примусових заходів виховного характеру, тому дискусії з цього питання продовжуються і сьогодні.

Враховуючи те, що неповнолітні особи, до яких мають бути призначені примусові заходи виховного характеру, в разі вчинення ними злочину, завжди потребували особливого ставлення з боку держави, вважаємо за необхідне окреслити окремі організаційно-правові аспекти їх застосування.

Згідно з вимогами діючого законодавства кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється внаслідок вчинення особою, яка після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

За наявності достатніх підстав вважати, що неповнолітня особа, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, але вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке КК України встановлено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад п'ять років, може бути поміщена у приймальник-розподільник для дітей на строк до тридцяти днів на підставі ухвали слідчого судді, суду, постановленої за клопотанням прокурора згідно з правилами, передбаченими для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Слідчий суддя, суд зобов'язані відмовити у поміщенні особи у приймальник-розподільник для дітей, якщо прокурор не доведе наявність достатніх підстав вважати, що особа вчинила суспільно

небезпечне діяння, яке підпадає під ознаки діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад п'ять років, наявність ризиків, які дають достатні підстави вважати, що особа може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК, та що жоден із більш м'яких заходів не може запобігти цьому.

Зазначимо, що відповідно до ст. 105 Кримінального кодексу України неповнолітній, який вчинив злочин невеликої або середньої тяжкості, може бути звільнений судом від покарання, якщо буде визнано, що внаслідок щирого розкаяння та подальшої бездоганної поведінки він на момент постановлення вироку не потребує застосування покарання. На основі рішення суду до неповнолітнього можуть бути застосовані такі примусові заходи виховного характеру, причому кілька одночасно: застереження; обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків; направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, на строк, що не перевищує трьох років. Крім цього, суд може також визнати за необхідне призначити неповнолітньому вихователя в порядку, передбаченому законом.

В юридичній літературі висловлено думку, що стосовно неповнолітніх, які не є суб'єктами вчинення кримінального правопорушення, не повинно проводитися досудове слідство, а тільки судовий розгляд матеріалів про застосування примусових заходів виховного характеру. Вважається, що досудова підготовка матеріалів має проводитись тільки до встановлення особи неповнолітнього, яка вчинила протиправне діяння, після чого матеріали кримінального провадження повинні направлятися в суд за належністю. Через це пропонується створити спеціальні (ювенальні) суди з розгляду кримінальних проваджень щодо неповнолітніх. Основна їх мета – усунення помилок у вихованні неповнолітніх, посилення виховної та опікунської ролі в сім'ї. За фактами вчинення протиправного діяння суди з кримінального провадження щодо неповнолітніх здійснювали б не кримінальне, а опікунське провадження.

Вимогами діючого законодавства встановлено, що під час постановлення ухвали в кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру суд повинен з'ясувати такі

питання: чи мало місце суспільно небезпечне діяння; чи вчинено це діяння неповнолітнім у віці від одинадцяти років до настання віку, з якого настає кримінальна відповідальність за це діяння; чи слід застосувати до нього примусовий захід виховного характеру і якщо слід, то який саме (ч. 1 ст. 501 КПК). Ухвала суду, постановлена за наслідками розгляду клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру, може бути оскаржена в порядку, передбаченому КПК.

Важливим моментом при направленні особливої справи неповнолітнього до суду для застосування примусових заходів виховного характеру, є додержання слідчим порядку її оформлення. Так, до такого кримінального провадження повинна бути приєднана особова справа, неповнолітнього з чітко визначеним переліком документів. Якщо кримінальне провадження направляється до суду на дітей-сиріт чи дітей, які залишилися без піклування батьків, в особовій справі повинні бути і документи, які свідчать про сирітство цих дітей. Що стосується дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків або осіб, які їх замінюють, а також дітей з багатодітних, малозабезпечених сімей, то суд у рішенні про направлення їх до спеціального закладу вказує, що вони там повинні перебувати на повному державному утриманні. Крім цього, у випадках, якщо неповнолітній утримувався до вирішення питання судом у приймальнику-розподільнику для дітей, до особливої справи для одержання путівки в спеціальний заклад повинна бути приєднана довідка про відсутність інфекційних захворювань в закладі, а при виявленні у нього захворювання, що не є протипоказаним для поміщення в заклад соціальної реабілітації – відправлення його затримується до повного видужання.

У разі, якщо під час судового розгляду не буде доведено однієї з обставин, передбачених у пункті 1 або 2 ч. 1 ст. 501 КПК, суд зобов'язаний постановити ухвалу про відмову у застосуванні примусових заходів виховного характеру і закрити кримінальне провадження.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що порядок кримінальних проваджень про суспільно небезпечні діяння, вчинені неповнолітніми, визначається як особливим підходом до захисту їх прав, так і колом обставин, які необхідно обов'язково встановити, а також особливостями їх особистого та вікового статусу. Це, в свою чергу, зумовлює необхідність проведення комплексних досліджень у сфері кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Одержано 21.10.2016

УДК 351.746.2:343.851:343.326/.341(477)

Андрій Миколайович ХАНЬКЕВИЧ,

кандидат юридичних наук,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ВИНИКНЕННЮ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЮ ПОЛІТИЧНОГО ЕКСТРЕМІЗМУ В УКРАЇНІ

Наявна криміногенна ситуація в країні свідчить про різке збільшення посягань на безпеку держави і суспільства, життя, здоров'я, права і свободи громадян, що загрожує самим основам державності країни, підриває можливості проведення соціально-економічних реформ. Цілий ряд політичних і національних громадських об'єднань фактично визнав допустимість силових методів досягнення власних цілей. Ними активно створюються незаконні збройні формування, які в окремих регіонах країни безпосередньо впливають на загострення ситуації.

Основною метою політичного екстремізму є побудова так званою справедливого суспільства шляхом знищення існуючого конституційного ладу. Найбільша небезпека політичного екстремізму полягає в його практичній простоті та поблажливій недооцінці чинників, які йому сприяють.

Втрата же легітимності державної влади, як один з ключових чинників виникнення політичного екстремізму, дає можливість пояснити, чому це явище набуло поширення в суспільствах, які оголосили демократичні цінності своїми орієнтирами. Головна небезпека виникнення та розповсюдження політичного екстремізму полягає в тому, що для цього на первинному етапі не потрібні якась ідеологія чи науково-розроблена програма дій, масова активність і широка підтримка людських мас. Достатньо мати кризове становище в країні, особливо в соціально-економічній і політичній сфері, політика-лідера (або людину, яка буде представляти його інтереси), який «візьме на себе відповідальність» за швидке та ефективне вирішення наболілого питання.

Сьогодні протидія розповсюдженню екстремізму та тероризму в Україні набуває величезного значення як ніколи, і стає одним з головних завдань правоохоронних органів, і в першу чергу, підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність (далі – ОРД).

Першочерговим завданням, що постає перед оперативними підрозділами – суб'єктами боротьби з тероризмом, є виявлення організацій екстремістської та терористичної спрямованості. Особливу небезпеку становлять собою незаконні озброєні групи та організації.

Збирання інформації, що свідчить про наявність ознак терористичних організацій, становить собою підґрунтя для виявлення груп і організацій терористичного і екстремістського характеру.

Ураховуючи сказане вище, оперативним підрозділам правоохоронних органів першочергово слід вирішувати невідкладні завдання, до яких можна віднести:

- виявлення та подальшу нейтралізацію найбільш небезпечних організованих злочинних формувань екстремістського та терористичного толку, у тому числі прийняття законних заходів щодо їх організаторів;

- встановлення і ліквідацію каналів фінансування та постачання озброєння вказаним групам і організаціям з метою підризу їх фінансових і матеріально-технічних можливостей;

- налагодження рівня взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом, особливо їх оперативних підрозділів, з метою забезпечення своєчасного обміну оперативно значущою інформацією.

Організація взаємодії відповідних оперативних підрозділів передбачає співробітництво на основних стадіях, що забезпечуватимуть її ефективність: стадії аналізу й прогнозування можливого ускладнення криміногенної, соціально-політичної обстановки; профілактики (запобігання) проявів екстремістсько-терористичного характеру; припинення дій екстремістських терористичних груп (організацій); ліквідації наслідків дій груп (організацій) екстремістсько-терористичного характеру.

Планування спільних заходів оперативними підрозділами, спрямованими на протидію злочинній діяльності екстремістських груп (організацій), має будуватися в залежності від оперативної ситуації, що складається на певний час, завдань, вирішуваних кожним конкретним підрозділом, й взагалі містити:

- 1) на стадії аналізу й прогнозування можливого ускладнення криміногенної, соціально-політичної обстановки:

- збір, систематизацію й аналіз оперативно-розшукової інформації про оперативну ситуацію, що складається внаслідок діяльності екстремістської групи (організації);

- терміновий обмін відомостями з іншими суб'єктами боротьби з тероризмом;

- здійснення перевірки й уточнення засобами та методами ОРД отриманої первинної оперативної інформації про ускладнення обстановки з метою вироблення спільних управлінських рішень.

2) на стадії профілактики (запобігання) проявів екстремістсько-терористичного характеру оперативні підрозділи мають орієнтувати особовий склад на:

- на виявлення осіб, які виношують екстремістські наміри терористичної спрямованості, лідерів і активних учасників подібних угруповань і формувань, а також учасників організованих злочинних груп, осіб з кримінальним минулим і т.п.;

- активізацію збору оперативно-розшукової інформації, посилення гласного і негласного спостереження, уточнення та додаткової перевірки їх зв'язків, маршрутів пересування, особливо міжрегіонального характеру;

- здійснення оперативно-розшукової профілактики щодо лідерів вищевказаних формувань, прийняття активних заходів до їх роз'єднання (у разі завершення активної фази формування екстремістської терористичної групи).

3) на стадії припинення дій екстремістських терористичних груп (організацій) оперативні підрозділи повинні будувати свою діяльність за наступними напрямками:

- виявлення гласними і негласними шляхами фактів незаконного обігу вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв, наркотичних і психотропних препаратів і речовин, вжиття заходів з вилучення названих предметів, затримання та притягнення до відповідальності винних осіб;

- виявлення з використанням оперативно-розшукових сил і засобів фактів підготовки нападів на представників органів влади, відомих політичних, громадських, профспілкових діячів, прийняття заходів по припиненню зазначених злочинних проявів на стадії початкових дій злочинців;

- планування розстановки оперативно-розшукових сил при надходженні відомостей про підготовку мітингів, демонстрацій, пікетування та інших подібних дій (у тому числі і санкціонованих органами влади), використання можливостей негласних штатних та позаштатних працівників для збору інформації зсередини названих екстремістських формувань;

- здійснення з використанням засобів і методів ОРД обстеження місцевості або окремих ділянок населених пунктів, визначення рубежів можливого висунення сил з підтримання громадської безпеки.

4) на стадії ліквідації наслідків дій груп (організацій) екстремістсько-терористичного характеру оперативним підрозділам необхідно:

- продовжувати оперативне спостереження за лідерами та учасниками вказаних вище екстремістських груп (організацій);

– активізувати роботу з обміну оперативною інформацією між усіма суб'єктами боротьби з тероризмом, підсилувати попереджувальну роботу по відношенню лідерів та активних учасників названих груп (організацій), проводити спільне планування з оперативнорозшукового забезпечення слідчих дій, у тому числі у відношенні заарештованих або затриманих осіб;

– постійно проводити моніторинг інформації з офіційних джерел, видань офіційних засобів масової інформації (у тому числі на відповідних сайтах), так і в соціальних мережах Інтернету. При необхідності проводити її перевірку з використанням усіх сил та засобів ОРД з відповідним реагуванням;

– у випадках вчинення учасниками масових заходів, що проводяться під екстремістських гаслами, очевидних загальнокримінальних злочинів, приймати заходи щодо встановлення місць переховування вказаних осіб;

– приймати заходи щодо виявлення та вилучення пропагандистської літератури і листівок з протизаконними закликами, вогнепальної зброї, колючих і ріжучих предметів та інших засобів нападу, встановлення місць можливого укриття розшукуваних осіб.

Наприкінці слід зауважити, що першочерговим завданням оперативних підрозділів правоохоронних органів, що мають протидіяти виникненню та розповсюдженню політичного екстремізму в Україні має стати активізація роботи щодо формування системи взаємного обміну інформацією про діяльність груп і організації екстремістсько-терористичного характеру. Найбільшу складність на першочерговому етапі розвитку ситуації, пов'язаної з екстремістськими проявами, становить нестача своєчасної, повної, достовірної й об'єктивної інформації. На наш погляд, оперативним підрозділам, насамперед, слід забезпечити збір первинної інформації, особливо конфіденційного характеру, її використання в інтересах прогнозування подальшого розвитку подій або конкретної криміногенної ситуації.

Лише запровадження цілісного і системного комплексу дій, як на рівні законодавчого врегулювання цього питання, так і відповідного прийняття рішень на рівні центральних органів влади може зменшити прояви екстремізму в Україні та зменшити ризики впливу його на політичну стабільність нашої держави.

Одержано 18.10.2016

УДК [379.85:351.861](477)

Олександр Юрійович ЧЕРЕДНИЧЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

старший викладач спеціальної кафедри № 3 «Основи забезпечення державної

безпеки, контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності»

Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Анастасія Олександрівна ЧЕРЕДНИЧЕНКО,

кандидат економічних наук,

старший викладач кафедри туризму та готельного господарства

Харківського національного університету міського господарства

імені Олексія Бекетова

БЕЗПЕКА ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗИ ЯК ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Туризм – це галузь світового масштабу з щорічним обігом понад трильйон доларів США, що впливає не тільки на економіку, а і на устрій багатьох держав і регіонів. Україна не є виключенням, перш за все як країна із значним туристичним потенціалом, який здатний позитивно вплинути на процес оздоровлення національної економіки. У системі туризму тісно, окрім економічних питань, міжнародних відносин, зайнятості населення, транспортних організацій, пов'язані питання безпеки. Світове співтовариство дедалі більше уваги приділяє забезпеченню достатніх фінансових ресурсів для проведення превентивних заходів із запобігання ризиків у сфері туризму. Особливої актуальності це питання набуває в умовах глобалізації, яка всебічно впливає на світову та національну безпеку. Туризм, як жодна інша галузь, підвладний впливу «форс-мажорів» – війн, природних катаклізмів, епідемій тощо.

Враховуючи те, що ключовою фігурою в системі безпеки туризму повинен виступати саме турист (людина), безпека туризму є важливим завданням не лише для суб'єктів туристичного сектору окремо взятої країни. Цілком зрозуміло, що на сучасному етапі стан розвитку туризму безпосередньо залежить від забезпечення безпеки туристів, від рівня захисту їх життя, здоров'я, майна. Над питаннями безпеки туризму працюють відповідні міжнародні організації: Міжнародна організація праці, Всесвітня організація охорони здоров'я, Організація Об'єднаних Націй, Міжнародна організація цивільної авіації, Міжнародна морська організація, Всесвітня організація охорони здоров'я та інші.

Безпека в галузі туризму це сукупність факторів, що характеризують соціальний, економічний, правовий та інший стан забезпечення прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та держави в галузі туризму.

За масштабом слід виділяти глобальну, макрорегіональну, національну, регіональну та локальну безпеку туризму.

Висловлюючись про безпеку туризму, слід підкреслити, що це широке, складне і багатогранне поняття. Не можна спрощувати заходи безпеки туризму і представляти їх примітивно, як охорону туристських об'єктів або цілодобових «сек'юриті» у готелях. Очевидно, що гарантування безпеки має базуватися на системному підході, оскільки сама категорія «безпеки туризму» є надзвичайно складною та багатоаспектною. На наш погляд, безпека туризму є універсальною категорією, що має правовий, економічний, соціальний, екологічний та інший зміст, поєднує в собі забезпечення інтересів як виробників, так і споживачів туристичних послуг, а також об'єктів, на які спрямована туристична діяльність. Виходячи з цього доцільно диференціювати безпеку туризму на економічну, соціальну та екологічну, а у структурі безпеки туризму виділяють політичну безпеку, соціальну безпеку, безпеку здоров'я та життя туристів, безпеку персональних даних, правову безпеку туристів, споживчу безпеку, безпеку комунікації, екологічну безпеку, безпеку обслуговування та інше.

На даний час, заходи з підвищення безпеки в туризмі в нашій країні мають рухатися в двох напрямках: по-перше, забезпечення комплексних питань безпеки, а по-друге, забезпечення безпосередньо безпеки туристів.

В той же час, слід зауважити, що досі не розроблено вичерпної класифікації безпеки туризму за багатьма ключовими ознаками.

На нашу думку, класифікувати безпеку туризму за змістом доцільно як:

- геополітична, політична та військово-політична безпека туризму;
- політико-правова безпека;
- релігійна, культурна;
- кримінальна, безпека у надзвичайних ситуаціях (в тому числі при скоєнні терактів);
- безпека життєдіяльності (медична, безпека харчування, безпека послуг проживання, послуг обслуговування);
- фінансова (валютна);
- екологічна, рекреаційна;
- безпека пересування (транспортна);
- інженерна, технологічна (безпека споруд та обладнання);
- інформаційна.

Сама безпека туризму має системоформуючий характер у туристичній діяльності, адже може розглядатися як головна споживча властивість, якою об'єктивно і реально повинна володіти туристична послуга, у той час як інші споживчі її властивості можуть реалізуватися повною мірою тільки у випадку, якщо безпека туризму буде гарантована.

Безпека туризму повинна бути заснована на ретельно продуманій, цілеспрямованій і комплексній системі заходів.

Безпеку туризму можна підрозділити на ряд рівнів, починаючи з безпеки засобів і транспорту, готельних і рекреаційних комплексів, туристичних центрів, а також країни в цілому. При цьому заходи безпеки не повинні завдавати шкоду інтересам, обмежувати права і свободи як самих туристів, так і місцевих жителів.

Прикладом такої діяльності може слугувати мексиканська програма безпеки туризму. У квітні 1996 р. під керівництвом Міністерства туризму Мексики і Ради з розвитку туризму мерії в м. Мехіко була проведена конференція з вироблення державної програми безпеки туризму.

Вказана програма безпеки туризму включає наступні заходи:

- створення інформаційних пунктів у місцях в'їзду іноземних туристів в аеропортах, морських терміналах та інших прикордонних пунктах для надання їм консультаційної та іншої допомоги;

- видання під егідою міністерства туризму державних інформаційних матеріалів по Мексиці, соціально-культурним і національним особливостям її населення;

- прийняття законодавчих та інших нормативних актів щодо посилення заходів покарання за шахрайство щодо туристів водіями таксі, службовцями готелів, ресторанів, магазинів і інших установ обслуговування;

- створення «туристської поліції» – єдиного центру інформації та мобільного поліцейської служби м. Мехіко з надання термінової допомоги туристам.

До основних заходів також віднесена необхідність підвищення вимог щодо надійності та безпеки автотранспорту, який використовується місцевими турфірмами, а також збереження майна туристів у готелях. Окремий план безпеки складений по міжнародному аеропорту м. Мехіко як найбільшому елементу інфраструктури туризму, що обслуговує більше 20 млн пасажирів на рік.

Створення подібних програм забезпечення безпеки туризму є позитивним та цікавим прикладом для вітчизняних органів управління туризмом, бо окрім законодавчо закріплених окремих норм на практиці ситуація в нашій державі виглядає іншим чином.

Так, вимоги до безпеки обслуговування для конкретних видів туристських послуг встановлюються нормативною документацією на відповідні види послуг: державними стандартами, правилами, статутами, кодексами та іншими. Закон України «Про туризм» у розділі VIII надає гарантії безпечного перебування туристів на території України і зобов'язує органи влади та суб'єктів туристичної діяльності розробити комплекс заходів з безпеки туристів. Суб'єкти туристичної діяльності розробляють конкретні заходи щодо забезпечення безпеки туристів, екскурсантів, які беруть участь у туристичних подорожах, походах, змаганнях. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи в межах своїх повноважень повинні вживати заходи, спрямовані на забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля при здійсненні туристичних подорожей, захист громадян України за її межами. В Україні діє міждержавний стандарт (ГОСТ 28681.1-95) «Туристично-екскурсійне обслуговування», який передбачає порядок проектування туристичних послуг, включаючи розгляд можливих ризиків, які можуть викликати негативні наслідки і спричинити шкоду здоров'ю туриста та його майну. В той же час, у нашій країні безпека і якість туристичних послуг не зовсім відповідають світовим стандартам, незважаючи на те, що в області туризму діє значна кількість нормативно-правових актів.

Для виправлення ситуації потрібна системна робота по впровадженню в дію стандартів та кращого світового досвіду в галузі безпеки туризму, а це в свою чергу позитивно відіб'ється на стан національної безпеки.

Одержано 17.10.2016

УДК 343.791

Борис Борисович ШАПОВАЛОВ,

кандидат психологічних наук, доцент,

президент Поліцейського центру бойових мистецтв «Закон і порядок»

СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ДІЙ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Реалії сучасного життя, коли суттєво збільшилась кількість екстремальних ситуацій кримінального характеру вимагають розробки сучасних технологій формування готовності різних категорій населення до фізичної протидії правопорушникам. У першу чергу це стосується працівників правоохоронних органів. Нині в цьому напрямку

працюють недержавні організації правоохоронної спрямованості, зокрема, Поліцейський центр бойових мистецтв «Закон і порядок» та Федерація поліцейського хортингу України. Результатом дослідницької та експериментальної діяльності зазначених організацій стало створення бойового мистецтва «Поліцейський хортинг».

Розробники поліцейського хортингу при створенні сучасного бойового мистецтва правоохоронців взяли за основу український національний вид спорту хортинг збагатили його власними розробками в галузі техніки самозахисту та затримання правопорушників з урахуванням закордонного досвіду. Поліцейський хортинг являє собою сукупність педагогічних технологій, які об'єднані в окремі напрямки. Найбільш важливими з них є професійно-прикладний та спортивний.

Професійно-прикладний напрям складають: Система підготовки до екстремальних ситуацій, Система самозахисту та виживання (ССВ) та Поліцейська система самозахисту та контролю (ПССК). Окремі елементи систем розроблялися і протягом 1990-2015 років впроваджувалися в діяльність різноманітних підрозділів правоохоронних органів України та інших країн (в тому числі і під час діяльності в умовах бойових дій), а також спортивних федерацій, клубів і секцій зі спортивних єдиноборств. Забезпечення стовідсоткового виживання особового складу підпорядкованих автору підрозділів спеціального та особливого призначення в умовах військового конфлікту в Боснії-Герцеговині (1999–2000) та Косово (2001–2002) та підготовка за короткий проміжок часу чемпіонів і призерів чемпіонатів України, Європи та світу з боротьби самбо, кікбоксінгу WPKA, самозахисту стали свідченням високої ефективності запропонованих елементів системи.

Зазначені вище системи впроваджуються в діяльність правоохоронних органів шляхом проведення науково-практичних семінарів, майстер-класів, практичних занять з працівниками поліції охорони, військовослужбовцями Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України. Лише у 2016 році такі заходи були проведені у Вінниці, Києві, Запоріжжі, Бердянську. До кінця року заплановано проведення таких заходів у Полтаві, Рівному, Львові, Луцьку.

Спортивний напрям представлений спортивними дисциплінами, сукупність яких надає цьому виду спорту неповторність та самобутність. Одна з дисциплін передбачає проведення поєдинків з повним контактом, одна – обмежений контакт, ще одна – обумовлений обмежений контакт, а інші дві є неконтактними, демонстраційними дисциплінами. Змагання проводяться в 15 вікових категоріях, що сприяє залученню до занять спортом школярів, студентів, військово-службовців, правоохоронців, ветеранів державної та поліцейської

служби. Протягом 2012-2015 років було проведено низку Всеукраїнських змагань з даного виду спорту, в яких взяли участь понад 1000 спортсменів, що стало обґрунтуванням для визнання поліцейського хортингу як розділу виду спорту «хортинг».

Основна увага в навчально-тренувальному процесі та під час проведення змагань приділяється вдосконаленню техніки самозахисту і затримання, тому що саме досконале виконання прийомів дозволяє правоохоронцю, який не завжди відрізняється гренадерським здоров'ям, надійно захищатися від злочинця, що переважає його за фізичними даними. Відпрацьовуючи сотні і тисячі разів технічні дії, фахівець поліцейського хортингу навчається впевнено діяти в екстремальних ситуаціях, залишаючись неушкодженим та спричиняючи мінімальну шкоду нападнику. Основними принципами оцінювання виступу є: ефективність, практичність, безперервність рухів, підтримання балансу, надійність контролю, дотримання заходів безпеки.

Перевагами поліцейського хортингу над іншими засобами підготовки поліцейських до застосування сили та виживання в екстремальних умовах є:

- комплексна підготовка поліцейських у галузях фізичної культури, техніки самозахисту, тактики поведінки в екстремальних ситуаціях, стратегії виживання, психології та філософії;
- простота та надійність технічних дій самозахисту, що обумовлює з одного боку невеликий термін навчання, а з іншого дозволяє озброїти поліцейських ефективними засобами припинення агресії та постановки злочинної поведінки під контроль;
- безпека правоохоронців та спортсменів під час навчально-тренувального процесу, яка забезпечується технологіями безпечного падіння на тверду поверхню та обумовленим обмеженим контактом;
- застосування в навчально-тренувальному процесі сучасних технологій безпеки забезпечує фізичне, психічне, правове та соціальне виживання поліцейських в екстремальних умовах правоохоронної діяльності.

Таким чином, поліцейський хортинг є сучасним засобом формування готовності поліцейських до дій в екстремальних ситуаціях. Перспектива подальших досліджень полягає у створенні систем підготовки до екстремальних ситуацій поліцейських служб та підрозділів поліції: патрульних, слідчих, оперативних працівників тощо.

Одержано 14.10.2016

УДК 343.791

Владислав Геннадійович ШИБУТ,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ САМОЗАХИСТУ ТА КОНТРОЛЮ (ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ ХОРТИНГ) В ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Протягом останніх років у суспільстві спостерігається зростання кількості злочинних проявів, досвідчених працівників карного розшуку не вистачає, поліцейські гинуть під час виконання службових обов'язків, тому вирішальна роль в протидії злочинності відводиться професійній підготовці, насамперед оперативних підрозділів Національної поліції. Проведені дослідження переконливо доводять, що засоби і методи підготовки поліцейських, які були ефективними кілька років тому, нині не забезпечують безпеки поліцейських та якісного виконання ними своїх обов'язків, зокрема в частині застосування заходів фізичного впливу на осіб, які становлять суспільну небезпеку. Враховуючи вищевикладене, провідними фахівцями (Б. Б. Шаповалов, президент федерації поліцейського хортінгу України) була розроблена система поліцейського хортінгу, яка з одного боку є видом спорту, а з іншого – ефективним засобом професійної підготовки правоохоронців.

Поліцейський хортинг включає в себе спортивно-прикладну і практично-бойову версії. Перший напрям розроблено спеціально для розвитку спорту, залучення дітей та учнівської молоді у спортивні зали, підтримання позитивного іміджу української поліції та інших силових органів серед населення.

Особливою методикою вважається імітаційний ігровий двобій з уявним супротивником, під час якого поліцейські відпрацьовують весь вивчений матеріал, і тільки після цього початківці приступають до спарингів. Будь-який оперативний співробітник Національної поліції зобов'язаний оволодіти первинним набором прийомів самооборони, які однозначно допоможуть у оперативно-службовій діяльності. Окрім цього, поліцейський хортинг є універсальною системою ефективного самооборони та справжнього рукопашного двобою, що розроблена для армії й секретних служб України.

Дана система підготовки суттєво відрізняється від усіх інших видів бойових мистецтв. Вона надзвичайно проста та ефективна. Всі рухи спрямовані виключно на практичну складову, не вимагають

багаторічних завчених вправ і індивідуально адаптуються до рівня фізичної підготовки як учня-початківця, так і професійного поліцейського, будь то спецназівець, співробітник охорони, працівник патрульної служби. Все залежить, лише, від програми навчання та тих цілей, які ставить перед собою людина.

Поліцейський хортинг як прикладну бойову систему, розроблену для силових структур, можна застосувати і для використання цивільним населенням. Так чи інакше, але в результаті формування підрозділів сил оборони України, як у будь-якій силовій структурі, питання про методи ведення рукопашної сутички й спеціальної підготовки постало досить гостро. Українській поліції потрібна бойова система, що відповідає кільком основним вимогам. Вона повинна бути легкою у вивченні та застосуванні, щоб і солдат, і службовець контори, і боєць спецпідрозділу змогли б досягнути успіху в навчанні за можливо короткий проміжок часу, а також підтримувати надбані навички. Також необхідно, щоб навички та прийоми відпрацьовувалися за мінімальні повторення, в короткий термін, мали як виховний, так і практичний зміст. Ще більш важливим є те, щоб прийоми ведення сутички були легко застосовні в умовах максимального стресу, який часто трапляється в роботі поліцейського.

Практично-бойовий напрям поліцейського хортингу – це більш серйозна й закрита дисципліна, призначена для співробітників, які мають спортивні досягнення, вивчили правила єдиноборства та мають спортивний розряд не нижче кандидата у Майстри спорту з хортингу або іншого виду повноконтрактного бойового мистецтва. Ці спортсмени виступають на різних змаганнях і турнірах із метою випробування ефективності різних видів єдиноборств, і окремих прийомів у екстремальних умовах.

У поліцейському хортингу існують методи, спрямовані на психологічну перебудову, на формування тих чи інших внутрішніх якостей. Дана бойова система передбачає наявність у свого послідовника як фізичних, так і деяких психологічних якостей: агресивності, нечутливості до болю, жорсткості або, навпаки, податливості, спокою, розслабленості тощо. Перевагу тих чи інших якостей перед іншими диктує насамперед передбачувана тактика двобою, що визначає широкий технічний арсенал і методи фізичного та психологічного тренінгу. Відповідно, перед практикуючим поліцейським відкриваються широкі можливості для саморозвитку та спортивно-прикладної самореалізації.

Не можна не враховувати і духовну складову поліцейського хортингу, який розвивається в тісному зв'язку з духовними та культурними традиціями українського народу. Крім ефективного фізичного

розвитку, поліцейський хортинг має величезний оздоровчий потенціал, але головне те, що це бойове мистецтво, як справжній військовий шлях, який сприяє розвитку особистості людини. Тобто, це та опора, та професійна діяльність, що сприймається людиною в якості основної справи свого життя.

Об'єктивний досвід поліцейського хортингу рекомендує бути вільним від уподобань, бути вільним у двобої, щоб використовувати природні інстинкти як відсутність стилю, працювати та відчувати все без будь-яких обмежень. Говорячи, з точки зору основної філософії хортингу: «під дощем не може бути краще або гірше. Є – як є». Реальну рукопашну сутичку неможливо змоделювати в рамках одного виду єдиноборств, так як вона може переслідувати різні цілі та проходити в різних умовах. Усі ці моменти були враховані, злиті воедино, перевірені на практиці. Велику цінність у даній системі має розділ «Психологічної підготовки», що дозволяє поліцейському зміцнити дух, навчитися «йти» до результату в абиякій справі. Для цього використовуються спеціальні методи, мета яких – відтворити ситуацію, коли людина повинна боротися за своє життя. Навчання включає вироблення вміння оцінки ситуації, місцевості та потенційно небезпечних обставин ще до початку двобою.

Поліцейський хортинг не містить у собі жодної негативної або фанатичної ідеології, направленої на скоєння злочинних дій, а його основи випливають із ефективності та природності спортивних і прикладних прийомів, що використовуються для фізичної підготовки людей, чия професійна діяльність носить правоохоронний характер. Таким чином, основна ідеологічна спрямованість поліцейського хортингу носить захисний характер, а його основний моральний принцип – готовність і прагнення допомогти людині.

Принагідно підкреслимо, що розроблена система поліцейського хортингу це:

- новий, сучасний, актуальний напрям, який повинен зайняти провідне місце у системі підготовки працівників Національної поліції;
- один з найбільш ефективних на сьогодні видів професійної підготовки правоохоронців зокрема співробітників карного розшуку, які стоять на передовій протидії злочинності.

Поліцейський хортинг є національним професійно-прикладним спортом, в якому акумульовано бойові традиції українського народу та напрацювання в галузі національного бойового мистецтва «хортинг». Завданнями поліцейського хортингу є пропаганда здорового способу життя, розвиток фізичних, морально-вольових, інтелектуальних здібностей, технічна, тактична та психологічна підготовка працівників поліції.

Отже, варто визначити, що при подоланні протидії з боку осіб, що становлять суспільну небезпеку під час їх захоплення, на перше місце виходить набутий під час підготовки та тренувань досвід, що допомагає, по-перше, вирішити завдання оперативно-службової діяльності, а по-друге, зберегти життя та здоров'я собі, оточуючим громадянам та осіб, яких захоплюють.

Виходячи з вищевідзначеного, та приймаючи до уваги актуальність і важливість обраного напряму, вважаємо доцільним дослідження особливостей програми поліцейської системи самозахисту та контролю і впровадження її в оперативно-службову діяльність оперативних підрозділів Національної поліції України.

Одержано 12.10.2016

УДК 343.791

Ірина Ігорівна ШИНКАРЕНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

та розкриття злочинів факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ТЕНДЕНЦІЇ ВЧИНЕННЯ ГРАБЕЖІВ ТА РОЗБОЇВ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОТИДІЇ ГРАБЕЖАМ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Безумовно, грабежі та розбої відносяться до найбільш тяжких корисливо-насильницьких злочинів. У зв'язку з характерною для розбійних нападів та грабежів підвищеною суспільною небезпекою та резонансом, що виникає у зв'язку з відкритим, незаконним, насильницьким нападом на особу з метою заволодіння майном, що часто вчиняється в умовах очевидності. Тенденції розкриття та розслідування грабежів та розбоїв, перебуває на постійному контролі національної поліції України. Вони вживають низку організаційно-тактичних заходів, спрямованих на посилення протидії цим злочинам. Проводиться постійний аналіз інформації щодо вчинення грабежів та розбійних нападів за найбільш резонансними з низ, що беруться під особливий контроль. Однак, аналіз статистичних даних за період 2012-2015 роки вказує на вкрай негативні тенденції.

Відповідно до статистичних даних Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України та Генеральної прокуратури України. У період з 2011 по 2013 роки було вчинено 34545 грабежів, а у період 2014-2015 грабежів – 42645, що на 8100 або 19 %, більше ніж за попередній період. Питома вага підвищилась на 0,66 позицій

У період 2011–2013 роки було вчинено 5612 розбоїв, 2014–2015 відповідно 7451 грабежів, що на 1842 більше, що складає 24,72 %. Питома вага підвищилася з 0,16 позицій.

Найбільша кількість кримінальних правопорушень вказаної категорії розслідується у місті Києві, Одеській, Запорізькій, Дніпропетровській та Харківській областях, а також у Донецькій та Луганській областях.

Як видно із наведених вище статистичних даних, стан діяльності слідчих органів та оперативних підрозділів Національної поліції щодо розкриття та розслідування грабежів та розбоїв залишається незадовільним, а ефективність їх роботи значно погіршилась.

Оперативно-розшуковий аспект протидії грабежам та розбоям на монографічному рівні в Україні були вивчені О. І. Козаченко, А. Г. Лісовим, І. Й. Мисловським, В. В. Плукарком, В. О. Сілюковим, В. Г. Телійчуком та іншими. В їх роботах були закладені фундаментальні засади протидії грабежам та розбоям, однак з урахуванням політичної ситуації в Україні та проведенню реформ в системі Національної поліції необхідно враховувати попередній досвід зазначеної діяльності та впроваджувати нових підходи.

З метою покращення криміногенної ситуації в контексті протидії грабежам та розбоям оперативні підрозділи Національної поліції з метою своєчасного отримання оперативно-значимої інформації повинні:

1. Систематично проводити заходи ініціативного пошуку щодо виявлення:

- осіб, які раніше вчиняли корисливо-насильницькі злочини;
- осіб, які ведуть антигромадській спосіб життя (жебраків, бродяжництво, вживання спиртних напоїв та наркотичних речовин);
- встановлювати осіб, які можуть втягувати у вчинення грабежів та розбоїв несповідомих.

– отримувати та аналізувати інформацію щодо членів злочинної групи, які вчиняють грабежі та розбої;

- місць зберігання та збуту майна отриманого злочинним шляхом.

2) Постійно взаємодіяти з населенням з метою отримання інформацію щодо осіб, які можуть вчинити розбої та грабежі.

3) Цілеспрямовано використати позаштатних негласних працівників для своєчасного отримання інформації про підготовку та вчинення грабежів та розбоїв. З урахуванням сучасної текучості кадрів зазначений напрям зазнав суттєвих недоліків, що пов'язано з реформою в системі Національної поліції та змін у нормативно-правовому регулюванні цього виду діяльності. Необхідно переглянути та затвердити на законодавчому рівні сучасної реально-дієву систему матеріального

заохочення позаштатних негласних працівників за надану інформацію, яка сприяла б виявленню, попередженню та розслідуванню злочинів, зокрема грабежів і розбоїв.

4) якісно підвищити рівень взаємодії у системі Національної поліції, щодо протидії грабежам та розбоям не тільки зі слідчими, але й дільничними інспекторами та патрульною поліцією.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що з урахуванням різкого загострення проблеми вчинення корисливо-насильницьких злочинів та безпосередньо грабежів та розбоїв, як найбільш тяжких з них необхідно постійно шукати нові підходи до вирішення даної проблеми, а починати це необхідно в першу чергу з підвищення якості підбору та підготовки працівників Національної поліції. Це, в свою чергу, зумовлює необхідність проведення комплексних досліджень у зазначеній сфері.

Одержано 11.11.2016

УДК 343

Ганна Михайлівна ШОРОХОВА,

*науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з проблем протидії злочинності*

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

Ми живемо в епоху інформаційного суспільства, коли комп'ютерні та телекомунікаційні технології охопили майже всі сфери життєдіяльності суспільства і держави. Але розвиток інформаційних технологій, поширення сфери використання глобальної комп'ютерної мережі Інтернет зумовили використання новітні технології у злочинних цілях.

На сьогодні комп'ютерні злочини – це одна з найдинамічніших груп суспільно небезпечних посягань. Швидко збільшуються показники поширення цих злочинів, а також постійно зростає їх суспільна небезпека. Це зумовлене прискореним розвитком науки й технологій у сфері комп'ютеризації, а також постійним розширенням сфери застосування комп'ютерних технологій.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій викликали появу нових умов, які використовуються злочинцями для скоєння злочинів на національному, міжнародному і транснаціональному рівнях.

Розповсюдження комп'ютерних вірусів, шахрайства з пластиковими платіжними картками, крадіжки коштів з банківських рахунків,

викрадення комп'ютерної інформації та порушення правил експлуатації автоматизованих електронно-обчислювальних систем – це далеко не повний перелік подібних злочинів. Дану категорію злочинів називають по-різному: кіберзлочини, комп'ютерні злочини, злочини в сфері комп'ютерних технологій, злочини в сфері комп'ютерної інформації.

Кіберзлочинність – це злочинність у так званому «віртуальному просторі». Віртуальний простір можна визначити як простір, що моделюється за допомогою комп'ютера інформаційний, у якому перебувають відомості про особи, предмети, факти, подіях, явищах і процесах, представлені в математичному, символічному або будь-якому іншому виді й рухи, що перебувають у процесі, по локальних і глобальних комп'ютерних мережах, або відомості, що зберігаються в пам'яті будь-якого фізичного або віртуального устрою, а також іншого носія, спеціально призначеного для їхнього зберігання, обробки й передачі.

Кіберзлочинність, без перебільшення, стала одним з основних викликів, що постають перед сучасним суспільством. Тому не випадково в МВС України з 15 жовтня 2015 року здійснюються організаційно-штатні заходи щодо формування нового підрозділу – Департаменту кіберполіції, який повинен ефективно протидіяти поширенню кіберзлочинності в Україні.

Сьогодні жертвами осіб, які вчиняють злочини у віртуальному просторі, можуть стати не лише окремі люди чи юридичні особи, а й цілі відомства і навіть держави. Для України, як однієї з найбільших європейських держав, де у повсякденне життя стрімко входять нові комунікативні технології, зокрема ті, що розширюють можливості реалізації товарів і послуг за допомогою мережі Інтернет, проблема кіберзлочинності не обходить жодним чином. Адже Україна входить до десятки країн із найвищим рівнем поширення цього виду криміналу, а це дитяча порнографія, шахрайства, численні порушення авторських і суміжних прав із використанням комп'ютерних систем, несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерних та телекомунікаційних мереж, виготовлення та розповсюдження шкідливих програм, викрадення ідентифікаційних даних осіб, електронне вимагання, що в переважній більшості носять транснаціональний організований характер тощо.

Щодня жертвами кіберзлочинності стають близько мільйона людей по всьому світу. Щороку жертви кіберзлочинів зазнають збитків на суму понад 290 мільярдів євро. При цьому велика кількість інтернет-злочинців залишається непокараною.

Через це боротьбу проти інтернет-злочинців потрібно вести на загальноєвропейському рівні. Саме з цією метою створено Європейський центр боротьби із кіберзлочинністю, який запрацював на початку 2013 року. Він є частиною Європолу – поліційної служби Євросоюзу – зі штаб-квартирою в Гаазі, Нідерланди. Фінансується Центр з бюджету Європолу.

Беручи до уваги значні обсяги збитків, кожна країна-член Євросоюзу намагається якимось боротися проти кіберзлочинності. Для протистояння кібершахраям в світі створюються спеціальні підрозділи і структури. Їхні повноваження постійно розширюються, а технічні можливості посилюються. Проте, поле діяльності правоохоронців кожної країни обмежене національними кордонами, тоді як всесвітня мережа кордонів не знає.

На даний момент нагально необхідним є створення єдиного ефективного міжнародного механізму протидії цьому виду злочинності. Потрібно вдосконалити систему взаємозв'язку та взаємодії правоохоронних органів України з правоохоронними органами інших держав, для вирішення проблем, які виникають на практиці при розслідуванні та попередженні кіберзлочинності. Важливим кроком – є залучення до цього процесу відповідних фахівців у сфері інформаційних технологій, наприклад, залучати професійних хакерів до підрозділів по розслідуванню кіберзлочинів для реалізації своїх функцій. Також потрібна підготовка висококваліфікованих працівників для національних підрозділів по боротьбі з кіберзлочинністю, а саме підготовка ІТ-спеціалістів широкого профілю – інженер-програмістів, системних адміністраторів, спеціалістів служб технічної підтримки, аналітиків комп'ютерного банку, аналітиків з комп'ютерних систем тощо.

Враховуючи ту обставину, що сучасні технології розвиваються швидше, ніж норми, які регулюють їх застосування, необхідно постійно знаходити шляхи вирішення нових задач, частіше пов'язаних із такими сферами, як захист даних, трансграничний доступ правоохоронних органів до даних і обмін інформацією між державними і приватними структурами. Успішне вирішення цієї проблеми залежить від якісного рівня правової основи співпраці, що потребує постійного моніторингу існуючої нормативної бази, постійного оновлення та доповнення, розробки нових стандартів у цій сфері. Особливе місце в процесі боротьби з кіберзлочинністю відіграє прийнята у 2001 році Радою Європи «Конвенція про кіберзлочинність», яка стала підґрунтям для уніфікації національного законодавства. Україна у 2005 році ратифікувала Конвенцію про кіберзлочинність, проте нормативно-правова основа боротьби зі злочинами у цій сфері

й дотепер залишається недосконалою. Зокрема в законодавстві досі залишаються невизначеними такі терміни як кіберзлочин, кіберзлочинність, кібератака, комп'ютерний тероризм. Таким чином, можна стверджувати, що здебільшого вітчизняне нормативно-правове поле у сфері кібербезпеки оперує термінами та поняттями, визначень яких фактично немає, або вони не узгоджені між різними нормативно-правовими актами.

Це говорить про те, що процес гармонізації українського та міжнародного законодавства ще не завершений та вітчизняна нормативно-правова база має бути вдосконалена. Насамперед, потрібно усунути прогалини та певні протиріччя в законодавстві України, чого можна досягти шляхом кодифікації законодавства у сфері боротьби з кіберзлочинністю з подальшою розробкою та ухваленням Інформаційного кодексу України.

Отже, підсумовуючи, можна сказати, що вітчизняні реалії протидії кіберзлочинності свідчать про низку важливих проблем, які заважають створенню ефективної системи протидії загрозам у кіберпросторі. До таких проблем належать передусім: термінологічна невизначеність, відсутність належної координації діяльності відповідних відомств, залежність України від програмних і технічних продуктів іноземного виробництва, складнощі з кадровим наповненням відповідних структурних підрозділів та міжнародне співробітництво України у боротьбі з кіберзлочинністю.

Одержано 12.10.2016

Секція 4

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

УДК 338.2;351.746

Євген Володимирович КОВАЛЬОВ,

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри економіки та фінансів факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

СИСТЕМА ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Для багатьох країн світу проблема зміцнення економічної безпеки держави остається дуже актуальною. В Україні багато недоліків ще не тільки стримують її розвиток, але і приймають форми загроз економічній безпеці держави. Найбільш небезпечними, на наш погляд, є:

- висока доля неформальних економічних процесів у суспільно-виробництві та стан економічної злочинності;
- недостатня ефективність державного регулювання економічних процесів;
- недосконалість системи мотивації праці та трудової зайнятості населення;
- висока залежність України від зовнішніх джерел енергетичних ресурсів;
- низька результативність науки та інноваційного розвитку виробництва;
- корупція у сфері управління.

Можна констатувати, що в Україні практично відсутня ефективна система економічної безпеки держави. З одного боку, вважаємо, це пояснюється молодістю української держави, з іншого – недостатньою увагою до цієї проблеми з боку державних органів управління.

Погляди дослідників на сутність та місце злочинної економічної діяльності характеризуються різноманітністю та суперечностями. Відповідно до розробленої нами класифікації суспільна економічна діяльність може бути поділена на формальну (здійснюється у встановлених правових межах) та неформальну (здійснюється поза межами правового поля, господарська діяльність ухиляється від обліку та оподаткування). До складу неформальної економіки, на нашу думку, слід включити три складові частини: економіка власних потреб, тіньова економіка, кримінальна економіка.

Економіка власних потреб являє собою роботи у домашньому та присадибному господарстві. Хоча формально ця діяльність повинна підлягати оподаткуванню, але оскільки у цьому господарському секторі роботи здійснюються кожною людиною або родиною у вільний від виробничої праці час та направлені в основному на підтримку життєдіяльності особистості та родини і мають відносно незначні обсяги, вважаємо, що цю діяльність доцільно звільнити від оподаткування. Результати діяльності цього сектора необхідно враховувати у складі валового внутрішнього продукту.

До тіньової економіки будемо відносити господарську діяльність, спрямовану на виготовлення товарів та надання послуг, виробництво яких не заборонено законом, але яке приховується від обліку та оподаткування. Результати тіньової економіки необхідно включати у склад валового внутрішнього продукту країни. Дуже актуальним на сучасному етапі є створення методів виявлення тіньової господарської діяльності суб'єктів підприємництва та умов переходу економічних процесів з «тіні» у формальну сферу.

До складу кримінальної економіки включається господарська діяльність, що заборонена діючим законодавством та завдає шкоди державі, родині, особистості: виробництво та продаж зброї, наркотиків, торгівля людьми, грабежі, рекет, корупція та ін. Господарські результати дії цього сектору необхідно враховувати на основі статистичного обліку, але не включати у валовий внутрішній продукт країни. Правоохоронні органи повинні здійснювати кримінальне переслідування суб'єктів господарської діяльності, що працюють у цьому секторі, намагаючись повністю ліквідувати сектор.

Таким чином, хоча відповідно до діючого законодавства всі складові неформальної економіки кваліфікуються як злочинна економічна діяльність, на нашу думку, більше підстав відносити до такої діяльності тіньову та кримінальну економіки. У злочинної економічної діяльності можна виділити наступні характерні ознаки:

- наносить економічну шкоду інтересам широких верств суспільства: державі, регіонам, підприємствам, громадянам;
- для економічних злочинів характерна висока «ефективність» – значне збагачення при низьких витратах та відносній небезпеці;
- систематичне повторення або розвиток на протязі часу;
- здійснення економічних злочинів у межах або під прикриттям формальної економічної діяльності;
- економічні злочини мають організований, як правило, груповий характер;
- використання для здійснення економічних злочинів недоліків у веденні формальної економічної діяльності;

- висока «гнучкість» економічних злочинів, їх швидке пристосування до діючих умов господарювання;
- різноманітність форм прояву економічних злочинів, їх постійний розвиток та удосконалення;
- складність економічних злочинів, високий рівень їх інтелектуального та наукового забезпечення;
- «ланцюговий» характер економічних злочинів: здійснення одного злочину, як правило, породжує інший;
- неоднозначність економічних злочинів – з одного боку така економічна діяльність несе значну шкоду, з іншого – може приносити користь людині, регіону, державі;
- економічна злочинність стає економічною основою для оволодіння владою – проникнення у владні структури та підтримки злочинних та терористичних груп.

Найбільш важливими, на нашу думку, причинами сучасного існування економічної злочинності в Україні є:

- прагнення підприємців в умовах становлення та розвитку ринкових відносин до швидкого збагачення та накопичення капіталу;
- привабливість економічних злочинів високим рівнем матеріального збагачення при відносно низьких витратах, ризику та небезпеці;
- складність організаційних процедур початку та ведення бізнесу;
- низький рівень інформаційного забезпечення бізнесу;
- нестабільність та складність системи оподаткування;
- низька ефективність роботи корпусу державних службовців;
- недостатньо активна позиція держави у боротьбі проти економічних злочинів.

Таким чином, зрозуміло, що економічна злочинність – це дуже складне і загрозливе для економічної безпеки держави явище.

Ефективну протидію економічній злочинності необхідно базувати не на окремих напрямках, а на системі економічних, організаційних та правових заходів.

Першим і найголовнішим заходом у боротьбі проти економічної злочинності вважаємо створення загальнодержавного механізму нагляду та наукового аналізу стану і розвитку процесів економічної злочинності у межах держави, регіонів, галузей. На жаль на цей час боротьба ведеться не на попередження економічних злочинів, а на усунення їх наслідків. В зв'язку з цим слід визначити гостро актуальними сучасні глибокі дослідження причин, умов існування, закономірностей розвитку економічної злочинності, розробку напрямків і методів ефективної протидії. Для якісного виконання цих завдань на базі діючих наукових та навчальних закладів доцільне формування наукових шкіл і регіональних центрів дослідження, створення організаційного

механізму збирання відповідної інформації, необхідної у першу чергу для аналітичного виявлення та прогнозування розвитку економічної злочинності. Міцна наукова база дослідження економічної злочинності у країні повинна стати надійною основою якісної роботи правоохоронних органів у боротьбі проти економічної злочинності.

Суттєвий вплив на зниження економічної злочинності мають також заходи:

- спрощення організаційних процедур початку та ведення бізнесу;
- оптимізація кількості напрямків підприємницької діяльності, які підлягають ліцензуванню;
- створення системи ефективної мотивації та посадових переміщень чиновників;
- лібералізація та стабільність умов оподаткування;
- забезпечення підприємницьким структурам швидкого та вільного доступу до інформаційних джерел;
- стабільність та послідовність у діях правоохоронних органів проти економічної злочинності.

Таким чином, очевидно, що тільки системний підхід у застосуванні економічних, організаційних та правових заходів у змозі ефективно сприяти суттєвому зниженню економічної злочинності та зміцненню економічної безпеки України.

Одержано 27.10.2016

УДК 658.8.011.1

Ірина Анатоліївна ПЕТРОВА,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри інформаційної безпеки факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ МЕТОДИ СТИМУЛЮВАННЯ ЗБУТУ

Просування товару підприємства на міжнародних ринках може бути здійснено через власні торгові організації безпосередньо споживачу або через закордонних маркетингових посередників. Безпосередні поставки товару від виробника до споживача називають фізичним розміщенням. Воно включає у себе три основні елементи: створення товарного складу, транспортування, управління матеріально-технічним постачанням.

Товарообіг – діяльність по плануванню, перетворенню в життя і контролю за фізичним переміщенням матеріалів і готових виробів від місць їхнього походження до місць використання з метою задоволення потреб споживачів і з вигодою для себе. Товарообіг включає:

транспортування, обробку замовлень, упакування, одержання й обробку товарів, підтримку запасів, складування, будь-яку форму інформації про товар чи послугу, розподіл і збут продукції. Серед перерахованих елементів товарообігу виділяють три: транспортування, зберігання, контакти із споживачем. Витрати на товарообіг визначаються способом транспортування, обсягом складів, кількістю проміжних ланок системи. Приймаючи рішення про удосконалювання якої-небудь ланки системи товарообігу, необхідно стежити за тим, щоб це не відбилося на загальному ефекті, особливо якщо захід спрямований на мінімізацію витрат на товарообіг.

Економічні методи стимулювання збуту застосовуються до всіх видів збутової діяльності. Вони служать доповненням до рекламних заходів і персонального продажу виробів. За допомогою різного роду стимулюючих впливів виготовлювач намагається прискорити чи підсилити відповідну реакцію ринку. Існуючі методи стимулювання збуту можна поділити на три групи:

1. Економічні методи стимулювання споживачів: продаж виробів у кредит; можливість оформлення лізингу для складного технічного устаткування; продаж виробів з гарантією повернення грошей при зміні думки споживача від їхньої якості (протягом визначеного періоду); надання безкоштовних зразків виробів; знижки з оптових цін; покупка застарілого устаткування замість придбання нового; преміальний продаж тощо.

2. Економічні методи стимулювання працівників збутової служби підприємства: преміальні виплати за конкретні періоди чи конкретно виконану роботу, заохочення цінними подарунками.

3. Економічні методи стимулювання посередників: знижки з оптових цін на вироби в залежності від розміру оптової партії; премії за прискорений (без кредиту і розстрочки) збут; спільне проведення реклами; збільшення комісійних при тривалих ефективних контактах; асигнування на конкурентну боротьбу; преміальні виплати тощо.

Розглянемо деякі з методів стимулювання більш докладно.

Надання кредиту дозволяє істотно підвищити рівень збуту виробів, особливо дорогих, за рахунок збільшення партій споживання.

Лізингові операції – одна з форм довгострокової оренди машин і устаткування транспортних засобів, споруд виробничого призначення тощо. Являє собою широко використовувану у світовій практиці форму збуту дорогої продукції тривалого користування. Договір лізингу (оренди) – це контракт між виготовлювачем і споживачем щодо наймання останнім яких-небудь матеріальних засобів. Орендодавець зберігає за собою право власності на це майно, а орендар одержує і використовує його на підставі сплати погоджених орендних відрахувань протягом установленого періоду.

Безкоштовні зразки виробів розсилаються по підприємствах-споживачах із прикладеною рекламною характеристикою та мають своєю метою привернути увагу споживачів до даної продукції.

Знижки (зниження оптових цін) практикуються при придбанні споживачем чи незалежним оптовим посередником продукції великими партіями. Зі збільшенням партії товарів, що купується, збільшується і розмір знижки.

Придбання застарілого (морально і фізично) устаткування і машин проводиться по ліквідаційній вартості. Виручена сума йде в залік першого внеску сплати за нове технологічне обладнання при його реалізації у кредит (розстрочку). Це рятує споживачів від турбот по реалізації устаткування і дозволяє йому підтримувати парк свого устаткування на рівні останніх досягнень науки і техніки.

Виставка продукції організується з метою демонстрації останніх досягнень науково-технічного прогресу у визначеній досить вузькій області для освіти широкого кола населення.

Ярмарок – це національна чи міжнародна виставка зразків виробів, що одночасно є і великим ринком виробів, де можна укласти угоду на постачання тих чи інших виробів або угода про науково-технічне співробітництво в різних областях.

Ефективність і доцільність використання різних методів стимулювання збуту промислової продукції залежать від різних факторів. Зокрема:

а) на початкових стадіях життєвого циклу виробу витрати на стимулювання збуту практично пропорційні обсягам реалізації, на заключних – незначне збільшення обсягу реалізації вимагає істотних витрат на стимулювання (на кожному з етапів життєвого циклу товару використовується і свій набір методів по стимулюванню);

б) невелике підприємство обмежене у виборі видів стимулювання збуту і реклами, тому що ряд методів для нього просто недоступний;

в) при наявності конкурентів витрати на стимулювання збуту значно зростають.

Важливою задачею маркетингових служб підприємства є досягнення оптимального сполучення різних методів стимулюючого впливу. Варто враховувати можливість взаємозамінності окремих методів при досягненні однієї і тієї ж мети. Наприклад, заданого обсягу збуту можна досягти шляхом збільшення витрат на рекламу, активізації роботи збутового агента, посилення стимулювання споживачів. Тому доцільною є централізація всіх засобів, що виділяються на різні напрями збутової діяльності.

Маркетингові посередники можуть виступати у якості внутрішніх торгових агентів або дилерів. Різниця між ними полягає у тому,

що агенти (брокери), як правило, не займаються безпосередньою реалізацією товару, а тільки сприяють укладанню угод. Дилери здійснюють оптові закупки товарів і беруть на себе всі витрати, які пов'язані із реалізацією та розміщенням товару по каналах збуту. Особливо це стосується бізнесу малих підприємств, що вперше виходять на міжнародні ринки. Великі підприємства рідше використовують оптових закордонних покупців, оскільки вони при цьому втрачають контроль над каналами збуту.

Само просування товарів на міжнародному ринку, як і на національному включає чотири елементи: рекламу, індивідуальні продажі, просування товару від виробника до споживача та пабліситі. Механізм просування у свою чергу включає: представлення нового продукту, збільшення продаж існуючого товару, виявлення нових потреб споживачів; складання бюджету просування товару; розробка плану маркетингу. Рух товару від виробника до імпортера має взаємообумовлені послідовні ланки: склад готового товару експортера; шлях у порт (на залізничну станцію); перебування у порту (на залізничній станції); шлях за кордон; склад товару за кордоном; доставка товару імпортеру.

На кожній ланці виконується операція оформлення комерційних документів, визначення витрат та розрахункових цін, якими супроводжуються торгові угоди. Всі комерційні документи об'єднують у три групи: товарні, страхові, супровідні. Найважливішим товарним документом є коносамент (накладна), який видається фрахтовою компанією підприємству-експортеру на основі укладеної з ним угоди на перевезення вантажу. У цьому документі фрахтова компанія підтверджує отримання від підприємства вантажу, тимчасове його зберігання, складування, відвантаження та доставку вантажу по замовленню.

Основним страховим документом є страховий поліс, що видається страховою компанією, яка бере на себе зобов'язання збереження вантажу та відновлення збитків підприємству. Це оговорюється у страховому полісі у випадку втрати або псування товару за різних обставин.

Супровідні документи включають рахунок-фактуру, до якої додаються сертифікати, що підтверджують вид товару, якість, вагу або об'єм, хімічний склад. Кожного дня у діловому світі обробляється величезна кількість документів, число яких безперервно зростає і стає перешкодою у розвитку ділового співробітництва. Виходом із цієї ситуації є перехід на сучасну без паперову інформаційну технологію, основою якої є передача даних електронним способом.

Для захисту національних підприємств від конкуренції з боку закордонних виробників держава використовує різні обмежувачі

(бар'єри). У якості обмежувачів можуть використовуватись спеціальні тарифи, що встановлюються на експортні та імпорتنі товари; імпорتنі та експортні квоти, які поширюються на частину продукції відповідної країни. Так, на автомобілі, які ввозяться до США із Японії встановлена кількісна квота. Такі заходи необхідні для досягнення рівноваги у торговому балансі відповідних країн. Поряд із цим, у міжнародній торгівлі можуть використовуватись й інші обмеження – стандарти якості, торгове ліцензування, оформлення торгової марки.

Таким чином, розподіл економічних методів стимулювання збуту на групи дозволяє більш ефективно використовувати існуючі заходи для просування власних виробів на міжнародному ринку.

Одержано 28.10.2016

УДК 342.26+352

Мурат Абдикасович САДИКОВ,

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри економіки та фінансів факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Алла Анатоліївна ВОРОНKOVA,

кандидат економічних наук, доцент,

завідуюча кафедри менеджменту, економіки та маркетингу

Харківської державної зооветеринарної академії;

Наталія Опанасівна КОЛОМІЄЦЬ,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту, економіки та маркетингу

Харківської державної зооветеринарної академії

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

У контексті реформування місцевих органів самоврядування і створення територіальних громад дуже актуальним постає питання соціально-економічного розвитку району, самофінансування програм розвитку місцевості. Координуючим органом територіальної громади на місцях передбачається депутатська група обрана мешканцями громади і виконавча влада району. Перспективи розвитку територіальних громад залежить від стратегії і тактики розвитку адміністративного району у перспективі.

Економічний розвиток району характеризує рівень розвитку основних секторів його економіки, а також результати їх діяльності (надходження у бюджет).

Головною метою програми економічного і соціального розвитку міста є підвищення життєвого рівня населення шляхом забезпечення

подальшого зростання обсягів виробництва, залучення інвестицій, створення нових робочих місць, ліквідації заборгованості по виплаті заробітної плати.

Соціальна політика розвитку місцевості з 2017 року здійснюється виходячи з необхідності забезпечення соціальних гарантій, встановлених Конституцією України.

Програма соціального захисту населення міста розроблена відповідно до Основних напрямків соціальної політики та завдань визначених у чинному законодавстві і затвердженого проекту Державного бюджету України на 2017 р. і бюджету (кошторису) місцевих органів самоврядування.

Головні цілі програми соціального захисту населення:

- здійснення конкретних заходів, спрямованих на забезпечення права кожного громадянина на достатній життєвий рівень;
- надання адресної допомоги незахищеним верствам населення;
- забезпечення підтримки сімей з дітьми;
- соціально-правової, трудової та медичної реабілітації інвалідів;
- підвищення якості соціального обслуговування громадян похилого віку та інвалідів у територіальному центрі.

Зусилля місцевих органів самоврядування і територіальних громад необхідно спрямувати до зниження рівня безробіття і відкриття нових робочих місць, основним джерелом поповнення бюджету місцевих органів, тобто територіальних громад є податкові надходження.

Аналіз демографічної ситуації і рівня безробіття в Харківській області свідчить про зменшення в останні роки чисельності наявного населення, яка станом на 1 січня 2015 р. складає 2758384 особи. Працездатне населення в місті складає 1295,2 тис. осіб.

У Харківській області згідно вибіркового опитування населення (домогосподарств) про господарську діяльність середня кількість економічно-активного населення віком 15–70 років за січень-березень 2015 р. у порівнянні до відповідного періоду в 2014 р. знизилася на 28,7 тис. осіб і був 1295,2 тис. осіб. Кількість осіб працездатного віку вказаний період зменшився на 1,3 % і склала 1253,6 тис. осіб. Від заданої кількості громадян 1157,7 тис. людей були зайняті у економічній діяльності а решта 95,9 тис. осіб, за методологією міжнародної організації праці (МОП), були віднесені до безробітних.

Зменшення числа робочих місць та невідповідність їх професійно-кваліфікаційному рівню громадян, що вийшли на ринок праці, створюють значні труднощі в працевлаштуванні незайнятого населення. Протягом 2017 р. очікується працевлаштувати за сприянням служби зайнятості 35,0 осіб.

Слід відмітити, що проблема зайнятості населення в регіоні стабілізується. Всього протягом 9 місяців 2016 р. на обліку в центрі зайнятості перебувало 96,0 тис. осіб, в т. ч. по місту 51, 5 тис. осіб.

Основними причинами безробіття, як обстеження та адміністративних даних від державної служби зайнятості, найбільш часто є: звільнення за його власним бажанням; звільнення з економічних причин; нездатність знайти роботу після закінчення навчання.

У сучасних умовах напрями соціальної політики держави та місцях треба спрямувати щодо збільшення зайнятості населення за рахунок пошуку інвесторів і відкриття нових підприємств (фірм) різної форми власності методів господарювання. На початку за умов паритетних основ соціального партнерства державного і приватного капіталу. Особливо це стосується сільських районів, переважно розвинутих виробництвом продукції сільського господарства. Тим більш аграрний сектор економіки країни постає експортне орієнтованою галуззю.

Зниженню рівня безробіття і підвищенню зайнятості населення на містах сприяє не тільки відкриття нових робочих міст, а також надання допомоги в навчанні та перепідготовки, а також стимулювання створення гнучких ринку праці.

Одержано 26.10.2016

УДК 330.1

Сергій Миколайович БОРТНИК,

кандидат юридичних наук,

декан факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Дослідження теоретичного аспекту проблематики визначення економічної безпеки суб'єктів господарювання дозволило встановити, що її забезпечення слід досліджувати, з одного боку, як функціональну галузь менеджменту суб'єкта, а з іншого боку, як самостійну галузь у системі управління. Незважаючи на тривалий розвиток змісту цієї категорії в індуктивний спосіб, ми пропонуємо звузити його до визначення функціональних завдань відповідної служби.

Наша позиція полягає в тому, що економічна безпека – це сукупність умов, що забезпечують захищеність економічного потенціалу, її фінансового стану та кон'юнктури ринку від зовнішніх і внутрішніх загроз, пов'язаних із несприятливими впливами зовнішнього середовища, які сприяють досягненню цілей функціонування в умовах

конкуренції й елементів господарського ризику. Якісна своєрідність цього процесу розкривається під час реалізації системного підходу, що дозволяє комплексно досліджувати об'єкти економічної безпеки, виділяти провідні напрямки її забезпечення й визначати послідовність їх виконання.

Таке розуміння економічної безпеки дозволяє стверджувати, що суб'єкт підприємництва, здійснюючи свою господарську діяльність, у разі зміни внутрішніх і зовнішніх умов функціонування ухвалює ризикові рішення й управляє ними в умовах конкуренції, домагається запобігання, ослаблення та захисту від існуючих і прогнозованих небезпек і загроз, насамперед для досягнення сталого розвитку. З метою одержання найбільш високого рівня економічної безпеки організація повинна стежити за дотриманням головних її функціональних критеріїв діяльності, у ролі яких виступає фінансова, інтелектуальна, кадрова, техніко-технологічна й інформаційна безпека. Кожна з них характеризується власним змістом, набором функціональних критеріїв і способами забезпечення.

У свою чергу, можливості забезпечення економічної безпеки залежать від того, наскільки ефективно вдається запобігти загрозам та усунути збитки від негативних впливів на функціональні складові економічної безпеки. Джерелами таких негативних впливів є усвідомлені (суб'єктивні) та неусвідомлені (об'єктивні) дії людей та організацій, зокрема органів державної влади, міжнародних організацій або підприємств конкурентів, а також збіг різних об'єктивних обставин.

Основними суб'єктами забезпечення економічної безпеки є: держава, що здійснює функції в цій галузі через органи законодавчої, виконавчої й судової влади; громадяни, громадські організації й об'єднання, що володіють правами й обов'язками по забезпеченню безпеки відповідно до чинного законодавства; структурні підрозділи й служби організації, які безпосередньо займаються забезпеченням безпеки бізнесу.

Як головні об'єкти економічної безпеки слід виділити особистість, суспільство з матеріальними й духовними цінностями, державу з конституційним ладом, суверенітетом і територіальною цілісністю, організації, об'єднання й установи матеріальної або нематеріальної сфери, види ресурсів і майна з їх кількісною та якісною характеристикою, окремі види діяльності й процеси, що відбуваються в організації.

Подвійність суб'єктів та об'єктів економічної безпеки визначається можливістю її вивчення на різних рівнях.

Повертаючись до авторської точки зору на систему формування економічної безпеки організації, її об'єктом виступає економічний потенціал суб'єкта, його фінансовий стан і ринкові позиції, на які

спрямовано управлінські впливи з метою забезпечення захищеності від різноманітних небезпек і загроз. Водночас, суб'єктами економічної безпеки виступають ті особи, підрозділи й служби, які безпосередньо займаються забезпеченням функціонування. Залежно від приналежності суб'єкта економічної безпеки їх можна розділити на дві групи: служби, що займаються цією діяльністю безпосередньо в організації, і зовнішні органи, які перебувають за межами організації й не підпорядковуються керівництву. Із цього стає очевидним, що забезпечення економічної безпеки організації вимагає створення власної системи, яка ґрунтується на сукупності суб'єктів, що здійснюють цілеспрямовану діяльність, та особистій участі в реалізації мети й завдань функціонування організації.

Ефективність функціонування системи забезпечення економічної безпеки передбачає своєчасне виявлення, урахування та знаходження способів запобігання або послаблення небезпек і загроз. В узагальненому вигляді вони виступають як деструктивні обставини, що чинять вплив на стан суб'єкта, а підґрунтям здійснення практичних дій з її забезпечення є аналіз і синтез загроз, які за своєю природою не є постійними, проявляються й зникають, зростають і зменшуються, змінюють свою значимість.

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що економічна безпека відображає здатність організації забезпечувати її ефективне функціонування, використання наявних ресурсів для виконання поточних завдань і забезпечення подальшого розвитку. Інакше кажучи, вона являє собою сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, що забезпечують інтенсифікацію діяльності суб'єкта господарювання, одержання прибутку та забезпечення конкурентоспроможності.

Одержано 12.10.2016

УДК 330.101

Валерія Вадимівна БАРАНОВА,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки та фінансів факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ТІНЬОВИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Із тіньовою економікою борються віддавна. Про неї яскраво висловився в XIX ст. Гоголь: «Шахрай на шахраї сидить і шахраєм поганяє». У наш час про тіньову економіку теж не забувають. Національна економіка в останній час підпадає під вплив негативних явищ, що являють собою загрозу економічній безпеці держави та лежать у

площині фінансової, інформаційної, соціально-економічної, інституційно-правової, техніко-технологічної, інтелектуально-кадрової, силової та екологічної діяльності суспільства. Система національної економічної безпеки повинна враховувати кризові явища, їх складові, які можуть негативно сказатись на стані об'єктів економічної безпеки національної економіки [1].

З часу здобуття незалежності проблема існування в Україні тіньової економіки – економічної діяльності, що не враховується офіційною статистикою та не включається у розрахунок ВВП – стала «об'єктом експлуатації» практично усього спектру політичних сил. Тіньовий перерозподіл національного багатства щедро годує матеріалами для роздумів, політиків, правознавців, публіцистів.

Незважаючи на те, що різноманітні форми тіньового здійснення економічної активності до певної міри притаманні усім суспільним системам, дану проблему не можна за існуючою традицією списати виключно на рахунок негативної спадщини радянського минулого, оскільки бурхливий розквіт «тінізації» припав саме на середину 90-х років, коли її рівень, за різними оцінками, збільшився з 20 % до 65 % офіційного ВВП.

Згідно з дослідженнями професора економіки Лінцського Університету Фрідріха Шнайдера, щодо розрахунку розміру тіньових економік 162 країн світу виявлено, що Україна стала європейським лідером за обсягом тіньової економіки, випередивши весь Євросоюз і навіть Росію [2].

В Україні розрахунок рівня тіньової економіки здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки, затверджених наказом Мінекономіки від 18.02.2009 № 123. При цьому необхідно зазначити, що відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (затверджених наказом Мінекономрозвитку від 29.10.2013 № 1277) факт перевищення тіньовою економікою критичного рівня у 30 % від ВВП засвідчує, що ситуація наближається до кризової, адже в економіці функціонує система відтворення тіньових відносин.

Кожен метод розрахунку рівня тіньової економіки охоплює певну сферу національної економіки (з відповідно різною часткою в ній нелегального сектору). Тому лише інтегральний показник рівня тіньової економіки є комплексним індикатором, що повною мірою характеризує таке явище, як тіньова економіка. Зокрема, виокремлюють наступні методи:

– метод «витрати населення – роздрібний товарооборот» зафіксував зменшення рівня тіньової економіки – на 2 в.п. до 54 %;

- за методом збитковості підприємств зменшення рівня тіньової економіки склало 3 в.п. (до 33 % від обсягу офіційного ВВП);
- монетарний метод показав зменшення рівня тіньової економіки на 1 в.п. (до 30 % від обсягу офіційного ВВП).

Найбільший рівень тіньової економіки, за 9 місяців 2015 року, традиційно зафіксував метод *«витрати населення – роздрібний товарообірот»* – 54 % від обсягу офіційного ВВП, що менше на 2 в.п. порівняно з показником 9 місяців 2014 року. Факт скорочення обсягів витрат населення на товари, що реалізуються у «тіні», підтверджується перевищенням темпів зростання обсягів продажу населенню споживчих товарів у легальному секторі (на 2,2 % порівняно з обсягом 9 місяців 2014 року) над темпами зростання скорегованих грошових витрат населення на придбання споживчих товарів (+0,7 % відповідно).

При цьому злам тенденції до зростання рівня тіньової економіки за цим методом відбувся на тлі триваючої тенденції звуження споживчого попиту в умовах скорочення реальної заробітної плати, високої заборгованості з виплати заробітної плати та зростання тарифів на житлово-комунальні послуги. Сукупна дія зазначених чинників, у свою чергу, негативно позначилась на результатах роботи як великих торговельних точок – супермаркетів (діяльність яких характеризується низькою ймовірністю використання тіньових операцій), так і фізичних осіб-підприємців, що здійснюють діяльність із роздрібною торгівлю (які мають високу схильність до уходу в «тінь» при несприятливих умовах).

Загалом вагомим чинником збереження достатньо високого рівня тіньової економіки, визначеного за цим методом, є високе податкове навантаження на підприємців, яке вони намагаються зменшити шляхом скорочення виплат, у тому числі, на оплату праці, надаючи перевагу виплат заробітної плати у «конвертах».

Показник рівня тіньової економіки, розрахований за *методом збитковості підприємств*, у січні-вересні 2015 року становив 33 % від офіційного ВВП, що на 3 в.п. менше, ніж у відповідному періоді 2014 року.

Рівень тіньової економіки, розрахований за *електричним методом*, за підсумком 9 місяців 2015 року порівняно з відповідним періодом 2014 року збільшився на 2 в.п. і склав 34 % від рівня офіційного ВВП. Це стало результатом скорочення обсягу внутрішнього споживання електроенергії, за вирахуванням споживання на комунально-побутові потреби, меншими темпами (на 8,1 % порівняно з показником 9 місяців 2014 року), ніж зменшення обсягу реального ВВП (на 12,6 % відповідно). При цьому обсяг спожитої електроенергії упродовж січня-вересня 2015 року скорочувався, у тому числі, завдяки проведенню цілеспрямованої політики щодо раціонального та економного використання суб'єктами господарювання та населенням

енергетичних ресурсів. Методологія розрахунків рівня тіньової економіки за електричним методом полягає в порівнянні приросту внутрішнього споживання електроенергії з приростом ВВП: якщо має місце перевищення приросту (менше падіння) внутрішнього споживання електроенергії над приростом (падінням) ВВП – вважається, що електроенергія спрямовується на виробництво у тіньовому секторі [3].

Рівень тіньової економіки, розрахований з використанням *монетарного методу*, скоротився порівняно з показником 9 місяців 2014 року на 1 в.п. до 30 % від ВВП. Покращення було досягнуто завдяки збереженню відносно стабільної ситуації на валютному ринку, що, у свою чергу, дозволило Нацбанку поступово послабити адміністративні обмеження на ринку, розпочавши процес пом'якшення грошово-кредитної політики шляхом «здешевлення вартості грошей» для стимулювання відновлення економічної активності.

Отже, високий рівень тіньової економіки свідчить про реальні загрози національній безпеці держави, є наслідком неефективного функціонування суспільно-економічної системи і, у свою чергу, стимулює її подальше розбалансування.

Список бібліографічних посилань

1. Голиков І. В. Сутність та еволюція поняття економічна безпека. *Проблеми економіки*. 2014. № 1. С. 309–314.
2. Економічна безпека: підручник/за ред. О. Б. Жихор, О. І. Барановського. Київ: УБС НБУ, 2015. 467 с.
3. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: офіц. сайт. URL: <http://me.gov.ua>.

Одержано 20.10.2016

УДК 354.89:620.9+351.824.11

Марія Василівна БУРЯК,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник наукової лабораторії

з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1

Національної академії внутрішніх справ

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В сучасному світі національна безпека держави, економічна та енергетична безпека взаємозалежні. Прогнози вчених показують, що в найближчі десятиріччя споживання енергоресурсів не буде мати тенденції до зменшення. Нерівномірність забезпечення країн світу та регіонів окремих країн енергетичними ресурсами приводить до виникнення загроз енергетичній безпеці і, як наслідок, економічній

та національній безпеці, особливо в тих країнах, які не мають достатньої кількості запасів корисних копалин, зокрема, вугілля, нафти та природного газу. Прогноз вчених, що до 2050 р. можна очікувати подвоєння попиту на енергоресурси, викликає доцільність дослідження енергетичної безпеки як функціональної складової економічної та національної безпеки держави.

З числа загроз економічній безпеці України особливу увагу привертає енергетична сфера, оскільки недостатня забезпеченість власними енергоресурсами сприяє вразливості економіки країни.

Економічна безпека є не лише невід'ємною складовою економічної і національної безпеки як комплексу захисту національних інтересів, але й базовою, вирішальною умовою дотримання і реалізації національних інтересів.

Власне тому, у статті 7 закону України «Про основи національної безпеки України» визначені чинники, що становлять загрозу національним інтересам і національній безпеці в економічній сфері, зокрема, неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання та відсутність активної політики енергозбереження, що створює загрозу енергетичній безпеці держави.

Законом України «Про енергозбереження» передбачено, що енергозбереження – діяльність (організаційна, наукова, практична, інформаційна), яка спрямована на раціональне використання та економне витрачання первинної та перетвореної енергії і природних енергетичних ресурсів в національному господарстві і яка реалізується з використанням технічних, економічних та правових методів.

Сучасний стан енергетичної безпеки в Україні є незадовільним. Загрози енергетичній безпеці на рівні нашої держави обумовлені, перш за все, спадом виробництва власних паливно-енергетичних ресурсів, вибуттям виробничих потужностей, зношеністю основних фондів, різким скороченням обсягів геологорозвідувальних робіт, що веде до залежності від держав-імпортерів паливно-енергетичних ресурсів, а з іншого боку, зростанням і без того високої енергоємності вітчизняної продукції, зниженням її конкурентоспроможності та попиту на світовому ринку. Трудові конфлікти та страйки, викликаючи порушення стабільності енергопостачання країни або окремих її регіонів, також становлять загрозу енергетичній безпеці. Зношеність основних фондів на підприємствах, які зайняті видобутком або енергопостачанням, може привести до виникнення техногенних аварій, а дія надзвичайних природних факторів, навіть до катастроф, що також становить загрозу енергетичній безпеці. Зовнішньоекономічні та зовнішньополітичні фактори, від яких залежить стабільність

імпортних поставок паливно-енергетичних ресурсів, обладнання та матеріалів, умов транспортування енергетичних ресурсів через території інших держав, також можуть викликати загрози енергетичній безпеці країни або окремому регіону.

Енергетична безпека в сучасних економічних умовах є основою економічної безпеки будь-якої держави. Пріоритетні напрями розвитку енергетичної безпеки наступні. Створення стратегічних резервів викопаного палива (сховищ нафти, нафтопродуктів, газу та вугілля). Підвищення енергоефективності та зниження енерговитрат в усіх сферах економіки. Впровадження інноваційних технологій у процеси видобутку, переробки, транспортування та споживання енергоресурсів. Підготовка та перепідготовка кваліфікованих кадрів. Розвиток альтернативної енергетики.

Відтак, реформування системи забезпечення національної безпеки є одним з найактуальніших для держави питань сьогодення і визначено головним пріоритетом держави відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015.

Стратегія передбачає, що однією із програм розвитку держави є вектор розвитку – це забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя. Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями. Для цього, передусім, необхідно відновити макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності та прозору податкову систему.

Відповідно вектор розвитку передбачає реформу енергетики та програму енергоефективності.

Одночасно, Стратегією передбачено програму розвитку держави за вектором безпеки, а саме, програму енергонезалежності.

Головне завдання – забезпечення енергетичної безпеки і перехід до енергоефективного та енергоощадного використання та споживання енергоресурсів із впровадженням інноваційних технологій. Основними цілями державної політики у цій сфері є: зниження енергоємності валового внутрішнього продукту (на 20 відсотків до кінця 2020 року) шляхом забезпечення (впровадження) 100 відсотків обов'язкового комерційного обліку споживання енергоресурсів (енергії та палива), переходу до використання енергоефективних технологій та обладнання, зокрема через механізм залучення енергосервісних компаній, реалізації проектів з використанням альтернативних джерел енергії; забезпечення максимально широкої диверсифікації шляхів та джерел постачання первинних енергоресурсів,

зокрема нафти, природного газу, вугілля, ядерного палива, нарощування видобутку вітчизняних енергоносіїв, запровадження прозорих конкурентних правил розробки та використання родовищ енергоносіїв; лібералізація ринків електричної і теплової енергії, вугілля та газу, перехід на нову модель їх функціонування; інтеграція енергосистеми України з континентальною європейською енергосистемою ENTSO-E; реорганізація публічного акціонерного товариства «Національна акціонерна компанія “Нафтогаз України”» відповідно до Третього енергетичного пакету Європейського Союзу; повна реформа системи ціно- та тарифоутворення на енергію та паливо, зокрема перегляд механізму формування балансу енергоресурсів, відмова від перехресного субсидування та державного дотування; залучення іноземних інвестицій в енергетичний сектор України, зокрема до модернізації Єдиної газотранспортної системи України, електрогенеруючих потужностей та електромереж; реформа вугільної галузі та залучення стратегічних інвесторів, приватизація перспективних і ліквідація (консервація) збиткових вугледобувних підприємств; модернізація інфраструктури паливно-енергетичного комплексу.

Важливим кроком у забезпеченні енергетичної безпеки є реалізація Енергетичної стратегії України на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 1071.

Отже, енергетична стратегія – це інтегрована модель дій держави, що спрямована на досягнення цілей національної безпеки та задоволення енергетичних потреб суспільства за найменших сукупних витрат, при цьому економічно обґрунтовано. Таким чином, Енергетична стратегія України до 2030 року покликана визначити вектор розвитку галузей енергетики країни відповідно до цілей і завдань ПЕК до 2030 року.

Одержано 27.10.2016

УДК 330.001.25(477)

Вікторія Олексіївна ГОНЧАРОВА,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДОТРИМАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ НОРМ – РЕАЛЬНИЙ ШЛЯХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Впродовж усіх років незалежності Україні так і не вдалося вийти зі стану економічної небезпеки, тому й досі проблеми щодо забезпечення безпеки у сфері економіки нашої держави залишаються актуальними. Сьогодні вже взагалі фахівці-економісти-політики говорять

про крах економічної системи нашої країни. Й з цим важко не погодитися. Адже теперішня державна політика не тільки не передбачає та не втілює шляхи усунення економічної небезпеки, а й зовсім не формується виходячи з національних економічних інтересів. Так, ще на початку весни поточного року влада запропонувала парламенту відмінити мораторій на експорт необроблених деревних порід (у квітні минулого року була введена законом України № 325-VIII від 9 квітня 2015 р. «Про внесення змін до Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів» заборона на вивіз лісу строком на 10 років із 1 листопада 2015 р., а сосни – з 1 січня 2017 р., зокрема дуб було включено до переліку цінних і рідкісних порід дерев). На наш погляд, можна припустити, і для цього є всі підстави, що даний мораторій взагалі було введено лише з метою обмеження безконтрольного вивезення деревини. Й тут мова йде не про боротьбу зі злочинністю в даній сфері, а лише про встановлення контролю, можливо, за допомогою рейдерських атак. Тому й менш ніж через півроку мова йшла вже про відміну заборони експорту необроблених деревних порід. І сьогодні можна стверджувати зі стовідсотковою упевненістю, даний мораторій не вводився з метою підтримки вітчизняного виробника, збільшення робочих місць і поповнення бюджету України.

Тим більше ні українську владу, ні парламент, ні підприємців схоже ніяк не турбують екологічні проблеми нашої країни. Далеко не перший рік експерти б'ють на сполох – масова вирубка «дерев загрожує Україні справжньою природною катастрофою, в першу чергу Карпатам і Поліссю.

Директор Київського еколого-культурного центру Володимир Борейко розповів «Обозревателю», що ліси в нашій країні рубають трьома способами.

«Перший – це рубки головного користування; другий – це браконьєрство; третій – коли роблять ті ж рубки головного користування, але під виглядом санітарних. І це найстрашніше», – зазначив еколог.

Повне знищення ареалу може відбутися й в інших регіонах країни. Так, еколог міжнародної організації «Екологія-Право-Людина» Олексій Василюк попереджає: в нинішньому кліматі в степовій зоні практично неможливо посадити нічого нового.

«Ще у 2010 році лісники офіційно заявляли, що з усіх лісів, посаджених у степовій зоні, в перший рік гине 54 %. Очевидно, що в результаті гине все. А останні два роки набагато посушливих, ніж 2010 рік», – б'є на сполох експерт».

Не все так гладенько й в АПК. Так, автори статті «Зерновий синдром» газети «Дзеркало тижня» зазначають, що українській владі навіть байдужа екологія заповідної зони, тому що «мінінфраструктури, не задовольнившись зведенням додаткових об'єктів у наявних морпортах, ініціювало будівництво нового морпорту з рейдовою перевалкою вантажів. Його передбачається звести в районі Дніпро-Бузького лиману, між Тендрівською й Кінбурзькою косами. Перша черга майбутнього порту розрахована на перевалку 10 млн т зерна».

Повернемося до економічних проблем. Сьогодні навіть пересічний громадянин знає, що набагато прибутковіше торгувати готовою продукцією. Ще Аристотель говорив: «Жити – значить робити речі, а не купувати їх». Нажаль, уже багато років Україна є «сировинним придатком», тому що питому вагу експорту складає не готова продукція з великою доданою вартістю, а необроблені вироби. Тому при умові відміни мораторію на експорт необроблених деревних порід, питома вага необроблених виробів в загальному експорті збільшиться.

Ситуація з експортом сільгосппродукції більш визначена. Аналогічного мораторію на обмеження або заборону вивозу продукції АПК немає, але є заяви «верхів» про необхідність переорієнтувати АПК на вивезення сільгосппродукції з високою доданою вартістю». Але усупереч даним заявам «у країні форсують експорт сільгоспсировини, особливо зерна. Уже й фірми з вирощування худоби, наслідуючи «зерновиків», воліють вивозити за кордон не м'ясо, а... тварин».

Також необхідно відмітити такий факт, що сьогодні світовий ринок зерна є надлишковим. При цьому за даними Кабінету Міністрів України на експорт Україна вивезла протягом минулого маркетингового сезону (2015/2016 р.р.) рекордну для країни кількість зерна – близько 39 млн тонн (питома вага пшениці в сукупному зерноекспорті складає 43 %, кукурудзи – 45 %). За такої пропозиції може повністю дестабілізуватися світовий ринок зерна, і тоді, перш за все, постраждає Україна, і річ не тільки в зменшенні світової ціни на зерно, а в квотуванні сільгосппродукції. Давно вже майже не для кого не є секретом, що у своїй більшості саме український експорт готової продукції квотується іноземними державами, і при визначених умовах може бути введено квотування для ринку зерна.

Дійсно, що це не усі проблеми, з якими може зіткнутися АПК України. В жовтні «Голос України» повідомив про продовження дії мораторію на купівлю-продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності до 1 січня 2018 р. Таким чином, щорічно сільгосппідприємства знаходяться у стані загрози, і, можливо, з вказаної дати їх стан зміниться, тобто

мораторій буде відмінено, чорноземні угіддя «підуть з молотка». При цьому сценарії подій, на наш погляд, коментарі зайві.

У даних тезах ми звісно розглянули далеко не всі напрями державної політики, які не враховують національні інтереси України, але, на наш погляд, основні з низки тих, які необхідно відкоригувати негайно. Але, звісно, даного рішення не має у планах ні влади, ні парламенту, ні бізнесу. Їх цікавить лише реальний прибуток, який вони отримують не застосовуючи великих зусиль. І якщо б вони були людьми відповідальними, то й наша країна давно б була процвітаючою.

В Україні сьогодні при значному рівні корупції, а також враховуючі депутатську недоторканість, майже не діють норми права. В такому разі повинна діяти моральна відповідальність. Але у свій час у сьогоднішніх державних менеджерів і бізнесменів не були сформовані морально-етичні норми, не дивлячись на те, що в корпоративній етиці менеджменту існує таке поняття як моральна відповідальність.

Сьогодні, на наш погляд, дану проріху повинна виправити економічна наука, тому що «ще триста років тому нікого не бентежило», як зазначає В. К. Батурін у своїй статті «Економіка як зруйнована філософія», «що економіка була органічною частиною моральної філософії й позиціонувалася як суто етична дисципліна. Найзнаменитіший економіст усіх часів і народів Адам Сміт був насправді саме філософом – завідувачем кафедрою моральної філософії університету в Глазго». Також необхідно врахувати, «за словами англійського вченого, одного із засновників теорії «нового лейборизму» – Ентоні Гідденса, центральною подією XX ст. стала перемога над матеріальним. Крім того, Г. В. Задорожний в одному зі своїх досліджень досить чітко обґрунтував «особистість як початок координат реактуалізації політекономічних досліджень», тобто саме людина-особистість повинна стати предметом економічної науки, саме її необхідно наділити душею. Із цього приводу пише Тоффлер: «Економіка черева» трансформується в «економіку душі», в «постматеріальну систему цінностей».

Таким чином, на наш погляд, реальним шляхом забезпечення економічної безпеки України є дотримання морально-етичних норм, але для цього потрібно формувати моральну відповідальність у майбутніх державних діячів і бізнесменів під час вивчення економічної науки, предмет якої необхідно змінити, виходячи з її минулого.

Одержано 27.10.2016

УДК 339.138:631.563:338.433

Тетяна Федорівна ЛАРИНА,

кандидат економічних наук, доцент,

*доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

МОДЕРНІЗАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Рівень економічної безпеки країни багато в чому визначається здатністю забезпечити населення продовольчими й непродовольчими товарами власного виробництва. Аналіз сучасних тенденцій функціонування національного аграрного сектору демонструє його неспроможність щодо реалізації представленого завдання.

Участь України в міжнародних інтеграційних процесах зумовлює відкритість внутрішнього ринку для продукції іноземного походження, а отже, виникнення конкурентної боротьби між вітчизняними сільськогосподарськими товаровиробниками та імпортерами відповідної групи товарів. При цьому українське аграрне виробництво характеризується високим рівнем витрат, який не дозволяє ефективно змагатися з більш потужними суб'єктами світового ринку. Це обумовлює необхідність модернізації АПВ.

Сучасне агропромислове виробництво характеризується складною багатофункціональною структурою. В АПВ індустріальна (автоматизована й механізована) праця найчастіше тісно поєднується зі значною часткою праці немеханізованої. Ця специфіка аграрного виробництва зумовлюється як технічною неможливістю повної автоматизації аграрного виробництва, так і незавершеністю технічного й технологічного переозброєння аграрного виробництва через часові та фінансові обмеження. Зазначена обставина накладає свій відбиток на процеси розробки стратегії модернізації АПВ.

Модернізація не є одномоментним актом і не може бути забезпечена «фронтальною атакою». Вона вимагає здійснення системних заходів, вибір і пріоритетність яких визначається стратегічними цілями. Для України (виходячи з місця й значення агропромислового виробництва в соціально-економічному розвитку країни і у забезпеченні економічної безпеки) формулюють наступні завдання:

– стійке задоволення потреб населення в якісному й доступному продовольстві, а галузей національної економіки – в сільськогосподарській сировині;

– створення умов для розвитку конкурентоспроможного виробництва в аграрній сфері;

– соціальне перетворення сільських територій [1, с. 83–87; 2, 3–9].

Ми переконані, модернізація агропромислового виробництва України повинна проходити в різних площинах і буде відбиватися в корегуванні пропорцій між факторами виробництва, що передбачає проведення погоджених і взаємообумовлених заходів щодо структурної й техніко-технологічної модернізації. Під структурною модернізацією розуміється надання нової якості основним елементам системи агропромислового виробництва, зміна складу цих елементів. Структурна модернізація детермінована технологічним рівнем розвитку галузей економіки й навпаки. Техніко-технологічна модернізація підприємств АПВ має спрямування на інноваційний шлях розвитку, що передбачає достатні інвестиції.

Найбільше значення у забезпеченні ефективності процесів відтворення з урахуванням вимог модернізації аграрних підприємств має не стільки наявність ресурсів, скільки їх оптимальна комбінація. При цьому стан машинно-тракторного парку сільськогосподарських підприємств галузі залишається визначальним фактором формування його виробничо-ресурсного потенціалу.

За період з 1992 року по 2015 рік в Україні відбулося значне скорочення машинно-тракторного парку. Кількість тракторів скоротилася на 68 %, зернозбиральних і кормозбиральних комбайнів – на 71 % й 78 % відповідно, а кількість таких сільськогосподарських машин, як культиватори, косарки, плуги, сівалки, зменшилася більш ніж на 70 %. У результаті такого скорочення машинно-тракторного парку різко зросло навантаження на трактори, комбайни, сільгоспмашини [3].

Зазначені вище процеси значною мірою вплинули на різке зниження ефективності експлуатації сільськогосподарської техніки, об'єктивно обумовили наростання проблем з реалізацією технологічних процесів у оптимальні агротехнічні строки при дотриманні необхідної якості механізованих робіт. Дефіцит сільськогосподарської техніки переборюється або за рахунок її наймання в індивідуальних підприємств, або за рахунок використання послуг сторонніх організацій.

Специфічною формою технічного забезпечення технологічних процесів у рослинництві є машинно-технологічні станції (МТС). Це господарюючий суб'єкт (підрозділ господарюючого суб'єкта), що спеціалізується на наданні послуг підприємствам аграрної сфери з організації й виконання комплексу технологічних процесів. Принципова відмінність машинно-технологічних станцій від машинно-тракторних парків сільськогосподарських підприємств і машинно-тракторних станцій полягає в тому, що МТС окрім послуг із проведення механізованих робіт у рамках реалізації технологічних процесів

можуть виконувати цілий ряд додаткових функцій: просування нових технологій, ремонтно-технічне обслуговування, транспортне обслуговування, підвищення кваліфікації фахівців і працівників тощо.

Аналіз тенденцій останніх років дозволяє зробити висновок про те, що процес концентрації виробництва в аграрному секторі економіки України буде тривати, а його основним напрямком залишиться розвиток інтеграційних процесів. Сільськогосподарські підприємства, які увійшли до складу інтегрованих формувань, будуть активно використовувати сферу обслуговування МТС з ліквідацією або істотним скороченням власних машинно-тракторних парків. При цьому інтеграторами будуть виступати як підприємства, що не мають відношення до АПВ, так і підприємства по переробці й зберіганню сільськогосподарської продукції, які ведуть боротьбу за розширення сировинних зон (наприклад, цукрові, маслоекстракційні заводи, елеватори й т. п.). Якщо в першому випадку машинно-технологічні станції формуються безпосередньо в процесі створення інтегрованого об'єднання, то в другому – МТС будуть організовуватися на базі вже існуючих вузькоспеціалізованих машинно-тракторних парків підприємств-інтеграторів.

Представлена вище ситуація відповідає критеріям підвищення ефективності діяльності суб'єктів-виробників продукції сільського господарства, а, відповідно вимогам економічної безпеки. Закріплення і відтворення на власній основі позитивних змін передбачає опрацювання на державному рівні єдиної ідеології техніко-технологічного розвитку сільського господарства, заснованої на адекватності стану матеріально-технічного забезпечення впровадженню прогресивних технологій виробництва продукції. Мета – закріплення за вітчизняними товаровиробникам конкурентних переваг, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Список бібліографічних посилань

1. Жарун О. В. Інвестиційна діяльність у сільськогосподарських підприємствах регіону. *Економіка АПК*. 2010. № 4. С. 83–87.

2. Саблук П. Т. Основні напрями підвищення ролі аграрної науки в умовах трансформації агропромислового виробництва до ринкових відносин. *Економіка АПК*. 2005. № 9. С. 3–9.

3. Державна служба статистики України: офіц. сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Одержано 31.10.2016

УДК 316.472.47

Наталія Валеріївна БОБРО,

кандидат соціологічних наук,

*доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД НА КОНВЕРТАЦІЮ КАПІТАЛУ

В останній час серед суспільствознавців спостерігається постійно зростаючий інтерес до проблематики, пов'язаної з аналізом категорії капіталу, що є черговою спробою реінтерпретації загального поняття ресурсів, найкращого його пристосування до потреб соціальних наук.

Якщо проаналізувати історію використання поняття капіталу в соціології, то у класичних соціологічних теоріях капітал обмежувався конкретними матеріальними формами: грошима і засобами виробництва (в сучасному суспільстві це володіння акціями). У ХХ ст. були здійснені спроби поширити поняття капіталу на нові об'єкти, відповідно соціологи пропонують різні типології та види капіталів. Що ми і розглянемо далі.

Широке використання поняття «капітал» стало можливим після виходу у світ книги Г. Беккера «Людський капітал» (1964 р.). Автор визначив людський капітал підприємства як «сукупність навичок, знань та вмінь людини, витрати на отримання яких (шляхом освіти, внутрішньокорпоративного навчання тощо) могли приносити з часом вагомий прибуток і самому працівникові, і його роботодавцеві» [1, с. 110].

В одній із найбільш опрацьованих концепцій капіталу – концепції П. Бурдьє – капітал має три основні види. Першим з них є економічний капітал – володіння матеріальними благами, до яких виходячи з їх ролі загального еквівалента будь-якого товару можна віднести гроші, що допомагають посісти провідне місце в соціальному полі, а також будь-який товар у широкому розумінні цього слова. Другим видом є культурний капітал – ресурси, які за певних умов конвертуються в економічний капітал і можуть бути інституціалізованими у формі освітніх кваліфікацій (загальна, професійна, спеціальна). Соціальний капітал – ресурси, пов'язані із приналежністю визначеної соціальної групи. Вони включають мережу зв'язків, що мобілізуються та не можуть бути використані інакше, ніж за посередництвом групи, котра має певну владу й здатна зробити «послугу за послугою» (родина, друзі, церква, асоціація, спортивний або культурний клуб тощо) [2, с. 522]. Фактично ж у роботах П. Бурдьє згадуються й інші види капіталу. Велике значення надається також символічному

капіталу і поняттю «габітус», яке розкриває особливості індивіда, що впливають на його перебування в певних статусних позиціях.

Класифікацію капіталів П. Бурдье розвиває сучасний російський соціолог В. Радаєв. Він доповнив її, виділивши фізичний, людський, символічний, політичний та адміністративний капітал [3, с. 22–23]. При цьому звичні терміни він наповнює новим змістом (за винятком економічного капіталу).

Фізичний капітал, на думку В. Радаєва, пов'язаний зі станом здоров'я, рівнем працездатності працівників, а також їхніми зовнішніми фізичними даними, які можуть використовуватися для мобілізації інших видів ресурсів. Характеристики фізичного капіталу визначаються здатністю до праці, яка інкорпорована в тілі потенційного або реального працівника. Його об'єктивована форма представлена фізичними і психічними якостями, що дозволяють робочій силі реалізовувати своє призначення у трудовому процесі. Інституціональне оформлення фізичного капіталу здійснюється шляхом видачі медичних висновків, що підтверджують формальний статус робочої сили у вигляді вердиктів «практично здоровий» або «непрацездатний». Цей вид капіталу також відтворюється й накопичується в процесі фізичного виховання і догляду за власним тілом [3, с. 10].

Культурний капітал являє собою «мовну і культурну компетенцію людини, багатство у формі знань, ідей, які легітимують статуси і владу, підтримують встановлений соціальний порядок, існуючу в суспільстві ієрархію» [3, с. 11]. Його накопичення пов'язане з навичками соціалізації в певному суспільному середовищі – засвоєнням і частковою інтеріоризацією інституціональних обмежень, що дозволяють діяти за правилами, прийнятим у рамках того або іншого господарчого порядку. У цьому випадку період накопичення охоплює весь період соціалізації. Звідси випливає, що передача культурного капіталу, безсумнівно, є найбільш латентною формою передачі капіталу в спадщину й, отже, має пропорційно більшу вагу в системі стратегій відтворення, тоді як прямі, наочні форми передачі капіталу, як правило, більш ретельно відслідковуються й контролюються. У своєму об'єктивованому стані культурний капітал виступає у вигляді «культурних благ», які не є просто фізичними об'єктами, а становлять у своїй речовій формі специфічні знаки й символи, що дозволяють розпізнавати зміст соціальних відносин і розшифровувати культурні коди, які використовуються при цьому [3, с. 21].

Людський капітал у своєму інкорпорованому стані являє собою сукупність накопичених професійних знань, умінь і навичок, одержуваних у процесі освіти й підвищення кваліфікації, які згодом можуть приносити дохід. У речовій (об'єктивованій) формі цей капітал існує у

вигляді корпусу навчальних текстів і практик, покликаних транслювати специфічні знання й демонструвати процедури вироблення нових навичок. В інституціоналізованому стані він підкріплюється системою формальних сертифікатів – дипломів, розрядів, ліцензій, патентів, що свідчать про одержання шуканих знань і навичок. Накопичення людського капіталу потребує відносно тривалого процесу освіти.

Слід відзначити, що В. Радаєв, на відміну від П. Бурдьє, використовуючи термін людського капіталу, залишає за культурним капіталом норми, цінності, зразки поведінки, які набуваються кожною людиною в процесі соціалізації і які відрізняються один від одного в різних групах. Інакше кажучи, якщо культурний капітал набувається в процесі соціалізації, то людський – тільки в процесі навчання (яке входить у соціалізацію, але не обмежується нею й має профільну спрямованість).

Символічний вид капіталу, на думку В. Радаєва, об'єктивується в різного роду програмних, стратегічних документах та ідеологічно навантажених текстах, що роз'яснюють, як, наприклад, проводити реформи і «якою дорогою йти до храму». В інституціоналізованому стані він втілюється в структурі авторитетів, що володіють правами номінації (найменування). Власниками таких прав, що отримали визнання від певних спільнот, вважаються експерти, вчителі, гуру. Їх права можуть підкріплюватися офіційною номінацією, наприклад освітніми дипломами, тобто інституціоналізованими ресурсами людського капіталу, а можуть і не мати такого закріплення.

Нагадаємо, що згідно з П. Бурдьє символічний капітал є частиною соціального капіталу. На наш погляд, авторитетність і неформальне лідерство – показники особистого статусу, престижу в певній групі, а от те, що робить з людини лідера й авторитета, визначається культурою групи. Лідер є ідеалом або персоніфікованою цінністю, що виступає елементом культури. Те ж саме можна сказати й про ідеологію, що виражає потреби й інтереси певної групи суспільства. Відповідно в кожній групі (професійній або соціальній) є свої «гуру», які визначають і контролюють належну поведінку, встановлюють норми.

Треба зазначити, що В. Радаєв також виокремлює адміністративний та політичний капітали. В інкорпорованому стані адміністративний капітал пов'язаний зі здатністю регулювати доступ до ресурсів і видів діяльності, використовуючи особливі позиції влади й авторитету. В об'єктивованому стані даний вид капіталу втілюється в організаційних ієрархічних структурах, а в інституціональному – виявляється в структурі посадових позицій, кожна з яких має певне коло прав та обов'язків [3, с. 29].

Політичний капітал означає інкорпоровану здатність до мобілізації колективних дій і участі в цих діях. Він також припускає здатність

людини репрезентувати інтереси інших агентів (індивідів і груп), які делегують йому права на представництво своїх інтересів. Наявність політичного капіталу означає узурпацію права говорити і діяти від імені інших агентів. В об'єктивованому стані політичний капітал представлений партіями й громадськими рухами, готовими до здійснення колективних дій. Його інституціональна форма – визнані лідерські структури [3, с. 27–28]. Як бачимо, ці форми капіталів за своєю сутністю подібні, тільки виявляються в різних сферах – економічній і політичній. Їх наявність у людини є показником її високого формального статусу у відповідних структурах і може свідчити про більший порівняно з іншими обсяг потенційних ресурсів, які вона може отримати зі своїх соціальних мереж. З огляду на це, на наш погляд, більш доцільно було б говорити про статусний капітал, індикатором якого є неформальний і формальний статус людини: чим вищий статус, тим більший доступ до ресурсів соціальних мереж має людина, тобто тим вищий її соціальний статус.

Отже, теоретичний аналіз створює передумови для наукового дослідження поняття «капітал» не з економічної позиції, а в більш широкому соціальному сенсі, тобто додає підстави зробити висновок про те, що соціальні зв'язки, які має індивід, також можуть розглядатися як запас, що формується інвестиціями і приносить віддачу і відповідно може виступати як соціальний різновид капіталу.

Список бібліографічних посилань

1. Беккер Г. Человеческий капитал (главы из книги). *США: экономика, политика, идеология*. 1993. № 11, 12. С. 178–316.
2. Бурдые П. Формы капитала // *Западная экономическая социология: хрестоматия современной классики/сост. и науч. ред. В. В. Радаев. М.: РОССПЭН, 2004. С. 519–536.*
3. Радаев В. В. Понятие капитала, формы капиталов и их конвертация. *Экономическая социология*. 2002. Т. 3, № 4. С. 20–33.

Одержано 26.10.1016

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Наталія Вікторівна ПАВЛЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРОБЛЕМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Земельна реформа є одним з найбільш політизованих напрямків модернізації економіки України. Оскільки у суспільстві відсутній консенсус щодо прийнятної моделі земельних відносин, ця реформа

обіцяє бути однією з найтриваліших. Невизначеність в сфері земельних відносин негативно впливає на розвиток аграрного сектору економіки в той час, коли економіка України стає все більш залежною від його експортних успіхів. Тому можна стверджувати, що затягування земельних перетворень зменшує ступінь економічної безпеки нашої держави, а також, враховуючи, що Україна є одним з найбільших у світі експортерів сільськогосподарської продукції, справляє негативний вплив на стан світової продовольчої безпеки.

Основна увага при обговоренні земельної реформи зосереджена на проблемі запровадження вільного ринку землі, але, з огляду на політичну ситуацію, вона ще не скоро буде вирішена і, на нашу думку, нещодавнє продовження мораторію на продаж сільськогосподарських земель не є останнім. В той же час, практика показує, що низький ступінь обігоздатності основного фактора аграрного виробництва – землі – призводить до зниження ефективності його використання. Справа в тому, що внаслідок паювання земель сільськогосподарський земельний фонд є дуже подрібненим, що створює безліч проблем, пов'язаних з консолідацією земель у великі масиви зручні для обробки. Оскільки відкриття ринку землі має важкопрогнозовані перспективи, а зміни потрібні вже сьогодні, підвищити ступінь обігоздатності землі можна у інший спосіб – запустивши в обіг права оренди землі, бо саме оренда є основним способом землекористування в нинішніх умовах.

Чинне законодавство України не містить необхідного обсягу правових норм, які б забезпечували обіг права оренди сільськогосподарських земель на основі цивільних договорів. Тому зараз цей обіг відбувається приховано – шляхом відчуження корпоративних прав господарств, що попередньо укладають договори оренди з дрібними власниками земельних ділянок, розташованих в одному земельному масиві. Це все створює незручності, втрати часу та коштів, як у орендарів, так і у землевласників. Для легалізації обігу прав оренди потрібно внести зміни до Земельного кодексу України, які б надавали орендарю право на відчуження прав оренди на основі цивільно-правових договорів із обов'язковим інформуванням власника.

Насправді в Україні вже декілька років існує правовий інструмент, що може забезпечити обігоздатність прав користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб – це емфітевзис. Але на сьогодні він не достатньо популяризований, а переоформлення оренди на емфітевзис вимагатиме багато часу та коштів, до того ж такий перехід не може бути примусовим. Тож буде ефективніше, якщо права оренди отримають обігоздатність, і обидві форми землекористування будуть конкурувати між собою.

Ще однією проблемою, від якої потерпає аграрній сектор, яка робить його сферою панування тіньових відносин і негативно впливає на економічну безпеку суб'єктів господарювання, є проблема недостатньої специфікації та незахищеності прав власності на землю.

В Україні достатньо велика частка земель не зареєстрована у земельному кадастрі і ще більша – у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. Приватні власники роками не можуть отримати кадастровий номер земельної ділянки через корупцію у Державній службі з питань геодезії, картографії та кадастру. Землі державної та комунальної форм власності найчастіше не реєструються свідомо і використовуються чиновниками в тіньовому обороті з метою отримання незаконних доходів. Численними є помилки у кадастрових та реєстраційних записях, що створює ризики порушення прав власності. Тому вкрай необхідним є організаційне спрощення системи реєстрації прав власності та прав оренди земельних ділянок, а також процедури виправлення помилок у кадастрових та реєстрових записях.

Оскільки переважна більшість землевласників є малозабезпеченими людьми похилого віку, їм важко захищати свої права самотужки. На нашу думку, частково вирішити цю проблему можна було б шляхом створення добровільних об'єднань землевласників на кшталт об'єднань власників багатоквартирних домів. В рамках таких об'єднань можна суттєво підвищити ступінь доступності професійної правової допомоги та більш ефективно захищати права землевласників у відносинах як з органами державної влади, так і з орендарями. Крім того, добровільна консолідація прилеглих ділянок зміцнила б переговорні позиції їх власників, дозволила б виставляти ділянки єдиним масивом на земельних аукціонах з продажу прав оренди та отримувати більший рівень орендної плати.

Висновок. Не варто відкладати реформи, чекаючи відкриття вільного ринку землі. Формування чіткої системи реєстрації та захисту прав власності, а також довгострокова оренда, наділена обігоздатністю, цілком здатні забезпечити ефективний розвиток аграрного сектору економіки, навіть в умовах мораторію на продаж сільськогосподарської землі.

Одержано 28.10.2016

УДК 63:385

Вікторія Анатоліївна ФУРСА,

кандидат економічних наук, доцент,

*доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЗРОСТАННЯ ЗОВНІШНЬОГО БОРГУ ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Загрозою економічній безпеці України у зовнішньоекономічній сфері є катастрофічне швидке зростання зовнішнього боргу. За останні роки він зріс до 10,2 млрд і в розрахунку на одного жителя країни вже досяг майже 170 дол. За даними Статистичного Бюро Європейської Комісії, індекс купівельної спроможності громадян України є одним з найнижчих у Європі, становлячи 17 % від прийнятого за європейську норму. Опитування служби «Соціс-Геллап» свідчать, що сьогодні 93 % населення України ледь – ледь вдається «зводити кінці з кінцями». Тому зараз відбувається масовий відплив робочої сили за кордон, що, в свою чергу, негативно впливає і впливатиме в майбутньому на розвиток усієї економічної системи країни.

Проте в Україні здійснюється не народна, а мафіозно-номенклатурна приватизація – суто символічне перетворення працівників на власників (через отримання приватизаційних майнових сертифікатів), а далі відбувається широкомасштабне розкрадання державної власності. Серйозною загрозою для безпеки держави постають «тонізація» та криміналізація економіки (тіньовий сектор складає до 60 % економіки, приблизно 40 % населення одержують офіційно не реєстровані доходи), які набули великого розмаху, що, по-перше, спричиняє значні збитки вилучення коштів з виробництва та їх направлення на некритичне споживання, а також відплив грошей за межі національного господарського простору України (згідно з оцінками, відповідний показник за роки незалежності сягає 20 млрд дол.), а по-друге, позбавляє Уряд можливості легально впливати більш як на половину економічної діяльності в державі, ефективно контролювати перебіг подій в її економічному житті.

Кризові тенденції, що характеризують розвиток економіки України, зумовили визначення внутрішніх загроз для економічної безпеки України як таких, що набагато перевищують небезпеку зовнішніх і можуть призвести до дезінтеграції України, до загальнонаціональних техногенних та екологічних катастроф, соціального вибуху або істотного обмеження можливостей керівництва держави щодо вирішення внутрішніх проблем і дій на міжнародні арени.

Отже на сучасному етапі Україні потрібно своєчасно виявити фактори, які підривають стійкість, соціально-економічну безпеку держави.

Пріоритетним національним економічним інтересом України є її енергетична незалежність. Сьогодні Одеський, Херсонський нафтопереробні заводи простоюють, не працює Лисичанський комбінат, більш-менш завантажені Долинський і Дрогобицький (останній постачає нафту в усі західні регіони України). Через це, Україна 90 % цих енергоносіїв постачає з Росії, тому потрібно як найшвидше створити альтернативні системи постачання нафти і газу, забезпечивши себе незалежними джерелами енергоресурсів.

Друга група національних економічних інтересів зосереджена у сфері розвитку українського підприємства, національного малого і середнього бізнесу, приватної власності. Потрібно створити прибуток на теренах Української держави; вкладати зароблені кошти у національне виробництво, а не пограбування та переведення грошей у банки іноземних держав; створення робочих місць і поширення бізнесу в Україні, орієнтація на максимальне використання інтелектуальних досягнень світової інформаційно-технологічної революції.

Для досягнення належного рівня економічної безпеки України, влада повинна усвідомити важливість цих проблеми. Важливими факторами забезпечення економічної безпеки виступають моніторинг та прогнозування елементів, які їм загрожують.

Треба здійснювати моніторинг внутрішніх та зовнішніх загроз економічним інтересам суспільства та на Україні цілком, по перше, за допомогою створення інформаційної бази. Але різноокий та об'єктивний моніторинг економіки повинен бути проведеним на базі аналізу конкретних кількісних значень індикаторів економічної небезпеки.

З метою відвернення економічної небезпеки, що загрожує державному суверенітетові України, необхідно здійснити комплекс заходів по її виходу з глибокої економічної кризи. Слід істотно змінити економічну програму і курс держави за такими основними параметрами.

По-перше, треба дотримуватися вимог економічних законів, і насамперед – вартості, грошового обігу, пропорціональності, одержавлення економіки, та ін. Порушення вимог закону вартості призвело до величезного диспаритету цін між промисловістю і сільським господарством, який, у свою чергу зумовив значне руйнування аграрного сектора. Порушення вимог закону грошового обігу викликало велику нестачу готівки (базових грошей).

По-друге, необхідно відійти від спрощеної консервативної моделі змішаної економіки (тобто від монетаризму) до ліберальної соціалреформістської, а з точки зору основних напрямів економічної теорії – до кейнсіанства та інституціоналізму.

По-третьє, важливо перейти до поширення колективних форм власності, і насамперед – трудової колективної власності (на засоби виробництва, створений продукт тощо).

По-четверте, слід здійснити комплекс заходів по стимулюванню платоспроможного попиту населення, і насамперед – за рахунок істотного підвищення заробітної плати. Це, водночас, означатиме дотримання вимог закону попиту і пропозиції.

По-п'яте, треба сформувати належний інвестиційний клімат.

По-шосте, необхідно проводити конструктивні структурні реформи.

По-сьоме, слід посилити роль держави у банківській системі шляхом створення державних спеціалізованих банків (земельних, інвестиційних та ін.), помітного здешевлення на цій основі кредитів, їх направлення для структурної перебудови та вирішення інших проблем (як відомо комерційний банк України зосередили в своїх руках близько 75 % кредитного ринку, що значно симулює подорожчання кредитів).

По-восьме, необхідно розпочати відродження села і проводити виважену аграрну політику.

Тому для досягнення належного рівня економічної безпеки України необхідним є відповідне повідомлення важливості цієї проблеми на рівні вищого політичного і економічного керівництва держави.

Одержано 17.10.2016

УДК 658.87+658.8.012.12

Сергій Олександрович ТКАЧЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

завідувач кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету №2

Харківського національного університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СФЕРИ ОБІГУ

Сьогодні обігу товарів перебуває в стадії динамічної трансформації, що має різновекторну динаміку розвитку. Для доказу цього висновку проаналізуємо основні показники динаміки розвитку суб'єктів сфери обігу (роздрібної, оптової, біржової торгівлі й сфери послуг) за останні 10 років, з 2005 по 2015 роки. Вибір нами саме суб'єктів сфери обігу обумовлений тим, що вони є головними учасниками каналів розподілу товарних, тож, відповідно, і фінансових потоків, здійснюючи безпосереднє торговельне обслуговування в процесі свого функціонування, що дає нам право стверджувати, що саме торгівля й сфера послуг мають реальні можливості для майбутнього розширення своєї діяльності.

Як показало проведене нами дослідження, для періоду 2005–2015 років характерним є поступове збільшення обсягу роздрібно-товарообігу з 94332 млн грн до 487558 млн грн, що склало 516,85 % (табл. 1), проте з урахуванням інфляційної складової (за нашим дослідженням – 383,8 %) це значення не є достатньо оптимістичним і дорівнює лише 127034 млн грн, або 134 % за десять років.

Таблиця 1

**Динаміка обсягу роздрібно-товарообігів та розвитку
торгової інфраструктури за 2005–2015 роки**

	Обсяг роздрібно-товарообігів підприємств (юридичних осіб), млн грн	У тому числі питома вага, у %		Наявність об'єктів роздрібно-товарообігів підприємств – юридичних осіб на кінець року, тис. одиниць	У тому числі		Наявність об'єктів ресторанного господарства підприємств – юридичних осіб на кінець року, тис. одиниць
		продовольчих товарів	непродовольчих товарів		магазини	кіоски та автозаправні станції	
2005	94332	41,6	58,4	75,2	55,8	19,4	27,3
2006	129952	38,2	61,8	73,6	54,6	19,0	26,8
2007	178233	35,3	64,7	71,9	52,3	19,6	26,2
2008	246903	34,4	65,6	69,2	50,5	18,7	24,9
2009	230955	40,0	60,0	65,3	47,6	17,7	24,0
2010	280890	39,5	60,5	64,8	48,0	16,8	23,4
2011	350059	38,9	61,1	64,2	48,4	15,8	22,9
2012	405114	40,2	59,8	62,2	47,2	15,0	21,6
2013	433081	41,1	58,9	59,8	45,5	14,3	20,6
2014*	438343	41,3	58,7	49,6	38,6	11,0	--
2015*	487558	41,1	58,9	49,6	38,5	11,1	--

* – без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції

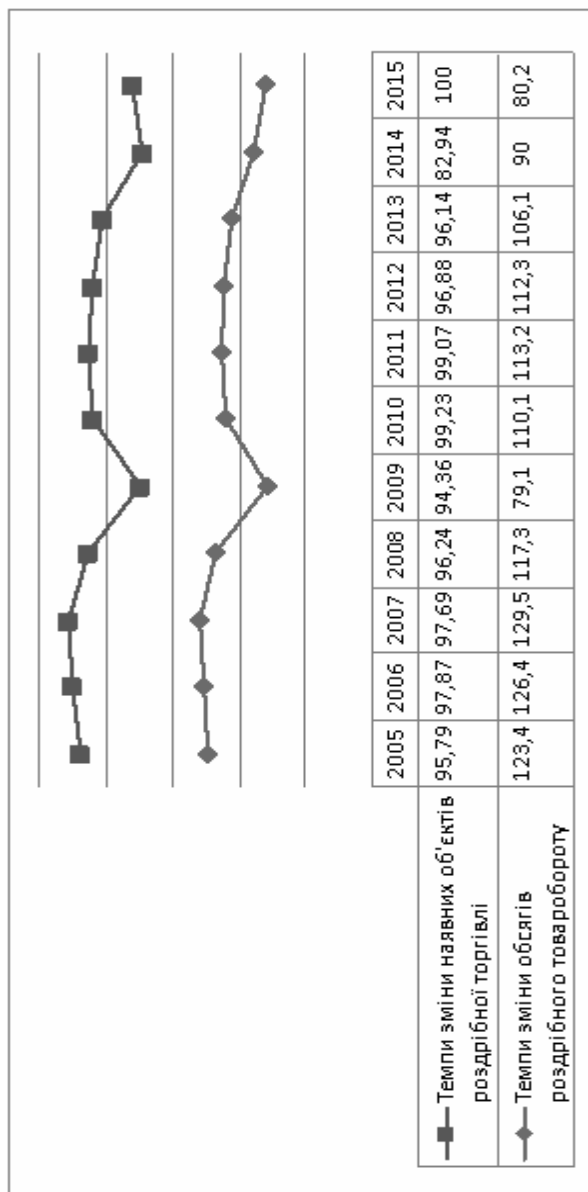

Рис. 1. Взаємозв'язок темпів зростання обсягів роздрібного товарообороту та темпів зміни наявних об'єктів роздрібної торгівлі у 2005–2015 роках, у відсотках до попереднього року

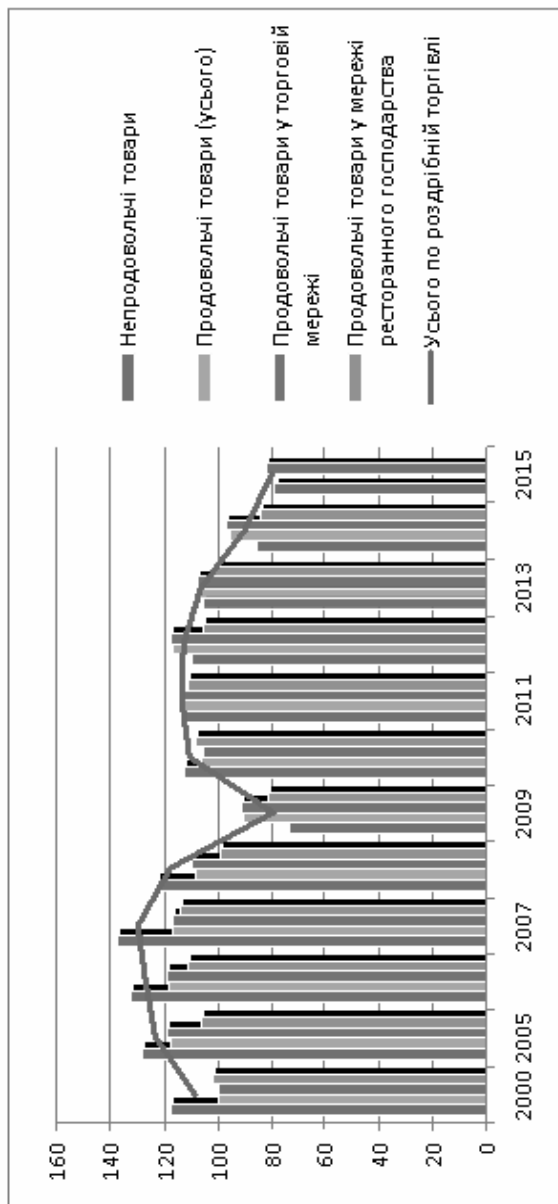

Рис. 2. Динаміка індексів фізичного обсягу товарної структури роздрібногo товарообороту підприємств в Україні за 2005–2015 роки, у відсотках до попереднього року

Разом із тим, якщо проаналізувати зміни ланцюгові темпів зростання об'ємних показників порівняно зі зміною торгової інфраструктури, то слід підкреслити врівноважений та взаємопов'язаний характер розвитку торгової складової сфери обігу (рис. 1), за винятком 2015 року, де збільшення суб'єктів пов'язано із переміщенням їх із тимчасово окупованих територій зони проведення антитерористичної операції.

Так, із рис. 1 видно, що ланцюгові темпи зміни обсягів роздрібно-го товарообороту та зміни наявних об'єктів роздрібно торгівлі у 2005–2015 роках, визначені як питома вага до попереднього року, є ідентичними за рівнем коливань, що характеризує їх взаємозалежність, проте поступове зменшення товарообігу в грошовому вираженні та поступове зменшення кількості об'єктів торгівлі не є взаємозалежними, що характеризує наявні економічні перетворення як незадовільні.

За останні п'ять років відсутнє будь-яке зростання темпів роздрібно-го товарообігу що, на нашу думку, можна пояснити існуючою практикою державного регулювання цін на окремі види платних послуг, наприклад на житлово-комунальні, транспортні послуги тощо, а на темпи збільшення ринкової конкуренції вплинуло роздержавлення власності та формування фінансово потужних торговельних об'єднань.

Крім того, роздрібна торгівля стала більш організованою. Якщо на початку досліджуваного періоду продаж товарів на речових, змішаних і продовольчих ринках становила 26,2 % в обігу роздрібно торгівлі, то до кінця періоду питома вага цієї форми торгівлі скоротила на 4,1 процентних пункти й склала 22,1 % до обігу роздрібно торгівлі із відповідним збільшенням на 5,1 процентних пункти пито-мої ваги обігу роздрібно торгівлі торгуючих організацій.

Аналіз макроструктури обігу роздрібно торгівлі показав, що в 2009–2015 роках відбувалося стійке зростання індексів фізичного обсягу обігу продовольчих товарів із постійним збільшенням їх пито-мої ваги, на відміну від непродовольчих товарів, спад яких визна-чається негативним платоспроможним попитом.

Одержано 26.10.2016

УДК 343.37

Оксана Сергіївна МАКОВОЗ,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки та фінансів факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

АНАЛІЗ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Поширення в Україні такого соціально-економічного явища, як тіньова економіка, а також обсяги продукції і фінансових ресурсів, які обертаються в цій сфері, являють собою суттєву перешкоду забезпеченню сталого розвитку економіки. За попередніми розрахунками Міністерства економічного розвитку України у 2016 року рівень тіньової економіки в Україні склав 41 % від офіційного ВВП. Значною проблемою є те, що переважна більшість операцій, які можна віднести до тіньових, можна здійснити в легальному нормативно-правовому полі, а доведення факту здійснення тіньової діяльності потребує значних зусиль органів державної влади.

Для розв'язання завдань дослідження доцільно з'ясувати зміст економічної категорії «тіньова економіка». Так, відповідно до «Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки» від 18.02.2009, тіньова економіка – це незареєстрована в установленому порядку економічна діяльність суб'єкта господарювання, яка характеризується мінімізацією витрат на виробництво товарів, виконання робіт та надання послуг, ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), статистичного анкетування та подання статистичної звітності, наслідком якого є порушення законодавчо встановлених норм (рівень мінімальної заробітної плати, тривалість робочого часу, умови і безпека праці тощо).

Тіньова економіка здійснює значний негативний вплив на всі соціально-економічні процеси, які відбуваються в суспільстві. Без урахування тіньової економіки стає неможливе проведення економічного аналізу на макро- і мікрорівнях, прийняття ефективних управлінських і законодавчих рішень. Ігнорування такого суперечного та феноменального явища, як тіньова економіка, спричинила серйозні помилки при визначенні найважливіших процесів і тенденцій, тактичні і стратегічні прорахунки щодо забезпечення конкурентоспроможності економіки. Україна є країною з критичним рівнем тіньової економіки та корупції, тому що будь-яка галузь виробництва зазнає впливу тіньової економіки, а корупція є одним із основних методів конкурентної боротьби. Розглядаючи те, що Україна щодо зовнішньоекономічного курсу стратегічно направлена на інтеграцію у світове

співтовариство та ЄС, важливе значення має вивчення і переосмислення досвіду державної протидії негативним проявам тіньової економіки в ЄС.

Одна з головних загроз, які несе в собі тіньова економіка, полягає у спотворенні законів ринку, а, отже, основ побудови збалансованої економічної системи, спричиняючи блокування дієвості інструментів і механізмів управління соціально-економічним розвитком країни. Особливу увагу феномен тіньової економіки привертає до себе через: значну масштабність тіньового сектора; відносну його самостійність як елемента господарської системи держави, що виконує найважливіші її господарські функції, шляхом паралельного дублювання діяльності офіційних економічних інститутів; негативний вплив на ділову репутацію країни у взаємовідносинах із міжнародними фінансовими організаціями та інвесторами з огляду на можливість отримання зовнішніх позик і надходження іноземних інвестицій та загалом на формування майбутнього економічного, соціального та політичного порядку.

Як правило, зарубіжними вченими для визначення обсягів тіньової економіки використовується методологія системи національних рахунків (СНР) 1993 р. Дана методологія рекомендує в тій чи іншій формі враховувати практично будь-яку неформальну, нелегальну (кримінальну), приховану економіку; обліковувати тіньову діяльність у межах виробництва з метою його порівняння із використанням продукції. Разом з тим у поєднанні з інформаційними можливостями вона дає підстави для вибору конкретних підходів, засобів, інструментів щодо визначення обсягів тіньової економіки. Для обрання ж конкретного методу (підходу, засобу, інструменту) вимірювання масштабів тіньової економічної діяльності необхідно проаналізувати інформацію, отриману через статистичну звітність або через спеціально організовані дослідження тіньової економіки.

Причинами утворення тіньової економіки є:

1) обліково-статистичні: ухилення суб'єктів господарювання від звітування перед органами державної статистики та контролюючими органами; відсутність належної інформації, обумовлена недоліками методу статистичного охоплення діяльності суб'єктів господарювання та ведення статистичної звітності;

2) економічні: ухилення суб'єктів господарювання від державної реєстрації з метою уникнення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); заниження суб'єктами господарювання відомостей про отримані доходи з метою зменшення суми сплачуваних податків, зборів (обов'язкових платежів).

По суті наявність зазначених причин призводить до підміни легальних економічних форм нелегальними в силу росту трансакційних

витрат. У результаті відбувається інституціоналізація тіньової економіки, а інтегральний показник економічної ефективності істотно скорочується. З урахуванням інституціональної теорії слід об'єднати окремі фактори, що сприяють функціонуванню тіньової економіки за групами:

– Економічні чинники: високі податки (на прибуток, прибутковий податок і т. д.); переструктуризація сфер господарської діяльності (промислового і сільськогосподарського виробництва, послуг, торгівлі); криза фінансової системи та вплив її негативних наслідків на економіку в цілому; діяльність незареєстрованих економічних структур.

– Соціальні фактори: низький рівень життя населення, що сприяє розвитку прихованих видів економічної діяльності; високий рівень безробіття і орієнтація частини населення на отримання доходів будь-яким способом; нерівномірний розподіл валового внутрішнього продукту.

– Правові фактори: недосконалість законодавства; недостатня діяльність правоохоронних структур з припинення незаконної і кримінальної економічної діяльності; недосконалість механізму координації боротьби з економічною злочинністю.

Конфлікт економічних інтересів держави і бізнесу породжує тіньову економіку. Основними факторами відходу легальної економіки у тіньову є непосильні податкові навантаження; надмірна регламентація економічної діяльності; невиправдане збільшення масштабів державного втручання в економіку. Зазвичай виділяють три групи факторів, які сприяють розвитку тіньової економіки.

Непосильне податкове навантаження є головною з причин тінізації. За оцінками спеціалістів, з цієї причини 55 % всіх підприємств повністю або частково йдуть у тінь. В Україні воно проявляється у високому рівні відрахувань у фонди соціального страхування, високій ставці ПДВ та практиці відшкодування цього податку. Неможливо обійти увагою і «неофіційні» податки, за розміром порівняні із законодавчо оформленими. Для порівняння: в США тінізація в основному зумовлена високими ставками прибуткового податку. Дослідження, які були проведені в ряді розвинутих держав, показали пряму залежність між сукупним рівнем оподаткування прибутків і масштабом розвитку тіньової економіки. Окрім того, поглибленню тіньової економіки сприяє репресивний характер санкцій, які застосовуються податковими органами до правопорушників.

Функціонування тіньової економіки поряд з легальною призвело до суттєвого скорочення в структурі доходів бюджету частки податкових надходжень, що поставило під загрозу виконання важливих державних програм. У результаті того, що обсяги тіньової

економіки не можуть бути повноцінно враховані офіційною статистикою, розроблення спеціальних методів обліку і оцінок, а також обсягів недоїмки до бюджету, які дозволяють оцінити реальні масштаби операцій, є актуальним завданням сучасного етапу розвитку.

Таким чином, обмеження масштабів поширення тіньової економіки, і як наслідок, процесу зростання тіньового капіталу, може відбутися тільки за умов гармонізації суспільних відносин на основі усунення суперечностей і недоліків існуючої економічної системи, які порушують паритетність розвитку окремих сфер і сегментів ринку, зачіпають інтереси окремих суб'єктів. Сьогодні держава повинна забезпечити стабільні сприятливі умови для нарощення окремими суб'єктами господарювання економічної активності в легальній економіці завдяки поліпшенню інвестиційного та підприємницького клімату в країні та створенню такого інституційного середовища, для якого тіньова економіка була б неефективною. Стратегічною метою держави на шляху подолання розповсюдження тіньової економіки також є вдосконалення методів і форм оцінки тіньової економіки, удосконалення відповідних законодавчих норм регулювання національної економіки.

Одержано 12.10.2016

УДК 347.72

Андрій Сергійович ДЯДІН,

*викладач кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА В ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГІВЕЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Проблема підвищення економічної ефективності є найважливішою для ринкової економіки. У зв'язку з цим актуальним стає вибір таких рішень, які забезпечують ефективне ведення тієї чи іншої діяльності. В умовах жорсткої конкуренції прийняття рішень на інтуїтивному рівні може призвести до незворотних наслідків.

Обґрунтовані для господарюючих суб'єктів рішення повинні прийматися з урахуванням стану і тенденцій розвитку підприємства, тобто на основі оцінки економічної ефективності його функціонування.

У постіндустріальній економіці для оцінки діяльності організації, крім терміну економічний ефект використовується термін соціальний ефект. Соціальний ефект діяльності може характеризуватися ступенем задоволення потреб, здатністю забезпечити захист навколишнього середовища і здоров'я населення та ін.

Ефективність в залежності від цілей дослідження може розглядатись як філософська, економічна, соціальна категорія.

З філософської точки зору під ефективністю розуміють сукупність раціональних способів досягнення цілей, а мірою – ступінь наближення до її реалізації.

В економічній літературі ефективність розглядається, як «здатність приносити ефект, надавати дію». Економічна ефективність підприємства є оцінюючим показником результативності його діяльності, що представляє собою зіставлення результатів цієї діяльності. Економічна ефективність підприємства це відношення результатів до витрат, а економічний ефект – різниця між результатами та витратами.

Вітчизняні вчені відзначають, що показником ефективності діяльності торгового підприємства за умов ринкової економіки може служити норма прибутку. Однак використання тільки одного цього показника оцінки ефективності діяльності не завжди забезпечує підприємству успіх на ринку, тому що не враховується ступінь задоволення потреб населення в товарах або послугах.

Наприклад, для оцінки підприємницької діяльності акціонерних товариств використовуються показники прибутковості, до яких відносяться: рівень прибутковості дивідендів, прибутковість акцій, співвідношення курсу акцій і доходів, співвідношення капіталу компанії за привілейованими акціями і борговими зобов'язаннями і капіталу, представленого звичайними акціями.

Найбільш широко використовуваним показником, що характеризує економічну ефективність діяльності підприємства, є ставлення прибуток на інвестиції і коефіцієнт віддачі акціонерного капіталу, тобто прибуток на акціонерний капітал.

Ми пропонуємо для оцінки ефективності використовувати сім конкретних (одиничних) показників:

- ступінь досягнення системою (підприємством) поставлених завдань;
- економічність використання ресурсів;
- рентабельність;
- якість (цінність) організації;
- продуктивність;
- якість життя;
- впровадження нововведень (інновації).

Однак, зазначені показники можна застосовувати не для всіх систем (організацій) і тому при їх використанні слід визначити об'єкт дослідження, вибрати методи їх вимірювання, оцінити вагомість цих показників.

Сучасна економічна наука визнає, що економічна ефективність є спільною для всіх економічних систем категорією, що відображає відповідні виробничі відносини системи щодо її елементів та окремих елементів між собою, спрямованих на досягнення максимального ефекту між виробництвом і витратами. Таким чином можна зробити висновок, що підвищення ефективності в першу чергу пов'язано з економією затраченої праці.

Одержано 31.10.2016

УДК 330.101.541:328.13(477)

Мурат Абдикасович САДИКОВ,

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та фінансів факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Владислав Олексійович КВАШНІН,

студент Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ НАПРЯМИ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УРЯДУ УКРАЇНИ

Макроекономічна політика Уряду держави завжди спрямована на забезпечення оптимального співвідношення між ключовими елементами національної економіки: фіскальна – бюджетну; грошова – монетарну; політика доходів і витрат населення; зовнішньоекономічна політика.

Макроекономічний аналіз чотирьох основних видів стабілізаційної політики: 1) фіскальну; 2) монетарну; 3) політику доходів; 4) зовнішньоекономічну політику, свідчить про неузгодженість і непослідовність у діях Уряду щодо урегулюванні і виходу зі кризових явищ. Державний бюджет кожний рік затверджуються з великим дефіцитом (більше 7%), не виключенням є Державний бюджет України на 2017 р. щодо виконання обіцяних підвищення соціальних стандартів у державі виконуються повільно, а зростання інфляції зводять до унівець намагання уряду.

Монетарна політика не діє, національна валюта (гривня) коливається по відношенню до іноземних валют, спостерігається не визначеність стабільного курсу і зростає недовір'я населення до гривні.

Доходи населення знижуються і до 65 % населення отримають заробітну плату, пенсію, стипендію нижче прожиткового мінімуму, тоді як розвинутих країнах така кількість населення відноситься до середнього класу і отримають доходу достатню до повноцінного життя.

Зовнішньоекономічна політика держави викликає спостереження щодо швидкого темпу зростання зовнішнього боргу у держави

більш в 10 разів, порівнянню з 2008р. Якщо у 2008 р. зовнішні борг склав \$12,9 млрд а у 2016 р. за попередніми даними \$141,2 млрд.

Таким чином можна зробити висновок про те, що жодної макро-економічної стабілізаційної політиці держави позитивних зрушень не спостерігається.

Слід зазначити, фіскальна, або бюджетно-податкова, політика – це заходи уряду, спрямовані на зниження безробіття чи інфляції та досягнення природного обсягу виробництва через зміну державних видатків, рівня оподаткування або через одночасне поєднання обох цих заходів. Податки й державні видатки – це основні знаряддя фіскальної політики.

За допомогою фіскальної політики уряд може змінювати структуру національної економіки, досягати повної зайнятості, сприяти економічному зростанню, зменшувати економічні коливання, боротися з інфляційними спалахами, впорядковувати державні фінанси тощо. Особливого значення набуває фіскальна політика у перехідній економіці. Це пов'язано передовсім із тим, що уряд уже не може використовувати такі традиційні інструменти командної економіки, як державне планування та централізоване ціноутворення.

Розрізняють два види фіскальної політики: стимулюючу та стримувальну. Стимулююча політика спрямована на підтримання високих темпів економічного зростання та досягнення високого рівня зайнятості. Для її проведення уряд збільшує видатки, зменшує податки або певним чином поєднує обидва заходи. Це збільшує інвестиції, обсяг національного виробництва і зменшує безробіття. За стримувальної фіскальної політики уряд прагне знизити рівень інфляції через підвищення податків, скорочення державних видатків або через поєднання обох заходів.

Монетарна, або кредитно-грошова, політика – це заходи, що впливають на кількість грошей у національній економіці для досягнення макроекономічної стабільності. Монетарну політику зазвичай проводить центральний банк країни, у нашій державі – Національний банк України.

Монетарна політика ґрунтується на тому, що у короткостроковому періоді кількість, або пропозиція, грошей впливає на багато економічних змінних, насамперед процентні ставки, курси цінних паперів, валютні курси, а відтак і на реальні економічні змінні – обсяг і структуру виробництва, рівень зайнятості тощо. Якщо у національній економіці пропозиція грошей збільшується, то процентні ставки знижуються, доступ до кредитів полегшується, тому інвестиції та обсяг національного виробництва зростатимуть. І навпаки, із зменшенням пропозиції грошей процентні ставки зростатимуть, доступ до кредитів звужуватиметься, і це зменшуватиме інвестиції та обсяг національного виробництва.

Отже, можливе проведення двох видів монетарної політики – стимулююча та стримуюча. Стимулююча монетарна політика спрямовується на зменшення масштабів безробіття, а стримувальна – на приборкання інфляції.

Політика доходів має суперечливий характер. Не так давно економісти обстоювали цю політику як найдешевший спосіб зниження інфляції. Однак через негативні наслідки багато фахівців вважають її неефективною, а дехто навіть шкідливою. Втручання держави у механізм вільного ринку сковує динаміку відносних цін, що несприятливо впливає на розвиток національної економіки.

Як результат посилення взаємозв'язків між економіками різних країн зростає роль зовнішньоекономічної політики, головним напрямом якої є зовнішньоторговельна політика.

Під зовнішньоторговельною політикою розуміють заходи уряду, які покликані впливати на обсяги зовнішньої торгівлі. Розрізняють два основні види зовнішньоторговельної політики – протекціонізм і фритредерство. Протекціонізм – це політика захисту національних виробників від конкуренції іноземних товарів. Фритредерство – це торгівля з незначними митними та не митними бар'єрами або взагалі без них.

Хоча більшість економістів вважають, що будь-які протекціоністські заходи уряду країни знижують рівень добробуту її мешканців, ці заходи використовують практично усі країни світу. Річ у тім, що політика протекціонізму є вигідною для окремих груп населення.

Таким чином, макроекономічна політика держави мусить бути спрямована на забезпечення ефективності функціонування національної економіки як єдиного цілого з позиції усталеного економічного зростання, повної зайнятості ресурсів, рівня інфляції та зовнішньої рівноваги.

Одержано 18.10.2016

УДК 332.1:336.131

Оксана Сергіївна МАКОВОЗ,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки та фінансів факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Віталій Валерійович БЕССАРАБ,

студент Харківського національного університету внутрішніх справ

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Фінансова безпека регіону являє собою стан економічного розвитку регіону, що характеризується необхідними фінансовими ресурсами для задоволення потреб населення регіону, виконання своїх

функціональних зобов'язань усіма ланками фінансової системи стосовно захисту його фінансових інтересів, попередження фінансових загроз та небезпек, подолання фінансової кризи та забезпечення ефективного функціонування економіки регіону в цілому. Бюджетна політика є найважливішою комплексною системою заходів держави з метою формування і оптимального розподілу фінансових ресурсів між різними ланками бюджетної системи для ефективного її розвитку, спрямованого на економічне зростання та забезпечення фінансової безпеки.

Розумне та зважене спрямування векторів дій бюджетної політики забезпечує сталий соціально-економічний розвиток як її регіонів, так і держави в цілому, та створює умови макроекономічної стабілізації, а в іншому випадку призводить до зростання соціальної напруги і політичної нестабільності.

Відповідно до пункту 1, частини 1, статті 2 Бюджетного кодексу України бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. Відповідно до пункту 5 частини 1 статті 2 БК України, Бюджетна система України – це сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права.

Таким чином, держава, за допомогою відповідних органів, складає найважливіший для країни «кошторис», виваженість і правильність формування та розподіл якого, повинно створювати сприятливі умови для економічного розвитку і соціального захисту населення.

На даний час, в Україні, розроблення та визначення основних напрямків бюджетної політики її пріоритетів повинно створюватись кожен бюджетний рік, відповідно до визначених у щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України, у відповідності до статті 33 БК України.

При вирішенні даного питання враховується велика кількість показників, одними з яких є:

- прогностні монетарні показники і показники валютно-курсової політики на наступний рік та наступні за плановим два бюджетні періоди, у тому числі обмінний курс гривні у середньому за рік та на кінець року;

- інформація про розрахунок частини прогнозованого прибутку до розподілу поточного та наступного року, яка підлягатиме перерахуванню до державного бюджету;

– орієнтовні основні прогностні макроекономічні показники економічного та соціального розвитку України (необхідні для розроблення проекту Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період).

В свою чергу, Кабінет Міністрів України, розглядає та схвалює проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період і у триденний строк подає його до Верховної Ради України, для розгляду за спеціальною процедурою.

Проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період, ґрунтується на прогностних і програмних документах економічного та соціального розвитку і містить певні положення, які відображені у частині 4 статті 33 БК України.

Таким чином, в результаті правильно збалансованого бюджету, з максимально врахованими внутрішніми та зовнішніми факторами, можливе стале економічне зростання всіх без виключення регіонів України і підвищення рівня життя.

У зв'язку з євроінтеграцією важливим завданням постає визначення можливостей гармонізувати бюджетну політику України та Європейського Союзу, виявити можливі наслідки, переваги та загрози.

Методологія побудови бюджетної політики, яку тривалий час використовують провідні країни світу, передбачає такі концепції, як щорічно збалансований бюджет, циклічна основа збалансованого бюджету та фундаментальне фінансування. Україна, перебираючи на себе цей досвід і ставши на шлях демократичних перетворень, у тому числі й трансформації фінансових відносин у соціально-економічній сфері, також намагається створити бюджетну доктрину на підставі обраної стратегії економічного і соціального розвитку.

На даний час, особливістю економічного та соціального розвитку України на сучасному етапі є високий ступінь впливу глобальної нестабільності на внутрішні економічні процеси.

Також, ефективне застосування бюджетної політики, нажаль, ускладнюється збройним конфліктом на сході країни та тимчасовою втратою належного контролю над певними адміністративно-територіальними одиницями, та високим рівнем корумпованості в державі.

Так, згідно досліджень Громадської організації «Transparency International Україна» (Civicorganization «TransparencyInternational-Ukraine») у 2015 році Україні вдалося покращити показник лише на один додатковий бал світового індексу сприйняття корупції (далі – СРІ). На сьогоднішній день індекс СРІ країни складає 27 балів зі 100 можливих, що лише на 1 бал більше, ніж у 2014 році. У всесвітньому рейтингу Україна посідає 130 місце зі 168 позицій.

Проведений порівняльний аналіз бюджетної політики країн – членів ЄС та України дає змогу стверджувати, що сформована в нашій країні бюджетна система в цілому відповідає загальним принципам побудови, правилам формування державних видатків та їх розподілу за пріоритетними напрямками розвитку соціально-економічної системи, що використовуються в межах європейського співтовариства. Відповідно це дає змогу національній економіці ефективно інтегруватися з країнами європейської співдружності та дотримуватись встановлених вимог щодо забезпечення економічної конвергенції об'єднаних суспільно-територіальних систем.

Крім цього, 24 червня 2016 року Кабінет Міністрів України схвалив проект Основних напрямків бюджетної політики на 2017 рік (так звана Бюджетна резолюція).

Проект Основних напрямків бюджетної політики на 2017 рік був розроблений Міністерством фінансів України, відповідно до Програми діяльності Кабінету Міністрів України, Коаліційної угоди, завдань Плану пріоритетних дій Уряду на 2016 рік і Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» та ґрунтується на положеннях програм співпраці з МВФ та іншими міжнародними організаціями. Разом з тим, під час доопрацювання проекту було враховано усі пропозиції Адміністрації Президента України, міністерств, спільних представницьких органів сторони роботодавців та репрезентативних всеукраїнських об'єднань профспілок на національному рівні.

Бюджетна резолюція на 2017 рік містить орієнтовні основні прогностичні макроекономічні показники економічного і соціального розвитку України на 2018 та 2019 роки, що дозволять забезпечити збалансованість та стійкість бюджетної системи у середньостроковій перспективі.

В прогнозі зазначено, що номінальний ВВП складає: у 2017 – 2584,9 млрд грн, у 2018 – 2867,5 млрд грн, у 2019 – 3148,4 млрд грн, темпи зростання ВВП 3 %, 4 %, 4 % відповідно.

Згідно пояснювальної записці до проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Основних напрямків бюджетної політики на 2017 рік» Проект Державного бюджету України на 2017 рік буде враховувати проведення ефективної бюджетно-податкової політики, дотримання жорсткої фінансової дисципліни, підвищення рівня прозорості та раціональності бюджетного процесу.

Прийняття акта забезпечить якісну та своєчасну розробку проекту закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік», сприяння проведенню комплексних реформ в економіці та бюджетній сфері, виваженої та послідовної податкової та бюджетної політики. Все вище зазначене сприятиме стабільному соціально-економічному

розвитку держави та підвищенню рівня життя і добробуту громадян України. Таким чином, виважена бюджетна політика держави повинна попереджати, нейтралізувати та ліквідувати негативні фактори фінансової безпеки регіону.

Одержано 13.10.2016

УДК 338.2:330.322

Мурат Абдикасович САДИКОВ,

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри економіки та фінансів

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Ігор Миколайович КУШТИМ,

студент Харківського національного університету внутрішніх справ

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ГАЛУЗИ

Рівень добробуту населення значною мірою визначається інноваційно-інвестиційним розвитком національної економіки. У свою чергу прогрес і ефективність провідних галузей національної економіки, у тому числі галузі будівництва залежать від забезпеченості ресурсами й ефективного їх використання. Надзвичайно важлива роль при цьому відводиться підвищенню інвестиційної привабливості галузі будівництва.

Сьогодні в Україні міцно затвердилася громадська думка про об'єктивну необхідність багатопланового і дієвого втручання держави в процесі розвитку економіки. Надія на ринкові сили, що самореалізуються, вичерпалася. Економіка країни, яка надана самій собі, підійшла до критичної крапки. Мало що робиться для розширення попиту, що є головним двигуном виробництва. Навіть Всесвітній банк постійно закликає нас переглянути курс на обмеження дій держави, змінити його у бік оптимального і раціонального втручання державних органів в економічні процеси.

В країнах з розвиненою ринковою економікою стратегічне планування виступає найважливішим інструментом державного регулювання господарства. Стратегічне планування потреби у інвестиційних ресурсах допомагає підтримувати необхідні економічні пропорції. З його допомогою забезпечується злагоджена цілеспрямованість функціонування всіх ланок господарської системи суспільства.

Для економіки України на етапі переходу державне стратегічне планування інноваційно-інвестиційного розвитку регіону особливо актуально. Органам, що управляють економікою, вкрай необхідно передбачення ходу процесів розвитку приватизації і монополізації,

результатів становлення багатоманітних форм власності, наслідків технологічного оновлення виробництва тощо у міру стабілізації ситуації в економіці, можливості для виявлення закономірностей і тенденцій соціально-економічного розвитку розширення та підвищення ступеню передбаченості змін в економіці і поведінки різних суб'єктів господарських відносин. Посилюється потреба в більш глибокому і всебічному опрацюванні довготривалої і багатопланової економічної політики. З переходом до нового етапу ринкових реформ на всіх рівнях управління, у всіх ланках народного господарства зростає роль фахівців, що вміють ухвалювати оптимальні рішення, які відносяться до майбутнього, постійно погоджувати поточну діяльність із стратегічною метою.

Стратегічне планування зарекомендувало себе як один з найдієвіших інструментів сучасного менеджменту. Є стара, багато разів перевірена часом істина: «саме на менеджмент всіх рівнів покладається задача зробити все можливе для забезпечення оптимального варіанту майбутнього розвитку і не дозволити втягнути себе у водоверть невдач». Сучасний світ вельми багатоманітний, залежить від безлічі чинників, але якщо ця теза стане дороговказною зіркою для тих, хто здатний узяти на себе величезний тягар відповідальності за керівництво нашим господарством в умовах, що склалися, і готовий зробити все для того, щоб бути на рівні вимог в рамках цієї відповідальності, то успіх розвитку країни буде забезпечений.

Компанії в усьому світі реорганізують свою роботу, орієнтуючись на команди, перебудовуючи ключові види діяльності, створюючи системи загального менеджменту якості, конкуруючи на базі організаційних можливостей (так само як і диференціації продукції) і будуючи більш «плоскі», з меншим числом рівнів організаційні структури керування.

Процвітаючі компанії вживають стратегічні наступи для забезпечення стійкої конкурентної переваги, а потім використовують свою частку ринку, щоб досягти чудових фінансових результатів. Енергійне виконання творчої, неординарної стратегії може вивести регіон на провідні позиції, забезпечуючи просування товарів або послуг доти, поки вони не стануть стандартом у даному регіоні.

Добре продумане стратегічне планування інвестиційного розвитку галузі спрямує діяльність компанії до майбутнього, встановлює дострокові напрямки розвитку й визначає намір компанії зайняти конкретні ділові позиції. Чим краще продумана стратегія й чим більш вміло вона введена та виконана на підприємствах, тим більше в регіону шансів на сильну позицію.

Одержано 21.10.2016

УДК 346.6

Ірина Петрівна УСТИНОВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри конституційного та адміністративного права

навчально-наукового юридичного інституту

Національного авіаційного університету;

Вікторія Валентинівна ЖУРАВЛЬОВА,

студент Національного авіаційного університету

ПРОБЛЕМАТИКА ТА ЗАХОДИ БОРЬБИ З БЮДЖЕТНИМ ДЕФІЦИТОМ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ

Формування економічних, політичних та соціальних свобод в Україні триває з дня незалежності держави і організовується до тепер. У сьогоденні держава розвивається в усіх галузях економічної діяльності, тому важливою проблематикою постає врегулювати соціально-економічні відносини, а також стабілізувати (економічні труднощі) бюджетний дефіцит, який на даному етапі розвитку держави призвів до виникнення різноманітних фінансових та соціальних ефектів, які є частиною публічного простору. На сьогоднішній час уряд України не проводить ефективні заходи боротьби проти дефіциту, використовує лише неефективний механізм залучення позик як джерела фінансування дефіциту, непродуктивне їх використання призводить до стрімкого зростання боргу і концентрації платежів щодо його обслуговування [1]. Тому в Україні виникає необхідність не тільки менеджменту національної економіки, а також ґрунтовне та суттєве реформування недорозвинутості органів фінансової системи держави. Таким чином важливість міжнародного практичного досвіду набирає актуальності для аналізу, та можливого і подальшого впровадження в національну економіку України.

Відповідно до зазначеного вище, важливим завданням уряду є дослідження причин активізації та шляхів подолання бюджетного дефіциту в економічно-розвинутих країнах світу та запропонувати підходи до управління дефіцитом державного бюджету України.

Досліджуючи причини розвитку бюджетного дефіциту, можна визначити умови його формування, що полягають у: загальному спаді виробництва, зниженні ефективності його роботи; несвоєчасному проведенні структурних змін в економіці; жорсткій податковій політиці, яка не стимулює виробництво; розвитку інфляційних процесів, у кредитній та цінній політиці; нераціональною зовнішньоекономічною діяльністю держави; незбалансованості доходів і видатків бюджету, зростанні видатків при зниженні доходів; великомасштабним оборотом «тіньового» капіталу; зростанням рівня безробіття [2].

Таким чином, причини розвитку державної нестабільності можуть стабілізувати низку наслідків, які можуть становити для держави критичним економічним рівнем бюджетного дефіциту, що призведе до економічного банкрутства держави, тобто у результаті формується надмірний державний борг, який створює ризик дефолту [3].

Важливо вказати на зарубіжний досвід провідних країн світу фінансова політика яка є більш стабільною і продуктивною, що потребує додаткового дослідження українським урядом, а в подальшому чіткого аналізу для створення нової фінансової системи з урахуванням політичних особливостей України. Прикладом може стати досвід (Великобританії, Франції, Польщі, США), у більшості з яких діють фінансові правила, що передбачають незмінні обмеження бюджетних параметрів.

Так, зокрема зарубіжні країни здійснюють такі заходи для подолання національного дефіциту, та стабілізації системи фінансів держави, що є для України корисним. У Великобританії застосовують «золоте правило», згідно з яким протягом економічного циклу уряд здійснює запозичення виключно на інвестиційні цілі, а не для фінансування поточних видатків, а також «правило стійкості інвестицій», відповідно до якого відношення чистої величини державного боргу до ВВП протягом економічного циклу має бути стабільним та обумовленим. Французький уряд для скорочення дефіциту у 2015–2017 рр. збільшує податкове навантаження, посилює боротьбу з шахрайством, ухиленням від сплати податків і збільшує надходження до Пенсійного фонду, що є ефективно для політики держави [4]. У Польщі був величезний бюджетний дефіцит, який заповнювався емісією грошей і це спричиняло гіперінфляцію. Тоді було цілком зрозуміло, що уряду необхідно швидко обмежувати витрати. Було вирішено створити комісію, в яку входили провідні економісти Європи та Америки: Лешека Бальцеровича, Джорджа Сороса, Джеффри Сакса та інші. Тоді комісія підготувала план реформ, який повинен був швидко перетворити застарілу систему управління Польщі на процвітаючу. Було ухвалено пакет, в який входило 7 головних пунктів: 1. Закон про фінансову економію в державних компаніях, що дозволило державним підприємствам оголошувати себе банкрутом; 2. Заборонялось національному банку фінансувати дефіцит державного бюджету і заборонили робити випуск нової валюти; 3. Скасували пільгове кредитування державних компаній. 4. Запровадження однакових правил оподаткування для всіх компаній та скасування податкових пільг; 5. Прийняли сприятливі закони для іноземних інвесторів, що дозволило їм інвестувати в економіку Польщі і забирати свій прибуток за кордон. 6. Закон про іноземні валюти, покращив внутрішню

конвертованість злого і скасував державну монополію на міжнародну торгівлю. 7. Запровадження єдиних ставок мита для всіх компаній [3]. Після прийняття таких рішень, міжнародні організації, виділили стабілізаційні кредити для модернізації. Через декілька років вдалося призупинити інфляцію і увійти в стадію економічного зростання польських експортно-орієнтовних підприємств; Американський уряд скоротивши податкові пільги для великих корпорацій, збільшив оподаткування заможних верств та пом'якшив податкове навантаження для громадян з низьким рівнем доходу стабілізував бюджетні надходження пропорційно до витрат [5].

Отже, стабілізація економіки України в умовах розгортання фінансово-економічного бюджетного дефіциту повинна сприяти розробці та впровадженні стабільного і ефективного законодавства в галузі менеджменту національної економіки, а також неінфляційних стимулів розширення доходних ресурсів бюджету та оптимізації бюджетних видатків державного та місцевих бюджетів, а саме пропонуються такі заходи боротьби з бюджетним дефіцитом через призму зарубіжного досвіду: розробити зміни до національного законодавства щодо регулювання державно боргу, зокрема передбачивши обов'язкове врахування при розробці та затвердженні державного бюджетну граничного рівня бюджетних видатків на обслуговування державного зовнішнього боргу; удосконалити систему міжбюджетних трансфертів з метою мінімізації нецільового використання, а також обмежити боргове фінансування місцевих бюджетів за рахунок місцевих (муніципальних) позик; розширення можливостей зростання економіки на основі пакету структурних реформ; вдосконалити децентралізовану бюджетну систему та реалізувати її на високому рівні; удосконалення Бюджетного кодексу України і внести зміни до відповідних нормативно-правових документів.

Список бібліографічних посилань

1. Ісмаїлов А. Б. Бюджетний процес та напрями його удосконалення. *Фінанси України*. 2011. № 8. С. 26–28.
2. Воронова Л. К. Фінансове право України. Київ: Прецедент; Моя книга, 2008. 448 с.
3. Царук О. С. Гармонізація системи статистики державних фінансів з міжнародними стандартами: статистика державного боргу та дефіциту бюджету. *Статистика України*. 2014. № 3. С. 25.
4. Мацедонська Н. В., Вовк В. К. Проблема дефіциту бюджету України та шляхи його збалансування // Ефективна економіка та менеджмент: теорія і практика: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 14–15 листоп. 2014 р.). Дніпропетровськ: Гельветика, 2014. С. 89–92.
5. Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні. Київ: Книга, 2010. 480 с.

Одержано 21.10.2016

УДК 347.775

Євген Володимирович КОВАЛЬОВ,

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри економіки та фінансів факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Олія Володимирівна ШИПІК,

студент Харківського національного університету внутрішніх справ

РІВЕНЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Зміцнення фінансів сучасної держави має високу актуальність. За період з 2000 р. по 2014 р. за даними офіційної статистичної інформації нами проведені дослідження фінансової безпеки України за напрямками: бюджетної, грошово-кредитної, валютної, боргової безпеки.

Рівень бюджетної безпеки України оцінювався за двома показниками: 1) відношення дефіциту (профіциту) Державного бюджету до ВВП, %; порогове значення відношення дефіциту Державного бюджету до ВВП – не більше 3 %; 2) відношення дефіциту (профіциту) торгового балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %; порогове значення дефіциту торгового балансу – не більше 5 % загального обсягу зовнішньої торгівлі.

Результати дослідження рівню бюджетної безпеки свідчать про те, що:

– до 2006 р. рівень бюджетної безпеки України в цілому знаходився на нормальному рівні – ні один з показників не перевищував порогове значення, у 2000 р. і 2002 р. навіть існував профіцит Державного бюджету, з 2000 р. по 2004 р. – профіцит торгового балансу;

– з 2006 р. по 2013 р. дефіцит торгового балансу України перевищував порогове значення (5 %). В 2008 р. дефіцит торгового балансу (12,18 %) перевищував порогове значення (5 %) більш ніж у 2,4 рази. В 2011–2013 рр. перевищення декілька зменшилось, але оставалось досить високим – приблизно в 1,9–2,07 рази. В 2014 р. дефіцит торгового балансу (0,43 %) повернувся до зони нормального рівню;

– дефіцит Державного бюджету перевищував порогове значення (3 %) на протязі 2009 р. (3,89 %), 2010 р. (5,94 %). У 2011 р. дефіцит повернувся до зони нормального рівню (1,79 % < 3 %), але з 2012 р. (3,79 %) по 2014 р. (5,05 %) суттєво перевищував порогове значення.

Таким чином, в зв'язку з тим, що до 2014 р. більшість значень індикаторів цього напрямку: дефіциту Державного бюджету і дефіциту торгового балансу стійко перевищували порогові значення, рівень бюджетної безпеки України у цей період оцінюємо як передкризовий. У 2014 р. рівень бюджетної безпеки підвищився до критичного

(порогове значення перевищував один індикатор – показник дефіциту Державного бюджету).

Рівень грошово-кредитної безпеки України оцінювався за трьома показниками: 1) обсяг готівки в обігу, %; порогове значення – не більше 4 %; 2) рівень інфляції, %; порогове значення – не більше 107 %; 3) обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП; порогове значення – не менше 30 %.

Результати розрахунків рівню грошово-кредитної безпеки України свідчать про те, що:

– обсяг готівки на протязі всього періоду дослідження (2000–2014 рр.) перевищував порогове значення (4 % ВВП). Особливо значні перевищення – у 4–5 разів були у 2008 р. (16,32 %), 2009 р. (17,19 %), 2010 р. (16,90 %), 2013 р. (16,61 %), 2014 р. (22,76 %);

– рівень інфляції у 2000 р., з 2003 р. по 2010 р. і в 2014 р. перевищував порогове значення (107 %). Особливо значні перевищення спостерігалися у 2000 р. (125,8 %), 2008 р. (122,3 %), 2014 р. (124,9 %);

– обсяг кредитування банками реального сектору економіки з 2005 р. знаходився у зоні нормального рівню.

Таким чином, в зв'язку з тим, що більшість значень індикаторів цього напрямку: обсягу готівки в обігу, рівню інфляції на протязі періоду дослідження стійко порушують порогові значення, рівень грошово-кредитної безпеки України оцінюємо як передкризовий.

Рівень валютної безпеки України оцінювався за двома показниками: 1) індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США, %; порогове значення – не більше 106 %; 2) відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів, %; порогове значення – не більше 25 %.

Результати розрахунків рівню валютної безпеки України свідчать про те, що:

– індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США до 2014 р. в цілому знаходився на нормальному рівні (не більше 106 %). Однак, в 2014 р. (225,08 %) перевищення порогового значення досягло 2,12 раза;

– відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загального обсягу депозитів на протязі всього періоду з 2000 р. по 2014 р. стабільно і суттєво – в 1,5–2 рази перевищує порогове значення (25 %).

Таким чином, в зв'язку з тим, що до 2014 р. значення одного індикатора – відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів стійко перевищували порогове значення, рівень валютної безпеки у цей період оцінюємо як критичний. У 2014 р. рівень валютної безпеки України знизився до кризового (всі індикатори перевищили порогові значення).

Рівень боргової безпеки України оцінювався за одним індикатором відношення загального обсягу державного боргу до ВВП,%; порогове значення – не більше 55 %.

Результати розрахунків рівню боргової безпеки України свідчать про те, що до 2014 р. відношення загального обсягу державного боргу до ВВП не перевищувало порогове значення і знаходилося у зоні нормального рівню. В 2014 р. порогове значення суттєво, у 1,3 раза перевищено.

Таким чином, в зв'язку з тим, що індикаторний показник з 2014 р. суттєво порушує порогове значення, рівень боргової безпеки України оцінюємо як кризовий.

За результатами проведеного дослідження фінансової безпеки України за напрямками бюджетної, грошово-кредитної, валютної, боргової безпеки за період 2000–2014 рр. сформульовані наступні висновки:

1. Стан фінансової безпеки держави у цей період приймає чотири рівні:

- нормальний (індикатори у межах порогових значень);
- критичний (хоча б один з індикаторів перевищує порогове значення);
- передкризовий (перевищуються порогові значення більшості індикаторів);
- кризовий (перевищуються порогові значення всіх індикаторів).

Проведене дослідження свідчить про те, що на протязі всього періоду дослідження фінансова безпека України знаходилась на недостатньому рівні. У період 2000–2013 рр. рівень переважно передкризовий, у 2014 р. – кризовий.

2. Результати дослідження свідчать про те, що в Україні практично відсутній реально діючий механізм моніторингу і виправлення негативних проявів фінансової безпеки держави. Розробити і використовувати такий механізм – життєво необхідно для України.

3. Негативний стан фінансової безпеки України на протязі тривалого періоду – це свідчення неякісного виконання своїх функцій державними службовцями фінансового сектору управління. На часі актуальна для всіх органів управління дія сучасної ефективної системи підбору, призначення, мотивації і посадових переміщень державних службовців.

4. Для підвищення ефективності фінансової системи держави моніторинг фінансової безпеки доцільно тісніше зв'язати зі стратегічним, тактичним і оперативним плануванням фінансів.

Одержано 19.10.2016

УДК 346.6

Ірина Петрівна УСТИНОВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри конституційного та адміністративного права

навчально-наукового юридичного інституту

Національного авіаційного університету;

Миколай Володимирович ТАТАРЖИНСЬКИЙ,

студент Національного авіаційного університету

БАНКІВСЬКИЙ НАГЛЯД: ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ В УКРАЇНІ

Банківський нагляд – система заходів щодо контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких національний банк України здійснює наглядову діяльність, законодавства України і встановлених нормативів з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку [1].

Як свідчить практика, нестабільність банківської системи, кризи банків мають тяжкі економічні наслідки. Це розвал системи платежів, скорочення пропозиції грошей, великі та несподівані зобов'язання уряду тощо. Тому не випадково, що населення і особливо окремі особи, що займаються великомасштабною діяльністю в сфері економіки, хочуть бути впевненими у тому, що банківська система країни є стабільною. Для створення такої впевненості і функціонує банківський нагляд.

У різних формах він існує уже понад сто років. Банківський нагляд у широкому розумінні – це система, якою користується держава, щоб гарантувати стабільність фінансової системи, її безпеку та здоров'я [2].

Нерідко терміни «банківський нагляд», «банківське регулювання» і «банківський контроль» не розрізняють і живають їх як синоніми.

Проте, на думку А. О. Селіванова, це різні види діяльності щодо виконання завдання забезпечення надійного та стабільного функціонування банків, які доповнюють один одного. У більшості випадків під регулюванням розуміють розробку та видання уповноваженими органами на підставі законів нормативно-правових актів, які регламентують види і способи банківської діяльності. А під контролем за діяльністю банків мається на увазі цілісне і безперервне відстеження здійснення банками їх діяльності згідно із нормативно-правовими актами [3].

Законодавець визначив свій підхід щодо розуміння цих понять у законі України «Про Національний банк України». Стаття 1 цього Закону визначає банківський нагляд як систему контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими фінансово-кредитними установами у процесі їх діяльності законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників, а банківське регулювання визначає як одну із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства [4].

Вітчизняні науковці відзначають, що в сучасних умовах виникає необхідність удосконалення методів регулювання банківською діяльністю. Так, О. І. Поздняков акцентує на тому, що організації і методології банківського регулювання й нагляду в Україні притаманні численні проблеми нормативно-правового, інституціонального, інформаційно-аналітичного, кадрового характеру. Основна проблема банківського регулювання пов'язана з тим, що в Україні воно базується на формальних критеріях: поки вони дотримуються, Національний банк України не може зобов'язати комерційний банк здійснити так звані корегуючі заходи й привести свої операції у відповідність до високих стандартів ведення банківського бізнесу. Проте, саме формальний характер критеріїв оцінки діяльності банків створює умови для їх адаптації практично до будь-яких регулятивних обмежень [5, с. 106].

Якщо говорити про методи, які застосовує Національний банк України при здійсненні нагляду та регулюванні, то вони є досить різноманітними, але перебувають на сьогоднішній день у проміжному етапі: між формальним методом та змістовим. Проте, необхідно зазначити, що наглядові органи не завжди вчасно помічають проблеми банків, свідченням чого була кризова ситуація в Промінвестбанку, яка виникла на початку жовтня 2008 року і не була вчасно помічена наглядовим органом. Таким чином, перед законодавцями лежить завдання допомогти наглядовому органу перейти на якісно вищий рівень роботи через реорганізацію процесу нагляду та вдосконалення законодавства [6].

Тобто, банківське регулювання в Україні має ряд проблем, що виникають через недоліки нормативно-правової регламентації банківської системи. Проте, на думку вчених, дана ситуація є такою, що нічого катастрофічного в вищевказаних проблемах немає, оскільки банківська система України перебуває на етапі формування. Тому,

завдяки вдалій законодавчій діяльності Верховної Ради України, нормотворчій діяльності Кабінету Міністрів України та Національного банку України в подальшому є можливість вирішення даних проблем банківського регулювання в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національний банк України: закон України від 20.05.1999 № 679-XIV // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

2. Полицатто В. П. Разумное регулирование и банковский надзор. Создание институциональных рамок для банков. Вашингтон, 1992. С. 4.

3. Банківський нагляд: правові засади та проблеми здійснення // uristinfo.net. URL: <http://uristinfo.net/bankpravo/10-2010-12-19-00-20-06/184-rozd11.html>.

4. Банківський нагляд // Національний банк України: офіц. інтернет-представництво. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123147.

5. Розвиток банківської системи України/за ред. О. І. Барановського. Київ: Ін-т економіки та прогнозування, 2008. 386 с.

6. Основні проблеми банківського регулювання в Україні // Національний університет «Острозька академія»: наук. блог. URL: <http://naub.oa.edu.ua/2013/osnovni-problemy-bankivskoho-rehulyuvannya-v-ukrajini/>.

Одержано 25.10.2016

УДК 343.811:658.5

Олена Володимирівна МАМУКА,

*викладач кафедри пенітенціарної діяльності
Інституту кримінально-виконавчої служби;*

Оксана Василівна ДЕМЧУК,

студент Інституту кримінально-виконавчої служби

ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ

Сьогодні, діюча кримінально-виконавча система України перебуває на шляху реформування і запровадження міжнародних норм і стандартів, тому проблема використання недержавної системи підприємництва в установах виконання покарань набуває особливої актуальності.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції» від 18.05.2016 року № 343 з метою оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції та раціонального використання бюджетних коштів Державну пенітенціарну службу України (далі – ДПтС) ліквідовано, поклавши на Міністерство юстиції завдання і функції з реалізації державної полі-

тики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. Таким чином, Міністерство юстиції є правонаступником Державної пенітенціарної служби, що ліквідується, в частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. Наразі до сфери управління Міністерства юстиції України віднесено 133 цілісних майнових комплексів державних підприємств.

З метою виконання завдань покладених на кримінально-виконавчу службу України та на підставі закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» при установах виконання покарань (далі – УВП) створені державні підприємства, як окремі юридичні особи – суб'єкти господарювання. Разом з тим, відповідно до ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України та ст. 16 закону України «Про попереднє ув'язнення» при установах виконання покарань та слідчих ізоляторах створені виробничі майстерні. Станом на жовтень 2016 року виробництво Державної пенітенціарної служби України було представлено 90 промисловими та 11 сільськогосподарськими підприємствами установ виконання покарань, а також 137 майстернями та 126 підсобними господарствами.

Ефективність виробництва державного підприємства виправної колонії, з одного боку, залежить від адміністрації підприємства і її управлінських рішень, а з іншого – від продуктивності і умов праці засуджених.

Кримінально-виконавче законодавство України не регламентує здійснення підприємницької діяльності установами виконання покарань. Основним законодавчим актом, що регулює стан і розвиток підприємництва, є Господарський кодекс України, згідно ст. 42 якого підприємство визначається як самостійна ініціативна, систематичну на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання і підприємцями з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Але на підприємствах УВП працевикористання засуджених здійснюється не для досягнення цієї мети, а перш за все, це задоволення власних потреб установи. З цього питання передбачається залучення виробничих потужностей недержавної форми власності в установах виконання покарань. Однак місцеві органи влади та самоврядування, підприємства галузевих міністерств і відомств не бажають використовувати робочу силу засуджених на своїх підприємствах і розмішувати в установах виконання покарань спільні підприємства та впроваджувати державні замовлення на випуск промислової продукції.

Завдяки процесу гуманізації законодавства та внесення у травні 2014 року змін до Кримінально-виконавчого кодексу ув'язнені мають право не працювати. Станом на кінець серпня 2016 року на оплату

ваних роботах було задіяно 13,6 тисяч засуджених – близько 48,5 % від загальної кількості працездатних. І, за підсумками шести місяців поточного року, середньомісячна зарплата у них становить 655,8 гривень. Праця в установах виконання покарань згідно чинного кримінально-виконавчого законодавства є правом, а не обов'язком, тому, на нашу думку, ця норма є неправомірно, оскільки засуджені мають забезпечувати своє проживання і харчування особисто, а не за рахунок коштів, одержаних від близьких родичів, чи в гіршому випадку – за рахунок держави. Виходить, що батьки вбитого хлопця сплачують податки, які йдуть на утримання того, хто вбив їхнього сина.

Організація праці на підприємствах кримінально-виконавчої системи здійснюється за тими ж принципами, що і на інших підприємствах. У той же час особливості робочої сили (з точки зору професійної підготовки, відношення до праці) та окремі обмеження трудових прав (наприклад, у виборі засудженими роду занять та спеціальності) визначають її специфіку. І якщо ефективність звичайних підприємств оцінюється за результатами виконання виробничих завдань, то діяльність підприємств УВП підпорядкована завданню виправлення та ресоціалізації засуджених.

Аналізуючи стан матеріальної занедбаності і застарілості УВП, а також у зв'язку з нестачею коштів, які виділяються на виробництво, кримінально-виконавча система не може співпрацювати з комерційними та бізнесовими структурами. Тому необхідні відповідні законодавчі зміни щодо надання підприємствам УВП податкових та інших пільг, що сприятиме розвитку їхньої матеріально-технічної бази, підвищенню рівня трудової зайнятості засуджених, поліпшенню якості продукції, зростанню продуктивності праці та, відповідно, збільшенню доходів УВП.

Для осіб, звільнених з місць позбавлення волі, для їх соціальної та трудової реабілітації в нових законодавчих актах пропонуємо передбачити ряд пільг і програм для підприємств кримінально-виконавчої системи, а саме: дозволити працю засуджених на всіх підприємствах, не залежно від форми власності; звільнити УВП від оподаткування у випадку, коли основним видом їхньої виробничої діяльності є виробництво сільськогосподарської продукції; звільнити на декілька років від оподаткування прибутки тих підприємств, співзасновниками яких є підприємства, установи та організації кримінально-виконавчої системи; звільнити від оподаткування будівлі, споруди та сплати податку за земельні ділянки підприємств та установ кримінально-виконавчої системи, а також їхніх співзасновників; звільнити від оподаткування транспортні засоби підприємств, установ та організацій кримінально-виконавчої системи; зменшити фіксований

сільськогосподарський податок для підприємств та установ кримінально-виконавчої системи, а також для їхніх співзасновників, основною діяльністю яких є виробництво сільськогосподарської продукції.

На нашу думку, впровадження «приватної форми» підприємницької діяльності у виробничу структуру УВП сприятиме збільшенню обсягів трудової зайнятості, стабілізації фінансового стану, створенню додаткових робочих місць, поліпшить кількість, зміст і умови праці засуджених. Підприємства УВП повинні мати прибуток, інакше у них не буде матеріальної та моральної зацікавленості у співробітництві з комерційними та приватними підприємствами.

Взаємодія установ виконання покарань і використання недержавної системи підприємства в УВП повинні забезпечити залучення інвестицій, створення робочих місць для засуджених, покращення професійно-технічної підготовки, використання спеціальностей, які вони отримали у місцях позбавлення волі, впровадження маркетингу та менеджменту у виробничу діяльність підприємств, оновлення застарілого обладнання та устаткування, використання нових наукових розробок і нових методів, розвиток зовнішньоторговельних зв'язків з країнами ближнього та дальнього зарубіжжя, надходження іноземних інвестицій та ін.

Водночас відмовлятися від взаємодії підрозділів кримінально-виконавчої системи з виробничими структурами державної та інших форм власності не можна. Необхідно в УВП активізувати державне замовлення на виробництво продукції для потреб регіонів і для оборонної промисловості, а також створити умови для використання робочої сили засуджених у сільському господарстві, виділити пенітенціарним установам земельні ділянки, які б вони приватизували для подальшого використання праці засуджених; організувати додаткові замовлення держадміністрацій, місцевих органів влади та самоврядування на виготовлення і виробництво промислової продукції та надання послуг для потреб регіонів із залученням фінансових і матеріально-технічних можливостей суб'єктів підприємницької діяльності.

Отже, пропонуємо внести на розгляд законодавчої влади Концепцію про реформування кримінально-виконавчої системи, де окремим розділом має бути цільова програма «Організація взаємодії виробництва установи виконання покарань з іншими підприємствами, установами, організаціями некомерційної власності», де були б закріплені принципи працевикористання засуджених і форми організації їх праці; способи правового регулювання залучення засуджених до суспільно-корисної праці; умови державних і регіональних замовлень виробництвам, на яких працюють засуджені.

Одержано 26.10.2016

УДК 346.6

Ірина Петрівна УСТИНОВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри конституційного та адміністративного права

навчально-наукового юридичного інституту

Національного авіаційного університету;

Ірина Володимирівна НІКІТІНА,

студент Національного авіаційного університету

ПРОЦЕНТНА ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ

Однією з важливих складових економічної системи регуляції банківського сектору держави є грошово-кредитна політика. В умовах ринкової економіки банки мають надзвичайно великі можливості впливати на економічні процеси держави як позитивно, так і негативно. Одним із таких важелів впливу виступає процентна політика центрбанку, що розглядається як інструмент грошово-кредитної політики, який часто застосовується центральними банками більшості розвинених країн. Процентна політика охоплює всі відносини, на які впливають процентні ставки, в економіці та соціальній сфері життя суспільства, а тому саме її можна розглядати як окремий напрямок грошово-кредитної політики.

Закон України «Про Національний банк України» визначає, що головними економічними засобами і методами ГКП є регулювання обсягу грошової маси через: визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для банків; процентну політику; рефінансування банків; управління золотовалютними резервами; операції з цінними паперами; регулювання імпорту та експорту капіталу; емісію власних боргових зобов'язань та операції з ними. Одним з найдієвіших та найоперативніших методів є процентна політика, правильне застосування якої сприяє зниженню системного ризику та забезпеченню стабільності банківської системи.

Українське законодавство визначає грошово-кредитну політику як – комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України шляхом використання визначених законом «Про Національний банк України» засобів і методів.

Процентна політика – це інструмент грошово-кредитної політики, який часто застосовується центральними банками практично всіх розвинених країн. Його дія полягає в установленні та періодичній зміні центральним банком процентної ставки, за якою він здійснює

рефінансування комерційних банків. Офіційну процентну ставку часто називають обліковою, або дисконтною.

Процентна політика Національного банку – регулювання Національним банком попиту та пропозиції на грошові кошти через зміну процентних ставок за своїми операціями з метою впливу на процентні ставки суб'єктів грошово-кредитного ринку та дохідність фінансових операцій.

Слід зауважити, що закон України «Про Національний банк України» у ст. 25 розглядає процентну політику і рефінансування комерційних банків як окремі складові засобів і методів регулювання грошово-кредитної сфери, тобто процентна ставка і рефінансування комерційних банків виступають як різні інструменти грошово-кредитної політики. Ці ж інструменти передбачено в ст. 66 закону України «Про банки і банківську діяльність» як форми індикативного регулювання діяльності банків. Поняття «процентна політика» має широке і вузьке значення. Положення ст. 27 закону України «Про Національний банк України» виражає вузьке тлумачення процентної політики – встановлення процентних ставок лише за операціями НБУ. В широкому ж розумінні термін «процентна політика» означає вплив на всі процентні ставки за операціями комерційних банків. В цьому плані вони мають троякий вплив: 1) регулювання рівня збережень та інвестицій; 2) регулювання рівня ділової активності; 3) вплив на рівень інфляції [1].

Процентна політика Національного банку України пройшла складну історію свого становлення. Огляд особливостей основних періодів розвитку процентної політики НБУ дозволяє зробити висновок, що в цілому вона забезпечувала своєчасне та адаптивне реагування на зміни стану реального сектору економіки та фінансів ринків, відповідала потребам стимулювання соціально-економічного розвитку та стабілізації економіки в кризових ситуаціях.

У здійсненні процентної політики Національний банк України керується такими нормативно-правовими актами: «Положенням про процентну політику Національного банку України» та законом України «Про Національний банк України». Найбільший вплив процентної політики простежується в таких галузях: торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; переробна промисловість, оскільки вони найбільше залежать від кредитних ресурсів банків. Найменш залежні галузі від змін на грошово-кредитному ринку та обсягів кредитування є сільське господарство і добувна промисловість.

Головною метою процентної політики Національного банку як основного інструмента впливу на грошово-кредитний ринок є забезпечення цінової стабільності в середньостроковій перспективі.

З метою реалізації процентної політики Національний банк установлює такі процентні ставки:

- 1) облікову;
- 2) за інструментами постійного доступу Національного банку;
- 3) за депозитними сертифікатами Національного банку;
- 4) за кредитами рефінансування [2].

Облікова ставка є базовою процентною ставкою на грошово-кредитному ринку України. Національний банк України визначає її рівень, урахувуючи цілу низку макроекономічних і монетарних показників [3, с. 453].

Облікова політика Національного банку України як важливий інструмент регулювання грошового обігу має великий вплив на весь процес кредитування банками української економіки. За допомогою облікової ставки центральний банк встановлює орієнтир для всіх суб'єктів грошово-кредитного ринку на вартість грошових коштів, що залучені чи розміщені на відповідний період.

Простими словами облікова процентна ставка – це ставка процента, під яку центральний банк кредитує комерційні банки. Ринок, на якому центральний банк надає позики комерційним банкам під оголошену облікову ставку, має назву «дисконтне вікно». Специфіка кредитів, які надаються через «дисконтне вікно», полягає в тому, що вони, як правило, надаються комерційним банкам для рефінансування їхньої діяльності.

Національний банк установлює коридор процентних ставок за інструментами постійного доступу з надання та вилучення ліквідності на термін овернайт (за кредитами овернайт та депозитними сертифікатами овернайт) з метою управління короткостроковими процентними ставками на міжбанківському ринку шляхом обмеження їх коливань навколо облікової ставки. Межі коридору процентних ставок симетричні щодо облікової ставки і в разі її зміни змінюються на аналогічну величину.

Національний банк установлює на рівні облікової ставки процентну ставку за операціями з розміщення депозитних сертифікатів строком до 14 днів (крім овернайт), які в умовах профіциту ліквідності в банківській системі мають найбільший вплив на стан грошово-кредитного ринку, що забезпечує роль облікової ставки як орієнтира вартості залучених та розміщених грошових коштів для банків та інших суб'єктів грошово-кредитного ринку.

Національний банк установлює процентну ставку за кредитами рефінансування, наданими шляхом проведення кількісного тендера з підтримання ліквідності банків, та граничну процентну ставку за кредитами рефінансування, наданими шляхом проведення процентного

тендера з підтримання ліквідності банків, на рівні ставки за кредитами овернайт [2].

Отже, процентна політика є одним з важливих інструментів грошово-кредитної політики в цілому, що включає себе зміну процентних ставок Національним банком України.

Можна сказати, що формування процентної політики як важливого напрямку грошово-кредитної політики та управління всією банківською системою і діяльністю сприяє її виокремленню в окрему категорію, що визначає пріоритети суспільно-економічного життя суспільства.

Ця політика регулюється такими нормативно-правовими актами: Положенням про процентну політику Національного банку України, законом України «Про Національний банк України» та законом України «Про банки і банківську діяльність», що відповідно дає змогу зробити висновок, що процентна політика має досить чітке нормативно-правове врегулювання в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Салтикова Г. В. Періодизація розвитку процентної політики Національного банку України // Матеріали за 7-а міжнародна научна практична конференція «Динаміката на современната наука», 17–25 юли 2011. Том 1: Икономики. София: Бял ГРАД, 2011. С. 3–5.

2. Положення про процентну політику Національного банку України: затв. постановою Правління НБУ від 21.04.2016 № 277 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0277500-16>.

3. Центральний банк та грошово-кредитна політика: підручник/ А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін. Київ: КНЕУ, 2005. 556 с.

Одержано 28.10.2016

УДК 336.77:338,432

Алла Сергіївна ГУЛА,

аспірант кафедри фінансів ДВНЗ «Університет банківської справи»

СТАН ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Державі відводиться важлива роль у реалізації кредитних відносин в аграрному секторі економіки. Кредит використовується як один з основних важелів регулювання аграрного сектору та способів розподілу державної підтримки підприємств цього сектору. При цьому слід зазначити, що ступінь і конкретні форми її участі в кредитних відносинах аграрного сектору у різних країнах є неоднаковими.

Використання досвіду розвинених країн указує на переважання державної кредитної підтримки аграрного сектора, що є важливим механізмом стимулювання економічної рівноваги

Проблеми державного регулювання аграрного сектора розглядаються в роботах В. Г. Андрійчука, М. В. Зубець, В. В. Юрчишина, В. М. Гриньової, М. М. Новикова, Л. І. Дидковскої, Л. С. Головки, В. В. Кушмаєвої, А. Н. Могильного та інших. Слід відзначити відсутність єдності у поглядах різних економістів на розумінні конкретної ролі, яку має відігравати держава в кредитних відносинах аграрного сектора економіки, методів управління та можливих ризиків. Значна частина вчених дотримується погляду виділення адміністративно-правових та економічних методів державного управління ринками економічних ресурсів. У сучасних умовах держава і, насамперед, органи виконавчої влади повинні прагнути до активної регулюючої діяльності в агропромисловій сфері, спираючись на механізми її ринкової саморегуляції та на економічні методи здійснення цієї діяльності з використанням важелів прямого втручання в регулювання процесу відтворення в сільському господарстві.

У Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року визначено напрями розвитку аграрного сектора економіки на основі оптимізації його виробничої та соціальної інфраструктури. До провідних напрямів належать такі:

- підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва;
- удосконалення системи кредитного забезпечення, а також розвиток страхування аграрних ризиків із державною підтримкою;
- створення Центру ринкової інформаційної підтримки;
- розвиток біржового ринку, запровадження фінансових та інших інструментів на ринках сільськогосподарської продукції (аграрні розписки, ф'ючерсні та форвардні контракти тощо);
- поліпшення інвестиційного клімату, сприяння залученню інвестицій міжнародних фінансових установ і країн – стратегічних партнерів України для реалізації проектів в агропромисловому комплексі з дотриманням принципів прозорості, ефективності та можливості використання інституту державно-приватного партнерства;
- державна підтримка фермерських господарств, малих і середніх виробників сільськогосподарської продукції та створених ними сільськогосподарських кооперативів;
- мікрокредитування та фінансова підтримка малих виробників сільськогосподарської продукції з особистих селянських господарств та фізичних осіб із метою стимулювання їх економічної активності та розвитку малого підприємництва на селі [1].

Успішна реалізація Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, за оцінками аналітиків, призведе до зростання доступних обсягів фінансових ресурсів на 5–7 % і зниження їх вартості на 2,5–3 процентних пункти.

Кредитна підтримка на пільгових умовах являє собою ефективний спосіб державного стимулювання аграрних відносин, формування об'єднань на принципах інтеграції та кооперації агропромислових підприємств. Вертикально інтегровані формування холдингового типу виступають найбільш розвиненою та результативною формою взаємовідносин (у тому числі і кредитних) між підприємствами всередині одного виробничого ланцюжка і в цілому в аграрному секторі економіки. Кредитна підтримка на пільгових умовах, спрямована на підтримку та збільшення економічного потенціалу ефективно працюючих інтегрованих підприємств, прискорює процеси інтеграції та кооперації між цими підприємствами й сприяє раціональному витрачання державою бюджетних коштів.

Позитивний досвід країн Центральної Східної Європи в реформуванні аграрного сектора економіки свідчить про використання спеціалізованих агентств і фондів для державної підтримки сільського господарства. У Польщі було створено Державний фонд ліквідації заборгованості та реструктуризації сільського господарства, який викупував борги фермерів і переоформляв їх повернення на 7 років з відстрочкою на 1 рік під 5 % річних [2, с. 77]. У Чехії Державний гарантійний фонд сільського та лісового господарства оплачував за фермерів певну частину відсотків за кредити й надавав гарантії з повернення основної суми кредиту в розмірі до 50 % (у разі терміну його погашення 2 роки), 70 % (5 років) і до 85 % (понад 5 років) [2, с. 77]. У Словаччині велику роль у підтримці агропідприємств отримали позабюджетні фонди – Державний фонд підтримки сільського господарства і продовольства, Державний фонд ринкового регулювання в сільському господарстві та Державний фонд охорони і поліпшення сільськогосподарських земель. У Румунії схожим інститутом виступив Державний фонд сільського господарства, в Угорщині – Фонд розвитку сільського господарства [3, с. 95]. Основними формами фінансово-кредитної підтримки доходів сільгоспвиробників були пільгове кредитування та обслуговування бюджетних субсидій.

Застосування гарантійної схеми кредитування в аграрному секторі економіки України дозволить забезпечити доступність фінансових (інвестиційних) ресурсів для сільськогосподарських виробників. Держава за допомогою державного гарантійного агентства матиме можливість контролювати ринок земельних ресурсів і, надаючи гарантії за кредитами, отримає можливість резервувати кошти в спеціалізованому фонді

в певній частці від обсягу наданих комерційними банками кредитів. У разі неплатоспроможності сільськогосподарських організацій держава буде компенсувати банку частину втрат. Гарантійні фонди можуть виступати також як страховики, надаючи гарантії кредиторам лізингових компаній щодо повернення їм лізингових платежів, а також гарантії з повернення кредитів, наданих для фінансування інвестиційних проектів.

Таким чином, застосування гарантійної схеми кредитування в аграрному секторі економіки України дозволить забезпечити доступність фінансових (інвестиційних) ресурсів для сільськогосподарських виробників. Держава за допомогою державного гарантійного агентства матиме можливість контролювати ринок земельних ресурсів і, надаючи гарантії за кредитами, отримає можливість резервувати кошти в спеціалізованому фонді в певній частці від обсягу наданих комерційними банками кредитів. У разі неплатоспроможності сільськогосподарських організацій держава буде компенсувати банку частину втрат. Гарантійні фонди можуть виступати також як страхові організації, надаючи гарантії кредиторам лізингових компаній щодо повернення їм лізингових платежів, а також гарантії з повернення кредитів, наданих для фінансування інвестиційних проектів.

Список бібліографічних посилань

1. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: схвал. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1437-р // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-p#n9>.

2. Коваленко Ю. Особенности аграрных реформ в государствах ЦВЕ и в Украине. *Економика Украины*. 2003. № 9. С. 72–79.

3. Чеплянский А. В. Государственная поддержка аграрного сектора в условиях переходной экономики. *Научные стремления*. 2014. № 9. С. 94–98.

Одержано 17.10.2016

УДК 338

Ельвіра Олександрівна СИДОРОВА,

*викладач кафедри економічної та інформаційної безпеки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
аспірант кафедри фінансового права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: СУТНІСТЬ І СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ В УКРАЇНІ

Економіка України на теперішній час знаходиться в не дуже сприятливому стані через негативний вплив тіньового сектору, що

зумовлює актуальність розгляду даної проблеми та пошуку шляхів її подолання. Тіньова економіка має давні історичні корені – дане поняття починають розглядати на Заході у 60–70-х роках ХХ століття. Тіньова економіка на Заході розглядається як складова економічної злочинності. Вітчизняні науковці характеризують поняття тіньової економіки як складне соціально-економічне явище, яке представлене сукупністю аморальних відносин між суб'єктами економічної діяльності з метою отримання надприбутку за рахунок приховування доходів та ухилення від сплати податків.

Тіньова економічна діяльність призводить до непоправних втрат для держбюджету і економіки держави в цілому. До найгостріших чинників тінізації національної економіки належать наступні:

- 1) відсутність довіри бізнесу до держави та держави до бізнесу, недосконале законодавче забезпечення;
- 2) неефективне адміністрування податків;
- 3) зростання рівня неофіційного працевлаштування у зв'язку з низькими економічними стимулами до офіційного працевлаштування працівників;
- 4) недосконале грошово-кредитне регулювання;
- 5) низький контроль за використанням бюджетних коштів;
- 6) недосконалість судової та правоохоронної системи;
- 7) корупція.

Варто відзначити, що зростання сектору тіньової економіки формує негативний імідж України у світових рейтингах (табл. 1).

Таблиця 1

Місце України у світових рейтингах

	Economic Freedom Index, 2016	Corruption Perception Index, 2015	Doing business, 2015
Україна	162 (out of 178)	123 (out of 168)	89 (out of 189)

Проаналізувавши дані представлені міжнародними організаціями слід зазначити, що в деяких показниках Україна має позитивні зрушення, якщо порівнювати ситуацію з попередніми роками, але показники не є ідеальними та повинні покращуватися у перспективі.

Для мінімізації негативного впливу тіньової економіки на безпеку держави необхідно забезпечити:

- 1) створення сприятливих умов для легалізації зайнятості населення;
- 2) запровадження податкових стимулів до нагромадження та інвестування коштів в національну економіку;

- 3) покращення інвестиційного клімату в країні;
- 4) відокремлення влади від бізнесу та створення покарання за порушення у Кримінальному Кодексі України;
- 5) зниження регуляторного та фінансового тиску на суб'єкти господарювання;
- 6) розробку правового забезпечення процесу легалізації доходів;
- 7) підтримку малого та середнього бізнесу, особливо на початкових етапах розвитку, шляхом надання державної фінансової допомоги або дозволу на сплату податків за заниженими ставками;
- 8) посилення відповідальності правопорушників;
- 9) всебічну боротьбу з корупцією на усіх рівнях влади;
- 10) створення Фінансової поліції з метою боротьби з ухиленням від сплати податків та тінізацією бізнесу;
- 11) розробку законодавчої бази з метою недопущення нелегального вивозу капіталу за кордон;
- 12) підвищення довіри до влади.

Реалізація зазначених вище заходів щодо протидії тіншовій економіці не лише сприятиме повноцінному формуванню державних фінансів, а й сприятиме оздоровленню економіки в цілому, підвищенню інвестиційної привабливості України та рівня життя населення. Новизною даної доповіді є стимулювання та підтримка малого та середнього бізнесу з боку держави на початкових етапах розвитку, створення Фінансової поліції, як органу боротьби з економічними злочинами та тіншовим бізнесом, а також внесення до Кримінального Кодексу України статті за зайняття владними структурами приватним бізнесом, а також сприяння та покриття нелегального бізнесу.

Одержано 31.10.2016

Наукове видання

**Сучасні проблеми правового,
економічного та соціального розвитку
держави**

Тези доповідей
V Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Харків, 18 листопада 2016 р.)

Відповідальні за випуск: *С. О. Ткаченко, П. О. Білоус, А. С. Тяпкін*

Комп'ютерне верстання *А. О. Зозулі*
Редагування списків бібліографічних посилань *С. С. Тарасової,
П. О. Білоуса*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 27,53. Обл.-вид. арк. 27,55.
Тираж 70 пр. Зам. № 2016-24.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.